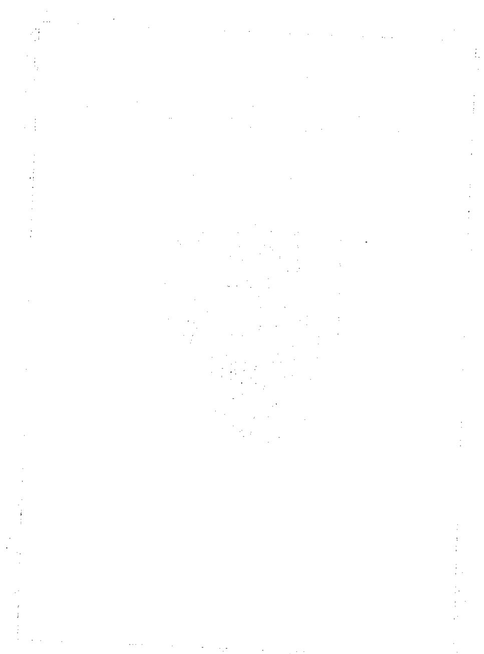

UNIVERSITY OF CHICAGO
57 873 366

ופתחו שעריך תמיד
יומם ולילה לא יסגרו

באורים חדשים

והוא

תורת האדם

מאת

אד"ם הכהן לעבענזאהן

ווילנא

БИУРИМЪ ХАДАШИМЪ,
т. е.
Новые Комментаріи на Библію
Соч. А. Б. Лебенсона.

ВИЛЬНО. въ Типографіи Р. М. Ромма 1858.

באורים חדשים

על

ירמיה, יחזקאל וכל ספרי תרי עשר ספרי אמ"ת איכה וקהלת

ושם הכולל לבאורים אלה (על כל התנ"ך

הוא

תורת האדם

מאתי

אברהם דובער בן־חיים (לעבענזאהן) הכהן

חלק ראשון

הספרים האלה הם אשר לא באו באורי עליהם בתוך התנ"ך מקראי קדש שהוצאנו לאור עולם פה עירנו ווילנא, מטעם האמור בהקדמה פה; וע"כ המה יוצאים עתה בספר לבדו וביתרונות רבות על הנדפסים שם, ולמען גם יבואו ליד כל איש אשר גם אין בידו תנ"ך זה, כאשר כל ספר מסה"ק הוא תורה שלמה לבדה, ובעזר ה' אשוב להדפיס כן גם את הראשונים לקונים חדשים, ובכל הטוב שהוספתי גם לאלה היום.

ווילנא

בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת תרי"ח לפ"ק

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по напечатаніи представлено было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ.— Вильно, 23 Іюля 1857 года.

Ценсоръ, Стат. Сов. и Кав. А. Мухинъ.

דברי אד"ם המחבר אל הקורא ידבר על מקצת קורות ימי נעוריו בדבר הלמודים, וגם על דבר ספרו זה.

אבותי היו תושבי עיר ווילנא יע"א ובה גם נולדתי, בעודני בימי ילדותי מתה עלי אמי הצעירה לימים, ואני ואבי ז"ל על שלחן אבינו הזקן, אשר הוא גדלני כאב, וככל האבות בארצנו שלחני גם אני בתמתו וביראתו אל חדרי התורה; שם הצעידוני ככל בני גילי במוראים גדולים אל תוך מעמקי ים התלמוד הגדול והנורא, בטרם אדע יסודי דתי ואמונתי, את אלהי ואת נביאיו, את לשונם הקדושה ואת ספרי קדשם, את בני עמי בכל הארץ ואת קורותם מעולם, כל ראשית חכמה במעשי ה' שהיא מקור יראתו ואהבתו, כל מוסר השכל וכל דרך ארץ. וכןהלאוני בעבוד בי בפרך עד שנתי העשתי עשרה, אז הואיל אבי הזקן לתתי גם אני ללמוד מאיש ירא ה' ר' משה כהן שמו, המלמד אז כל הנערים טובי שכל בעירנו ווילנא יע"א, לקרוא בהקהל העם בספר התורה ובחמש המגלות ובמגלות הנביאים להפטרות כדת הקריאה הנכונה אשר יסדוה אבותינו אבות הלשון, והאיש בא הלום לעשות כן עפ"י מצות הגר"א זללה"ה, והיתה עלי העבודה הזאת להכין הקריאה ליום השבת ברגעי המנוחה אשר נתנו לנו בחדר למוד התלמוד, וביום הששי אחר חצות היום. אז נודע לי כי יש לנו תורת ה' תמימה, ולשון קדש שלמה, וחכמת דקדוקיה נעימה, וספרי קדש תנ"ך מלאי מוסר תושיה ומזמה, ויראת ה' טהורה ורוממה. ונפשי רגשה עוז, וכבוד לה' ולתורתו ללשונו ולנביאיו, כי הקריאה הזאת קראה אלי בחזקת היד להתבונן בכל אלה והחלותי להבין בם מעט מעט באהבה עזה אבל באין כל רב ומורה ובאין גם כל חבר כי ירא, רק כפי כח נפשי בנעוריה. וראיתי כי מאז גם למוד התלמוד והמפרשים הוקל לי הרבה מאד, כל סתום בלשון היה לי למישור עמקיהם ורכסיהם בענין לבקעה, וכל דרכיהם ישרתי לי, עד שהחלותי ללמדם מאהבה. והנה בעוד שנתים ימים וקול חתן באזני — בקרב ימי ילדותי הביאו עלי יום חתונתי, ולקחוני מבית אבי ומעיר מולדתי והביאוני עיר מצער הקרובה לה לאכול וללמוד שמה שמונה שנים אחר ימי חתונתי, וגם שם תלמודי בידי כל היום לפני רבי, ורגעי ערב ובקר אנכי לנפשי, עמל ויגע בקצת ספרי המקרא עם פירש"י שמצאתי שם ובקצת ספרי דקדוק הקטנים שהבאתי עמי, ולעתים גם עטי בידי כי נכספה נפשי למליצה ושיר אבל אין ספר ואין סופר —. ובכן כלו ימי ארוחתי שם, ואני

ואשתי

לשלוח איש את חדשיו לו יהיו . ולדעתי כי הדבר הגדול הזה כבד ממני לעשותו לבדי ואקריבהו לפני ידידי ורעי החכם היקר בן־יעקב נ״י וגם נועצנו שנינו וייטב גם בעיניו, ונקרב יחדיו להחל במלאכה והמודעה יוצאת הראשונה לכל ערי ב״ע בארצנו, ונאספו אלינו חיש כשלשת אלפים איש באו על החתום לקחת מידנו כל סה״ק בחוברות קטנות מכילות חמשת עלי ניר עד תמם; בהם רבנים נבונים, ונגידים נכבדים, חכמים שלמים, ומשכילים מהוללים, סופרים יקרים וכל יתר המון העם, ואם גם רבים מאלה האחרונים החלו לקחתם ולא התמו עד היום והחלו את אמונתם, אנחנו אזרנו חיל ונעזרנו בה׳ להתם המלאכה כיום הזה. ועם הבאורים החדשים אשר אמרתי המעיטו חכמי ארצנו לשלוח חדשות באמת ותהי העבודה עלי לבדי אבל לא למשא על נפשי כ״א למשא נפשי — יען כי נפשי חשקה בחלק התורה הזה בו אהגה יומם ולילה, וגם אחרי אשר הרוני מטל שמי ה׳ כל ימי, עוד צמאה לו נפשי וכמה לו בשרי, כי לו לבדו אמר לבי בקשו פני, וגם פניו אבקש מכמה פנים, א) כי הוא חלק אלוה ממעל לשאר חלקי התורה והוא מוצא פי ה׳ ראשונה, ומלותיו הן הנה אשר על לשון הנביאים וקדושיו, ומי הוא אשר לא נכספה נפשו לשמוע דברים היוצאים מפי המלך ושריו היושבים ראשונה במלכות ובהיכל המלך פנימה, משמוע דבריהם מפי השרים המשנים והשלישים והרביעים ומעלה אף כי דברי אחרוני האחרונים אשר בחצר המלך החיצונה, ואם גם דבריהם יקרים מאד ועלינו לשמעם גם הם אבל מי הוא זה אשר ימלאנו לבו לעזוב את הראשונים מפניהם אם לא איש אשר לבו מלא תהפוכות וזרות. ב) להיות החלק הזה — כאשר חין ערכו רם ונשא מכל השאר כן ירבו תופשי התורה בארץ הזאת לעזבו ולנטשו לכן מי זה האיש אשר אך אהבת ה׳ ונביאיו ואהבת לשונם וספריהם נוגעת בלבו, ולא יקנא להם קנאה גדולה להקריב נפשו על מזבח עבודת ה׳ וקדושיו אלה, להקדיש כל ימיו ועתותיו לקדש את שמו ית׳ אשר נקרא על ספרי נביאיו ועל לשון קדשו, לעיני כל ישראל, אשר חללוהו עוזביהם, ולהרים בכבוד קרנם אשר השפילו כיום הזה. ג) יען אשר ראיתי בנפשי כי יתרון הכשר דעת לה בחלק הנעלה הזה מן השאר עד שיש לאל ידה להמציא בו גם חדשות ומועילות לכל ההוגים בו וממנו תגיע לפעמים לעשות כן גם בדברי חז״ל באגדות, אשר לא כן הוא בחלק ההלכות כי לחדש בהם דבר אמת כבר יקר הוא מאד בדורות האלה כמו שידענו רבים אשר השמיעו גם בהם חדשות יום יום כל ימיהם ואין שריד מהן בארץ יען כי לא היה בהם דבר תמים הראוי להעלותו על מזבח הדפוס כי משחתם בהם מום בם. וגם אני בכל הימים אשר הגיתי בהם מעט הוא אשר מצאה נפשי לחדש דבר אמת, (והמעט הוא אתי בכתובים) והטעם כי אלה ענינם גלוי וע״כ כבר נמצא לרבים מן הראשונים, ולא השאירו כל חדש אמת לאחרונים. ואלה ענינם צפון ונעלם ומליצה חידות להם ולאלהים פתרונים —.

והנה

[illegible]

ואשתי (אחרי מות עלינו ילדי הילדות) יוצאים לבוא עיר מצער אחרת קרובה לראשונה לאכול שמה פרי כספנו, ודבר אין לי עם אדם שם באין איש כלבבי — ורק מעט ספרי חכמה אשר אספתי לי בהגיון ובחקרי הנפש והאלהות, בחשבון פרטי וכללי מדידה ותכונה חלקי הטבע ומפת הארץ, נוספים על ספרי דרכי לשוננו, המה היו כל שעשועי לעת פנותי מלמוד התלמוד, וגם מספרי קבלה לא הנחתי ידי שם ובאתי עד מרום קִצָּה, אבל צור מחצבה עוד לא ידעתי אז —. ויהי מקץ ארבע שנים וכספנו חדל לתת פריו כי איננו, כי איש אחר אכל את כלו, ויצאנו לעיר מולדתי ווילנא יע"א, עיר חכמים וסופרים, חכמי תורה הכתובה ותופשי תורה המסורה וכן גם יודעי ספרי חכמה ומדע אשר בלשוננו, והכל ע"ד האמת והפשוט, (אשר היתה כל זאת (בה, ומעט גם בסביבותיה) לרגלי המאור הגדול המאיר אור האמת אשר על דרך הפשוט בכל התורה כלה ובכל סעיפיה, והיודע והמצוה לדעת כל החכמות והלמודים הנדרשים אליה, והמתקן בשפעת שכלו הרב והישר כל הטעיות שנפלו בספרי חז"ל והקדמונים, והעביר את כל דרכי למודי המעקשים אשר היו לפניו בשתי התורות, וכמפל בר הפיל את הפלפול מיד מבלבלי התלמוד, ובאר גם רבים מסה"ק, וכתב גם בדקדוק ובמדידה כאשר גם נדפס כבר קצת מהם, והוא הגר"א זללה"ה), בה מצאתי חית ידי ללמד לתלמידים תלמוד ומפרשיו הגדולים גם מעט סה"ק לשון וספר עברי אשר באלה באתי ללמד ונמצאתי לָמֵד כמ"ש חז"ל ומתלמידי כו', וע"כ אם גם מלאכה בזויה היא בעיני העם אבל נפשי יודעת אז מאד מה נכבדה היא לי, ועשיתי בה יותר מעשר שנים, עד שכבדה ממני עבודתה בחלותי אז את חליו אשר אמרתי עם ספרי שירי שפת קדש מחברת ב' צד 245, ויד רעי היתה אתי לחלצני מתחת ידה והביאוני להיות איש הבינים בין המלוים והלוים בעיר בדעתם כלם כי אמון בי, ועשיתי גם במלאכה זו כחמש עשרה שנה וכסף רב ועצום ינהר אלי רצוא ושוב, ואל מקום שהכסף הולך שם הוא שב ללכת, ואם גם לי נתנה מלאכה זו את הרוחה בחיי ביתי בתחלה נפשי בה כי ראיתיה מעשרת את הנושים ומרוששת את אשר נושים בם ואיש הבינים נלחץ ונדכא בין שניהם כל היום ואני אין כחי בי לשאתם יחדיו כי עלי היו כלנה; וכאשר עוד גם לבי עלי דוי בזכרי אז את הימים הראשונים אשר דברי התורה והחכמה היו שיחתי כל היום ונפשי דבקה אחריהם, והימים האלה גרשוני מהסתפח בנחלתם ויסיעוני אחרי העמל והאון; וע"כ שבתי ואתנה לבי לשוב לבקש עזרתי ביד חמודותי אלה, וה' אלהים יעזור לי — והנה הרוח יוצא לעזרני בהעלות על לבי להוציא לאור בני עמי בארצי סה"ק תנ"ך עם פירש"י ותרגום אשכנזי ועם הבאורים היותר אחרונים וטובים כפי דפוס פראג ובאורי הפטרות היקרים כפי דפוס ווין, וגם באורים היקרים הנשארים שלא אספום המבארים, בשם באורים ישנים, וגם באורים למקומות עוד קשים בספרי הקדשים, בשם באורים חדשים, אשר אל אלה האחרונים קראתי לכל חכמי ומשכילי ארצנו,

לשלוח

על דעת קונו, כאשר כתבו כן הנבערים מדעת הלמודים הקדושים האלה, ויוסיף להאמין עוד כי כן יוכל גם כל העם להיות עברים אף בדעתם היטב לשון עברית, וכאשר הוכיח הנסיון בכל הגאונים הקדמונים מפרשי המקרא וישרי שפת קדש וחכמי דקדוקיה אשר בכל זאת לא נמצא להם בימיהם כל עון אשר חטא. אבל האיש העברי אשר ידה ממנו את לשונו העבריה בשתי ידים ונפשו תבחל ותמאס בה ובדעת כל דרכיה כלם, ויזיר ויבדיל גם את בניו מלמוד דקדוק מליצה ושיר בלשוננו זו, למען לא ידע ויבין היטב דברי התורה והנביאים ומליצותיהם ושיריהם, ולמען לא ידבר צחות בתפלה ובתורה ובכל כתבי ידו כתבי חול וכתבי קדש, אשר זה לאות אמת כי בכל אלה געלה נפשו, איך יאמין בה׳ ובמשה עבדו, והמה מרקדקים מליצים ומשוררים גדולים לאין חקר בלשון עבר, כאשר תענה בם התורה הזאת אשר הם נתנו לנו, שכל מלותיה כלן למקטנה ועד גדולה בנויות עפ״י כללי הדקדוק, ומליצותיה ושיריה — עפ״י כל התמונות והדרכים וידיעות כחות הנפש אשר בחכמת המליצה והשיר; ואיך עיניו תכלינה כל הימים לראות בה נסתרות אשר לה׳ אלהינו ואשר לא יראה ולא ידע ולא יבין אותם עד נצח, ולא יסב עיניו מהם לראות את הנגלות בה אשר אותם נתן ה׳ לנו ולבנינו לראותם עד עולם; ואיך תהיה אהבתו אמונתו ודבקותו בה׳ ובתורתו שלמה והוא מתפרץ מפניהם מהשלים את נפשו ונפש בניו בשלמותיהם אלה אשר בהנה נגלו מאז אל עם בני ישראל, ועל ידיהן השיגו אז את ה׳ ותורתו, וכן על ידיהן לבד יושגו גם עד עולם, ככוכב אשר נראה אלינו ע״י הזכוכית המגדלת. שלא נראהו עוד לעולם כ״א על ידה, ודי בזה. כי באמת חרפה גדולה היא להתוכח עם האומר כי כצאת ממזרח בבקר שמש תשת חשך ויהי לילה; אבל ה׳ במשפט יבוא עם עוזבי ספריו ונוטשי לשונם אשר הוא ה׳ עשם ויכוננם ושלחם ביד נביאיו ללמדם את עמו לדורות עולם, ואל אלהים ה׳ הוא יודע וישראל הוא ידע מי ומי המה שוכחיהם ומשכיחיהם מקרב עם ה׳ — והוא גם מעשה אבותיהם מה שעליו אמר הכתוב (סוף דהי״ב) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים (הנביאים שזכר שם בכתוב הקודם) ומתעתעים בנביאיו, ואיך לא יגורו גם המה מסוף הכתוב הזה אשר דבריו גם אז קמו — הלא עת לשוב אל ה׳ ולהשיב לב אבות על בנים וגו׳ ולגור גם מסוף הכתוב הזה. (עי׳ באורי פה סוף מלאכי). אבל כל הדברים האלה הם יגעים ועיפים, כאשר כבר יגעו לריק רבים מגדולי עמנו ראשי הדת והאמונה לצעוק מרה על המנהג הרע והמר הזה, וכאשר כבר אספו גם רבים מבעלי אסופות מאמרים יקרים מחז״ל וגאונים וגדולים אחריהם המקדימים ומרימים את למודי סה״ק ולשון קדשם על כל שאר למודי התורה ואין מאסף את דבריהם אל חדרי לבו, כי המנהג הוא ההרגל וכמו שבכח ההרגל להפוך מה שהוא נגד טבע האדם שלא יוכל לשאתו, לטבע שלא יוכל להיות בלעדו, כן יהפוך גם מה שהוא נגד התורה

 ובטולה

והנה הבאורים החדשים שכבר נדפסו בתוך התנ"ך באו שם רק בסוף אותם הספרים אשר נקרו לפני בסופם מעט עלי השרד חלקים, וע"כ נדפסו בסוף ולרוב לא בסוף הספר ההוא אשר יבארוהו כ"א באחר המאוחר ממנו (חוץ מבא"ח על סדר בראשית ועל נביאים ראשונים שבאו שם במקומם) וע"כ לא ידעו לומדי התנ"ך את מקומם איָם, ולא ידעו גם את המראה אשר שמתי בסוף ס' איוב להראות את מקום כלם; והמקום הצר והזמן האץ בי אז מנחיצת המלאכה אכפו עלי לכתוב גם בלשון קצר מהבין וגם להחסיר דברים מחזקי הבאור, וגם להדפיסם באותיות קטנות מראות אותן. אשר ע"כ אחר שנדפסו שם הבא"ח על נ"ר וישעיה ודניאל עזרא נחמיה ודה"י ובחומשים על סדר בראשית עד ועם סדר ויצא וגם על מגלת אסתר, הדלתי מכתוב ומהדפים עוד שם, ואת המבקשים את יתר באורי בפיהם ובכתבם הבטחתי בסוף ס' איוב שם כי אבאר ואכתוב ואדפים בספר לבדו, ובמלאות כל המחסורים האלה, והוא באותיות שנדפס בהן שם הבאור אשר בתוך התנ"ך פנימה, ובניר טוב ויפה, ובלשון מבואר בו היטב הענין כלו, ועל ספר לבדו למען יוכל כל איש לקחתו לידו בלמדו ספרי הקדש בתנ"ך זה או באחר זולתו או בספרי עו"א, וגם בקראו את ההפטרות (הבאות כנביאים אלה) בחומשים או במחזורים, אבל יען כי אחרו רבים מהמון העם ולא באו לפדות ספריהם האחרונים עד היום ע"כ לא יכלתי לקים דבר ואחר גם אני עד עתה שהוא, עד שמצאה ידי די כסף כחיר המלאכה להוציאו מכיסי פעם אחת ולאספו כלו או מקצתו ברוב הימים ככל מחבר ספר למודי ועיוני בבני עמנו בכל חלק מחלקי התורה או החכמה והמדע אשר ענינו ומובנו לא יפול על לב הקורא אך בהניעו את עלי הספר; ועד שמצאתי גם די זמן ודי כח להתבונן ברב עמל ויגיעה רבה למצוא פשר ספרי הנביאים האלה, אף כי ספרי שנים עשר (ת"ע) הנביאים קטני הכמות ורבי הענין קצרי הלשון ועמוקי המובן אשר גם כל יודע ספר יאמר לא אוכל כי סתומים ותתומים הם, אם לא בעזרת ה' הבאה אל העמל והיגע למצוא את המסתתר בדבריהם שהוא רוח קדשו הצפון בתוכם כי שם חביון עזו, וכאשר לעתים גם עיני ראו ולא זר — (אטום אזניך לץ! ואל תשמע זאת —); עתה מוצא שפתי שמרתי ואקימה, והנני נותן מחברתי זו (בכל היתרונות שהבטחתי) לפני אוהבי תורת ה' תמימה בכל חלקיה, ולפני בני הנעורים ומוריהם ומלמדיהם אשר החלו בימים האלה ללמוד ראשונה התורה הכתובה כדת משה וישראל, וגם לפני תופשי התורה שבע"פ לבדה, אשר אולי ישוב מי מהם ונחם על עזבו את התורה הזאת עד כה ושלח ידו בשעה שבין יום ובין לילה ולקח ס' עשרים וארבע וגם ספרי זה, והציץ בהם רגעים אחדים בשומו אליהם לבו אשר יבין גם עמוקות מאלה, קותה נפשי כי יישרו הדברים גם בעיניו, והיה בעשותו כן פעמים שלש יראה עין בעין כי גם דברי הנביאים לא יפרו יראתו ואמונתו, ואולי ישוב אז גם להאמין כי כן גם דקדוקי לשונם אינם מעבירין את האדם

על

ואלה המה הדרכים אשר סלותי לבאורי אלה.

א) בתאות נפשי למצוא מה שהיה באמת רצון הנביא בדבריו, שמתי עיני ולבי להמציא לי הענין שעליו ידבר הנביא לדעתי, אשר לפיהו יהיו כל דבריו נמשכים אלה מאלה והראשונים ימשכו אליהם מה שאחריהם וכל המלות והמאמרים יהיו ראוים ומחויבים להאמר כן לפי הענין ההוא שידבר עליו, מה שכל זה לא יגרע אף בדבר איש אל רעהו (כפי שהדבור הוא ציוני המחשבות השכליות המשתלשלות ג"כ זו מזו בסבה ומסובב וכלן ג"כ מחויבות בענין) אף כי בדבר איש אלהים נאם ה', וע"כ מעודי לא נרצה לי כל באור בודד אם גם יהיה יפיו כתרצה אם הוא לא ירצה למה שלפניו ולאחריו בפרשה, כי זה לבדו הוא העד אשר כחשו בפניו יענה, אשר ע"כ לא בחרתי לציין כל כתוב וכל מאמר לבדו ולתלות עליו את באורי, כ"א כאשר החלותי לכתוב את באורי על הכתוב אשר הוא ראש הענין לא חדלתי עוד מדבר עד שעברתי ובארתי במאמרי זה האחד גם את כל הכתובים שאחריו המחברים לפי באורי אל ענין הכתוב שבו החלותי, ובהגיעי במאמרי זה אל הדברים המבארים את הכתוב השני והשלישי וממנו ומעלה, הסגרתי בכל מקום את אות המספר אשר לכתוב ההוא עפ"י אותיות א"ב להראות את הקורא גם מקום באור כל כתוב לבדו, והוא יען כי לא יכלתי לגזור ענין אחד שלם לפי באורי לגזרים רבים, אם לא במקום שראיתי אני כי אוכל להפריד ביניהם והפרדתים, למען לא יארך המאמר על הקורא. וכן כבואי אך להזכיר איזה כתוב בסי' שאני עומד בו רמזתי אליו ג"כ רק באות מספרו שלא אאריך לומר «כמ"ש בכתוב פלוני», ואם הכתוב בסי' אחר באותו ספר קצרתי ג"כ לרמוז אליו רק באות מספר הסי' ובאות מספר הכתוב ההמה. וכל אותיות אלה באו בתוך מסגרות ובכתב רש"י (לבד מן הבאות לפני הכתוב שהוא ראש ענין שהן בכתב אשורית) והקורא ישים נא עינו בכל המקומות האלה שרמזתי אליהם ואל נא יהי עצל בדבר הזה פן תקצר הבנתו שם.

ב) מטעם האמור בתחלת אות א' היה לי מעודי הבאור האמתי זה אשר לפיהו לא ישאר כל זרות בלשון לא בדקדוק ולא בדרכי שמושי הלשון, ולא שיבואר

ז) כל אחד מאתנו עד סוף כל הדורות משועבדים לחקור בסתרי דברי תורה, ולא תעיק כברת זולתנו בשגם קדמה לנו לעכב על ידנו מלחקור, ואל יבהילוך שמות הגדולים אשר בארץ באמרך מי יחלוק על האריות ופן ירוצו את גלגלתי שאין ספק שכל עושה אלה עליו נאמר אמר עצל ארי בחוץ כ"א חקור ובחר כי לכך נוצרת, ואם תרצה להועיל גם לבאים אחריך תכתוב דעותיך על ספר בדיו, ואם יהיה נזק לבלתי משכיל אל יחוש לו, וכתבתי לך כל זה מפני ראותי בדורות הללו כי רבו האנשים ההולכים בדרך זה מפני עצלותם או יראתם שאתה לא תבחר ותקרב לדרך זה (מעשי ה' קל"ח). [א"א, המעיין בספר זה גם יראה ברור כי מ"ש בסתר דברי תורה רצונו החיוב לחקור גם באמונות ודעות מתוך דברי תורה שנכתב].

ובטולה, לתורת אמת שאין לסור ממנה, ואין לאמת הנכונה כל עוזר ומושיע כ״א הזמן בחזקת ידו אשר כבר הֵחֵל לעשות בזה ומי ישיבנו והוא נעלם כמו עושהו *).

*) אחר כתבי זאת בא לידי ס׳ מיכיס ועוגב אשר יצא זה עתה בדפוס עירנו, וראיתי כי השכיל המחבר לאסוף שבע תוכחות גדולות מחז״ל. וגדולים זולתם כלם מזהירים ומעירים על החיוב הגדול המוטל על כל הנקרא בשם עברי ללמוד וללמד ספרי התנ״ך שמהם תצאנה התורה והאמונה והלשון העבריות. ובאהבתי את האמת ולמען יודעו דבריהם היקרים עוד יותר בעם ה׳ אמרתי להעתיק גם פה את הדברים האלה, ולהיות כמביא עדים על חיוב כל הנקרא בשם ה׳, להאמין כי יש ה׳.

א) ה׳ פוקח עורים, מי הם העורים הדורות הללו שהולכים בתורה כעורים כמ״ש נגששה כעורים קיר, כלם קורין ואין יודעין מה הן קורין כו׳ (שוחר טוב מזמור קמ״ו). [אמר אד״ם, לו היה הדורש בדורותינו לא דרש כן כי הם אין קורין כלל].

ב) ראוי לך להתחיל בעת חוזק שכלך והכרתך לעיין בספר תורת האלהים וספרי נביאיו כמי שלא למד מהם ספר ותרגיל עצמך לפרשם ולבארם ולהתבונן במלותם ובלשונם (חובת הלבבות שער חשבון הנפש). [א״א, בימינו לא היה אומר כמי כו׳].

ג) מי שלא למד את בנו תורה עד שידע ויבין פירוש הכתובים כפשוטן בטל עשה של ושננתם (רא״ה בס׳ החנוך פרשה ואתחנן). [א״א, מלשונו מובן שגם בימיו היו מלמדים את בניהם תורה עם כל הדרשות].

ד) סבת קיום האומה הישראלית בגלות הוא מצד הרבות הקריאה בתנ״ך, סוף דבר העבודה האמתית לאלהים הוא העסק בתנ״ך ולחקור ולעיין בהם ומזה נתקרב אליו ית׳, אבל לפי שהעסק בגמרא הכרחי לדעת משפטי התורה הנעלמים החקירה גם בו מחויבת; כי בצרפת ואשכנז כשהתעצלו מעסק המקרא היה מה שהיה מהסתר הפנים והיו הגרושין והגזרות, ועל המתעצלים מהמקרא נאמר הנה בדבר ה׳ מאסו, והעסק במקרא ראוי שיהיה באופן שיהיה שמור בלבבות בשתהיה ידיעתו בזולת ספר ועל פה (ר׳ פריפוש דוראן בעל מעשה אפוד והועתק בס׳ שתי ידות למהר״ם די לונזאנו). [א״א, ממה שאמר „מצד הרבות הקריאה״ ומלשונו „כשהתעצלו, המתעצלים״ מובן כי בימיו למדו עוד מקרא תנ״ך אבל מעט בעצלות ולא הרבה, ומי יתן והיה כן בימינו].

ה) בולתי שלמוד המקרא הוא הלמוד הראשון והעצמי לכל אשר ירצה להיות בשם בעל תורה מכונה, והדבר גלוי וידוע שלמוד המקרא מלבשתו לאדם חכמה ויראה גדולה והכנעה יתרה לפניו ית׳ והחרדה והפחד והחרטה הגמורה ממעשיו הרעים והתעוררות התשובה וזריזות המעשים, וזולת זה מהחכמה והמוסר והמדות הטובות מה שלא ישוער וא״א שיהא שום למוד בעולם דומה לגמרי ללמוד המקרא דהיינו תנ״ך מתחלתן ועד סופן, ומי שירצה לסמוך ולתלות עצמו במאמרם העוסק במקרא וכו׳ ובמאמרם ומנעו בניכם לפי פרש״י ובשם מ״ם הפוסקים בשם ר״ת שבבבלי בלול במקרא כו׳ כדי לפטור א״ע מלמוד המקרא טעות הוא בידו (הגהות ים טוחלין להחסיד אחי הגאון בעל של״ה ועי׳ גם של״ה קפ״א). [א״א, הטעות שאמר, הוא יען שכבר נתפרשו ג׳ המאמרים האלה לאמתתם עד שלא יוכל סבועם בלימוד התנ״ך להתלות עליהם עוד. אבל מה טוב מהשיב ע״ז עוד מה שחז״ל ורש״י ור״ת עצמם הרבו לשקוד על למוד תנ״ך עד בלי די, כפי שמוכח ומוכרח מעולם רבוי דרשות הז״ל על כל המקראות ומידיעת דקדוק הלשון הנראה ברבים ממאמריהם ז״ל, ומפי׳ רש״י על כל התנ״ך ומידיעתו את הלשון ודקדוקו, ומן השירים הנפלאים על דקדוק אשר נמצאו לר״ת שלא עשם ממה שלמד רק תלמוד בבלי ואת המקראות שנבללו שם].

ו) אדם שהוא כשר וירא שמים ויודע מקרא ולשאת ולתת בפרוש המקרא וקצת הגדה אעפ״י שאינו בקי בתלמוד פטור כו׳ כיון שהוא עוסק בתורה, תדע דהא טעמא מאי ת״ח פטורים מזה מפני שתורתו משמרתו וא״כ כילד יתכן שתורה תמימה שבכתב בלא פלפול לא תשמור אותו, והפלפול והתלמוד תשמרנו, הרי העקר תלוי בקריאתו התורה, ומה גם במאמרם ז״ל והגלו עלי אהבה קרי ביה ודלוגו אפילו מדלג ואינו מכוין להלכה אוהב הקב״ה אותו (שו״ת מוהרי״ט נהלון סי׳ ע״ה). [א״א, עי״ש כי אח״ז יחזק שם המחבר את דבריו אלה בראיות רבות מן התלמוד].

כל

אין זה כ״א שהנביא מדבר על דברי הימים שעברו, מה שהיה זה נודע (בדברו אז) לכל העם, וע״כ בהטיפו אז אך מלין ירומזון למקרה ההוא היה בם אז די הבין כל דבריו, אבל עתה כאשר אין אתנו עוד יודע עד מה מתולדות הימים ההמה, באבוד לנו הרבה ספרי דברי הימים לבני עמנו אשר נזכרו בסה״ק ואינם, היינו כחולמים בדברי הנביא ואין פותר אותם גם אחרי כל הפי׳ והבאורים שנאמרו בם, או שגם נמצא בסה״ק אשר בידינו ספור המקרה אם כלו או אך מקצתו אבל יען שלא בא בדברי הנביא רמז מפורש אשר יש בו די להזכיר את הקורא את הספור ההוא (כאשר באו גם כאלה רבים מאד) ע״כ לא יעלה על לבו לא הספור ההוא ולא גם הצורך לחפש אחר איזה ספור — . ואני עמלתי בכל כחי וחפשתי והתרתי בכל ספורי סה״ק למצוא לכל מקום ממקומות אלה איזה ספור אשר עליו יאותו לנו כל אמרות הנביא וגם יאותו לנו הנושאים והמקום והזמן אשר באותו הספור אל הנביא הזה, ויגעתי ומצאתי; ואם קטון הספור מהכיל עוד קצת מדברי הנביא שם, הנה ידענו כי הספורים באו בכתובים מקוצרים מאד כאשר גם רבם לא סופרו בהם כלל, כפי שיוכיח: מעט הכמות אשר לכל סה״ק אשר רבם אינם ספורים כלל, והמעט שהם ספורים יקיפו זמן קרוב לד׳ אלפים שנה, ונמנע הוא שיכילו מעט אלה כל קורות רוב השנים האלה, וכאשר יוכיחו עוד גם הספרים שאבדו לנו, וכאשר כן ראינו שבא בדה״י ספור ארוך ובא גם בספרים הראשונים ושם הוא קצר מאד או שלא בא שם כלל וכן להפך, והכח המשער אשר לשכל הישר ישער תמיד בספור קצר גם יתר המעשים הראוים והנחוצים להעשות עוד במקרה כזה, אשר המספר ברצותו לקצר דלג עליהם, אבל הנביא אשר ידעם כלם ובא לדבר ע״ז לא חדל מלרמוז גם עליהם אם הביאו ענינו לזה, ובמקום כזה העירותי על ההשערות הישרות בספור המקרה ואח״ז הראיתי איך יאותו להם גם הקצת מדברי הנביא שלא הכילם הספור עצמו, ואיך הם רומזים היטב אל המשוער עתה בספור ההוא, ועכ״ז לא נשענתי על כח המשער אף כי די הוא לסמוך עליו לבדו אבל הראיתי עוד גם בלשון הספור עצמו רמזים להשערות האלה; ולמשל ספור שלם המכיל כל דברי הנביא עי׳ באורי פה על ס׳ מיכה סי׳ א׳ וב׳, ולמשל ספור קצר האמור פה עי׳ באורי פה על ס׳ הושע סי׳ ד׳ ג — ז. אבל למקום קשה שלא נמצא בכתובים ספור יאות עליו כלל כאמור, שערתי את המקרה כלו מדברי הנביא הזה ועוד מדברי נביא אחר הקשים ג״כ והתבארו שניהם יפה בהשערה זו ולמשל מקום קשה כזה עי׳ באורי פה על ס׳ חבקוק סי׳ ג׳ כתוב י״ד עליצותם כמו לאכול עני במסתר, ובנסוע הקורא דרך הספר הזה כלו ימצא במהלכו משלים רבים לכל האופנים האלה.

שיבואר בחסרון מלים או יתורם, או בהפך סדורם, וכל זרות הדומה לזה (אם לא בתת טעם נכון לזרות זו שהיא אמנם לפי רצון הנביא בענינו שם) ואף כי מרוב לחץ מקומות כאלה עשו אותם חכמי קדם למדות ולדרכי לשוננו, לא יהיו לרצון אם לא יישרו בעיני השכל הישר ולא יבואו אל לב החפץ במישרים, וכן לא ירצה אם לפיהו ידבר הנביא דבר שלא הביאוהו לזה זמנו ומקומו וענני מצב עמו אז, או אם ידבר הנביא בימי קדם ובלשון קדומים, כדבר היום איש צרפתי אשכנזי ספרדי וכדומה מלשונות החדשות (אשר יוהעי לשונות אלה ישישו כי ימצאו באור כזה המודיע כי הם יודעים לשונות אשר הנביא לא ידען —). לבד ממה שיוכל לבוא הקצור בלשון, שהוא אמנם מתולדות הנשגב ומלחץ עצמת הרגש אשר מלא אז לב הנביא מאין להכיל ופרץ לצאת על פיהו במעט מלים מקצר רוחו אך למצוא רוחה כמעט, והוא כמו הדבור רק לנפשו היודעת מאד את ענינו, וע״כ דרך הנביא בכל מקום כזה אחרי הניח את רוחו בהוציאו אותו מעט במעט מלים, לבוא חיש ולפרש אותם לשומעיו בלשון רחב מן הראשון, ודרך זו אני מצאתיה לי, וכמעט אין מאמר קצר וחד בכתובים שלא התבאר לי בדרך זו כאשר ימצא בן הקורא לרוב בבאורי הקודמים ובמחברתי זאת. או שיבוא הקצור מקצר רוח הנביא מעבודה קשה אשר עבד בנפשו להנבא אך צרה ויגון על עמו ומולדתו כמו שהיה הענין בירמיה וזולתו או כדומה לזה, או שידבר הנביא על מקרה שכבר קרה והיה ידוע מאד גם לו גם לעמו עד שדי לו לדבר עליו ברמזים קצרים מאד, או שיבוא קצור שהוא מובן מאד אשר אז הוא משובח ושלמותו נחשב לשפת יתר, וקצור זה הוא הנחשב מדרכי הלשון הנמלץ.

ג) אנכי מתאמץ תמיד בבאורי להחזק אותו באשר אך אוכל, אם במה שתוסר על ידו כל הכבדות וכל הזרות שהיו בכתוב, או שיעיד עליו מלה או מאמר אחר בכתוב זה עצמו, או אעידה לו את הכתובים לפניו או לאחריו באותה פרשה, או שאביא עדיו משאר הפרשיות בספר ההוא שכן הוא דרך הנביא הזה עצמו לדבר בלשון זה או בדרך או בענין זה, או שאמצא לו עדים בספר או ספרים זולתו מסה״ק או מדברי חז״ל והתרגומים וכדומה, או שיעידנו מה שלפיהו יבוא הכתוב באחד מן הדרכים אשר ללשוננו הקדושה כמו כפל ענין במלות שונות או לשון נופל על לשון או שתשלים המליצה במה שהחלה וכדומה או באחת התמונות אשר בחכמת המליצה, ויארך עלי להראות פה את המקומות בבאורי שבאי שם כל אלה שחשבתים פה, אבל הקורא ימצאם כלם מדי קראו בם כי מעידי לא שקר מלי.

ד) המקומות הקשים אשר אין להלמם בכל פשר, כמו שבאו רבים כאלה בספרים שאני מבארם במחברת זו ומעט גם בספרים שבארתים כבר,

אין

יתר מאד בטוב וחסד שבין אדם לחברו כפי מה ששמו בפי דברים אלה, הכתובים שבארתים, אשר זה כל מגמת פניהם.

ז) בכל מקום אשר אזכיר את השם באור או המבאר דעתי אל הבאור אשר הדפסנוהו בתוך התנ"ך שהוא גם הבאור בדפוס פראג אשר ממנו נדפס, והכתובים שלא בארתים נשענתי בהם ג"כ על הבאור אשר בדפוסים אלה, ובבאורי הנדפס כבר בתנ"ך סמכתי אז גם על הבאורים הישנים אשר חברם שם ידידי הרב החכם השלם כמוהר"ר יהודה בעה"ק אשר שם שם לו גם מעט חדשות יקרות בדרכו וכחין ערכו (חוץ מסדר בראשית וספר יהושע שחברתי אני שם גם את הישנים האלה עם מעט נוספות שלי) אך בהדפסת מחברתי זו לא היה עוד האיש הזה אתי פה כי לדאבון נפש כל מכיריו עזב את עירנו עיר מולדתו זו והובילוהו רגליו מרחוק לגור בעיר הרסאן כי שם מצא הית ידו בבית אחד הגבירים הנכבדים, ואחרי אשר הכירוהו שם יצא מזה הוא וביתו עמו.

ועתה מחלה אני את פני הקורא לבל יבוא לקרוא את ספרי זה, אם לא הספר המבואר מסה"ק מונח לפניו, ויתבונן היטב תחלה על הכתובים עפ"י הפירוש אשר יהיה שם, ואחר יבוא לראות ולהתבונן בדברי, וגם שם לא בחפזון יבוא ולא במרוצה ילך כ"א יתנהל לאטי לרגל הענין אשר לפניו, כי אם ירדפנו הקורא בקריאה נמהרה כאשר ירדוף הקורא בהרים (אם מעצלות אם מגאוה ובוז) לא ישיגנו, ככל מושג שכלי (קטון וגדול) הבורח מן הרודף להשיגו כהרף עין, אבל מושגיו כלם בנחת נשמעים, ואח"ז ישוב שנית אל הכתובים פנימה וימצא מה שהוקל בהם עתה ע"י באורי שם, כי אמנם לא לשוא וללא הועיל באתי עוד גם אני אחרי המבארים אשר לפני ליגע לריק ולהריק כחי להבל, ולמשל לכל אלה יהיה לו באורי בס' יחזקאל על מעשה המרכבה אשר אם לא יתבונן היטב תחלה שם בכל סי' א' וסי' יו"ד וגם בכתובים שביניהן שם הנלוים לענין זה, ופתאם יבוא אל באורי וקרא בו ולבו בל עמו, וקרא בו כל ימי חייו ולא ידענו, לא אותו ולא מה שהועלתי בו, כי אני לא יכלתי להעיר בכל מקום מה אועיל מכל זולתי אשר היו לפני כי אז הייתי הולך ומזכיר דעת כל מפרש ומבאר, ומעיר על מה שקשה עוד לפי דבריו והיה ספרי זה גדול שבעתים במדתו עתה, ולמשל לקצורי זה שהוא לא להאריך בשאלות לפ"ד הראשונים, וגם לקצור לשוני בכלל בבא"ח שנדפסו בתוך התנ"ך מאפס מקום, יראה הקורא את באורי שם על אסתר (ט' כ'—ל"ב) בסוף ספר שמות בקצורו, וראה אותו אח"ז שנית שם בסוף ספר דה"י עם ל"ח שאלות לפ"ד הראשונים בכלל, אשר הותרו כלם בבאורי זה שהוא רק דבר אמת אחר, וגם עם נוספות בלשון הבאור לחזק אותו, ואז גם בעיניו יראה כי כנים דברי. אבל החכם והעניו החפץ באמת לדעת וללמוד מכל אדם הוא לבדו יכין צעדו וישים לבו וימצא הכל, ואחר ישפוט בצדק לאור משפטו

כטוב

ה) לעתים רחוקות ראיתי את באורי נוטה מדרך הטעמים בנטותו אל הנראה פשוט ממנו, ולא עזבתיו, בדעתי כי כן עשו גם כל גדולי המפרשים מרש״י ורשב״ם ורמב״ן עד לקדושים אשר בארץ אחריהם, וכפי שהרבה להראות זאת בדברי המפרשים כלם הרשד״ל יצ״ו בספרו הויכוח, ועשו כן בדעתם איחור זמן תקון הטעמים כאשר כבר הכריעו כן רבים וכן שלמים וכאשר הוכיח שם הרשד״ל גם את זאת בעדות כל גדולי הקדמונים עי״ש וגם מדברי חז״ל, כי א״כ לא יהיו עתה הטעמים גדולים מדברי חז״ל שהיו לפניהם ועכ״ז המפרשים כלם וגם הגאונים לפניהם מפרשים את המקראות כפי פשוטם הנראה להם אם גם לא כפי דרש או פי׳ חז״ל כנודע, וגם הטעמים עצמם באו לפעמים לא כפי דבריהם ז״ל ולא גם כאנקלוס ויונתן, אבל אם גם לו היה כדעת המביאים אלינו את הטעמים מהר סיני הלא גם אז נוכל לנטות מהם כאשר כן הרבו לעשות גם חז״ל לדרוש ולפרש המקראות שלא כפי הטעמים שקדמו לחז״ל לפי דעתם זו. אולם בכל אלה לא עשיתי כן גם בנקוד אף שהטעמים הם מכלל הנקוד ומוצאם וזמן היותם הוא אחד מה שע״כ נהגו גם בו כל הגדולים הנזכרים את מנהגם בטעמים עי״ש, והוא יען כי לי בטעמים עוד טעם אחר שהוא מה שכל ההוגים מעולם בסה״ק אם ללמוד ואם ללמד אינם קוראים אותם בנגינות הטעמים מה שע״כ לא נשמרו בפיהם ובלבבם עד שעלו בהם טעיות רבות כנודע ואין עוד כל הזוב לסמוך עליהם אף לדעת בעל הטעמים אם השנוי טוב מהמה, מה שאין כן בנקוד שהקריאה מבלעדיו נמנע וע״כ נשמר הוא בפי כל השרידים ההוגים בסה״ק מעולם ושנויו שנוי אמתי; מלבד מה שהשנוי בנקוד יכרה אזן השומע ונגע בו אל ההרגל אשר גם הסלף בו נהפך כבר בקרבו לטבע האמת, והשנוי יהיה בעיניו כמתעתע.

ו) מדי דברי בבאור הענין הביאני דרכי לפעמים גם לדבר ברחבה על מה שמצאתי בדרכי לשוננו הקדושה בבאור שרשים שמות פעלים ומלות וכדומה, כי הלשון והתורה או הנבואה שנאמרה בה המה לאחרים כמו הגוף והנפש אשר בקרבו, אשר הבורם הוא החיים והפרדם הוא המות. וראיתי כי גם מה שהתורה והנבואה נקראים בכל סה״ק בשם חיים הוא רק במי שענינם ולשונם הם בירו בתאומים, ואם לא כן הנה עינינו הרואות כי יש אנשים שלומדים ומלמדים כל ימיהם מקרא מבלי דעת כל מאומה בדרכי לשוננו וכן אחרים בהפך מהם, ואיש למודו בידו כמת עולמים לא חי ולא מוליד — וכן חפשתי על שרשי לה״ק שנשארו לנו מעט מהרבה וראיתי כי גם מהם נתונים נתונים ללשונות אחרות ועמלתי כפי כח ידי להוציא לאור משפטם כי לעברים המה. וכן יש אשר הובילני הבאור לדבר על מה שהוא מן האמונות והדעות או מדרכי המוסר, וגדול

יתר

גם על ערות זולתם. הראשון הוא הרב הגאון החכם הכולל הנודע בשם שי״ר נ״ל האב״ד הראשון דק״ק פראג, כבוא לידו ס׳ ב״ח השמיני שבאו בו גם ממני ג׳ מכתבים בבאורים ותקירות ומליצות, כתב אל ידידי הרב החכם המוציאו לאור הר״ר שניאור זק״ש יצ״ו וז״ל „יקר בעיני מאד כל מכתבי ידידך החכם „הגדול אד״ם הכהן, אחלי אח יקר! עת תכתוב אליו דרוש בשלומו למעני „ביחוד, ואמור לו כי מכבד אנכי חכמתו הרבה, וגם דרכי מליצותיו נחמדו לי מאד״, והשני הוא הרב החכם הגדול הנודע בכל קצוי ארץ בשם ישי״ר ז״ל (ובעדות זו אין עד ישר וגדול ממנו) רב בגוריציאה אשר באיטליאה, אשר אחרי בוא לידו מעט עלים מבא״ח שלי הדפים שם ספרו ילקוט ישר בשנת 1854. ואמר שם צד 141—2 בהערה וז״ל „מאז החלו הכמי עמנו עשות ספרים זה „כמו שני אלפים שנה עד קרוב לסוף המאה החולפת לא חדלו המשכילים בכל דור „ודור מהגות בספר התורה ובדברי הנביאים, וכתבו באורים אין ספורות למו איש „איש כמסת ידו ורוחב לבו, קצתם נמסרו אל הדפוס וקצתם נשארו בכתובים, „ואם בהם יש אשר נטה אל דרכי הרמז והדרש, הלא רבו גם כן העמלים למצוא „הפשט הברור כפי יסודות הדקדוק וההגיון; אשר על כן אחרי יגיעות רבות כאלה „מי לא יחשוב כי כבר הצלחנו להבין בשלמות כל הנמצא כתוב בסה״ק ולא יהיה „עוד בדבור האלהי מאמר אחד יקשה עלינו לירד אל תמצית כונתו? אמנם לא „כן הוא! עוד נשארו מקומות לא מעט במליצות הנביאים ובפרט בספרי אמ״ת, „גם לפעמים בתורה עצמה. עלומים וסתומים אין פותר אותם בהסרת כל ספק „ובהיות הדבר כן עוד מוטל עלינו החוב לעדור ולחרוש בשקידה גדולה בכרם הנבחר „הזה, כי בו תלוי אשרנו הנצחי והוא חיינו ואורך ימינו.

„ועתה כי ישא איש עיניו אל פעולות מבחרי החכמים בימים האלה ימצא „כי על המעט יתעסקו לבקש פתרון התעלומות ופלאי חכמה המסתתרים תחת מסוה „מליצות התורה, ותחת זה תהיה מטרת חקירותיהם לברר וללבן את הנכתב בזמן „מאוחר, להוציא ממסגר ספר טמון באוצרות יחידי סגולה, להגיהו לתקנו לפרשו „להעתיקו אל לשון אחרת ולקבוע זמן כתיבתו וזמן מחברו, קורותיו לידתו מיתתו „מקום קבורתו וזכרונו אצל כותבים אחרים, וכל כיוצא בזה, דברים יועילו באולי „להוסיף כבוד ופאר אל האומה, אך לא להאיר עינינו ולהיישיר צעדינו בענין הכרחי „לנו יותר, והתורה מונחת בקרן זוית, אין דורש ואין מבקש לה „בינינו (בעוד שחכמי האומות שוקדים על דלתותיה יומם ולילה) זולתי איזה „שרידים אשר ה׳ קורא, מתי מספר ונער יכתבם. לזאת ראיתי להזכיר פה אחד מן „השרידים האלה אשר לא התפרסם עדיין שמו הטוב כראוי לערכו הרב, והוא הנכבד „הר״ר לעבענזאהן יח׳ המכונה בשם אד״ם הכהן איש ווילנא אשר בטוהר „לבו ובתבונת כפיו יגע הרבה לזכות את הרבים בהדפסת תנ״ך עם באור כולל תמצית „כל הנכתב עד כה, והוסיף בו באורים חדשים, נכוחים למבין וישרים למוצאי „דעת כפי עומק הפשט, ישמח לב כל קורא בהם, כי להיותם בנויים על הקדמות

 נאמנות

כטוב בעיני חכמתו, והאיש הזה אם ימצא מקום בספרי אשר שגיתי שם, אני באהבתו אשגה, ואשובנו נכוחות אם להודות לו כי הסיגני משגיוני אם להורות לו כי שגה להשיגני, ואני תמה מאז על המחברים אשר בהקדמת ספרם כבר יקדימו להתגרות במבקרי ספרים, ויתחרו בם בטרם עוד יצא ספרם לאור להסיתם על נפשם, זה יקראם בשם פרים וזה בשם בקר וכ׳, ושכחו כי המבקר היום איננו המשיג או המקשין לפנים כי המבקר יבוא אך לבקר בין טוב לרע ואת הטוב יהלל ואת הרע יחלל; ואני אומר מי יתן והיו בצאת ספרי זה כל העם מבקרים והיה זה שכרי כי כל העם יקראו את ספרי, וכלם יתבוננו בו עוד גם בשום לב כי בכל לבבם הלא יבקשו אז למצוא כל מאום בו — וטוב לנו מבקר אחד מעשרה עצלים יודעי ספר אשר מאנו להוגיע נפשם לנגוע עוד בכל ספר למודי אשר בכל חלק מחלקי התורה או המדע ואף בספרי הספורים יספיקו, ומעת אשר הנצו הרמנים (ראמאנען) בכל לשון בארץ היו המה שיחתם יומם ושעשועיהם לילה, וכל ספרי תורה ומדע אשר בקרב ביתם מֻנחים עתה שם בקרן זוית, וכי ישאל איש מהם למה תעשה כה, ואמר כי הרמן מלא מוסר כרמון, ואם ברו שוא ודבר כזב תוכו רצוף אהבת רֵעים וכל מדה טובה, ואשתה אֻמצה כל שקויי נפש המשכלת מעסים רמֻני, אבל מעשיו יוכיחו עליו כי נהפוך הוא, ופלוני רמן מצא קליפתו אכל ותוכו זרק — לבד מספרים כאלה היוצאים מעט גם בלשוננו תועלתם גלויה שהיא להרחיב גבול שפתנו בכל עבריה מסביב ולהרגילה לדבר גם בענין זה אשר ידובר בו כעת בכל הלשונות כמו שכבר הרגילוה סופרי עמנו לדבר גם על כל שאר הענינים אשר כעת הלשונות כלן מדברות בם, שהוא גם תפארת לשוננו וכבוד בני עמנו לעיני כל העמים.

והנה רצוני היה מראש לאחוז במנהג המחברים להביא על ספריהם עדות הגדולים אשר בארץ, ואח״ז בינותי בספרים וראיתי כי לפנים היו רק הרבנים המעידים, לב׳ טעמים. א) לגדור בעד אחרים שלא ישיגו גבול המחבר בספרו. ב) להעיד בתהלותיהם על הספר ועל המחבר יחדיו, ועתה כאשר בטל הטעם הא׳ יען כי גם מטעם המלך אין להשיג גבול מחבר ונשאר רק הטעם הב׳, ע״כ ילכו עתה מחברי דברי לשון וספר באורי סה״ק או כל דבר חכמה ומדע להביא עדותם מכל מי שהוא מגדולי היודעים עניני ספריהם אם רב הוא ואם לא; אבל באמת כל עדות זו איננה עדות נאמנה וטהורה מכל משוא פנים, אחר שהמחברים בקשו זאת מידם ומי זה ישיב פניהם, (ויש אשר המעידים יבקשו זאת להיות מועדים כי יכולים להעיד) וע״ב אחור נסוגותי מרצוני זה, אפס כי אחרי אשר יצאו באורי הראשונים בארץ יצאה לי ולהם בארץ מרחקים עדות שני עדים גדולים ונכבדים (גם רחוקים זה מזה במקום ובלב) — אשר לא בקשתי זאת מהם, כי ע״כ גם לא אלי ערכו דבריהם ולא אלי שלחו עדותם זו, כ״א מחפץ לבם ומלב טהור הוציאו מליהם שם ואני לא ידעתי, וראיתי כי בשני אלה ראוי לי לשוב אל מחשבתי הראשונה ולהעתיק את דבריהם פה לקוראים החפצים להשען

גם

ובקנאתי לספרי הקדש ולשפת קדשם חם לבי בקרבי ולשוני דִברה בחכי את השירה הזאת.

אוֹרוֹת כָּל עוֹלָמִים סִפְרֵי קָדְשֵׁנוּ
בִּשְׁמֵי יִשְׂרָאֵל מֵאָז עֹז דָּרָכוּ
סִפְרֵי אֵל נָאוֹר: כּוֹכְבֵי אוֹר שִׁמְשֵׁנוּ
וּסְבִיב עַם אֱלֹהִים יָקָר הָלָכוּ
עַד, בִּקְצוֹת אֶרֶץ קַוֵּיהֶם יָצָאוּ
וְלָאוֹר עֵין עַמִּים קַרְנֵי אוֹרָם בָּאוּ.

בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה הֵם לֹא יַבְדִּילוּ
כִּי לֹא עֵינֵי בָשָׂר הֵמָּה יָאִירוּ
לְנַפְשׁוֹת יָהֵלּוּ רוּחוֹת יַצְהִילוּ
זֶרַע אָדָם יוֹרוּ עַמִּים יְיַשִּׁירוּ
וּכְמוֹ מוֹרְדֵי אוֹר בַּחֹשֶׁךְ יִשְׁכָּבוּ
כֵּן כָּל עוֹזְבֵיהֶם עַד עוֹלָם נֶעֱזָבוּ.

עַמּוּדֵי עוֹלָמִים סִפְרֵי קָדְשֵׁנוּ
כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּעֹז הֵם תָּמָכוּ
סִפְרֵי חֲסִין יָהּ מָגִנֵּי נַפְשֵׁנוּ
לֹא נָפַל בֵּית יַעֲקֹב לוֹ בָם נִסְמָכוּ
עִמְדוּ הַחֲזִיקוּ עַמּוּדֵי שָׁמַיִם!
עַמּוּדֵי אוֹר הֵם מִיָּדָם קַרְנַיִם.

וּשְׂפַת אֵל שַׁדַּי מִפִּיהוּ נֶאֱצָלָה
נֹגַהּ לָהֶם סָבִיב מַרְאֵה הַקֶּשֶׁת
נֹגַהּ כָּאוֹר הִיא וּכְעֵין הַחַשְׁמַלָּה
אוֹר חִצִּים וּלְשׁוֹן אֵשׁ לָשׁוֹן וַאֲרֶשֶׁת
חֹם וָאוֹר כֻּלָּהּ — בֹּעֵר וּבָאֵר
חֵמָּה אֵשׁ יְקוֹד אוֹתָהּ עַד יָאֵר.

« נאמנות, על יסודות הדת והמוסר ויראת ה׳, לא יבצר מהם התועלת לכללות העם,
« ומי יתן ויפוצו מעינות חכמתו בכל מדינות אשכנז, כי אז אולי גם לבב הנבונים שם
« ישוב לפנות אל היותר נחוץ לנו ולזרענו עד עולם, ולא תפוג תורה אשר היא מקור
« כל חכמה ומדע, עץ חיים היא למחזיקים בה וכל תומכיה מאושר», ע״כ. והנה
העתקתי הערתו זו גם מתחלתה כי לתומתה היא כמו הסכמה גם לכל דברי הקדמתי
זו, וכן גם יתר דבריה ראויים להשנות פעמים, לאזן שומעת תוכחת חיים. והנה הוא
כתב עוד גם לפני זה במכתבו אל הר״ר שניאור זקש הנז׳ ביום ב׳ להרש אלול
שנת תרי״ב וז״ל שם «עוד לא שלמתי נשיי אליך להגיש לפניך אלף תודות על
« קונטרס באורים חדשים של החכם הגדול הר״ר לעבענזאהן המכונה אד״ם
« אשר שלחת אלי, מי יספר העונג אשר התענגתי בקראי אותו? חקירותיו עמוקות
« ואמתיות מאד, אך כמעט יחיד הוא בין חכמי הדור ההולך בדרך זו אשר היא כל
« תעודתנו!» ע״כ. וכן כתב לפני זה אל בני החכם ז״ל בשבתו עוד בברלין ביום
י״ב טבת שנת תרי״ב וז״ל «אשריך! ידיד לבי, ואשרי יולדך החכם המופלא מוהר״ר
« אד״ם נר״ו אשר מאד מאד התעלסתי בפירושיו היקרים על איזה פסוקי תנ״ך
« המפוזרים כה וכה תוך קונטרסי «פרחי צפון»: הן הנה החקירות אשר בהן חשקה
« נפשי מאז מבכל השאר ולדעתי הקצרה לא ישוה כל עמל חוקרי זמננו בחבוריהם
« הרבים שיוציאו לאור יום יום אל באור חדש ואמתי על פסוק אחד, כי זאת תעודתנו
« וזה חיינו ואורך ימינו», ע״כ. והנה יצאתי גם ידי חובת המנהג הזה — אבל באמת
מה למחבר ולעדים הלא האמת עד לעצמו, ואם ספרו יתן עדיו — ויצדק, ואם לא
יגיד — ונשא עונו. וכל ספרי קדמונינו ז״ל הבירום כל העם ועד אין בם. והנה
קראתי שם לספרי זה ולכל באורי גם יחד תורת האדם כי אדם אני (ואם
שגיתי לא אל אני) ואד״ם אכנה שמי, וזה גם תורתי אשר בה הגיתי הריתי
וילדתי, והיא גם חובת תורת כל האדם. ומאלהי הרוחות לכל בשר אשאל
עזרתי לחזק כל בהן חיי רוחי ובשרי, למען אוכל והשלמתי עוד גם את באורי
לספרי אמ״ת והשאר, וינחני בדרך אמת אשר אהב סלה.

הכו״ח ביום ג׳ כ״ט ניסן שנת תרי״ח פה ווילנא יע״א

אד״ם הכהן לעבענזאהן

א (ב) בי"ג שנה למלכו, בכמה נביאים מצינו שאמר סתם בימי מלך פלוני ולא פירש באיזה שנה למלכו ואף אם באמת החל להנבא באמצע או בסוף ימיו, אבל פה פירש ואמר בי"ג שנה למלכו ולא קודם רק לחזק בזה את האמור (ו') כי נער אנכי, וע"כ היה מן הנמנע לשלחו להנבא עוד קודם זה בתחלת ימי מלכות יאשיהו, ותחלת דבר ה' אליו (ה') בטרם אצרך וגו' טעמו הפוך שע"כ קדמתי לדבר בך היום אם גם עודך בימי נעוריך. הבא"ת מכאן עד סוף פרשה ט"ו כבר נדפסו בתוך התנ"ך בסוף ספר ת"ע. ולראשונה אמלא פה מה שהשמטתי שם מבאורי בפרשה י"ג מכתוב כ"א עד סוף הפרשה מאפס מקום, וזהו: (כא) מה תאמרי, הנביא יאמר עוד לדור יהויכין מה תאמרי ותצעקי אלי, מה זאת כי יפקוד עלי תמיד רק זה נ"נ ועמו הכשדים בזא"ז, או בימי יהויקים ועתה בימי יהויכין (ומליצה זו על ענין זה יאמר הנביא גם למעלה ו' ו' ולהלן כ' כ"א לפי באורי שם ועי"ש) והנביא משיב הלא את בעצמך גרמת לך זאת במה שלמדת והרגלת אותם עליך להיות אלופים לראשך כפי' רש"י, וע"כ גם החבלים שיאחזוך עתה המה כמו חבלי אשת לדה ובכן תצעקי כמוה גם את על מה שגרמת לך——. ואח"ז ישוב ויאמר עוד (כב) וכי תאמרי בלבבך פי' שתשאלני עוד, ומדוע זה קראוני רק אותי כל אלה מצד נ"נ ולא קרה כן מצדו גם לעם אחר מן הנתונים תחת עלו (להלן פרשה כ"ז) והלא הוא אלוף גם לראשם, אשיבך גם ע"ז כי ברוב עונך לה' נגלו שוליך אל בבל, שהוא משל למה שנגלו תמיד לנ"נ סתרי יהודה במה ששלחו תמיד בסתר למצרים להתקשר עליו, וע"ז תנעם מאד מליצתו נחמסו עקביך פי' שחטף ותפש אותך נ"נ בעקבותיך בלכתך מצרימה. ועל דבר מצרים יאות מאד גם משלו (כג) היהפוך כושי עורו אשר נולד בו כן לא תוכלו להיטיב להפרד ממצרים שהיא ג"כ מולדתך, והשכיל עוד לומר למודי הרע לכלול בו ב' הוראות, מה שהוא הפך להיטיב שזכר, ומה שהוא מענין ריעות להתרועע תמיד למצרים ומלשון למה תריעי רע, וע"ז נסמך היטב גם אמרו (כ"ד וכ"ה) כי יפיצם כקש שהוא יבש וצמא למים, והוא מרוב יבשותו וקלותו יעזוב מקום גדולו אשר על מימיו גדל ויעבור ברוח קל לעבר המדבר היבש כמוהו, ויאמר כי זה הוא מנת גורלם כמדת חטאם זה, אשר בנפיתם למימי יהושע שכחו ועזבו אל מחוללם ומושיעם באמת והמה עוברים למצרים תמיד לבטוח בעזרתם שקר, בור יבש באין מים. וכפי משלו עצמו ע"ז לעיל ב' י"ג: אשר לא יכילו המים ולפי מש"ש. ויאמר עוד (כו) כי כמו שנ"כ גלה שוליך ותפסך בעקביך בלכתך מצרימה כמ"ש (כב), כן גם אני חשפתי וגליתי שוליך ונראה גם אני קלונך במה שהלכת מאתי לע"ג, שהוא (כז) נאפיך וגו' על גבעות וגו'. אחרי מתי עוד, המלה מתי מורכבת מב' מלות מה עת והיו"ד הוא למשקל כבשם שדי, ועד מתי פי' עד עת מה, ואחרי מתי פי' אחרי עת מה. ע"כ הנשמט.

טז (ד) ממותי תחלואים, ממותי הוא שם משפט למות ותמותה, והוא בנוי ע"ד בנין המכבד משרש מות ואין לו חבר כ"א ביחזקאל כ"ח ח' ממותי חלל, ונראה לפרש גם שני השמות האלה כהוראת כל הבנין הזה בפעל מות, כפי שמלא החכם רש"ל בס' שבעה"נ, שענינו הוא השלמת מיתתו של המומת כבר ועי"ש. והנה כפי הנראה הלא ידבר הכתוב הזה בארבעת השפטים חרב וחיה רעב ודבר הנודעים מס' יחזקאל, וממותי תחלואים יקרא הנביא למיתת הדבר שלא הזכירו פה בפירוש וע"פ המנהג בארצות הקדם לבצע ולהשלים בידיהם מיתת הנוטים כבר למות בחלי הדבר למען ישירום חיים מקרב בני העיר ולא יזיקו בהבל פיהם ובריח גופם את כל יתר החולים וגם הבריאים, וע"כ ייראו גם מנגוע בהם ולקברם כ"א שיוציאום במוטות ארוכים על פני השדה ויניחום שם לחיה ולעוף לאכלה למען יבערו גם את בשר נבלתם מן הארץ גם יזהרו אז מאד מלספוד ולנוד ומהתאבל על המתים יען כי העלבון ימשוך אליו את הקטב בעת ההיא, ובזה כבר יובנו כל דברי הכתובים עד סוף ז', עי' בהם. וממותי הנאמר ביחזקאל אבאר שם במקומו, והנה קבורת האדם, וגם לספוד ולנוד ולהתאבל וכל יתר הענינים שיזכיר בפרשה כלם הם אך מענין השלום אשר בין איש בין האדם להתנהג זה עם זה בחסד וברחמים, ואף אחר מותם אשר אז הוא גם חסד ואמת, וז"א אחר שהזכיר להפיר כל מנהגי השלום האלה מביניהם, כי אספתי את שלומי וגו', ומפרש בעצמו אח"כ כי השלום הזה שזכר הוא החסד והרחמים, וע"כ ומתו וגו' עד סוף הכתוב ז'. וכן המליצו ע"ז חז"ל ואמרו: שלמא עד זבולא בתריתא, ואמר אח"ז (ח' וט') כי כן יחדלו גם המשתאות וקול ששון וגו' קול חתן וגו' שפי' קול כל הנאספים שמה כמנהגם לפנים, כי כן גם אלה המה רק מענין

סִפְרֵי אֵל כִּי נִפְתַּח שָׁמָיו נִפְתָּחוּ
מִלֵּיהֶם נָגִיעַ יָגַע הָרוּחַ
(רוּחוֹת הַחוֹזִים עֲלֵימוֹ אָז נָחוּ)
נָבִין — נִרְאֶה אוֹר זָרוּעַ עַל לוּחַ
נַשְׂכִּיל — נִשְׁמַע הוֹד קוֹל יוֹכַח נַפְשֵׁנוּ
אֵל הַקָּדוֹשׁ דּוֹבֵר בִּשְׂפַת קָדְשֵׁנוּ!

והנני נותן פה שנית מראה מקום הבאורים־חדשים שנדפסו בתוך התנ"ך באור כל ספר איפה הוא נמצא שם, וכפי שכבר עשיתי כן גם בסוף ספר איוב שם, על החדשים והישנים יחדיו, ע"ש.

באו"ת לספר יהושע. במקומם בסוף הספר הזה, (והם רק כחלק רביעי מס' עמק יהושע אשר עודנו אתי בכתובים).

— לספר שופטים. ג"כ במקומם בסוף הספר הזה.

— לספר שמואל' בסוף ספר זה ואחר המבוא לס' מלכים א'.

— לספר מלכים. במקומם בסוף הספר הזה.

— לספר ישעיה. בסוף ספר ירמיה, ובסוף ספר יחזקאל נמצא עד סוף מהדורא א' וגם תחלת מהדורא ב', וכל השאר בסוף ספר ת"ע. ועוד מעט נוספות בסוף ספרי זה.

— לספר ירמיה. בסוף ספר ת"ע ורק עד סי' ט"ז.

— לספר דניאל עזרא ונחמיה. בסוף ס' נחמיה ובסוף ס' דברי הימים.

— לספר דברי הימים. במקומם בסוף הספר הזה.

— לסדר בראשית. בסוף ספר בראשית.

— לסדר נח לך וירא חיי תולדות. בסוף ספר שמות.

— לסדר ויצא. בסוף ספר ויקרא.

— למגלת אסתר. בסוף ספר שמות ובסוף ספר תרי עשר.

ארץ ה' בשקוצי גלוליהם, הוא גדול מן הראשון (כנודע מכל הנביאים וחז"ל) ע"כ אשלם להם על עון זה לראשונה אף שהוא השני והמשנה על הראשון, והוא מה שיביא עליהם את הרעה העצומה שידבר בה בפרשה זו וכאמור. ומשנה על חללם כמו משנה על אשר ילקטו והבן, והשם משנה יבוא גם על השני לבדו כמו כהן משנה ועוד רבים. או שנפרשהו גם פה על השנים יחדיו כמו לחם משנה, כי גם בהוסיפם עתה את חטאם הב' לא עזבו את חטאם הא' שזה הב' הוא תולדתו (כמ"ש בבא"ה ש"א וישעיה וס' זה), ויאמר שישלם ראשונה עונותיהם שעשו בימים האחרונים שהן משנה על חללם וגו' בימים הראשונים, והבן. ואולי כתוב זה הוא באור למ"ש לפניו (ע"ז וי"ז) כי ראשונה ישלח לדיגים וגו' נגד מה שבלעו זא"ז כדגים אלה ואח"ז ולדוס מעל כל הר וגו' נגד ע"ג שעבדו על כל הר וגבעה כנודע, וז"א שם אח"ז כי עיני על כל דרכיהם וגו' פי' כל מה שחטאו גם לה' וגם לאדם. וכפי באורנו זה כן גם היה ויצא לפעלו, כי תחלה נענשו באכזריות הכשדים בעת החרבן וגם אחרי כן, שהוא עונש חטאם השני שהיה בתורת האדם, ואח"ז נענשו בבבל לעבוד שם גם גלוליהם (כמ"ש י"ג) שהוא עונשם על מה שחטאו בראשונה לה' לבדו. והנה כשמוע הנביא את רב טובו של ה' ית', שיחוש לכבוד האדם יותר מלכבודו, הואיל גם הוא ללכת בדרכי ה' ולחוש לכבוד אלהיו יותר מלכבוד האדם, (ודרך שניהם הוא מענין תורת האדם בתכלית הרוממות שהוא לחוש לטובת זולתו יותר מלטובת נפשו), וע"כ בעוד דבר ה' בפיו לקנא קנאת האדם, התעורר הנביא פתאום גם הוא לקנא קנאת ה' והסב גם את פניו לנכח פני ה' לצעוק חמס לעומתו על עונש הא' שהוא עון ע"ג, וברוב קנאתו לכבוד ה' יגדיל עוד את עונש בע"ג יותר מקדמוני העמים עובדי ע"ג, ויען ויקרא (י"ט) ה' עזי וגו' (אשר כלם תארים במדות טובו ית' שהם דרכי ה' ותורת האדם, לעוררם כי בשורש מעבודת ה' באו להפוכי מדות טובו ית' כנזכר והבן). הלא גם הגוים עובדי ע"ג האלה יבואו אליך ויודו כי אתה לבדך אל וכי אך שקר וגו', והנה מדי הזכירו את תשובת עובדי הע"ג לה' לא זז משם עד שנתן להם גם את שכרם והסגיר בתוך דבריו את הכתוב (כא) ואמר עליהם: לכן הנני מודיעם עתה כי אז בפעם הזאת אודיעם עוד גם את ידי וגבורתי ע"י עלילותי, וידעתי כי בזה כבר ידעו ויכירו גם את שמי ה', כנודע מלילה זו בכתובים שהיא להוראת המעלה העליונה בהכרת אדם את האל, ועי' באורי לפניה ג' ע', ואח"ז הוא שב למ"ש אליך גוים יבואו ויודו על חטאתם, אבל

יז (א) **חטאת יהודה**, גדולה היא מחטאת העמים האלה כי היא כתובה וגו', עד שלא תמחה מעל לבם גם עתה אחר שכבר הודעתים את ידי ואת גבורתי בחרבן הבית, כי לדעתי בא הנביא לדבר עתה ע"ד שארית יהודה אשר נקבצו מן השדה אחר החרבן אל גדליהו ושבו אח"ז ביד ישמעאל וגאלו ביד יוחנן ונתנו ראש לבוא מצרימה כמסופר הכל להלן (פרשה מ — מד), והוא כי ברצותו עתה להגדיל חטאת יהודה בעון ע"ג לא מצא הוכחה יותר גדולה ועצומה ע"ז ממה שעיניו ראו ולא זר בעת ההיא עת החרבן שהיתה עת רעה ועת צרה אשר כמוה לא נהיתה, ועוד גם בעת כזאת בהיותם כבר שארית אכולי רעב ושרידי הרוגי חרב ודבר ומוטלים על פני השדה החזיקו עוד בפיהם ובלבבם בע"ג כפי שהעיזו בתשובתם שם לירמיהו עי"ש מ"ד, וע"כ העלה עתה על זכרונו ועל ספרו את העדה הרעה ההיא, כפי שהוכיחם גם שם על פניהם עי"ש, ומדי דברו בם יעברו על פני רוח דמיונו גם שאר כל הקורות אותם שם, וכאשר נבאר עפי"ז את הכתובים הבאים בפרשה זו אשר לפ"ד המפר' אין להם כל מובן ואין גם כל משך ביניהם ולא גם כל ענין לכלם במקום הזה. ויאמר (ב) כזכור בניהם מזבחותם, פי' כמו שהם עומדים עתה נטושים על פני השדה וזוכרים בנהי ויללה את בניהם שמתו בזרועיהם עתה בירושלים בעת החרבן ברעב בדבר ובחרב כן גם יזכרו ויגהו עתה אחרי מזבחותם ואשריהם שהיו להם על עצי רענן על גבעות הגבוהות אשר סביב לירושלים אשר הם עוד עתה לנכח פניהם ולעיניהם, ומה נאוה עתה מליצתו אל העדה ההיא יושבי ירושלים בעלת ההרים והגבעות, ועתה המה נפולים על פני שדותיה מחולה לה לברוח מצרימה ובפיהם ירצו עוד את נסכיהם וקטוריהם (שם שם) אשר עשו על גבעות ירושלים אלה, כי יקראם בשם (ג) הררי בשדה פי' אתה עם ההררי אשר הורידוך עתה מן ההר הזה והנך כבר מוטל פה בשדה, ועודך צופה ומביט מה שהיה לך וזוכר את מעשיך הרעים אשר עודם לעיניך, דע כי חילך וכל אוצרותיך אשר עמכת בירושלים זו לבז אתן, וכן גם אתן לבמותיך אלה אשר בחטאותיך המה מלאים בכל גבוליך אשר עודך רואה אותם. (ד) ושמטתה, פי' למה עודך מביט על אדמתך זו הלא כבר שומט אתה אותה ולא תעבדנה עוד, אפס כי בך בעצמך לא תהיה שמטה זו כ"א מגד נחלתך שרק אותה לא תעבוד כמו בשנת השמטה אבל תעבוד את אויביך בארצם וז"א

והעבדתיך

השלום והחסד שבין אל"ח כנודע, ופי' מרזח עי' באורי עמוס ו' ז', ועוד שם דברים בפי' הכתובים פה, וטעם העונש הזה הוא פשוט מאד כי תחת אשר הרעו מאד איש לרעהו וגם לא השתתפו איש בצרת עמיתו ולא גם בשמחתו, כמו שהאריך בזה הנביא למעלה, ועשו כל זה מרוע נפשם, תחת זה לא יחושו גם עתה איש ברעהו לא את יגונו ולא את ששונו מרוב צרות נפשם. ועתה יובן מה שיאמר (י) כי כשמוע זאת העם מפי הנביא יתמהו לדעת במה חטאם גדול כ"כ להביא עליהם רעה עצומה כזו מה שלא שאלו כן על כל הרעות אשר כבר נבא עליהם, אבל לפי דברינו הנה שמעו עתה רעה שאין כמוה עוד לרוע והוא מה שישבות בקרבם כל שלום וחסד שבין אל"ח כבין חיתו שדי ושאלו בצדק, וע"ז הנביא משיבם (יא) כי זו הרעה העצומה היא כגמול ידם אשר מלבד עזבם את ה' שהוא מה שבין אדם למקום, לא שמרו עוד גם את תורתו שהוא כל תורת האדם באהבת הריע הנסועות רק על השלום החסד והרחמים החמלה והחנינה, וכמו שהוכחנו כל זה למעלה ה' א' וגם ו' י"ט ועי"ש היטב ובכל המקומות שרמזנו שם עליהם ותדע נכוחות. ופה אוסיף עוד כי גם מה שהוכחתי שם שגם חז"ל מפרשים כן ממה שדרשו על כתוב זה: הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו שאין לחלק בין אותי לתורתי כ"א שאותי הוא מה שבין אדם למקום ותורתי הוא מה שבאל"ח *). הנני רואה עתה כי גם פשוטו של מקרא הכריע להם לדרוש כן, (כי בלי הכרעה זו הוא נראה כדרשה של דופי להתיר עזיבת ה' ח"ו ולומר עוד הלואי) והוא במה שכפל הנביא לומר עוד הפעם ואותי עזבו אחר שכבר אמר בכתוב זה, אשר עזבו אבותיכם אותי וגו', ואין זה כ"א שבא עתה לומר, ואם גם כבר אותי עזבו כמו שאמרתי פה, לא היה די להם לעמוד בזה בדיעבד אשר אולי הייתי מאריך להם אפי' ע"ז, (כי אני איני חסר מאומה כמ"ש במ"א אם ארעב וגו' ואין לי כל צורך ביראתם אותי כ"א לצרכם) כ"א שהוסיפו עוד להרע יותר במה שלא שמרו גם את תורתי, שהוא ע"כ מה שאינו נכלל במאמר ואותי עזבו והוא א"כ רק מה שבין אל"ח, ובזה (יב) הרעותם לעשות מאבותיכם אשר עזבו רק אותי כמו שספר עליהם פה, וע"כ יהיה גם ענשם רק בעצם חטאתם זו, והוא במה שגם במפלתם יוסר כל שלום החסד והרחמים מביניהם, ויהיו כבהמות יער, וע"ז יאמר עוד (יג) ועבדתם שם אלהים אחרים וגו' אשר לא אתן לכם חנינה, אשר לפ"ד המבאר היה לו לומר אשר לא אחון אתכם, ועוד מה זה העונש שיעבדו שם ע"ג הלא זה היה כל חפצם גם בא"י כמ"ש בב' הכתובים הקודמים, אבל פירושו כי לא אתן לכם חנינה גם מן הכשדים אשר תגלו שמה כמ"ש עליהם למעלה אכזרי הוא ולא ירחמו, וע"ד ונתתי את חן העם הזה ועוד רבים **), (וכל זה לעונש על מה שלא נתנו גם הם כל חנינה איש לרעהו), וע"כ תעבדו שם את אלהיהם באונס ובע"כ למען יתנו הכשדים עובדיהם לכם חנינה בארצם, וכמו שכן גם היה במה שפלחו לצלמא דנ"נ, ומלת אשר תשמש על אשר כמו אשר טמא וגו', והכתוב הבא (יד) שהיה ענינו רחוק מאוד ממה שלפניו, נעשה עתה קרוב, כי כה יאמר יען כי מאכזריות הכשדים יעבדו גם אלהיהם בעל כרחם שהוא עונש הגוף והנפש יחדיו מה שלא היתה כזאת בגלות מצרים, (ומ"ש ביחזקאל כ' כי גם במצרים עבדו גלוליהם היה זה ברצון), לכן גם גאולת בבל תגדל מגאולת מצרים, כי תהיה גאולת הגוף והנפש יחדיו, ולא יאמר עוד חי ה' וגו', ועי' להלן כ"ג ז' באור יותר פשוט מזה. ועתה יובן גם אמרו (יח) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם וגו', שפירושו האמתי הוא רק לפי מה שבארנו, כי לראשונה עברו על תורת ה', ואח"ז הוסיפו לעבור גם על תורת האדם, והיה זה משנה עונם הראשון אשר לה', והנביא אומר כי יען שחטאם השני שהוא משנה עונם על חללם

ארץ

*) והנה כבר העירותי בירמיה ו' י"ט כי מה שזכר שם דבר ה' ותורה ענינם רק מה שבאל"ח בעדות הכתוב שאח"ז שם שהחזיקו בקרבנות וא"כ מ"ש קודם זה כי מאסו התורה ודבר ה' על כרחך הם אלה המצות שאין הקרבנות בכללם ומי המה הלא אך המצות שבאל"ח. ושם הראיתי כי הוכחה זו עצמה נמצאה בבאורי גם בישעיה א' י' וי"א, ועוד שם ב' ג' וד', ואוסיף פה עוד מקום א' והוא בזכריה ז' י"ב שאחר שחשב שם כל יסודי תורת האדם יאמר אח"כ ולבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת הדברים. והוא לדעתי גם ההבדל שבין שרש למד ושרש ירה שממנו השם תורה, כי הוראת למד הוא הרגל כמו פרא למוד מדבר למודי הרע ועוד רבים ונופל רק על ענין חדש שלא נודע אל הלומד מעולם ע"כ צריך להרגילו בזה פעמים רבות עד שיבינהו, ע"כ יבוא לרוב על החקים שהוא מה שבין אדם למקום כמו למדני חקיך ועוד רבים, שלולי הלמוד שהוא ההרגל לא היה האדם יודע מעצמו אותם לעולם, אבל מה שהאדם יודע מעצמו כמו כל הטוב והרע שבאל"ח אין צורך כלל להרגילו וללמדו בכל אחד מהם כ"א להורות לו איזה הדרך יבחר כמו הורני ה' דרכך, יורנו בדרך יבחר, ועוד רבים, שהדרכים שבאל"ח ידועים להם מכבר, רק שצריך מורה ותורה להורותו מה טוב. וכן גם בכל חכמת מדע שמי שאיננו יודע כל מאומה צריך ללמדו ולהרגילו בה הרבה מאד, והיודע בה רק לא בשלמות אינו צריך רק להורותו, וזו תורה. **) ונגד זה יאמר עד"ז להלן מ"ב י"ב ואתן לכם רחמים פי' בעיני נ"נ עי"ש.

מאד לעינינו פה, שמלבד שהוא תקותם הוא גם המקום אשר אליו יאספו ולמכון שבתו ולמשכנו יקוו כמים כלם (עי' בא"ח בראשית א'), ולא כמעשה העדה הרעה הזאת המתפרצים להפרד ממך מעירך ומביתך ויעזבוך להמלט ממך מצרימה, וז"א כל עוזביך אלה יבושו כה, וסורי האלה הסרים להתרחק מאתי וממכון שבתי יכתבו היום בשמותם בספר זכרון פה בארץ ה' כי אלה המה אשר עזבו מקור מים חיים את ה', והלכו לחצוב להם בארות נשברים (כמ"ש למעלה ע"ז הענין עלמו אותי עזבו מקור וגו') למען ידע דור אחרון כבוא עליהם הרעה אשר נבאתי עליהם (שם שם), כי הם המה האנשים אשר עזבו ארץ ה', וירמיה נבא אז עליהם ככל הרעות האלה אשר באו להם היום, ומה יפה ההתנגדות אשר הסרים מן הארץ בארץ יכתבו. ויזכור עוד מה שקרא אז אל ה', (יד) רפאני ה' וגו' על מה שנבהלה נפשו ועצמיו (כמ"ש לשון זה גם בתהלים ו') בשמעו אז את חרפתו מהם (שם) שקר אתה מדבר לא שלחך ה' וגו', מה שלא שמעה אזנו עוד כזאת מבני דורו עד היום ההוא, וז"א כי תהלתי אתה מעולם והן עתה היית לי לחרפה כזו (כלהלן כ' ח'), ומספר עוד לפני ה' (טו) הנה המה אומרים אלי איה וגו', פי' כי אתה ה' הסבות בחרפתי זאת שיתנוני לנביא שקר והוא יען שלא השיבות לי על שאלתי ותפלתי (שם מ"ב ד') עד מקץ עשרה ימים (שם שם ז') והמה אמרוני יום יום בשאלתם איה דבר ה' אשר הבטחתנו לאמור: והי' כל הדבר אשר יענה ה' אתכם אגיד לכם וגו', וע"כ בהשיבי אותם דבר ה' מקץ עשרה ימים מה שלא נמצא עוד כזאת באמת שיתמהמה כן מענה ה' לנביא על שאלתו (עי' הרדי"א וילקוט שם), מצאו מקום ותואנה לכחש בי ובנבואתי מה שלא עשו לי כן מעולם, באמרם כי אין זה דבר ה' אשר הוא לא יאחר דברו, כ"א ברוך בן נריה הסיתך בנו ולא יכול לפתותך עד מקץ עשרת הימים (שם מ"ג ג'), ובאמת הלא נהפוך הוא כי חלילה (טז) לא אצתי ומהרתי להשיב אותם דבר מלבי כנביא שקר, כ"א שיחלתי עד בוא אלי דבריך ולא הייתי אץ להשיב מלבי יותר מתק ומשפט כל נביא אמת שהוא רק רועה אחריך פי' שאתה הוא הרועה האמתי ונביאך הוא רק כרועה אחריך המדבר אל העם רק את אשר תדבר אליו אתה, כרועה הקטן ההולך אחר הרועה הגדול לשרתו ולעזרו אך באשר יצוהו, ומ"ש מרועה הוא מ"ם היתרון. או יאמר שלא אצתי והפצרתי בך להשיבני היום, ולהיות אץ יותר מדרך כל רועה אחריך, פי' כל נביא אמת המתנבא אחר אשר אתה תעיר לו אזן תחלה להתנבא ולא שיהיה הוא המעיר אותך, ובאמת גם לא התאויתי ולא נכספתי גם אני ליום האנוש שהוא היום אשר השיבותני אז על שאלתי זו, כי ידעתי כי העד תעיד בהם ברעות גדולות אם ילכו מצרימה, וידעתי גם את לבם הזונה אחר מצרים כי לא ישמעו אליך*), ובוא תבוא עליהם כל הרעה אשר תדבר בפי, ותהיה בנבואתי זאת רק כמבשר להם עוד צרה ויגון נוסף על כל הבא עליהם כבר, ככל אשר ג"כ אני נבאתי להם מאז בשמך, וכבר שבעתי מהם צרות רבות ורעות על כל אלה, ולמה זה אוסיף עוד גם היום, וע"כ היה גם לי לרצון מה שחכית להם עשרה ימים, אולי ינחמו עוד ושבו ירושלימה כבוא דבר ה' אלי ואליהם, ועתה הפכו לרעה את טובתי באמרם כי לא אתה ה' דברת, כ"א בעשרת ימים אלה נפתה לבי לדברי ברוך, להתנבא עליהם כל הרעה מלבי; ויוסיף עוד לקרוא לו גם את ה' לעד ויאמר הלא אתה ידעת מוצא שפתי אשר היה אז נכח פניך גם אחרי שענית אותי להעיד בם כל הרעה אם יבואו מצרימה והוא שרציתי לכבוש נבואה זו, והתפללתי אליך רק שלא תעניני ע"ז כתחלת דבריך אלי (א' י"ז) אל תחת מפניהם פן אחתך לפניהם, וע"כ היה מוצא שפתי (יז) אל תהיה לי אתה למחתה זו אשר שהיית תמיד מחסי גם בכל יום רעה שבא עלי מידי אחרים בבני עמי (ככל האמור בס' זה להלן), והנה כל זה לי לאות לפניהם כי בגרתם גם לי גר, וכי לא התאויתי נבואה זו לא לפני בואה אלי ולא גם אחרי בואה, והמה אומרים כי עוד גם מלבי בדיתי את כל המענה הרע הזה, אבל מה אעשה כי גם לתפלתי זאת עניתני (יח) כי יבושו רודפי אלה בעת תקום ותבוא עליהם כל נבואתי זו, ואז אל אבושה אני עוד בחרפתם זאת היום כי שקר נבאתי להם, ויחתו המה כפי שאעיד בם היום ולא ישמעו אליך ואל אחתה אני אם אכבוש נבואה זו כפי שרציתי ובעונש פן אחתך וגו', (והפך דברי ה' אליו מנכח למד"ב כמנהג, וגם יען שקצר בלשונו ולא האריך לומר כי כן היה מענה ה' אליו אז), ואח"ז אמרם כפי מה שדבר ה' אליו, והוא הביא עליהם יום רעה פי' הנבא ואמרת את הנבואה ע"ד הרעה, ושברם בהנבאך זה משנה שברון פי' שברונם השני אחר החרבן שהיה שברם הראשון אשר שברתם בנבואותיך הראשונות, (ועי' באורי לעיל

*) ולפלא גם מצאנו כן (להלן מ"ב כ"א וכ"ב) כי נערם שמע עוד מה יענו אותו העם על דבר ה' כבר התליע ואמר קודם זה, ואגיד לכם ולא שמעתם וגו' ועתה וגו' בחרב וגו', עי"ש.

והעבדתיך וגו' והטעם כי אש וגו' וגם בזה השכיל לרמוז אל הקיטור שזכרו שם, לומר כי קיטור זה אש היא אשר קדחתם באפי ועד עולם תוקד ההפך ממ"ש ישימו קטורה באפך, ומדי עברו על פני העת ההיא יעבור מעון הע"ג אל עון לכתם אז לחסות בצל מצרים ומאנם לשוב לשבת בארצם ולבטוח בה' כפי שדבר אליהם הנביא בארוכה (שם שם), רק לאשר דבריו פה במליצה, באו בדרך קצרה וברמזים, וגם הענינים לא כסדרם רק כפי אשר תשאנו רוח הדמיון המתנשאת ממעל לדרכי הספור הפשוט, ותראה כי כל האלות והרעות אשר נבא עליהם שם אם ילכו למצרים עי"ש, כללם פה במאמר אחד (ה) ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו שרצונו על אלה הבוטחים לבוא במצרים מיראת הכשדים, וכן אמר ישעיה על ענין זה ומצרים אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוח; ויחזקאל ע"ז קרא גם למצרים עצמם גדלי בשר, וכן יכנו הכתובים לרוב ענין לכתם למצרים בלשון חסות ובטחון, ועל מה שלא האמינו לכל הבטחות גדליהו וירמיה בשם ה' כי לא תקרה אותם כל רעה ביהודה, יאמר עליהם ומן ה' יסור לבו. (ו) והיה כערער, מלשון ערירי בלי פרי שהם הבנים (כמ"ש שם להלן מ"ד ז'). בערבה, במצרים אשר החרב ביד כ"ג ותהיה כערבה (כמ"ש שם פר' מ"ג). ולא יראה כי יבוא טוב, גאולת בבל ובנין בית שני. ושכן חררים, משל לרעב שזכר שם, ובכתוב (ז' וח') יאמר להפך כי הבוטחים בה' להשאר ביהודה, יהיו שם כעץ שתול וגו' ולא יראה כי יבא חם משל לחרב הכשדים שפחדו ממנה, וכמו שגם שם הפיג הנביא פחדם זה עי"ש, והיה עלהו רענן וגו' רומז לכל הטוב שזכר להם גדליה (שם מ' ט'—י') וכן הנביא (שם מ"ב י'—י"ב) עי"ש, וכבואו לרמוז על דברי גדליה אלה, זכר גם מה שקרה אז לגדליה ע"י ישמעאל, ורצה להצדיק את גדליה על מה שלא הכיר ברוע לב ישמעאל כראוי לפקיד על העם כמוהו, וגם לא חש לדברי הגדול בשרי החיל יוחנן בן קרח שהזהירו מישמעאל, וגם הוא הנביא היה אז עם גדליה במצפה לפי משמעות הכתובים שם ולא הכיר גם הוא בישמעאל, וע"ז הוא קורא ואומר (ט) עקוב הלב מכל, פי' לב האדם הוא יושב בעמקי סתרים כאורב המתחבא ואינו נראה לעיני בשר ורומז ללב ישמעאל שהיה אז עקוב מכל והוא מלשון ואת עקבו מים לעיר וגם מלשון עקבה ומרמה ואומר עוד כי כן לב האדם שכנגדו אשר מפניו יתחבא לב הרע גם הוא אנוש רפה וחולה מבלי יוכל להכיר תוך ומרמת הלב השני, וב' תארי כל לב האלה המליץ פה על לב ישמעאל ועל לב גדליה, והבן. וע"כ מי ידענו פי' מי מבני אדם יוכל עוד להכירו אם ה' לא גלה סודו, וע"ז הוא קורא ועונה בשם ה' (י) אני ה' חוקר לב בוחן כליות ולא רק לדעת לבד כ"א גם לתת לאיש כדרכיו וגו', וע"כ אני לבדי ידעתי אז את לב שניהם והכל נעשה במשפט, וגם ישמעאל יקבל כדרכיו ופרי מעלליו, ומ"ש מכל רצה אולי לכלול גם את השמונים איש שיצא אליהם ישמעאל בעקבה כמ"ש (להלן מ"א ו' וז'), וישא עליו משל דומה מאד לענינו (יא) קורא דגר ולא ילד, כי כמו שהקורא דוגר בצלו האפרוחים זרים שלא ילדם ואח"ז כשיגדלו ויכירו את אמם יעזבוהו וידבקו ביולדתם, (עי' רש"י ובאור) כן ומאד נדמה הוא ענין ישמעאל שהוליך עמו בשבי כל שארית העם ובנות המלך עד גבעון, ויהי כראותם אח"ז את שריהם את יוחנן וכל שרי החילים אשר השיגום וישמחו ויסבו מישמעאל וישובו וילכו אל שריהם מלפנים כמסופר כל זה שם, ועל המטמון שלקח שם ישמעאל מעשרה האנשים כפר נפשם יאמר עליו ג"כ עושה עשר ולא במשפט, ומ"ש בחצי ימיו יעזבנו אם ע"ד נבואה אם ע"ד קללה, לא ספרו לנו סה"ק סופו של ישמעאל כמו שלא ספרו אלפי קורות כל העם וגדוליהם באלפי שנים כ"א בקצרה מאד, ודלגו על כל המון הפרטים הרבים כנודע, אבל נאמין לדברי הנביא כי כן מת בחצי ימיו כדבר ה', וכמו שהוקם סוף דבריו במ"ש ובאחריתו יהיה נבל, כי כן הנבלה אשר עשה נזכרת ונעשית ביום צום גדליהו שנה שנה מאז ועד דור אחרון. אח"ז ישאהו דמיונו למה שקרהו אז בסוף המעמד ההוא בהמרותם את פיו ופי ה', ולקחוהו גם אותו והלכו עמו מצרימה (שם שם) ובעוז רוח מליצתו וגבורת כח ציורו יצטייר לו העבר בהוה, ונדמה לו כי עתה העת אשר המה מפרידים אותו בחזקה מידידות נפשו מירושלים ומה' השוכן בקרבה על הר קדשו מקום המקדש, והוא ה' קורא אליהם שישובו לשבת עמו שם, והמה מבזים את כל הקדש הזה, וינתקו גם את ירמיה מה' ומעירו וממקום קדשו, והוא מצעק אז בהפרדו מן הקדש וקורא (יב) כסא כבוד מרום מראשון פי' אתה הר בית ה' וכסא כבודו אשר מרום ונשא היית מאז ומלפנים עד היום הזה (כי השם ראשון יורה גם קודם בזמן כמו לדור ראשון אשר היה לפניך, הראשון אדם ודומיהם) וגם עתה בחרבנך הנך עוד מקום מקדשנו, ואם גם המקדש חרב הנה עוד רב כבוד ויקר לך כי הנך מקומו, וקורא גם את ה' השוכן שם ואומר (יג) מקוה ישראל ה'! הפליא המליץ ברוח קדשו ובחר בשם מקוה לכלול בו להוראת התקוה גם הוראת מקוה מים הנאות

מאד

למעלה מגד בניהן . ואלמנות , מוסב למטה מגד אנשיהן , והאנשים הבאים בימים שהם בבית יהיו הרוגי מות פי׳ נהרגים בידי אדם ובסבת המות והדבר אשר בעיר , או בעת שהם מטים למות כבר , וכמו שבארתי ממותי תחלואים לעיל ט״ז ד׳ עי״ש והבן זה , והבחורים שהם הנלחמים מחוץ לעיר יהיו מכי חרב , והוא יאמר כן גם בקינות מחוץ שכלה חרב בבית כמות , (ואולי אמר כמות שגם בבית שכלה חרב שהיתה רק כמות שהוא למותת את המת והבן) . והשלים במכי חרב להתנגד למ״ש ונכהו בלשון , ובכתובים גם תכונה לשון רעה בחרב . ובלשונם זו שאמרו ונכהו בלשון (כב) תשמע זעקה מבתיהם , והזעקה תהיה בסבת שיבוא אליהם גדוד פתאם מבלי שידעו זאת רגע לפני בואו והוא יען כי כרו לי שוחה וגו׳ ומי שכורים לו שוחה וטומנים לו פחים הוא נלכד ג״כ פתאם . (כג) ויהיו מכשלים , גם זו מליצה מקבילה כי נגד אמרם (טו) כי דרכי טובך הם מכשילים אותם יהיו מכשלים לפניך בדרכי משפטיך , ואין מכשול גדול ממה שיקרה לנשפט אשר זמן קיום עונש המשפט הוא בעת שהשופט הוא בחרון אף , וז״א בעת אפך עשה בהם שיורה גמר פעולת המשפט וקיומו , כפי הוראת פעל עשה בלשוננו , וגם מליצתו זו נשגבה עד מאד .

יט , גם בפרשה זו נמצאו דרכי מליצה רמה למתבונן בה , כי למה שנקרא הכלי הזה בפי כל העם בשם הכפול בקבק ע״ש שמשמיע גלגול קול כזה בצאת המשקה מתוכו , כבר יבינו כל הרואים כלי זה ביד הנביא , מה שהוא ממליץ בתחלת דברו (ג) הנני מביא רעה וגו׳ אשר כל השומע תצלינה אזניו , ואחר שהמליץ מעט על הכלי שלקח ימליץ עוד גם על המקום שהביא הכלי שמה , ויספר מה שחטאו שם (ד׳ וה׳) ומה שיענשם שם (ו) עד שיקראוהו בשם מורה על ענשם , המתנגד ג״כ לשמו אשר לפנים המורה על חטאם ; והאריך לומר (ד) אחרים אשר לא ידעום וגו׳ לפרש וינכרו ולמה שיורה שרש בקק על הריקות יען שהבקבק משמיע קול זה רק בעת שיורק , ע״כ ימליץ עוד ע״ז ויאמר (ז) ובקותי וגו׳ , והוא גם נגד ומלאו שאמר (ד) ורעיון קול היוצא בעת ההרקה הביאו גם לרעיון השריקה (ח) שהוא ג״כ שם הקול היוצא בעת שיריק האדם את רוח פיו דרך שניו ע״ד הבקבק , ויסוד שרש שרק הוא רק אותיות ר ק והשי״ן הוא כמו אשר כאשר כל שרשי פ״א שי״ן מתבארים כן כמבואר אצלי במ״א , ואשר גם ע״כ נקראו אותיות מוצא השנים אותיות השריקה , כי יבוטאו בהריק הרוח דרך השנים , ואח״ז ימליץ עוד (ט) שיענשם להכול בשר בניהם , להתנגד לחטאם שזכר (ה) לשרוף את בניהם , אח״כ צוהו (י) לשבור שם הבקבק ולהמליץ ע״ז (יא) ככה אשבור וגו׳ וכמו שהבקבק לא יוכל להרפא עוד ושבריו נשארים שם בתפת עד עולם כן גם הם יקברו שמה את המתים בעיר כמו שגם הבקבק הובא מן העיר , ובהפנותו משם לשוב העירה המליץ (יב ויג) שתשום גם העיר כלה בענשה אל התפת . ובשובו העירה אמר כי כן גם יקום , והנני מביא אל העיר וגו׳ הרעה אשר דברתי פי׳ שם בתפת , יען כי ראיתי שם כי הקשו וגו׳ לבלתי שמוע שם את דברי אשר דברתי שם .

כ (ב) המהפכת , לדעתי נקרא כן יען כי ליתר משמר על אסיריו שהם גם חוטאים היותר גדולים היה מקום פתחו למטה בקרקעו ויעלו בו דרך מערה אשר מתחתיו , ונקרא מהפכת שהוא הפך המערה שמתחתיו שפתחה למעלה בגגה כנודע , וע״כ אמר על המהפכת וגם ע״כ הגיעה כפתו עד לשער העליון . (ג) לא. פשחור וגו׳ כ״א מגור מסביב , עי׳ רש״י ובאור ולחנם נטרח אם נבקש הוראת מגור מסביב בשם פשחור גם בדרך הפשט , יען כי המאמר מגור מסביב הוא מליצה סגולית לנביא זה , כי לא נמצאה בכל ספרי הנביאים ורק הוא לבדו ישרת בה בס׳ זה ה׳ פעמים ופ״א גם באיכה (ב) מגורי מסביב , והוא לקח אותה מס׳ תהלים (ל״א-י״ד) , ופה זכר אותה יען אשר הוראתה הפך מהוראת השם פשחור המורה חירות רב כי פש פי׳ רב וחור פי׳ חירות (עי׳ באור חור כרפס) ומי שמגורותיו סביב שתו עליו הוא הפך כי אין לו חירות מכל נד ורוח , ובזה הפליא עוד במליצתו לכלול בה ג״כ כי ה׳ יתן אותו במהפכת רעה מזו שנתן בה את ירמיהו והוא מה שיותן בין פחדים ומגורות אשר ישבו עליו מסביב כמו המהפכת הזאת , כי גם חור לחירות הוא מענין ויקוב חור מלשון פתיחה הבא על החירות בכל מסגר ומאסר בסס״ק . וא״כ מגור מסביב הפך גם חור זה , ואח״ז יבאר לפשחור (ד׳ ה׳ ו׳) שדעתו במגור מסביב הוא הענין עצמו שהיתה גם דעת פשחור במה שנתן אותו במהפכת זו שהוא למנוע ממנו כל נד מנוס ומפלט , ויאמר כי כן גם לא ימלט כל דבר מיד האויב לא הוא ולא אוהביו ולא כל יהודה ולא גם כל אוצרותם , וכן אמר שם באיכה : מגורי מסביב ולא היה ביום אף ה׳ פליט ושריד , ובא לי לעד הכתוב הבא (ד) הנני נותנך למגור לך וגו׳ שאין פירושו שיהיה הוא עצמו למגור כמו ואתנך לברית עם שא״כ יגורו אחרים מפניו

הפך

לעיל ט"ז י"ח), כה הפליא המליץ הנשגב ברוח קדשו להריס פעמי מליצותיו על פני קורות רבות, וגע בכנפי רוחו אך בקיצון באמרים חדים וקצרים מאד, יען כי בימיו היו הענינים ידועים מאד ומובנים לשומעיהם אף ברמז קל, וכבר הראיתי רבות כאלה בבאורי אלה. והנה הנבואה אשר מכתוב י"ט עד סוף הפרשה אין לי כ"א להעיר את הקורא לשום עין על הבריח המליצי העובר בתוכה מן הקצה אל הקצה, והוא השם שערים, כי נאמרה בשערים ולכל העם הבאים בשערים, ומזהרת על חטא הנעשה בשערים ומבטיחה לשומעים לתת שכרם ג"כ בשערים האלה, וענשם אם לא ישמעו יהיה כמו כן שם בשערים, ויובן בזה משך המאמרים וכי השכר והענש ומקום יעודם הכל לעמת החטא.

יח (א—יא) המשיל הנביא את ה' אל היוצר ואת העם אל החמר, ודבר ה' או מחשבתו על העם שיהיו בטובה או ברעה המשיל אל הכלי שיעשה היוצר מן החמר (כי גם מחשבתו מעשה הוא) ומה שיקרה כי ישחת הכלי ביד היוצר המשיל אל זה תשובת העם במעשיהם מן הרע אל הטוב או להפך, אשר לפיה תשוב ותופר גם המחשבה או הדבור אשר היו בתחלה, וכאשר אז ישוב היוצר לעשות מן החמר כלי אחר כן ישוב אז גם ה' לחשוב ולדבר לפי מה ששבו העם לעשות עתה, ואם גם ישוב לרעת העם הוא נחשב ג"כ כיוצר המתקן אחר שהוא כפי משפט הצדק והבן, והתבונן גם בכתובים אלה ותמצא כי כן הוא, וכה"א (יא) הנה אנכי יוצר עליכם רעה וחושב עליכם מחשבה. (יד) היעזוב מצור שדי, עי' כל המפר' והכתוב עודנו קשה, אבל יקל מאד בהעיר עליו בשנים מדרכי מליצת לשוננו והם כפל ענין במ"ש ומושך עצמו וא"ע, והנביא הנשגב במליצתו ברצותו להשוות חלקי כל מאמר מן הכפל הזה איש לקראת משנהו, הסיר מחלק הא' במאמר הא' את השם שלג שיהיה נמשך אליו מחלק הב', ויהיה שעורו היעזוב משלג צור שדי שלג לבנון, וכן הסיר במאמר הב' את אות המ"ם מלפני השם מים אשר בחלקו הא' שיהיה נמשך אליו מחלק הא' במאמר הא' שהוא מצור שדי העומד ממולו ולעמתו, ויהיה שעורו אם ינתשו ממים זרים קרים נוזלים, ויצא לנו עתה פי' הכתוב כלול בהדרו וכה יאמר היעזוב איש שלג לבנון הזך והנקי מאד (כי שם הוא סגור בין ארזי היער וספון במרומיהם עד שלא יעלה עליו כל אבק ועפר הנשא ברוח ארץ מישור, ולא יקדר ולא ימס גם מקרני השמש) מפני שלג הנשאר בצור שדי בנקיקיו המכוסה באבק הרוח וגם קודר הוא משמש, ואם ינתשו מים קרים ונוזלים מן המקור שהם חיים וטובים מאד, מפני מים זרים ומוזרים המובאים ממרחק (וכמו שבארנו לעיל ב' י"ג מאמר הנביא כזה), והשוה ב' המאמרים גם בזה לשום הרע בחלק הא' והטוב בחלק הב'. וכן מצאנו גם בנמשל הבא אח"ז ב' מאמרים בכפל ענין ומ"ש ובכ"א מהם ב' חלקים מתנגדים והם (טו) כי שכחוני וגו' לשוא וגו' הוא מאמר א' והב' הוא ויכשילום וגו' ללכת וגו', ופי' ויכשילום הוא לפי מחשבתם כמו והאנשים רדפו אחריהם ודומיו, ויאמר כי בדרכיהם רצונו בדרכי נפשם הרעים החליטו במחשבתם כי שבילי ה' שהם שבילי עולם הם מכשילים אותם, ותכלית מחשבתם זו היא ללכת נתיבות וגו', (והקורא המשכיל ימצא לכוון את הנמשל הכפול אל המשל הכפול), והנביא מראה להם תכלית אחר לפעלם זה שהוא גמולו כמדתו ודומה לו והוא (טז) לשום ארצם וגו' כל עובר עליה ישם ופי' כי דרכיה יהיו ע"כ שוממים וקשים לכל עובר בם כפי שאמרו הם על שבילי ה'. וכן גם הם עצמם (יז) אפיצם לנוס לפני אויב ג"כ בדרכים לא סלולים כרוח קדים המפיץ כל קל בתהו לא דרך. אראם, א' אית"ן בסגו"ל כבנין הקל ונלחק המתרגם בל"א לעשותו הפעיל, אבל פירושו הוא ככל ציורי העתיד בהוה והנביא ימליץ כי ברוח ה' עלי כבר אני רואה אותם היום איך שהם פונים ערף ביום אידם. (יח) ונחשבה על ירמיהו מחשבות, ימליץ עוד כי יכעיסוהו במאמר זה המתנגד למאמרו פה (יא) הנה אנכי יוצר וגו' וחושב עליכם מחשבה, ויוסיפו להכעיסו עוד בטעם לדבריהם באמרם ואם גם ירמיהו הוא כהן וחכם ונביא הלא לא תאבד תורה גם מכהן זולתו וכן גם עצה מחכם אחר ודבר ה' מנביא אחר ונמצא בג' אנשים כל מה שיש בו אבל טוב לנו שנכהו אנחנו בלשוננו למען לא נקשיבה עוד את דבריו הרעים ולא עוד יכה הוא אותנו בלשונו, והוא ג"כ כפי משלו ונשחת הכלי וגו' ושב ויעשהו כלי אחר והבן, והנביא במליצתו יבוא גם הוא לנגדם במאמר מתנגד למ"ש ואל נקשיבה ויאמר אם הם לא ירצו להקשיב אלי (יט) הקשיבה אתה ה' אלי, ויוסיף לעשות מקבילות באמרו ושמע גם לקול יריבי כמו אלי, ואז תראה כי אך (כ) רעה ישלמוני תחת טובתי בכרותם שוחה לנפשי, כי אתה ה' הלא תזכור עמדי לפניך לדבר עליהם טובות להשיב וגו' ולא כאמרם פה אל כל דבריו, כאלו כל דברי הם אך לרעתם, ולא יבחנו כי אך בשמך אנבא עליהם רעות כמעשיהם, אבל מלבי אדבר לפניך רק לטוב להם, והוא להשיב וגו' שהוא לטובתם וגם לטובתי שלא אדבר עוד להם דברים הרעים, וכרצונם עתה. (כא) שבלות, מוסב למעלה

האויב באמת (להלן מ׳ ד׳ ה׳ ו׳) , ופונה אל ה׳ ואומר (יב) ואתה ה׳ בוחן צדיק רואה כליות ולב וידעת אם יש בי מה שחשדוני בו , וע"כ אראה נא כי גם אתה לבדך תנקם מהם , יען כי גם אליך לבדך גלה ריבי זה עמהם והוא במה שאתה לבדך בוחן ורואה כליותי ולבי , שאין בי חסד זה , והשכיל פיהו לומר גליתי ולא גלה לכלול בזה מה שגם יטעון בפיו לפני ה׳ בריבו זה כפי שהיא מחשבת לבו אשר ידע ה׳ . ויספר עוד מה שהיו דבריו לאנשי ביתו אז (יג—יח) בשמעו אותם משוררים ומהללים את ה׳ כי הציל נפשו מרשת תרמיתם זו , ואומר : אתם שירו לכם לה׳ וגו׳ כי לן יאתה שירתכם בהלל והודות במה שעשני כגבור עריץ לעמוד באהבת עמי ומולדתי , אבל כשאני לעצמי אני אומר ארור היום וגו׳ כי למה זה מרחם יצאתי לחיי עמל ויגון ולהצל לרגעים ממוקשי מות , והדלוג המליצי מכתוב י"ג למה שאחריו הוא נפלא מאד , אבל מה שיקשה עוד במליצתו זו הוא מה שירבה לקלל את המבשר את אביו אשר באמת לא עשה זאת כ"א מאהבה נאמנה , ואם נאמר כי הוא מדרך ההפלגה במליצה הנה לא יתכן דרך זו כ"א על יום הלדתו אבל לא על המבשר את הולדו שאין לו כל ענין ללידתו , וכן לא זכר איוב את המבשר בקללו את יומו , וגם מה שהאריך לקללו (יד) בקללות פרטיות כבר יצא עי"ז מדרך ההפלגה לדרך האמת , והבן . וגם מה זה שבחר לקללו רק בערים אשר הפך ה׳ ומה זה גם אמרו עוד ולא נחם , ומה עוד ענין הזעקה והתרועה בבקר ובצהרים , אבל כל השאלות האלה תשירם השערה אחת , כי אין דעתו פה לקלל המבשר יהיה מי שהיה אז , ואם גם לא ידע אותו היום עוד , אבל המבשר הזה היה נודע עוד גם היום לירמיהו , וכמו שהיה אז מאוהבי אביו לבוא ולבשר לו טובה , כן היה גם מאוהבי ירמיהו ומאנשי שלומו שומרי צלעו , אשר ביום הזה נהפך גם הוא כמוהם לאויב לו וארח לחברה עמם במרמתם זו שזכר , ונחם על אהבת נעוריו ושחרות ימיו , ונהפך היום מאוהב לאויב , ואיש כזה ילבש קללה זו כמדו , ואיש תהפוכות יהי כערים אשר הפך ה׳ ולא נחם עוד על הרעה כמו שנחם הוא על אהבתו . והבקר והצהרים הם משל לימי השחרות (מל׳ בן שחר) וימי העמידה בחיי כל חי , ויען כי הנביא יחשוב פה את יום הלדתו ליום רעה , כבר ידמה ברוח עוז מליצתו את קול בשורת האיש הרע הזה אז לאביו כקול זעקת שבר , וא"כ השמיע האיש זעקה בשחר ימי הנביא (ואיש רע רע יבשר) והשמיעו גם עתה בצהרים של ימי חייו קול תרועת הרעה מגור מסביב , וקללתו מבוארת שישמע זעקה בבקר ותרועה בעת צהרים בכל יום או ג"כ בנעוריו ובזקנתו , ובזה יובן גם משך הכתובים י"ז וי"ח להכתוב (טו) כי מקומם הנכון הוא אחר הכתוב (יד) ארור היום וגו׳ , אבל באו פה לפרש מדוע ידמה את בשורת האיש לזעקת שבר ויאמר אשר לא מותתני ה׳ וגו׳ :

כא (ב—ז) עומק המליצה בכתובים אלה זהו : המה בקשו שיסיר מעליהם מלחמת נ"נ , והשיבם כי גם אני אינני חפץ במלחמה זו יען כי במלחמת אדם הנה גם לכם כלי מלחמה ונלחמים גם אתם באויב , אם להרוג בו אם להגן עליכם , ע"כ גם חפצי כחפצכם להשבית עתה מלחמה זו , אבל משפטי לאסוף כלי מלחמתכם לתוך העיר , ושם אלחם אני אתכם במלחמתי שהוא הדבר הגדול שבו אכה אדם ובהמה יחד , ובי לא תלחמו עוד , ואח"כ אתן את השארית ביד נ"נ והכם אז לפי חרב , מבלי כח עוד בכם אז להלחם גם בו , והוא לא יחוס וגו׳ , ומ"ש (ז) מן החרב הוא מה שנלחמו עד היום , ומ"ש ומן הרעב הוא הבא בסבת המצור שישאר עוד על העיר שממנו יבוא הדבר הזה כנודע , אבל החרב הנזכר (ט) היא האחרונה שנזכר פה כמובן . (י) כי שמתי פני , כפי הדעת יש לתלות החיים והמות בטוב ורע שיעשה האדם , וכמ"ש (דברים ל׳ ט"ו—כ׳) , ולא במקום שהאדם יושב ואם צדיק ואם רשע יחדיו יסופו כמ"ש פה (ח׳ וט׳) וע"ז יתן טעם כי בהיותה עיר החוטאת מרוב ימים ובדורות שונים , ע"כ שמתי פני עליה רק לרעה , והוסיף ולא לטובה פי׳ מבלי גם להבחין בין טוב ורע וכלחז"ל . (יב) בית דוד , דינו , והצילו , נמשך למעלה שנ"נ יצור על ירושלים , והיה מזה הרעב והמהומה בעיר , ותולדותיהם אחריהם הגזל והעשק , ולבית דוד המצוה לדין ולהציל עשוקים , ואם יניחו את העושק לעשוק באין מציל , אז תצא גם אש חמתי באין מכבה , ויאמר עוד אל בית דוד (יג) הנני אליך משפחת דוד יושבת הר ציון אשר בתוך העמק מסביב , ששם ירושלים התחתונה כנודע , וכן יקרא לה מטעם זה צור אשר מסביב לו המישור , האומרים מי משודדי העם האלה יחת לבוא גם עלינו ולמעונותינו הלום בהר מרום ציון , ומה לנו לחוש להציל דלת העם מיד אחיהם כמוהם אשר שם מתחת , וע"ז ישיבם (יד) ופקדתי עליכם כפרי מעלליכם והוא במה שאצית אש ביערה כמ"ש פה (יב) והמשיל הבנינים הרבים אשר לבית דוד שם בהר ציון ליער , ואכלה האש גם כל בתי שרי בית דוד אשר שם מסביב , ומובן הוא כי תצלח האש לכלות הכל , יען כי

הפך רצון הכתוב וגם מלת לך וכל יתר דברי הכתוב יקשו מאד, (ועי' באור), אבל פירושו הנני נותן אותך ליד המגור אשר אמרתי ובזה יבאר דברו מה שקרא שמו מגור מסביב כפי שבארנוהו, והוא שיתן אותו למגור כמו שנתנו הוא על המהפכת, וכמו שיבוא לרוב השימה במאמר בפעל נתן, רק שאמר עוד למגור בלמ"ד כי יצייר ויגשים עוד את המגור כאלו רוח חיים בו והוא מוסרו לידו וכמו ויתנהו ה' לאריה, וכמו שאמר הנביא עצמו (לעיל י"ח כ"א) תן את בניהם לרעב שאין לפרשו ג"כ כ"א ע"ד ההגשמה והציור כאלו היה הרעב בע"ח ויתנם לידו, ולא שיהיו הם עצמם לרעב כמובן, ובא לך ולכל אוהביך בלמ"ד תמורת יחס"פ את וכמו שא נא לפשע ויגשק לו ועוד רבים מאד, ואף כי פה אחר שכבר אמר נותנך ביס"פ כדין, החליף אח"ז את סימן להפארת המליצה, ותראה כי כן ברעיון זה הלוך ילך הנביא וישגיר כל דבר במקום שהוא לרעהו, כמתנקם על מה שהסגירוהו במאמר, עד כי אין מאמר יוצא מרעיון זה בכל ג' הכתובים (ד' ה' ו'). והנה ממליצות הבאות נראה כי אחר שהוציא גם עתה מפיו את מליצתו התמידית מגור מסביב גם על פשחור וגם פירש אותה אליו היה פתאום לשחוק וללעג לכל העם אשר קנאוהו לכבודו של פשחור (כמ"ש ז' וח'), וכאשר גם הנביא יבאר להלן (י) מה שעשו לו להתל בו בלעגם זה עליו. וע"ז יתאונן לפני ה' (ז) על מה שפתה אותו אז מתחלה ויחזק עליו שיהיה לנביא ועי"ז הוא לשחוק וללעג תמיד וכמ"ש אז כי כער אנכי וכפי באורי שם, ויפרש עוד (ח) כי הוא בתם לבבו עם ה' ועם עמו, הוא צועק מרה בהגבאו עליהם רעות ויקרא בקולו כצועק על חמס ושוד הנעשה לו כי בצרת עמו לו צר כצרת נפשו, וכאשר הם לא יאמינו בנבואתו ע"כ ילעגו עוד על צעקתו זו מקרב לבו, ולאשר חשדוהו עוד כי שכור הוא מנ"כ לעשות כן לרפות ידי העם בני החיל (עי' בא"ח לעיל י"א כ') הרבו עוד לשחק לו כל היום באזני העם למען לא יאמינו בו, ויהיה חצי הכתוב הזה נמשך לטעם אל הכתוב הקודם, ולפי"ז מה שיאמר עוד הפעם כי היה דבר ה' לי לחרפה נראה לפרש מלת כי כמו כאשר וכמו ויהי כי החל וגו' ורבים כן, וכן בא גם בס' זה (להלן ל"ז ט"ז) כי בא ירמיהו וגו', ויהיה חצי הכתוב הב' נמשך אל הכתוב שאח"ז ופירושו וכאשר היה דבר ה' לי לחרפה (ט) ואמרתי ע"כ לא אזכרנו וגו' והיה בלבי כאש וגו' וא"כ לא אוכל כל, לא להחריש ולכלכל האש ולא לדבר ולכלכל הלעג והבוז, ומה יפה עתה המאמר ולא אוכל לעמת חזקתני ותוכל, וגם מן הכתוב (ח) סרה כל הכבדות למבין. וגם מה שבא ולא אוכל בעתיד לא ככל הפעלים שלפניו שבאו בעבר. ועתה בא לספר מה שחשבו עליו מחשבות להמיתו בהתוליהם ובלעגם גם עתה בהגבאו על פשחור ועל כל יהודה במאמר מגור מסביב מה שע"כ נעק לבו פתאם אל ה' פתיתני ה' וגו' והוא כי לפי שמגור מסביב עינו הוא שיבואו הכשדים עליהם סביב סביב באין כל מנוס מהם, ולפי שחשדוהו כי יתנבא לרעה רק למען כי שכור הוא, וכ"כ ושריו שכרוהו להפחיד את העם למען ייראו וישלימו אתם, ורק מיראת המלך לדקיהו ושרי החיל יצפון הדבר בלבו, והעמיקו עצה עתה וכרו לו שוחה עמוקה לדעתם והוא שהערימו סוד שיוציאו כלם פתאום קול דבת שקר בצעקה גדולה מגור מסביב כאלו בא האויב עתה לירושלים מכל עבריה מסביב, והמה צועקים ע"כ בלשון הנביא מגור מסביב לאמור הנה באה נבואת הנביא הנה באה ונהיתה *), ובזה יונו וירמו את ירמיהו להאמין כי כן הוא ואז לא יכנף עוד להסתיר דבר כי בסור עתה מעליו כל מגור יגלה את לבו אם לצאת וליפול אל הכשדים (כלהלן ל"ז י"ג) אם להראות פנים צוהלים כשמח ע"ז, או להוציא גם דברי גיל לפניהם וכדומה, ואז תגלה רעתו אל המלך והשרים וימיתוהו במשפט, וז"א (י) כי שמעתי דבת רבים מהעם שהוציאו בשקר לתת בקולם מגור מסביב, ואיש אל רעהו אמרו אז בסתר (כפי שנודע לי אח"ז) הגידו ונגידו כלכם בזאת"ז את המאמר מגור מסביב, וגם נגידנו כן פעם אחר פעם (ושבה בזה מלת ונגידנו לאותיה מאין בה עוד כל הזרות שהזכיר רש"י כי עתה מוסב הכנוי על המאמר מגור מסביב כמשפטו בלשוננו) והמאמר כל אנוש שלומי שומרי צלעי הוא מוסגר ובא רק להגיד כמתאונן כי הרבים האלה היו כל אנשי שלומו העומדים תמיד לצלעו לשמרו, ואח"ז ישלים דברי המסיתים שאמרו הגידו וגו' והוא אולי יפותה ירמיהו לקול הצעקה הזאת ויגלה סודו כאמור ואז נוכלה לו וגו', אבל (יא) ה' עם אותי ככל גבור עריץ אשר לא ירף רוחו ולבו אל ישטו מאהבת מלכו ועמו ומולדתו אף בעת הרבנס, ועל כן נכשלו רודפי אלה גם עתה ולא יכלו לבלע מזמתם זו חשבו ובושו מאוד כי לא השכילו והצליחו בתרמיתם זאת והיא כלמת עולם וגו', והנה כאשר שמענו פה מפי הנביא את אמון לבו כן גם ראינו אותו עושה כאשר בא

האויב

*) ואולי נגד כל זה קלל אותם גם לעיל י"ח כ"ב תשמע זעקה מבתיהם כי תביא עליהם גדוד פתאם וגו', כמו שעשו לו המה

הלבנון, הוא המקום שאמרתי כי זה נבא על כניהו הנזכר פה (כד), ועליו יאות גם אמרו פה לבת ציון נשברו כל מאהביך וכן (כב) רועיך ומאהביך בשבי ילכו כי עמו גלו נשיו ואמו וכל שריו וגבוריו וסריסיו ואילי הארץ מה שכלם בכלל מאהבים ורועים, ויען כי כל גלות יהויכין יצאו ברצונם ברצותם כי מחנות הכשדים סבבום מצפון ומנגב כמו שבארתי תמיד והוכחתי למעלה (י"ג י"ט עי"ש) ע"כ אמר רועיך שרצו נאגם בך לרעה תרעה אותם עתה רוח רצונם אל בבל, (כי יש בפעל רעה גם הנהגה ע"ש שהרועה נוהג צאנו כמו ורעיתים אל הרי ישראל, רעה עמך בשבטך, וע"כ הושאל לכל מנהיג) וכן מאהביך שדבקו בך יעזבוך עתה וילכו ברצונם בשבי, ומפרש וכל זה יען כי אז תבושי וגו' ממה שרמוך הכשדים לבוא עליך פתאום משתי פאות מתנגדות, ואין לך בשת כבשת המרומה, וכל אלה לך מכל רעתך. (כג) מה נחנת, לפ"ד המבאר שעניינו הורדה, יש לחזק דבריו במ"ש כן על יהויכין ואמו גם למעלה (י"ג י"ח) השפילו שבו עי"ש, אבל מ"ש רש"י בשם דונש טוב ממנו, שהוא מגז' כפולים ש' חנן אבל לא כדעתו מענין חן כ"א מענין חנינה ותחלה, וההתפעל מש' זה התחנן בא על הפועל לבקש בשפתיו שיהיה נפעל ומקבל החנינה מזולתו, ובא הנפעל נחנת על הנעשה בעצמו ראוי לקבל חנינה, כמו ע"י הכנעה וכדומה, והנביא יהתל בו אתה היושב בחזקת הלבנון ומקנן במבצרי ארזיו, מה זה תכנע עתה לצאת ברצון לנ"נ לקבל חנינה, בבוא לך חבלים חיל כיולדה שהוא מה שאחזו אותך משני עבריך מסביב כחבלי יולדה, וישיב אל נפשו כמתנחם על דבריו (כד) חי אני וגו'. פי' מה אשאל כי לא נעזרת בחזקת מרום הלבנון וגבה ארזים, הלא אם גם עלית לשבת גבוה מעל גבוה והוא להיות חותם על יד ימיני הלא גם משם אתקנך להורידך כאשר נתקתיך היום מן הלבנון (כה) ונתתיך ביד וגו', והנה כפל ד"פ השם ביד להבזותו יותר על הכנעו לתת א"ע על נקלה מאד בתוך כף ידו של שונאו ואחר שהמליץ עליו כי כבר הוא נתון בתוך יד האויב ימליץ גם על קלות הוליכו אותו אל בבל שיהיה נראה כאלו (כו) הטיל אותו נ"נ מתוך ידו מירושלים לבבל, כמטיל כדור או האבן מידו לארץ, ומרעיון היותם מוטלים שם לארץ בא לרעיון (כז) מנשאים את נפשם לשוב, ואמר הם מנשאים בנסתר כי ירמוז על נביאי השקר שנבאו עליו שישוב מהרה עם כל הגלות והכלים לארצם (להלן כ"ז וכ"ח), ואמר והטלתי לתלות הכל בה' כמנהג לשוננו, ואשר ישים עינו ולבו לבאורי (לעיל י"ג י"ט) עד מהרה יבין לחלק כתוב כ"ה לב' חלקים במקום האתנח, ויפרש ביד מבקשי נפשך על נ"נ עצמו ואילו שהם השלימו את רשת שביו זה, שבה נלכדה נפשו, ובואם היה א"כ בנפשו של יהויכין וגם היה בסתר כמבקשי נפש ללכדה, ויהויכין לא ידע את בואם, וביד השני יפרש על עבדי נ"נ שבאו תחלה מן הנגב ואותם כבר ראה אז יהויכין ויגר מפניהם, וז"א אשר אתה יגור בביגוני, ובחלק השני יבאר זאת הנביא עצמו (עפ"י דרכי המיד) בסדר זה ויאמר כי ביד א' הם נ"נ ואילו, וביד ב' הם הכשדים עבדי נ"נ, וע"ז נסמך היטב הכתוב כ"ו והטלתי אותך ואת אמך וגו' כי כן בארתי שם את האמור במ"ב (כ"ד י"ב) כי אך כראות יהויכין כי כבר לחצו האויב מב' עבריו כן חיש הטיל א"ע ליד נ"נ וילך שבי, ומה יוכח לנו עתה ממה שיגענו תמיד לדעת מה זה אשר הרבה הנביא פליאותיו בכתוב כ"ח על מה שגלה יהויכין וזרעו מירושלים ולא עשה כן על גלות יהויקים יהואחז וצדקיהו, אבל מליצותיו מורות לנו כי דעתו בזה רק על מה שמסר א"ע ברצון ביד נ"נ להגלותו כאלו רצה בנפשו כי הוא עצב נבזה וחדל אישים וכאלו אין עוד לעמו ולמולדתו כל חפץ בו, וגם לא יחפצו עוד בו וע"כ הוא נופל לבני מלחמתם. וזה מה שבאו הפעלים בהפעל הוטלו השלכו להורות שלא היה נ"נ הפועל בידים כ"א המסבב שיטילו וישליכו הם א"ע לידו, וזה גם מ"ש על גלות זו של יכניה באסתר ב' אשר הגלה אשר הגלתה בבנין הפעל ולא אמר גלה גלתה בקל שכן בא פעל זה בכל סה"ק על מי שהוא גולה אף שהוא תמיד רק ע"י פעולת זולתו בו, וזה מה שדרש רבא ע"ז שגלה מעצמו (ולא כתוס' שם) ומובן כי דרשת רבא תסוב כן גם על הגלתה, כי כראות העם שהמלך מסר א"ע ליד נ"נ מסרו כן כלם א"ע לידו ועי' בא"ח לאסתר שם, ועל גלות זו אמר גם למעלה י"ג: הגלת יהודה כלה הגלת שלומים כי במסור א"ע יכניה וכל אשר עמו בעיר שלם היא ירושלים לגלות מסרו כן א"ע כל ערי יהודה להגלותם וז"א גם בדהי"א ט' א' הגלו לבבל במעלם ג"כ בהפעל כי רצונו שהם במעלם גרמו בעצמם שיגלו לבבל. והנה יחשוב לו הנביא עוד לעון מה שלא נלחם לארצו ועזבה ברצונו וישגיב ע"ז במליצתו לשלש לקרוא (כט) ארץ וגו', לחזק חביבותה להגדיל עון העוזב אותה, ויאמר (ל) כתבו את האיש וגו', והוא מענין מליצתו (לעיל י"ז י"ג) וסורי בארץ יכתבו, על ענין זה עצמו, כי הסרים והעוזבים את הארץ תכתב רעתם בארץ ועי' באורי שם. ערירי, באמת אין בעצם שרשו הוראת העדר בנים לבד כ"א גם העדר ריע וחבר או בן דומה לו וממלא מקומו, וכל אופן שהוא ע"ז בודד ושומם, ופה קראו ערירי בבחי' מה

שלא

כן לא יעלו אליהם גם דלת העם מתחת לכבות האש, וכמ"ש י"ב ואין מכבה, וכן ימשיל גם להלן (כ"ב ו' ז') את עונש בית דוד לאש ביער הלבנון, ומ"ש גזול מיד עושק השכיל לעוררם בזה כי גם אם הפועל הוא רק עושק שהוא המונע לבלי תת לדל מה שהוא חייב לתת לו ואינו גוזל בידו מיד הדל, עכ"ז אחר שהדל נושא את נפשו לאשר לו ביד עושקו, נחשב הדל הפעול כאלו הוא גזול ודאוי לשופט להציל מעשקות כגזלות.

כב (א) עי' באור כי יפרש נבואה זו על יהויקים, ולפ"ד באו כל דברי הפרשה מעורבים כמ"ש גם בעצמו (יג), ונראה לאמת כי מן א' עד יו"ד, נאמרה בימי יהואחז שגם עליו נאמר במ"ב כי עשה הרע, וגם עליו יאות מאד אמרו היושב על כסא דוד שהוא הי' המלך האחרון שמלך עוד רק ברצון עמו כדוד, כמ"ש בו במ"ב כ"ג, משא"כ המלכים שאחריו עי"ש ועי' להלן ל"ו א' שגם את יהויכין המליך כ"כ לפ"ד בעל הטעמים, וכמ"ש עליו בפירוש להלן ל"ו ל' שהוא לא ישב על כסא דוד, והוא מטעם זה. וככלות מלכותו לסוף ג' חדשים הוסיף הנביא עליה עוד ג' הכתובים (יו"ד י"א י"ב) ואמר אל תבכו עוד למת שהוא יאשיהו כי עוד העם מתאבלים עליו אז וכמ"ש (דהי"ב ל"ה), כ"א בכו עתה ליהואחז ההולך ולא ישוב ועליו אמר (יב) שם ימות כמו שכן גם נאמר עליו (שם) וימת שם, ונבין בזה מה שאין כל משך בין כתוב יו"ד למה שלמעלה ממנו, יען כי הוא וי"א וי"ב נאמרו אחר מותו ונוספו פה אח"ז, ואח"ז בתחלת ימי יהויקים הוסיף עליה עוד מכתוב י"ג הוי בונה ביתו (כמ"ש רש"י ובאור שם) עד כתוב (י"ט), ויובן בזה גם מה שאין כל משך בין כתוב י"ג למה שלפניו; ואח"ז בימי יהויכין הוסיף עליה עוד מכתוב כ' עד סוף הפרשה, (כפי שאבאר שם), מה שגם בזה מובן מה שאין כל משך בין כתוב כ' לשלפניו, ובזה לא יחסר עוד בס' זה מה שנבא גם בימי יהואחז, שלא יתכן שלא נבא ירמיה כל מאומה בימי מלך זה, או שנבא ולא נכתב עד מה מזה בספרו, אחר שבאו בס' זה מה שנבא בימי כל יתר המלכים שמלכו בכל משך זמן נבואתו שהוא מיאשיהו עד צדקיהו, ולפי באורנו פה הנה נאספו בפרשה זו נבואות על ג' המלכים שמלכו בין יאשיהו לצדקיהו וכסדרם, ובפר' כ"ד עבר במעברות המליצה מיהויכין לצדקיהו עי"ש. (וכן הראיתי בבאורי לישעי' כי באו בתחלת ספרו מה שנבא בימי עזיהו יותם שזכר בראש ספרו שנבא גם בימיהם, ולא נמצא לפ"ד כל המפר' בכל הספר מאומה ממה שנבא בימיהם ולפי באורי שם באו בספרו כל מה שנבא בימי כל ד' המלכים שהיה בימיהם וכסדרם, ועי"ש כי שכחתי להעיר שם ע"ז). והנה לפי מה שנבא בפר' זו על ג' מלכים הרעים שמלכו בימיו אחר יאשיהו יתכן עתה מאד אמרו בראש הפרשה הבאה על כלם הוי רועים וגו'. (יג) ברעהו וגו' ופועלו וגו', עי' באור כי נדחק לבאר כפל לשון זה, אבל הוא משוער מאד ממ"ש במ"ב כ"ג ל"ה כי נגש יהויקים את עם הארץ שיתן איש איש כערכו לכסף ענושים שהטיל פרעה עליהם, כי באמרו שנגש לאיש ואיש בא להגיד רשעתו כי נגש גם את דלת העם כי כפי המשפט מוטל הוא על העשירים לבד, והנה לא יובן במה יכול לנגוש את הרש שאין לו כל, אם לא שהעבידו במלאכת עבודתו, ושכרו נתן למכסת כסף פרעה וע"ז אמר פה (הנביא שידע זאת) כי עבד ברעהו חנם ומפרש דבריו בהשכל שהוא במה שלא נתן שכר פעלו לידו כ"א לפרעה. (טו) מתחרה בארז, כל המפר' לא יכלו להשוותו היטב אל רעהו (לעיל י"ב ה') תתחרה את הסוסים שענינו להתערב ולהתגרות כמו אל תתחר (עי' אה"ש חרה ותחר), ואמר בני החכם המשורר מיכ"ל זלה"ה, כי הנביא יוכיח בזה את יהויקים שעליו ידבר פה (רש"י ובאור), על מה שיתגרה בנ"כ לעבור על שבועת הברית שכרת עמו להיות לו לעבד כאשר הוכיחו ע"ז נביאים רבים את מלכי יהודה וישראל כנודע, והנה מעת אשר נשא יואש את משלו על אמציה שהתגרה בו, להמשילו לחוח המתגרה בארז (מ"ב ודהי"ב) נהיה משלו זה למשל המוני בפי כל העם על כל קטן המתגרה בגדול, והמליץ האלהי השכיל עוד להביאו במקום הנאות לו מאד והוא אחר שזכר כי עשה לו יהויקים בית בעליות ספונים בארז כאחד המלכים, יאמר אליו התמלוך בארז ביתך זה, אם אתה מתחרה ומתגרה בארז הגדול נ"כ, והמליצה נשגבה בכפול לשון המשל על לשון ענינו פה ודפח"ח, ואומר עוד, הן גם אביך יאשיהו אכל ושתה ג"כ כיד המלכים, אבל לא בזה עשה מלוכה להצליח, כ"א שעשה משפט וצדקה (הפך בלא צדק ובלא משפט שאמר) ואז טוב לו פי' נשאר טובו בידו ולא באה הרעה בימיו כנבואת חלדה עליו, ואמר ב"פ אז לחזק שלילת הפכו כי בימיך עתה תבוא הרעה כי כן עליו בא נ"כ ראשונה והכניעו, כמ"ש במ"ב בימיו עלה נ"כ, ובדה"י ב': עליו עלה נ"כ, או שהפי' אז היה טוב לו מה שאכל ושתה וכן (טז) אז טוב נמשך ג"כ לאכל ושתה, ובדרוש אמרתי אם עשה טוב לזולתו או הרגיש את הטוב בנפשו, אבל לא באכלו ושתותו. (ב) עלי

הלבנון

לבל יחשדוהו העם כי בזה יקנא אך לכבודו, וע"כ הניף את שבט תוכחתו על כל נבואות וחלומות שקר אשר מעולם בכלל, ועכ"ז בלאת רוחו בראשית עוזו, התמלטו מפיו אמרים אשר נאהו מכעס נביאי דורו אלה, כי עליהם נשבר לבו ורחפו וגו׳, אבל אך כשוך רוחו מעט מהר לפשוט ברוחו על ימי קדם והחל מנביאי שמרון וירושלים, ואח"ז (טז) שב לדבר אל העם על נביאי הדור אבל הכל בקתוס ובדרך כלל. הייתי, פי׳ בעיני נביאי השקר כאיש שכור וגו׳ יען כי שגיון הדמיון באנשי הרוח בהנבאם נדמה לעין רואה כמשוגת השוגה ביינו כנודע ואחר שכחשו ברוחי זה הלא כבר הייתי בעיניהם רק כאיש שכור, וגם הבוז הזה בא עלי מפני ה׳ וגו׳ כי׳ בסבת הנבואה כתלונתו למעלה. (י) מנאפים, מוסב ג"כ על הנביאים כמ"ש (יד) ובנביאי וגו׳ נאוף וגו׳, ונגד מפני אלה וגו׳ יאמר גם שם והלוך בשקר, ונגד מרוצתם וגו׳ יאמר (כא) ג"כ על הנביאים והם רצו, (יג—טו) אחר שיעיין הקורא בא"ח למעלה ג׳ וגם במקומות שהראיתי שם, ידע ויבין גם מה שהבדיל הנביא פה בין שמרון וירושלים שזו גלתה רעתה וזו כסתה על רעתה להלוך בצדקת שקר, ונביאי שקר היו בה עוד אשר חזקו ידי המריעים לאדם האלה לבל ישובו אל ה׳ באמת כי הם המה אשר שבו אליו בימי יאשיהו בשקר ורק לפנים, שהיא רשת כל המתקדשים המתכסים רק במצות השמעיות ויראת ה׳, ללכוד בכשתותיהם אלה את כל נפשות בני האדם לבעבור יוכלון לעשות כל חטאי סדום ועמורה שהם כל העברות שבין אל"ח כמו שרמז על כל זה (יד) והיא גם השערורה פה שבארתיה שם ה׳ ל׳, והיא גם החנופה שזכרה פה (טו) וגם שם שם, וע"כ יאמר כי גם ימית נביאי שקר אלה בלענה וראש שהוא ג"כ מות נסתר ונעלם בקרב איש כמ"ש הטעם ע"ז כי מאת נביאי ירושלים יצאה חנופה וגו׳, ולפי"ז יהי׳ משך הכתובים כזה הלא אם גם בנביאי שמרון ראיתי תפלה אבל בנביאי ירושלים ראיתי שערורה וגו׳ שהיא רעה מתפלה. (יז) וכל הולך בשררות לבו, להסיר הכבדות לפרש וכל כמו ולכל, וגם מה שמאמרם לא תבוא וגו׳ הוא ק"ו ממאמרם שלום וגו׳ שהוא עוד הפך דברי הנביא, ולפי דרכי המליצה יש ללכת מן הקל אל הכבד, וגם כבדות כל הכתוב (יח), אמר הרב השלם ר׳ משה כהן רייכערסאהן, כי הכתוב הזה חציו מוסב למעלה וחציו מוסב למטה, כי על נביאי השקר שעליהם ידבר פה, יאמר כי הם מתנבאים בשם ה׳ שלום יהי׳ לכם, ומדי דברו בהם יספר עוד כי יש בעם עוד רעים מהם והמה ההולכים בשרירות לבם שפי׳ האמתי במראה שכלם ולא יאמינו בנבואה כלל והמה אומרים רק כי לא תבוא עליכם רעה זו אשר ירמיה מתנבא כי אין אדם נביא כי מי עמד בסוד ה׳ וגו׳ עד סוף הכתוב שהמה באמת רק דברים נאותים אך למכחישי נבואה בכלל וע"ד מי עלה שמים וגו׳, וע"כ לא יבטיחו המה להם לשלום כנביאי השקר, כ"א שיכחשו רק ברעה האמורה בנבואת אמת ונגד המכחישים קרא לנביאי שקר (טז) בשם מהבילים ע"ש אמונתם בהבל ע"כ. ולפי"ז אני מוסיף משך ב׳ הכתובים שאח"ז וגם הבנתם, כי יאמר יען שלא יאמינו אלה שתחול רוח ה׳ על האדם החמרי וינבא, ע"כ (יט) הנה תצא גם רוח סערת ה׳ בחמה אשר גם רוח הסער הזה יהיה מתחולל ויחול על ראש הרשעים האלה, ואז יראו כי יתכן שיחול רוח אלהי על האדם אבל עליהם לא יחול רוח קדשו כ"א רוח סערתו ולא כמ"ש כי מי עמד וגו׳, ואני הנביא יודע ומאמין כי תבוא הרעה שנבאתי (כ) ולא ישוב אף ה׳ שנבאתי עד עשותו וגו׳ ואתם המכחישים אשר מעולם לא תאמינו כ"א במה שתבינו, ותשענו רק על בינתכם לבד, וע"כ אינכם מאמינים בנבואה בכלל וגם ברעה שנבאתי, הנה באחרית הימים כשתחול הרעה בחמה ובאף על ראשכם אז תתבוננו גם בה בינה ברורה ולא תצטרכו עוד רק להאמין בה והוא ע"ד התול. ואח"ז (כא) ישוב לדבר על הראשונים שהם נביאי השקר וגם להם ישיב דבר (כב) ואם עמדו בסודי וגו׳ שזהו שקר המתנבאים האלה שהוא שקר הפוך משקר המכחישים האומרים כי מי עמד בסוד ה׳ וגו׳, (ע"פ תפש בהם לשון הפוך ואם עמדו), ופי׳ אם אמת הדבר כי עמדו בסודי וכי דברי הם ושמיעים את עמי, כאמרם (יז) דבר ה׳ שלום יהיה לכם, הלא ישיבום גם מדרכם הרע פי׳ הלא הי׳ להם להוסיף עוד על הבטחת השלום גם איזה דברי מוסר ותוכחה שישובו גם הם מרעתם, כי מי זה יאמין להם כי ידבר ה׳ שלום לרשעים מבלי שיזכיר דבר מרוע מעלליהם ולא גם להעירם לשוב אל ה׳, וזה יוכיח שקריהם, וגם בזה נבערו ונסכלו מאד, ובכן השיב הנביא לשני אלה הכל בדרך ההתול, ואח"ז ישיב דבר גם על החנופה שזכר (טו) המסתירה תמיד את רעתה ויאמרו ג"כ שאלת התול (כג) האלהי מקרוב וגו׳, שיורה השם אלהי הנסמך כי מקרוב ומרחוק המה השמות הסומכים והם ע"כ שמות התאר כמו קרוב ורחוק בלי מ"ס כאשר באמת המ"ס יתרה במלות אלה (תל"ע שנ"ו) ופי׳ האנכי רק אלהי של הקרוב אלי (או אלהי מי שהוא מקרוב לי) ומגלה נגדו או רשעו, ולא אלהי של הרחוק (או אלהי מי שהוא מרחוק) ממני לפי דעתו וחושב כי יסתיר ויעלים מעשיו מאתי,

ומנאנו

שלא היה לו זרע שיהיה ראוי למלוך אחריו, מה שע"כ המליך נ"נ את צדקיהו דודו, וכמו שיפרש בעצמו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסאו הרי אמור שהיו לו בנים אז בעת שהורד ממלכותו, והם אסיר ושאלתיאל (דה"א ג'), רק שלא יצלחו למלוכה, ולא יתכן שיאמר כן אם נולדו אח"ז בבבל וכבר מלך צדקיהו כמובן, והוא ג"כ מעין קללתו את עוזבי הארץ (לעיל שם ו') והיה כערער בערבה, ואמר פה בימיו כי זרובבל בן פדיה בן בנו משל ביהודה. והנה נמשכו היטב (כ"ט ול') אל (כח), והדרש ידוע.

כג (א) הוי רועים, לפי מה שבארנו את הפרשה הקודמת הם השלשה שעליהם נבא שם, שכלם אבדו והפיצו את הצאן עד הנשארים עוד ביד צדקיהו, ולא זכר פה גם את צדקיהו אחריהם על הסדר, יען כי מדי הזכירו בסמוך כי בימיו של יהויכין לא יהיה אז מזרעו מושל ביהודה, ונשמע מזה שיהיה אחרי ימיו שהוא זרובבל כמבואר, ע"כ לא התאפקו המון מעיו לעמו, מבלי שיבשר להם חיש על אדות זרובבל מפורש כלהלן, ע"כ עזב את צדקיהו והחל פה להמשיך את דבריו מן הרועים הקודמים שהאחרון בהם הוא יכניה וסבב ויצא מהם (ד) אל הרועים שיקומו אז, שהם זרובבל נכד יכני' ויהושע עזרא ונחמי', ואמר שלא ייראו עוד וגו' נגד מ"ש (כ"ב כ"ה) על יכני' אשר אתה יגור וגו', והוא יען שיהי' לבם תמים למלכי פרס אשר הושיבם ה' תחת ממשלתם, ולא כרועים הראשונים שמרדו בנ"כ וכאשור, וז"א ולא יפקדו. עי' באורי לעיל י"ג כ"א, והבן. ואח"ז בחר מהם את האחד ונבא עליו (ה) והוא זרובבל מרכב מן זרע בבל כי שם נולד ועי"כ קוראו גם צמח לדוד וכל זה יען כי כבר לפניו ד' דורות חדלה מלכות בית דוד בא"י ולא היה זרובבל עוד זרע המלוכה עצמה כ"א זרע בבל וצמח לדוד והבן. וכן הוא קוראו (ל"ג ט"ו) צמח צדקה, וכן עבדי צמח (זכריה ג' ז') הוא זרובבל כי ידבר שם עם ריעו יהושע, וכן איש צמח שמו (שם ו' י"ב) כאשר יוכיח הענין שם. ובזה היטיב לבשר להם כי מ"מ בימיו גם מ"מ מזרעו רצונו בניו בעצם שהיו אז עמו בא"י, ומה נאוה מליצת ומלך מלך, לנחמם שאם גם לא יהיה נולך אבל ימלוך כמלך. (ו) וזה שמו וגו', פי' וזה שמו אשר קראתיו פה צמח צדיק הוא השם אשר קרא לו ה' צדקנו, והוא טעם נמלץ מאד כי יען שהוא אלהי הצדק וזרובבל ילך בדרכיו ועשה צדקה (ה) ע"כ קרא ה' גם אותו בתארו זה, וכן אנכי מבאר זה גם להלן ל"ג שגם שם אמר כי קורא לזרובבל צמח צדקה על כי יעשה צדקה, אבל יען כי שם זכר ירושלים (תחת שאמר פה וישראל) יאמר שם: וזה, פי' זה השם צמח צדקה שקראתי פה לזרובבל זה אשר יקרא ה' צדקנו גם לה פי' לירושלים, והוא יען כי צדק זרובבל ילין בה, ויען שגם הוא ית' ה' צדקנו, ע"כ יקרא גם לירושלים מקום הצדק בתארו זה. (ז) לכן הנה ימים, נמשך לכללות ענין פרשה זו שהרועים הפיצו והדיחו את עמם, והוא ה' יקבצם מכל הארצות שהדיחם שמה בחטאותם וישיבם לנויהן (כמ"ש ב' וג'), ויען כי גדול חסד ה' זה האחרון להשיבם שנית לאדמתם אחר שהדיחם כבר בחטאם ולארצות רבות, מחסדו הראשון שהעלם רק ממצרים לבד ואשר לא גם בחטאם באו שמה, לכן לא יאמרו עוד חי ה' וגו' מארץ מצרים כ"א חי ה' וגו' ומכל הארצות אשר הדחתים שם שהוא בחטאתם וישבו שנית על אדמתם, וכן נ"ל עתה לפרש כן גם לעיל (ט"ז י"ד וט"ו) ויהיה נמשך גם שם למ"ש בכתוב הקודם והטלתי אתכם מעל הארץ בחטאתכם וגם שם תעבדו עוד ע"ג ולכן וגו' וכמבואר פה. (ט) לנביאים, מכתוב זה עד סוף הפרשה הוא מאמר ארוך ע"ד נביאי השקר ועל לעגם לנביא אמת, אבל אין לו כל התלות לא בכתובים שלפניו ולא בפרשה שאח"ז, שבה ידבר בהבדל שבין הבאים עם יהויכין לבבל ובין צדקיהו ועמו הנשארים עוד בארץ אשר בזה ישלים כבר שם את הסדר אשר החל בו בפר' כ"ב וכמבואר שם, ומה לענין נביאי השקר פה להבקיע בתוך הסדר הזה, ונראה לאמת כי יען שהנביא עומד עתה בעת גלות יכניהו ורוב העם לבבל שהיא גם עת עלות צדקיהו על כסאו, אשר בעת ההיא החלו נביאי השקר להנבא כי בקרוב ישובו המלך יהויכין והעם וכלי בית ה' מבבל לירושלים, והם חנני' בן עזור בא"י, ואחאב צדקי' ושמעי' בבבל, כמפורש כל זה בפר' כ"ח וכ"ט עי"ש על הזמן כי כן הוא, וכי כן באו שם ענינים ובטויים דומים לפרשה זו וכי גם שמעי' נבא כן (כ"ט ל"א), ע"כ באשר זכרון ענין גלות יהויכין הביא את הנביא להזכיר גם ענין נכדו זרובבל כמבואר, ושהוא ישיבם לא"י אבל בעת רחוקה עוד כמ"ש פה ב"פ הנה ימים באים וגו' עלה כן חיש על זכרונו גם כל מה שהכעיסוהו אז נביאי שקר אלה למרות את רוחו בנבואות הפוכות מזו, לאמור כי קרובה מאד תשובת הגולה לא"י, ולא נתנו עוד מר רוחו לעבור גם מזה עד שפכו את חמת רוחו עליהם, אבל השכיל מאד לבלתי הזכיר בכל תוכחתו זו כל מאמר ושם פרטי ע"ד נבואת שקר הדור זו,

לכל

נשא גם ענין הנביא מס' נשה בסי"ן ימגית והסכיל לכתבו פה גם לפי נל"ה גם לפי נל"א כפי ששני אלה הם מתחלפים וכן בא משא איש באחיו אהם נושים ודומיהם, ורלונו שכן יפעול גם הוא להשכיחם מלבו, אבל לא עזב גם תשובתו הא' מענין משא ואמר גם ונטשתי וגו' ובזה שלם להם משנה עונש מן העון עצמו שהוא השם משא, אבל ענין שניהם הוא רק להסיר המשא הזה שהוא העם מעל ה' במעשה ובמחשבה והבן. והנה מליצתו שגבה עוד להגיד למחרפי ה' אלה את מה משא ישים עתה ה' גם עליהם כפי גמולם, והוא מ"ש (מ) ונתתי עליכם (משא) חרפת עולם וכלמות עולם, ובזה השכיל מאד לרמוז להם כי כן מה שחטאו במ"ש משא ה' היה רק לחרף ולהכלים פני ה' כביכול, אבל מה שהשכיל עוד יותר במליצתו זו הוא מה שהפליא לכלול במשאם זה עוד ב' עונשים המקבילים ומתנגדים לב' העונשים אשר יעד להם במשא ה', שהוא כי משאו זה העם ינטש מעליו וגם ינשה כאמור אבל משאם יהיה עליהם משא עולם כי לא ינטש וגם עוד זאת כי לא ישכח, ופה בחר בשרש שכח להגיד כי לא לבד שלא יסירהו כל איש מלבו בפעולתו כ"א שגם לא ישכח מלבם בטבע גם ברוב ימים. והנה ימים ושנים רבים עברו שכם נודע כבר לרבים באורי זה בשמי, עד שזה שנים לא כביר הובא לארצנו ס' הערוך לר"ש פרחון שילא עתה לאור מכ"י נושן, ומצאתי בו באורי זה, אבל גם זה ראיתי כי לפני ת' מאות שנה התל זה הבאור לצאת בפרחון רק כפרח קטן ודל עי"ש ואותי בדור הזה עזרני ה' להוציאו וגם להשגיאו לארז אדיר.

כד (א) הראני ה', בפרשה זו בא הנביא לדבר על צדקיהו ולהשלים את הסדר אשר התל בסי' כ"ב והפסיק אותו בענין זרובבל ובנביאי השקר כמבואר בסי' כ"ג. (ג) מה אתה רואה וגו', הקורא ירא דברי למעלה א' וימצא כי ככל מה שבארתי שם בענין תשובות הנביא על שאלות מה אתה רואה כן הוא גם פה, כי לא השיב הנביא תאנים. אני רואה מה שידעהו גם איש ההמוני כ"א שהיטיב להתבונן בטיבם והשיב כמבין דבר לאשורו כי הטובות טובות מאד והרעות רעות מאד ואך זה באה הנבואה גם פה להגיד לו, וכמו שהשיבו ה' ע"ז (ה—י) כי כמו שכל חפץ הטוב מאד לא יגרע גם בלכתו ושובו מיד ליד וגם המוכר אותו היום ישוב אולי למחר ויקנהו שוב, כן גם גלות יכניה הטובים (כי אז גלו כל נכבדי ואצילי הארץ כמ"ש במ"ב ודסי"ב) אכיר אותם עוד גם להשיבם אלי (ו), וככל חפץ הנשחת מאד אשר גם קונהו הראשון יראה כי רמהו המוכר וכי אין עוד כל חפץ בו (כמ"ש אשר לא תאכלנה וגו') כן גם גלות צדקיהו הרעים יהיו גם לזועה ולרעה גם לקוניהם שז"א (ט) לכל ממלכות הארץ לחרפה וגו' בכל המקומות וגו' שפי' שיקוצו גם הכשדים והשאר מפניהם, ומה מאד השכיל בבואו לדבר בפרשה זו על צדקיהו למען ישלים בו כל סדר המלכים שהחל לדבר עליהם בפר' כ"ב, לחבר אליו גם את גלות יהויכין יען שהפסיק את הסדר בפרשה שלמה כ"ג בין יהויכין וצדקיהו וע"כ שב להתאימם יחדיו, אפס כי את שם יהויכין לא זכר פה עוד שנית כי כבר נזכר שמו שם, וזכר רק את גלותו שגם הוא יהויכין מובן מתוכה.

כה (י) קול ששון וגו' קול רחים ואור נר, נראה כי גם בימי קדם היה המנהג להתמהמה בכל משתה ושמחה כל הלילה להיות כל אדם פנוי אז מעבודתו כל היום, והנה קול ששון במשתה חתן וכלה מצוי בערים כל הלילות ולעמת זה מצוי תמיד בבתי הכפרים בלילות בהיותם פנוים אז מעבודת השדה והגרנות קול רחים לאור נר אחד דולק ובני הבית שמים ושמחים אז גם שם ללחם פרי עמלם, והנביא בציירו חרבות יהודה שזכר (ט) יאמר כי יאביד קול שמחת הערים והכפרים יחדיו וז"א (יא) והיתה כל הארץ וגו', וא"כ מוסב קול ששון וקול שמחה למטה על כלם, משא"כ למעלה פר' ז' וע"ז ולהלן ל"ג ששם לא יזכיר קול רחים וגו' כ"א קול ששון לבד כי שם נאמר בפירוש כי רק על ערים ידבר ועי"ש. (יג) אשר דברתי עליה וגו', והכתוב נפרש אח"ז כי היא הנבואה הכתובה על בבל בסוף הספר, ומובן כי נאמרה ג"כ בשנה זו ולא לפניה יען כי כבר נזכר שם כ"נ מלך בבל ב' פעמים. את כל הכתוב בספר הזה, אינם דברי הנביא בשנה זו, כ"א דברים שהוסיף פה אחר שכתב כל הספר וגם נבואת בבל שנאמרה אחר החרבן ועי"ש. (כו) ששך, עי' באור שימאן בפי' שהוא בבל בא"ת ב"ש ויגע לתת לו הוראה בלשון, וכן להלן (נ"א א') הביא בשם הרמ"א שעשה כן גם בשם לב—קמי, ומאן ג"כ בפי' שהוא כשדים בא"ת ב"ש, אבל מה יענו על מה שלא באו שמות אלה כ"א במקומות שנבא רעה על בבל ולא בזולתם וגם שם באו רק בקצת כתובים, גם משני כתובים כ"ד ול"ה בפר' נ"א נראה ברור כי מ"ש יושבי לב קמי בכתוב א' שם, הוא תחת יושבי כשדים ולא תחת בבל כפי' הרמ"א, אבל האמת כי בכל נבואה רעה על בבל החליף הנביא

ומלאנו קרוב ורחוק בהשגה כמו וקרוב לשמוע. כי קרוב וגו׳ ובלבבך, והיא רחוקה ממני, ולא רחוקה היא, והנה גם הכתוב עצמו יפרש דבריו כן כדרכו והוא (כד) אם יסתר איש וגו׳, ואולי נמשך עוד גם זה על נביאי השקר שכל מה שהביאו לדבר עליהם בפרשה זו הוא מה שכחשו בנבואתו שהגאולה רחוקה עוד והם אמרו כי קרובה היא כבאורי פה (ס) ע״ש, וע״ז יאמר האלהי מקרוב וגו׳ פי׳ הכי ע״כ תאמינו בזה לנביאי השקר יותר על כי הם ינבאו בשמי לזמן קרוב וירמיה נביא האמת ירחיק עדותו לזמן רחוק הנעלם מאד, וכמ״ש ביחזקאל לעתים רחוקות הוא נבא, הלא לפני גלה הרחוק בזמן כמו הקרוב, כמו שכן הוא לפני גם במקום אם יסתר איש במסתרים וגו׳.

(כו) היש בלב הנביאים, לא השלים את המשפט לומר בפירוש מהו שלא ישנו בלבם יען כי מובן הוא שדעתו על המקרה אשר בשם התאר שזכר, ושעורו מחויב שהוא כן היש בלב הנביאים נבואה אחר שהם רק נבאי השקר ולא ישנה כלל בלבם מאת ה׳ ככל נבואה וכפי דבריהם, כ״א שנבואתם מתחלת בפיהם, ובלבם איננה, וישלים מליצתו כי גם יש בלבם אבל לא נבואה רק תרמית לבם שהוא מה שיחשבו בלבם איך ומה יתנבאו לרמות בו את העם, וכה״א (ל״א) הלוקחים את לשונם וינאמו נאם שפי׳ ג״כ שאין בלבם נבואה מה׳ שתשרר ותנהג היא את לשונם לדבר כמ״ש רוח ה׳ דבר בי ומלתו על לשוני, כ״א שהם עצמם לוקחים את לשונם (שאין לשונו בקרב לבו כל סבה אמתית להניעה) ונואמים בה נאם, ומה נשגבה היא מליצה זו גם על כל דובר שקר! (כט) הלא כה דברי נאום ה׳ באש ובפטיש יפוצץ סלע, כן הוא לדעתי שעור הכתוב, ורק לפאר את הלשון נחלק לב׳ משפטים בעלי נושא ונשוא כמובן, ופי׳ כי כמו שהסלע יתפוצץ אם ע״י הפטיש ואם ע״י האש שיבעירו עליו מחוץ או בתוך מקבת שינקרו בו תחלה פנימה, כן גם האמרים היוצאים מפי נביא אמת יש להם סבה נכונה ופועלת שהוא דבר ה׳ השוכן כאש בקרב לבם וכמ״ש לעיל ותהי בלבי כאש בוערת, ואמרי פי הנביא המה כחלנים אשר יזו ויזרו האש והפטיש מן הסלע, משא״כ נבואת שקר שאין לה כל פועל אמת ויש. (ל) הנני על הנביאים, עד שלש פעמים כפל הנביא לשון זה בג׳ כתובים זא״ז, לחזק הדבר כי כן ישגיב בכח מליצתו כמו בהיכל וארץ למעלה. (לג—מ) וכי ישאלך וגו׳ מה משא ה׳, הנבואה הזאת כמשא היא מעולם על הקורא ואין פורק, ואני כה בארתיה לתלמידי מאז, הנה ידוע כי השם אשר לדבר הנעשה בין ב׳ נושאים יסמך השם לכ״א מהם כמו מוסר ה׳, ובמוסרם יחתום, ופרקת עלו, שברתי עלך, ויש שמות נואלה אשר יסמכו בלשון רק אל האחד ולא אל השני כמו שלא יסמך חטא ועון כ״א אל החוטא ולא אל מי שחטא לו לא כמו הברכה שתסמך לב׳ הנושאים, והכל לפי הענין או לפי מנהג הלשון, והנה השם משא הבא על נבואה מלאכותו סמוך רק למי שהמשא נאמר עליו לא אל אומרו שהוא ה׳ או הנביא, אבל רשעי דור ירמיה לאשר נבא עליהם רק רע כרעתם, הכעיסוהו בלעגם זו שהיו קוראים לנבואותיו לא בשם משא יהודה כפי מנהג הלשון וכפי הראוי כמו משא צור משא בבל כ״א שאמרו לו מה משא ה׳ ובזה חרפו אלהים לפי מה שהורגל בלשון, וע״ז אמר שתענה להם כאולתם זו שאמרם כן הוא שיש משא מוטל על ה׳ כביכול וגם תגיד להם את מה משא פי׳ את הדבר מה שהוא המשא הזה, והוא ונטשתי אתכם, אשר מזה כבר מובן כי הם המה המשא הזה, ושכל את מליצתו זו ולא אמר בפשוט, אתם הם משא ה׳ שלא להוציא מפיו גם הוא את הגדוף הזה, אבל הודיעם זאת מגד ההפך ומגד עונשם והוא שישליכם ויטשם ה׳ מעליו, והעיד בם (לד) בעונש שלא יאמרו זאת עוד, והורה אותם (לה) איך להיטיב לשונם, וגלה על עונש (לו) כי באמרם זאת את ה׳ הם מחרפים, במה שהמשא הוא רק על האיש אשר עליו ידבר ה׳ ויעמוס עליו משא דברו וע״כ גם יסמך רק אליו בלשון, וכמו שבא כן בפי כל הנביאים, ואתם הפכתם דברי אלהים אשר יקרא תמיד את נבואת נביאו על עם ועם בשם משא העם ההוא, להכעיסו ולהפוך דברו ולומר משא ה׳ למרות עיני כבודו, ואח״ז יעיד בם עוד (לח) אשר אם יוסיפו עוד גם אחר אזהרה זו לומר משא ה׳, מה שבאמת עשו כן גם אחר האזהרה הזאת כמוכח ממ״ש יען אמרכם וגו׳ ואשלח וגו׳ שמשמעו שאמרו זאת גם אחר שעלח להזהירם, מה שאין זה כ״א שהנלעדקו בשקר כי שוגים ונכשלים הם בזה מאשר כבר רגל על לשונם מאז לומר כן, ע״ז יענה אותם כי גם לדבריכם הוא אות כי נקל כבוד ה׳ בעיניכם מה שחרוף כבודו גם שגגתו עולה לכם זדון, כי אתם הסבותם להכשל בזה עוד הפעם, שהוא ענין פעל הנשיה שבארתיו בראשית מ״א וכ׳ שהאדם עצמו הוא הסבה שלא יזכור דבר מה, לא כמו השכחה הבאה בטבע במשך זמן (ואני מוסיף פה שע״כ בא גם פעל נשה על המלוה את רעהו שעניני הוא לפעול בנפשו לשכות במשך זמן ההלואה מה שהוא שלו ביד רעהו עד שלא יוכל להזכירו להשיבו לו בתוך הזמן וכאלו הוא של הלוה בזמן ההוא) ולפי״ז תאות מאד מליצתו פה ונשיתי אתכם נשא שיסף ודרש בשם משא מדרש

נשא

להזכירו ג' פעמים כדרכו הנז', ע"כ נסמיך אותו בכתוב זה לשם ה' (המרכב) לבד ולשם אף לבד, אשר בכתוב הקודם הסמיכו לשניהם יחד זאת"ז, ואמר חרון היונה שהוא כמו חרון ה', ואמר גם חרון אפו שהוא כמו חרון אף ובכנוי זכר על שם היונה שזכר שהוא שם ה'. ויש לומר עוד כי אולי נעשה כן רק במקומות אלה יען כי לא רצה הנבואה להסמיך השם חרב או חרון לשני השמות הקדושים האלה בהיותם מפורשים וע"כ העלימם בשם מרכב זה כאשר כן גם לא בא חרב וחרון סמוכים אל שם ה' או שם אדני בכל המקרא אף שבאו על השם ית' בכנוי שהכנוי הוא ג"כ נעלם. (ונגרע חרון משארי שמות הכעס שנסמכו אל ה' יען כי יסמך תמיד רק אל אף ולא אל הכועס, ואל אף רצה שיסמך בחלק הב' שהם בא ה' נעלם בכנוי) וכן גם לא רצה לקרוא על עיר בעת שיתארנה מגועלת ברואי את שמותיו ית' והסתירם ג"כ בשם המרכב הזה, ומתוך הדברים האלה אחזה לי עוד כי זה הוא גם מה שנקרא הנביא הידוע בשם יונה שלא נמצא בכל המקרא אדם זכר נקרא בשם בע"ת נקבה כהשם יונה שגם הפעלים על יונה שם העוף באו תמיד בל"נ, והשמות שבאו מבע"ת לבני אדם במקרא שמרו כלם לבוא למיניהם כמו שפן גמלי סוסי עכבור לזכרים, דבורה צפורה עגלה חלדה רחל לנקבות; אבל לפי מה שנהגו העם להרכיב בשם אדם הפרטי עוד מקלת אותיות משמות הקדש הוי"ה אלהים וזולתם אם לפני שם הפרטי או לאחריו בשם זה עצמו כמו שהשמות הפרטיים האלה אשר לבני אדם: חנן עזר צדוק אחז זבד כלב שפט נתן ידוע רם שמעי פלט, באו גם מרכבים באותיות שמותיו ית': אלחנן חנניאל, יהוחנן חנניהו, אליעזר עזריאל, יועזר עזריה, יהוצדק צדקיהו, יהואחז אחזיהו, יהוזבד זבדיהו, יהונדב נדביה, יהושפט שפטיה, אלנתן נתנאל, יהונתן נתניה, יהוידע ידעיה, יהורם ירמיהו, אלישמע שמעיהו, אליפלט פלטיאל, ויש שבאו מרכבים בדרך זה מהאחיתם שלא נמצאו כלל בלי הרכבה כמו אליקים קמואל, יהויקים יקמיה, יהואש יאשיהו, יהושע ישעיהו, אליעם עמיאל, אליצור וצורי שדי, (וצור לא לבו הוא), ויש שנמצא בו כן רק לפניו ולא לאחריו או להפך כמו אוריהו אליסף אלישע יהויריב אלקנה אמריהו אליהו שלתיאל יהוכל יהואש ברכיהו שמריהו בקיהו וכל אלה דומיהם רבים מאד, ויש שבא לאיש אחד פעם כן ופעם כן כמו יהויכין כניהו ויש שבא בשניהם כמו אליפלהו, ויש שבאו מרכבים רק משמותיו ית' בלי כל שם פרטי בתוכם כמו יואל אליאל אליהו אדוניהו אליהוא יהוא א"כ יהיה גם שם הנביא יונה משמות האלה ומרכב ג"כ מהוי"ה אדני כמו שבארנו והוא א"כ שם זכר, ואולי גם שם העוף יונה מזה הוא ע"ש תומתה אמונתה וענותה (ואחר כי המרכב הורד מקדושת המרכיבים אותו) וע"כ נקראת גם האהובה בקדש בשם יונתי, עיניך יונים, וגם כ"י נקראת בשמה כנפי יונה, כיונים אל ארבותיהם, ומכל העוף נבחרה היא לבדה אל מזבח ה', ואולי היתה זאת גם כונת הכותים המתקדשים והמטהרים שעשו להם דמות יונה בהר גריזים, ואולי רצו עוד לרמוז בזה כי בזאת נתקימה בם הברכה שנאמרה בהר גריזים (לדעת המכר') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך והבן. והנה גם זה לענות זה מצאנו בסה"ק, כי גם השמות בל נבו אדן אסר או אצר וקאורש סר צר, שהם שמות אלילי אשור ובבל הרכיבו אותם גם העמים האלה בשמות אנשיהם ועפ"י כל הדרכים שזכרנו כמו נבו-כדר או כדר-אצר, נבו-זר-אדן, נבו-שזבן, סמגר-נבו, בל-טש-אצר, בל-ש-אצר שר-אצר, אסר-חדן, שלמנ-אסר, פלא-אסר, בל-אדן. ויארך לי פה לחקור אחר שרשיהם (ועי' מ"ש בא"ת עזרא א' ח' וב' ס"ג). ואך זאת אגיד פה כי שם הפרטי בשם נ"כ שהוא כדר או כדן (מן חדן) הוא נמצא כבר בס' התורה בשם כדרלעמר, ומזה אני רואה כי לעמר הוא שם התאר, כי עמיר הוא בלשון ערב תאר שלטון כנודע והלמ"ד הוא קנור ממלת אל הבא בלשון זה לפני השם כמו ה"א הידיעה בלשוננו ויהיה ענינו כמו כדר המלך, ולפי"ז הדין עם האומרים לקראו כשתי מלות עי' תקון סופרים, וגם יובן עתה למה זה נפל הספק גם בשם זה לכתבו או לקראו בשתי מלות מה שאין לו דמיון כלל לכל חבריו הנזכרים שם בת"ס עי"ש. וכן הוא לדעתי השם אמרפל בתורה בחלוף המולא עי"ן באל"ף, ופל הוא השם הפרטי כמו שנמצא גם לבדו פול מלך אשור ובא פה התאר עמר קודם השם העלם כמו שיבוא כן בלשוננו גם בתאר מלך וכהן עי' בכתובים ואין להאריך.

כו (ה) לשמוע על דברי עבדי הנביאים, ממ"ש לשמוע בלי וי"ו החבור מובן כי הוא רק באור למ"ש בכתוב הקודם ללכת בתורתו, ופי' אם לא תשמעו אלי ללכת בתורתי שצויתי שם לשמוע וגו' והוא מ"ש (דברים י"ח) אליו תשמעון, ובזה הותרה לי שאלת הרדי"א (עי' באור א') והיא הלא גם לעיל (ז' ט"ו) נבא כלשון הזה ולא רב עמו איש שם, ולא היטיב להשיב ע"ז, אבל עתה הדבר מובן כי שם נבא עונש זה הגדול על עברם על כל תורת האדם הכתובה בתורת ה',

בעת שנבאו כל שם בבל וכשדים בששך ולב-קמי, ואולי כתבם אז כן גם על ספרו זה, ואח"כ השיבו את השמות לאמתתם, והשאירו רק א' וב' מהם לזכרון שהנביא בהנבאו אז בטא שמות בבל וכשדים בחילופים אלה, להיות כל דבר היוצא מפי נביא יקר מאד. (לר—לו) **הילילו הרועים וגו' אדירי הצאן**, בג' כתובים אלה זאח"ז כפל הנביא לתאר את מלכי יהודה בשם"ת רועים ואדירי הצאן, (כפי' הרד"ק) ואם אמנם כי זה דרך הנביא לחזק דבר בנ"פ כמ"ש (לעיל כ"ג ל') עכ"ז הפליא לעשות עוד ולצפון לישרים תושיה במליצותיו אלה, כי אחר שאין בכלל הרועים ואדירי הצאן שיאמר, כ"א ג' מלכי יהודה האחרונים שהם יויקים יויכין וצדקיהו, כי את שלשתם לבד כבש נ"נ אשר עליו נבא כל פרשה זו בשנה הראשונה למלכו, וכמו שהחל להשקות הכוס הזה במלכי יהודה אלה כמ"ש (יח) ערי יהודה ואת מלכיה בלשון רבים כן גם בא לכלות נבואתו זאת בהם לבדם כדרך המליצות הנשגבות, וכמו שבאה כל פרשה זו אך ליהודה כמ"ש בתחלתה, ע"כ ראה בחכמתו לחלק לשלשתם ג' כתובים וכפי סדרם, ולהזכיר בכל כתוב את הרעה אשר תבוא על הרועה ההוא שעליו ידבר בו, ואמר (לד) על יהויקים הפעל והתפלשו לעמת מ"ש עליו לעיל (כ"ב י"ט) את הפעל סחוב שהוא מענינו, ואמר כי מלאו ימיכם לטבוח על מה שנהרג כמ"ש קבורת חמור וגו', וכלחז"ל, ואמר ונפלתם וגו' לעמת הפעל והשלך שאמר עליו שם, ואמר (ל"ה) על יהויכין ואבד מנוס וגו' ופליטה וגו' על מה שסבבוהו עבדי נ"נ וגם נ"נ עצמו בחילותיהם מכל עבריו עד שאבד ממנו כל מנוס ופליטה ונלחץ למסור א"ע ביד נ"נ כמו שהוכחתי זאת לעיל י"ג י"ט, ובארתי עפ"י זה קשות רבות בס' זה ובס' מ"ב, ואמר (לו) על צדקיהו אשר ממנו שודדה גם כל א"י, את שלשת הכתובים האחרונים כנגד כלם, וקרא בכ"א מהם שם אחר למה שנשדד ממנו ואמר בא' את מרעיתם על כל א"י שהיה רועה עליה את עמו, ואמר בשני נאות השלום ע"ד נות כרות רועים ונוה צאן ורמז בזה על ירושלים ששמה גם שלם, ואמר בג' עזב ככפיר סכו על בהמ"ק כמ"ש ויהי בשלם סכו. **חרון היונה**, ונמצא עוד בס' זה ב"פ חרב היונה (להלן מ"ו ט"ז ונ"ן ט"ז) ועוד בצפניה (ג' א') העיר היונה, ולחץ חסרון המובן בהם לחץ את המפר' להמציא למלה זו הוראת פעל מענין לחץ ואונס, ועשוהו לבינוני פועל נקבה מן הקל משרש ינה מה שלא נמצא במקרא כ"א בהפעיל ומענין אונאה כפי' חז"ל ועי' אוה"ש. ומה שנלחצו עוד להעזר מן ניגס יחד הודה גם הרד"ק בשרשיו כי יתכן יותר שהוא מן יין וכפי' הש"י, ומה קשה הוא עוד גם לשמוע כי יתאר הנביא את החרב האוכלת בתאר לוחצת ואונסת כמו שיאמר איש על הרוצח שהוא עז פנים, וכאשר נלחץ הרד"ק עוד ממה שהשם היונה שהוא לדעתו שם נקבה תסובב גבר שהוא השם חרון, אמר שגם פה היונה מוסבה על שם חרב החסר פה, אבל מה טעם יש גם בחרון חרב, ומה יעשה עוד בכנוי חרון אפו הבא אחריו שהוא לזכר, ולא יוסב כ"א על ה' בכתוב הקודם הרחוק ממנו, וגם בצפני' שם אין ענין התארים מוראה ונגאלה הבאים שם בראש הכתוב לתואר היונה הבא בסופו אם פירושו יהיה האונסת, גם המפרש היונה ע"ש דמות יונה שהיתה על דגל בבל, שכח כי הנביא אומר להלן שם גם על בבל כי ינוסו במפלתה גם הם מפני חרב היונה, ע"כ לבי אמר לי כי השם הזה היונה הוא שם מרכב משני שמות הקדושים הוי"ה אדני והה"א בראש איננו לידיעה כי הוא שם עצם פרטי כנודע, כ"א שהוא מעצם שם הוי"ה, כי משם הוי"ה באו כל אותיותיו בשם היונה, ומהשם אדני אין בו ב"א הנו"ן ושתוף היו"ד, ונגד זה נסדרו האותיות והנקודות בדרך אשר יהיה בטויו נדמה לשמע אזן כבטוי השם אדני, ועכ"ז שניהם מבוטאים אבל בדרך קצרה, וכמו שזה הקצור הוא דרך כל שמות הקדש כשם יה מן הוי"ה ושם אל מאלוה ואלהים, אבל מה שנעשה הרכבה זו רק בבוא עם שם הנכבד הוי"ה השם אדני ולא שם אחר משמותיו ית' הוא מטעם מה שגם השם הנכבד עצמו נקרא מעולם בשם אדני, מה שע"כ גם הרכבו במלת היונה שתהיה נקראת ג"כ כעין השם אדני לאזן השומע, וגם בשני שמות אלה לא נעשה כן בכל מקום שבאו שם בתפלה ושיר או בדבור לפני ה', (עי' מס"ג מערכת א"ד), רק כבואם יחד בנבואה לירמיה ולצפניה שנבאו בזמן אחד, ובהנבאם לפני רשעי בני אדם אז נהגו שניהם או תלמיד אחד מחברו לקצר אותם ולהרכיבם לשם חול אחד לרוב קדושתם, ולא השאירו בו להיות אף ב' אותיות ביחד וכסדרן מכל שם קדש מהם. ואולי מזה התחכמו מאז נבוני לחש להרכיב ב' השמות האלה בשלמותן בכתב אות א' מזה ואות א' מזה כסדרן מעשה אורג, כנודע. וכבר יובן עתה כי חרב היונה הוא כמו חרב ה' אדני, או להפך, והעיר היונה כמו עיר ה' אדני כמ"ש במ"א עיר ה', עיר אלהים, ושם העיר מיום (מעולם) ה' שמה, וז"א שם הוי מוראה ונגאלה פי' מגואלת כראוי הלא את היא העיר היונה פי' הנקראת בשם ה' אדני וראויה להיות בהפך היינו קדושה וטהורה, והמליצה נמרצה. וכן גם בכתוב זה יחלק הנביא מ"ש בכתוב הקודם מפני חרון אף ה' עוד לב' חלקים למען יחזק את החרון

להזכירו

כט (יז) השוערים, לפי מה שבארתי (לעיל ה׳ ל׳) את השם שערורה, כמו השם שער הנגזר מן אשר על פי׳ גלוי ופתוח באין שם עוד הגדר או החומה אשר מסביב ועי״ש, יובן עתה גם שם השוערים על התאנים הרעות מאד ע״ש שהם גדלים ביער או בשדה מבלי כל גדר מסביב אשר לתאנים הטובות בגן וכרם. והנה התאנים השוערים האלה הן אותן התאנים עצמן הרעות מאד אשר היו למשל בפי הנביא גם למעלה סי׳ כ״ד וג״כ על צדקיהו והעם הנשארים עוד בארץ. כאשר גם כל תכלית ענין סי׳ זה הוא להבדיל בין גלות יהויכין ובין צדקיהו ועמו, ככל ענין סי׳ כ״ד, ומה שהם דבר ה׳ אל ירמיה אותו דבר ירמיהו פה אל עם הגלות ע״י ספר. (כו) משוגע ומתנבא, שרש שגע כמו שגה בחלוף אחה״ע, וכן נבא כמו נבע שיורה התגלות ונזילה והפעיל משאל אל הדבור השופע ונוזל ממקור נעלם שהוא המחשבה כמו אביעה לכם רוחי ועי׳ אוה״ם כי רעהו שרש בעה, ולהורות כי בנביא רק ה׳ הוא הפועל בו ב׳ הפעולות האלה להביע רוחו על פיהו, באה עליו הפעולה תמיד בנפעל, חוץ מאשר איננו ראוי עוד למעלה זו בשלמות וצריך עוד גם ליגע א״ע להשיגה, יבוא עליו ההתפעל מתנבא, ושמעיה רצה להקטין את ירמיה ועי׳ באור והבן להבדיל.

ל (א) הדבר, בב׳ פרשיות הבאות יוסיף הנביא לאמת את דבריו נגד נביאי השקר אשר עליהם דבר בפרשיות הקודמות האומרים כי בקרוב ישובו גם הגולים עם יכניה והנביא אומר כי רחוקה היא גאולתם, ועוד יגלו גם צדקיהו וכל יתר העם ולא יגאלו כלם עד מלאת לבבל שבעים שנה ותשתה אז גם היא את הכוס ותפול ביד אויב, ואז יגאלו ע״י צמח צדיק לדוד, ובא עתה לחזק כל דבריו אלה במה שיוסיף לספר להעם הרבה מן הקורות אז בעת גאולתם, הרחוקה והאמתית כי רוב ניורי כל דבר הם המה המאמתים אותו יותר, וע״כ תחזק בזה גם תקותם, כמו שיספר להם כי גם הרבה משפחות מישראל שהוא אפרים שגלו לנהר גוזן וערי מדי, ישובו עמם יחדיו אז לציון כאשר גם היה כן כנודע, כי יען שגם גאולת יהודה היתה במה שכבש דריוש המדי את בבל, ואחריו מלך כרש מלך פרס ג״כ על מדי ושלח הוא את יהודה מן הגלות, עלו עמם גם משפחות מישראל אשר בערי מדי, אחר שהי׳ כרש מלך אחד למושבות כלם. וזהו אשר קרא בראש נבואה זו (ב) ואמר כה אמר ה׳ אלהי ישראל, ובב׳ כתובים שאחריו הזכיר ג״כ ישראל ויהודה, ואח״ז החל לכלול את שניהם בשם יעקב, וכן יאמר הוא עצמו להלן (נ׳ ג׳) בתחלת הנבאו על מפלת בבל וגאולת בני עמו: כי עלה עליה גוי מצפון (פרס ומדי כרש״י שם וכאשר יאמר נ״א כ״ח את מלכי מדי), וע״כ (שם ד׳) יבואו בני ישראל המה ובני יהודה יחדיו, וכן יזכיר שם הרבה את ישראל ויהודה יחדיו, ויוסיף עוד לספר ולצייר להם את הגאולה (ה׳ ו׳ ז׳): כי בתחלה תהיה אז בנפול בבל פתאם חרדה ופחד, ידים על חלצים, וירקון על כל פנים, והיום ההוא יגדל מאין כמוהו (ועי׳ באור כי ככל אלה אמר גם ישעיה על מפלת בבל) וכן גם יאמר הנביא להלן במפלת בבל (נ׳ וכ״א) מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ וזעקה בגוים נשמע, ותרעש הארץ ותחל, ופן ירך לבבכם וגו׳, וכן יאמר פה עוד כי עת צרה זו של בבל תהיה אז כן גם ליעקב, וכן יספר הנביא גם להלן שם בכמה כתובים כי גם ב״י ינוסו וימלטו אז על נפשם מתוך בבל עי״ש, ויאמר פה עוד כי ממנה פי׳ מעת צרה זו שהיא מפלת בבל ממנה תבוא הישועה שיושעו ב״י כאשר כן גם היה וכאשר כן גם יספר הנביא להלן שם, ואח״ז יבאר פה הנביא עצמו את כונתו זאת (ח׳) והיה ביום ההוא וגו׳ אשבור עלו וגו׳ ולא יעבדו בו עוד זרים, (ט) ועבדו את ה׳ וגו׳ ואת דוד מלכם אשר אקים להם, שהוא זרובבל נכד יהויכין מזרע דוד שיקימהו ה׳ מן הגולה להיות על עמו, וכן נקרא גם בפי שאר נביאים, וכן גם דבריו מן הכתוב י״ד עד י״ז יורו באצבע כי גם לאפרים ידבר עי׳ בהם והתבונן, ויאמר (כא) והיה אדירו ממנו וגו׳, פי׳ אף שיהיו נכנעים עוד תחת מלכי פרס עכ״ז יהיה להם אדיר ומושל מקרבם ומזרע מלכיהם לפנים, אשר כל זה לא יתכן להיות לולא שאני ה׳ הקרבתיו לזרובבל שיגש אלי לירושלים, כי באמת מי הוא זה האיש מן הגולים אשר יוכל לערב את לבו לגשת אלי לירושלים, אם לא שאני נתתי חנו בעיני כרש שישלחנו בראש העם לגשת ולקרב אלי לירושלים. והנה למען ישלים דברי הפרשה הזאת במה שהחל, שהוא הבשורה שתהיה הגאולה למשפחות מישראל כמו ליהודה, סגר את הפרשה בשני כתובים הבאים כאחד, ורק לתפארת המליצה החליף את הסדר בדלתותיהם, והם הכתוב (כ״ב) האמור בנכח ליהודה, והכתוב (ל״א א׳) הנאמר בנסתר על ישראל כפי המובן, כי מי לא יראה שהם דבוקים בענין אחד וענין שניהם דבוק לענין פרשה זו, שהוא ליחד לחבר ולקרב ישראל ויהודה זב״ז בגאולת בבל רק שב׳ הכתובים כ״ג וכ״ד שבאו מפרשה כ״ג למעלה במעט חילופים התיצבו פה ביניהם, באין להם כל ענין נודע פה, או שגם יהיה להם איזה ענין נצדי פה כפי פי׳ המבאר,

אבל

ע"כ האמינו שם העם כי בשם ה' נבא זאת וכי גם בצדק מגיע להם עונש זה , (עי"ש וגם באורי שם) אבל כבואו עתה לנבא עונש זה עצמו גם על עברם מצוה זו לבדה לשמוע אל הנביא , נכשלו לחשוב כי אין זה כ"א הוות נפשו מרוב כעסו כי אין שומע לו זה ימים רבים , ולכבוד עצמו הוא דורש ולא ה' שלחו , וה' ידע בדברו אליו כי גם ירמיה ירא הוא להנבא כן פן יחשדוהו כאמור , ע"כ הזהירו (ב) אל תגרע דבר פי' מן העונש הזה כמובן . וזאת אשר דבר הכתוב (ז) הנראה כי כלו אך שפת יתר) וישמעו הכוה"כ וגו' את ירמיהו מדבר את הדברים האלה וגו' פי' ששמעו והבינו (כהוראת פעל שמע לרוב כמו שמענה ואתה דע לך) כי ירמיהו מלבו ידבר כל אלה , והכתוב שאחריו (ח) כבואו לספר מה שעשו לו ע"ז , הקדים להצדיק את הנביא ולהרשיע בזה את מעשיהם ואמר ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר צוה ה' לדבר וגו' , ויובן גם מה שאמרו אליו (ט) מדוע נבית בשם ה' , כי זה היה כל הקצף שלא האמינו כי דבר ה' הוא , ואך בזאת גם הצטדק ירמיהו לפניהם (יב) ה' שלחני להנבא וגו' את כל הדברים אשר שמעתם , ואמר גם (טו) כי באמת שלחני ה' וגו' שזה אמרו באמת יורה שידע וראה כי נראה להם הדבר כשקר , ולא ה' דברו , וכאשר נכנסו דבריו בלבם והאמינו בו הצדיקוהו ג"כ בזה לבדו כמ"ש (טז) אין לאיש וגו' כי בשם ה' וגו' . והנה עוד קשות רבות בפר' זו הביאוני להתבונן ולראות פשר דבר כי אך הכוה"כ לבדם רצו להמית את ירמיהו שהי' גם כהן וגם נביא כי הקנאה היא בדומים והיא תוליד השנאה היותר גדולה , וגם להיותם ג"כ אנשי קדש יכולים המה לכחש בנביא ולומר לעם כי לא כן הוא דבר ה' כאשר ינבא , אבל העם נוטים הם אחר גדוליהם תמיד , וע"כ בתחלה (ז' וח') גם העם נטו אחר הכוה"כ להמיתו , אבל אח"ז בראותם כי השרים יבקשו משפט בצדק כי ע"כ עלו מבית יהויקים אל בית ה' מיראתם פן יהרגהו יהויקים בשמעו זאת בלי כל חקר משפט , אז נטו גם הם אחר השרים (הגדולים מהכוה"כ) להתבונן ולשפטו בצדק וע"כ יאמר (יא) כי ערכו הכוה"כ את טענתם להרשיעו לפני השרים והעם יחדיו , וכן אמר (יב) כי הצטדק ירמיהו לפני השרים והעם יחדיו , כי נהפכו העם להיות עתה שופטים עם השרים , וכן בצאת המשפט אמר (טז) ויאמרו השרים וכל העם וגו' אין לאיש הזה משפט מות , אבל אנשים חכמים מזקני הארץ היודעים רוח העם כי קל הוא לנטות כה וכה ופחדו פן ינחם העם עוד ויקריבו המשפט לפני יהויקים למען יסכים עליו גם הוא ואולי גם ירצה להרשיעו ולחיבו , ע"כ התחכמו לספר אל כל קהל העם (יז) כי גם מיכה נבא כאלה וגם שמע אז חזקיהו את דבריו ולא המיתו , ע"כ אין להם לשאול עוד גם היום דעת יהויקים כי משפט מלך א' חק הוא גם למלכים שאחריו כנודע , ואח"ז בא הכתוב (כ'—כ"ד) להעיד על צדקת וחכמת הזקנים כי באמת היטיבו לעשות מאד במה שמנעו את העם מהגיש משפטו גם אל יהויקים , כי כן ראינו כי (כ) איש הי' מתנבא וגו' ככל דברי ירמיהו (כא) וישמע יהויקים וגו' ויכהו בחרב , מבלי אשר חקרו במשפט כלל , וישלים דברו כי אך את ירמיהו היתה יד אחיקם שהיה בראש הזקנים האלה והיה הוא המעורר אותם לעזור בדבריהם אלה בעם שלא יביאו את משפטו אל יהויקים כי הוא היה ממיתו בלי ספק וע"כ המליץ ע"ז ואמר לבלתי תת אותו ביד העם להמיתו והוא גם קצור יפה בלשון , והעד כי השרים האלה היו יראי ה' ואוהבי נביאיו להצילו מרעת יהויקים נמצא להלן (ל"ו) כי גם שם דאגו השרים האלה לחיי ברוך וירמיהו וצוו להם להסתר מפני יהויקים כאשר עשו פה שמהרו לצאת מבית יהויקים שלא יביאו את המשפט שמה ועלו אל בית ה' לשפוט במישרים .

כז (א) יהויקים , עי' ראב"ע (דניאל א' א') מה שהביאו פה המבאר ותמלא שכתב שם עוד כי לא יתכן זה לא במדבר ולא בכותב להחליף שם צדקיהו ביהויקים , ושכח כי יתכן זה מאד במעתיק מתוך ספר להשיב עינו כמעט רגע מראש פרשה זו לראש הפרשה שלפניה ; אבל עלינו לקיים כפי הנמצא לפנינו ולפרש כמוהו , אבל לדעתו יש עלינו לפרש עוד , כי מכתוב י"ב עד סוף הפרשה נאמר בלי ספק בימי צדקיהו או אחריו , יען אשר אמר (י"ב וט"ז) דברתי בעבר , ויען אשר ידבר שם על גלות יהויכין וכלי בית ה' שבאו בבלה .

כח (י) ויקח חנניה וגו' , לפי שירמיהו (בכתוב הקודם) הטיל ספק בלב העם בדברי חנניה , התאמץ שנית לחזק הדבור גם עפ"י מעשה , שכן דרך גם נביאי האמת תמיד , וישבור חנניה את המוטה כמו שירמיהו עשה אותה . (טו) הבטחת וגו' על שקר , הבנין הקל מש' זה נקשר עם על , ויאמר כי אתה בדבריך גורם (כהוראת הפעיל) שיהיו בוטחים על שקר וכן הוא בכל מקום .

לציון, והבן. והנביא ישיבנה דבר בשם ה' (טז ויז) מנעי קולך וגו' אחר שכבר יש לך שכר רב לפעולתך זו מה שתבכי מאז, במה ששבו כל בניך אלה לפחות מארץ אויב וגם אפרים אם איננו עוד בנחלתו כקדם הלא הנהו כבר בארץ בני עמו, ולא באשור ארץ אויבו, ועוד שיש גם תקוה לאחרית חפצך זה אשר עליו תמאני להנחם עוד והוא ושבו בני אפרים גם לגבולם שהוא אליך פה בהר אפרים, והנה כבר הוא מובן מאד כי באמור הנביא ויש תקוה ושבו בנים לגבולם רצונו בתקוה זו הוא שישובו תחלה גם בני אפרים אל ה', כפי שהיה זה כבר נודע ורגיל בלשון העם מדברי כל הנביאים כי ה' ית' מצפה ומקוה לתשובתם של רשעים, וכאשר בפירוש נאמר: ישר בנך כי יש תקוה, תקוה לכסיל ממנו, במות רשע תאבד תקוה, שפי' כלם היא תקוה לשובו, וכאשר גם זה הנביא עצמו אמר למעלה ג"כ לבני אפרים אלה, שובה משובה ישראל, שובו בנים שובבים, אם תשוב ישראל אלי תשוב, וע"ז משיבה רחל בהבינה זאת ותאמר כי גם תקוה זו הלא כבר באה כי כבר (יח) שמוע שמעתי גם אני (ומה יפה מליצה זו לעמת קול ברמה נשמע רחל וגו') כי אפרים מתנודד בנודו ובהתודותו בשובו אל ה' (ומה נעים גם זה לעמת נהי בכי תמרורים של רחל, ומה מאד השכיל המליץ הקדוש הזה לתפוש פעל זה הכולל גם ענין נדידה ולרמוז כי אפרים עודנו נודד בארץ במה שלא שב עוד לנחלתו, וכן הוא בהתפעל והתנודדה כמלונה) והנה רחל גם מספרת לה' וידויו של אפרים בתשובתו שהוא יסרתני וגו' עד חרפת נעורי, ואמר כעגל להזכיר בוידויו את חטאו בעגלים, והנה המאמר כי אחרי שובי נחמתי מלבד שהוא סותר מ"ש השיבני ואשובה שמשמעו הוא כי לא שב עוד, הנה הוא סותר גם א"ע כי איך ישוב אדם ללכת אל דרך הטוב בטרם שיכיר לדעת כי ברע הוא וינחם על לכתו בדרך רע ויסור ממנו לשוב ללכת בדרך הטוב. ואין לזה כל דמיון למ"ש ביואל וביונה ישוב ונחם המוסב על ה' ופי' ישוב להנחם, או אם ישוב האדם ונחם ה' כמו שפי' רד"ק שם, משא"כ אמרו פה בפירוש אחרי שובי נחמתי. ומי לא יראה כי לא יתכן מאמר זה כ"א לפי באורי זה, ושובי פי' לירושלים, והוא מוסב אל הדבוק בו לפניו שאל מה' שהוא ישיבנו אליו וישוב פי' שיעזרנו לתשובה, יען כי אתה ה' אלהי שפי' שעתה הכרתי כי אתה ה' אלהי המטיב עמי בחסדו הרב ויפרש כי הכיר זאת יען כי אחרי שובי כבר לירושלים עירך בטובך הגדול הנני נחם עתה על רעתי וא"כ הלא היה שובי הלום רק ברחמיך הרבים, וכן אמרו ואחרי הודעי הוא מאמר נגד הלשון, כי לא יפול הנפעל מש' ידע כ"א על הידוע ולא על היודע עצמו שלא בא כן בכל המקרא, אבל האמת הוא כי יאמר לא לבד שנחמתי שהוא בתוך לבי מה שהשב לא יבוש בזה אחר שאין איש רואה מה שבלב זולתו, כ"א שגם סופק אני על ירך בהתודותי, שהוא מעשה בפעל הנראה לכל אדם, והוא יען שאני עתה אחרי הודעי כבר לכל הארץ כי הייתי בכל רע, כי נודעתי להם ברעתי מכל השבי והגלות שנפזרנו על פני כל הארץ, אשר אני כבר אחרי שובי משם, ולמה אבוש עוד מחטאותי הנודעות כבר, אחר שכבר בשתי ונכלמתי עליהן בעת אשר נשאתי וסבלתי גמול חרפת נעורי בגלות, וידוע כי נעורי אפרים המה הימים אשר אז היו לעם אחד והוא בימי ירבעם שהוא מאפרים ואשר אז הוחל להקרא בשם אפרים, וחרפת נעורי אפרים הוא מה שנפרדו אז מבית ה' ומדוד מלכו וירושלים עירו ע"י העגלים ועל חטאיו אלה ינחם עתה וישוב מהם בשובו לירושלים שמאס בה אז וידמה זה למ"ש (ט) בבכי יבואו, לפי באורי שם. והנביא מפליא לעשות ולצייר עוד כי בהזכיר רחל בשם אפרים חרפת נעוריו עלה זכרון כל מעלליו הרעים לפני ה' עד שעלתה גם חמת ה' להשיב לה קשות, ולענות אותה (כ) הבן יקיר לי וגו' פי' הגם לי הוא בן יקיר וילד שעשועים כאשר הוא לך, ואם גם אמרתי (לעיל) ואפרים בכורי, על"ז בן יקירי איננו כי מדי דברי בו (בכל עת שאדבר בו רש"י) זכור אזכרנו עוד היטב (בכפל המחזק) בכל הרע אשר בקרבו, עד שאין לי עוד לרחם עליו, וכמ"ש עליו הושע כי לא אוסיף עוד ארחם את ב"י, וע"ז רחל משיבה על כן פי' על הדבר הזה עצמו שאמרת כי איך ארחמנו על כי איננו בן יקיר לך, על זה עצמו הלא אני ארחמנהו כי לי אמנם הלא בן יקיר הוא וילד שעשועים באמת באשר אני אמו ומעי אשר מהם יצא המה יהמו לו ואם לך ה' הצדקה, הן גם לי לא תחשוב לעון כי אבכה על בר בטני היוצא ממעי, ואיך תאמר אלי מנעי קולך מבכי, ועל תשובה נכחת כזו נעורו רחמי ה' ועל מהרה ירוץ אליה דבר ה' רחם ארחמנו! גם אני באחרית הימים להשיבו גם אל עריו אלה כשאלתך. והנביא ברוב בטחונו בדבר ה' זה, ישא קולו עד למרחוק לבני אפרים ויצוה (כא) להכין להם הדרך לשוב אל עריהם לעתיד כאשר הבטיח ה' לרחל אמם, (ומה נאוה תמרורים זה בגאולתם לעמת התמרורים שזכר בבכי רחל על גלותם) ולפי שקראה עתה בשם בתולת ישראל ידבר עמה עפ"י משל זה ויצייננה כאלו היא בושה כדרך הבתולות הכבודות ביום שידובר בהן, להסתתר אז כמתחבאות ובושות מפני אוהביהן (ושרש חמק כמו חבק

מענין

אבל איך שהוא אין לדון דינם פה כ"א כמאמר מסגר, אשר אין בכחו להפריד בין הדבקים, והם אשר הטעו את האדון המחלק הס"ק לקפיטולין לשום את הכתוב בעת ההיא וגו' בראש הפרשה הבאה.

לא (ב) כה אמר ה', בדברו עד כה לכלול גם את ישראל עם יהודה בשובם לירושלים, נשאתהו רוח ה' בפרשה זו ועלה במעלות המליצה לשום עתה את פניו נכח בני ישראל לבדם, לדבר על לבם ולנחמם בגאולתם החלקיית הזאת, ויקדים לספר איך שהעירו דבר ה' לעשות זאת באמרו אליו כי העם הוא שהם שרידי חרב אשור אשר הגלם והושיבם במדבר חלח וחבור, מצא עתה חן בעיני, וע"כ ראוי ונכון הוא שתלך להרגיעו בדברי נחומים אלה (כפי שזכרתי זה הרבה כי יבוא המקור לצווי במקום שירצה המדבר לעורר את הנכח גם על יושר צוויו זה כפי שגם הנכח יודע זאת) ופי' הלוא ידעת כי טוב וישר הוא ללכת, ואמר תחלה להרגיעו בכנוי ואח"ז הודיע שדעתו על ישראל והוא ממפארי המליצה: והנהו עושה כדבר ה' להרגיעם ואומר להם (ג) מרחוק ה' נראה לי פי' הן אמנם רחוק רחוק עוד זמן גאולה זו אשר ה' נראה לי עליו ברוח הנבואה (כמו על בית עבדך למרחוק על הזמן, ורבים כן) אבל אהבת עולם אני אהבתיך ועל כן אני מושך אותך אלי בחסד לבשר לך זאת היום, ואולי כנוי להרגיעו מוסב על עם שזכר, והשם ישראל מוסב למטה והוא שם הקריאה, והשעור ישראל! מרחוק ה' וגו', ואח"ז יחל להנבא את הבשורה (ד) עוד אבנך וגו' בתולת ישראל, ואומר (ו) שכל הטוב הזה יבוא לך יען כי יש יום (פי' עת כרבים כן) ור"ל כי בעת ההיא ישובו ב"י אל ה' ויעמידו נוצרים פי' שומרים בהר אפרים שהם בנה ירבעם מלכם הראשון את שכם ושם בבית אל העמיד העגלים להסיר לב העם מלעלות לציון (מ"א י"ב) לקרוא עתה מראש הר זה לכל העם מסביב קומו ונעלה ציון, והוא נגד השומרים שהעמידו מלכי ישראל להרוג את כל העולה לציון עי' באורי הושע ועמוס. ואומר (ח' וט') כי שארית ישראל שזכר (ז) יקבלם מירכתי ארץ צפון שהיא מדי ויהיו לקהל גדול בשובם הנה לציון שהם הנביא מדבר, ויבואו אליה אז בבכי שיתודו על מה שמאסו בה לפנים ויתחננו עתה להובילם אליה, ואני כן אוליכם וגו' כאב המוליך את בן בכורו, כמ"ש מצא חן וגו', וכן בכל הפרשה לא יזכור עוד שם יהודה כ"א שם ישראל ויעקב לבד וכאמור, ויוסיף עוד (יב) כי תחת אשר אמר להם ירבעם לב"י רב לכם מעלות ירושלים יבואו עתה ב"י אלה ורננו במרום ציון, ותחת אשר נגרע אז חק הכהנים בבית ה' כי ירבעם עשה לו כהנים מקצות העם כמש"ש, יאמר (יד) כי בעלות גם ב"י לציון ורויתי נפש הכהנים דשן כי עתה ישבעו הכהנים גם את עמי (אשר אז לא ראו אותם עוד עולים לציון עירם, וכמו לא תשבע עין וכמו פן ישבעך והבן) וגם את טובי אשר אתן אז לעמי, ואת כמו עם ופי' ועמי עם טובי ישבעו. והנה למען יחזק את נבואתו זאת עוד יותר, הפליא הנביא בעוז מליצת רוח קדשו לצייר לנו מחזה נורא מאד אשר חזה במראות אלהים בענין זה שישובו גם משפחות מאפרים עם יהודה, אשר בו נגלה אליו גם נוגה הדבר אשר עליו התעוררו ונכמרו רחמי ה' גם על אפרים כעל יהודה, ויד ה' עליו השכיל לתפוש במשלו מכל האמהות של י"ב השבטים בני שתי הגליות האלה, את האם האחת אשר לה בנים בשתיהן, והיא אמנו רחל שהיא אם יוסף ובנימין, אשר מאפרים בן יוסף יצא ירבעם ראש ממלכת י' השבטים אשר ע"כ נקראו אפרים על שמו, ושבט בנימין הוא הנלוה את יהודה מאז התחלקו לב' ממלכות ואשר גם גלו שניהם יחד לבבל, ושני בניה אלה יוסף ובנימין יעלו גם עתה שניהם יחדיו ממדי ובבל לירושלים, וזה אשר ידמה ה' ביד נביאו (טו) כי ברמה שהיא בהר אפרים (עי' באור) נשמע קול רחל אם הבנים האלה מבכה שם על בניה נהי וגו', (אשר לקול כזה ירך וימס לב כל שומעו) ויוסיף עוד מאנה להנחם וגו' פי' שגם אחר שנעתר ה' לקול בכיתה והשיב לה את בניה, עכ"ז היא ממאנת עוד להנחם עליהם — כי באמרו מאנה הורה בזה שכבר יש פה נחומים אבל היא תמאן בם עוד, (כי כן יבוא שרש מאן במקום שיש שם מתחלה קצת חפץ בדבר רק שהשכל ימאן בו אח"ז, הפך השרש רצה שהוראתו שנרצה הדבר אחר שלא היה בו חפץ טבעי) ואומר כי ע"כ תמאן להנחם עוד על בניה יען כי איננו בלשון יחיד, כי הוא מוסב על אפרים לבדו שגם אם שבו קצת משפחותיו עם יהודה, באו רק לציון כפי שהאריך הנביא לספר כן עד בואו אל הכתוב הזה, ולא הזכיר כי שבו ועלו בני אפרים מציון גם לארצם ולשמרון וערי סביבותיה, והוא יען כי עוד ישבו שם השמרונים שהיו רבים ממשפחותיהם המעטים ולא יכלו להם, וע"כ רחל המבכה ברמה אשר בהר אפרים תמאן להנחם עוד אף אחרי שוב אפרים לציון כל עוד אשר לא ישוב גם אל גבולו ואל ארצו ומולדתו ונחלתו. וז"א כי איננו פי' איננו לעיניה שם במקומו ושם ברמה ששם נשמע קולה, ומובן הוא שעל אפרים ידבר כי הוא לבדו הראוי להיות שם ואיננו. ובזה יובן מה שיספר חזיונו זה אחרי השלימו בשורת תשובת אפרים כיהודה

לציון

עוד הפעם לחזק לבם בתקות גאולת בבל אחר שכבר נבא זאת אל העם פעמים הרבה בספר זה ע"כ יספר הכתוב בתחלת שתיהן כי עשה זאת ודבר כן בעת שבתו בחצר המטרה, ופה בסי' זה יספר עוד גם הגסבה שהביאתו לשבת שם, והוא שהיתה זאת בעת שצרו ונלחמו הכשדים על ירושלים, אשר אז היה דבר ה' אל הנביא ככל האמור להלן (ל"ד ב' ג') עי"ש שהיא אותה הנבואה עצמה שנבא אותה ירמיהו גם אל העם כפי שיגיד לו צדקיהו בפניו פה (ג—ה), רק כי באמרו אותה אל העם החליף את הפעלים מנכח לנסתר כפי משפט הלשון, מה שע"כ (ב' וג') כלאו צדקיהו אצלו בביתו להיות אך כלוא ועצור שם לבל יצא וינבא כן עוד אל העם, באמרו מדוע אתה נבא וגו' שפירושו הולך ומנבא כל היום באזני העם (כי מלת הגוף אתה יבוא עם הבינוני להשלים המשפט כנודע) הלא בזה אתה מרפה ידי כל העם הנלחמים עתה עם הכשדים הצרים על העיר כלהלן ל"ח ד', וז"א מדוע אתה נבא לאמור וגו' פי' שתאמר אותה הנבואה בלשון נסתר כזה אף כי ה' אמר לך הלוך ואמרת אל צדקיהו (ל"ד ב') וגם אמרה בלשון נכח אלי, אשר אין זה כ"א שרצונך בזה לאמור לעם ה' «כי תלחמו את הכשדים לא תצליחו» ומאמר זה איננו עוד מדברי הנביא כאשר כן גם איננו שם בסי' ל"ד בדברי ה', כ"א שהם דברי צדקיהו המשכים אל מלת לאמור שאמר (ג) ורצונו מדוע אתה נבא לאמור כה אמר ה' וגו' שהוא רק לאמור כי תלחמו וגו', וע"כ השכיל הכתוב (ה) לחתום את דברי ה' במאמר נאום ה' להבדיל בו בין דברי ה' לדברי צדקיהו, אבל באמת יפה עשה הנביא כן עפ"י ה' אחר כי ידע ה' והנביא כי לא יצליחו במלחמתם ע"כ למה זה ישפכו דמי שתי המחנות חנם. והנני רואה כי כן גם הועילו דברי הנביא ורפו ידי העם ולא נלחמו עוד, ממה ששם סי' ל"ד יאמר שם ב' וז' כי חיל כ"כ נלחמים על ירושלים וגו' מה שהפעל נלחם יורה כי כן נלחמו עם יהודה עליהם מתוך העיר ומעל החומה כי ע"כ יבוא זה הפעל בבנין נפעל על הפועל כנודע, ופה (ב) יאמר רק ואז חיל מלך בבל צרים על ירושלים, פי' גם אם חדלו עם יהודה להלחם לא סרו הכשדים עוד מהיותם צרים עליה עוד לכבשה. והנה לאשר רבים המה בכל נבא מלחמה אשר אם גם עיניהם רואות כבר כי גבר אויב ועצומים כל הרוגיו אשר נפלו חלל בחוצם עכ"ז אל ירף ידם מהלחם עוד, וטוב להם לנפול שדוד על אדמת ארצם בעד מלכם ועמם ומולדתם מהכנע ומנפול שבויים ביד צר, והמה הגבורים הנאמנים שלומי אמוני המלך והמדינה, ולהם דאג הנביא עוד פן ילחמו עוד עם הכשדים אף בשמעם מפי הנביא כי לא יצליחו במלחמתם כאשר כן גם נודאגה מדבר זה כלאו צדקיהו לירמיה בחצר המטרה לבל יוסיף עוד להרפות גם ידי גבורי חיל אלה, אבל אין עצה לנגד ה' כי הוא הפליא עצה להעיר רוח חנמאל לבוא אף לחצר המטרה לירמיהו ע"ד מקנה שדהו, וכל פעלי הקנין ותפלת הנביא לה' ומענה ה' אליו כלם יהיו נעשים לעיני כל היהודים היושבים שם (יב) למען יודיעו המה את כל זאת לכל העם מה שיש בכל המעשים האלה אות אמת לבטחון כי אם גם תנתן הארץ ביד כ"ג עתה והמה יגלו בבלה, עוד ימים יבואו וישובו כלם לארצם ולא לעולם יאבדו הם וארצם ביד הכשדים כיראתם וע"כ לא ילחמו עוד גם אמוני לב אלה עם הכשדים כמובן, ובאה עוד הפרשה הבאה ותעיד על אמתת באורי זה. ועתה הנה יובן ענין תפלת הנביא וגם ענין מענה ה' עליה, וגם אמרו שם (לו) אשר אתם אומרים נתנה ביד מלך בבל, שלא נדעה איזו כונה ואיזו רצון יש להם במאמרם זה, ועוד שמשמעו הוא שרק המה אומרים זה כאלו באמת אין הדבר כן והלא באמת נתנה ביד וגו' והלא גם ה' בעצמו יאמר כן (כח) הנני נותן את העיר הזאת ביד וגו'. וגם הנביא בתפלתו אמר כן (כד וכה) והעיר נתנה ביד וגו'. אבל לפי באורי זה הנה בא הנביא בתפלתו לטעון על קנין השדה באותה טענה עצמה שטענו אמוני חיל יהודה המתנדבים להלחם למען יפלו שדוד על אדמתם אחר שכבר אבדה ונתנה ביד צר, וז"א (יח) הן דרכך לשלם עון אבות אל חיק בניהם וגם (יט) לתת לאיש כדרכיו וגו', והעם הזה אחר שהגדלת להיטיב עמם (כ—כב) סרו מכל דרכיך הטובים עד שגם גמלת להם כבר כרעתם (כג), הנה כל זה מה שאין להשיב עוד מגד דרכיך האמורים, וכן הוא גם מגד המעשים שכבר נעשו כרצונך, כי (כד) הנה הסוללות כבר באו וגו' והעיר כבר נתנה וגו' וכל מתן הלא לעולם הוא, וגם כל זה הוא רק מה שאתה ה' דברת להיות ככה וכן היה וכן הנך רואה כבר, וא"כ הלא אין כל תקוה עוד והכל כבר אבד, ואיך תאמר אלי עוד עתה קנה לך השדה וגו', בארץ אשר כבר לא לנו היא, ככה הפליא המליץ הקדוש לטעון לפני ה' בתפלתו זו אך טענת המתרפים נפשם למות בשדה קטל, שהיא טענת היאוש, למען שגם המענה אשר יענהו ה' על קנין השדה יהיה למענה גם לנואשים האלה (והנה תפלה זו תוכיח מ"ש (בבא"ח ש"א ב' כ"ג—כ"ו) כי כל תפלה היא טענה עי"ש, כי בתפלה זו אין בה כל בקשה רק טענה לבד). והנה ה' ענהו כי טענתך מגד המעשים שכבר נעשו (כ"ד) אשר לדעתך אין כל תקוה עוד והכל כבר

אבד

מענין למנוס והתאפק וכן עמק ועמקים, וחמק יבוא על הסתר. ולמנוס אהבת דודים. וכן ודודי חמק עבר ואין זה המקום להאריך) וז"א עד מתי תתחמקין גם את בקראי אותך עתה אלי הלא לפנים היית הבת השובבה לשוב למצרים ולאשור, ועתה ברא ה' עוד גם חדשה בארץ כי גם נקבה אל תחנף עוד כי התמוך שקר, אשר שנא ה', ואל תכחד אהבתה בלב עקוב ועמוק כ"א שתסובב אחר הגבר אשר תבחר בו וכל זה משל לבתולת ישראל שלא תבוש לשוב אל ה' ולא תתאמר בקרוא הנביא אותה. (כא) כי עוד ירדוף אותה להשיבה אליו, כ"א שתחיש גם היא לשוב ולדרוש את ה'. (ואמר תסובב לטוב לעמת השובבה לרע בלשון נופל ע"ל), ויאמר (כג) כי כן שמעה בתולת ישראל לדבריו שלא ליבוש ולכסות על אהבתה כ"א שתלבש עוז ותשוב הכן לירושלים. ועוד תחזק ותעוז רוח בני אפרים לפתוח פה לדבר ולברך את משכן כבוד ה' כבואם שם ועוד יאמרו בני אפרים בארץ יהודה את ברכת השלום לירושלים בשובם שמה לאמור יברכך ה' נוה צדק וגו', הפך מה שמאסו במקדש ה' בימי ירבעם, ויאמר (כד) וישבו בני אפרים אלה בה פי' בארץ יהודה שזכר הם ויהודה וכל יושבי עריו לפנים כלם יחדיו ולא יצר להם המקום והוא יען כי יהיו מהם גם אכרים היושבים תחתם וגם רועים נוסעים בעדר במדבר יהודה שהיה מקום מרעה רחב ידים מאד כנודע בכתובים (וזולת באור זה הי' הכתוב קשה מאד) ויבטיחם כי יהודה לא יקנא באפרים היושב בקרבו כי יאכל חלקו ויגרע חקו, יען (כ"ה) כי הרויתי כל נפש וגו' כי ברכת ה' תשביע רצון לכלם יחד, עד עלות גם אפרים לערי אחוזתו, כדבר ה'. והנביא יספר כי (כו) על זאת פי' בהגיע חזיוני לנבואה זאת הקיצותי ממראה החזיון וראיתי אני בלבי אז בכל הטוב שחזיתי פה, ואז ערבה עלי שנתי זו מאד (כי הישן לא יכיר אם ערבה שנתו כ"א בהקיצו) ואולי אחרית דבר החזיון אשר שמע שהוא וכל נפש דאבה מלאתי, שע"כ פי' מלאתי נחומים נגד דאבה שפי' יגון ועצב ומכאוב, זאת פעלה ונגעה גם בנפשו אשר דאבה כל הימים מרוב צרה ויגון, אשר מלאוה חזיונותיו ברעות המחרידות כמש"ל (טו) כי זעם מלאתני, כאבי נצח וגו' עי"ש, והרעישה והרהיבה בנחמה זו גם את נפשו הדואבה להקיצה משנתו זאת; ובהקיצו החל לפתור לו לנפשו במאמרים פשוטים מאד את החזיון הנשגב אשר חזה, ופותר ומבאר אותו מעט עד סוף הפרשה, ומחבר תחלה (כ"ז ול"א) יהודה וישראל יחד, ואח"ז ידבר (ל"ג ול"ו ול"ז) רק לישראל לבדו וכאשר העירותי שכן עשה גם במהלך ב' הפרשיות האלה, ונגד עם שרידי חרב אמר שקדתי עליהם לנתוש וגו', ונגד עוד אבנך עוד תטעי אמר לבנות ולנטוע ונגד הייתי לאפרים לאב וגו' אמר לא יאמרו עוד אבות וגו' כי עתה אני אביהם, ונגד וידוי אפרים על חטאיו כי לא לומד בתורה מכהן ונבואה מנביא בהסירו אזנו משמוע אליהם עד שנוסר ביסורים ונמלא למוד עי"ז מעצמו בגלות באין כהן מורה ונביא, לשוב ולהתודות כמ"ש (יח) יסרתני ואוסר כעגל לא למד, אמר פה הכתובים (ל"א—ל"ד), כי אכרות אתם ברית חדשה לא כברית הישנה אשר הפרם אותה אנכי בעלתי בם בחזקה ע"י עונשים ויסורים שישובו אלי להקים בריתי כמו שעשיתי לאפרים וזולתו, כ"א שאתן אני עתה את בריתי ותורתי בקרבם ועל לבם ולא יהיה הצורך עוד ללמדם ע"י כהן ונביא ולאכפם על קיומה ע"י עונשים קשים. ועתה קורא משכיל לכה נא וראה למעלה פר' ג' מכתוב י"א עד פר' ד' ב', ובחנת היטב והדע להשוות כל הדברים שם לעמת כל האמור בב' פרשיות האלה לפי באורי פה ושמח ותמצא נחת במצוא דבר אמת, וגם חליפות דברים בין המדברים נמצא שם כמו שהראתיך פה, ואני לא אוכל להאריך עוד, ויען כי בני אפרים נואשו כבר מישועה, הוסיף הנביא עוד לאמץ תקוה זו (ל"ה ול"ו), וישגבנה בתלותו השבתת אפרים מהיות גוי בהשבית חקות מאורות שמים, ואם עוד לא יאמין איש באשר שגבה זאת מדעת אנוש שיגאל ה' את אפרים אשר געלו בו בעירו ובביתו עד להשחית, יאמר ע"ז (לז) אם היה לב האדם רחב לדעת גם מדת שמים וחקרי ארץ אז הייתי מואס בזרע ישראל כפי דעתו זו הרחבה, וכל עוד אשר רק אני לבדי היודע מדתם וחקרם והוא לא ידע זאת לא יוכל הוא לדעת בדעתו הקצרה גם מה שאבחר עוד בישראל אף שהרבו להכעיסני, וישלים דברו פה במה שנשלם גם החזיון והוא כי לא יצר להם המקום לשבת גם ישראל עם יהודה (כד) ויחזק אותו (ל"ח—מ') במה שיצייר להם כל הגבולים אשר עדיהם תגדל ותרחב אז העיר, ותשוב ותראה עוד כי בפתרון חזיונו אשר בא לחזק העתידות מה שחזה בו, באו ג' מאמרים גדולים שתחלתם הנה ימים באים, שכן דרכו לחזק דבר בחוט המשלש כמש"ל רבות כן, וכן חזק את הבאות (ד' ה') בג' מאמרים שתחלתם במלת עוד.

לב (א) הדבר, גם בב' פרשיות הבאות יחזק הנביא בדברים ובמעשים את לב העם הנואשים כבר במה שיבטיחם כי ישובו עוד מבבל לארצם, והנה למען יובן למה זה בא הנביא

הכנוים (ג) עושה הותה להכינה יסבו ג"כ למטה על העיר שיזכור, ולא כהבאור שם שחסר מלת ארץ שאין לה כל ענין פה, ומ"ש (ו' וז') ורפאתים ובניתים מוסב על הבתים הנתוצים. ע"כ אין להם עוד לומר נואש ולאבד את נפשם חנם. והנה גם פה בא הנביא לבטל טעם יאושם אשר גם עתה היה משני לדדים כמו בפי' הקודם, מצד המעשים שכבר נעשו ואין להשיב עוד לפי דעתם והוא מה שכבר נתצו כל בתי העיר והמלכים כמש"ל, גם מצד דרכי ה' לתת לאיש כדרכיו וגו' (שם י"ט) מה שע"ז השפי אמר גם פה בטעם בואם להלחם (ה) ואשר הסתרתי פני וגו' על כל רעתם. והנה מצד המעשים כבר השיב להם במ"ש (ט) כי אני הוא ה' אשר עשה ואשר יצר את העיר הזאת להכינה ולכוננה בהבנותה וישלים דברו זה (ו' וז') מכש"כ שיש לכם להאמין כי הנני מעלה לה ארכה ומרפא מהריסותה ביד האויב ובניתי את הנתוצים כבראשונה, ומצד דרכי ה' לגמלם כרשעתם הוא אומר (ח) וטהרתים מכל עונם וגו' וסלחתי (ברחמי הרבים) לכל עונותיהם וגו'. ואעיר עוד את הקורא להטות אזן לשמוע עומק מליצת הנביא במאמרו (ה) באים להלחם את הכשדים, ולא אמר נלחמים שמשמעו ככל הנלחמים להצליח במלחמתם אבל אמר באים להלחם שהחדוש הוא במה שבאים להלחם את הכשדים שיודעים הם שיפלו בחרב ועכ"ז המה באים ברצונם להערות נפשם אל חיק המות ושהרג בחוץ בתי עיר קדשם הנתוצים בידי הצרים האלה. והנה כאשר דרך זה הנביא לשלש דבר לחזוק כמש"ל, ע"כ נבא נבואה זו לנואשים אלה גם שלישית והוא מכתוב יו"ד אשר בו יאמר אליהם זה שלישית את טעם יאושם בלשון אשר אתם אומרים, ועד סוף הפרשה. והנותנים דופי במליצתו יראו עתה מה מאד שגבה רוח מליצת המליץ הקדוש הזה להנבא על ענין אחד שלש פעמים בנחות ולשונות שונות אשר בשלשת אלה חזקתי גם אני לכל מבין את באורי בסי' הקודם. והנה בפעם הג' יזכיר (ט"ו וט"ז) לחזק עוד יותר את תקותם אל הגאולה גם את שני בני היצהר זרובבל ויהושע הכה"ג אשר יעלו עמם בראשם ראשונה מן הגלות הנזכרים יחד בס' עזרא ובנבואת חגי וזכריה ורומז על זרובבל בשם צמח מענין שמו הנגזר מן זרע בבל (כלעיל כ"ג ועי' באורי שם) ועל יהושע ירמוז בפעל תושע, וליחד את שניהם בלשון יאמר על כ"א בימים ההם, ואח"ז יאמר על זרובבל (יז) לא יכרת לדוד איש וגו', ועל יהושע כה"ג יאמר (יח) ולכהנים לא יכרת איש וגו', ולכבוד שניהם ינבא אח"ז (י"ט—כ"ו) על שתי משפחותם שהם בית דוד ובית לוי.

לד (א) בכתוב זה גם בסוף נבואה זו (ו' וז') יאמר כי היתה הנבואה הזאת בעת שכבר נלחמו הכשדים על העיר, ובא להגיד בזה כי על כן הלא יאמין בה צדקיהו כי דבר ה' הוא, כי איך יתכן שיאמר לו מלבו דברים אשר בעוד יום או יומים תבחן אמתתם כמו שהוא הענין שנבא אליו (ב' וג'), אשר במלחמה זו כבר יודע אמתו, ובזה יאמין גם מה שינבא עליו לעתיד עם נבואה זו והוא האמור אליו (ד' וה') וזה אשר גם העירו ודבר על לבו שיאמין גם בזאת אם גם עתידה היא ואמר בתחלתה (ד) אך שמע דבר ה' וגם בסופה (ה) כי דבר אני דברתי נאום ה', והבן. וכל זה היה מחסדי ה' גם בעת אפו וחמתו, לנחם מעט לפי האפשר את מלך יהודה האחרון בעת שבא הקץ למלכותו ולארצו — . והנה בעת שצרו ונלחמו הכשדים על העיר נועצו צדקיהו והשרים לשלח את כל העבדים חפשי לנפשם למען ילבבו גם המה בהיותם עתה לאנשים בני חורין ללחום על עמם ומולדתם, אף כי באהבתם עתה עוד את אדוניהם השרים והעם ששלחום, אבל אח"ז אך בעלות הכשדים מעל העיר מפני פרעה, שבו ונחמו וכבשו איש את עבדו שנית, וע"ז יוכיחם הנביא על עברם הברית שכרתו בבית ה', וישלים דבריו (כב) כי כאשר שבתם ותשיבו את עבדיכם (י"א ט"ז עי"ש) כן גם אשוב ואשיב את הכשדים עליכם.

לה (ה) גביעים וגו' וכוסות, עי' אוה"ש ש' כוס, והאמת עם המבאר פה כי הגביע גדול וממנו מוזגים היין אל הכוס. והנה גביע כמו גבע כי היה עגול וגם רחב למטה והולך וצר עד למעלה כמו הגבעה וכן היה תמונת המגבעת, ושרש גבע כמו גבה בחלוף המולא ומזה גם כובע או קובע וגם גבח אשר בגבה הראש כמו הגבות בעינים וכמו הגב בגוף האדם והמשאל גב המזבח, וכן גוב גובי על מין ארבה המגביה לעוף מיתר מיני הארבה, וכן נגב שם לד הדרום הגבוה בא"י משאר הצדדים, וכן השם יגבים לאדמה חרושה הגבוהה מאדמה קשה, ומזה גבן גבנון וגבינה, עם האמת"י. (יד) את מצות אבידהם וגו' השכם ודבר, וכן (טו) השכם ושלוח, כי יוכיחם שבני רכב היה להם המצוה פעם אחת ושמעו, ולכם צויתי בכל יום זמן רב ולא שמעתם. (טו) ושבו אל האדמה, יוכיחם עוד כי הם נצטוו לנוע באהלים ואל ישבו בבתים במקום אחד (עי' באור

אבד ואין להשיב (כז) הנה אני ה' וגו' הממני יפלא וגו', ואמנם כן הוא כטענתך כי (כח) הנני
נותן את העיר וגו' ובידו כ"כ אבל לא למתן עולם כאמרך והעיר נתנה שתם כ"א ולכדה פי' שאתננה
רק עתה בידו ללכדה וכן גם (כט) לשרפה באש וזה יען (ל) כי עשו תמיד את הרע בעיני להכעיסני,
ויאריך לפרוט את פשעיהם עד (לה) ויאמר (לו) אבל עתה כה אמר ה' אל העיר הזאת אשר אתם
אומרים נתנה שתם אשר רצונכם בזה מתן עולם לא כן הוא, כי באמת (לז) הנני מקבצם וגו' אל המקום
הזה והושבתים לבטח פה על האדמה הזאת ולא תאבד ביד הכשדים כאשר חשבתם. (והנה אמר אל
הנביא אתם בלשון רבים לכלול עם הנביא גם הנלחמים הנואשים שגם המה טוענים טענה זו עצמה
כאמור). וכן גם טענתך מלך דרכי ה' לתת לאיש כדרכיו והמה פשעו בי, הנני (לט) לתת להם
את לב אחד וגו' ליראה אותי (מ) ואת יראתי אתן בלבבם, סוף דבר ותכלית המענה הוא (מג) ונקנה
השדה (מד) שדות בכסף יקנו וגו'. והנה כפל את טענתם עוד בכתוב (מג) אשר אתם אומרים
וגו' נתנה ביד וגו' למען יובן יותר כונת הטענה כפי המבואר ולמען גם הראות את בטולה כמה
שבא בתכלית המענה ובסופה כי ע"כ יהיה נקנה שדה הנמשל להיות לאות כי עוד שדות בכסף יקנו
וגו', ויהיה זה גם למענה אל הנואשים שלא יאמרו עוד נואש לאבד את נפשם במלחמה בחשבם כי
גם ארצם לעולם תאבד ביד האויב. (יא) ספר המקנה, הוא שטר המכירה שבו כתוב פלוני מכר
דבר פלוני לאיש פלוני, מה שכפי דת תוה"ק ועידו ע"ז שם רק ב' עדים וכאמור (י' וי"ב), וס'
החתום הוא לדעתי שטר נהוג בימיהם אז אשר כל קונה שדה היה כותב וחותם ונותנו ליד ב"ד
שהוא מקבל על עצמו לקיים כל המצוה והחקים האלהיים והמדיניים המוטלים על כל בעל שדה,
ועליו הוא אומר פה ואת החתום המצוה והחקים וגם (י') ואכתוב בספר ואחתום, וספר הגלוי הוא
רק פתשגן ס' המקנה (שטר המכירה) הנשלח לכל ע"י המדינה שיהיה גלוי לכל העם כי שדה פלונית
קנה להיות לפלוני למקנה, וכמ"ש באסתר פתשגן וגו' גלוי לכל העמים, והנה בכל ג' הספרים
האלה אין לו להקונה לעשות כ"א לכתוב ולחתום את ס' החתום, ולהעיד לו עדים הכותבים בס'
המקנה (יב) ועי"כ לא זכר הנביא (י') כ"א מה שהוא עשה בב' ספרים אלה, ואח"ז (יא) לקח את
כל הג' ספרים לידו (יב) ונתן את ס' המקנה אל ברוך תלמידו וסופרו ובן ביתו כאלו ישאנו אל
ביתו, כי אך ס' המקנה לבדו יתן ליד הקונה לביתו, אבל החתום ישאר ביד השופטים וכן גם
הגלוי ישאר שמה להעתיקו ולשלחו לערים, ואחר אשר כלה לעשות את כל דבר המקנה כמשפטו,
וכאלו היה באמת רק ממכר וקנין שדה בין הנביא ובין דודו זה, בא הנביא אח"ז לגלות את אמתת
הכונה אשר בקנין זה, וישב (יג) ויצוה את ברוך וגו', לקחת את כל ג' הספרים יחדיו בידו
את החתום ואת הגלוי מיד ירמיה ואת המקנה אשר בידו ויתנם כלם בכלי חרש למען יעמדו וגו'
בעבור ידעו כל היושבים שם אשר לעיניהם לזהו כן (יג) כי כל זה נעשה רק להיות לאות ולמופת
(טו) לדבר ה' כי עוד יקנו בתים ושדות וגו', ומ"ש (יב) ג"פ לעיני מה שכן דרכו לחזק דבר בג"פ
כמש"ל נראה שהוא יען שכבר קרהו אסון כמעט בימי יהויקים בדבר המגלה אשר מסר ליד ברוך
(כלהלן ל"ו כ"ו) ופן יחשדנו צדקיהו גם היום כי מסר לברוך ספר כתוב בו דבר רע ע"כ התאמץ
להרבות רואי הספר לחזק דבר אמת. (לט) לב אחד ודרך אחד ליראה אותי, הורה לנו
כתוב זה הבא אחר ב' הכתובים שלפניו את אשר עינינו רואות היום, אשר בהיות העם מפוזרים
בארצות רבות ושונות ורחוקות זמ"ז, יפרדו כן גם ביראת ה' כן בדעות הלב וכן בדרכי המעשים,
והקדים את הלב כי השתנות הדעות מביאה להשתנות הדרכים, ולו חכמו ישכילו זאת כל הנפוצים
האלה לא היו נואשים זא"ז כי אז ידעו כלם אשר אך מושבותם הם המה המשנים אותם.

לג (א) ויהי דבר ה' וגו' שנית, פי' שגם כל נבואה זו הבאה היא מעין הקודמת
והיא שניה לה בענין זה שהוא לחזק עוד את לב הנלחמים למות בתקות הגאולה ומה שבאה אליו
שנית הוא יען כי הסוללות אשר אמר בראשונה (ל"ב כ"ד) כי באו אל העיר ללכדה, כבר נתצו
עתה את כל בתי העיר והמלכים כמ"ש (ד), והואש לבב הנואשים שנית להלחם עם האויב מעל
הבתים האלה ולנפול בתוכם חללים על ארצם ועל מולדתם, וע"כ באה גם הנבואה עוד שנית להוסיף
להכית רוחם ולחזק לבבם בתקות הגאולה כמבואר בספ' הקודם, והכתובים (ד' ה' ו') יובנו עתה
פשוט מאד, ופי' כה אמר ה' וגו' כן על בתי וגו' הנתוצים וגו' ע"כ באים העם מרוב יאוש להלחם
את הכשדים, ולא להתגבר עליהם כ"א לחרף את נפשם למות ולמלאות את הבתים האלה את פגריהם
אשר יפלו לתוכם אשר יכה האויב בחמת ה', אחרי רואם שכבר הסתיר פניו מהעיר הזאת, ע"כ
הודיעם כי (ו) הנני מעלה לה ארכה ומרפא ע"ד וירפא את מזבח ה', והכנוי על העיר שזכר (ה) וכן

הכנוים

ולברוך לא השיבו, פן יסתר עמה יחד ויכעס המלך גם עליהם. (כא) העומדים מעל המלך, כי המלך היה יושב כנ"ש (כב) ע"כ העומדים הם ממעל לו, והוא עד לבאורי כן גם בישעיה על שרפים עומדים ממעל לו, כי גם שם אמר ראיתי את ה' יושב. (ל) לא יהיה לו יושב, נגד והמלך יושב (ולא עמד לכבוד דברי ה'), ונבלתו נגד יקרעה בתער, משלכת לחורב נגד והשלך על האש, ולקרח בלילה נגד בית החרף. (לא) ועל זרעו, ירחמאל שבקש (כו) לקחת את ברוך וגו'. ועל עבריו, הם העבדים שאמר (כד) שגם הם לא פחדו וגו'. (לב) נוסף עליהם דברים רבים, כמו כל סי' זה עצמו וכל הנבואות הנוגעות ליהויכין ולגלותו ולצדקיהו לפני החרבן ולאחריו, ולבאי מצרים וכדומה, שכל זה היה אחר זה המאורע.

לז (א) וימלך מלך, לא נמצא כלשון זה בכל המקרא כ"א לנביא זה, פה וגם למעלה (כג) על זרובבל, ולפי באורי שם (עי"ש) יהיה גם באורו פה כי מלך כאלו היה מלך, אבל באמת כבר היתה מלכותו מלוכה שפלה מאד, אחר שהגלה נ"כ את יהויכין ועמו כל מבחר ומיטב וכל נכבד בארץ עד שלא נשאר זולתי דלת העם (עי' מ"ב כ"ד) והמליכו עליהם רק להקרא בשם מלך אבל לא היתה עוד מלוכה, או להיות צדקיהו המלך האחרון בעם ה', ע"כ בהזכירו מלוכת בת עמו האחרונה עגמה נפשו לה, ולחזקת אהבתו אותה כפל את זכרה בפעל ובשם כי זו אזכרתה האחרונה וכאלו לא יכול לעזבה מפיהו, ויהיה כן גם באור אמרו למעלה (שם) ומלך מלך על זרובבל שהיה עוד גם הוא מושל מאחרית שארית זרע המלוכה והיה עוד בבית שני כמלך ראשון וגם אחרון. (ג) התפלל נא בעדנו, עי' באור ד' וה' ואך להוסיף אבות כי בהראות לצדקיהו אך קרן ישועה בהעלות הכשדים מעל העיר חשב כי אולי עתה נחם ה' על הרעה ועת רצון היא להתפלל לו לישועה שלמה, ולפי"ז תהיה התשובה (ז'—י') מענין השאלה, ובדעתו כי גם כל העם מתנחמים בישועת שוא זו כלל גם אותם (ט) בתשובתו ואמר אל תשיאו וגו', ועל תשועת שוא זו יאמר בקינתו (איכה ד') עוזרתנו הבל בצפיתנו וגו'. (יא) והיה בהעלות וגו', יבאר בזה איך בא יראיה על ירמי' אך בעלילת שקר, אחר כי יצא ירמיהו בהעלות כבר כל חיל הכשדים, ויצא (יב) אך ללכת לעירו ענתות בארץ בנימין, וכאשר כן גם יצא (יג) בשער בנימין, ועכ"ז ויתפוש את ירמיהו וגו' לאמור אל הכשדים אתה נופל. (יג) ויתפוש את ירמיהו וגו' לאמר, פי' בראשונה תפש אותו אך בקול צעקתו עליו לאמור אל הכשדים אתה נופל! כי בזה העמידו מלכת הלאה כי כן הוא דבר המלכות כנודע וכמו ותפש את הסלע, תופשי המלחמה, ולהלן (מ' ומ"ט) בעריכם אשר תפשתם, תופשי מרום גבעה שכלם הם תפישה לא ביד, ויספר (יד) כי אחר שהשיבו ירמיה אינני נופל וגו', לא שמע ירמיהו אליו והלך את דרכו הלאה (כדעת בעל הטעמים לא כהמתרגם) ואז תפש יראיה בירמיהו (בבי"ת) שפי' בגופו או בבגדו ויביאהו וגו'. (טז) ואל החנויות, לדעתי הם הקנים הקטנים העשויים בתוך בית הבור שבהם יחנו האסורים בודדים איש בחנותו לבדו כנודע, ועי' אוה"ש כי חנה הפך מסע ונקראו כן ע"ש שהאסיר לא יכול לנוע ולהתהלך שם ברחבה כה וכה, כמו שנקרא גם בית האסורים כלא ע"ש זה, ולדעתי גם השם חנות בדחז"ל הוא מענין זה, כי יען שהיה דרכם אז במרכלתם ובסחורתם לרכול ולסחור עמהן תמיד אל עיר ועיר שע"כ נקראו בשמות אלה כהוראת שרש סחר ורכל (כמו רגל), נקרא ע"כ המקום שהיתה הסחורה והמרכלת מנחת בתוכו לעתות שהיה הסוחר והרוכל חונה בעיר אחרת או בביתו אחרי מסעיו, בשם חנות נש' חנה שהוא הפך שרשי מסע סחר ורכל. (יז) יש ויאמר ביד וגו', יען שהמאמרים האלה נפרדים מאד בענינם, ואף שענה זאת הנביא במאמר אחד אין ספק שהבדיל ביניהם בדברו בריוח מעט, ע"כ השכיל גם בכתוב אותו על ספר להבדיל ביניהם בפעל ויאמר שנית.

לח (ה) אין המלך יוכל אתכם דבר, עי' באור שפרשו כבואו נרוב לפעל עזר ולפי"ז יחסר הפעל לעשות ואתכם כמו עמכם וגם ענין התשובה זר מאוד שאין המלך יוכל לעשות כנגדם דבר, אבל טוב מזה שנפרש העתיד יוכל שבא תחת הבינוני יכול כדרכו ובאה עליו מלת אין כדין, ויוכל אתכם כמו יכלתיו בבנוי הפעול ופי' כי מעולם אין המלך מנגד אתכם דבר פי' מאומה וממלא תמיד רצונכם, וכן אמר למעלה חזקתני ותוכל מענין זה. (ט) הרעו וגו' את כל אשר עשו, אמר כל כי רצונו להגיד כי השליכוהו אל הבור וגם המיתוהו אחר שנמנע הוא שלא ימות שם כי אין הלחם וגו' וע"כ אמר וימת בעבר. (טו) המת תמיתני, המקור הבא עם הפעל יורה עשות הפעולה בכל אופן שיהיה וזה אשר השיבו המלך (טז) אם אמיתך (אני) ואם אתנך ביד וגו', ויש לפרשו כן

בכל

ו' וז') ושמעו , ולכם צויתי לשמוע אלי למען תשבו על אדמתכם ולא שמעתם . (טו) כי הקימו בני , כבר אמר זאת (יד) ביתר באור , אבל בהתבונן במלות לשונו נראה כי שם עשה קל וחמר מיונדב וה' , כי אם הוקם דבר אדם ק"ו שיוקם דבר ה'. וע"כ באו שם אלה השנים לנושאי המאמרים , ופה עשה הק"ו מבני יונדב והעם , כי אם הם שומעים עוד היום לאביהם שהיה לפני ש"ן שנה ולא ידעוהו (עי' באור ו') ק"ו לעם הזה שגם אני הוא שעשיתים לעם וידעו כל הגדולות שעשיתי עמם ולא שמעו אלי וע"כ הלא השנים המה הנושאים בכתוב זה , וע"כ אמר שם הוקם ופה הקימו והבן . אבל ענין הכתוב הזה נמשך למטה ושעורו יען כי הקימו וגו' לכן הנני מביא וגו' (ומן (יז) כה אמר עד ישראל שהוא מאמר מוסגר היה אולי צריך להתחיל בו את הכתוב ע"ז הזה רק שאחרו לתפארת המליצה כנודע) והעד כי דבר עם העם לפני זה הכתוב בלשון נכח , ואת ב' הכתובים האלה ידבר עליהם בנסתר , והטעם כי הדברים הקודמים שהיו תוכחת מוסר כמ"ש (יג) , צוהו לצאת מבית ה' (ד) וללכת ולהגיד לנכח העם (יג) כי העם לא היו אז עמו בבית ה' , אבל ב' כתובים אלה שבאו להגיד ענשם נאמרו רק לירמיהו לבדו בבית ה' כי העם שמעו כבר ענשם זה הרבה מפי ירמיהו ולא חדלו לשמוע אליו , ע"כ אמרו בנסתר עליהם וגם את בני יונדב שמהם עשה הק"ו אל העם זכר אותם בנסתר יען כי לא אליהם דבר זאת , אף שהיו עמו אז בבית ה' אבל כנראה (יח) גם להגיד לבני יונדב שכרם דבר אליהם בנכח .

לו (ב) על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים , ואח"ז יאמר (ג) אולי ישמעו בית יהודה ורצונו כי בראותם גם נבואות זולתם כתובים בספר לרעה לא עוד יחשדוך בית יהודה כי אך לרעתם תתנבא מלבך וכי משכת ידך את כ"כ מאמרים עד כה בשמעם מפיך רק אשר תנבא אליהם לבד , וע"כ ישמעו אולי עתה . בשנה החמשית בחדש התשיעי , יראה כי אם גם נאמר שצוהו ה' בסוף שנת ד' (ד) נמשכה הכתיבה ט' חדשים , כי הנביא לא יאחר אף יום או יומים להחל לעשות דבר ה' , אם לא שנאמר כי קראו צום לדבר אחר ולא כהמבאר (ח) , וחכה ברוך ליום צום אשר יקרה כמצות ירמיהו (ו) . (יא) מכיהו , היושב בלשכת אביו גמריהו (י) וירד להגיד לאביו שישב אז בבית המלך (יב) . (טו) שב נא וקראנה , אולי למען יוכלו גם להביט אל המגלה אם הוא קורא כפי הכתוב בה כי גם הם היו יושבים שם כמ"ש י"ב . (טז) הגד נגיד למלך, פי' לנו הלא חק חזק הוא להגיד למלך את כל וגו' אבל גם אתה (יז) הגד נא לנו וגו' , בלשון בקשה . איך כתבת את כל הדברים האלה מפיו , ומזה נשמע ברור שידעו כי כל מלה בספר מפי ירמיהו הוא (לא כהמבאר) אבל שאלתם הי' איך יוכל להיות כי כל הדברים האלה כלם כתבת עתה מפיו פעם אחת ושהוא יזכור היום כל דבריו כלם אשר נבא אותם מאז ועד היום כי לדעתם כתב לו ברוך על ספר כל דבר בעת שנבא אותו ירמיהו כפי שהוא תלמידו וסופרו , ושמע מפיו כל נבואה לבדה כי לא תם ממנו , וא"כ אף בהגידם למלך לא ימצא בירמיהו כל חטא להמיתו , אחר שנמנע הוא שלא ידע המלך גם מכבר את הרעות שנבא על יהודה הכתובות עתה במגלה , והחטא הוא רק מה שנקרא היום הספר באזני העם , וא"כ לא חטא רק ברוך במה שקראו להם היום , ואין להסתר רק לברוך לבדו , אבל ברוך השיבם כפי האמת כי (יח) מפיו יקרא אלי פי' לא בשנבאו אל העם , וגם אמר יקרא כקורא דברים שנדברו כבר , ואמר ואני כותב לא שכתבתי כבר , וכל זה יען כי ירמיהו יכונו יחדיו על שפתיו עוד היום כל מה שנבא לעם ועם ביומו , וע"כ גם הייתי כותב אותם אך כצאתם מפיו כפי שאמרם ראשונה על הספר ובדיו , ומה שלא הייתי עושה כן אם אלו היה לו בהם עוד איזה ספק , כי אז הייתי כותבם תחלה בעט עופרת או בסיד ונתר שקל למחותם ולשנותם עד שיצא הלשון ברור כפי שנבאם אז , כמנהג הסופרים בכל הדומה לזה , ולא בדיו שבו יכתבו הדברים שלא ישתנו עוד למען יתקיימו זמן רב , שע"כ גם נקרא דיו שיש בו די אל החפץ שיעמוד לדי זמן , ומ"ש בדיו בפת"ח הבי"ת כי קסת הסופר הי' במתני הסופר תמיד . ואז ראו השרים כי א"כ חטא גם ירמיהו בדבר הספר ושניהם הכינוהו לקראו בעם , וע"כ צוו (יט) שיסתרו שניהם , וכבר אמרתי (לעיל כ"ו) כי השרים האלה היו יראי ה' ואוהבי ירמיהו ודאגו לו פן ימיתהו יהויקים , וכנראה גם פה משאלתם את ברוך (לפי מה שבארנוה) כי בקשו להצדיק את ירמיהו , ובראותם מתשובת ברוך שאין להצדיקו צווהו להסתר , ולא כחדו גם את המגלה מיהויקים לבל ישרפנה , יען כי גם שמעו מתשובתו כי ערוכה היא על פי הנביא ויכתבוה שנית , וכאשר גם היה כן (כ"ח ול"ב) אבל עכ"ז הפקידוה בלשכת אלישמע ולא הביאוה עמם אל יהויקים , בחשבם כי אולי תנוח רוחו בו עד שיביאוה אליו משם ולא ישחיתנה (כאשר גם אח"ז הפגיעו בו שלא ישרפנה)

ולברוך

הרעה בדבר ה'. הנה במה שבידי לעשות (כמו אתה שלא חטאת) הנני עושה הטוב ופתחתיך היום וגו'. אל טוב והישר, לא אמר הטוב כי אינו נמשך אל בעיניך ופי' אם רצונך לילך אל טוב מחלק שלדעתו הוא בבל או אל הישר בעיניך אף שאינו לטוב לך שהוא ושובה אל גדלי' ומטעם שכתבתי לעיל ל"ט י"ב, עי"ש. (ה) אשר הפקיד וגו', פי' אחר שהוא המושל שם ע"כ תוכל לשבת אתו יען שהוא בן אחיקם בן שפן אוהבך (כמו שהעירותי ל"ט י"ד) אף בתוך העם שהם רודפיך אתו. וכן הוא פי' דברים אלה גם בכתוב שאח"ז. (ט) וישבע להם גדליהו, כבר בארתי למעלה פר' ל"ח כי שרי החילים האלה המה אשר הסיתו את צדקיהו שלא להשלים עם נ"נ וע"כ בראותם כי כבר יכבשם נ"נ נסתרו ונסו אל השדה שלא ינקם נ"נ מהם, וע"כ יראו עוד גם עתה מן הכשדים לשוב ולשבת בארץ עם גדליה עד שנשבע להם לאמור אל תיראו מעבוד הכשדים.

מא (א) ישמעאל וגו' מזרע המלוכה, מה שלא זכר הכתוב יחוסו זה בפר' הקודמת בזכרה שם את ישמעאל לראשונה, נראה כי יען שבא לספר בפר' זו מה שהרג את גדליה ע"כ הקדים להגיד פה סבת הדבר והוא מה שהיה ישמעאל מזרע המלוכה וחשב כי ע"כ הלא היה המשפט אך לו לבדו שיפקידהו נ"נ על השארית ולא את גדליהו ואמר בלבו כי אין זה כ"א שהיתה יד גדליה אתו עם נ"נ והיה בקושרים על מלכות בית דוד וזכר גם את מעשה אחיקם אביו שהציל אז את ירמיהו אשר בעיני שרי החילים שגם ישמעאל מהם הוא (מ' ז' וח') היה גם ירמיהו בעצה רעה זו כמוכח למעלה, וחשב ג"כ כי מה שנשאו כל שרי בבל את ירמיהו אך אל יד גדליהו בנו, היה ג"כ רק על התחברותם בדבר הרע הזה, וזה גם אמרו שבאו עמו גם רבי המלך שהוא לנקום נקמת המלוכה מגדליהו, וזה גם מה שיאמר (ב) וימת אותו אשר הפקיד מלך בבל בארץ שפי' על אשר הפקידו כמו אשר טמא את דינה, ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת שפי' על אשר ודומיהם רבים, וכתב וימת אותו ולא וימיתהו למען תמשך המלה אותו גם לאשר הפקיד וכאלו גם אמר על אשר הפקיד אותו ולא את כל זולתו כמו ישמעאל הראוי לזה יותר בהיותו מזרע המלוכה. אבל באמת היה לב גדליה מעולם תמים עם מלכו וארצו ומולדתו, והאות ע"ז כי לא ידע בנפשו כל רע וכל אשם בזה להאמין גם ליוחנן כי ישמעאל חושב עליו רעה (כמ"ש מ' ט"ז), וזה גם מה שיכפול גם (יח) את המאמר הזה שנית כי בזה יבאר שם היטב טעם יראתם מפני הכשדים, שהוא יען כי הכה ישמעאל את גדליה רק על אשר הפקידו מלך בבל בארץ שלדעת ישמעאל עשה זאת נ"נ רק מטעם שהיה גדליה מן הנוטים אחרי נ"נ גם מלפנים, וע"כ תהיה הריגה זו בעיני נ"נ נמשכת עוד מן המרד שמרד בו צדקיהו מה שע"ז הוכיחוהו גם ירמיה גם יחזקאל, ומה שע"כ גם לא הפקיד נ"נ באמת את ישמעאל יען שהיה מזרע מלוכה זו וממשפחה זאת שמרדה בו כמה פעמים, וזהו אשר יראו כל שרי החילים (טז) אשר גם המה היו המסיתים תמיד את צדקיהו ללחום עם נ"נ כמש"ל, פן ינקום נ"נ מכלם נקמת דם גדליה הנוגע עד מלכותו, ואם גם סלח להם נ"נ את חטאם זה הראשון כפי שנשבע להם גדליהו (מ' ט') הלא יגולל עליהם עתה עון הריגת גדליה. (ו) ויצא ישמעאל וגו', נראה שהיה ירא פן יתחברו השמונים האלה עם השארית אשר חשב להוליכם בשבי (י') ויחזקו ממנו, ע"כ יצא לקראתם בטרם שיתודעו לבני העיר ויביאם אל העיר וישחטם חיש אך כבואם, ועי' באורי לעיל פר' י"ז מה שנבא ירמיהו על ענין פרשה זו, ושלפניה.

מב (ז) מקץ עשרת ימים, הטעם לזה עי' באורי לעיל פ' י"ז מה שנבא שם גם על ענין פרשה זו. (יא) אשר אתם יראים, עי' באור שנדחק, אבל זה פירושו אל תיראו מפני נ"נ יראה זו שאתם יראים והוא יראתם שבארנוה בפר' הקודמת ורצונו כי לא יעלה כל זאת על לב נ"נ כאשר תחשבו, ואל תיראו גם ממנו פי' ממה שהוא בעיניכם תמיד גם מבלעדי זאת והוא מה שבטבעו להרע תמיד כפי מה שהרע לכם עד כה, כי עתה אתכם אני וגו'. (טז) החרב וגו', הנביא משיב להם בכתוב זה ענת ה' על מה ששאלוהו להגיד להם הדרך בה ילכו, ואומר אם יבואו מצרים תשיגם גם שם החרב הזו עצמה שהם יראים ממנה להשאר פה בארץ שהיא חרב נ"נ כמש"ל, יען כי כבר עתידה היא חרב זו של נ"נ לבוא גם על מצרים כלהלן (מ"ג ט'—י"ג) וכן ידבקם שם הרעב ההולך תמיד אחרי חרב האויב הבאה על הארץ, ודברי הכתוב הזה אינם ע"ד העונש כ"א ע"ד עצה כמשיב דבר לשואלו וכמספר להם מה שיקרה אותם בטבע כבואם מצרימה בשם ה' היודע מה שעתיד להיות אשר חרב בבל תבוא מצרימה והרעב אחריה ע"כ אל ילכו שמה, אפס כי בכתוב (יז) שאח"ז יכפול את הדברים האלה שנית כי יגיד להם כי בבואם מצרימה תבואם הרעה הזאת עצמה

גם

בכל מקום . (כב) הסיתוך וגו׳, המבין יראה כי הנביא שם בפי הנשים מאמר שירי ומדותיו ג׳ וב׳ בדלת וכן בסוגר . והנה השרש סות הוראתו לדעתי הוא העתק את זולתו ממקום למקום או מדעה לדעה , ואשר בדעות ידוע לרוב , ואשר במקום הם אלה : ויסיתם אלהים ממנו , ואף הסיתך מפי צר , ויהיה גם זה מהם ורצונו ע״ד משל ומליצה כי אנשי שלומך העתיקוך מעט מעט להוליכך בדרך מרד ומלחמה עם כ״כ (ולבלתי שמוע אלי להשליש אתו ולעבדו) עד שיכלו לך והלכת עמם בדרך הזה עד שהביאוך אל הבוץ אשר על דרך זה וכאשר הטבעו רגליך בבוץ הזה עזבוך שם והם נסוגו אחור , ואמרו הנשים הסיתוך נגד מה שגם הנה מוצאות ונעתקות היום ובסבת הסתה זו , ואנשי שלומך הוא ע״ד התול מב׳ לדדים שהיתה עצתם למלחמה ולא לשלום וגם לרעתו ולא לשלומו , וירמוז בזה לכל שרי החילים שיעצוהו להלחם כמ״ש (ד) ועתה עזבוהו והסתתרו על פני השדה כמ״ש להלן (מ׳ ז׳ וח׳ וי״ג) שע״כ גם לא הגלם כ״כ , ומה נעים אמרו ע״ז בשירו כי הטביעו בבוץ רגליך והם נסו ונסוגו אחור . והנה לבאורי זה יהיה סות כמו שטה בשין בחלוף המוצא והאמנת״י , אשר ממנו , שטים שנאתי , והיסט בדחז״ל , וכן מזה לית יצת על דנויון סעתקת האש מגוף לגוף בהדלקה , והושאל אח״ז גם על הגוף הנשרף ונעתק מן המציאות ע״ד שרש עלה שיבוא על הנשרף , ומה שבאו הדלתות והסוגרים בשיר קטן זה שוים גם במספר התנועות אולי נוקרה הוא . (כז) כי לא נשמע הדבר , פי׳ הדבר אשר דבר עם המלך . כי ע״כ לקחהו המלך אל המבוא הג׳ אשר בבית ה׳ שלא יהיה שם איש בדברן עמו , אבל נשמע כי נקרא אל המלך , כי ע״כ שאלוהו השרים . (כו) לבלתי השיבני בית יהונתן , ולא אמר אל בור מלכיהו (ו) כי ידע שהנביא לא ישקר , אבל לבית יהונתן אמת הדבר , כי כן גם שאל מאת המלך בלשון זה עצמו (ל״ז כ׳) תפל נא תחנתי לפניך ואל תשיבני בית יהונתן הסופר ולא אמות שם , ואם לא בפעם הזאת .

לט (ו) וישחט וגו׳ את בני צדקיהו , אולי לאשר היו גם הם בעצת מרדו בנ״כ כנראה מאשר הלך ירחמאל בנו לקחת את ירמיהו וברוך (ל״ו כ״ו) ודעת המבאר שם רחוקה היא) , גם השרים השליכו את ירמיה אל בור מלכיהו בנו להמיתו (שם ל״ח ו׳) ואין זה מה שבחרו את בורו כ״א על שידעו כי הוא לא ירחמנהו להוציא , ושנאתם את ירמיהו הוכיחה לנ״כ אהבתם למרוד בו . והנה אחר שראו עיניו בהריגת בניו עור את עיניו למען אשר יראה לבו כל הימים את מראה עיניו שראהו לאחרונה — , והכתוב מרמז ע״ז באמרו לעיניו — ואת עיניו . (ט) ואת יתר העם וגו׳ , ואמר אותו עוד הפעם , (ודברי המבאר מספקים ודחוקים) א״ל פירושו כי בראשון ידבר על היתר שבעיר ככתוב בו ואח״ז ידבר על העם אשר ברחו וילאו אל מחוץ לעיר ויחלקם לשנים מהם שנפלו אל הכשדים ומהם אשר התחבאו במחבואות שבשדה וביער וכדומה וע״כ קרא לראשונים ולאחרונים בשם נשארים . (י) הדלים וגו׳ השאיר , עי׳ באור שפי׳ שאין לירא מהם , והוא נגד הכתוב המבאר א״ע ואומר אשר אין להם מאומה השאיר וגו׳ שטעמו מובן שלא רצה להכניס עניים לתוך ארצו לבבל , וז״א ויתן להם כרמים וגו׳ להחיות נפשם , ולא יצטרך ליתן להם כרמים בבבל , או שיגעו שם בשל אחרים . (יב) כאשר ידבר אליך , לא אמר כחפצו או כטוב לו כן עשה עמו , כי ידע כי איש קדוש הוא אשר לא ילך אחר חפצו וטובתו כ״א כחפץ ה׳ לטובת עמו ומולדתו כן יבקש ממנו לעשות לו , וכאשר כן גם היה (מ׳ ד׳—ו׳) שלא חפץ לבוא עמו בבל אף באמרו ואשים את עיני עליך אבל שב לשארית עמו ואל ארצו בחרבנה . וע״כ אמר לאשר ידבר וגו׳ . (יד) אל גדליהו בן אחיקם בן שפן , הוא אחיקם בן שפן אשר הצילו ממות (לעיל כ״ו) ע״כ נתנוהו ביד בן אוהבו זה ולא ביד אחר פן יעשה עמו רעה . (טז—יח) לרעה ולא לטובה , כן הוא משך ג׳ הכתובים ובאורם , כי עבד מלך שהי׳ כושי היה ירא פן תגבר יד יהודה על הכשדים וינקמו אז ממנו השרים שהשליכו את ירמי׳ אל הבור על מה שרצה להרפות ידי הנלחמים בנבואותיו הרעות ועבד מלך הוציאו , וז״א כי בבוא דברי הנביא לרעה כבר אצילך מיד השרים הנכבדים האלה אשר תגור מפניהם יען כי מלטו המלך במה שתבוא עליהם הרעה , וגם בחרב נ״כ הכובשת לא תפול (ועי׳ באור ודחקו) , וכל זה יען כי בטחת בי בעת שהוצאתו , וע״כ לא יהי׳ לבך נוקפך גם עתה בבטחך בי .

מ (ב—ד) ה׳ אלהיך דבר וגו׳ , בג׳ כתובים אלה נבוזראדן מצדק לפני ירמיה על כל אשר הרע לעשות ולעולל לעמו ולעירו ולארצו אהובי נפשו , ואומר כי לא אני ברצוני עשיתי כל אלה כ״א ה׳ אלהיך הביא ויעש ככל אשר דבר בפיך בחטאתכם וישלים דברו והיה לכם הדבר הזה , פי׳ שהיתה מעצמה כפי הגמול אשר יסד ה׳ מאז בעולמו , ולא מידי היתה זאת , והאות כי עתה פי׳ במלאת

הרעה

כסאו שם גם ממעל לאבנים האלה (שרי החילים) שטמנו א"ע שם מפניו, ומה נעים זה המשל שאבנים גדולות באים להטמן ולהחבא בתוך המלט שהוא פתותי חומר רכים וקטנים, כמו הגבורים הגדולים שרי חיל צבא מערכות ישראל שהולכים להטמן ולהחבא בצל מצרים, אשר עליהם נאמר (ישעיה ל') עם לא יועילו, הבל וריק יעזורו, (ושם ל"ו) משענת הקנה הרצוץ, ובאיכה (ד) עזרתנו הבל, גוי לא יושיע. (יב ויג) והצתי אש בבתי אלהי מצרים וגו' ושבר את מצבות בית שמש וגו', גם נבואה זו נוגעת גם ליהודה כי עבדו שם גם הם את אלהי מצרים עי' באורי להלן מ"ד כ"ה.

מד (יז) ונשבע לחם, תלו את הלחם והטוב שהי' להם בימי מלכיהם הראשונים במה שעבדו אז את הגלולים, ואת (יח) החרב והרעב אשר מצאום בימי מלכיהם האחרונים תלו במה שחדלו אז לעבדם כאשר גם לא נזכר זה עוד בימי יהויקים יהויכין וצדקיהו שנפלו ביד נ"נ ועי' הרדי"א, והנביא ישיבם ע"ז להלן פה כפי שאבאר. (יט) כונים להעציבה והסך לה, פשוט הוא שהיו יכולים לכוין במלאכת גלוליהם לתארם כאלו הם נעצבים מתאוות עובדיהם, והם ישיבו להם נסכים לרצותם ולשמחם לפי אמונתם, והוכיחו הנשים כי מלאכת חכמה בכונה כזו הלא נמנע הוא שנעשה מבלעדי אנשינו. (כא—כג) הלא את הקטר, בג' כתובים אלה ישיבם הנביא על דבריהם (י"ז וי"ח) ויאמר: הן אם גם לא נענשתם אז בימי מלכיכם הראשונים על הקטר לע"ג שהיה זה רק על כי לא היה שלם עוד עונכם, אבל עכ"ז הלא זכר אותם והעלה זאת עתה על לבו בעת שנשלם העון ונתמלאה סאתו בעונותיכם האחרונים עד אשר (כב) לא יכול עוד לשאת את כלם יחד, שהם רוע המעללים שפי' עונות שבין אל"ח שיעולל וירע איש לרעהו (כי לה' אל ירע איש) שאותם הוספתם לעשות בימים האחרונים, וכמו שהוכיחם הנביא ע"ז למעלה (מפר' ה' עד סוף פר' ט' כבאורנו שם), וגם התועבות אשר עשיתם אז לפנים שהוא הקטר לע"ג אשר גם אותם זכר עוד גם עתה כי אין שכחה לפניו, והנביא כופל את דבריו לפרש היטב ב' מיני העונות האלה שהם הראשונים הנזכרים עוד גם עתה לפני ה' וגם האחרונים, באמרו (כ"ג) מפני אשר קטרתם אז אשר בזה חטאתם רק לה' ואשר גם לא שמעתם בקולו ללכת בתורתו וגו' שהוא העונות שבין אל"ח (כפי שבארתי כבר השם תורה וקול ה' ולכת בדרכיו ועי' גם למעלה פר' ו' וע"ז באורי שם ובלשון זה עצמו רמז פה על ב' מינים אלה גם ע' ויו"ד, עי"ש). ויסיים דברו לאמור על כן פי' על שני אלה שנקבצו יחד ונמלאו בעת הזאת קראת אתכם הרעה הזאת כיום הזה, ולא לפנים בעת שקטרתם אז, אבל לא כפי שטעיתם להפיך את הטעמים. (כה) את נדרינו, הוא אשר אמרו למעלה אשר יצא מפינו לקטר וגו', והנה מה שהביאם לקטר וגם לנדור עליו במקום הזה ובעת רעה וצרה כזו, נראה כי מלכת השמים שהיא השמש היתה מאלהי מצרים, וכמ"ש (מ"ג י"ג) מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים, וע"כ אך כבואם שמה נדרו וגם קטרו אליה למען ישמעו ויראו זאת המצרים ויתנום לשבת בתוכם כטוב להם, וז"א (ח) לקטר לאלהים אחרים אשר אתם באים לגור שם, שפי' שתעבדו אותם על אשר אתם באים לגור שם כמש"כ לעיל (מ"א ב').

מה (א—ה) הדבר וגו' אל ברוך, הקורא דברי כל המפרשים כלם על פרשה קטנה זו יאמר ג"כ כדברי ברוך פה: יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי, אבל הדבר פשוט מאד כשנתבונן על המעשה שעליו נאמרו הדברים כי על כן הזכיר גם הכתוב פה את הזמן ההוא וגם את המעשה שנעשה אז רק למען אשר יובנו היטב כל דברי זו הפרשה. והנה כבר הערותי למעלה (פר' ל"ו) כי ברוך יגע ועמל לכתוב כל דברי ירמיה על ספר לפחות תשעה חדשים ואולי עד י"ט חדשים עי"ש והבן. ומובן מאד כי חכם סופר ונביא כברוך היה עצב ונאנח מאד בכתבו צרות רבות ורעות על כל העמים אז ואף כי גם על עמו ומולדתו (כמ"ש שם ב') כראוי לחכם מכיר את יוצרו ואת מין האדם מבחר יצוריו ודבק בעמו ובאלהיו, והנה נאמר (שם י"ט וכ"ו) כי ברוך וירמיה הסתתרו את"ז מיהויקים וזה מובן כי המסתתר מהמלך לא יוכל להסתר זמן רב במקום אחד פן יבולע לאחד העם ויסגירנו אל המלך כמש"ש (יט) ואיש אל ידע איפה אתם, וע"כ יחליף תמיד את מקומו ויהי' נע ונד כל הימים באין מנוחה ורק במקומות שאין איש, וישוער כי כן נסתר גם ברוך כל ימי יהויקים, וע"ז התאונן ברוך אז באזני ירמיה על מה שצוהו (הוא מלבו ולא ה' עי"ש) לכתוב את הספר ההוא אשר בכתבו יגע זמן רב ועוד גם באנחה רבה שהוא לכתוב צרות רבות ורעות על כל העמים וגם על עמו, וז"א יגעתי באנחתי פי' כי היגע גם בדבר המשמח הוא עמל אף כי היגע עוד במה שהוא יגון ואנחה. ואח"ז יתנודד כל היום ולא ימצא מנוחה ויסף לו ה' עוד יגון ועצב להיות גם נודד ובודד

ותועה

גם ע"ד העונש מאת ה', וכמו שיורה ע"ז מה שהוסיף בו ולא יהיה להם שריד וגו' מפני הרעה אשר אני מביא עליהם פי' מה שאגדיל רעה זו עצמה גם אני ואענשם גם מלבד הטבע עד שלא תשאיר להם רעה זו שריד ופליט, וע"כ הוסיף בו עוד גם את הדבר שהוא יד ה' הבאה לרצונו אחר הרעב, וע"כ גם אמר שם ויהיו כל האנשים ולא אמר והיו כדין וכמ"ש פה והיתה החרב, והוא יען כי פה הוא עתיד נמשך אחר העתיד שלפניו, ושם שבא לחדש הדברים מצד העונש הוא א"כ עתיד ראשון והוא כלל גדול בדין ו' ההפוך בכל מקום וראוי לשומו על לב, ובכתוב (יח) הנביא מבאר את דבריו אלה שבכתוב י"ז כפי באורי זה (כדרכי להראות כן לרוב) ואומר כי בבואכם מצרים תעלו בזה גם את חמת ה' וגם תתך עליכם שם, וע"כ תגדל הרעה עליכם עוד יותר גם מצד העונש כאשר אמרתי, אבל לאשר פה ישאל כל השומע מה טעם עוד לעונש זה הלא אין הדין נותן כ"א להשיבם מענה על שאלתם וליעצם שלא לבוא מצרים מפני הרעה שתבואם שם בטבע כאמור, ולא להוסיף עוד על הרעה גם באף ובחמה ע"ד העונש מה שאין זה מדרך המשיב על מה ששאלוהו, ע"כ בא הנביא להצדיק דרכי ה' בכתובים הבאים ואומר (יט) דבר ה' עליכם וגו' פי' אחר כי דבר ה' לא תבואו מצרים ואף שהיה רק דרך תשובה על שאלתכם עכ"ז ידוע תדעו כי העידותי וגו' פי' שיש בזה כבר העדאה ואזהרה כי גם עצת ה' היא נחשבה כבר כמצותו שאין עוד לעבור ע"ז, יען כי העושה לא כעצתו כבר גלה דעתו שאינו מאמין בדבר ה', ואם ה' הגיד והשיב לכם כי רעה עתידה בטבע נגד פניכם בבואכם מצרים ולא תאמינו בו ותבואו שמה, תתך עליכם חמתו גם על כחשכם בו ובדברו, וישכיל להוסיף עוד (כ) כי גם אתם בעצמכם התעיתם עוד יותר את נפשותיכם להעלות עליכם חרון אף ה' ועגשו במה שהוספתם עוד לומר בשאלתכם: וככל אשר יאמר ה' וגו' ועשינו, כי בזה גם קבלתם עוד עליכם את תשובתו ועצתו לחוב ולמצוה. והנה עתה (כא) הגדתי לכם תשובתו, ואתם לא שמעתם בקול ה' אלהיכם (שהוא הלשון הבא תמיד על העובר מצות ה') אשר גם עצתו מצוה היא כאמור אף כי אתם אשר שלחתוני לקבל עצתו בזה לחוב ולמצוה כאמור, ויוסיף עוד ולכל אשר שלחני אליכם פי' שהיה לכם להאמין בו גם לו היה רק זאת שהוא שלחני אליכם ליעץ אתכם וכאמור, אף כי עתה אשר גם אתם שלחתם אותי וגו' ככל אשר אמר (כ), והנה שתי הלשונות האלה אמרו גם המה אל ירמיהו, כי אמרו (ה) ככל הדבר אשר ישלחך ה' וגו' כן נעשה, ואמרו עוד את"ז (ו') בקול ה' אלקינו אשר אנחנו שולחים אותך אליו נשמע, ומה נכון עתה לפי"ז מ"ש ולא שמעתם בל' עבר אף שלא שמע עוד מפיהם כי לא ישמעו, והוא יען שהוא מדבר עתה רק להצדיק את העונש בעת שיבוא אליהם אם לא ישמעו כמבואר, שהוא אחר מה שלא שמעו כבר בקול ה'. והנביא ישלים דברו במאמר מתנגד מאד לענינם שהם גם לא האמינו בדברי הנביא כי רעה גדולה שמורה להם שם במצרים, והוא אומר (כב) ועתה ידוע תדעו פי' לא לבד שתאמינו זאת כ"א שגם תדעו בדעת שהיא הברורה מן האמונה כי ברעב וגו'.

מג (א) **אשר שלחו ה' וגו'**, כותב הספר הקדים והאריך הרבה במאמר מתנגד לתשובת הרשעים (ב) שקר וגו' לא שלחך ה'. (ב) **שקר אתה מדבר וגו'**, אחר שהוכיח הנביא למעלה שאם יבואו מצרים יהיו כמכחשים בה' וכמבואר שם הערימו הם וכחשו בירמיהו, אבל כחשו בו רק לפנים כי בלבם ידעו כי דבר ה' הוא ולא שמעו גם בקולו וזהו אשר יעיד עליהם (ד' וז') כי באמת לא שמעו בקול ה'. (ג) **כי ברוך**, תפשו בפיהם את ברוך כי חשדו גם אותו כרבו ירמיה כי גם ידו עם נ"כ ואולי יש גם בלבו שחטאו כלם במיתת גדליה מטעם המבואר למעלה, וע"כ כל חפצו הוא שישארו בא"י ולהסגירם כלם ביד נ"כ (ג). והוא גם הטעם שלקחו אותו ואת ירמיה אל מצרים שלא ברצונם ויראו אף להשאיר אותם בא"י אשר ת"י נ"כ עתה. (ט) **במלט**, עי' רש"י ולדעתי הוא יתר התומר הנתפש בדפוס הלבנה וכשמותקין את הדפוס להסיר פני הלבנה נס ונמלט היתר הזה מעוגר הדפוס וישוב למקומו לארץ כשהיה; או שהוא פתותי הלבנים הנתזים ונמלטים מאש הכבשן בשריפתם. **לעיני אנשים יהודים**, רמז לו שלא יהיה שם איש מצרי בעשותו זאת ובדברו את הדברים האלה כמובן. והנה נבואה זו על מצרים שאינה מענין הפרשיות האלה כלל באה פה (ולא במקומה להלן פר' מ"ו) לפרש להם את החרב אשר אמר להם (מ"ב ע"ז) כי תמצאם במצרים שהיא היא חרב נ"כ אשר מפניה נסו הנה וכבאורי שם, וחזק את נבואתו זו בפעל מעשיו ובמקום שיהי' המעשה לעתיד. והנני רואה עוד כי לא רחוקה היא ממליץ נשגב כמוהו לרמוז באבנים גדולות הנטמנות במלט אשר בפתח בית פרעה בתחפנחס על שרי החיל הגדולים האלה שהשפילו א"ע להטמן במה שנמלטו לתחפנחס אשר לפרעה (וכפי באורי שהשם מלט מלשון המלטה הוא) במקום שיבוא נ"כ זה שנמלטו מפניו וישם את

כסאו

אח"ז ישא על שכיריה עוד משל אחר על מנוסתם, ויאמר (כב) כי קול מחנה השכירים בנוסם ממצרים ילך בכח וחיל כקול הנחש השוכן ביערים ומתגלגל שם מתולעים ורמשים (כספורי הטבע) וינוס משם בשמעו שאון צעדי חוטבי העצים הבאים בקרדומות להכרית את היער שלא יכריתו גם אותו וגם יצעק בנוסו שלא יוכל עוד להתגלגל שם, כן ינוסו השכירים האלה בראותם את הקרץ מצפון כי בא ויקרצו גם אותם ויצעקו בנוסם שלא יאכלו עוד מטוב מצרים. (כו) וביד נ"ב וביד עבדיו, עי' באורי לעיל (י"ג י"ט) וגם (כ"ב כ"ה), ותדע כי יש לפרש ביד נ"כ על מ"ש פה (ב) שהכה נ"כ חיל פרעה בשנת ד' ליהויקים, וביד עבדיו על מ"ש במ"ב כ"ד לפי באורי זה שם שכבשו עבדי נ"כ את מצרים אשר אולי על כבוש זה נבא פה מכתוב י"ג עד סוף הפרשה. (כז וכח) ב' כתובים אלה כבר באו בשנוי מעט לעיל (ל', י' וי"א) ושם ידבר על גולי בבל, וכן שנה אותם פה ג"כ על גולי בבל ורצונו שלא ייראו גם הם בראותם ברעת אחיהם השארית שנסו למצרים שיתמו שם גם הם בנפול מצרים ביד נ"כ, כמ"ש לעיל בפר' מ"ב מ"ג ומ"ד כי אותם יושיע ה' וישיבם אליו מבבל. אבל לפי"ז תוסב הנבואה השנית בפרשה זו (יג—כו) על כבוש נ"כ את מצרים גם אחר גלות צדקיהו ומנוסת השארית למצרים, עי' באור (יג) בשם הרד"ק.

מז (ג) מקול וגו' מרפיון ידים, מקול ומרעש בא רפיון ידים, ומרפיון ידים לא הפנו אבות וגו'. (ו ז) הנביא יצייר כי בקראו אל החרב עד אנה לא תשקוטי יקרא אליו עוד קול אחר להפך לאמר איך תשקוטי, ואחר הזה יסב הוא את פניו גם אל הנביא וישלים דברו זה וה' צוה לה בלשון נסתרת.

מח (ה) כי מעלה, הוא טעם למ"ש (ד) לאמור: כי צעיריה השמיעו צעקה, יען כי ראו את הבכי עולה בקול בכי במעלה הלוחית ושמעו צעקת השבר היורדת לקראתו ומצרה במורד חורונים, וצרי הוא הקבוץ מן צר לי, ועוז במליצתו. (ו ז) נוסו, הנביא ייעצם לנוס ולמלט אך את נפשם לבד ולא יחוסו על אוצרותם שיעזבו בעיר וז"א ואם גם תהייה נפשותיכם שם באשר תנוסו כערוער זה אשר במדבר שהוא ערום באין עלה ופרח ענף ופרי, וכן תהיו שם ריקים מכל רכושכם, עכ"ז הלא מלטתם את נפשכם, כי יען שתבטחו באוצרותיכם להשאר בעיר ולהציל את נפשותיכם במה שתתנו מהם לאויב כפר לנפשכם, תלכדו גם אתם, כי יקח האויב גם את הנפש גם את הרכוש, ויוכיח את עצתו זו מכהני כמוש שהמה בטחו בכמוש שיצילם הוא מיד האויב ונשארו בעיר, ויצאו ג"כ כלם עם כמוש יחדיו בגולה, והוא התול מליצי נפלא מאד. (יב) צועים וצעוהו, אם צעה בכל מקום ענינו חגירה כרד"ק, יהיה ענינו גם פה על מה שמוציאים חביתי משקים מן המרתף בראשי החבלים שיחגרו אותם בהם כנודע, ואם הוא מענין מצע יהיה ענינו פה על המוטות שמציעין אותם על פני כל המורד במרתף להסיע את החבית עליהם להיותם חלקים. ואולי גם צעה מענין שרשי יצא נוא נסע נסה סעה זוע שעה ודומיהם, שכלם ענין זיזת דבר מח ממקומו, ויהיה ענינו פה על היין עצמו שידבר עליו במשל על מואב שהיה שקט ושאנן כמוהו על שמריו כי לא הניעוהו מעולם, ויבואו עתה מניעים וניעוהו ויריקו את כליו והוראה זו כאותה להושיבה בכ"מ שבא שרש זה. (טו) שדד מואב ועריה עלה, פשוט הוא כי השודד המושג בפעל שדד שאמר הוא עלה בעריה ורבים כן במקראות, והעד בצדו (י"ח) כי שודד מואב עלה בך. (טז) קרוב וגו' מהרה מאד, הנביא עלה יעלה במליצתו כי עתה זה קרא כי איד מואב קרוב לבוא וכרגע יקרא כי כבר מהרה רעתו ובאה, וגם הוא ימהר ויצוה (יז—יט) לסביביו שינודו לו חיש, ולבת דיבון שתשב לארץ, ולערוער שתעמוד על הדרך. (יח) ושבי בצמא, נראה כי אם צמא איננו הפך כבוד שאמר, הנה הוא הפך השם דיבון שבא אחריו שלדעתי נקראה דיבון ע"ש שהיא כלה משקה, ונבנה השם משרש זוב ע"ד דביונים כנודע חלוף זה לרוב (ועי' מחקרי ארץ מי דימון) ודיבון מן דוב וזוב כמו תיכון חיצון. ואומר כי בת כאל דיבון תשב בצמא, ואני מפרש כן גם הכתוב (דב' ל"ג כ"ה) וכימיך דבאך פי' וכמי הימים שבך כן ירבו משקאותיך ע"ד זבת חלב ודבש, וקמ"ץ היו"ד הוא נח תמורת דגש, וכמ"ש שם בשבט אשר וטובל בשמן רגלו, וכן עיני דאבה מני עוני כמו דוב וזאב, דוג ודאג לדגים, בור ובאר, רום וראמות, וקאם שאון, וכדומה, ואין המקום פה להאריך בזה. (יט) נס ונמלטה, מה יפה בחר הנביא במליצתו בנין פועל לזכר ובנין נפעל לנקבה, ואין נפעל בראשון ואין קל בשני. (כו) וספק מואב בקיאו, מענין ספוק ודי כמו אם ישפוק עפר שמרון בינינו ישפוק וירב, וידמה הנביא את מואב לגדול בשכורים אשר לא ידע רויה בהשתכרו, וישתה עד שיקיא ולא יוכל לשתות עוד ואז ידע כי די לו, וז"א השכירוהו וגו'

ותועה כשה אובד כל היום על מכאובו אשר כבר שבעה נפשו ביגיעתו באנחתו שכתבו מרורות על כל האדם בארץ . וה' הפליא עליו להקיצו ע"ז מענין הספר עצמו שכתב ברוך ואמר הלא ראית מכל דברי הספר שכתבת כי הנני הורס ונותש כל אשר בניתי ונטעתי ולא עם א' ומדינה אחת כ"א כל הארץ היא , פי' רעה זו תקרה את כל הארץ , ומלת היא מין סתמי בלשון נקבה כמו זאת עשו ומוסב על המאמר הקודם . כאשר בידך כתבת שם את כל הרעה על כל הגוים ועל ישראל ויהודה (שם) והנני מביא הרעה גם על כל בשר זרע אדם וזרע כל חי בארץ ככתוב בספר הזה , הלא ע"כ האיש אשר יבקש לו עוד מנוחה ונחמה בין צרות עצומות ונוראות כאלה איננו כ"א איש מבקש גדולות לנפשו כאלו הוא הגדול והנעלה מכל האדם בארץ, כי בעתות מהומות ומבוכות כאלה אין איש בכל הארץ אשר ישקוט וינוח , ורב ודי לך במה שאבטיחך להיות לך נפשך לשלל מיד המות בכל המקומות הרבים אשר תלך שם להסתר תמיד בעת אשר כל נפשות אדם בארץ נתונות לשלל אל המות , ויובן גם אמרו המקומות ולא הערים והארצות כי רק מקומות היו מחבואים למסתתר כזה כמו הרים ויערים ודומיהם , וגם בהשכל ודעת נכתבה פרשה זו במקום הזה שהוא בין כל רעות יהודה ובין כל רעות הגוים , כי כלם היו כתובים גם על הספר ההוא , ועי' רש"י כי נגע כמלוא השערה בענין זה , מה שלא יצלח לפרש בו כל הפרשה , ומ"ש אשר דבר בכתבו פי' בענין כתבו וע"ד כתבו אשר נמשך ענינו עד שנה ה' ליהויקים כמש"ל עי"ש , ככל שרש ד ב ר הנקשר בבי"ת לרעה וגם לטובה וכמו ביום שידבר בה , שפי' על אודותה , ועי' שרשים וכן עלינו לפרש למ"ש רש"י .

מו (ב) **למצרים** , בהנבאו על הגוים החל במצרים לסמוך רעתם לרעת יהודה שהלכו שם תמיד לעזרה למרות פי ה' , וגם לסמוך את רעתם למה שנבא בכל נבואה זו בפרשיות הקודמות אל השארית שנסו למצרים . (ד) מרקו הרמחים , כל משקה ליח וזעה היוצא מדבר יבש בחומו נקרא מ ר ק כמו בבשר צלוי וכדומה ע"ש שהוא מורק מתוך הבשר שמוריקו בחום האש , ומזה הוא גם הרוק המורק מפה יבש של בעל"ח , וש' מ ר ק ר י ק ר ק ק אחד , וכן בכל דבר מלוטש המעלה זעה בבואו מן הקור אל החום או להפך ובהתיבשו נעשה חלאה וחלודה וכן ביבוש זעת הבע"ח בעורו , ישמש ג"כ שרש זה על הסרת חלאה זו, ומזה ומורק ושוטף , מרקו הרמחים , ובבע"ח תמרוקי הנשים , ימי מרוקיהן , והעוגה שיבשה לחותה לרוב דקותה נקראת רקיק שהריקה המרק מתוכה לתוך התנור , והאדמה המריקה את לחותה לחום השמש החולה ומתיבשת בטבע להיות לעשב נקרא ירק , וע"כ נקרא גם מראהו זה ג"כ בשמו זה , ועל הנלדעים המתהרים בטבעם להזיע נאמר רקתך , וחז"ל יאמרו על הסרת חלאת העון המתרקין עונותיו כו' . (ה) מדוע ראיתי וגו' מגור מסביב , פי' מדוע המה נסוגים ומנוס נסו הלא המגור הוא מסביב עד שאין מקום לנוס עד אשר (ו) אל ינוס הקל וגו' ועי' באור . (ט'—י"ב) הנביא יקרא לגבורי כוש ופוט שהם אחיו של מצרים בן חם וגם ללודים בני מצרים זה שיבואו לעזור למצרים , ויאמר (י) אבל גם המה באו ולא הועילו כי הוא יום נקמה ויום זבח לה' , וע"ז יאמר (יא) שתקח לה צרי מגלעד אחר כי הרפואות האלה שהרביתי לך שהוא לקרוא את אחיך לעזרתך אין לך תעלה מהם , יען (יב) כי האח שהוא גבור עוזר כשל בגבור עוזר של מצרים אחיו עד שנפלו שניהם יחדיו . (יד) הגידו במצרים וגו' , כפל הנביא ד' מקומות וכלם בבי"ת התוך בראשם , יען כי בזה יאמר להם פה שיעורו ויתיצבו להכין להם מלחמה לפחות בתוכם פנימה , אחר שכבר אכלה חרב כל סביביהם . (טו) נסחף , בלמ"ד הפעל החזק מל"פ נסחב לחזק פעולת הסחיבה שהיתה במהירות גדולה , וע"ז תאות התשובה כי ה' הדפו . (יז) קראו שם , פי' כראות שרי הצבא כי חיליהם נסים לאמור קומה ונשובה וגו' כמ"ש (טז) נותנו השרים וקראו באזני כל המחנה הנסה לאמור : פרעה מלך מצרים מעביר קול בשאון להשמיעכם כי האויב כבר העביר המועד שיעד לבוא בו להועד עם פרעה למלחמה זו , וזה לכם האות כי האויב כבר נסוג אחור מהלחם ולא יבוא עוד ולהגם חרדתם לנוס מזה , וע"ז הנביא משיבם (יח) חי אני כי כמו שתבור נכון הוא בהרים וככרמל עומד הכן בים כן נכון הוא כי יבוא האויב , וע"כ הוא קורא אל העם הפך קריאת שרי הצבא ומחזק דעת הנסים , ויוסף עוד (יט) שיעשו גם כלי גולה למנוסתם ולהפך יכפול עוד (כ) לבשר להם כי קרץ מצפון שהוא נ"כ כבר בא בא נגד מה שקראו שם תחלה כי לא יבוא , והנה אחר שקרא למצרים עגלה (כ) קרא גם (כא) לשכיריה שהם החילות ששכרו מעמים אחרים לעזרתם עגלי מרבק , והבי"ת של בקרבה מוסב גם אל מרבק וידמו מאמר המשל והנמשל זל"ז כי שכיריה בקרבה כעגלים במרבק אשר לא יעמדו שם כ"א כשהאבוס מלא בר , ובאין עוד בר יצאו מן המרבק , וז"א לבאר משלו זה כי גם החילים השכירים האלה הפנו לנוס מן המחנה בראותם כי יום אידם של מצרים בא .

הנביאים בהשקיפם את עוז דמיונם במליצה נשגבה , יבארו אח"ז את מליצתם זו ברפות דמיונם ג"כ באמרות רפות כן גם באר הנביא אלה אח"ז כ"ד כי רצונו שרפתה דמשק אך לקול השמועה שזכר על שהפנתה לנוס וגו' כדגים שזכר , ויתמה (כה) איך לא עזבה ונעזרה ביד שכניה לחזק אותה בדברים שלא תתרפה כה אחר שהיתה תמיד עיר תהלה בפיהם להללה , ולא יוכיחוה עתה על רוב עצבונה אחר שהיתה תמיד קרית משוש , וע"ז ישלים דברו (כ"ו) כי לכן יפלו בחוריה ברחובותיה יען כי מרוב פחדם לא יצאו מן העיר לקראת האויב להלחם עמו בשדה , וכל אנשי המלחמה ידמו ממרך לבם , ע"ד הכתוב התרפית ביום צרה צר כחכה עפ"י באור החכם איכל שם .
(כד) ורטט החזיקה , דמשק החזיקה את הרטט , וצרה וחבלים אחזתה פי' את דמשק , והוא הפוך מליצה נעים מאד , ובהתבונן יותר נראה כי כה תאמר מליצתו כאשר רפתה דמשק הפנתה לנוס והחזיקה ברטט שינוס עמה , ויהי כראות זאת צרה וחבלים ויאחזוה כיולדה ולא נתנוה לנוס , וע"ז יתמה הנביא (כ"ה) איך לא נעזבה מיד צרה וחבלים שתוכל לנוס , ואומר (כ"ו) כי לכן אשר לא נתנוה לנוס ונשארה בתוך העיר יפלו בחוריה ברחובותיה אשר בעיר , וכל זה היה למען אשר יבוא האויב אליהם אל העיר (כ"ז) והצתי אש גם בחומת העיר דמשק עצמה ושרפתה גם אותה .
(לב) והיו מקניהם וגו' לכל רוח וגו' ומכל עבריו וגו' , כל אלה מסובבים ממ"ש (ל"א) לא דלתים וגו' . (לו) והבאתי , יצייר בעוז דמיונו כי יביא ארבע הרוחות כחיתו טרף הרעבים וה' יזרה להם את בני עילם שיטרפום וישאום למעונותם שהוא לכל גויי הארץ , כמ"ש ולא יהיה גוי .

נ (ב וג) הגידו בגוים , כשלות פרס ומדי על בבל יצוה הנביא גם לאחרים לבשר בגוים בטח כי כבר נלכדה בבל ואל יכחידו זאת מיראת בבל ויאמר הטעם כי אחר שכבר עלה עליה הגוי הזה מצפון בטח הוא שישית את ארצה לשמה . (ד) בני ישראל ובני יהודה , עי' באורי למעלה פרשה למ"ד ול"א ותראה כי על ישראל שהוא אפרים יאמר פה (ה) ציון ישאלו נגד מה שמאסו הם בציון מימי ירבעם , והם יהיו האומרים באו ונלוו אל ה' נגד ההפוך מה שנפרדו אז מבית ה' לעגלי הזהב , והמה האומרים ברית עולם שלא יפירוה עוד כבימי ירבעם , ורק עליהם יאמר (ו) צאן אובדות כמ"ש עליהם ישעי' האובדים בארץ אשור , ועליהם יאות אמרו רועיהם התעום שהם ירבעם וכל מלכיהם שאחריו אשר בכלם נאמר (בס' מ"ב) כי לא סרו מחטאת ירבעם , שהוא להתעות את העם מבית ה' אל העגלים , ועליהם יאמר כי שכחו כבר את רבצם האמתי שהוא בית ה' ועירו , ומה יאות עליהם גם אמרו (ז) תחת אשר חטאו לה' נוה צדק שהוא השם שאמר הנביא גם למעלה שם כי כן יקראו בני ישראל לירושלים ולבית ה' בשובם שמה עי"ש , וכן גם השם מקוה קרא הנביא גם למעלה (י"ז י"ג ועי' באורי שם) לירושלים , וגם את השם הנכבד הוי"ה הרכיב הנביא בשני שמות ירושלים אלה כמ"ש גם למעלה יקרא לה ה' צדקנו , ועוד כזה במקראות .
(ח) כעתודים לפני צאן , ינבא אל העולים בראשונה עם זרובבל ויחזק את לבם לצאת לבלתי ייראו ויחתו מאסון הדרך (כאשר נבא ע"ז ישעיה רבות מאד וכן עוד נביאים) ויצוה אותם להיות בעליתם זו הראשונה כעתודים מטיבי לכת לפני הצאן נגד העולים אחריהם עם עזרא ונחמיה .
(ט) משם תלכד , ומצד צפון גם בבל תלכד אף כי בצורה היא מאד מצד זה בדעתם שהאויב בא מצד צפון ויבצרוה שם , אבל גם חצי האויב הם כגבור משכיל אשר לא ישוב ריקם , ובחר בשם משכיל שישתמע גם בשי"ן כאלו החצים הם גם בעלי שכל כמו הגבור , מה שאלי הגבור תאר זה כשפת יתר והבן . (י ויא) ב' הכתובים מקבילים כי עתה ישבעו השוללים את כשדים תחת אשר שבעה ופשה בת כשדים כאשר שסתה את נחלת ה' . (יב) בושה אמכם , גם זה מקביל למה שהמשילם (י"א) בעגלה אשר במשל שבח הוא לפרה אם עגלתה פשה וגדלה ובריאת בשר , וכאלו גם תבוש ותחפר אם אחריתה רזון וכחש , (וכן הוא בנשי ב"א) רק שתפש בסוף דבריו את הנמשל האמתי שהיא ארץ כשדים והחליף את הרזון והכחש בציה מדבר וערבה , שכן הוא דרך כל הנביאים במשליהם כנודע . (יג) מקצף ה' , פי' גם אחר שתחרב ותהיה מדבר ציה כמ"ש (י"ב) לא תשוב עוד להיות נושבת מקצף ה' אשר יחול עליה והיתה כן שממה כלה . (יד) ידו אליה , אחר שזכר דורכי קשת שהוא ברגל יאמר ידו אליה שהוא ביד והוא לכוון החץ אל היתר , וכן יבוא אל כל מלאכה שהיא בחריצות תנועת היד כמו וידו אבן , ידו גורל , לידות את קרנות , ולעמת זה ישכיל ויאמר על בבל (ט"ו) נתנה ידה לאות הכנעה . (טז) כרתו זורע , יאמר כי תחת המגל הקוצר זרע הזורע באה החרב הקוצרת זרע אדם . (יט) הכרמל והבשן , זה בא"י וזה בעבר הירדן , וכן השכיל לתפוש ב' מקומות כאלה בחלק ב' הר אפרים והגלעד , וכלם המה מושבות ישראל

שהוא

והוא מואב הלא יסתפק אך בקיאו, ואז כבר יהיה לשחוק. (כח) עזבו ערים ושכנו בסלע, הוא מדבר מואב הנקרא גם סלע מדברה (ישעיה ט"ז א׳) וא"כ ענינו כמו למעלה פה (ו׳) וכבאורנו שם עי"ש. ועתה יתכן אמרו ע"ז והיו כיונה אשר אם היא פותה ואין לב (הושע ז׳ י"א) ועכ"ז תקנן רק בעברי הפחת שאכל פיה מלמעלה ולא בעבריה למטה כי פן ירד בעבריה אבן או צרור מלמעלה ויכבד כובדו מאד למטה ויהרוג אפרוחיה ואם היא יודעת בטבעה להתרחק ממקום סכון, אף כי לכם לדעת בשכל כי טוב לכם עתה לעזוב הערים מפני האויב ולשכון בסלע מדבר מואב. (כט) שמענו גאון מואב, מתשובת הנביא נדעה כי אמר מואב בגאותו ובעברתו על האויב כי לא ייראנו ויעשוהו כלה כאשר עשו לאויבם זה וזה כאשר כן התפאר רבשקה על יהודה, והנביא משיבו ע"ז כי שמענו גאון וגו׳ שאין כל זה כ"א רום לבו (ל׳) וידעתי כי אך מעברתו ידבר כן, ולא שהוא כן באמת, ובדיו שבדה מלבו כי כה וכה עשה לאויביו לפנים לא עשו כן מעולם, וזה מגבהי דרכי המליצה לדלג על דברי מדבר א׳ ולהשמיעם מתוך דברי השני. (לט) מואב בוש, לדעתי הוא שם תאר מרכב ופי׳ מואב הנכלם. (מו) בניך בשבי ובנותיך בשביה, שם הזכר לבנים ושם הנקבה לבנות. (מב) ונשמד וגו׳ כי על ה׳ וגו׳, ב׳ קצות הפסוק, ובכתוב (כו) עשה פסוק אחר.

מט (ג) והתשוטטנה, בחר בב׳ טריקות משלום קשות כאחת׃ (יא) הבטחו, כמו ותקרבו עלמות. (יב) אשר אין משפטם, לפי"ז היה לו לומר אח"ז ואתה הוא אשר משפטך לשתות, אבל השכיל לקצר במ"ש נקה תנקה ודי לו, כי לא יאמר נקה כ"א על מי שמשפטו להענש ונקה. (יד וטו) עי׳ באורי עובדיה מש"ש. (טז) תפלצתך, אני אומר כי כל שרש פלץ הוא כשרש פרץ כנודע חלוף זה לרוב כמו נפרשי עב ומפלשי עב ועוד רבים, והפעל ועמודיה יתפלצון שיתפרצו לצאת מפני המשא הנשען עליהם, או שישתברו וככל התפעל הדומה אל הכבד אשר ממנו וחומת ירושלים מפרצת, והשם פלצות הוא הקור העובר על פני כל העצמות הנבעת והנפחד, ופורץ בהן, וע"כ יבוא גם בפעל כסוי ותכסני פלצות, ומפלצת לאשרה עשתה אם: אשה הוא שבנתה תהלוכות ומבואות רחבות ופתוחות לבוא אליה כל העם בהמון חוגג כמו בפרץ רחב, ואשה הכרית אותה, והוא כעין מפרצי הים, ויהיה גם תפלצתך פה מענין פריץ בל"ע ופריצות בדחז"ל. (יט) הנה באריה, יאמר כי גבורי האויב יעלו עליהם ברהב ובעוז זה אשר יעלה האריה הנורא אשר בגאון הירדן אל נוה האון ואם גם הוא נוה איתן באון כביר הוא מהמונם לא יחת וימהר לטרוף באפו ובעוזו עד אשר עדי רגע אני אריצנו מעל העדר פי׳ כרגע כבר ישוב במרוץ גדול עם טרפו בפיו, וגם אני אז כרגע אחיש והפקוד עליה אריה (אויב) אחר שם בגאון הירדן כל מי אשר בהם אך בחור במלאכת הטרף, שירוץ גם הוא קל מהרה כראשון ויחיש ג"כ לטרוף ולשוב כרגע כמוהו, ויוסיף עוד: ואם האריות (האויבים) לבדם לא יעשו כן כי הם יאמרו את מועדיהם מתי לבוא אל העדר שהוא בעת אשר הרועה וכלבי׳ לאנו רחוקים מאד בואו שמה, אבל אחר שאני ה׳ הוא שולחם מי כמוני, ומי הוא אשר יועיד גם לי מועדים לשלוח האריות בעת שאין הרועים בצד נפלם, הלא אם גם הרועים כלם יעמדו על יד העדר מי הוא הרועה באדום אשר יוכל יעמוד לפני ולנגדי, ולכן (כ) שמעו והבינו עצת ה׳ זו וראו מה הנה מחשבותיו אלה ותראו אם לא אריות אלה יסחבו אותם את כל צעירי הצאן האלה אחד אחד, עד אשר יריק וישמים עליהם את נוהם זה (שהוא נוה איתן הזכר מכל הצאן שבו, והקורא המשכיל ימלא עתה את כל הקצות אשר סרו מב׳ הכתובים האלה לרגלי באורי זה. (כא) צעקה בים סוף נשמע קולה, לא אמר קול צעקתה נשמע בים סוף אבל השגיב מליצתו לצייר את הצעקה כעצם חי אשר קולה נשמע בים סוף כמו שאמר כן עד"ז גם (מ"ח ה׳) לפי באורי שם. (כג) בים דאגה, לדעתי יורה גם השרש דאג על דגי המים וכמ"ש בנחמיה כל מכר וכל דאג, וכמו שבא דג על היחיד ודגה על המין כן בא גם דאג על היחיד ודאגה על המין. ולפי"ז היה צ"ל גם נקוד דאג בשו"א הדל"ת ובקמ"ץ האל"ף ע"מ זמן וכמו דאגה פה ע"מ צדקה, רק לנחות האל"ף בא תנועתה על אות שואית שלפניה כדין, ולאשר טבע הדגים שלא לשקוט ולנוח רגע כ"א לנוע תמיד רצוא ושוב כה וכה, בא הפעל דאג גם על אדם הנפחד על מה שנעלם ממנו ומחשבותיו ינועו מרע לטוב ולהפך, בלי השקט. וזה אשר יאמר הנביא הלא תבוא חמת ואף על מרך לבם כי אך בשמעם כי יבוא האויב כבר נמוגו וינועו לרוץ כה וכה (כמו ההמון נמוג כי כן כל קבוץ ב"א המתפרד נראה כאלו הקבוץ נמוג) בטרם בואו, וימליץ עליהם כי הם במרוצתם כמין דאגה בים אשר השקט לא יוכל, וכאשר כבר הראיתי רבות כי הנביאים

מה שבא עליה האויב והזרים שזכר מבלי היות להם כל נסבה להלחם עמם במשפט, הוא יען (ה) כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו וגו' והוא העירם כאמור פה (א' וו' וי"א), ולו ה' הצדקה לנקום בם יען כי ארצם בבל (כי אותם זכר (ד) בל' רבים, וישראל ויהודה זכר פה בל' יחיד) מלאה אשם מקדוש ישראל פי' ממה שאשמו ועשו לקדוש ישראל בארצו וארצם נמשך גם למטה וכמו מארץ קדוש ישראל, וע"כ (ו) נסו וגו' אל תדמו גם אתם בעונה זה שהוא האשם שזכר, יען כי עת נקמה היא לה' וגו' על אשמם זה, ע"כ הנשאר בה להלחם בעדה הוא נלחם בה' וידמה בעונה, ויאמר עוד ע"ד המשל כי יען (ז) שהיתה בבל כוס יין ביד ה' לשכר כל הארץ ע"כ הגוים שתו מיינה השתכרו מאד עד שישתגעו ויתהוללו עתה כשכורים לבוא עליה באין להם אליה כל דבר פשע ואך ברות משחית ובוזזות (א' וב') ואומר (ח) כי הכוס הזה נפל פתאם מיד ה' (שהפילו) לארץ ונשבר, ויצוה שילילו על הכוס ואח"ז ייעצם שיביאו צרי לרפאותו (ע"ד וירפא את מזבח ה') ויצייר כי אחרי שעשו השומעים כן ישיבו אותו דבר (ט) כי רפאנו את הכוס כעצתך אבל לא נרפא, רק הנביא ידבר כל דבריו אלה הנופלים במשל הכוס על בבל הנמשל, וישלים דברו כי ע"כ יאמרו עתה המרפאים האלה איש לרעהו עזבוה ונלך וגו' (שהוא כעצת הנביא (ו) נסו וגו') יען כי עתה נראה בעינינו כי מלחמת ה' היא וכי נגע אל השמים משפטה וע"כ אין עוד רפואה לשברה, ויאמר (י) כי עם משפט בבל אשר נגע אל השמים ומשם יצא, הוציא ה' עמו משם גם את צדקותינו, אשר עד כה היה צדקנו נעלם מעין כל העמים, אשר ראו ושמעו את כל האכזריות אשר עוללו לנו הכשדים וה' לא דן את דיננו זה שבעים שנה, וחשבו שאין זה כ"א שעשו הכל בצדק, וכפי הרשעה שעשינו להם, אבל בצאת עתה משפטם הוציא ה' את צדקותינו, ע"כ בואו וגו'. (יא) **מזמתו להשחיתה**, פי' עצתו ומשפטו להשחיתה בתושיה ומזמה, כי על ה' ידבר פה, ולא כפי שבא מאמרו זה על האויב בכתוב (א) עי"ש והוא עצמו יפרש דבריו כי נקמת היכלו הוא, ע"כ ישחיתה הוא במשפט וכן יאמר (יב) זמם ה'. (יד) **נשבע ה' בנפשו**, מפרש פוא ופשה בא השם נפש לכנות בו קבוץ כל הכחות הנעלמות אשר בכל חי לפי ערכו, והוא עצמות החיות והושאל בלשון בני אדם גם על ה' ית', ועל שהיה בבל מזיי"ן הנפלאות אשר בארץ, ע"ד חומותיה ובניניה על המים ורוב עשרה. כנודע ע"כ אחר שזכר הנביא י"ב וי"ג את החומות והמשכנות על המים ורבת האוצרות של בבל, בבואו להגיד כי פתאם וכרגע יהיו כל אלה לאל ולאין מה שהיה זה אז בעיני השומע דבר קשה להאמין, ע"כ השגיב לחזק נבואתו זאת אחר שזכר הגדולות האלה במה שנשבע ה' בנפשו כי כן יהיה, והפליא להשכיל מאד בהעתיקו פה אח"ז את המאמר אשר אמרו כבר (לעיל פר' י'), והוא (טו—יט), המדבר על ראשי כחות ותארי ה' ית' וראשי פעולותיו הנוראות (ט"ו וט"ז) לבאר בזה ענין בנפשו אשר אמר בהשאלה על ה' ית', וגם לערוך את רוב גבורותיו לעמת הבלי אלהי בבל, לחזק בזה אמונת השומעים כי היכולת לה' הוא להחריבה, וכי לו גם הצדקה ע"ז על כי הוא (יט) חלק יעקב אשר זו בבל אכלתהו (לד) ותראה עוד גדולת הנביא במליצתו, כי הפליא גם להעריך במעשי ה' גדולות אשר מקבילות הנה לעמת כל הגדולות שזכר בבבל, וערך את כל הארץ והתבל כלה לעמת ארץ בבל, והשמים מקיפי הארץ לעמת חומות בבל (יב) והמון המים בשמים לעמת המשכנות הבנויות על מי בבל (יג) ואוצרות הרוח לעמת שהיא רבת אוצרות, והנה לפי כל אלה יסכים עמי כל קורא כי כל המאמר הזה נבא אותו ראשונה במקום הזה ומזה העתיקו לפרשה יו"ד לעיל. (יט) **ושבט נחלתו ה'** וגו', לפי מה שלא אמר פה כמו למעלה שם וישראל שבט נחלתו ה' וגו', יובן כי רצונו בשניהם הוא כי ה' שהוא חלק יעקב הוא יוצר הכל והוא גם שבט (מנהיג) נחלתו שהוא יעקב שזכר; כי שמו הוא ה' צבאות שהוא השם שיסדתו חנה כנודע, המורה על כל יסוד דת משה וישראל, שהוא כי הוי"ה אם שהוא נעלה ומרומם ונשגב מכל שכל אנוש עכ"ז הוא בעצמו ולבדו הוא המנהיג את כל הנבראים כלם כפי שהוא גם יוצרם מתחלה עד שהוא גם מנהיג את הצבאות שהם המנהיגים לדעת עובדי ע"ג, ע"כ משרבו בעלי דעה רעה זו בימי חנה, קראה את ה' ית' (להוציא דעה זו מלבם ולבטלה) בשם ה' צבאות לאמור שהוא ה' עצמו הוא גם מה שהצבאות הם אצל עובדי ע"ג ר"ל המנהיג את הכל, והבן דבר גדול זה שאני אומרו בקוצר קטן כזה, ועיין באורי למעלה שם ובמקומות שהראיתי שם עליהם, והשם שבט יבוא על המנהיג והוא משאל מן הרועה המנהיג עדרו בשבטו וכמו וקם שבט לא יסור שבט ודומיהם, וכן נפרש עתה גם למעלה שם נאמר וישראל שבט נחלתו ה' צבאות שמו שיהיה שעורו לפי"ז כי יוצר הכל הוא ושבט של נחלתו ישראל כי ה' צבאות שמו ויובן לפי האמור פה. ואל זה נמשכו היטב כל דבריו אח"ז (כ—כד) כי יאמר שכן גם כל הרעות שקבלו אחרים ע"י בבל וגם הרעות שתקבל היא עתה, כלנה

(שהוא אפרים) שזכרו פה וכמש"ל. (כא) יושבי פקוד, כבר בארתי השם הזה על בבל (לעיל ו' ו' וי"ג כ"א) עי"ש כי יקרא לבבל יושבי פקוד ולירושלים העיר הפקד ומטעם אחד, ואולי נבא זה המאמר והוסיפו פה אחר גלות יהויכין וקרא אותה ע"כ גם מרתים ברבוי זוגי ע"ש שמרתה אז כבר בה' בשתי גליות של יהויקים ויהויכין כי הנבואה הזאת כלה נבא בשנת ד' ליהויקים כמ"ש לעיל (כ"ה י"ג) ועי' באורי שם. (כד) יקשתי לך וגו' ואת לא ידעת, זה יובן למי שקרא תחבולות סתרים שעשו דריוש וכרש בכבוש בבל מבלי שידעו והכירו בם הכשדים עד שנגלתה הרעה, ואז פתאום (כ"ה) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו שהם פרס ומדי שהתגלו אליהם פתאום בעיר בבל מתחת לחומותיה, וימליץ על תחבולה זו כי מלאכה היא לה' וגו' בארץ כשדים. (כו וכז) מאבוסיה, עי' רש"י והדין עם מנחם שהוא מלשון אבום כי לפי"ז יובנו המליצות שאח"ז, כי הפרים אבוסים באבום הרפת להבריאם ליום המטבח ויניעו שם תחתיהם ערמות תבן למשכבם כנודע ומקץ הימים ימי האבוס המגבלים, יבואו הטבחים ויפתחו המאבוסים ויסלו וידרכו על הערמים וכמו כן על הפרים שהפילום עליהם ארצה להרגם, ועי"ז יחרימו כל מערכי וסדרי המאבוס עד לאין שארית, וז"א אח"ז (כ"ז) חרבו בחרב כל פריה עלמן, וגם ז"א כי בא יומם וגו' שזהו מקץ שאמר (כ"ו). (כט) חנו עליה סביב אל יהי לה פליטה, מן העיר כי (ל') לכן יפלו בחוריה ברחובותיה כמש"ל. (לא) הנני אליך זדון, מוסב למ"ש אל ה' זדה, והשגיב מליצתו לצייר כאלו בבל הוא כל עצם הזדון, ולומר כי בא יומו וא"כ לא ישאר אחריו עוד כל זדון בארץ, ויפליא להליץ עוד ע"ז (ל"ב) כי בהכשל ובנפול זדון זה לא יהיה לו עוד גם כל מקים בארץ כי מי זה יזיד עוד אל ה' להקימו ואם רק אצית אש בעריו ואכלה כל סביבותיו, כי לא יזיד עוד איש לכבותה. (לד) גואלם חזק, מן המחזיקים בם ומאנים לשלחם שאמר בכתוב הקודם. ריב יריב את ריבם, לחוק בחוט המשלש אשר אהב כנז' כבר. (לו—לח) חמשה ווי"ן באו בכתובים אלה בראשי מסובבים ואיש איש בא לענות כענין לסבתו והם, ונואלו וחתו והיו לנשים ובזזו ויבשו, והוא מסדרי המליצה. (לט) לכן, ישבו ציים ואיים ובנות יענה שהם אימים באמת תחת הפסילים שהיו להם אימים בשקר שאמר לפני זה. (כב) ועל סוסים ירכבו, דברים אלו סותרים את הבאור שהבאתי בשם תלמידי החכם על הכתוב רכב חמור רכב גמל (ישעיה כא) הנדפס בסוף כל הבא"ח לס' ההוא עי"ש. ואולי נוכל להחזיק בו עוד עפ"י דברי המבאר פה, באמרנו כי למען השוות גמול בבל לגמול ישראל עוד יותר עי' לעיל (ו' כב—כד) לא רצה הנביא לשנות פה גם במאמרו זה אף כי שנה מעט בכתובים אלה (מא—מג) לפי ההכרח.

נא (א) הנני מעיר וגו' רוח משחית, רצונו שהאויב אשר יבוא על בבל לא יבוא לריב ריבו כדרך כל הנלחמים, כי לא התגרה בו מלך בבל, ולא עשה לו כל מאומה רע, ואין זה כ"א שאני העירותי בו רוח משחית פי' מבלי שים לו בעצמו כל נסבה למשפט מלחמה כ"א כחפץ אך להשחית, אבל הוא משפט לאלהי יעקב על כל אשר הוסיף ג"כ והרע לעמו ולארצו וכאשר ישלים דברו (ו) עת נקמה היא לה' גמול הוא משלם לה. והוא העיר בו רוח משחית זה, ויוסיף עוד (ב) כי כן גם אחר שיכבוש אויב זה את בבל אשלח עליה עוד זרים פי' שאין גם להם על בבל כל דבר משפט כ"א שהוא זרות ואכזריות לבד, והם שכניה מסביב אשר היו עליה רק מאשר שמעו כי יום רעה הוא לבבל ונפלה ביד האויב הבא ג"כ אך לבעבור השחיתה, והנביא בעוז דמיונו יראה עתה את האויב ואת הזרים באים אל תוך בבל והוא קורא אליהם שימהרו חיש ויקדימו לנפול תחלה על בתי בני החיל יודעי לחם בטרם שישמעו הם את בואם ויתפשו גם הם את הנשק בידם לעמוד כנגדם וז"א (ג) אל ידרוך וגו' ואל יתעל וגו' פי' חושו ובואו אל הדורך קשתו בעת מלחמה אשר עוד מעט ישמע את בואכם וידרוך, ואל לובשי סריונים במלחמותם כי עוד מעט ויתעלו על הסוסים בסריונם, כמש"ל (מ"ו ד') אסרו הסוסים ועלו הפרשים וגו' לבשו הסריונים, ויבאר דבריו (כדרכי) ואל תחמלו אל בחוריה שהם גבורי המלחמה תמיד והחרימו כל אנשי צבאה, ובזה תשכילו לבוז ולבוקק אח"ז את ארצם כמ"ש (ב), אחר שתכחידו אותם תחלה, ומה הפליא המליץ האלהי לצאת מעט בעזוז רוחו מדרכי הלשון לשמש במלת אל לפני הפעלים (מה שלא תבוא תמיד כ"א לפני שם) כי בזה המעט השכיל והפליא להשמיע רעיון רב וגדול כזה, שימהרו לבוא תחלה על בני החיל בטרם עוד ידרכו ובטרם עוד יתעלו, ויאמר עוד (ד) כי ע"כ יפלו חללים בארץ ארצם ומדוקרים בחוצותיה, יען כי האויבים נפלו עליהם פתאם, בטרם שידעו לצאת לקראתם למלחמה מחוץ לארצם, וכמ"ש פה (מז) וכל חלליה יפלו בתוכה, ויאמר כי כל זה

מה

לחזק דבר נ"פ. (נט) שר מנוחה, כמו שר שלום רק שהמנוחה הזאת היא קודמת בטבע ובזמן אל השלום הזה כי הוראתה פה על הנחת מלחמה ולהועץ איך לכונן את השלום וכמו הניח לו ה' מסביב ועוד רבים שפי' הנחה ממלחמות אויביו אשר מסביב, ויש בכל מלכות שר או שרים יודעי בינה לעתות מלחמה לכלכל דברי השלום בין מלכם ובין מלך מלחמתו כי חכמה רבה היא ושריה היה שר המנוחה הזאת, כי מובן הוא שלא היה בא צדקיהו לבבל אם לא לכרות ברית שלום עם נ"כ וע"כ לקח עמו את שריה שר המנוחה, וזה שהכתוב כופל את שמו ואומר ושריה שר מנוחה פי' שע"כ לקחו עמו. (סא) וראית וקראת, אין כל מובן למצות ראיה זו לדעת את מה נוהו לראות ונדחק המתר' לפרשו מענין מה שיתבונן תחלה שבא לקרוא כתב זולתו בדברי הכתב לדעת לקרוא היטב את"ז והוא זר מאד, כי לטעם זה היה לו לעשות כן בא"י לפני ירמיהו שיבינהו מה שלא ידע, אבל האמת הוא שצוהו לקרוא רק לפני ה' כמו שמובן הוא ממה שצוהו להתפלל אליו אחר הקריאה כי גם הקריאה היא מענין התפלה שאח"ז (סב) אתה דברת וגו' שפי' כל הדברים האלה שקראתי לפניך, הלא אתה ה' דברת אותם ומתי גם תקימם, וכמו שיובן גם ממה שלא אמר באזני מי יקרא הדברים כדרך הכתוב בענין כזה, אבל רצונו לפני ה' וסמך על המובן מן התפלה שאח"ז. ועתה יובן כי הזהירו עוד וראית וקראת ופי' שיראה כה וכה בטרם שיחל לקרוא אם אין שם איש שישמע הדברים ויראה מעשהו את"ז (סג) ופן יודע הדבר לנ"כ ותופר כל מחשבתם ע"ד המנוחה והשלום שבאו לבקש, ועוד גם רעה ואסון תמצאם שם, ואשר מבין בדרכי שלום כשריה היה די במאמר וראית לבד להבין דעתו בזה. ואולי גם זה טעם מה שצוהו לקשור אבן על הספר שלא יצוף למעלה ויודע הדבר, וכן גליתי בזה גם דעת המאמר פה שלא נודע טעמו לכל פותרי חידתו והוא אמרו (סד) ויעפו עד הנה דברי ירמיהו, שכן הוא פירושו שאחר המלה ויעפו שהיא מלה האחרונה בנבואתו על בבל פה (נח) יש להוסיף שם עוד המאמר עד הנה דברי ירמיהו יען שהוא באמת סוף כל נבואותיו בספר זה, (וע"ד אמרו לעיל מ"ח מ"ז עד הנה משפט מואב) רק שלא היה יכול להשלים בו שם, יען כי רצה לספח שם את"ז (ס) כי כתב ירמיהו את כל הדברים האלה הכתובים אל בבל לשלחם שמה ביד שריה, ואם היה משלים שם גם המאמר עד הנה דברי ירמיהו היה משמע כי כן העתיקו גם על ספר שנתן לשריה (אחר שיאמר את"ז (ס) ויכתוב וגו' את כל הדברים האלה) מה שהוא נמנע באמת שישים הנביא את נפשו בכפו חנם לכתוב ידו עוד גם את שמו על נבואתו זו הבאה לבבל, וגם למה שאיננו עוד מענין הנבואה שיקרא שריה גם אותו לפני ה', וגם למה שבאמת לא נאמר זה על נבואת בבל לבדה כ"א על כל ספר ירמיהו כלו, וע"כ החל לספר ענין שריה תיכף אחר מלת ויעפו, וכלותו לספר ענינו שב והשלים את המאמר כפי שהיה כתוב באמת על הספר שהיה כבר ביד ירמיהו מימי יהויקים (כמש"ל ל"ו ל"ב) אשר ממנו העתיקו לשריה, אבל לא היה יכול להשלים פה אותו לבדו שלא היה מבין הקורא מה ענינו פה, וע"כ חבר אותו בהשכל אל המלה ויעפו שם אשר משם הסירו בהעתיקו לשריה, וכתב פה כפי מה שהיה סדרם מתחלה שהוא ויעפו עד הנה וגו', להגיד אל הקורא כי כן הוא באמת משפט הקריאה למעלה שם בסוף הנבואה.

נב (א) בן עשרים ואחת, פרשה זו היא מעתקת מס' מ"ב מכתוב י"ח פרשה כ"ד עד סוף הספר שם (ולא להפך ככבר למבין) רק בשנויים קטנים בקצת כתובים ובדלוג ענין גדליה והשרים הבאים נוריתה שכבר ספר זאת למעלה ברחבה, ובהוספת מספר כל הגולים, במקום הדלוג הזה. (טו וטז) ומדלות העם וגו' הגלה וגו' ומדלות הארץ השאיר, עי' באור, ומלשון ב' הכתובים נראה כי יקרא לבני הערים דלות העם, ולבני הכפרים בשדות דלות הארץ, ואמה בשניהם דלות לפי מ"ש בס' מ"ב לא נשאר (פי' ת"י צדקיהו) זולת דלת עם הארץ, אבל בס' מ"ב ולמעלה פר' ל"ט בא ג"כ הכתוב הזה ובשניהם נאמר תחלת הכתוב ואת יתר העם, ובאור הכתוב עי' למעלה שם. (לא) ויהי בל"ז שנה, כתוב זה הוא גם בסוף ס' מ"ב וד' שנויים ביניהם, שם נא' בכ"ז לחדש, בשנת מלכו, נשא את ראש, מבית כלא, ופה אמר בכ"ה, בשנת מלכותו, ויוצא אותו, מבית הכלוא. ונראה כי לפי המובן ולפי הנהוג (כלהלן) כשנודע לאויל מרודך כי יהויכין המלך יושב במשמר מימי אביו כ"כ זה ל"ז שנה והוא לא ידע מה היה אז חטאו צוה עליו להוציאו ולהעמידו לפני השופטים לדרוש מפיו ומספרי זכרונות את חטאתו ולראות מה יעשה לו, וזה היה ביום שבתו על כסא מלכותו בכ"ה לחדש ומעשהו ביום הזה יספר בספר זה, כי כפי שהוא ספר הנבואות ודבר ה' יאות גם ללמד בו כי חק למלכים הוא להיות ראשית פעלם בהגיעם למלכות

לעשות

ביד ה' הנה שהוא המנהיג הראש ובבל היתה רק כמפץ בידו לנפץ אחרים ולהנפץ עתה גם היא. (כה וכו) הר המשחית והר שרפה, יתאר את בבל בתארי ההרים מקיאי אש המשחיתים את כל סביביהם ומסבבים רעות רבות באויר הארץ כנודע, ומה מאד יובן עתה אמרו וגלגלתיך מן הסלעים כי מעוז שטף נחלי האש עם עפרות ההרים האלה המוגרים יחד במורד מהרים אלה עד שיתגלו הסלעים הגדולים אשר בבטן ההרים נראה כאלו כל ההר כלו נתגלגל מעל פני הסלעים האלה, אבל לא יקחו גם מהסלעים אבן לפנה ולמוסדות יען כי שרופות גם המה ומתפוררות בנקל לעפר ולאבן. (כז) העלו סוס, פי' העלו במצותכם את חיל העמים שזכר חיש מהרה על הסוסים כילק סמור אשר רגליו כמסמרים לעלות בהם על נקלה מאד אף על חומת אבנים חלוקים, וכן פי' מש"ל מ"ו ט' עלו הסוסים על הסוסים, ובזה יחזק גם באורי פה (ג) (על ואל יתעל עי"ש, וכן פי' פרש מעלה בנחום ג' ג' שמעלה א"ע על הסוס דוהר שזכר שם ב'. (לד) אכלני, אחר שאמר (לג) כי בבל היתה מלאה כגרן בעת שדשין בה ועוד מעט תבוא לה עת הקציר ותהיה ריקה שאז כבר נאכלה כל התבואה בכל השנה ועתה מפנין מתוכה גם את הקש והתבן לנקותה לתבואה החדשה ואין בה אז לא ישן ולא חדש ולא אף המוץ להיכר שהוא מקום תבואה, יאמר עתה כי כן גם עשה לנו ג"כ כי אכלני בחרב אוכלת אחר שהממני ודש את חומותי במחי קבלו (וע"ד והמס גלגל עגלתו) ואח"כ הציגני כלי ריק אחר גלות יהויכין שהגלה כל מבחר הנפש והרכוש והשאיר רק דלת העם כמ"ש בס' מ"ב וכל עדני אלה הבליע בתוך בבל עירו ומלא בהם את אוצרותיו כתנין הבולע בע"ח שלם עד שנראה בולט לחוץ מעור כרסו המלא אז מאד כנודע, ואח"ז הדיחני ככלי ריק שזכר שמדיחין אותו עוד לבלתי ישאר בו גם צרור וכל מאומה ממה שהיה בו, ומציגין אותו זך ונקי לעת הצורך וכמו שעושין בגרן, והוא גלות נדקיהו האחרון, והמשיל את כ"כ לתנין שעבדו אותו הכשדים כנודע, ואחר שיצעק על בבל (לה) על החמס שעשו והשאר והדם שרצחו יאמר (לו) כי יחריב ימה ומקורה של בבל שהעשירוה (יג) עד שתהיה לגלים (לז) והוא נגד החמס, ובכתובים אח"ז (לח—מ) ידבר על שארם דמם ונפשם. (מה—נ) בכתובים אלה ייעץ את בני עמו שיצאו מבבל איש איש אחר שנפלה חומתה שזכר (מד) להמלט מחרון אף ה' בטרם יבוא שמה ומזהירם שלא ייראו וירך לבם בשמעם גם מרחוק שמועות רעות ומבהילות שנה אחר שנה מבוא האויב בארצות אלה בחמס ומושל על מושל דריוש וכרש אחריו, ותפחדו פן יבוא עוד גם עדיכם, כי לכן אפקוד בימים ההם ע"י אויב זה על בבל על פסיליה וארצה וכל עמה עד אשר ירננו שמים וארץ לשמחת מפלתה פי' כי השמועות הרעות חיש תתהפכנה אז לקול רנה בכל הארץ כי אך לבבל בא האויב והחריבה, וע"כ גם לא תעבור עליכם חרב האויב לא בצאתו ולא בשובו, ועוד כי מצפון יבוא לה אויב, ואתם הלא תמלטו ליהודה שהוא בדרום, ויחזקם עוד שנית לצאת בתמיהתו: הגם תרצו עוד לנפול חלליכם גם בתוך בבל במהומת מלחמת אויביה, הלא כבר נפלו לרגלי בבל חללי כל הארץ בבואה שמה אליהם ולמה עוד תפלו אתם גם בתוכה עמה יחדיו, וז"א עוד הפעם פלטים מחרב אתם מאז ע"כ הלכו נא מזה גם עתה, וזכרו בפיכם גם בבואכם שם מרחוק את ה' ואת ירושלים, והוא הכתוב (נא) שהנביא נותנו בפיהם לאמרו שם, ומ"ש שמענו חרפה כראה שהוא יען כי רוב בני יהודה בבבל וגם הנכבדים בהם היו בני גלות יהויכין כנודע, והם רק שמעו חרבן הבית ובעיניהם לא ראו, וכן נמשך לזה הכתוב גם כל האמור פה להלן עד סוף הכתוב כ"ז, ועל דרך זה: אז כי באו זרים וגו' בושנו מאד, אבל לכן הנה גם ימים באים ופקדתי על פסיליה נגד מקדשי ה', וכי תעלה וכי תבצר נגד החומה שנפלה, יבואו שודדים לה נגד באו זרים ונשמע עתה ביהודה קול זעקה מבבל וגו', נגד שמענו חרפה והקול אומר כי שודד ה' בלשון הוה ואבד ממנה בל' עבר, וכן כי בא עליה וגו' חתתה קשתותם בלשון עבר, כלשון ספור השומעים אז ביהודה מה שהוחל כבר להעשות, ויאמרו הטעם כי אל גמולות ה' ושלם ישלם (נו) כמו שהי' נאם המלך ה' ביד הנביא (לט) והשכרתי וגו'; ואחר שהשלים לדבר עצתו זו שיצאו איש מבבל אז כשתפול חומתה כמ"ש (מד ומה) ישוב עתה (נח) לדבר יתר דבריו בענין חומת בבל, ואומר כי כל מה שייגעו עתה עם הכשדים יותר בדי בנין החומות והשערים יגעים המה רק בעד די ריק פי' שלפי רוב הבניים עתה כן ירבו אח"ז החרבות הריקות, והוא נגד ערער שאמר שעניינו כמו ריק, ולאומים אלה ייגעו רק בעד די אש כי לפי רוב הבנין תרבה אח"ז גם האש אשר תשרפם, והוא נגד באש יצתו שאמר, ובכן יעפו. ומאמר זה אמר גם חבקוק על בבל (ושם באורתיו עוד גם בדרך אחרת) והוא אמר בדי ריק יעפו. והנה גם הלום ראיתי כי כפל הנביא את הרעה על אלהי בבל בנבואה זו עד ג' פעמים והם בכתובים (מ"ד ומ"ז ונ"ב) וכלם בלשון פקידה כמ"ש (יח) בעת פקודתם יאבדו, כמו שבארתי כן הרבה בספר זה שזה דרכו

לחזק

באורים חדשים לספר יחזקאל

א (ד) וארא, עי' באור וכן הוא האמת, כי עלינו לפרש גם בפרשה סתומה כזו אך פשוטו של מקרא שבו האמת יותר בטוחה למפרש, אבל הוא לא באר גם פשוטו של כתוב זה וכל שלאחריו, וגם באורו על חשמל בשם הרו"מ איננו כפי מהללו, והנני בא לבאר פשטות הענין אבל אבאר תחלה את המלות. מן הצפון, הוא רוח צפון כפשוטו (עי' באור) כי יען שכל המראה הזה שהוא כבוד ה' נראה אליו רק לפי שכן הוא דרך ה' להראות במחזה ובדמיון לכל נביא בראשונה, ויען שכלל נבואותיו יהיו על חורבן הבית וכל יתר הרעות שתבואנה עמו אז, אשר כל אלה יבואו לא"י מבבל שהוא מצפון לה, ע"כ ראה גם המראה בא אליו מן הצפון ר"ל איך שנגלה אליו ה' לראשונה כהולך ונוסע במרכבתו ומוליך ומביא עמו את הרעה מצפון, וכמ"ש להלן בעצמו כי אחר שראה את כל המראה נפל חים על פניו ושמע קול ה' מדבר אליו את כל הרעות שינבא על ירושלים כמו שהוא בכל הפרשיות הסמוכות, ועד"ז ראה גם ירמיה בן דורו בראשית הנבאו סיר נפוח ופניו מפני צפונה ושם הבינו ה' כי מצפון תפתח הרעה, ויחזקאל שנבא אח"ז, וגם גלה כבר לבבל וראה בפועל כי משם באה הרעה לא היה צריך להבינו זאת עוד, ואף כי נבא זאת שם בארץ כשדים אבל במראות הנבואה ראה כי עומד הוא בירושלים ורואה שם כל המרכבה ומנבא אותה וגם שאר נבואותיו אל יושביה וכאמור כן להלן, וכן אנו רואים ממ"ש גם להלן (ג' י"א) ולך בוא אל הגולה וגו' ועוד (שם י"ד וט"ו) ורוח נשאתני ותקחני ואלך וגו' ואבוא אל הגולה וגו' אל נהר כבר, הרי שהיה עד הצווי הזה בא"י והנה לא מצאנו בכל הכתוב לפני זה כי נע והלך הנביא ממקומו אשר שם ראה בראשונה את כל המראה הזה, א"כ הלא כל המראה הזה, וכן כל אשר דבר ה' אליו אח"ז עד הכתוב (ג' י"א) הכל היה בא"י במראה הנבואה אף כי בפועל היה אז על נהר כבר כאמור, וכן אנו רואים ממ"ש רוח סערה באה מן הצפון ואין צפון במקום הזה כ"א ארץ כשדים ובבל וכאמור הרי שהיה הנביא בצד הדרום לכשדים ובבל ואין זה לפי המובן מענין זה כ"א א"י וירושלים, וראה כי כל המרכבה עם כל מקיפיה אלה הולכת ובאה אליו מבבל לירושלים והיא נשאת אליו ברוח הסערה שהזכירה פה לראשונה, ומה שבא עוד הרוח גם בסערה הוא משל אל העונש המובל אז מן הצפון כאמור, וכאשר יבוא כן תמיד למשל זה בלשוננו בכל ספרי הקדש כמו ה' בסופה ובסערה דרכו ועוד רבים. ענן גדול וגו', כל אלה שיזכיר בכתוב זה ושאחריו הם הנשאים על כנפי הרוח שזכר כאמור, והנה מראות אלהים נראים תמיד בענן או בעשן בכל סה"ק והמה רומזים לקוצר ולכסות השגת הרואה בכבוד ה', וכי לא יוכל האדם לראותו ברור ובהיר אבל רק ע"י ענן ועשן המחשיכים את ראותו, והארכתי בזה במ"א. ואש מתלקחת, המבאר נדחק לפרשו כפעל מדומה מה שלא יבוא בפעלי שנוי ותנועה, גם באוה"ש באר מענין אחיזת האש אבל היא תאחז בזולתה ולא בעצמותה, אמנם פירושו האמתי הם כפשוטו של בנין התפעל שהאש לוקחת א"ע לרגעים מן הדבר אשר כבר אחזה בו כאלו היא נדעכת לכבות, ולרגעים היא גם שבה לאחוז בו שוב ובכן לא תמוש ממנו, וכאור הנר טרם יכבה או ככל אש אשר תבער ברוח או תאחז בדבר לח (ועד"ז פי' רש"י רצוא ושוב) והנה גם פה ראה אש בתוך הענן שהוא לח, ועוד גם נגרש ברוח סערה ע"כ היתה האש מתלקחת, ובא בבנין זה שנית בתורה ואש מתלקחת בתוך הברד כי גם הברד הוא לח ויורד עוד בסערה, וכל זה יורה פה בנמשל אל שכל האדם הנכסף תמיד לגשת ולקרב להשיג את ה' ית' בדרך החיוב והוא נדחה לרגעים מעומק ההשגה לאחור אל דרך השלילה והבן, ע"ד וינועו העם ויעמדו מרחוק, וכן וראית את אחורי (שלילה) ופני לא יראו (חיוב). ונגה לו סביב, פי' הנגה סביב לאש (כי כן יבוא אש גם בל"ז) וכמ"ש פה (כז) כמראה אש ונגה לו סביב, וגם (יג) ונגה לאש, ושרש נגה נחלף מן נגח בחי"ת כי אחר שהשאילו השם קרנים אל הקוים היוצאים מגוף המאיר ונוגחים באויר הסובב אותו ועוברים בקרבו כמו הקרנים היוצאים מראשי הבע"ח לנגוח בם את זולתם שעליהם הונחו מתחלה, השאילו כן גם השרש נגח על פעולה זו עצמה של קוי האור ורק להורות דקות פעולה זו מפעל נגיחת הבע"ח, החליפו החי"ת בה"א הקל, (ושרש נגע בעי"ן הממוצע בחזקו בין שתיהן בא ג"כ לפעל ממוצע בין ב' פעולות אלה כמובן)

לעשות חסד עם האסירים לפי דתי המלכות וע"כ אמר בשנת מלכותו ולא בשנת מלכו במקור הפעל יען כי ביום ההוא לא פעל עוד מאומה ולא יצא עוד לפעלו גם ענין חסדו עם יהויכין (ואולי כן גם ענין כל האסירים) כי תלה עוד בחקר משפט השופטים, אבל כבר נקרא שנת מלכותו כי מלך הוא, וגם מבית הכלוא הזה אשר ישב בו ל"ז שנה הלא רק הוציאו ביום ההוא אם גם לא נודע עוד אם ישיבוהו לשם ואם לא, ויתכן כבר לומר ע"ז ויוצא אותו מבית הכלוא בה"א הידיעה, ויהי ביום השלישי בכ"ז לחדש יצא משפטו לאור לעשותו חפשי מכלאו ולבלתי היות עליו עוד כל משפט בית כלא אם קשה ואם קל, ומעשה היום הזה הוא אשר יספר אותו בס' מלכים שהוא ספור פעלי המלכים, וע"כ אמר שם בשנת מלכו במקור פעל, אחר שאז יצא ראשית מעשהו לפעל ולסוף מעשה, וביום ההוא תחל שנת מלכו ופעלו במלוכה. וע"כ לא אמר שם ויוציא אותו מבית הכלא כי מבית כלאו הידוע הוציאו כבר בכ"ה, אבל אמר נשא את ראש יהויכין ומבית כלא בלא ה"א, כי נשא את ראשו לבלתי היות עוד אסיר בכל בית כלא, אף בקל מן הראשון, ואולי גם באמת קשה בית הכלוא מבית כלא, ויורה מה שבא בבינוני פעול שגם הבית כלא הוא כלוא עוד ג"כ בין בניינים רבים אשר מסביב לו ליתר משמר כנודע, ונזכר עוד פעם אחד בס' זה (לעיל ל"ז ד') אולי על כי היה אז עת מלחמה כמש"ש, שהדיינים מתקשים אז כנודע. (לג) מאת מלך בבל, ובמלכים אמר מאת המלך והוא הנכון אחר שכבר אמר אויל מרודך מלך בבל, ואולי יען שראה כותב הספר הזה כי מ"ש שם כל ימי חייו יפול בזה ספק אם הוא חייו של יהויכין או של אויל מרודך וכמו שנחלקו גם חז"ל אח"ז, וגם הרלב"ג והרד"ק לא מצאו להכריע, והוא הכותב ידע כי אויל מרודך מת לפני יהויכין וגם המלך שאחריו החזיק במצות אויל מרודך ולא חדל מתת לו ארוחתו ואמר ע"כ מלך בבל לכלול בזה את המלך הא' וגם את הב' ולהורות גם בזה כי ימי חייו הם של יהויכין, ונ"ע.

עתה אברך את אלהים ה' תילי המלמד אדם דעת אשר היה עמדי להקים ראש דברי לפני באורי לספר זה בתוך התנ"ך עי"ש והוא לגאול את כבוד הכהן והנביא הזה בכבוד תפארת מליצותיו העמוקות אשר גליתי בכל ספרו זה כיד ה' עלי השכיל, כאשר עיני ראו הרבה בעזרו הבא אלי מעמו — יהי כן ה' עמדי ביתר ספרי קדש אשר אנכי בא לבאר אותם, כי יורני דעת קדושים הצפונה בחכמת סופרים בסתום לשון קדשו אשר אך זה לבדו נשאר לי עתה לשעשועי כל היום, אחרי אשר לקח מאתי את כל חמדתי אשר נתן לי בארץ, ויגזור מזרועותי את בני יקירי החכם המשורר הגדול כמו"ה מיכה יוסף זלה"ה בימי נעוריו, בכ"ז לירח שבט שנת תבי"ר י"א יום לפני מלאת לו כ"ד שנה. בן החמודות, אשר היה לנס בעודו בימי הילדות, בשני ספריו אשר כבר יצאו לו לעדות, הריסות טרויא ושירי בת ציון, ברב תודות, ועוד לו בכתובים עשר ידות, אשר הן הנה לשברי מעידות, כי הוכן לגדולות ונכבדות, לולי אלה מחלתו היא שחפת אשת לפידות, אשר באה עמו הלום בתולדות, ותעלהו מזה באש פלדות, —. על כן היתה לי אך זאת כל נחמתי הפעם, ואך אותה אשאל ואבקש מאת ה', לחזות בנעם דבריו ולבקר בספרי קדשו כל ימי חיי, ודבר מה יראני באמתו, יאמץ ידי לכתוב במישרים על ספר, להורישו לכל משכיל דורש אמת בדבר אלהים מעל ספרי נביאיו וקדושיו אנשי הרוח, ובאלה ישלם נחומים לבני זה ולאבליו, ויהי נעם ה' עלינו ועליו, אמן.

ואלה הבא"ה אשר לידידי הרב השלם ר' משה רייכערסאהן בס' זה.

ג (כו) כבשת גנב כי ימצא כן הובישו וגו', ר"ל כאשר לא יבוש הגנב בהמצאו כי כבר הורגל בזה, כן לא הובישו בית ישראל — וכה"א לקמן הובישו כי תועבה עשו, גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו, וכמ"ש (ישעיה א') וחטאתם כסדום הגידו לא כחדו. (לא) אבלה חרבכם נביאיכם כאריה משחית, כלומר כאלו היו לכם הנביאים כאריה משחית, וכה"א נביא פח יקוש על כל דרכיו גו' ר"ל לדעת רשעי הדור ההוא. (לג) מה תיטיבי דרכך כו', ר"ל מה שהיה לך להיטיב דרכך ולבקש אהבה מאת ה' הנה היית להפך כי עוד הוספת לחטוא ותלמד לך את הדרכים הרעים ללכת בהם, כי בעיניך טובים המה אשר ע"כ תאמר כי נקיתי וגו'.

ה (יז) ואבל קצירך וגו', יאכלו בניך וגו', יאכל צאנך וגו', המקרא כלו מדבר בל"י, לבד מן יאכלו בניך וגו', גם לפי דרכי המליצה היה לו לומר יאכלו בניך לאחרונה, ע"כ נראה פי' כי האויב יאכל קצירך וגו' אשר נכון היה למאכל בניך ובנותיך לשבור רעבונם.

אבן זו מעל הצור שיש בו פגלות כמו בפרי הבצל. וע"כ יסמך אל הצור וגם הצור אליו כמו מצור חלמיש, מחלמיש צור, כמו תולעת שני ושני תולעת. וגם השם ע"פ ח ד ק ל היה ראוי דקלא ע"ש הדקלים הגדלים לרוב על שפתו כמו שנקרא עיר בא"י תמר ע"ש התמרים רק יען שהנהר חדקל הולך למזרח ארץ ארם (עי' מחקרי ארץ) ע"כ נקרא ע"ש דקל שהוא התמר בארמית, והה"א בסוף הוא ע"ש רבוי הדקלים שם וכמו והדגה, עגה, לרכבה, ועפ"י חלוף זה נהפך אל השם חדקל שלא יטעו שהיא ה"א נקבה, ובזה יובן מה שתרגם אנקלוס השם חדקל בשם דגלת ולא הניחו חדקל כדרכו בכל שע"פ וכמו שהניח שם גם השמות פישון גיחון ופרת כמו שהם בעברית, כי אחר שהוא לפי"ז שם הנהפך מן דקלא וחלוף זה איננו בארמית א"כ הניח גם אותו כיסודו בעברית דקלא רק בחלוף המולא הקו"ף בגימ"ל להקל המבטא וגם ה"א הרבוי שאיננו בארמית החליפו בתי"ו שהיא באה גם בארמית לסי' הרבוי לנקבות ו"ס בסמיכות, כי ה"א בתי"ו מתחלפין לרוב מאד. (ואולי גם השם דגל בעברית הוא ג"כ מן דקל כמו דגלת בתרגום וע"ש המוט הנטוה שבדגל העולה ביושר כתמר זה וכן דגול מרבבה על גבהו ויושר קומתו, שמטעם זה בא גם השם תמרות עשן כנודע ובדחז"ל מתמר ועולה). ולדעתי זו גם שע"פ ח ר מ ו ן הוא תחת רמונה ע"ש רמונים הגדלים עליו או סביבו או ע"ש שתבנית הר זה כתבנית הרמון (ועי' ארץ קדומים בשם הערים רמון ורמון המתואר). וכן השם ח ר מ ש נעשה מן רמשה שהוא המגל הארוך שהקוצר יעמוד זקוף ויכול להורידו עד לארץ ונדמה או לעין רואהו כזוחל ורומש על הארץ בין השבלים כרמש האדמה והולך וטורף אותם, והוא גם מענין רמשא בשי"ן בארמית ע"ש שהקציר בא"י הוא בערב ובלילה מרוב חום היום כנודע וגם השם רמשא הוא מענין הראשון ענין רמס ורמש בשי"ן בעברית ע"ש רומשי לילה כמ"ש ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער. וע"כ נאמר מהחל הרמש בקמה תחל לספור כי כן ספירת העומר בלילה, ואולי גם מזה הוא מוכח, ויש עוד דברים בזה ואין להאריך עוד. וכן ח ר צ ן הוא לדעתי הענף הקטן והדק אשר באשכל ענבים אחר שנגרו הענבים מעליו ונראהו מודעת שהוא אז כצורת האנקה כי יונקותיו יוצאות מסביב הגבעול במישרים כמו השערות מן האנקה. והאנקה יתרגם רש"י הריג"ו שהוא הערישסא"ן בלע"ז בל"ל, וקבלו השם הזה מן העבריים אשר להם היה חרצן מן רצנה שהוא שם תולעה גם בלשון תלמודי פ' המוכר את הספינה ר צ י נ ת א, ובזה ידוייק מאד מ"ש התורה מחרצנים ועד זג שיהיה פירושו מעץ הגפן הנשאר מן היין אחר שנסחט (כי אותו בוצרין עם הענבים כפי שהוא גם נמצא בין המוקשים), ועד זג שהוא הגרעין, ופי' מן היותר חיצון עד היותר פנימי. וכן השם ח ר ט ם הוא מן רטנה משרש רטן שענינו כשוף כמו שתרגום חובר חברים הוא רטני רטן ובחילוף טו"ן במ"ם הרב מאד נעשה חרטם. ועי' בביאורי להלן סוף חבקוק שעפ"י דרך זו נגלה לי מי היה הנביא חבקוק וגם זמנו ויחוסו ועוד דברים מה שהיה כל זה נעלם עד כה. ונשוב לענין ונאמר כי מה שלא נזכר השם חשמל שהוא שם האש הפנימית בכל אש שלנו כ"א במקום הזה, וכן מה שלא נקרא בשם אחר מהנוראה זו כמו מסב סובב מקיף וכדומה הוא יען שכל ענין המראה הזה הוא שבא הנביא לספר במשל וחידה איך שנראה אליו כבוד ה' בתחלת הנבאו, ולצייר לנו היכות וכמות השגת האדם את ה' ית' ע"כ המשיל מראה והשגה זו באש ונגה וענן ככל הנביאים כנז', המורים על מדרגות שונות בהשגה זו שכל היותר קרוב ופנימי באש זו הוא יותר בהיר להשיג בו את ה' ית', וע"כ הוסיף הוא עוד את מין האש הזה היותר קרוב ופנימי שהיא החשמל והשמלה המקפת והדבוקה בדברי המושג שהוא כמו העצם הבוער באש המאירה והאש היא המשל להשגה והבנה את העצם כי השכל המשיג ומבין את המושכל והמובן הוא כאש המשגת ואוחזת ומקפת את הגוף הבוער בה. וקרא את האש הפנימית הזאת בשם שמלה וחשמל (ע"ד כי היא שמלתו לעורו), כפי שהוא נהוג בלשוננו לכנות את כל המציאות (אשר רק על ידה יושג כי יש עצם ממציא אותה והוא ה' מחוייב המציאות (אף שמהותו לא תושג לזולתו) בשם לבוש ומעטה, יען שלא יושג הוא ית' לנו כ"א ע"י מה שהוא לבוש בלבוש כל המציאות שהוא נעלם בהם ורק מציאותו נכרת על ידם. כמו שכל נמצא פרטי יעיד על הרוחני הנעלם בקרבו ומקיימו והוא הרוחני עטוי ולבוש בחמרו. ומשל זה הוא בפי כל הכתובים כמ"ש הוד והדר לבשת עוטה אור כשלמה, ה' מלך גאות לבש לבש — התאזר. הנה כבגד יבלו כלבוש תחליפם, ושוליו מלאים וגו' עי"ש בבאורי, ולבושה כתלג חיור, ויתילבו כמו לבוש, ועוד רבים בסה"ק ובדחז"ל. וע"כ גם האדם אשר ה' עשהו בצלמו, גם הוא רק האחד בארץ אשר לבושים ילבש, וע"ז ירמוז אמרו ויעש ה' אלהים לאדם ואשתו כתנות עור וילבישם, ולהעירנו ע"ז החליפו חז"ל עור זה באור והבן. ויען כי המשיל את כל כבוד ה' ורכובו ומרכבתו המושגים אליו אז (לפי אין ערך כחו) לאדם וכסא העומדים על רקיע שעל גבי חיות ואופנים, אמר ג"כ לפי המשל הנהוג ע"ז

בלשון

וכן באמת נראים הקוים ופעולתם זו סביב לגוף המאיר . החשמל , רבינו רש"י ז"ל אחר שהביא דרשות חז"ל על ח ש מ ל ואמר כי המדרש אינו מיושב על הענין פנה אל הפשוט כדרכו והוכיח מלשון הכתובים כי החשמל הוא מראה אשר קרוב למראה כל אש והוא נמנא ונראה מתוך כל אש (עי' ודוק בדבריו ד' וה') אבל אמר ע"ז וז"ל ולא נודע מהו , ואני אחר שהתבוננתי למצוא גם שרש זה השם לפי דעתי בשאר שמות המרובעים אשר אות הראשונה בהם אות חי"ת , שהחי"ת היא במקום ה"א בסופם כלהלן , והתבוננתי עוד גם באש שלנו ובמראות השונים שבה , נגלה אלי עין בעין את אשר הוכיח וראה אך ברחב לבו ובינתו בפסוקי הכתובים רבינו רש"י ז"ל . והנה לפי דעתי יהיה שרש השם חשמל ש מ ל מענין שמלה ושלמה , וכאשר נשקיפה היטב אל תוך כל להבת לשון אש האוחזת בדבר הבוער בה , אז נראה מסביב לה מחוץ את הנגה שהוא אור הקרנים החזקים והדבוקים יחד באמתם ממנה והנראים עוד יותר בעצימת העינים מעט , ובתוך האש פנימה נראה מין אש אחרת אשר המראה שלה שונה ממראה אש החיצונה , והיא האש המקפת את הדבר הבוער בה מסביב לו כשמלה זו אשר היא מתחת לכל בגדי האדם ודבוקה בגופו כמ"ש כי היא שמלתו לעורו וע"ז נאמר עוטה אור כשלמה והיא הנקראת בשם ח ש מ ל כמ"ש פה כעין החשמל מתוך האש שפי' כעין החשמל הנראה מתוך כל אש , וכן (כ"ז) כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב , שפי' וגם כאש שהיא כבית לחשמל זו , והחי"ת שבראש השם היא במקום הה"א שבסוף השם ש מ ל ה , כפי שב' אותיות אלה מתחלפות לרוב מאד כמ"ש גם חז"ל , ועשו כן להבדיל בינו ובין שמלה , וכמו שבא חלוף זה מפורש (ירמיה מד) פרעה חפרע מלך מצרים , אשר כמעט לפיהו בינותי לפרש כל שמות מרובעים אלה שבאיה"ס חי"ת , שיהיו רק שלישים כמשפט הלשון , ובה"א בסוף (אם בסגו"ל למשקל ולזכר כמו מקל לבנה ותפתה , ואם בקמ"ץ לנקבה) אשר להבדילם מן הדומים להם הפכוה לחי"ת בראשם , והאבארם פה בקצרה : ח ב צ ל ת אין השרש מרבע חבצל ובאין כל מובן , כ"א ב צ ל ונעשה חבצל מן בצלה , כי לפי באורי (בראשית ל' ל"ז) שנקרא הבצל כן על שגם פריו כלו כליל הוא פצולים כפולים זעג"ז כנודע וע"ש עוד , יהיה ש ו ש נ ה שם הצמח הידוע שהוא בעל שש עלים נפשטים והחבצלת היא ג"כ ממין הזה אבל עליה הם כפופים וכפולים זעג"ז ונראים כפצולי פרי הבצל וגם היא שושנה ידועה מאד , ועשו חלוף זה שלא נטעה שהיא הבצל ושבאה גם בה"א נקבה כמו שער שערה ועוד רבים , ובא גם התי"ו בסוף לסמן נקבה שהי' ראוי לו בכח , וכמו שבא כן גם השם חשמל להלן (ח' ב') החשמלה בה"א נקבה כמו שהי' גם ראוי להיות שמלה בה"א , וע"כ אמר גם על חשמל (כז) בית לה סביב בל"נ . ח נ מ ל , פרשוהו מין ארבה בלי טעם ושרשו מרבע באין מובן ועתה יהיה שרשו נמל מן נמלה , יען שמין ארבה זה דומה לנמלה , ושלא להחליפו בנמלה הפכוהו כאמור ויהי חנמל , וכן ה ח ר ג ל שרשו רגל ע"ש שיכול גם לילך ברגליו , או לנתר בהן , או שבטעופו ירגל ויתור למצוא שדה תבואות והיה בא בה"א בסוף ונעשה בחלוף זה חרגל . וכן ח כ ל י ל אם הוא מרבע אין כל מובן בו , אבל לפי"ז הי' ראוי כלילה הנפרד מן כלילת יופי ע"ד השם כלה על שלמות יפיה והכלילי עינים כמו יפה עינים כי כן כל שתויי יין עיניו יפים אבל לא הדומים כד' המפר' . ובא גם פה השם חכלילות גם בסמן נקבה שהי' ראוי לו מתחלה . וכן יין ח ל ב ו ן . שפי' יין לבן אין שרשו חלב והנו"ן למשקל כי אם גם אמנם שהחלב לבן עכ"ז אין בשם חלב הוראת הלובן אבל שרשו ל ב ן ותחת שהי' בא בה"א וסגו"ל בסוף לזכר והי' נחלף בשם לבנה אחר , ע"כ נהפך והיה לחלבון . וכן ח ש מ ן שהי' מרבע בלתי מובן כהיה שרשו עתה ש מ ן ותחת שיבוא בה"א וסגו"ל לזכר כשם המספר שמונה לנקבה נעשה ג"כ בחלוף זה חשמן והוא שם לשרים כמו במשמניו רזון כל שמן וכל איש חיל , ויהרוג במשמניהם , כמו שנקראו אז גם בשם אבירים אילים כרים ועתודים ומזה גם אלופים . וכן השם ח ר ל ב ו ת רשע שפרשוהו מענין קשור כשם הנרדף עמו בכתוב שם אגודות מוטה , אבל באין כל מובן בו , אבל עתה יהי' שרשו ר ל ב כמו רצף מענין מרצפת אבנים שהוא כמו רצופים בדחז"ל ובה"א בסוף הי' דומה לרצפה ונעשה בחלוף זה לחרצב . וכן הוא לפי לעתי זו השם ח ל מ י ש , והוא יחזק עוד גם את באורי על חשמל. כי כמו ששרש ש מ ל בשם שמלה מתחלף עם שרש ש ל ם בשם שלמה כן יתחלף שרש זה עצמו עוד גם לשרש ל מ ש בשם חלמיש ואין שרשו מרובע ובלי כל מובן כ"א שהוא ע"פ האמור חי"ת בראש תחת ה"א בסוף ויהיה השרש ל מ ש דומה עוד בחילוף המוצא גם לשרש ל ב ש שכן גם כל ג' השרשים הקודמים האלה הם ג"כ מענין לבש . ויהיה חלמיש שם קליפת האור המקפת ומלבשת אותו כשמלה וכשלמה , וכמו החשמל המקיף את הגוף הבוער באש שלנו וע"כ בא גם הפעל משרש פסל על המסתת אבנים שהוא בחלוף המוצא כמו שרש פצל ובצל כמ"ש ויפסלו בוני שלמה שהוא לפצל ולהסיר קליפת

הבן

כף בעברית בא במקרא משותף גם לכף היד והרגל ולכף הירך ולכפות תמרים ולכף הקלע ע"כ הונח לכף הקטרת הזה גם שם מיוחד אליו לבדו והוא השם בזק כמו השם בזך בארמית בחלוף המולא כמו כובע וקובע, כפל וקפל, תכן ותקן, עכב ועקב (כמו ולא יעקבם) ועוד רבים. ואם נתבונן עוד בשם הזה נומר עוד כי הבי"ת בו יורה על התוך שבו כמו שע"כ נקרא גם כף ע"ש כפיפותו מסביב למען היות לו תוך, ונשאר זך או זק משרש זכך וזקק שהוראתם אחת כמו שמן זית זך, זהב מזוקק, והוא ע"ש שהקיטור הוא בא רק לזכך ולזקק את האויר כמו ושמים לא זכו בעיניו (שאין פירושו כ"א האויר הגבוה והבן) או ע"ש הלבונה שנתנה על הבזיכין שעליה נאמר ונתת על המערכת לבונה זכה כנודע. והנה ידוע כי המקטיר והמגמר את הלבונה או בשם אחר ע"ג גחלי אש אשר בתוך הכף הוא מניף ומניע את הכף כה וכה הנה והנה למען שיפיח הרוח בכף, ואז הלהב יוצא ועולה מן האש וענן הקטרת עליו וכלן יחדיו מתנועעין רצוא ושוב לעיני הרואים. וע"כ אחר שראה הנביא (יג) כי החיות היו בוערות כגחלי אש כמראה הלפידים ומן האש יוצא להב הברק וגם (יד) החיות עם כל היוצא והנראה עליהן רצות ושבות כה וכה, הנה לא היה לו כל דמיון אחר לדמות אותן אליו כ"א אל גחלי אש המתנועעין עם האש והברק והענן בתוך כף הקטרת וקרא ואמר על המחזה הזה כמראה הבזק. והנה בסוף המראה אחרי שהגיע לראות בגובה עד (כו) ממעל לרקיע שעל ראשי החיות עד דמות הכסא ועד דמות מראה אדם אשר עליו, נבהל ממורא כבוד ה' וחיש נסג אחור לצאת כרגע מתוך המראה שהוא מן הפנים אל החוץ ברוחב וגם מן המעלה אל המטה כמובן, והיה א"כ מהלך ראות עינו זה כקו אלכסוני. והנה ברדתו ממראה האדם והגיע עד לנכח ממעל למראה מתניו כבר הגיע אז ברוחב עד לקצה מרחב שמלתו החשמל שהוא במקום חיבורה עם ביתה ומקיפתה שהיא האש וע"כ (כז) ראה שם ג"כ כעין חשמל וכמראה אש (שהיא) בית לה סביב, וברדתו עוד והגיע עד לנכח מלמטה למראה מתניו כבר הגיע אז גם ברוחב עד לקצה מרחב האש שהוא במקום חיבורה עם מקיפה ותולדתה הנגה ע"כ ראה שם ג"כ כמראה אש ונגה לו סביב. וברדתו עוד והגיע עד לתחתית המראה שהוא לנכח מראה האופנים בארץ (טו) כבר הגיע אז גם ברוחב עד לקצה מרחב הנגה שהוא במקום חיבורו עם מקיפו הענן ע"כ ראה שם (כח) כמראה חיבור הקשת (שהוא רק נגה השמש כנודע ליודעים) עם הענן. והנה לחיבור הענן הבוער עם החשמל וכן לחיבור החשמל עם האש וכן לחיבור האש עם הנגה תולדתה הנזכרים פה לא נתן לנו הנביא כל משל ודמיון למראה חיבוריהם, יען כי כל החיבורים האלה אנחנו רואים את דמיונם גם באש שלנו כפי באורי למעלה. רק לחיבור הנגה עם הענן אשר לזה אין לנו כל דמיון בארץ השכיל הנביא ברוח קדשו ומצא לו דמיון בגובה האויר שהוא כמראה הקשת וגו': ובזה הנה זכר גם פה את הענן אשר גם בצאתו בא אליו מן הנגה. והנה החל בצאתו בחשמל שבו כלה בואו ובענן שבו החל בואו כלה בו עתה בצאתו ובזה גם הש[illegible]לכלות כל נבואתו זאת בענן שבו החל אותה כמ"ש ענן גדול ואש וגו', ככל אשר אני מראה אותך הקורא תמיד ברוב המליצות הנשגבות, ויהי בצאתו מתוך כל המראה ויתבונן בכל מה שראה פה ויקרא ויאמר: הוא מראה כבוד ה'! ואומר ואראה פי' אחר שהבינותי כי כבוד ה' הוא הביטו אליו עיני עוד הפעם (כפי מה שכן הוא טבע האדם בהפרדו מכל מראה נפלאה) ואפול על פני וגו'. ותשוב ותראה כי במראה הב' פרשה ח' ב' כאשר כבר הבין הרבה בהשגה זו פה בראשונה לא ראה שם עוד את המראה ע"י ענן ונגה החיצונים באש כ"א ע"י האש והחשמל הפנימים לבד וכן לא ראה שם עוד את האופנים והחיות והרקיע והכסא כ"א שתחלת חזיונו שם כבר היה במה שהוא מאד נעלה שהוא הדמות כמראה אדם, רק כי שם יספר את דרך בואו ועלותו לראותו ולא כמו שספר פה את דרך צאתו ורדתו מראות אותו ע"כ יאמר שם כי בעלותו והגיע עד לנכח מלמטה למראה מתניו לא עבר עוד ברוחב את כל מרחב האש וע"כ לא ראה שם עוד כ"א את האש כי האש היתה אז תחלת חזיונו כאמור, ובעלותו עוד והגיע עד לנכח ממעל למראה מתניו כבר עבר אז גם ברוחב את כל מרחב האש עד שכבר נכנס לתוך החשמל ע"כ גם ראה שם כבר את החשמלה. כי גם בואו ועלותו לראות ולהשיג הוא ג"כ כקו אלכסוני שהוא ממטה למעלה בגובה ומן החוץ אל הפנים ברוחב. והנה בכתוב ההוא נראה בעליל אמתת באורי פה על מהות החשמל כי יאמר שם תחלה שהדמות כלו ראה כמראה אש ואח"ז הוא פורט את חלקיו ואומר כי ממראה מתניו ולמטה ראהו אש וממתניו ולמעלה ראהו כעין החשמלה ואין זה כ"א שגם החשמל הוא מעצם האש ובתוכה פנימה וע"כ גם הוא כלול בשם האש שאמר תחלה שראה כל הדמות כמראה אש, וכמו שבאמת החשמל נמצא גם בתוך כל אש שלנו פה בארץ כמו שבארתי למעלה, רק שהנביא דבר גם שם לפי מבט עינו, כי בראשית מבטו עליו מחוץ ראה את הדמות כלה שהיתה כל קומתה אש, כי האש חופפת על כל החשמל והחשמל על כל הדמות כאשר לא יפרדו לעולם גם

באש

בלשון כי ראה אותם כלם בוערים באש שהוא משל למה שהם מושגים לאור כל שכל זך הראוי להשיגם, וכמו שנראה ה' גם למשה בראשונה בלבת אש, והוא ית' התעלם לשכון בתוך הסנה הבוער באש, וכן נראה ה' לאברהם בין הבתרים בחשכה ועלטה ותנור עשן ולפיד אש כפי המדרגות אשר הלך ועלה בהכרתו את בוראו בטבע חכמתו לבדה כידוע. וכן נגלה ה' לעמו על סיני בקדש כמ"ש מתוך האש הענן והערפל, ואמר שם עוד מתוך החשך וההר בוער באש, מה שיורה הכתוב הא' רק על השגת מציאותו והב' על העלם מהותו עם השגת מציאותו והבן. והנביא הזה מבאר זאת עוד יותר פה (יג) ודמות החיות מראיהן כגחלי אש בוערות פי' שדמות החיות ר"ל מה שנדמו אלי בכל אשר גם סביבותן יחדיו (שהוא השגתי אותם) היא כדמות גחלים הנוצצים ולוהטים באש האוחזת בהן מחוץ ויבאר עוד יותר כמראה הלפידים כי לפיד הוא שם הכולל את העץ ואת האש האוחזת בו עם הנגה והעשן יחדיו. כמ"ש ולפידים בתוך הכדים. ונצרך גם למשל גחלי אש שמשמעו שכל חלקיהם מחוץ מראיהם אש משא"כ בלפידים. וברצות הנביא לסדר כל מדרגות השגת ה' כפי סדרן הטבעי מתחלה ועד סוף סדר אותן עפ"י סדר כל מראות הלפיד שהוא גוף הבוער באש שההשגות נמשלות אליהן וג"כ כפי סדרן באש הטבעי לכל הבא לראותן מן החוץ אל הפנים, ופגע פה תחלה בענן שהוא העשן כמ"ש ענן הקטרת, כי בענן אראה, והעשן הוא החיצוני בכל מוקד אש, ואח"ז אש ונגה לו סביב (ולא הזכיר הנגה תחלה יען כי הנגה הוא רק תולדת עצמות האש משא"כ העשן) וע"כ לא אמר ג"כ באש ומתוכו (על הנגה) כעין האש כמ"ש בחשמל ובחיות והבן). ואח"ז החשמל אשר בתוך האש פנימה, וע"כ יאמר ע"ז ומתוכה פי' מתוך ומקרב האש אשר במראה ראה גם שם מה שהוא כעין החשמל הנראה מתוך האש פי' האש הידועה שהיא כל אש שלנו ויאמר אח"ז ומתוכה פי' ומתוך החשמל ההיא (כי החשמל נקבה כיסודה שמלה) נראה אליו שם דמות ארבע חיות שהן הנה דמות ראשית כבוד ה' המושג בנמשל זה והחיות הן הנה העצמים הבוערים בחשמל ובאש אשר במשל זה, כי בתוך החשמל שהיא השמלה שם כבר הוא העצם הלובש ומתוך זה הלבוש כבר תושג מציאות ה' יותר ברור והשגה זו מבית לחוץ תלך הלוך וחסור, מן החשמל אל האש וממנה אל הנגה וממנו אל הענן והעשן כי כל מה שירבו הלבושים תרבה כהות השגתינו אז את הלובש אותם. וסוף דבר כי ראה את המרכבה כלה כנר דולק באש, ורק למען יבאר ויפרש ויפרט כל מיני ההשגות אשר בנמשל הבדיל פה את החשמל מתוך האש שלנו וקראה פה בשמה אשר לה לבדה מה שלא נצרך לזה בכל מקום והוא נכלל שם תמיד בשם אש לבד יען כי גם הוא נעלם האש, ורק על שהוא שונה קצת במראהו, ומראה אחר רומז להשגה אחרת ע"כ הבדילו פה לבדו ובכתוב (יג) לא זכר עוד את החשמל וכלל אותו גם שם בשם אש לבד כמו בכל מקום אחר שכבר הזכירו פה בכתוב זה באש זו המקפת את החיות, רק בהגיעו למראה חדש שהוא דמות האדם (כז) זכר אותו באש היא שנית, אבל בכתוב י"ג בא רק להגיד בסופו כי האש המקפת את החיות שזכרה גם שם, היא נכנסת גם בין כל חיה וחיה יען שהיא מקפת סביב גם כל חיה לבדה. (ועל אש זו יאמר להלן י' ז' אל האש אשר בינות הכרובים) ואמר על האש שבינותם כי היא מתהלכת יען כי כל האש כלה היתה מתלקחת מפני הרוח כמבואר ע"כ בין החיות נדמה זה כמתהלכת שעיניו התהלך כה וכה כי ע"י ההתלקחות כפי באורי האש מתקרבת פעם לחיה זו ופעם לחיה זו והבן. ואומר שם עוד ונגה לאש בלמ"ד הקנין הדבק תמיד בקונה ליחס לו מה שהוא מחוץ לקונה שהוא הנגה. אבל יאמר עוד ומן האש יוצא ברק ורצונו כי הנגה לא נראה שם בין החיות מסביב לאש המקפת כל חיה מצד הפנימי יען כי האשים האלה מחוברות שם כאחת אבל מן האש כלה מסביב יוצא לחוץ זה הברק שהוא הנגה רצונו שהברקת האש לא תוכל להראות לעין כ"א בצאתה מחוץ לאש ולא בתוכה וכמ"ש בכל הארץ יצא קום, וע"כ קרא שם לנגה בשם ברק שההברקה הוא בטבע מחוץ למבריק, וגם יען שהברק השמימי ביום הגשם הוא נדמה ג"כ על פני הרקיע רק כקרן אור וקרן היוצא מבע"ח שהוא גם ענין הנגה הנולד מן האש ויוצא ממנה ולחוץ שהם קרני האור. והנה כמו שאמר על האש שמחוץ שהיא מתלקחת, ועל האש שבין החיות שהיא מתהלכת והכל מטעם האמור כן גם יאמר על החיות עצמן (יד) והחיות רצוא ושוב וג"כ מטעם זה כי החיות דקות מן האש והתנועעו ע"כ לפי תנועת האש מפני הסערה, שגם זה יורה בנמשל להשגה מתנועעת ובלתי נכונה וקימת והבן. ושם יאמר עוד כי מה שראה אותם רצות ושבות היה זה כמראה הבזק. עי' רש"י ורד"ק ועוד מפר' איך שנדחקו בבאור זה השם, והאמת הוא כי השם בזק הוא בעברית מה שהוא השם בזך בארמית שהוא תרגום השם כף וכפות בכל מקום שבאו במקרא לשם הכלי שהיו מקטרין ומגמרין בו קטרת בשמים במשכן ובמקדש, וכמו כף אחת — מלאה קטרת שתרגומו בזיכא חדא — מליא קטרת בוסמיא, (והשם כף לכלי מאכל הידוע לא בא במקרא), ונומר כי יען שהשם

כף

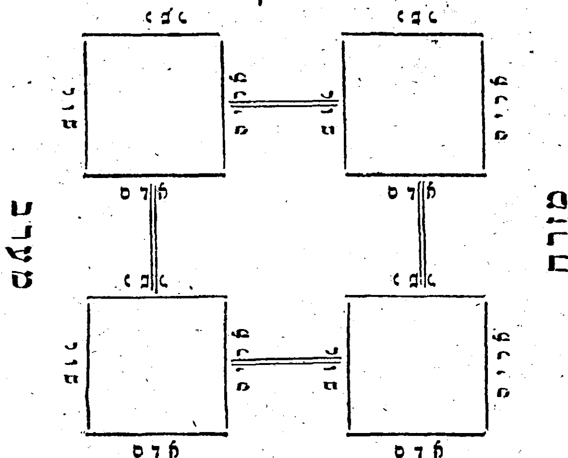
ולדבר גם אל הקורא רק בהבנת הדברים אשר אותם בא הנביא לגלותם אלינו . והומר הנה ד' החיות בהראותם לעיני בשר עמדו ברבוע שתים בכל רוח וצד המכוון במצבו לאחד מד' רוחות העולם בקו ישר ולכ"א ד' פנים האמורים בכתוב פנים א' לכל עבר , וכל פנים מד' המינים אם אדם ואם שור כו' היה מוסב בכל ד' החיות כלן לצד אחד מצדי העולם אם למזרח ואם כו' עד שבכל רוח שהיה עומד הרואה אותן מנכחן היה רואה בארבעתן מין פנים אחד אם אדם ואם כו' לנכח פניו . ובכל עבר מד' עברי כל חיה היה כנף אחד כמו פנים אחד . ואמר (ה) דמות אדם להנה עי' רש"י ובאור שהוקשה להם הלא היו להם גם פנים ממינים שאינם אדם , ולא זכרו כי הדמות והפנים ענינים שונים , כי לפי מה שכל דבר הנדמה לעין רואה שהוא דומה לדבר אחר נקרא הנדמה בשם דמות אותו הדבר , והנביא אומר שהחיות נדמו לעין הרואה אותם דומים לאדם אין זה כ"א במה שהיו עומדים נצבי הקומה בקו ישר מן הראש עד הרגל וז"א (ו' ז') שעכ"ז שאמרתי כי דמות אדם להנה היה לכ"א ד' פנים וד' כנפים אבל רגליהם היתה כל אחת רגל ישרה פי' שהיא בקו ישר עם כל גוף החיה עצמה כמו שהוא האדם , (ואומר רק שהכף שברגל למטה בארץ הי' ככף רגל עגל . ואמר (ח) כי גם ידי אדם מתחת כנפיהם ושתיהן פי' הכנפים והידים הם על ד' רבעיהם פי' ד' עברי החיה (כי כל עבר בכל גוף הוא רבע א' מד' העברים שבו וגם השם ארבע הוא מן השם עבר) ובזה הודיע במאמר אחד שגם הכנפים והידים היו בכל ד' עברי כל חיה כמו הפנים (י) ושהיה רק כנף אחד בכל עבר , אחר שכבר אמר כי היו רק ד' כנפים לחיה אחת להם והוסיף עתה שהיו בד' העברים , ולא נצרך להודיע זאת גם בפניהם יען כי כן הוא גם המרגל בטבע להיות רק פנים אחד בעבר אחד משא"כ הכנפים שהם בטבע יותר מאחד בעבר אחד שהוא על הגב שממנו יוצאות ב' כנפים בכל עוף . ואח"ז רצה להודיע בפירוש שידים אלה היו לכל חיה וחיה ותלה אותן גם בזה בפניהם ובכנפיהם וז"א ופניהם וכנפיהם כבר אמרתי שהיו לארבעתן של החיות כמ"ש (ו) לאחת להם , ומובן כי רצונו שכן הוא גם בידים אחר שאמר פה שתחת כל כנפיהם היו להם ידים , ומובן גם זאת שגם ידים אלה היו רק א' לכל כנף כמו שכנף א' ופנים א' לעבר א' , וגם להיותם ידי אדם אשר גם בו באדם אין לעבר אחד יותר מיד אחת וכה"א בפירוש להלן (י' ח') תבנית יד אדם תחת כנפיהם . ואמר עוד בקצור לשון נפלא מאד (ט) חוברות אשה אל אחותה כנפיהם ולא אמר כנפיהם חוברות וגו' כמשפט הלשון כי השכיל להגיד בזה ב' ענינים שהיו הכנפים חוברות אא"א , ושהיו חוברות רק באותם הצדדים שהיו גם החיות חוברות שם פי' קרובות זל"ז אא"א שם היו חוברות גם כנפיהם פי' פרושות מונחות ושוכבות זו על גב זו על פני כלן לא רק בקצותן מה שע"כ לא אמר נוגעות אא"א כי באמת נגעה כל קצה כנף חיה זו בגוף החיה שאצלה כב' ב"א העומדים זה בצד זה ופושטין ידיהם זו על גב זו עד שתגע כל יד בגופו של חברו . וע"כ הקדים לומר חוברות קודם כנפיהם למען תוסב המלה חוברות גם על החיות והבן . וכאשר כן וככל זה יפרש גם הנביא עצמו להלן (יא) עי"ש . אבל לבל יוקשה הלא א"כ אם תואיל חיה אחת להסוב יעכבו עליה כנף וגם גוף השנית ע"כ הוא אומר לא יסבו וגו' , וכמו שאבאר להלן , ואח"ז בא לבאר (י) גם ענין ד' הפנים שזכר שהוא דבר מתמיה לפי המרגל בטבע שאין לכל חי כ"א פנים אחד (משא"כ בכנפים וידים שכבר הרגלנו להיותן שתים אף שמתיהן שוין , ויוכל להיות כן גם ד') ויאמר כי באמת היו גם פה ד' הפנים מד' מינים ורק פנים אחד ממין אחד . והנה בב' כתובים הבאים (י"א וי"ב) בהשקיט רוח הנביא מעט ישלים לבאר את היוצא מכל ענין אשר קצר אותו מתחלה בהיותו נבעת כתאם מן המראה ויאמר (יא) ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה , פי' כי במה שאמרתי (ח) כי הכנפים הם על ד' צדיהם וכן במ"ש (י) כי ד' הפנים אחד בכל צד כבר תדע כי א"כ פניהם אף שנקראו פנים אינם מחוברות כלם יחד כ"א שהם פרודות ורחוקות מעט זמ"ז אחר שכ"א בצד אחר , וכן כנפיהם לפי"ז הם פרודות אף מלמעלה שהוא במקום מוצאן מתוך הגוף אחר שגם הם אחד בכל צד , ולא כמו שהם מחוברות מלמעלה בשרשן בכל עוף בצד אחד שהוא על הגב , ואחר שפירש ב' כתובים אלא כסדרם שהם ח' וי' בכדי לפרש הפנים והכנפים במאמר אחד קצר מאד יפרש עתה גם הכתוב (ט) שביניהם במ"ש חוברות אשה וגו' ומשלימו ואומר לאיש שתים חוברות איש פי' שלפי"ז הי' לכל חיה או כרוב ב' כנפים בב' צדדים חוברות לאיש זולתו שהוא לגוף החיות הנמצאות משני צדדיו כי כן היה לכל חיה ב' צדדים שהם סמוכות בהם לב' חיות , וב' כנפים האחרות שהן בב' הצדדים החיצונים בכל חיה שאין שם אצלה עוד דבר , אלה השתים היו מכסות וגו' , והטעם כבר נרמז בלשונו כי במקום שהחיות חוברות זב"ז שמה אין גויתן נראה לעין אדם מחוץ היו גם הכנפים חוברות אא"א שהוא ע"י שהיו שם פרושות ודבוקות וכמבואר , אבל בב' צדי החוץ לא יכלו להיות עוד פרושות למען לא יראה איש את גויתן . וע"כ היו שם מכסות וגו' פי' שהיו שם שוכבות

על

באש שלנו עפ"י חקי הטבע, אבל בבואו ובעלותו אל תוך ואל רוממות המראה ראה למטה ובראשית כניסתו את האש לבדה ובהגיעו למעלה ולפנימיות המראה ראה את החשמל לבדה שהיא שמלת הדמות. ובזה ציור הנביא את ההשגה היותר נשגבה במה שהוא במשל יותר פנימי ויותר נעלה ומרומם. אבל גם חוץ מכל זה באר שם הנביא בפירוש את מהות החשמל וכפי שבארתיו למעלה והוא במ"ש שם כמראה זהר כעין החשמלה הנה אמר מבואר כי החשמל הוא רק עצם אשי מזהיר הידוע בעצם כל אש וכמו שגם רש"י נטה לומר מעין זה ג"כ מן הכתוב ההוא עי' בסוף דבריו על החשמל (ד). ומה שבא לבאר מהות החשמל שם ולא באר בהזכירו אותו ראשונה פה (ד) הוא יען כי פה ראה תחלה מחוץ את האש המכסה על החשמל אשר בתוכה ואח"ז נכנס לתוך האש הזאת עצמה וראה את החשמל בתוכה כמש"ש והאש מתלקחת ומתוכה כעין החשמל והיה די לו להבינו לנו במ"ש כעין החשמל מתוך האש פי' הידועה שהוא כל אש שלנו שיש גם בתוכה החשמל הזו, אבל שם הזכיר החשמלה שלמעלה ממתניו מבלי הזכיר תחלה את האש המקפת שם אותה למעלה ממתניו ע"כ הוכרח לבאר שם את מהותה שהיא כמראה זהר. ועתה כבר באנו לדעת ולהבין גם ענין סמל הקנאה האמור במראה הב' שם, כי רשעי הדור ההוא עשו זה לעמת זה גם בגלוליהם כי כן גם עובדי הפסילים הנעשים בתבנית צבא השמים היו מהבילים להאמין כי רוח הצבאות שוכן בקרב התבנית, והתבנית הוא רק לבוש רוח האליל הזה, וע"כ נקרא גם הוא (לפי אמונתם) סמל מלשון שמלה כי להבדיל היטב בין הטמא ובין הטהור נתנו בטמא סמ"ך תחת שי"ן השמאלי בשמלה המתחלפים לרוב, ואת הטהור הרחיקו ממנו עוד יותר הרבה והחליפו גם הסי"ן בשי"ן ימיני כי הימין נכבדת והוא השם חשמל לבוש החיות בקדש. וידוע כי הקנאה לא תחול כ"א בדומים ואף כי תפול יותר על המתדמה לזולתו בשקר ונוטל את חלקו וע"ז נאמר הם קנאוני בלא אל, ובהפעיל יקניאוהו בזרים, ואסף אמר ובפסיליהם יקניאוהו, ובצדק קראו הנביא סמל הקנאה המקנה, אחר שבו רצו להדמות בסמל זה בשנה הששית כמש"ש, למה ששמעו מן הנביא נבואה זו בשנה החמשית מענין החשמל, ורק להקניא בזה את ה' ואת נביאו, וע"כ בהראות אליו שנית מראה הזהר כעין החשמלה (שם ב') חיש נשאתהו תבנית יד ברוח ירושלימה והראתהו גם שם כל מראה כבוד ה' אשר ראה בבקעה ובנהר כבר, שבו החשמלה השמלה, וחיש לעמת זה הראתהו שם גם סמל הקנאה המקנה וכמו שכבוד ה' בא אל הנביא מן הצפון כן העמידו גם המה את הסמל בצד צפון (שם ג' וה') והראהו ה' עוד יותר (שם י') כי גם הקניאוהו להתדמות אליו ית' בשקוצי תבנית רמש ובהמה כדמות החיות ששמעו מן הנביא, ולהשלים קנאת הדמיון הקניאוהו עוד להדמות למראה הנביא גם באש וענן והעלו לפני הסמל גם ענן הקטרת מאש מקטרתם. ועל מה שאמרו בשרשים כי טעם השם צפון יען שהי' צפון ונעלם מבני קדם (ועי' באור) אני מוסיף עוד כי ע"כ נקרא [illegible] הזה גם בשם שמאל בלשוננו כמ"ש ימין ושמאל תפרוצי שמאל בעשותו, ששרשו שמל, יען שלדעתם כסה הצד הזה על כל מה שבו במרחק כשמלה וכמסך (ויובן בזה גם מה ענין שמאל לשמלה שהם משרש אחד) והוא ג"כ מעין השם צפון, ונקרא הצד שכנגדו בשם המתנגד לצפון ושמלה שהוא השם דרום, משרש דור מענין דירה ע"ש שהוא כלו מיושב ורבים הדרים בו (ומשקלו פלוס כמו פלון ובא במ"ס כמו ריקם ועוד רבים), שזה להפך מן הצפון שכנגדו. ונקרא גם ימין, כי כמו שנקרא בא"י כל צד המערב בשם ים ע"ש הים התיכון העובר ע"פ כלו, כן נקרא צד הדרום אשר מושבותיו ודיוריו פושטים ומשכים ונוגעים ביושבי צד הים שהוא המערב (משא"כ צד הצפון) בשם היחס משרש ים כי הוא רק מתיחס אל צד הים והמערב ונמשך ממנו ובא בשני סמני שם היחס שהם היו"ד כנודע וגם הנו"ן כמו מן פוה שלה שילה גלה הפוני השלני השילוני הגילוני ויהי' גם ים מגל"ה הדגושים בנטיה כמו קו ולא כרד"ק בשרשים והבן. או שנקרא ימין ברבוי מן ים והנח ת' דגש, ובא כנו"ן כמו הימין מן יום, והוא ע"ש שצד הזה בא"י נוגע בקצהו האחד בים המערבי ובקצהו הב' בים המלח, ואח"ז נעשה לשרש ימן ובאו ממנו פעלים וגם השם תימן. או שגם תימן מן ים ובא באות המשקל בראש ובסוף כמו תופין אתנן ודומיהם. ונקרא גם נגב ע"ש גבהן וגבו כנודע, ואח"ז השאילו ימין ושמאל גם על האדם אשר פניו קדמה מזרחה וידיו וצלעותיו פונים אז לצפון ולדרום וכמו שהשאילו לו גם השמות קדם ואחור (כמ"ש אחור וקדם צרתני). ויען כי השמלה תיעשה בתבנית גוף הלובש אותה והיא בדמותו ורומזת אליו, ע"כ גם הסמל הנעשה בתבנית הרוחני לפי אמונת עובדיהם לפי שהרוחני לבוש בו הוא נרדף עם השם תמונה כמ"ש תמונת כל סמל כי הוא להם דמותו הרומזת אליו ואולי מזה השם ס י מ ב א ל בלשונם, ולפי מציאות חלוף הנו"ן והלמ"ד זכ"ז ברוב לשונות נעשה אולי ממנו השרש סמן בלשוננו והשם סימן בלחז"ל לאות ולרמז לדבר מה. ועתה אפרש ענין החיות והנלוה אליהם אבל רק הפשוט המובן מלשון הכתובים ורק במשל שבו ידבר גם הנביא אלינו שבו נוכל להתבונן

ולדבר

ולהקל מעל הקורא הבנת כל הענין הנכבד הזה עפ"י כל המבואר פה הנני נותן לפניו פה ציור הדרך השלישי הזה*) אשר לפיהו יוכל לצייר לו כן גם ב' הדרכים הראשונים רק בהשנות סדר ד' הפנים בד' רוחות העולם כפי המבואר. (ב' הקוים אשר בינות לחיות הם ב' הכנפים המחוברות).

מעמד הנביא

ולפיהו גם נבין פשוט מאד גם מ"ש להלן (י' י"ד) פני האחד פני הכרוב ולא אמר פני השור ככי המוכח מג' הפנים שחשב שם אח"ז כי פנים זה הי' פני השור, כי אלו אמר כן לא היינו מבינים כל דבריו בכתוב ההוא לא מה שהתחיל שם בשור ולא גם טעם כל סדר יתר הפנים אח"ז שם, ולא היינו יודעים גם מאיזה צד של החיות עמד הנביא שם בבהמ"ק וראה בפני החיות או הכרובים, ע"כ אמר פני האחד פי' פני צד האחד של כל ד' החיות (לפי שטתי למעלה, ולא אמר הפנים האחד וכן כלם (עי' באור שם) שלא יובן אחד ממש וגם שלא לומר אחד על פנים הבא בלשון רבים) היה פני הכרוב, פי' היה הפנים הזה אשר היה לי הנביא אז הפנים של הכרובים האלה שהוא (לפי שטתי) הפנים שהיו אז (לפי מעמדי שם) לנכח פני, וע"כ אמר פני הכרוב בה"א הידיעה כי ידבר על הפנים היותר נראה לעיניו אז, וכפי המורגל האמור יקרא לו פני הכרוב סתם כמבואר, ובשם הכרוב יכנה כל ד' החיות כמש"ש (ד) ושהוא השור כבר יובן מג' הפנים שחשב שם אח"ז ומד' הפנים

---

*) והנה ע"י ב' הכנפים המחוברות אשר לכל חיה תהיינה כל החיות אחוזות ודבוקות כלן יחדיו והיו ארבעתן לחיה אחת אשר ע"כ יקרא הנביא לארבעתן יחד בשם יחיד החיה וכן יקרא את ארבעתן יחד להלן בשם יחיד הכרוב· ותשוב ותראה בציור זה כי החיבור בין החיות ע"י ב' כנפים היה רק בין פני אדם ופני נשר וכן בין פני אריה ופני שור ולא בזולת זה והוא חיבור האף והרצון בהולכי שתים ובהולכי ארבע· לרמוז כי גם ההפכים מתאחדים בשרשם, וכן תראה כי כל ב' הפנים אשר לא יתחברו בב' חיות ע"י ב' הכנפים הפנימיים האלה הם סמוכים ונוגעים זב"ז בחיה אחת, וכל ב' פנים שהם רחוקים זמ"ז ועומדים בניגוד בכל חיה, והמה רחוקים ומתנגדים עוד יותר בכל ב' העברים החיצונים והמתנגדים שבכל ב' חיות סמוכות זו לזו, הם המה הפנים המחוברים ע"י ב' הכנפים האלה בין ב' החיות האלה עצמן, עד שתמצא כי כל פנים יש לו אם חיבור ואם סמיכות לכל אחד מג' הפנים זולתו לרמוז ולהורות כי כל הנמצאים כלם אשר ד' הפנים האלה כוללים אותם כפי שתבאר להלן פרשה יו"ד, ואף היותר רחוקים ומתנגדים בעולם המציאות המה מתאחדים כלם כאחד בשרשם העליון·

על גבי גופן למטה ובכתוב (יב) ישלים לפרש מש"ש עוד בכתוב (ט) איש אל עבר פניו ילכו, אשר לקולרו זה יקשה הלא גם כל חי הולך הוא תמיד לעבר פניו ומה יתרון הוא זה בחיות אלה, ועוד שאמר אל עבר פניו בחיות שיש להם ד' פנים ומאין נדע לאיזה עבר פנים ילכו, ועוד שמשמעו נוטה יותר לטעות כי כ"א ילך לו אל עבר פניו אשר יבחר לו וא"כ יוכלו גם להפרד זמ"ז, וע"כ שב וזכר פה מאמרו זה ואיש אל עבר וגו' שנית, והשלימו לבאר את רצונו בו והוא שהחיות ברצותם להפנות את מהלכם לצד אחר ילכו אז כלם לעבר הפנים ההוא אשר להם באותו הצד אשר נהיה עתה הרוח (הרצון) ללכת שמה, מבלי שיניעו ויזיזו אז את תכונת מצבן כאשר יעשה אז כל חי זולתם, ולהזהר מן הטעות הנזכר אמר הרוח בלשון יחיד בכל הפרשה וילכו בלשון רבים ובזה גם הודיע כי אך רוח אחד הוא לכל ד' החיות ורוח אחד לא ירצה כ"א בצד אחד ולא נטעה עוד. ומ"ש ואיש אל עבר וגו' ע"כ פירושו עתה שכל איש מהם ילך לאותו העבר האחד שרוח האחד אשר בכלם רוצה עתה ללכת שמה. והנה שעור הכתוב היה די לאמור ואיש אל עבר פניו אשר יהיה וגו' רק שרצה להגיה מאמרו (ט) איש אל עבר פניו ילכו על כל מתכנתו שאמרו שם, ואח"ז להוסיף עליו את באורו פה שהוא אל אשר יהי' וגו'. ועתה אפרש הכתוב (י) ואומר כי מ"ש ודמות פניהם פני אדם וקרא לפני אדם פניהם סתם וגם לא אמר בפנים זה לאיזה צד היה כמ"ש באריה ובשור (משא"כ בנשר שלדו נודע ממה שהוא האחרון או ממה שהוא אחורי האדם) אשר מזה משמע כי הפנים הזה הוא הראוי להקרא גם בחיות אלה בשם פנים סתם אף שיש להם עוד ג' פנים אחרים ושונים, נוכל לפרש זה בא' מג' דרכים, אם כמ"ש הרד"ק (במ"מ שלו בסוף הספר) שאמר זאת על הפנים אשר למזרח שהוא הנכבד שברוחות וכן אמר שם עוד כי פני אדם הם העקריים ושכן קוראים ימין ושמאל (בכל מ') עפ"י מה שנחשוב את פניו כשהוא למזרח (הנכבד לנכבד). ואני מוסיף שגם ראשית פנות האדם בבקר הוא לצד מזרח שמש, אבל לא זכר שלפי"ז ראה הנביא לראשונה את פני האריה שהיה לנכח פניו בכל ד' החיות אחר שכל פנים בכל חיה נגב מעולם ועד עולם לצד אחד מצדי העולם לפי מ"ש לא יסבו בלכתן והחיות באו מן הצפון (ד) לנכח פני הנביא העומד מדרום להם ומביט נכחן וא"כ היה מהלכם מצד שמאלם אל צד ימינם שלא כדרך כל הארץ; או שנאמר כי מ"ש על פני אדם פניהם סתם הוא רק יען שפני האדם הוא הנכבד בכל פניהם ולא גם מאשר היה פנים זה למזרח, ונוכל לומר שהיה פני האדם בהם לצד דרום יען שהוא ג"כ הנכבד כמ"ש לב חכם לימינו ועוד רבות כמוהו, והנביא השאיל לו השם פנים סתם מן האדם וחי אשר צד הנכבד שבהם נקרא ג"כ בשם פנים (ואף שלא הי' מעולם בחיות פניהם זה למזרח) וא"כ היה פה פני האדם שבכלם לנכח פני הנביא, וע"כ החל בו תחלה ובזה הודיענו גם שם הצד של פני האדם כי הי' לדרום. אבל לפי"ז יהיה אמרו פה ימין ושמאל רק בבחינת החיות עצמם מה שהוא ימינם ושמאלם דומה למ"ש פניהם לפי פי' זה שהיה פני אדם פני עצמם ולא לפי מה שהוא ימין ושמאל בעולם כ"א מה שהוא בעולם מזרח ומערב והיה האריה לימינם למערב והשור משמאלם למזרח וכמו שהוא כן בטבע בכל אדם העומד בפניו לדרום. או שנאמר עוד (מה שהוא היותר נכון ופשוט) שאמר על פני אדם פניהם סתם רק יען שהלכו ועמדו אז בפנים הזה לנכח פניו ועיניו של הנביא בעמדו אז בא"י מדרום להם ומביט נכחן, ולפי מה שכן הורגל כבר כל האדם שיקרא בכל אדם וחי את צד הגוף אשר לעברו ילך או שבו הוא עומד ומתראה עם זולתו בשם פנים והודיע גם בזה שפני האדם היה לדרום וא"כ יהיה אמרו פה ימין ושמאל ג"כ רק בבחי' הנביא מה שהיה לימינו ולשמאלו אז כמו שקרא סתם פנים שלהם מה שהיה נכח פניו לפי מעמדו אז, ואלו עמד אז בפניו לנכחן במקום שהוא ממזרח להם היה לו פני האריה פניהם סתם והנשר לימינו והאדם לשמאלו אבל החיות בבחי' עצמם אין להם כל פנים ראוי להקרא בשם פנים סתם יותר מג' הפנים זולתו, אחר כי כלם שם פנים להם (באין כל יתרון ערך לזה על זה) לפי מה שהם כלם נוכוים בשם פנים סתם במינים הטבעיים בעולם באדם אריה שור ונשר (שאין להם כ"א פנים א'), ולפי ששם פנים להם עצמם בכל ד' הפנים יתכן מ"ש על פני אדם ופניהם בכנוי על החיות ולפי מה שהורגל האדם וכמבואר, אבל ימין ושמאל לא יתכן להאמר בהם עצמם אף לפי המורגל הזה ר"ל שיקרא הצד שבהם כנגד ימין הנביא בשם שמאל ואשר כנגד שמאל הנביא בשם ימין, כי איך יקרא למה שהוא באמת פנים שוה בערכו לפני האדם בשם ימין או שמאל וע"כ לא אמר לימינם לשמאלם בכנוי לחיות כ"א אל הימין ומהשמאל סתם שפי' מימין הנביא ומשמאלו משא"כ בב' דרכים הקודמים שפני האדם הוא בחינת עצמם הפנים האמתי יתכן שהפנים האחרים יקראו בשם ימין ושמאל ג"כ של החיות עצמן, ויקשה לפי"ז למה לא אמר ימינם ושמאלם בכנוי כמ"ש ופניהם אל החיות והבן. והמשכיל יבין כי בכ"א מג' הדרכים האלה ישתנה סדר ד' הפנים בד' הרוחות, והשלישי הכי נכבד הוא ואמתי,

ולהקל

ע"ז וגם רש"י התקשה שם, אבל האמת שלא יכול לומר שם אופן אחד אצל פנים אחד יען שהפנים למעלה והאופן הוא למטה בארץ כמ"ש פה (טו) ולא יפול עוד ע"ז התאר אצל, וע"כ כנה שם את כל פנים עם כל נדו עד למטה בשם כרוב, והבן. ואמר עוד פה (כג) ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אא"א, והן הנה אותן ב' הכנפים עצמן שלכל חיה בינה ובין שתי רעותיה הסמוכות אליה בשני צדדים מד' צדיה, מה שעליהן אמר למעלה חוברות אא"א, ומה שאמר פה ישרות אא"א הוא נגד מ"ש פה (כב) שהרקיע שלמעלה מראשם היה נטוי ומתעגל עליהם וא"כ היה נראה הרקיע בין ראש חיה לראש חיה כאהל, ויאמר כי לעמת זה עשו הכנפים האלה שבין חיה לחיה, הפרושות ושוכבות בחוברות זו ע"ג זו למטה מראשיהם שטח ישר כמישור תחת כל אהל רקיע שביניהם למעלה וכאלו היו כנפים אלה הרצפה לאהל זה והיו נראין א"כ כד' אהלים בין ד' ראשי החיות, ואומר כי רק אלה הכנפים שהן בין אשה לאחותה מה שגם רק המה נכנסין תחת הרקיע שהוא כסה רק את ראשי החיות לבד הן הנה היו פרושות ביושר, יען כי ביניהם לא תבוא עין לראות גויתן אבל בב' צדדים החיצונים אשר לכל חיה ששם אינם עוד תחת הרקיע שם היו שתי כנפים מכסות וגו' וכלמעלה, ואמר לאיש בלשון יחיד כי פירושו לכל חיה ואמר אח"ז להנה בלשון רבים כי פירושו לב' פנים כי אחר שזכר מספר שתים בכנפים הרי כבר ב' פנים כמובן והן ב' החיצונים כאמור והבן וע"כ גם אמר גויותיהם ברבוי ולא גויתם כדרך הלשון (כמו נפשם ראשם לבם ידם וכו') כי באין ספק היה לכל פנים גויה אחרת והיא הגויה אשר יש לפנים ההוא בעולם האצילות וכסו ב' הכנפים האלה בכל חיה ב' גויות והן החיצוניות והבן. והנה עד כה הודיע את מראה תבנית ד' החיות אשר יעשו עם הרקיע אשר מעל ראשן כי ביניהן הן מחוברות זו לזו ע"י הרקיע הזה וע"י שתי הכנפים הפנימיות אשר לכל אחת מהן, אבל מחוצה להן מסביב אל יצא דבר כי שם כנפיהן משתרבבות למטה ומכסות את הידים ואת כל גויתן עד למטה, ואחר אשר כלה לספר את כל מה שראה מנכחו עד למעלה שהוא עד לרקיע זה החל לספר גם מה ששמע בעת ראותו אותן אז, ואומר (כד) כי שמע קול כנפיהן בעת שראה אותן מעופפות ובאות אליו מן הצפון ברוח הסערה (ד) כקול מים רבים בלכתם שהוא כקול שדי פי' קול חזק מאד (ע"ד הרזי אל, וכה"א קול ה' על המים או שהוא שם ה' וכמ"ש ע"ז להלן (ד' ה') כקול אל שדי בדברו) כי הכנפים הפרושות והישרות החוברות אא"ת ומונחות זו ע"ג זו היו משמיעין קול זה בהתנועען במעופן יען כי אז היו מנשקות ונוקשות כמשק גבים זו לזו כמובן, והוא גם הקול אשר יאמר בזה להלן (ג' י"ג) וקול כנפי החיות משיקות אא"ת, (כי שרש שקה שוק שקק ונשק ישוד כלם הוא שק ונופל במים), כי גם שם היה הקול בעת שהתרומם כבוד ה' לעלות ממראה עיני הנביא והחיות מעופפות אז בכנפיהן, כפי מש"ש כי היה זה אחר שגם הנביא לוקח מאת המראה ע"י הרוח אשר נשאתהו משם לבוא אל הגולה, ומובן כי אז נעלה והתרומם משם גם כבוד ה', כפי שכן גם וספר הכתוב בפירוש בפעם השנית להלן (יא כד) ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה וגו' ויעל מעלי המראה אשר ראיתי. מלבד אשר לפ"ד החכם שד"ל נאמר שם בפירוש כי היה זה ברום כבוד ה' ממקומו, כפי המופתים שהראנו ע"ז. וכן הוא אומר להלן (י' ד' וה') וירם כבוד ה' וגו' וקול כנפי הכרובים נשמע וגו'. ועל ב' כנפי כל חיה האלה שהן החוברות והישרות שהן היו המשמיעות קול זה בעופפן כאמור, הוא אומר כי החיות בעמדם תרפינה כנפיהן אלה ומובן כי רצונו שאז בעמדם חדל גם המעוף וגם הקול ונשארו אז כנפיהם אלה חוברות ושוכבות פרושות זעג"ז בהשקט ובדממה; והנה ב' הכנפים החיצוניות שבכל חיה אשר בעמדם הן מורידות אותן למטה לכסות בהן את גויתן כאמור לא יתכן שלא היו החיות נושאות ומרימות גם אותן בעופפן, אחר שעיקר תכלית כל כנף הוא לעופף בה, רק כי בבואו רגע שנשאו גם את כנפיהן אלה לעוף כבר התרוממו אז מן הארץ ומעין כל רואה עד שלא נראתה עוד גויתן אז לעין איש. ולסבת כנפים אלה הוא אומר להלן (י' ט"ז) ובשאת הכרובים את כנפיהם לרום מעל הארץ, וכן (שם יט) וישאו כנפיהם וירומו מן הארץ, להגיד כי ב' פעלים אלה התרוממות ושאת הכנפים, נעשו שניהם ברגע אחד למען לא תראה עין את גויתן גם בשאתן את כנפיהם לעוף; וזה אשר אחר שספר הנביא בכתוב (כד) את מעשה ב' הכנפים הפנימיות של כל חיה בעופפן ובהתרפותן אשר אותן זכר לראשונה בכתוב (כג) במש"ש כנפיהם ישרות וגו', בא עתה בכתוב כ"ה לספר גם מעשה ב' הכנפים החיצוניות של כל חיה בעופפן ובהתרפותן אשר אותן זכר לאחרונה בכתוב (כג) במש"ש לאיש שתים מכסות להנה וגו'. ובאופן שב' הכתובים כ"ד וכ"ה המה מבארים ב' חלקי הכתוב כ"ג שלפניהם כפי סדרם. ואומר ויהי קול מעל לרקיע שעל ראשם פי' בעופפן של החיות היה עוד קול אחד נשמע מעל לרקיע שעל ראשי החיות (כב) והקול

הזה

הפנים שחשבם כבר בנוראה הא' פה. אבל במה שקרא אותו פני הכרוב שתם, בזה הודיענו כי הוא עמד אז בבהמ"ק למערבן של החיות נמשך לכותל מערבי בבהמ"ק והחיות הלא נכנסו לבהמ"ק ממזרח ככל הנכנסין בו והלכו ע"כ לעבר פני השור לנכח פני הנביא שהגיע אליהם מנגד המערב לנגד המזרח והיה פני השור לנכח פניו ואם גם נראו אליו פתאם בתוך הבית שם הנה פני השור תמיד למערב העולם כפי המבואר. וע"כ גם החל בפני השור תחלה כי אז היה הוא הפנים כפי הנורגל כמו שבמראה זה פה היה פני האדם לנכה פניו והחל בו תחלה. וע"כ חשב שם גם יתר הפנים כסדרם ופנה עיניו מן השור לימין הנביא והמקדש והעולם והביט אל פני האדם ונסב אל המזרח ופגע בפני האריה ושב אל הצפון ולשמאלו וראה את הנשר והוא הסבוב הנאות כנודע. ועתה ראינו כי מאמרו שם-פני האחד פני הכרוב (שתם) שוה בכל ערכו אל מאמרו פה ודמות פניהם (כתם) פני אדם, ובאמת היה יכול לומר גם שם ודמות פניהם פני שור והיינו מבינים גם ממנו כל המובן ממאמרו עתה, אבל לא רצה הנביא שיהיו ב' המאמרים האלה סותרים זה את זה וכב' כתובים המכחישים זא"ז בטרם שנתבונן בם היטיב, מה שגם מטעם זה עצמו לא אמר שם ג"כ לפי מעמדו שם ופני אדם אל הימין — ופני נשר מהשמאל — ופני אריה לארבעתן, וע"כ היה מכרח לחשבן כסדרן ומבלי הזכיר עוד שמות הצדדין והבן זה. וכן גם יובן עתה יותר פשוט מה שלא אמר פה גם בנשר ופני נשר מאחור לארבעתן כמו שקרא בשם כל צד בשאר הפנים, ואם נשיב ע"ז כי יען שהוא האחרון הוא נודע כבר גם מבלי סימן, תשאר השאלה מדוע לא חשב פנים אחר לאחרונה ולסמוך בו על המובן, אבל לשטתי זאת שקרא רק פניהם לפי המרגל, אבל ימין ושמאל קרא כפי ימין הנביא ושמאלו ולא כפי המרגל שהוא בהפך כי לא יכול לקרוא בחיות עצמן ימין ושמאל למה שהוא באמת פנים שוה בערך כפני האדם כמבואר, הנה ע"כ לא יכול לקרוא גם פני הנשר בשם אחור לא בבחי' עצמו מטעם זה עצמו ולא גם לפי מה שהוא בנביא כי לנביא הלא היה גם הוא בנגד פניו (ואם מרחוק) ולא מאחורו, וע"כ לא היה לו עוד כל שם מיוחד לכנות בו את צד פני הנשר וע"כ השאיר רק אותו בלי שם ושיובן רק ממה שהוא האחרון ונשאר לו גם הצד האחרון שלא זכרו עוד. והנה מכתוב ט"ו עד ועם כ"א יספר ענין האופנים וממ"ש (טו) לד' פניו בכנוי היחיד נראה שהיה לכל חיה אופן אחד לכל פנים (כרש"י) ולפי"ז היו הפנים והכנפים והידים והאופנים כ"א במספר ט"ז בכל החיות יחדיו, כמרובע מספר ד' וסך כלן יחדיו כמו המעוקב ממנו, ובאמרו אצל החיות הורה שלא היה לאופנים כל חבור חמרי (גם לפי הדמיון במראה) בחמר החיות, רק שעמדו אצלם, וזה מה שיאריך מאד לספר אח"ז לפלא גדול כי עכ"ז התנועעו תמיד לפי תנועת החיות וגם יגיד סבתו שהיה זה מגד חבורם ברוח אחד וכן הוא כל זה גם להלן פרשה יו"ד עי"ש. ובאורי על כתוב (יח) תמצא ג"כ שם להלן (י' ה'). והנה בכתוב (יט) הניח תחלה את המשפט הזה שהוא התחברותם בתנועתם וחלק אותו לשנים והם ובלכת החיות וגו' ובהנשא החיות וגו'. ואח"ז בא לבאר סבת שניהם כפי טבע לעדי כח השכל במהלכו להבין דבר מתוך דבר ויאמר (כ) הנה כבר אמרתי בחיות (יב) כי אל אשר יהי' שם הרוח וגו' וא"כ הענין גם מתהפך כי שמה באשר ילכו שם הוא הרוח ללכת פי' כי לפי"ז כדעה ממה שאמרתי (יט) ובלכת החיות כבר היה שם תחלה הרוח שהוא הרצון שבחיות ללכת לנגד ההוא, והנה הרוח והרצון הזה אשר בחיות הוא עצמו גם באופנים (כלהלן) כי רוח אחד לשניהם א"כ ידענו כי היה אז תחלה גם הרצון באופנים ללכת לאותו צד עצמו, וע"כ לאור יצא המשפט כי ברגע שינשאו החיות אז גם האופנים ינשאו לעמתם פי' להיות עמם בענין זה (כי עמת והמלה, עס, משרש אחד והוראתה לחייב היות דבר עם דבר זולתו שוים באיזה ענין לעשות הענין שביניהם שלם). ומפרש תיכף להודיע את הענין שיחברם והוא כי רוח החיה הוא גם באופנים והרוח לא יחלק אף שאין ביניהם כל חבור חמרי כמ"ש (יט) אצלם. רק שהנביא שכל את מלינתו כי הי' צריך לומר כפי סדר ההגיוני שמה הרוח ללכת ורוח החיה באופנים ע"כ האופנים ינשאו לעמתם, אבל הפך את הסדר הפשוט לפאר בזה את מלינתו, וכן אחר שהחל להוכיח עניינו מן הנושא במשפט הא' בכתוב (יט) שהוא ובלכת החיות היה צריך להשלים גם בנשואו שהוא ילכו האופנים אצלם, אבל השלים בנשוא המשפט הב' שהוא ינשאו האופנים כי בזה הפליא לקצר ולהוכיח ב' המשפטים בבת אחת והבן. ואחר שבאר עניינו ישוב על הנחותיו (יט) ויחליטם ויאמר (כא) על כן בלכתם וגו' ובעמדם וגו' ובהנשאם וגו' ויחזקם בטעמו זה שנית כי רוח החיה וגו'. והוא דרך ההוכחה בלמודים לשוב עוד הפעם בסוף דבריו על מה שהוכח בתחלתו להחליטו ולחזקו שנית אחר שהוכח כבר כי כן הוא. והנה להלן (י' ט"ז וי"ז) ספר הנביא דבר זה עצמו בקצרה אחר שבארו פה ברחבה, רק לפי מש"ש (ט) משמע כי מספר האופנים היה רק ד' ולא

ט"ז

שבה תלנו כליל והיה רק אחת באין צורך עוד לאחרות אחריה, והוא ע"ד ולא אשנה לו, וכן אמר ה' למשה במכות בכורים עוד נגע אחד אביא וגו' ולא יותר כי יהיה די בו. ואחת רעה כמו אחד נפש ואמר כן למען יכפול את השם רעה כי אם אמר להפך היה די באחד, ואל פי' זה נמשך היטב (ו) קץ בא וגו'. (ז) הצפירה, לפי האמונה הקדמונית במיני צפרים המבשרות בהמית צפצופן את בני האדם על רעה הקרובה מאד לבוא, הושאל בלשון לקרוא פעולת כל בשורה רעה בשם הצפירה ע"ש שהבשורה הרעה הוא פעולת מין הצפור הזה. וא"כ הוא שם המקרה והפעולה כמו הליכה גילה וכבר בא בלשון גם פעל משרש זה על פעולה אחרת אשר לצפור והוא (שופטים ז') ישוב ויצפור, ועי' באורי שם ויתחזקו זה בזה. או שהוא שם מין הצפור הזה כמו והדגה וגו' בה"א נוספת כנודע. וע"ד משל זה יאמר הנביא על בוא המבשרים אז כי האויב קרב ובא לא"י כי באה הצפירה, ועל שהצפרים האלה הם מסעיים מארץ אל ארץ יאמר אליך יושב הארץ, והיא מבשרת לכם לאמור בא העת קרוב היום, וע"ד משל זה יאמר הנביא מהומה וגו' ע"ש קול צעקת הצפרים או המבשרים והנביא יבאר בשורתם זו בא העת וגו' שהוא כי (ח) עתה מקרוב אשפוך וגו' וז"א (י) הנה באה יצאה הצפירה כדרך הצפרים לבוא במעוף לנכח פני האדם ולצפצף נכחו כאלו יבשרו מה (אשר מזה יצאה אמונה זו) ולצאת חיה מתחת פניו ולעוף לרוח השמים והבשורה היא צץ המטה וגו' וע"ד זה נאמר כי עוף השמים וגו' ובעל כנפים וגו' וגם ע"ד זה נאמר מבשרת ציון מבשרת ירושלים בלשון נקבה שאין דרכה לבשר. ומה שנדחק הרד"ק בזה עי"ש. (יא) ולא מהמהם, לדעתי הרכב מב' מלות מה מהם שלא ישאר מהם מה ומאומה. ולא נה בהם, שלא ישאר בהם גם אחד שישמיע נהי, ונה כמו ני בדבריו להלן (כז לב) וגם הם שאות כמו נהי. (יב יג ויד) הקונה אל ישמח והמוכר וגו'. עי' באור ודחקו, והוא פשוט שהקונה הוא האויב והמוכר הוא ה' והממכר הוא העם כמ"ש תמכור עמך, וימכרם ה', ועוד רבים, וכן אמר זכרי' (יא ה') על אתן עמו אשר קוניהן יהרגון ומוכריהן יאמר וגו', ואמר כי חרון וגו' שהוא טעם סמוך אל המוכר שע"כ לא יתאבל כי חרון ה' אל כל המונה, ויאמר עוד כי כ"כ גדול חרונו בם עד שהמוכר ה' ית' לא ישוב עוד אל ממכרו זה שהוא להשיבם אל ארצו כל עוד שיהיו עוד האנשים הגולים היום חיתם בחיים וכל זה יען כי חזון הוא מה' על כל המונה שגם הוא לא ישוב עוד אל ה' כמו שלא ישוב ה' אל ממכרו, ולא ישוב הכ' הוא טעם ולא ישוב הא', (כי הם לא ישובו גם בבבל כ"א בניהם ישובו וישיבם ה' לארצו) ויאמר עוד שלא זה בלבד שלא יתן להם עונש עוד לשוב אל ה' כ"א שכל כן דבקה חיתו של כל איש מהם בעונו עד שלא יוכלו עוד לסור ממנו רגע ולשוב להתחזק ללחום עם האויב ומפרש שהוא מה שתקעו בתקוע והכינו הכל מה שנדרש למלחמה ועכ"ז אין איש מהם הולך ללחם. וישלים במה שהחל כי חרוני אל כל המונה עד שלא גם יתחזקו להציל את נפשם מיד האויב. והתבונן על כל הכפילות שבאו במאמר זה לתפארת המליצה וגם על מ"ש כי כ"כ טח לבם בעונם עד שלא יוכלו עוד להבין עד מה לא באלהיות לשוב אל ה' ולא גם במדיניות להתחזק על האויב. ובכן לא ידעו להזהר לא מרעות ה' שהם (טו) הדבר והרעב ולא מרעת האויב שהוא החרב (שם). (טז) ופלטו וגו' אל ההרים כיוני וגו' כלם הומות, כל אלה מליצות חדות אבל נאותות מאד למעשה הצפרים והצפירה שזכר פה. (כה) קפדה, עניינו כעס איש חמות ורע לב נמהר לכעוס ובחמתו יבקש תואנה גם על נקי, והוא נמשך למ"ש (כד) והבאתי רעי גוים רצונו שכל חפצם אך להרע לזולתם אף בלי כל חטא והם אשר קראם (כ"א וכ"ב) רשעי ארץ זרים (אכזרים) ופריצים, וע"כ ובקשו מהם שלום ואין, מה שהוא נגד חקי המדינות ותורת האדם, ומזה השאילו חז"ל שרש קפד על הכועס אף על כל דבר קל, ובמקרא בא על הכועס גם על מה שאין בו רוח חיים והוא קפדתי כאורג חיי כי לרוב מהירת האורג במלאכתו כמ"ש קלו מני ארג ע"כ אם יסתבכו לו החוטים זב"ז יכעס כרגע גם על החוטים וינתקם בקפדה ולא יתמהמה מעט להתירם בנחת וכלל פעל הניתוקה בתה"פ שהוא הקפידה כידוע (וכן אמר באוה"ם לפי דרכו בהוראה זו) ולקח משלו מזה לחוט ארג החיים הנודע. (כו וכז) יאמר כי בבוא עליהם כל הרעה שהוא הוה על הוה וגו' ובקשו העזר מאלהיות שהוא מנביא כהן וזקנים (ואולי רמז בזה על עצמו שכלם היו בו) אבל בעזבם מעולם את כל אלה ע"כ גם אבד מאלה החזון והתורה והעצה, ויאמר (כז) כי נגד זה אענשם עוד שיאבד להם כל עזר אז גם מהמדיניות שלהם שהוא מהמלך והנשיא וכל חיל עם הארץ, וע"ז יתכן מה שהוא אומר מדרכם וגו' ובמשפטיהם וגו' שר"ל כי אשפטם במדיניותם בדרך אשר שפטו הם את האלהיות. ולא יהי' להם כל עוזר ותומך משניהם.

ח (יב) עושים בחשך. המבאר הוכיח מסוף הכתוב כי הוא ע"ד וכסיל בחשך הולך.

אבל

הזה היה עושה מלמעלה בעד שתי הכנפים החיצוניות של כל חיה אשר הן לא השמיעו כל קול גם בהתנועען במעופן יען כי הן היו נבדלים של החיות ולא היה להן במה להקים ולנקש שם גם בתנועתן בעופפן, והיה להן הקול העליון הזה לעמת הקול אשר נתנו אז הכנפים הפנימיות כאמור וזה אשר ישלים גם בהן באותו מאמר עצמו שהשלים (כד) בכנפים ההנה לאמור בעמדם תרפינה כנפיהן, ומובן גם פה כי רצונו שאז בעמדם של החיות חדל גם המעוף שלהן גם הקול הזה אשר מעל לרקיע והורידו כנפים אלה כקדם משולשלות עד למטה לכסות את גויתן. וראיתי להעיר עוד דבר באופנים כי במקום שזכר עמידת והליכת החיות והאופנים חבר אותם במלת אצל, ובזכרו התנשאותם לעוף והשמעות קול יחבר אותם במלת לעמת והוא בכתובים אלה: בפרשה זו (ע"ו י"ט כ' כ"א) בפרשה ג' (יג) וכנ"ל בפרשה י' (ע' ע"ז י"ט) ובפרשה י"א (כב). כי בהליכה ועמידה הנופל גם באופנים לבדם כפי מה שעמדו על הארץ (טו) יאמר שפעלו זאת גם האופנים ורק שעשו זאת אצל החיות, אבל בהתנשאות לעוף והשמעת קול שאין פעלים אלה נופל כלל באופנים לבדם יאמר שהאופנים גם פעלו זאת רק לעמת פי' לסבת היותם נלוים בזה עם החיות בערך מקביל והוא מש"ל כי רוח החיה באופנים והבן. ואמר עוד (כו) כי ממעל לרקיע שעל ראשם ראה דמות כסא ופי' על חלק שטח רקיע זה הנטוי ופרוש על ראשם ממש, ומובן בזה כי ד' רגלי הכסא עמדו על ראשי ד' החיות ממעל לרקיע שעליהן כאלו החיות נושאות את הכסא והכל לפי הדמיון והמשל. ע"כ באורי בפשוטי המלות והמאמרים בפרשה זו והמעיין במ"נ והרד"ק (שם) והרדי"א ועוד רבים ימצא כל מה שנטיתי מהם להתקרב אל הפשוט והאמת, והוא יען שלא הלכתי כמוהם בגדולות למצוא תחלה את הנמשל (אשר לא גלהו הנביא) וללחוץ ולעות אח"ז את הכתובים לפי הנמשל ההוא, אבל הנמשל יהיה רק מה שיאות לפי הפשוט במשל, והפשוט יהיה רק מה שיאות לפי המלות והמאמרים עפ"י דרכי הלשון, ודרך זו היא המביאה אל האמת. ועתה קורא משכיל לך נא וקרא גם את באורי לפרשה י' והיה הוא וכל באורי בפרשה זו לאחדים בידך, ועלה לך באור פשוט ומקובל אל הלב לכל הכתובים והמאמרים והמלות והסדרים אשר באו במראה הגדול הזה, וגם מובן פשוט מאד לכל הענין הנמשל בהם אף מבלי היותך פילוסוף או דרשן הובר שמים או מקובל, מה שגם הנביא אשר חזה כל זה לא היה אחד מאלה, כי אם נביא ה' ית' הפשוט בתכלית הפשיטות.

ענין כל פרשה ב' וכן פרשה ג' עד כתוב י"א הוא זה, במתחלה (ב' א — ז) הודיעו ה' כי העם לא גם יתחילו לשמוע אל נבואתו כי מרי המה, אבל פן ידמה הנביא שאין זה כ"א בסבת כובד לשון הנבואה שלא תנעם לאזנם, או שהעם כבר שנו את לשונם בגלות ולא יבינו עוד לשון זה כלל, וע"כ לא יאבה גם הנביא לקבל הנבואה אחר שהיא ללא הועיל, וע"ז אמר לו אל תהי גם אתה מרי וגו' וע"כ הראהו במחזה את כל הנבואה כתובה במגלה וצוהו שיבחן אותה הוא בעצמו תחלה בקראו אותה כלה ולשומה היטב על לבו ולטעום היטב טעם מליצתה אשר בחזיון כנה את כל זה במשל ודמיון אכילת המגלה, וכאשר עשה הנביא כן ואמר שהיא כדבש למתוק והוסר הטעות הא', שב ה' להסיר גם הטעות הב' (פרשה ג' ד — יא) ואמר שתוכל לדבר אליהם בדברי אלה ממש פי' בל"ע כי לא אל עם עמקי וגו' כ"א אל ב"י אתה שלוח, ואיך ישכחו לשונם בה' שנים שהם בבבל ויאחזו עמק שפה וכבד לשון אחרת וגם אם אלו היו כעמים רבים וגו' היו ג"כ שומעים אליך. וא"כ אין זה כ"א שאינם אובים לשמוע כי מרי המה וחזקי מצח וגו' וכתחלת דבר ה', ע"כ אמר כי נתן גם אותו חזק מצור וגו' ולא תירא ולך והנבא ואם גם לא ישמעו, כי לפחות יועיל זה כמ"ש (ב' ה') וידעו כי נביא וגו'. ובענין סוף פר' ג' זכר ברשע שלא ישמע ובצדיק שישמע ולא זכר בשניהם גם ההפך יען שדבר הנביא בהוה וברגיל וההפך מובן מהפכו והוא כמ"ש להלן ל"ג.

ו (ז) וידעתם כי אני ה', מוסב על כל האמור למעלה כי חרב האויב תחריב אך את כל המקומות שעבדו בם גלוליהם וגם חלליהם יפלו אך במקומות אלה ובזה ידעו כי הוא ה' והוא עושה כל אלה ולא האויב מלבו. והנביא יבאר כן ברור את דעתו זו פה בכתוב י"ג עי"ש. (י) וידעו. פי' אז ידעו כי מה שהעידותי בם תמיד בכל הרעות שאביא עליהם אף שלא הועלתי עתה מאומה שישובו אלי עכ"ז לא היו דברי לחנם כי בזכור פליטיהם כל אשר נשברתי ונכנעתי להזהירם באותן הרעות עצמן שיבואו אז עליהם אשר מזה יהיו אז נקוטים בפניהם מאד אל הרעות שעשו (ט) והועילו כל דברי עתה להכעיסם אז יותר. (יג) אשר נתנו שם ריח ניחוח, אמר זאת לעמת מ"ש תחלה בכתוב זה כי יפלו שם עתה כל חלליהם ויתנו ריח באשם.

ז (ה) רעה אחת רעה, עי' באור ולדעתי פירושו רעה שתהיה אחת רעה שהיא האחרונה

שבה

י (א) הכרובים, עי' באוה"כ כי מדעות הרבות במלה זו בחר לו כאחת שתהי' מלשון אחר ומענין זר מאד. אבל כבר בא בבאורה האמתי בבכה"ע תק"ן בשם החכם יש"ר, שהיא מלה עברית מש' רכב הנהפך לכרב והוא תמכו שם בחזקת יד כל המקראות מזכירי השם הזה, ובכח השכל הישר, ורכב אלהים ומרכבתו ורכובו הוא גם כרובו ותחת אמרו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח יאמר במ"א וירכב על כרוב ויעוף וידא על כנפי רוח. ועי"ש עוד. והנה גם אני אמרתי דבר זה בטרם ראיתיו שם, אבל ביאר טעם ודעת כל הענין הגדול הזה וביתר באור המלה הזאת, והוא זה: הנה ידוע כי מהות ה' ית' הוא נעלה נשגב ומרומם מכל השגת אנוש, כי לא נוכל לצייר עצם שלול מכל חמר ע"ד החיוב כ"א ע"ד השלילה, ולאשר גם השגה כזו דקה מאד ולא כל אדם יכלכלנה, גם לא יוכל לצייר לו אף מציאותו מבלי שיצייר לו גם מהות מה, ע"כ הוכרחו מודיעי האלהות להבינו את העם ע"י משל ודמיון חמרי עד שגם תורת ה' דברה בו כלשון בני אדם, וע"כ גם כל האדם בטבעו נכסף מאד לעשות לו צורה חמרית מושגת לו בחושיו שתהיה לו למשל ולדמיון האלהות, אבל מזה באו כל בני קדם לעבודת צורות הנבראות או בעה"ח אשר מתחלה עשאום רק לרמוז בכהותיהם אל רוממות כחות אלה באלהים, ואח"ז שכחו את הענין הדק הזה הנשגב מהם ואחזו אך בחמריותו לבד ואותה עבדו, כמו שבא ענינם בכל סה"ק. וה' ית' ברצותו לשמור בתורתו את האדם ממכשול זה, וגם לתת לו ליור מה מאלהותו כפי שהוטבע הוא להשיג, שהוא רק ע"י משל ודמיון חמרי, הפליא בחכמתו העליונה להורותו עצם חמרי כזה אשר לא יוכל עוד לשכוח ענין האלהי הנרמז בו ולהחזיק בחמרו לבדו, והוא צורת הכרוב שהוא בריה שאיננה במציאות כלל, ובזה יזכור תמיד כי אין זה כ"א משל ודמיון לדבר נעלה ונשגב ומרומם אשר אין לו כל דמיון בכל מה שישנו לבדו בזו המציאות כלה. וגם לא יטעה עוד ליחס האלהות אל הכרוב עצמו ולעבדו אחר שאיננו עצם אשר נמצא דמותו בעולם המציאות כלל, וכמוהו כאין הוא, ואיננו א"כ כ"א רמז לדבר שאינו מושג בעולם החמרי כמו שהכרוב הזה איננו נמצא בעולם החמרי וכמ"ש ביוסיפון המובא בבכה"ע שם שהכרובים היו כו' משונים מכל החיות הנראות לב"א עד הנה. אבל מה תהיה צורת הכרוב אשר היא תהיה מכוונת יותר לעורר את כל רואיה אל מציאות אלהות ועל מה שעלינו להשכיל ולהאמין על אדותיו, וגם איך תהיה צורת הכרוב מה שאין לה דמיון במציאות אחר שכבר אמרנו כי לא יוכל האדם לצייר לו דבר כ"א כפי מה שהורגל להשיג בעולם המציאות, ואיך ימציא לו במחשבתו צורה שלא הושגה ולא נודעה מעולם? וע"כ לא היה ביכלת כ"א לבדות הרכבה חדשה מחלקים הנמצאים כבר בצורות אחרות הידועות לו, רק שהרכבתם בצורה אחת איננה במציאות כלל, ויהיו החלקים לקוחים מכל ראשי המינים העליונים הכוללים את כל המציאות כלה, וקבוצם יחד יתאר לנו דמות רכב מרכבה ורכוב שהוא דמות חיות והופנים להם לרוץ וכנפים להם לעוף אשר זה יורה ויגיד ויוכיח כי יש עצם נמצא הרוכב על הרכוב הזה שהוא הכולל כל המציאות כלו ומנהיגו לכל חפצו ככל רוכב המנהיג את רכבו ומרכבתו, ולהיות הרכוב הזה בחלוף המעלה והערך מן רכב ומרכבה ורכוב של בני אדם יהיה נקרא גם בשם התלוף משמות אלה והוא השם כרוב שהוא בשרשו מחולף מכלם אבל במשקל ובמדה הוא כמו רכוב שהוא כמו הבינוני פעול ושניהם לא באו בסה"ק כ"א בענינים ובמקומות אלהיים, (ומה שקרא גם לחירם כרוב הוא לפי אמרו עליו שם בעדן גן אלהים בהר קדש אלהים היית והבן) להוכיח מציאות פועל רוכב כי אין פעול בלא פועל וגם להורות כי הנהגת כל המציאות הזה הוא פעול ונפעל תמיד מאת המנהיג הזה כהוראת הבינוני פעול כנודע, וע"כ הוא נקרא יושב הכרובים כי כל הרוכב יושב, רק כי יושב הוא דרך נחת, ויורה לפעמים גם תמידות, כנודע ועי' שרשים, אבל בספור הפעולה יספר כפי האמת ויאמר וירכב על כרוב המורה על פעולת ההנהגה והבן. והנה במראה זה בחר מכל צורות הבעה"ח שהם נחלקים לד' המינים הראשיים שהם אדם ובהמה וחיה ועוף, את צורת האדם שהוא אחד במינו, ואת צורת האריה והשור והנשר שהם הנעלים מכל מיני החיה והבהמה והעוף כנודע מאד, ושם בהם עוד גם ידי אדם נגד פני אדם, וכנפים נגד פני נשר, ורגל עגל נגד פני שור, וגב גבוה מאד המטיל יראה על כל רואה נגד פני אריה, כי אך גבו הגבוה והרחב מאד סביב הוא המטיל' יראה על רואיו יותר מכל חיתו ארץ, שע"כ בא שמו בלשוננו ארי משרש ירא, ואריה משם המקרה יראה, וז"א לעיל (א' י"ח) וגביהן וגובה להם ויראה להם, שלדעתי הוא מוסב על החיות כמ"ש גם פה (יב) וכל בשרם וגבהם וגו' שהוא נא' ע"כ על החיות, וכמו שגבותם הנאמר שם אינו ענין כלל לאופנים כדעת המפ' אבל רק לחיות כמו שגם היראה תאות רק לחיות ולא לאופנים. וזהו מה שכלל בצורת הכרוב מן החי ומן המדבר, והנה זכר בהם עוד את האופנים וגחלי אש ולפידים

וכסא

אבל האמת הוא שעשו זאת בחשך מגוש כמ"ש (ח) ואחתור בקיר וגו', מה שאין זה כ"א שיראו מן האדם שהם הצדיקים שבדור, כי לא יכשלו לחשוב כי גם ה' לא יראהם בחשך, ומוכח מזה כי אומרים עזב ה' וגו' ואין ה' חפץ לראות בארץ, שאל"כ כ"א שיאמינו כי ה' רואה בארץ ויראה גם אותם אבל הם לא ייראוהו א"כ מ"מ"כ שלא היו כבר בושים מן האדם לעשות בחשך. בחדרי משכיתו, עי' באור והפשוט הוא כי מושב על ציורי בהמה ורמש מחקה על הקיר שזכר (י) וכמו אבן משכית ושכיות החמדה ודומיהם לפ"ד החכם בעל אוה"ם עי"ש, אבל אוסיף כי הוראת שרש שכה הוא על כל ראות דבר מדומה אשר נעשה בחכמה ומלאכה דומה אל נפלאותו בטבע עד שידמה הרואה כי יראה את הנמצא בטבע, והוא א"כ ראות כל מעשי ציורי ידי אדם את הטבעיים, ואח"כ הושאל גם על ראות שכלי בעתיד את הטוב המדומה לו לאמת, כמ"ש בהצלחת רשעים (תהלים ע"ג ז') כי עיניהם עברו (לראות את טובם בפועל עתה) את מה ששכה לבם לפנים בדמיונם פי' עוד יותר ממה שקוו נעולם. ועברו הוא מענין ויעבור את הכושי. וכן בא על הרואה בשכלו דבר העתיד לבוא ומדמה כי יראהו כפי שיהיה נמצא כמו מי נתן לשכוי בינה כפי שאבאר שם. ולפי"ז היו שם לכ"א מהשבעים חדרים כמו קנים שפתחיהם הם לבית גדול שלפני כלם וכ"א עומד בבית הגדול ומקטיר לנכח הציורים אשר בקיר חדריו לנכח הפתח הפתוח אל הבית. (יד) מבכות את התמוז, עי' רש"י ולפי"ז יפרש מבכות כפעל יוצא ותמוז מל' היסק בארמי ופי' מבכות את המוסק עי' באור המלות. אבל לפי שבאמת גם מבכות פעל עומד כמו רחל מבכה, והמלה את תבוא גם אחרי הקל בש' בכה על מי שעליו הבכיה כמו ולבכותה, יותר טוב לפרש כי הנשים היו בוכות את הדמות בראותן את הדמות בוכיה שהוא סימן רע להן ויהי' תמוז שם התאר אל הדמות ההוא משרש מסס כשם המקרה ממנו תמס יהלוך שהתי' שם ג"כ למשקל, רק שבא בזיי"ן כמו בדחז"ל נתמזמז כמו נתמסמס והוא א"כ שם עברית, וע"ש שבכיתו היה מה שטופרת נתך ונמס בעיניו ממה שהכינו מסיקין תחתיו בסתר לרמות את הנשים שחשבו שהוא בכי דמעות, ויאמר ע"ד התול שהנשים בוכות על זה הנמס והנתך, וע"ד קורס נבו. ויתורגם (זיא בעוויינע, דען נפרשמאָלצענדען). (טז) הנקל לב"י מעשות וגו'. לחנם חלקו רש"י ובאור את המאמר הזה לשנים כי באמת המ"ש אחר מלת הנקל נקשר בדבר הנקל עצמו כמו נקל מהיותך לי עבד וע"ד אמרו להלן המעט מתזנותיך. ואולי ע"כ נטו מזה הרד"ק והרדי"א עי"ש אבל יש עוד לנטות גם מהם אל היותר פשוט והוא שיאמר הנקל לב"י מעשות מה שחשב למעלה כי הוסיפו עוד ומלאו גם את הארץ חמס, ושבו להכעיסני עוד גם בעברם את תורתי במה שבין אדם לחברו נוסף על התועבות שלמעלה שהיו כלם רק במה שבין אדם למקום, והנה אם אמנם כי בזה הכעיסוני עוד יותר כנודע (עי' ירמי' ע"ז בבאורי שם) אבל לא יבינו כי בזה הנם שולחים את הזמורה אל אפם שהיה זה למשל בפיהם אז לכל הבא להרע לרעהו ונכשל והרע לעצמו שהוא כמו הבוצר הכופף בכחו את הזמורה למטה לכרות אשכלותיה והיא בכחה נשמטת מידו לא לרצונו ותשוב בכח רב לאיתנה ומדי שובה תפגע עוד את אפו. ולכל רואה את הזמורה יוצאת מתוך ידו אל אפו נראה כאלו הוא ברצונו שולחה אל אפו. כן באו להכעיסני במה שבין אדם לחברו ובין כה וכה הלא יתמוטו איש את רעהו וירעו לנפשם וישחיתו בזה את חברתם ואת ארצם, ומה נעים אמרו ע"ז (יז) וגם אני פי' אבל גם אני אעשה בחמה זו את זאת עצמה מה שהם עושים להכעיסני בה והוא שכמו שלא יחוסו איש על רעהו כן לא תחוס עליכם גם עיני וגו'. והנה הכל הולך כפי מה שזכרתי כבר בבאורי לשמואל וישעי' וירמי' כי עבירות שבין אל"ח המה רק תולדות עבודת הצבאות במה שיחסו ההנהגה לאלה הנבראים ולא להבורא המרחם על ברואיו אשר עליהם ללכת בדרכיו; וכן אם העולם נהוג ע"י רבים נראה גם רעותיו רבות, ואם הנהגת האחד כוללת כלם ישובו כל הרעות לטובת הכלל; וכן מעשה עבודת הצבאות הם באכזריות כמו המולך ועוד רבים וכמו הקרבנות שמעטה התורה את מקומותם וכמותם כדעת המורה עפ"י דחז"ל כנודע, וכן זכר פה אחר כל תועבות עבודת הגלולים והשמים את עון החמס הבא מהם. וכן גם יאמר להלן (ע' י') ברור ומפורש את כל הדברים האלה שיאמר שם על החמס והמוטה והדמים, שהוא עון גדול במאד מאד מה שלא נמצא בכל סה"ק כלשון הזה על כל עון זולתו שהוא מה שבין אדם למקום, וכמו שהראיתי כבר רבות כאלה במקרא ובדחז"ל כי עבירות אלה רעות בעיני ה' יותר מאלה, ואח"ז יאמר עוד שם כי עונות אלה באו להם אחר שכחשו בהנהגת ה' לבדו ואמרו כי הוא לרוב רוממותו עזב את הארץ וחלק את הנהגתה אל הצבאות כפי שבארתי כל זה שם ושם וגם בדרושים.

ט (ט) ותמלא הארץ דמים, ובאו גואלי הדמים להעיר ירושלים לבקש משפט אבל היא גם מלאה מטה להטות משפט.

כנפיהם (ולא התנשאו עוד אז האופנים) אבל אח"ז וירומו מן הארץ פי' החיות עצמן ואז גם האופנים לעמתן .

יא (ג) לא בקרוב בנות בתים, עי' רש"י ונשה הבאור ממנו ופירשו בדרך זר מאד, ולא זכר כי על"ז אמר גם בירמי' כ"ט ארכה היא בנו בתים ושבו שפי' ארכה היא הגלות וע"כ בנו בתים בבבל וכן הוא אמרו פה לא בקרוב הוא החרבן וע"כ בנות בתים בא"י והמקור יבוא לנווי לרוב. היא הסיר ואנחנו הבשר. זו הי' לעגם ע"ד המשל הא' שנשא עליהם ירמי' בן דורו בסיר נפוח ופניו מפני צפונה כי מצפון תפתח הרעה, והמשיל ירושלים לסיר וכ"כ ועמו לאש ערוכה מצפון לסיר זה, ועשו הם ממשל זה עצמו משל אחר שהוא מענה על המשל הא' לאמור אם גם אמנם כן הוא כי ירושלים היא הסיר אבל אנחנו הם הבשר אשר בסיר ואין זה בשול ירק כ"א בשול בשר אשר בשולו לא יגמר עוד מהרה וע"כ לא בקרוב הוא, ולפי"ז הוא כפל ענין לפרש את המאמר הקודם בכתוב כמשפט, והנביא משיבם ג"כ מעין לעגם. זו (ז) כי חלליכם אשר שמתם בירושלים המה היו הבשר בסיר זה והמה כבר נגמר בשולם, וכבר הוקם משל ירמי' הנביא בהם. ואתם החיים עוד אשר לא נגמר עוד בשולכם (שע"כ תתגאו כי חזקים אתם כמו הבשר בסיר) ואני ממשיל אתכם בזה לבשר הרע והקשה מאד להתבשל שמוציאין אותו מן הסיר ומסתפקין בבשר הרך שכבר נגמר בשולו, וז"א ואתכם הוציא מתוכה. ומוסיף ומשלים דברו ואומר אבל גם הבשר הקשה לא ימלט משני ומתלעות אוכלים, כי כשמוציאין אותו מן הסיר חותכין אותו בסכין על שפת הסיר לחתיכות דקות מאד, למען ישוב ויפול לתוכו ואוכלים אותו עבדי הבית השפלים שדרכם להיות זוללים בריאים ואבירים וקשים כמוהו אחר שנתבשל קצת גם הוא ויהי' כמאכל בן דרוסאי. וזהו החרב והזרים והגבול שיזכיר אח"ז שהם ממש במשל הבשר הזה הסכין והזוללים ושפת הסיר. ואולי יהי' הבית החיצון שבו הפתח ליכנס שהוא מקום מושב עבדי הבית המשל אל גבול הארץ והבן. וז"א (יא) לכם לא תהי' ירושלים לסיר שתהיו אתם בתוכה לבשר שיגמר בשולכם בה שהוא למות בתוכה כ"א אתכם אוציא אל גבול ישראל ושם אשפוט אתכם בחרב וכידי זרים כמעשה הבשר הרע והקשה. (טז) למקדש מעט. מענה זה יאות מאד למה שאמרו יושבי ירושלים לבני הגלות (טו) בעת שגלו משם רחקו מעל ה' שהוא מן המקדש, ויאמר כי גם שהרחקתים בגלות הייתי להם גם שם למקדש ואם מעט, ועוד כי גם אשיבם עוד גם למקדש לירושלים (יז — כ). (כא) ואל לב שקוציהם וגו'. גם כתוב זה עם הכתוב י"ח הוא מענה נמרץ מאד ליושבי ירושלים שהתגרו בבני הגלות (טו) כי רחקו העם ממקדש ה', ויאמר (יח) כי הם אף שרחקו מהמקדש עכ"ז בשובם שמה יסירו השקוצים והתועבות שמלאתם אתם שם, ובראשכם (כא) נתתי דרככם על שהלך לבכם אחרי השקוצים והתועבות האלה ופי' ואותם אשר אל לב שקוציהם וגו' ורצונו אתם יושבי ירושלים.

יב (יד) עזרו וגו' אזרה, לשון טפל ע"ל, וזה יאמר על שרי החילים אשר נפוצו בשדות וז"א לכל רוח, ועל העת שנפוצו שהוא כאשר נבקעה העיר כמ"ש ירמי' ל"ט ד' וה' ומ' ז' ונ"ב ז' וח' עי"ש, ובמ"ב כ"ה. ואגפיו הם חיילות כמו כנפיו עי' באור. ומוכח כן גם מאשר אמר סביבותיו עזרו שהוא בעוד שהיו עם המלך, ומ"ש וחרב אריק אחריהם יאמר על העת שברחו אח"ז שרי החיילים האלה למצרים אחרי שובם אל גדליה כמ"ש בירמיה וגם הוא נבא שם עליהם הרעה בחרב. וכן יש לחלק גם דברי רש"י ובלשון זה יאמר עליהם גם להלן (י"ז כ"א) וכדעת מנחם שהביא שם רש"י על השם מברחיו שהוא כפי הלשון בריחה שאמר עליהם ירמי' ל"ט ונ"ב שהוא גם החסר במ"ב כ"ה, אבל לפי"ז החליף להלן שם את נשואי המאמרים זב"ז ועי' והבן כל זה.

יג (ב) הנבא על נביאי וגו' עד (טז), כבר אמרתי כי יש נבואות סתומות שיובנו רק אם נוכל למצוא בסה"ק את הקורות שעליהן נאמרו הנבואות אם רב ואם מעט, אבל לאשר הקורות האלה לא באו בסה"ק אחת מני אלף כמובן מרוב השנים אשר יקיפום כל סה"ק המעטים, ע"כ נשארו נבואות אשר אין להעזר בהבנתן ע"י ספורי סה"ק, ובאלה עלינו לשער בשכל ישר מדברי הנבואות עצמן את הנעשה אז, וכן ראיתי לעשות בפרשה זו והקורא יבחר. והנה מכתוב ע"ז ומכתוב ה', ידענו כי ידבר פה על מה שנבאו נביאי השקר לירושלים העיר ביום ה' בעת מלחמת האויבים עליה, ואחר שכל מלחמת הכשדים על ירושלים היתה מלחמת המצור כמ"ש בכל סה"ק, א"כ היה כל מאמצי כחם רק לשבור החומות אשר לירושלים בצורה (כ"א כ"ה) וכמ"ש (שם כ"ז) לשום כרים וגו' שהוא מחי קבלים הידועים. ומובן מאד כי כל ימי המצור שנמשך כשנה ומחצה היו הכשדים נלחמים עם העם אשר על החומה ולעתים אשר גברו הכשדים הכו במחי קבלם את החומה עד אשר

וכסא שכפי מציאותם לרוב הם מן העץ שהוא הצומח , וכן זכר בהם את הנחשת והתרשיש והספיר שהם מן הדומם . וגם מארבעה היסודות ארמ"ע כלל בהם , שהם עגה אש וחשמל ורוח סערה וקול ומים רבים וקרח , וארץ אשר האופן עליה . וכלל בהם עוד גם את אשר ברום וממעל לארץ לבד , והוא הרקיע והענן והקשת והברק , ואת הכל כאשר לכל כלל והשלים בעלם אחד שלם בעל כל החלקים האלה להורות כי כלם לאחדים המה ביד הרוכב המנהיג העליון ה' ית' וזהו אשר יקראם כלם בלשון יחיד החיה הכרוב , מה שבא להורות בזה גם הפעם כי כל רבוי המינים אשר במציאות נובע ממקור יחיד ומיוחד שהוא ה' ית' כמו שמתאחדים כלם בצורה זו האחת להיות אחד שלם , וכי גם הוא לבדו ואין כל זולתו עמו הוא הרוכב והמנהיג את כל הרכוב והכרוב הזה , ואין לו כל מונע ושתוף ועזר ושרות בהנהגה זו , שזהו כל עקר ויסוד ושרש האמונה בה' לפי דעת תורת ה' ומשה עבדו , כי ה' אחד הוא הרוכב המנהיג את כל מרכבתו רכבו ורכובו וכרובו שהוא את כל הנמצאים כלם זולתו · והוא מה שקראו חז"ל בחכמתם את המצוה ק"ש בשם קבלת מלכות שמים שפי' באמת הוא קבלת הנהגת ה' , כי יסוד שרש מלך הוא לך יסוד ש' ילך , ומלך במ"ש מפעיל יורה הולכה שהוא הנהגה לא כהפעיל ילך שיורה להולכה בלבת (ועי' באורי ש"א ח' בפנים הספר) ושמים הוא שם כנוי שהכינו חז"ל על ה' ית' כנודע , שהוא הוא ענין קריאת שמע שהוא הכתוב שמע ישראל וגו' שפי' שמע והבן וקבל ישראל כי ה' שהוא אמנם שם עלם הפרטי לעלם הנעלה הנשגב והמרומם מכל השגת אנוש , עכ"ז הוא אלהינו פי' שלו ה' ית' אנחנו מיחסים גם התאר אלהים שהוא בעל כל כחות הטבעיים שהם הנהגת כל העולם כלו , ומוסיף עליו תיכף את היסוד העקרי ה' אחד פי' לבדו בלי כל זולתו עמו הוא בעל כל כחות הנהגה זאת אשר כל זה עצמו הוא גם כל ענין מראה המרכבה הזאת לכל מבין . (ובמ"א האריכתי להביא ע"ז עדים נאמנים ומופתים חזקים מכתובים ומדברי חז"ל רבים מאד אשר המעט מהם כבר נדפס בספרי הקטן בליל יפי . תרי"ז . ווילנא .) והנה כמו שאמר שם שמע ישראל שיקבלו זאת ישראל ליסוד ולעקר כל אמונתם בה' , כן גם יאמר פה (י"ט וכ') כי אך בראותו כי כבוד אלהי ישראל עליהם וכי היא החיה אשר ראה תחת אלהי ישראל כן הכיר וידע תיכף כי כרובים המה פי' שהם הם ענין הכרובים הנזכרים במשכן ובבהמ"ק ובכל ענין אלהי ובכל מקום קדוש , המורים על כל יסוד תורת ה' אשר נתן לישראל עמו , שהוא מה שיוכיחו מציאות הרוכב אשר ברא ועשה לו רכובו זה (כי מה לרכוב בלא רוכב) ורק הוא לבדו ינהגהו על מות . ואמר עוד בבכה"ע שם עמוד 10 . כי אולי גם הוראת הרכבה בדחז"ל שהוא חבור חלקים שונים בעלם אחד כלולה גם היא בשם כרוב כפי שחז"ל השאילו גם להוראה זו את השרש רכב אשר בכתובים . ואני מוסיף ואומר כי שרש רכב בכתובים הונח מתחלה בלשון רק להוראה זו שהוא חבור דברים ממינים שונים שיהיו נראים כעלם חדש אחר . והונח תחלה על אדם היושב על גב החי הנאחז בין ב' שוקיו האוחזים בו היטב משני לדיו עד שנראים שניהם בנעשם יחד כעלם אחר השונה משניהם כאשר כן גם דמו בני אמעריקא בראותם לראשונה בני אייראפי רוכבי סוסים שהסוס ורוכבו הוא עלם חדש בתאר זה אשר הם לא ראוהו עוד . כי כן הוא באמת חק מלאכת הרכיבה שישב הרוכב דבוק ולמוד היטב בסוסו עד שלא תהיה נראית תנועת כל פירוד ביניהם ויהיו בהתנועעם כגוף אחד כנודע , ומהוראה זו אמר הרכב ידך על הקשת . וכן גופי אדמה המרכבים ממיני עפר חול וטיט חלץ וסיד ודומיהם נקראים בלשוננו רגבים בחלוף המונח , ועי' אוה"ש כי גם רבך העברי הוא מהוראתו בערבי (אסגפען , איטטען) , ולפי הוראת שרשים דבר והפוכו נקרא הפרדת כל מרכב בטבע ג"כ בחלוף בשרש רקב כנודע לטבעיים שהרקבון הוא רק הפרד המרכב לחלקיו . ובחלוף גם הבי"ת למ"ם ממוצאו נעשה רקם שעינן הרכבת תמונות ומראות שונות ע"י תפירה על פני הבגד עד שיהיו נראים לעין כמין אחד עם הבגד וכאלו נעשה כן הבגד מתחלה , ובתוס' למ"ד בסוף בא השרש כרבל על הבגד המלומלם כפי מדת ותבנית לובשו עד שנראה הוא ובגדו כמרכבים לעלם אחד וכן כרכב המזבח בכפל הפ"פ , וקרוב הוא שכלם נגזרו מש' קרב , ואולי גם גרב מענין זה וכמו ספחת שעינינם חבור ודבוק אל עור הבשר להיות לאחדים , ויהיה כמוסם כלם גם הכרוב המרכב מחלקי בע"ח ומיסודות ונמצאים שונים ככל האמור , וכן במשכן ובמקדש אף שלא נזכר שם חלקי המינים כבר יורנו השם כרוב לבד כי היו מרכבים מחלקי מינים שונים . (טו) לא יסבו האופנים , ובכתוב שאח"ז יאמר וברומם ירומו אותם ופי' כי בשאת החיות את כנפיהם לרום אז לא נסבו עוד האופנים מאצל החיות להנשא יחד עם הכנפים , אבל ברום החיות עצמן אז ירומו גם את האופנים עמהן . וכן אמר למעלה (א' י"ט כ' כ"א) כי עם החיות עצמן ינשאו האופנים . וז"א גם פה (יט) וישאו הכרובים את

כנפיהם

יגיד דבר, היו הן עושן בודאות מלבן את משפט הקסם והיו אומרות על נפש לדיק כי היא נגודה ועל נפש רשע כי חיה תחיה כמ"ש (כב) מה שע"ז יאמר (יח) הנפשות אשר לעמי הנה, פי' שאחשבם אני לעמי אותן אתן מגודדות, והנפשות אשר לכן הנה פי' שהן כמוכן או שהן קנין לאהבתכן (כמו אני לדודי) או ממשפחתכן, אותן אתן מחיות (והפעלים הם כמו וטהר אותו הכהן) ועל שנבאו זאת גם הן בשם ה' כמ"ש (יז) המתנבאות ע"כ יאמר (יט) ותחללנה אותי וגו' כי בהכזב את"ז דבריהן הלא הותל שם ה', ומ"ש (כ) מעל זרועותיכם כי בסובבן ברחובות עיר נשאו אותן על זרועותן, ואמר נפשים בל"ז שיורה כח וגבורה הפך אמרן שהן נוועות ופורחות למות ואמר כי בכשפות היו נגודות ומשם ישלחם לחפשי וזה הכל לפי ערמת דברי הנשים. ומ"ש (כא) והצלתי את עמי בקריעת המספחות מה שהם הורו הללו גם לפי ערמתן הוא מלשון אצל כמו (בראשית ל"א ע') ולפי באורי יתכן עתה מ"ש על העם שלא יהיו הם עוד למנודה אשר באמת היו העם נגודין בערמתן אבל לפי באורי זה שהמספחות שעליה ידבר עתה היו להגן ולהחיות והיו הנגולין במקרה כפי נבואתן סבה לשימשכו העם אחריהן לפי טעותם ויאות עליהם מאד ע"ז השם מנודה והבן. (יא) **תבקע**, הנביא ידמה את הסערה סגורה באוצרה כמ"ש מן החדר תבוא סופה, ובחמתה תבקע את כלאה זה ותצא. (כג) **שוא לא תחזינה**, על דבריהן במשפט הקסם. וקסם וגו', על מעשה כל הקסם מה שכן אמר גם בנביאי שקר פה למעלה לבאורי שם.

יד (ב) **העלו גלוליהם על לבם**, המפר' לא בארו מה זה רצו האנשים בהעלות גלולים על לבם וגו' ולבוא עוד לדרוש גם בה', גם מה ענין כתוב (כד) בפר' הקודמת לשם, והוא באמת מענין פר' זו. אבל האנשים הרשעים האלה היו מן הנפשות שקסמו להם הנשים לחיים כמש"ש (יח וכ"ב) עי"ש. וחרה להם מאד מה שחרף הנביא אותן ונתנן למכזבות, ועליהם אמר שם כי המה לכן, וכי רשעים המה, ובזה גם כחש הנביא בחייהם, וע"כ אך כלותו לדבר כן חיש באו המה אל הנביא בשום על לבם ונכח פניהם גלוליהם ועונם ולדרוש לו בה' ולנסותו לראות אם יכיר מחשבות לבם לבלתי הדרש להם או שלא יכיר וידרש להם ויעשוהו את"ז ללעג לכל העם, ומעשה המכשפות ישוב ויחזק כלפנים. וזה אשר מהר ה' ית' לדבר חיש אל הנביא גם בטרם שדרשו עוד ממנו דבר וגלה לו מהרה כל מה שבלבם שהוא עון וגלולים והשלים ואמר בתמיה האדרש וגו' להם לרשעים אלה, והומר (ג) לכן פי' למען לא יזיד עוד איש מב"י לעשות כן תאמר לכל העם כי כן אענה לכ"א מהם בא ברוב גלוליו (אבל לא אדרש להם) וכמו שעניתי כן לאלה עתה. ולא שאענם כן להראותם כי אני רואה ללבב, כי זה היו רואים גם ממה שלא אדרש להם ולא אענם כלל כמ"ש אל תען וגו' אבל אענם כן רק (ד) למען תפוש אותם בלבם פי' להודיעם כי נתפשו ביד ה' גם במחשבת לבם הזאת לענשם ע"ז שבאו לנסותי במה שלפנו ממני בתוך לבם, וידעו אז בעת העונש כי בא על עון זה. וא"כ מ"ש נעניתי וכן (ו) נענה בנפעל הוא פשוט להורות ע"ז שאינו עונה אותם כפועל דבר פי' ברצון כ"א כנפעל בפעלו זה פי' שלא לרצונו כביכול, כי באמת אינם שוים שיענם ה' כלל, רק כי הטעם האמור מביאו לענותם. ונפעלים רבים כאלה יתבארו כן ואין להאריך. והנה לא אמר (ג) ובא אל הנביא ודרשני, כי בזה הגיד כי אך כאשר בא כן אענהו איש בא וגו' ולא אמתין כלל שידרשני אחר שלא אדרש לו, וכמו שעשה כן לאנשים אלה. והנה כבוא הנביא להגיד להם גם ענשם ע"ז, שב על דבריו שנית והחל שוב בלכן וגו' כמו (ג), והוסיף עליהם אזהרה קודם העונש שהוא שובו והשיבו את לבכם והשיבו פניכם (כרש"י עי"ש), ובכתוב (ו) באר ברמז קל את כל ענין הפרשה הזאת (וכפי שאני מבארה פה) והוא במ"ש שבא לדרש לו בי פי' לדרוש אם יש בי בידיעתי מה שעל לבו ונכח פניו עתה*) ואני ה' נענה לו בי פי' כי אענהו שיש בי בידיעתי כל זה. והוא במה שיענהו בא ברוב גלוליו. ומזה הוא בא אל העונש ואומר כי אחר שאענהו כן שהוא למען תפשו בלבו וכאמור אז (ז) ונתתי פני וגו' לאות ולמשלים וגו' שהוא כאשר זמם בלענו לתת את נביאי לאות ולמשל לכל העם כמש"ל. ואומר עוד (ח) שגם אם יקרה לכם כי איזה נביא יפותה בערמתכם זו ודבר אליכם דבר מה, אל תדמו אז כי אתם פתיתם אותו בערמה זו ואני והנביא לא הכרנו בכם כ"א שאני ה' פתיתי אותו במה שהעלמתי ממנו אז מחשבתכם זו הרעה בעונו האחר, ולאות לכם כי כן הוא אטה ידי אז והשמדתיו מתוך עמי (בעונו האחר ההוא) כמ"ש כן בלשון זה (ז) גם על הדורש, וז"א (ט) כעון הדורש כעון הנביא. (יא) **ויהי**, ענין נבואה זו נמשך ג"כ לענין הנשים המכשפות כמו שגם תחלת פרשה זו נמשכה לשם כפי שבארנו, ויאמר כי לא כשופט יכריע מי יחיה ומי ימות, כ"א מעשי כאו"א בצדק ורשע המה יכריעו דינו

בכ"א

---

*) וזה טעם כל בי"ת היתם שאחר פעל דרש ושאל הקשור בנדרש ובנשאל להורות דרישה ושאלה לדעת דבר נעלם שהוא נמצא גלוי בתוך ידיעת הנדרש והנשאל. וכן בא פה אבל בדרך נסיון וק"ל.

במשוך הימים עשו בה איזה פרצות , ואז נפלו מאד כל בני ירושלים בעיניהם ונרפו ידיהם ורוחם כי זכרו אז מה ששמעו נבואת יחזקאל (לעיל ד') מכל הדמיון אשר עשה אז לאות לכל מעשה המצור הזה וגם את הכרים האלה אשר רואים עתה עשה שם אז , וכראות נביאי השקר אשר הטעו תמיד את העם לאמר שלום שלום כי כלתה הרעה וכי קמו כל דברי נביאי האמת ועוד מעט ותתך חמת כל העם עליהם כמובן זה מאד · ויתחזקו להחזיק עוד בשקריהם להתדמות תמיד לנביאי אמת ללבוש אדרת שער וגם לומר נאום ה' , וגם לעשות כמוהם גם הם מעשים לאות ולסימן על הבאות כמו צדקיה שעשה קרני הברזל (מ"א כ"ב) ואמר באלה תנגח את ארם , וכמו ששבר חנניה את המוטה ואמר ככה אשבור את עול כ"נ . וכמו סמל הקנאה שעשו בדמיון מרכבת חזון יחזקאל כמש"ל . ועשו כן גם עתה להתדמות גם למעשה אותותיו לעיל ד' על הפאות . ונגד מה שעשה הנביא (שם) בציורו על הלבנה את ירושלים וכל מעשה המצור הזה בדיק וסוללה ומחנות וגם הכרים האלה שפרצו עתה באמת את החומה , עלו המה עתה אל הפרצות ונבאו שם בשקר בשם ה' כי עוד מעט ויעלו הכשדים מעליכם ואתם תשובו ותבנו את החומות וגם תשלימו אותן עוד לכלותן כליל וכלולות גם ביפין עד שיש בהן עוד מרוב ההרחבה גם את הטיח התפל הנטפל עליהן מחוץ אך ליפותן לבד , ונבאו גם זאת בנאום ה' (ו' וז') עד שהעירו בזה רוח אמונה בלבב אנשים מן העם וצוו הנביאים אותם שיבנו להם שם אצל הפרצות מפנימה לחומה חיץ שהוא מחיצה קטנה שיהיה לאות ולסמן לכל העם כי כן יקים ה' מהרה את דברו זה כי ישובו ויבנו להם חומות חדשות וטובות מן הראשונות . והם הנביאים עמדו על האנשים למהר את מלאכתם וכל מה מהחיץ אשר כלו לבנות טחו אותו הנביאים חיש בתפל והכל לחזק ולאמץ לב הרואים שייחלו לקיים דבר (ו) והנה היה גם פעלם זה סמל הקנאה להקניא את ה' ונביאו , לעשות עתה נגד הכרים שעשה יחזקאל על הלבנה שישברו חומות ירושלים מה שעתה כבר הוקם דברו זה , את החיץ הזה אשר בהוראתו יפיר עצת ה' ונביאו ויכחיד מעשה הכרים וז"א (ד' וה') ע"ד התול כי לא עליתם בפרצות האלה לגדור באמת גדר על ב"י הנלחמים שם למען יוכלו לעמוד עוד שם במלחמה מפני הכשדים המורים עתה עליהם חצי מות על נקלה מאד דרך הפרצות האלה , (כפי שהיה הנראה לעינים ממהלככם אשר הלכתם כלכם ובאתם שמה חיש כאשר נפרצו החומות) כ"א שבאתם שם (כפי שאני רואה ויודע ערמתכם) כשועלים הבאים בחרבות כאלה למצוא שם אכלם מחלב ודם החללים , וכן באתם אתם בשכר אשר יותן לכם מאת השרים החפצים להלחם (עי' ירמי') לחזק ידי הלוחמים בהבלי כזביכם אלה . והנביא יאמר (ז) על דבריהם בפה חזו שוא , ועל מעשיהם בחיץ קסמי כזב , וכן הוא בכל הפרשה , אבל על מעשי נביא אמת הבאים לדמיון ולאות יקרא (לעיל י"ב ולהלן כ"ד) בשם מופת . וכן הוא בישעי' כ' . והכתוב ט"ז הוא לפי' זה נמשך היטיב לבאור על הטחים אותו (ס"פ ט"ו) וגם הודעה על מי מהנביאים ובאיזה עת ועניין נבאו שעליהם דבר כל נבואה זו , וגם להשלים נבואה זו במה שהחל כמשפט מליצות הקדש . והנה אחר נבואה זו היתה זאת למשל בפי הנביא הזה לכנות נביאי שקר אלה בשם טחי תפל חוזי שוא וקוסמי כזב ולפי כל יתר דבריו בפרשה זו , והוא להלן (כ"ב כ"ח) עי"ש . ולדעת כל המפרשים יקשה מאד מה שלא באה מליצה זו מפעל או משם שרש טוח על כל נבואת שקר בכל מקום חוץ מן הנביא הזה ; והנה בעת המלחמה הזאת עשוה היה גם מעשה הנשים המכשפות אשר ע"כ הסמיך הנביא פה את מעשיהן למעשה נביאי השקר אז . והוא כי בעת ההיא שהיו אנשי העיר נמסרים ונשלחים יום יום מביתם לצאת לצבא להלחם עם האויב למלאות בצבאותם את מספר הנופלים יום יום ומרוב פחד המלחמה שנפל על היוצאים האלה היו נשאלין בכשפים ובקסמים שהיו אז ביד הנשים כנודע , אם ישובו לביתם חיים או שיפלו שם חללים במלחמה , כמו שהיה הענין בשאול עם בעלת האוב ביום מלחמה אשר חרד לבו עליה וה' לא ענהו כמש"ש . אף כי פחדו היוצאים האלה שידעו כי מאת ה' היא ביד נביאיו שלא ילחמו עם כ"נ , והמכשפות המכזבות בדו להן קסם חדש הנאות לשאלתם , והוא (יח) שתפרו להן כסתות (מענין כסות כסוי וכים) אשר תלו אותן על כל אצילי ידי הנשאלין בהן ועשו גם מספחות לשומן על ראשם והיה להן הקסם והגורל (כי יש גורל גם בקסם כלהלן כ"א) כי נפש האיש אשר יפול במלחמה היו רואות אותה פורחת מגופו אז (אחר שקסמו קסם מה לפניו) ונופלת כן למטה לתוך הכים והכסת התלוי על אציל ידו , שהוא כמצודת אויב אשר תצודנו במלחמה וכקבר אשר יכסנו ככסת זו . ונפש האיש אשר חיה יחיה תאמר נפשו בגופו כי תחסה תחת המספחת המגין עליה כמגן גבור וקראוהו מספחת ע"ש שהוא יספח אליו את נפש האיש ולא יתננה לפרוח מן הגוף ולפול למטה לתוך הכסת שהיא המצודה . ומאשר חזק הרעב אז בעיר עד מאד קסמו להם בשעלי שעורים ופתותי לחם . אבל באשר היה אך קסם כזב אשר באמת לא

יגיד

נאות מאד לגוף. עי' רד"ק שם ובשרשים בשם ר' יונה. וזה גם אמרו פה כי כראותי שבאו לך קשוטי בת נעורים בטבע אבל עודך ערום ועריה מכל קשוטי בני אדם ע"כ חמתי ואשים לך גם כל אלה האמורים (ט — יג) ותיפי במאד מאד ביפיך כי כליל הוא גם בהדרי אשר שמתי עליך (יג ויד) פי' כי כליל וכלול הוא עתה גם בטבע גם במלאכה. (טו) לו יהי, לפ"ד המפר' הוא כפול ללא ענין, ואולי הוא כדרך הלשונות יהי לו מי שהוא (זייא עס זיך ווער עס איזט), ובא בקצור די המובן. והוא כמו באור מוסגר על כל עובר שאמר. עַל שמך, עי' באור, אבל רש"י ידע להמשיך היטב את הפעל ותזני גם לפה. (טז) ולא יהיה, כמו (יט) ויהי ולספק: והטעם כי הבגדים שלי הם כמ"ש פה להלן בכל השאר. (כג) ויהי וגו', נמשך אל (כ"ד) ותבני וגו', ואוי אוי לך מוסגר והוא קריאה כאדם האומר אוי אוי לך מה שעשית עוד והוא בטרם שיבוא להזכיר עונה ביותר גדול מכל הקודמים שהוא לתאוה לעין כל כמ"ש בכל רחוב ואל כל ראש דרך ואל שכניה מצרים אשור וכשדים כמ"ש (כ"ו כ"ח וכ"ט) שאין זה כ"א להכעיסני (כ"ו) וכמו שישלים ענין זה בהשנות התלונה כנהוג (ל' ול"א). (כד) גב, המבאר אמר שהוא מנל"ה אף שנטיותיו בדגש כמו פנה שהוא מנל"ה ובדגש ובחנם דלג מגב לפנה שלא ממשקלו ושהוא גם יחיד במשקלו בנל"ה מה שע"כ אמר הרד"ק שאולי הוא מן פנן. אבל הוא כמו קו מן שהם מנל"ה ונוטים בדגש והם ממשקלו. (לב) תקח את זרים, הכתוב הזה זר מאד לפ"ד כל המפר' ולמה לא ראו לקרבו למה שלפניו ושלאחריו כי אחר אמרו ולא היית ככל זונה שהיא בעבור האתנן, יאמר אבל את היא האשה המנאפת אשר תחת אישה אשר לה הוא בלי מחיר תקח ותקנה לה עוד בכספה את זרים, ואח"ז יפרש (ל"ג) (כדרכי להראות זאת בכ"מ) שרצונו בזה כי לכל זונות וגו'. (מ) ובתקוך בחרבותם, לפ"ד כל המפר' הוא מענין חתוך ובקע, וא"כ אדמהו להשם בדק בל"ע ובחלוף המונא, אבל מה לחיתוך החרב אחר שרגמוה כבר באבן. ע"כ טוב לפרשו כפעל בדק, בדחז"ל שבא ג"כ בדהי"ב ל"ד ויאמר כי אחר שירגמוך באבנים יבדקו אותך עוד בחרבותם לתקען אל בין האבנים לדקרך שם ולראות אם עודך חי ותתני קול וימותתוך עוד בדקירתם זו. (מב) והנחותי חמתי בך וגו' ושקטתי ולא אכעס עוד, משל לקוח ומשאל מן הנחש, כי בהשליכו את ארסו בתוך גוף בע"ח ישקוט ולא יכעוס עוד. ובא חמת על ארס הנחש כמ"ש חמת נחש, ורבים כן. ובא זה ולמד על כל מקום שנזכרה מלילה זו והיא רק בספר זה. ושרשי יגה וגות מתחלפים במקרא כנודע. (מט) שבעת לחם, משרש שבע בסי"ן לא נמצא משקל זה ואם הוא מן המקור שבעה הי' נ"ל בקמ"ץ הפ"א כמו בעלמת חבריך ואולי הוא חלוף משפעת גמלים, וילמד על כל שרש שבע בסי"ן שענינו די ורב כמו שפע וכמו מספר שבע בסי"ן שבא בלשון לגוס בו על הרבוי כנודע. (סא) ולא מבריתך, עי' ת"י ורש"י כי הם היו ראשונים וע"כ לקחו את האמת בבאור זה מיד כל הבא אחריהם לפרש באופן אחר כי מלבד אשר אין להוציא השם ברית הזה מענין זה השם הבא גם לפניו גם לאחריו פה. הנה עוד יוכיחו ע"ז גם הכתובים (נ"ט וס'), כי כמו שאמר שם אם אתה בזית אלה להפר בריתי הנה זכרתי אני לך את בריתי בחסדי, כן גם יאמר פה כי תכלמי בתתי לך את כל אחותיך כלן לבנות ולא משמרך את בריתי אבל רק (ס"ב) מהקימי אני את בריתי אתך בחסדי, (וזה מה שנכפל בשניהם מלת הגוף על הכנוי וזכרתי אני והקימותי אני כמובן) וכל זה כפירושם, כאשר גם הכתוב (ס"ג) האחרון ישלים לבאר רצונו זה כי כלמתם תהיה במה שייטיב לה לא לשמרה את הברית אבל להפך, שהוא לאשר יכפר על כל מה שעשתה שהוא מה שהפרה את הברית. והנה ראיתי פי' חדש ע"ז ושם נאמר כי פי' רש"י מביא לידי נחוק ע"כ הארכתי בזה. והנה באו בפרשה זו עשר מלים שהם פעלי קל עבר לנוכחת וכלם בי' כתובה בסוף, ונתקנו בקרי, וכאלה נמצאו עוד מפוזרים גם בשאר סה"ק, וכן מצאנו גם בינונים כאלה ויולדתי בן יושבתי מקוננתי ושם גם עבר מה נחנתי מה שהדעת נוטה שבימי קדם היו גם מדוברים כן העבר והבינוני נוכחת ר"ל בחיר"ק התי"ו שוים אל העתיד תפקדי, אבל כאשר החלו העם לשנות ולהחליף מובנם ביחיד מד"ב. הסירו היו"ד והחירק ונשאר התי"ו בשניהם נח אחר נח. ועוד אחד נשאר גם בקריאה כמו שהיה בחיר"ק והוא אוהבתי לדוש ולרד"ק גם אויבתי לי, ויש להאריך עוד. ויהיה זה הטעם (הבלתי נודע עד כה) למה שנקדו את העבר לנכחת בכנויים את התי"ו בחירק כמו במד"ב כי כשהוצרכו בכנוים לנקד את התי"ו בתנועה נקדוה בחיר"ק אשר היה לה בימי קדם, ואת היו"ד הנמשך מן החיר"ק נתנו רק בכנויים שישנן גם במד"ב שהם כנויי הנסתרים וכמ"ש גם בפרשה זו ונתתיהו, את נשאתים, ובירמי' לא במחתרת מצאתים. אבל בכנויים שאינן במד"ב שהם כנויי המד"ב הניחו החירק בלי י' אחריה, וכל זה להראות שהיו"ד הוא עתה רק שאול לה מן המד"ב וע"כ אין לו לשואל מה שאינו גם למשאיל בעצמו, ואל יטעו לומר כי שב הדבר

לקדמותו

בכ"א מד' השפטים, ולא לבד שהמכשפות האלה לא יחיו את הנפשות אשר לכן הנה כמש"ש (יח) כ"א שגם הצדיק לא יציל אף בן ובת. ומה שתפש נח דניאל ואיוב הוא, לדעתי כי ג' הצדיקים האלה ואשר הם מישראל, היו נודעים בצדקתם לשם ולתהלה גם בעם הכשדים ששם נבא זאת. ורצה להורות גם להם דרכי ה'. או שתפש לבני הגלות את המפורסמים להם מצד שקבריהם שם ונראים לעיניהם תמיד. והנה ארץ ארעץ ששם היה נח בסוף ימיו, ועוץ אשר לארם ששם ישב איוב, שניהם סמוכים מאד אל אשור ובבל כנודע בארץ ובסס"ק (עי' ישעי' סוף ל"ז), והיו גם ת"י מלכי אשור ואח"ז למלכי בבל, ודניאל היה אך בבבל, ויש עוד להאריך בזה.

טו (ב) עץ הגפן וגו' הזמורה וגו', את הנמשל במשל הגפן והזמורה הגיד הנביא עצמו (ו) שהם יושבי ירושלים, וגם זה נבא בעת שצרו ולחמו הכשדים על ירושלים וע"כ נסמך למה שקדם כי הם התפארו ובטחו אז בירושלים באמרם כי היא כגפן בין עצי היער השפלים שהם שכניהם שכבר כבשום מלכי אשור ובבל, אבל אותה לא יוכלו לכבוש, עי' באורי ישעי' מהדורא ב' (כ"ח וכ"ט) וע"ז יאמר מה יהיה יתרון עץ הגפן שיאמרו מכל עץ, וחיש יתקן את לשונו ויאמר הזמורה וגו' פי' שאין גם לקרוא עוד השארית הדל הזה מכל א"י שהיא ירושלים לבדה בשם עץ כ"א בשם זמורה שהוא שם ענף הגפן. (ותקון כזה הוא דרך מליצת סה"ק עי' ל"ל לרמח"ל) ומה נכון עתה אמרו ע"ז ב' תשובות. א', כי גם עתה בעוד לא נכבשה ירושלים (ג) לא תצלח עוד לכל דבר אחר (ד) כי אכלה כבר האש שהוא האויב את שני קצותיה (אשר היו לה בימי קדם) כי ערי הנגב מימין ירושלים כבר הגלה האויב עם יכניה (עי' באורי ירמי' י"ג י"ט) וגם כל ארץ שמרון אשר משמאלה לפונה הגלה כבר, וגם תוכה בין ב' הקצות האלה שהוא ירושלים עצמה כבר נחר ונגרב מחום להב האש אשר שרפה את שני הקצות והוא משל לגלות יהויקים ויכניה שכבר הגלה גם מתוכה ורק אותה השאיר עם דלת עם הארץ (מ"ב כ"ד י"ד) ויוסיף עוד (ה) כי גם בהיותה עוד תמימה שהוא בטרם שגלו כל אלה לא נלחה עוד למלאכת המדינית אף כי וגו', וא"כ איכה תאויה עוד כ"א להשרף והשבית (ו) כי לכן שלא תצלח מעולם למאומה אמר ה' שתשרף עתה גם היא אף אם היתה גפן שלם כדבריהם כי איך יתפארו עוד שלא תשרף עתה באש כ"כ אשר תאכל את כל עצי היער כלם שהוא כל הארצות מסביב, ואם כל היער כלו מסביב נתתיו לאכלה לאש זו איך ישאר גם עץ הגפן אשר עומד בתוכו הלא האש תאכל גם גפן כעץ יער וישלים (ז) כי לי איככם נמשלים לא כגפן כדבריכם ולא גם כזמורה כ"א שהשארית הזה הוא כאוד הזה אשר לשעה הוא מוצל ויוצא מן האש ועומד אך לשוב אל האש אחר שנאכלו כבר קצותיו ונחר תוכו. ויאמר כי באמת אש האויב הוא פני ה' פי' חמתו וע"כ כמו שכבר נתתי את פני בהם שהוא אש זו כן תאכלם אש זו עתה בשומי את פני בהם ובשומי פני בהם ותאכלם אשי זאת (ח) תשאר הארץ שממה וריקה מכל, ואש פני ה' באה יען כי מעלו בו מעל.

טז (ג) מכרותיך, המפאר פירשו מש' כרה ע"ש הנראה שהילד כורה בבטן אמו לצאת והוא דחוק והאמת שבא זה השם כמו ומוצאותיו מקדם ע"ד ויצא חטר, וכמו מקבת בור נקרתם. ובא תמיד סמוך לארץ והוא משאל מן המלח והמתכות שיכרו בארץ למצאם ולהוציאם. ובזה ידמה יותר אל מכרה מלה שדמהו המפאר וז"א מארץ הכנעני כאלו כרו שם ונמצאת והוציאוך. וכן להלן (כ"ט י"ד) יאמר ג"כ ארץ מכורתם. וכן יאמר (כ"א ל"ה) אל חרב הברזל במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך. וזה פי' כלי חמס מכרותיהם כי אחר שקראם אחים יאמר כי האחוה שלהם יהי' נקראת רק במה שמוצאם ממוצא אחד שהוא מה שמכרותיהם הוא מכרות כלי חמס פי' שכרו אותם מארץ שיכרו שם למצוא ברזל לכלי חמס ורצח וע"כ כמו שבסוד מעשיהם אלה לא תבוא נפשי כן בכל קהלם אל תחד כבודי לזכור שמי עליהם כי יצאו ממני. (ז) בעדי עדיים, עי' רש"י כי מנחם פי' מלשון זמן וכאלו אמר ותבואי בימים, ודונש פי' מלשון עדי, וע"כ סעדיים לדונש הוא ע"ד משל על השדים והשער שיאמר אח"ז כי אין לפרשו על עדיי קשוטים אחר שיאמר פה אח"ז ואת ערום ועריה, ואח"ז (יא) יזכיר הקשוטים ואעדך עדי וגו', וא"כ ב' פירושים אלה דחוקים הם למבין אבל טוב להרכיבם שניהם יחדיו ולפרש ותבואי בקשוטי העתים פי' קשוטים אשר יבואו לימים ועתות החיים והם שדים נכונו וגו' ואמר ב' ענינים בלשון נופל ע"ל ורבוי עדיים ככל עתות חיי האדם הבאים הק ברבוי כמו נעורים בתולים עלומים זקונים ועי' באורי (בראשית י"ח י"ב) כי המלות עד ועדן עדה ועדנה מורות על זמן הקודם לדבר מה וכן בחיי האדם על ימי הנעורים, וז"א שם אחרי בלותי היתה לי עדנה, וז"א גם (מ"ב א') המלבישכם שני עם עדנים פי' בהיותכן בנעוריכן אשר אז הקשוט

נאות

יט (ו) לטרף טרף אדם אכל, לפירש"י כי פה ידבר על יהויקים יתכן עליו מאמר זה לפי מ"ש עליו ירמיה (כ"ב) עיניך ולבך כ"א על בצעך ועל דם הנקי לשפוך וגו' ברעהו יעבוד חנם וגו', ולפי גם מה שענש את העם לתת המס לפרעה כמ"ש במ"ב, וכן מ"ש פה (ז) כי לא ידע רק ארמנותיו לבד אבל אנשי הערים החריב עד שהשם ארץ ומלואה הוא ג"כ לפי מש"ש בירמיה מתפארת בבניניו שבנה בלא צדק ומשפט ובעושק שכר העם הבונים, אבל מ"ש גם לפירש"י מאמר זה על יהואחז (ג) לא נמצא בו דבר בכתובים מה שיתכן עליו זה המאמר, ואולי נכללו כל מעשים אלה במ"ש עליו ויעש הרע וגו' עי' מ"ב, והנה כמו שנבא שם ירמיה על ג' המלכים יהואחז יהויקים ויהויכין כסדרם כן גם נבא פה עליהם יחזקאל ג"כ כסדרם, אבל להיות יהויכין עמו בבבל עוד בו לכבודו משל האם הלביאה ומשל הבן הכפיר הטורף ומשל התפשו, אבל אחז לכבודו משל חדש ואמר (י) אמך כגפן בדמך ופי' אבל אתה יהויכין בהדמותך הנה אמך כגפן וגו'. ומה יובן לפי"ז אמרו (יג) ועתה שתולה במדבר על גלות יהויכין זה אשר בבבל בעת שנבא זאת, ושה"ק יכנו את הגלות בשם מדבר, ועל יהויכין יובן מאד גם סוף הקינה ולא היה בה מטה עוז שבט למשול יען כי לא מלך אחריו איש מזרעו וכמ"ש עליו גם ירמיה (שם) כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד וגו'. וכן אמרו ותגבה קומתו וגו' ותתש בחמה לארץ השלכה, הוא ג"כ כענין נבואת ירמי' עליו שם, ישבת בלבנון מקננת בארזים וגו' והטלתי אותך ואת אמך וגו' על הארץ וגו' מדוע הוטלו הוא וזרעו והשלכו על הארץ. ואין עדות טובה על אמתת כונת הנביאים מאשר דבריהם מעידים זע"ז, מה שכן הוא לפי באורי זה פה ולפי באורי גם שם.

כ (ג) הלדרוש אותי אתם באים, תמיהה זו כבר תורה ההפך כי לא באו לדרוש את ה' באמת, אחר שהיו גם המה מרשעי הדור וכמ"ש עליהם פה (ל — לב), והם אותם הזקנים או כמוהם אשר זכר למעלה (י"ג כ"ד) בלשון זה עצמו שיזכרם פה (א), וכמש"ש כי העלו גלוליהם על לבם בבואם לדרוש את ה', כן גם יאמר עליהם פה (לב) והעולה על רוחכם וגו' נהיה כגוים וגו' לשרת עץ ואבן, וזכר גם פה (לא) היותם נטמאים גם הם בגלולים אלה, (והפשט הזה ראה רש"י ז"ל (א) ולא הרד"ק והרדי"א) והענין לפי לשון כל הכתובים האלה כן הוא, כי אחר שהמה ידעו את רשעתם ואחר שכבר הודיעם הנביא בפעם הראשון (לעיל יד) כי לא ידרש להם ולכל דורשיו כמוהם, הנה באו גם עתה רק לפנים למען יוכלו גם להצטדק אח"ז כי אחר שלא יחפוץ בם ה' עוד להיות להם לאלהים להדרש להם הלא הדין עמם להיות ככל הגוים כאשר יספר דעתם זו (לב), והנה כן גם באמת לא נדרש להם כאמור בכתוב זה בשבועה וכאשר גם השלים כל הענין הזה (לא) במאמר זה ובשבועה זו, (כדרך הנביאים שהראיתי כבר) אבל למען לא יצטדקו עוד בזה כדעתם הודיעם הטעם מה שלא ידרש להם שהוא ספור כל תועבותיהם שהאריך בזה עד (כט), והודיעם (לב) גם ערמתם ודעתם במה שבאו לדרשו כאמור, והנה כבואו לספר תועבותיהם יאמר (ד) התשפוט אותם וגו' פי' הרק אותם לבדם תשפוט (שענינו פה הוא הגדת וספור חקר מעשי איש ודרכיו מלשון מה משפט האיש והדומים כמו שפירשו הנביא עצמו להלן כ"ב ב' וכ"ג ל"ו בכתובים שאחריהם) הלא טוב שתודיעם גם כל תועבות אבותם ועל אדותם בעצמם תאמר להם אח"ז בקצרה מאד שכל התועבות האלה ישנם גם בכם, כלהלן (ל' ול"א), להעירם על מדת התורה מ"ש ימקו בעונם וגו' ואף בעונות אבותם (אשר) אתם ימקו. ומה נכון עתה אמרו ע"ז (לג) נגד מה שחשבו למצוא תואנה במה שלא נדרש להם כאלו הרשה אותם בזה לעזבו ולעבוד עץ ואבן כי נהפוך הוא וביד חזקה אמלוך עליכם אחר שאעשה לכם כפי רעותיכם עתה בחמה שפוכה, וכן אעשה אח"כ באויביכם בקבצי אתכם (לד) ואז ארצה אתכם (מא) ואז תהיו נקוטים בפניכם להכיר רעת רעתכם (מג) ולדעת אותי לעושה חסד למען שמי ה' (מד) שזהו כל הוראתו, והוא נקרא עליכם. (כג) להפיץ אותם בגוים, אמר הרד"ק וכן אמר דוד (תהלים ק"ו כ"ז) ולא מצאנו זאת מבואר בתורה שהפיץ אותם עי"ש מה שהשיב ע"ז, ונ"ל כי לפי מה שהכתוב הזה ואחריו הם דומים אל הכתוב ע"ו וע"ז פה, נראה שרצה הנביא לומר גם פה את הכתוב י"ז אחר הכתוב שאח"ז כמו שאמר כן כבר על"ז ד"פ בסי' זה, רק יען שרצה להסמיך את הכתובים כ"ד וכ"ה זא"ז המחוברים בעניגם ע"כ דלג עליו בפעם ה' אחר שהוא מובן כבר מד"פ הקודמים וא"כ מ"ש פה נשאתי את ידי הוא רק שהי' חפץ כן ע"ד כל שאמר לעיל פה וכמ"ש לפני זה והשיבותי את ידי כן דעתו גם פה, ובתהלים אמר כן על זרעם ועל תנאי כמש"ש הראב"ע עי"ש והבן כל זה.

כא (ב) שים פניך דרך תימנה, הנביא היה בבבל שהיא בצפון ירושלים ע"כ צריך לשום פניו אליה לדרום. והקורא ישים עינו ויראה מה יפה מערכת כל המאמרים במשל האש

לקדמותו וידברו כן גם בלי כנוי כקדם, וע"כ באו בה כל כנויי המל"ב בלי י' והם, רמיתני הכרעתני ילדתני לבבתני, אחר שהכנויים האלה הינם רק בנוכחת לבד מה שאין לה עוד אות היו"ד כקדם. והנה לפי"ז נ"ל המלה משיתיהו (שמות ב' י') ביו"ד אחר התי"ו אף אם נפרש שאמרה זאת אם משה לבת פרעה הנוכחת, וכי"ם שהביא הא"ת עי' ת"ם שם וכפי הדין והמשפט הזה אשר מצאתיו ראיתיו לפי הכתובים האלה שהביאם גם הרד"ק במכלול ד"ק פורדא ל"ג ב' והרדי"א ואחריו המבאר שם שכתו המלות שבאו ביו"ד לנוכחת בכנוי נסתרים כהביאם הרד"ק ע"כ לא הבינו משפט זה, ונשענו שניהם על קנה רצוץ להכריע את הפי' הזה מחסרון היו"ד אשר גם לדבריהם אין לחסרו, ועי"ש.

יז (ג) הנשר וגו', רואה אני מכל תארי הנשר בכתוב זה גם מדרך לשונו שידבר בם, ומתאריו בכתוב (ז) ומלשונו שם, כי פה ידבר על מין אחד ממיני הנשר אשר לו היתרון והמעלה בתאריו אלה, ושם ידבר על נשר פשוט רגיל ונודע לכל, רק שהגיע לסוף גידולו וזה העירני לחפש בספרי הטבע ומצאתי כי כן הוא כי יש בם מין נכבד הנקרא (גאָלדאדלער) והוא מ"ש אשר לו הרקמה לתאר אותו היטיב ביתרונותיו וכן המה כל יתר תאריו פה, ונקרא גם (קעניג דער פֿעגל) ודמה בו את נ"כ כמובן. והמין הפשוט נקרא (דער געמיינע אדלער) והוא קטן מהא' אשר דמה בו (ז) את פרעה. צמרת, שם משאל מן השם צמר והוא כנוי לענפים הדקים אחד אשר בראש הארז הנסבכים זב"ז והם עליו כמכסה צמר והוא צמרתו, והוא גם מלשון זמורה בגפן. והצמר נקרא כן להיותו קשה משערות הדקים והרכים אשר בשאר בע"ח והוא מלשון תסמר שערת בשרי. (ה) קח על מים רבים, מוסב על ויתנהו בשדה זרע ופי' אשר לקח ובחר לו הנשר (שדה זרע שהוא) על מים רבים. או שהפעל קח מוסב על השדה ופי' שנתן אותו הנשר בשדה זרע והשדה קבלו (כמו קח ממני) במקום מים רבים שבו ובזה שמו השדה לצפצפה שהוא לדעתי עלה צומח מקרקע המים וצף עליהם מלמעלה כנודע, ופי' ששמהו רזה ורטוב כמוהו ואח"ז (ו) כאשר צמח עוד היה לגפן וגו'. (ט) יקוסס, רש"י אמר כמו יקוצץ ואני מוסיף גם כמו נוזז וכמו גם כוסס בדחז"ל. (יז) נפשות רבות, נגד בקהל רב שאמר ופי' שלא יבוא פרעה לעזרו בקהל רב מיד כ"כ שבא להכרית לו נפשות רבות. (כד) השפלתי עץ גבוה וגו', עי' כל המפר' ונפלא שלא ראו כי בא זה הכתוב האחרון לכלול את כל האמור בפרשה זו על יהויכין וצדקיהו וזרובבל עי' רש"י ובאור, כי תחת צמרת הארז הגבוה באה גפן שפלת קומה וכן אמר פה גם בנמשל כי השפיל מלכות יהויכין להיות ממלכה שפלה ביד צדקיהו, ואח"ז הגבהתי עץ שפל זה, שהוא מלכות יהויכין שהשפילה כמ"ש כי לקח גם הוא מצמרתו שהשפילה, ושתל על הר גבוה והי' לארז אדיר זה זרובבל, וכן הובשתי עץ לח שהוא הגפן השתולה אל מים רבים שהוא יהויכין כמ"ש כל טרפי צמחה תיבש, והפרחתי עץ יבש זה כמ"ש על זרובבל ונשא ענף ועשה פרי שהוא מזרעו של יהויכין.

יח (ז) חבולתו חוב ישיב, למפרשים לפי הטעמים בא השם חוב להגדיל צדקתו שאם גם חבל אותו בחובו ישיבנו לו, ואולי טוב לפרש כי לא ישיב לו לנחבל כאיש עושה חסד ומתנאה להחזיק טובה לנפשו אבל ישיב לו כמשלם חובו. (ח) בנשך לא יתן, ידוע כי הרבית נקרא נשך מצד הלוה הנשוך ונקרא תרבית מצד המלוה המרבה הונו. וע"כ יזכיר הנשך על הנתינה שהוא זמן ההלואה ואת התרבית יזכיר על הלקיחה שהוא זמן הפרעון והקבלה וכן אמר (יג), כי הלוה יודע באמון נפשו כי שלם ישלם גם הרבית וע"כ כבר נשוך הוא גם ביום ההלואה, אבל המלוה אין אמון בו ולא יאמין במרביתו עד זמן הפרעון שיקחנו אז בכפו, ומ"ש (יז) נשך ותרבית לא לקח ולא זכר זמן ההלואה בפעל נתן כי שם ידבר בבן הרשע אשר ישוב מחטאות אביו ויאמר כי גם ההלואות שנתן אביו בנשך בחייו ומת לפני זמה"פ והבן היורשו לא יקח עוד את הרבית מיד אותם שהלוה להם אביו, ולפי"ז הוא כפל ענין במ"ש ממ"ש שם לפניו מעני השיב ידו שגם הוא לא יתפרש כ"א במה שהשיב ידו מן העני המתענה עוד גם היום ברעות אביו. — והנה המשכיל ימצא דעתי גם בפרשה זו, בראותו כי כלל הנביא כל מ"ע ול"ת שבין אדם למקום בעון אמונת הגלולים כאשר באמת באו כלם בתורת ה' רק במה שיחזק האמונה בה' אחד בורא כל ומקיימם ברחמיו ועושה פלא ליודעיו, ובמה שיזהיר מעשות כל מה שיחזק האמונה גם בזולתו וכל מה שנעשה בעבודת אל נכר, מה שהנביא יכנה פה את המצות האלה כלם בשם חקותי, ומן הכלל האחד הזה נמשך גם כלל כל תורת האדם כלה, שהיא ג"כ רק הליכות הנכרא בדרכי חסדי בוראו זה היחיד במציאותו ובהנהגת כל הנמצאים זולתו, מה שהנביא (אחר שיפרט הראשים בהם) יכנה כלם בשם משפט וצדקה. והתבונן בזה.

בעמי ולא פעם אחת כ"א שהיא ואך היא אשר היתה בכל נשיאי ישראל שהם מנשה ויהויקים
ויהויכין שכן קרא למלכים אלה גם לעיל י"ט א' מלבד אשר חרב זו של נ"נ היא גם חרב מלכי ארץ
אשור שהיתה גם במלכי אפרים ובאה עתה ליד הכשדים כנודע) וגם הנשיאים בעצמם היו מגורים
אל חרב זו את ועם עמי יחד (ומגורי הוא בינוני פעול משרש מגר שבא הפעל ממנו וכסאו לארץ מגרת
מענין סחוב והשלך עי' או"ה"ש ורד"ק בשם ר"י, כי לכל פירושי רש"י ומפר' אין המלה עולה יפה
בלשון) לכן ספוק על ירך לנהי ולקינה כי אחר שהיא רגילה ולמודה כבר הרבה לבוא ולכרות שבטי
גפן זו שבטי מושלי עמי יש להעמיד סדבר על חזקתו שבאה גם עתה לכרות השבט האחרון שבט בני
זה אשר ביד צדקיהו עוד, והוא מפרש בפיו טעם זה ואומר (יח) כי בחן פי' אחר שהוא דבר נבחן
ומנוסה כבר הרבה, הנה קרוב הדבר יותר לצד הרע בספק זה, ועתה יהמו מעיו ובלבו יהגה הגה
והי ואומר: ומה פי' ומה יהיה עתה לנו אהה! — הם גם שבט מואסת זה לא יהיה עוד. והנה
עד כה באה אליו הנבואה הולכה הלוך וקרב מעט מעט יותר ויותר אל הרע לבל יחרד הנביא פתאם
ומלאו רע. אבל עכ"ז היו כל דבריו עד כה רק בדרך השערה והוכחה נטית הדעת, כי גם דבריו
האחרונים הלא באו רק מצד ההרגל והחזקה כאמור. ועתה הנה בא דבר ה' אליו לגלות לו כל סוד
ה' כי כן הוא באמת ובמחלט כאשר הוכיח עתה, ואומר לו (יט) להנבא ולהכות כף אל כף כבעל
צרה שכבר באה ונהיתה (עי' באורי פה י"ב) ותכפל חרב שלישיתה הוי"ו הוא לחבר המחלט אל
המשוער כאלו אמר וכן גם יהיה באמת כי תכפל עתה חרב זו של נ"נ על צדקיהו ועל עמו בגלות
שלישית אחר אחיו יהויקים ויהויכין בנו וגם הולך ושולל פעם אחת ובדבור מפורש (לא ברמז כקודם)
את שני צדדי הספק יחדיו אשר הטוהו לטוב, והוא אמרו חרב חללים היא פי' להרג באה ולא לקשוש
ולעדי, ויכפול לחזק דברו חרב חלל הגדול פי' כי עתה תגדיל להרבות חלליה עוד יותר מב' פעמים
הקודמים, והיא החודרת להם פי' לבני זה ולא לעם אחר, ואמר החודרת כי עתה תבוא בקרבם אל
חדרי בטן ולב כי תכנס להם עתה בחדרי חדרים שהוא בירושלים העיר ובבית המלך והשרים ובבית
המקדש והקדש פנימה. והנה אחר שהודיעו כי הרעה כבר היא כלה ונחרצה מאת ה' בהחלט, בא
להסיר מלבו מה שהטעהו מתחלה לחשוב שאולי היא חרב שהוכנה כן רק לקשט את החגור בה, והוא
מה שנתרש בה גם הלהב, וע"ז יאמר (כ) כי למען למוג לב כל חיל צבא עם יהודה ולמען הרבות
המכשולים בין צבאותם הנלחמים על החומה אשר ממעל לשעריהם עם הכשדים הצרים עליהם מחוץ
ונגשים להבקיע ולבוא בשעריהם אל תוך העיר, ולמען יכשלו בני עמי אלה מרוב פחד הנשק אשר
בידי הכשדים נתתי אבחת חרב פי' חרדת חרב (כי"מ ברש"י משרש בעת בחלוף המולא והאל"ף למשקל
ובחיר"ק כמו מאחמול) והוא הוא מה שהיתה מרוטה, כי בהיות עוד לחרב אשר ביד הורג גם להב
לוהט ונוצץ יוסיף להבעית ולהחריד את הנלחם עמו ויכשילהו ויחלישהו בלא יוכל עוד לעמוד כנגדם,
כי ימס וימוג לבו (כמ"ש פה ובי"ב) ועל כי אבחת חרב היא מליצה חדה ע"כ ימהר הנביא לפרשה
ויאמר כי במרוט זה החרב עשויה להיות אח לברק (כפי' המבאר ולא מטעמו) פי' שהיא מבעתת
ומחרדת את רואיה בחזקת להבתה כמו הברק המחריד וממית. וממועטה לטבח הוא כמ"ש לטבוח טבח
קוחדה כי החרב תמעט אם תוחד, (ולפי"ז הוא בינוני פעול עומד כמו ברוך ובא חסר ובדגש כרבים
במקרא כמו השחטה האחזות ושמרה, ורבו מספר, ובחנם ברח רש"י מפי' זה ובחר בפי' דוגש שאין
לו ענין פה כראהון, וכן גם נבעת בהגם מפי' אבחת מן בעת בחשבו כי התי"ו לסמיכה ושכח מחבת
משבת ונחת נחפ"כ שהתי"ו בשם ג"כ מן היסוד או שהפת"ח לסמיכה) ולפי"ז יהיה זה המאמר כלו
דומה אל מאמרו (טו) היא מוחדה וגו' לתת אותה ביד הורג לבאורי שם והבן. והנה ככלותו
לפתור לו כי כן אמנם תבוא החרב לירושלים, פנה ה' ית' חים אל החרב אשר עמדה עתה לנכח
פני הנביא בחזיונו ויצייר כאלו גם היא מסופקת אל מי מהעמים תלך כמו שהסתפק הנביא בזה, ויצוה
אותה (כא) התאחדי הימיני, פי' אל תסתפקי עוד לפסוח על ב' סעיפים כ"א היי באחד והוא
שתימיני פי' שתפני לימין שהוא לירושלים אשר היא מימין נ"נ הבא מצפונית מזרחית כנודע ושם
השימי פי' שתבלעי שם את מעשיך להרוג ואח"ז השמילי תפני לשמאל לבני עמון שהם משמאל נ"נ
כבואו מצפון ויצייר כאלו כמעט רצתה החרב לפנות לבני עמון תחלה והוא גוער בה ואומר אנה פניך
מועדות הלא נויתיך הימיני, והנה כל זה ירמוז על בעל החרב שהוא נ"נ עצמו כמ"ש פה (כ"ו וכ"ז)
כי חשב נ"נ ללכת אולי לעמון תחלה והכריעו הגורל לירושלים וע"ז אמר פה כי ה' הוא צוה כן אל
החרב עפ"י הגורל הזה. וכפי שמובן הוא מעצמו כי שמעה החרב למצות ה' הימיני ואל הגערה
אנה פניך וגו' ונפנתה כן לירושלים יאמר ע"ז (כ"ב) וגם אני אכה כפי אל כפי כבעל צרה שכבר באה
ונהיתה כבאורי (יט) במ"ש כן גם אל הנביא. והנה כל ענין המשל במרוט החרב ובמה שטעה בזה

(א — ד) ובנמשל החרב (ו — ט) זה לעמת זה מהחל ועד כלה . ומה נעים פירושו על כל הכתוב (ג) במשל בב' הכתובים (ח' וט') בנמשל . אח"ז עוד מליצה חידות לו על חרב זו בכתוב (יא ויב) שצוהו ה' להאנח אנחה גדולה שתפחיד כל שומעיה עד שישאלוהו ע"ז מה זאת והוא ישיבם לאמור כן אם רק אל שמועה זו שהוא שמועת החרב שנבאתי עתה עליך כאשר באה בעת שתבוא השמועה אז ונמס כל לב וגו' אם גם השמועה איננה עוד דבר בפועל ועוד ספק בה אולי לא תקום גם להיות בפועל , אף כי עתה שכבר הנה באה ונהיתה בפועל מכש"כ שיש לי להאנח ע"ז . ועתה יבוא לספר איך שנראתה אליו החרב הזאת בחזיון כזה אשר פה גם יפתור ויפרש חידתו זו . (כדרך הנביאים שהראיתי כבר הרבה להיות מליצתם מראשית חדה ונשגבה , ובזה תנוח כבר רוח עוז דמיונם מעט עד שיוכל אח"ז להרחיב ולפרש מליצתו זו) ויאמר (יד) כי בהראות אליו זו החרב שזכר צוהו ה' שיאמר ויצעק חרב חרב , כאדם הרואה פתאום והנה חרב איומה לעיניו שלופה ונטויה אליו והוא צועק חרב חרב ומודיע לשומעיו תכונת החרב שיראה , כי היא הוחדה וכי היא גם מרוטה , ובהשקיט רוחו אח"ז כרגע , ישוב להתבונן אולי יש עוד איזה ספק בדבר להתנחם מעט , והוא מדבר בלבו את כל צדדי הספק והם שלשה במספר , ואומר (טו) הנה מה בהוחדה יורה שהוא למען טבוח טבח וא"כ כלנו מתים , אבל מה שהיא מורטה יורה שהוא רק למען יהי לה ברק ליופי ולקישוט כנהוג באנשי הצבא אף בעת שלום (וא"א למרטה מבלי שגם הוחדה תחלה) , וא"כ אין פה אימת מות כלל . ואח"ז ישיב גם ברגע עוד ספק אחד נוטה לטובה , והוא אמרו או נשיש פי' שיש לנו לשוש ולהנחם כי אם גם נאמר למען טבוח טבח היא באה הנה יש עוד גם בלד זה נשיה גדולה לטוב לנו והוא מה שבשבט בני פי' השבט והענף האחד הנשאר עוד מישראל בני הנמשל תמיד לעץ הגפן וכמו שכבר קראם כן גם זה הנביא בעצמו (לעיל ט"ו) הזמורה אשר בעצי היער , שהוא שם השבט והענף של עץ הגפן שקראו שם העם א"ע כמש"ש מה יהיה עץ הגפן מכל עץ (עי' היטב באורי שם) וכמו שקרא שם כן את צדקיהו ולא העם שהשאיר לו נ"נ בשם זמורה אחת שנשארה מעץ הגפן , כן גם יקראם פה (כאשר לא נזכר פה הגפן) בשם שבט סתם ע"ש מטוטם ודלותם , ע"ד שאמר עליו גם לעיל (יז) מראש יניקותיו קטף , וע"ד שאמר עוד עליו שם ותהי (פי' היניקה הזאת) לגפן ותעש בדים ותשלח פארות , וכן יאמר (לעיל יט) אמך כגפן וגו' ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים וגו' לא היה בה מטה עוז שבט למשול , וישלים המאמר כי זה שבט בני שהוא השארית הדלה הזאת גם היא מואסת עוד בתפארתה את כל עץ מלא ותמים אשר בעצי היער שאליהם המשיל שם את העמים שכניהם אז , כמש"ש גם בלשון זה עץ הגפן (טובה) מכל עץ , הזמורה אשר בעצי היער , וא"כ אם גם לטבוח טבח באה ערוכה היא לשבת עם אחר מאויבינו שכניו כעמון ומואב וצור או מצרים שגם הם כלם מנגד לבבל אשר היא החרב נטויה שמה (כ"א ב') , אבל לא אל השבט המואסת עוד את כל העץ השלמים והשלווים עוד ואמר מואסת בל"נ לפי הנמשל שהיא בת עמו וכדרכו בכל משליו לערבב הנמשל במשל או שהשם שבט נמשך גם למטה ושעורו שבט בני הוא שבט של המואסת כל עץ שהוא הגפן הבאה תמיד בל"נ , והיא באמת הנכבדת מכל עץ פרי , ואמר בספק השלישי או נשיש יען כי אחר שיש בשלשה פי שנים לטובה קרוב האמת לנטות אחרי רבים . אח"ז הולך ומספר מה שהוא רואה עוד בחזיון החרב הזאת ואומר (טז) ויתן אותה בעל החרב למרטה לתפוש בכף עי' רש"י ורצונו להסיר החרילים גם מבית היד ולהחליקה שם שלא יכאיבו את הכף בתפשו אותו לטבוח טבח רב , ויהי בראות הנביא את זאת הוסיף לצעוק עוד היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג פי' עתה הנני רואה ומבין כי מה שהיא הוחדה וגם מה שהיא מורטה הכל היה מתחלה רק לתת אותה בכף וביד הורג שהוא למען טבוח טבח ולא לקשוט לבד וכאשר עיני הרואות עתה כי מרטו עתה גם את בית היד למען יוכל ההורג לתפשה בכפו , ומה שנמרטה תחלה החרב עצמה אף שבאה רק לטבוח טבח היה עוד נעלם עתה מן הנביא עד שבא אליו דבר ה' להגיד לו הטעם ע"ז פה להלן (כ) ולפי"ז יהי' המאמר ויתן אותה למרטה לתפוש בכף כמו מוסגר והיא הוחדה חרב מוסב עוד אל הצווי אמור בכתוב י"ד , והמוסגר בא להגיד כי ככלותו המאמר מואסת כל עץ ראה כי נתן אותה למרטה לתפוש בכף ואז הוסיף לדבר ולצעוק היא הוחדה וגו' והבן . והנה בכל זה נגרע רק צד אחד מב' הצדדים אשר בספק לטובה , אבל עודנו עוד ספק שקול כי אם גם הוכרע שהוא לטבח ולא לקשוט עוד לא נודע למי מהעמים בנגב היא באה לטבוח , וע"כ באה אליו תיכף הנבואה להחרידו את החרדה הגדולה והאחרונה ונתנה עליו בקולה (יז) זעק והילל בן אדם כי אין כל ספק עוד לטובה , והחרב באה עתה לכרות שבט בני , ולא כל עץ אחר אף שהיא מואסת את כלם , ויען מה תכריע כן יען כי היא פי' חרב זו הלא היא חרב נ"נ כאשר הנך רואה עתה את ההורג העומד לתפשה בכפו , וחרבו זו אשר יאחז בידו הלא כבר היתה

בעמי

כי רק הכה"ג יהיו מנהיגי העם בבית שני ולא זאת העטרה שלכם אשר הסירה והפירה את הכהונה והאמונה בה', כי לא אתן לכם עוד מלוכה בימי הבית השני, וגם היא מליצה חדה מאד ע"כ יפרשנה היא ויאמר זאת השפלה פי' את הכהונה והאמונה בה' אשר השפלתם אותה להגביה והגבוה שהוא מלכותכם שהגבהתם אותה מעל ה' ותורתו ואמונתו אותה להשפיל בבית שני (כי היו אז נכנעים רק ת"י מלכים אחרים) ונפלאת היא מ"ש בכהונה השפלה בקמ"ץ הש"ן כפעל עבר (אף שהוא בידיעה וכמו ההלכה) ולא כתאר, להורות כי אינה שפלה בעצמותה כ"א שנעשתה שפלה בידכם ובמלוכה אמר הגבוה בתאר להורות כי המלוכה גבוהה היא בעצם ויקרה היא גם בעיני ה' אם לדיק מושל ביראת ה', ולזה הקדים בחטאו הסיר המצנפת כי זה עיקר חטאו מה שהשפיל אמונת ויראת ה' למען תשאר העטרה והמשרה אשר לא לאמונה בגבהה כפי שהיא, מה שאין זה כחפץ ה' וכרצונו. ויאמר (לב) כי ע"כ עוה אשימנה למלכותכם זו ולא תקום עוד בבית שני ואמר עוה ג"פ לחזוק כמו ארץ והיכל ה' בירמי' או ירמוז לג' המלכים שנפלו ביד כ"כ מבני יאשיהו. ואח"ז יאמר כי גם זאת המצנפת תוסר עתה בעת החרבן כי גם הכהונה תבטל עד בוא האיש אשר לו המשפט לכהונה זו שהוא מזרע הכה"ג ונתתיו לו וכבר יובן שהוא יהושע בן יהוצדק השב עם זרובבל אשר עליו אמר זכרי' ישימו הצניף הטהור על ראשו וגו' שהיא המצנפת שזכר פה ועל הצניף אמר פה לא היה ונתתיו בל"ז. וזה גם ענין העטרות אשר אמר ה' לזכרי' לעשותן ולתתן בראש יהושע שהן העטרות שאמר פה להסירן ממלכי יהודה, ובעון שהורידו את הכהונה והאמונה ע"כ נתנם בראש הכה"ג לפרסם החטא והעונש. ולהורות משפט המלוכה כפי חפץ ה' אמר שם לומר ליהושע בשומו העטרות בראשו בעון מלכי יהודה הזה כי זרובבל שהוא נכד יהויכין ונזיר מלכות ישא הוד וישב ומשל על כסאו והיה גם כהן (פי' הכה"ג) על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם והיה זה לאות ולמופת לכל הארץ, והבן כל זה. והנה ככלותו לדבר על הקסם אשר נפל תחלה על ב"י בא להשלים הענין בחלק השני מן הקסם הזה שהם בני עמון (לג — לז) והנה המבאר תמה על המפר' שפי' ואל חרפתם מה ששמח עמון למפלת ב"י, כי איך שמחו בדעתם שיבוא גם עליהם, והיה לו הדין לתמוה רק על רש"י והרדי"א וזולתם שפי' שמחתם על הגורל שנפל על ב"י תחלה, אבל לא ראה ברד"ק שפי' שמחתם על החרבן והגלות וע"ז לא תפול עוד שאלתו כי מלבד שאין שואלין על המעשה כפי שכבר העידו ע"ז יחזקאל (לקמן כ"ה, ג' גם ו') ולפניה (כ' ח') כי שמחו על החרבן הנה גם הסיר כבר הרד"ק שאלתו זו במ"ש כי באמת לא הלך כ"כ אח"ז לעמון עי"ש. ויש לתמוה עליו יותר כי בדבריו לא זכר את הגורל וכתב ב"פ מפלת ישראל סתם שהוא החרבן ועכ"ז תמה ושאל ושכח כל הכתובים הנז'. והנה נגד חרפתם ולעגם על יהודה ישא הנביא עליהם משא לעג והתולים אשר בתחלתו הוא נדמה בלשונו לנבואה האמתית הקודמת ואח"ז מדי דברו נגלה פתאם כי יהתל בם שזה הוא מחכמת ההתול. וז"א כה אמר ה' וגו' ואל חרפתם פי' מאמר שידמה אל חרפתם ולעגם שיהיה גם הוא התולי והוא שיצעק עוד הפעם חרב חרב וגו' כאלו הוא רואה עתה חרב בני עמון כמו שראה חרב כ"כ ויתאר גם אותה באותם התארים שתאר חרב כ"כ והם פתוחה לטבח (כפי' הרד"ק בבאור או שהוא הפוך כמו פתוחה בדחז"ל וע"ד שאמר (כ) מעוטה לטבח לפי באורי שם) וגם מרוטה להכיל פי' להכילה ולהחזיקה ביד כמש"ל למרטה לתפוש בכף וגם למען ברק שהוא להפחיד יותר את האויב הכל כמש"ל. ובעוד שהוא מדבר בגבורתה יאמר (לד) אבל בעת שקוסמיך חזו לך שוא וכזב שיתנוך אל צוארי וגו', הנה קול אומר (לה) להשב אותה אל תערה ואל תעשה כל מאומה, והנמשל כי בצאתך מארצך להנתן כחרב על צואר האויב בדבר קוסמיך, תברחי ותנוסי מפני אויבך אל תוך ארצך שהיא תערך כשוב חרב איש הנס והנרדף אל תערה, ושם בארץ מולדתך (שהיא תערך) אשפטך ביד אויבך אשר ירדיפך עד שמה, משפט חרב נשחתה אשר לא תצלח עוד למלאכתה, והוא ככל כלי ברזל ישן ונשחת שנותנים אותו לחרש ברזל שיבעירהו במפות באש מוקדו ויהלמהו במקבתו להשיבו למטיל ברזל, וע"ז ימליץ באש עברתי אפיח עליך כנפח זה (עי' כ"ב כ' וכ"א) אבל אתנך ביד אנשים בוערים (כמו בינו בוערים בעם) שאינם חכמי חרשים כ"א נעריהם שאינם יודעים עוד להוציא כלי למעשהו כ"א שהם עדנה רק משחיתים לחבל שהיא ראשית למודם במלאכה זו כי קלה היא ונער ילדנה (עי' ישעיה כ"ד ט"ז) ויאמר עוד (לו) אבל ברזל חרבך כבר נרקב כ"כ עד שלא ישאר ממנו מאומה באש זו כנודע ויהיה כלו לאש לאכלה. וישלים בנמשל קצר כולל כל משלו זה והוא דמך יהיה בתוך הארץ שהאויב יניסך ממקום נאתך להלחם בו אל תוך ארצך, ועל ארצך ישפוך-דמך עד בלי השאיר לך כל זכר ולא תזכרי עוד · כמשלו בחרב השבה אל תערה כאשר לא תצלח עוד ואח"ז תשחת באש כלה כליל.

כב (ב) התשפוט, כבר בארתי למעלה (כ' ד') כי ענינו הוא הגדת חקר מעשי איש ודרכיו.

הנביא ובמענה ה׳ שהוא אך למוג לב, הוא גם במשל-אל זו החרב שהוא כ״כ, מה שהרים ה׳ קרנו וקרן עמו עד למעלה ככל האמור בירמי׳ הבקוק דניאל ועוד נביאים, שהוא מה שרבו הנביאים ע״ז, כי בהיות עם יהודה אז כבר ממושך וממורט היה נופל על נקלה ביד כ״כ גם אם לא היה נעלה בהוד והדר כזה, ויחזקאל חשב שהוא רק לכבוד ה׳ ותפארתו כענין הקשוט במשל שהוא משגיא לגוים, והשיבו ה׳ כי למען למוג לב וגו׳ עשה זאת. עתה יבוא הנביא לבאר מה זה היה ספקו למי החרב באה, ומה שנדמה לו כי גם החרב כמסופקת בזה, ויאמר כי כל אלה הוא רק משל לנ״כ שלא ידע בבאתו למי לבוא תחלה אם לעמון אם לב״י. (כד) ויד ברא, עי׳ ברא״שית א׳ א׳ ויהושע י״ז ט״ו את באורי לשרש זה ולבנין פיעל זה כי פירושו פה בל״א (טײכנען) ורוצו לעשות לו בחרושת עץ או עצם אחר דמות תבנית יד העומדת בראש דרך עיר שתברא לך ג״כ מעצם הזה. פי׳ שתברא לך גם עיר וראש דרך יוצאת מן העיר, אשר בראש דרך זה תכין לך את תבנית היד ומראש הדרך תמשוך לך (כ״ה) דרך א׳ פונה לשמאל שהוא לרבת בני עמון ודרך ב׳ פונה לימין שהוא לירושלים ומולא ב׳ הדרכים הוא מראש הדרך שהיא אם הדרכים האלה ושם נצבת תבנית היד והיא מראה באצבע אל ב׳ הדרכים בערך שוה וא״כ היא מטלת ספק לאיזה דרך ילך ההולך והוא לאות (כו) כי עמד מלך בבל וגו׳. וכל מעשה הנביא בפעל יהי׳ לחזוק אמונה לעיני העם כמו שאוהו כן רבות. בצורה, לדעתי הוא שם תאר או בינוני פעול מן הקל על יהודה ור״ל יהודה אשר היא בצורה עתה בתוך ירושלים על שהיא עיר מבצר. והרבה שרשים אשר הבינוני והתאר הם בקל והפעלים באו בכבד כמו שהעיר ע״ז הרשד״ל ובא בל״כ כמו היתה יהודה. ובזה נרויח גם חדש לענין חדש בלשון. (כו) קלקל בחצים, עי׳ באור בשם ר״י וריק״ס שהוא מענין קלות אבל הפירוש הזה הוא כבד, כי יפול לא׳ מב׳ הדרכים גם בלי קלות וגם למה אמר חצים בל״ר, ונכון יותר כי שלח ב׳ חצים מב׳ קשתות בפעם אחת ויכונן את כ״א מהם לא׳ מב׳ הדרכים כי הוא עומד על אם הדרך, והחץ אשר הקל במרוצתו לעבור את השני ויפול תחלה על הארץ, לדרך חץ זה הלך גם נ״כ תחלה, ואח״ז הלך למקום החץ אשר אחר את דרכו. וז״א (כז) בימינו היה הקסם ירושלים פי׳ שמאירות חץ אחד שזה היה לו אז הקסם היה זה בימינו שהוא ירושלים. ואומר שהקסם היה לו לבטחון שיוכל בטח לשום כרים שהם אילי הברזל שהוסיף לעשות אז חדשים על הישנים כי האמין בקסם שלא יהיה יגיעו לריק (כמו שיספר הנביא מה שקרה לו כנור להלן כ״ט י״ח), וגם בטח לפתוח שם בירושלים את פיו ברצח כי בזה כבר היה לו פתחון פה לומר שם כי ה׳ שלחו להשחיתה (ע״ד שאמר גם רבשקה ה׳ אמר אלי וגו׳) אח״ז מרחיב לפרש שניהם ופתח במה דסיים להרים קול וגו׳ לשום כרים וגו׳. ואומר (כח) אבל להם לבני יהודה היה זה הקסם כקסם שוא שהוא ההפך מהבטחון שהיה בו לנ״כ, ואין פירושו שהקסם הוא שוא כד׳ המפר׳ כי הגם קסם לא ישתנה בסמיכות ועוד שאלא גם הם האמינו בקסמים כמ״ש לעיל, אבל הוא המקור גם לפי הקרי גם לפי הכתיב ופירושו הוא כי בעיניהם היה עשות נ״כ את הקסם רק לשוא אם להפחיד את יהודה או להטעות בזה את עמון הוא נריך וכדומה, ויען מה חשבו כן יען כי שבועי שבועות להם ביניהם ובין נ״כ מה שהיו כבר פעמים רבות על כריתות ברית שלומים ביניהם כנודע ואיך יעבור נ״כ על כלן, והנביא ישיבם הלא מאמרכם זה הוא עוד מזכיר את פשעכם להתפש ביד נ״כ בדבר זה עצמו, כי באמת הלא לדקיהו הוא עבר את שבועות הברית כאמור במ״ב ובדהי״ב וכאשר גם חרפו הנביא על עונו זה לעיל י״ז, ובלשון זה יאמר על ענין זה גם להלן (כט טז) למבטח מזכיר עון עי׳ באור שם. והנביא הולך (כט) וכופל ומשלש סבלותם זאת בלשונות שונות וחדות, וישלים שנית יען הזכרכם בנפעל כמו ההפעל פי׳ יען שאתם הגורמים להיות נזכרים בעונכם זה, הנה אתם תופשים בזה א״ע בכף נ״כ. (לא) אשר בא יומו בעת עון קץ, בזה יתאר היטב את לדקיהו שבא יומו שהוא יום שהוסרה המלוכה מאתו בעת שהגיע עון קץ המלוכה כלה בארנו שהוא יום החרבן שהוסרה המלוכה מאתו ומארנו גם יחד ואל זה נסמך היטב (לא) הסיר המצנפת והרים העטרה, וקרא את המלוכה בשם עטרה ואת הכהונה בשם מצנפת כמובן וכת״י, וכבר ידוע וכן בארתי (ס״א ח׳ הנדפס בפנים הספר בענין המלך ועתה גם בס׳ כליל יפי) כי רצון ה׳ ומגמתו הוא שיהי׳ מלך מושל אחד עליון בעם כמו שהוא ית׳ כן בכל המציאות, וע״כ יהיה המלך הולך בדרכי ה׳ ויאמין בו ובטובו למען יהיה הוא המשל אליו ית׳, וכמ״ש מפורש בתורה במצוה זו, וז״א למלך האחרון ביהודה אתה ומלכיהם שקדמוך סרתם ממה שהיה כל חפץ ה׳ בכם, וכל חפצכם היה הפך חפצו כי חפצתם אך להסיר המצנפת פי׳ להוריד את הכהונה שעמדה אז נגד אמונת ה׳ ולהרים רק העטרה לבדה מבלי כל תורה ואמונה והליכה בדרכי ה׳, ע״כ למרות עיניכם הנני גם אני לעשות ההפך מחפצכם זה בשוב עמי שנית מבבל, והוא זאת לא זאת פי׳ זאת הכהונה ארים אז

ותולה מאחוריהם וקלה התחתון במגבעת שהוא הקנה הרחב הוא שקוע מעט וכמו סבול בתוך תלל עליון של הכובע המקיף את הראש ומחובר שם פנימה בתוך הכובע למעלה סביב סביב. וכובעים אלה נודעים הם גם היום. דמות בני בבל כשדים וגו׳, הנביא והעם היו בבבל והוא מדבר אליהם אז על גלמי כשדים (יד) היא ארץ אחרת שת״י בבל היום עי׳ באור ע״כ יסביר להם ויאמר כמו שאתם רואים פה דמות בני בבל אלה אשר כשדים ארץ מולדתם ובאים פה למסחר או לגור מעט וכדומה, כי בבל היום ארץ הממלכה ויובן לפי״ז גם ט״ו וי״ז. (מ) והנה באו לאשר רחצת, עי׳ מפר׳ שלא ראו הפשוט מאד שהוא כמו באשר את אשתו ועוד רבים שהם כמו בדבר או בסבה עי׳ אוה״ש ויאמר שלא באו עתה עוד למען יפיך כי כבר נשחת כמ״ש (מג) לבלה, אבל באו רק למען אשר רחלת וגו׳ (כל אשר יגיד בכתוב זה ושלאחריו) וכל קשוטיך אלה המה רמו אותם לחשוב כי עודך יפה כנעוריך. (מב) סבאים, לדעתי היו הם סוחרי ורוכלי קשוטי נשים כמ״ש (ישעי׳ מ״ה) סחר כוש וסבאים, ופי׳ כי הי׳ ההמון שם רב עד אשר אל אנשים קנת מהם היו מובאים סבאים אלה ממדבר עם סחורתם זו ומהם קנו האנשים שזכר ויתנו צמידים וגו׳ ומרוב אדם הוא מאמר מוסגר לומר כי הוכרחו לעשות זאת מרוב אדם שם אשר קנו כבר כל קשוטי נשים שהיו בעיר והנביא אומר כמתהלל בם (מג) ואני אמרתי ברואותי זאת כמתמיה: לבלה זו נאופים כאלה? הלא כבר זקנה ובלתה אין זה כ״א שעתה יזנו אנשים אלה אחר תזנותיה לפנים שנודעה בהן מנעוריה, או שיקרא תזנותיה לקשוטים שזכר (מ׳ ומ״א) ועפ״י באורי שם, ואומר והיא פי׳ אבל היא בעצמה עתה וכאלו הראה עליה באצבע שיראו הכל את דמותה עתה איך בלה היא, וע״כ גם חדל פתאם מספר עוד הלאה את גועל נפשה הנראה לעינים אחר שהראה עליה. וז״א (מד) אבל בא אליה ההמון שזכר רק כבוא וגו׳ פי׳ על שמה לפנים וזה מה שישלים שם בשם אשות הזמה, פי׳ הנודעות כבר בזה. (מז) וברא, בא גם הוא פה אחר ורגמו כמו ובתקוך (לעיל ט״ז מ׳) וע״כ יבואר גם ענינו פה עפ״י באורי שם ויעי״ש הקורא.

כד (ג) שפות הסיר, להכין מליצה זו עי׳ באורי נחמי׳ ב׳ י״ג. אבל ענין המשל הזה במקום הזה הוא מובן עתה מאד אף שלא העיר איש ע״ז. והוא אם תעיין באורי לעיל (יא ג) איך שעשו העם ממשל הסיר הנפוח מצפון (ירמי׳ א׳) משל אחר בהוסיף עליו גם הבשר עי״ש, תראה מה יפה אף נעים עשה להם הנביא עתה עוד משל אחר ממשל זה עצמו וגם עפ״י הבשר שהוסיפו בו והוסיף הוא עליו עוד עתה את החלאה אשר בסיר, והשכיל עוד לאמרו בעת שסמך נ״נ אל ירושלים שהוא כ״כ לפי משל ירמי׳ שם האש אשר שלח ה׳ מצפון וסמכה אל ירושלים הסיר והיא במגור אש זו הבוערת עליה מסביב, וכאשר הוכן המוקד סמוך אל הסיר צוהו ה׳ שיכין חיש מהרה גם את הסיר אל הבשול והוא לשפותו ולצוק בו מים ולאסוף אליו הנתחים שהוא מה שנאספו אז כל נצאות עם יהודה לירושלים המבצר כאמור בירמי׳. (ו) לנתחיה הוציאה, הוציא אותה כי הה״א במפיק, והנה אם הכנוי על הסיר שזכר יהיה זה ההפך מן אריק חרבי וכאלו אמר שם תוציא תערי אף כי אין הסיר והתער הנמשלים כ״א הבשר והחרב. אבל לדעתי הכנוי מוסב על החלאה שזכר ואמר פה שחלאתה לא יצאה עוד ממנה וע״כ יצוה עתה להוציאה, ויען כי אמר להכין הסיר אל הבשול אשר הדרך הוא למרקו ולשטפו אז במים מחלאתו יאמר כי סיר זה לא יצאה חלאתו בכל אשר מורק ושוטף פי׳ בכל הרעות שכבר הביא ה׳ עליהם (וכמ״ש פה יג), ויאמר כי ע״כ אין להוציא חלאתה כ״א בבשול עצמו כי מרוב חום הבשול תצא חלאתה מתוכה ותבלע בנתחיה והיא מולאת אז עם הנתחים וז״א לנתחיה הוציאה והלמ״ד כמו ויצא רשף לרגליו והנמשל כי אך בהוציא מירושלים גלות אחר גלות עד תום כל נתחיה מקרבה אז תתום כל חלאתה ממנה, וימליץ עוד כי אין להפיל עליה הגורל שיוכיח הגורל איזו המה הנתחים שנבלעה בהם החלאה ולהוציאם רק אותם והשאר יאכל, יען שכל הנתחים כלם מלאים חלאה זו, וע״כ גם נלו כלם באין כל שריד. (יב) תאנים הלאת, הרד״ק וכן האוה״ש הביאוהו בשרש און, ולמה לא פירשוהו כי יאמר שע״כ אלרפנה באש יען שהלאתה כל אונים ומאמצי כח שנעשו בה עד כה לטהרה מחלאתה שהוא בתוכחות ועונשים רבים וע״כ אך באש תצא חלאתה (במשוך מלת תצא גם למטה) והנמשל כי מלבד הגליות כלן יחריב האויב גם ירושלים עצמה. והיא מליצה נעלמה מעט ע״כ יפרשנה מהר (יג) יען טהרתיך וגו׳, עד הניחי את חמתי גם בך שהוא האש במשל. (יג) בטמאתך זמה, פי׳ גם בתוך טמאתך טמונה זמה ומחשבה רעה עליך כי ממה שתעמדי במרדך נראה כי תחפצי את כליונך וע״כ לא תאבה לצאת ממך עד שאכלה אותך באש חמתי כאמור והיא מליצה נפלאה, וע״ד תמותת רשע רעה, וזמה כמו זמת אולת זמות יעץ. וסוף הכתוב הזה יפרש זאת גם את הכתוב שלפניו. (יז) האנק, לא אמר כדרך הלשון דם מהאנק ואבל מתים לא תעשה, והפך דבריו לאשר

הוא

ודרכיו כמו מה משפט האיש ופי' אם חפץ אתה לתת משפט וחקר מעשי עיר הדמים ולהודיע את תועבותיה אזי (ג) תאמר כה אמר ה' וגו' עד סוף פרשה כ"ג ובזה תדע כי בדברי אלה הודעת היטב את משפטם ומעשיהם, כי מי יודע מעשה איש ומצפוני לבו יותר מעושהו ה'. ושעור כונת הכתובים (ג' וד') שכ"כ נמהרה במעט ימיה להרבות חטאים עד שהקריבה בידיה את סוף ימיה וכלתה את כל ימי חלדה בימי נעוריה, ובחטאותיה הגיעה ובאה בימים ועד קץ שנותיה בעודה נערה באמת, וז"א שופכת דם הרבה כ"כ כאלו חפצה שיבוא תים יומה ועתה, ותמהר עוד לעשות גלולים עליה פי' על אשמת ש"ד לטמאה עוד יותר, וכופל עוד לבאר קצורו זה כי במה שאשמת בדמך זה וטמאת בגלוליך אלה הקרבת אליך את קץ ימיך ובאת עד קץ שנותיך וע"כ היית לחרפה וקלסה כי מי לא יצחק למקרב את קצו בידיו, ואחר שיכפול גם זאת יאמר (ה) כי עי"ז נעשית טמאת השם פי' טנופה ע"י השם הטמא והנתעב אשר קורא לך שהוא השם רבת המהומה כי הארץ והנמסר במעשיו הוא המהומם, והמהומם משחית נפשו, ואח"ז הולך סופר ופורט כל המון חטאיה למרבה מאד. (ז) לגר עשו בעושק, לא אמר סתם עשקו בתוכך כי מעושק גלוי איפשר להזהר, גם שוין בו הגר והתושב אבל ידבר על עושק הנעלם מן העשוק והוא שעשו עמו מעשה מקנה וקנין שהעושק והמרמה היה טמון ונעלם בקרבו ומאלה ידם לעשות כן אך לגר שאינו מכיר אותם ואת ערמתם ולפי"ז הוא נרדף עם סוף הכתוב הונו בך. (יב) ותבצעי רעיך בעושק, שרש בצע הונח תחלה על בקוע דבר כמו ובצעם בראש כלם, והוא בחלוף המוצא כמו ש' פצע פצה פצח פסח ובארמית בזע, ובחלוף לד"י וקו"ף הנמצא לרוב מאד הוא כמו בקע. ואח"ז הושאל פעל בצע על המבקיע מעבר לעבר את כל המונעים להשיג דבר ומשיגו, והמושג נקרא בצע במו בוצע בצע, ואח"ז הונח עוד גם על השלמת כל פעולה שהיו לה מונעים כמו וידיו תבצענה כי שם היו המרופים מונעים, וכן בא ע"ז שרש בקע כמו ויאמר לבקעם אליו אף כי ימנעוהו המצרים האלה שעליהם ידבר שם וכן הונח עוד על כליון עלם מה (כי טבע מליאותו מונעת כליונו) כמו יתר ידו ויבצעני, והנה הנשך שזכר פה הבא לנשוך ולאכול את כל הונו ואונו של הלוה עד כלותם הוא הולך ומבקיע את כל מונעיו שהם האזהרות בכל הדתות עד אשר יכלהו כליל, וע"ז ימליץ הנביא ותבצעי את רעיך בעושק זה וגם בכתוב (יג) יאמר כי יכה את כפיו (שהוא על הבצע אשר לעיני הנביא הוא כגרה שכבר באה כבאורי ע"ז פר' כ"א) רק על הבצע הזה (הנזכר פה רק על הנשך) ועל הדמים כי שניהם נוגעים עד הנפש כנודע. והכיתי כפי נמשך מן הסבה שהוא אל בצעך וגו' עד המסובב שהוא (יד) לימים אשר אני עושה אותך שהוא העונש, כי עד כה חשב רק מה שהיא עשתה ויאמר כי אז אהיה אני העושה והוא מ"ם (טו וטז). (טז) ונחלת בך, רש"י פי' מענין חיל והמבאר מענין ולבי חלל אף כי אין במשמעם הנפעל במקרא, אבל הוא מענין חלול אשר גם הוא יאמר הנפעל להלן ואחל בתוכם, אל מקדשי כי נחל ונחלו מקדשיהם לרד"ק. (כא) וכנסתי, כבר אמור זה לפניו, אבל ידבר לפי משלו שהם כלם סגי כסף מה שדרך הצורף להכניס תחלה נחושת בכור משבריהם וכשיותכו וימעטו מגפוחם בכור אז יכניס גם השאר ובזה יתיכם פעם אחת ובכור א'. וזה מ"ם (יט) יען היות כלכם לסגים וגו', וז"א פה וכנסתי שענינו התכנס דבר גם הוא על מה שלפניו כבר כי בהתוך הראשונים אכניס גם האחרונים מכם, ועל הראשונים אמר (יט) הנני קובץ. והנמשל בזה תמצא בירמי' ח' י"ג י"ד. (כה) כארי שואג טורף טרף, הארי ישאג על טרפו גם בעת שיטרפנו כנודע, ומה נאוה משל זה על כל נביא שקר שמרים קולו להוכיח את העם והוא הטורף טרף בעם. (כט) ואת הגר עשקו בלי משפט, אין פירושו שהעושק הי' לא במשפט כי אין עושק שיהיה במשפט אבל לפי באורי (ז) יאמר שלא יוכל הגר לבקש משפט על עשק זה על כי נעלם הוא גם ממנו או שע"כ אין לו עדים עליו, או פירושו (נ"כ לפי"ז) שעשקוהו במו"מ שהי' בלא משפט ובלי אמון והבן.

כג (ב) **בנות אם אחת**, שם אמר כלנו בני איש אחד אולי להיות שם ליעקב עוד בנים זולתם לא אמר אב אחד. (ה) **ותעגב**, הונח שרש זה על אהבה התלויה רק בדבר המשגל לבד (שאיננה אהבת אמת אהבת נפש שרצתה התורה והחכמה להיות בין איש לאשתו) והוא בחלוף המוצא מש' עקב מענין עקבה והרמה יען כי אהובים אלה ירמו זא"ז כאלו היתה גם אהבתם זו רק האהבה האמתית וע"כ באה בסה"ק רק בדרך זמה. וע"כ נקשר הפעל לרוב במלת על כפעלים רבים הבאים לרעת המקבל. ומזה בא השם עוגב עי' אוה"ש. (ד) **אהלה**. שם נפרד נקבה מן הזכר אהל כדין הלשון כמו עולם עלמה וכל השאר, ובלי כל כנוי ובא רק במקום הזה אך להורות כי היתה אהל מופקר לכל אלהות בארץ כנמצא במלכי ישראל או שהה"א מורה אהלים רבים כמו והדגה, משא"כ יהודה שהי' רק אהליבה. (טו) **סרוחי טבולים**, פשוט הוא כי ראש קנה גובה המגבעת הוא כשודף סרוח

ותולה

ותולה מאחוריהם וקלה התחתון במגבעת שהוא הקלה הרחב הוא שקוע מעט וכמו סבול בתוך חלל עליון של הכובע המקיף את הראש ומחובר שם פנימה בתוך הכובע למעלה סביב סביב. וכובעים אלה נודעים הם גם היום. דמות בני בבל כשדים וגו', הנביא והעם היו בבבל והוא מדבר אליהם אז על גלותי כשדים (יד) היא ארץ אחרת שת"י בבל היום עי' באור ע"כ יסביר להם ויאמר כמו שאתם רואים פה דמות בני בבל אלה אשר כשדים ארץ מולדתם ובאים פה למסחר או לגור מעט וכדומה, כי בבל היום ארץ הממלכה ויובן לפי"ז גם ט"ז וי"ז. (מ) והנה באו לאשר רחצת, עי' מפר' שלא ראו הפשוט מאד שהוא כמו באשר את אשתו ועוד רבים שהם כמו בדבר או בסבה עי' הוה"ש ויאמר שלא באו עתה עוד למען יפיך כי כבר נשחת כמ"ש (מג) לבלה, אבל באו רק למען אשר רחצת וגו' (כל אשר יגיד בכתוב זה ושלאחריו) וכל קשוטיך אלה המה רמו אותם לחשוב כי עודך יפה כנעוריך. (מב) סבאים, לדעתי היו הם סוחרי ורוכלי קשוטי נשים כמ"ש (ישעי' מ"ה) סחר כוש וסבאים, ופי' כי הי' ההמון שם רב עד אשר אל אנשים קלת מהם היו מובאים סבאים אלה ממדבר עם סחורתם זו ומהם קנו האנשים שזכר ויתנו צמידים וגו'. ומרוב אדם הוא מאמר מוסגר לומר כי הוכרחו לעשות זאת מרוב אדם שם אשר קנו כבר כל קשוטי נשים שהיו בעיר והנביא אומר כמהתל בם (מג) ואני אמרתי בראותי זאת כמתמיה: לבלה זו נאופים כאלה? הלא כבר זקנה ובלתה אין זה כ"א שעתה יזנו אנשים אלה אחר תזנותיה לפנים שנודעה בהן מנעוריה, או שיקרא תזנותיה לקשוטים שזכר (מ' ומ"א) ועפ"י באורי שם, ואומר והיא פי' אבל היא בעצמה עתה וכאלו הראה עליה באצבע שיראו הכל את דמותה עתה איך בלה היא, וע"כ גם חדל פתאם מספר עוד הלאה את גועל נפשה הנראה לעינים אחר שהראה עליה. וז"א (מד) אבל בא אליה ההמון שזכר רק כבוא וגו' פי' על שמה לפנים וזה מה שישלים שם בשם אשות הזמה, פי' הנודעות כבר בזה. (מז) וברא, בא גם הוא פה אחר ורגמו כמו ובתקוך (לעיל ט"ז מ') וע"כ יבואר גם ענינו פה עפ"י באורי שם ויעי"ש הקורא.

כד (ג) שפות הסיר, להבין מליצה זו עי' באורי נחמי' ב' י"ג. אבל ענין המשל הזה במקום הזה הוא מובן עתה מאד אף שלא העיר איש ע"ז. והוא אם תעיין באורי לעיל (יא ג) איך שעשו העם ממשל הסיר הנפוח מצפון (ירמי' א') משל אחר בהוסיף עליו גם הבשר עי"ש, תראה מה יפה אף נעים עשה להם הנביא עתה עוד משל אחר ממשל זה עצמו וגם עפ"י הבשר שהוסיפו בו והוסיף הוא עליו עוד עתה את החלאה אשר בסיר, והשכיל עוד לאמרו בעת שסמך נ"כ אל ירושלים שהוא כ"נ לפי משל ירמי' שם האש אשר שלח ה' מצפון וסמכה אל ירושלים הסיר והיא במגור אש זו הבוערת עליה מסביב, וכאשר הוכן המוקד סמוך אל הסיר צוהו ה' שיכין חיש מהרה גם את הסיר אל הבשול והוא לשפותו ולצוק בו מים ולאסוף אליו הנתחים שהוא מה שנאספו אז כל צבאות עם יהודה לירושלים המבצר כאמור בירמי'. (ו) לנתחיה הוציאה, הוציא אותה כי הה"א במפיק, והנה אם הכנוי על הסיר שזכר יהיה זה ההפך מן אריק חרבי וכאלו אמר שם הוציא תערי אף כי אין הסיר והתער הנפעלים כ"א הבשר והחרב. אבל לדעתי הכנוי מוסב על החלאה שזכר ואמר פה שחלאתה לא יצאה עוד ממנה וע"כ יצוה עתה להוציאה, ויען כי אמר להכין הסיר אל הבשול אשר הדרך הוא למרקו ולשטפו אז במים מחלאתו יאמר כי סיר זה לא יצאה חלאתו בכל אשר מורק ושוטף פי' בכל הרעות שכבר הביא ה' עליהם (וכמ"ש פה יג), ויאמר כי ע"כ אין להוציא חלאתה כ"א בבשול עצמו כי מרוב חום הבשול תצא חלאתה מתוכה ותבלע בנתחיה והיא מוצאת אז עם הנתחים וז"א לנתחיה הוציאה והלמ"ד כמו ויצא רשף לרגליו והנמשל כי אך בהוציא מירושלים גלות אחר גלות עד תום כל נתחיה מקרבה אז תתום כל חלאתה ממנה, וימליץ עוד כי אין להפיל עליה הגורל שיוכיח הגורל איזו המה הנתחים שנבלעה בהם החלאה ולהוציאם רק אותם והשאר יאכל, יען שכל הנתחים כלם מלאים חלאה זו, וע"כ גם גלו כלם באין כל שריד. (יב) תאנים הלאת, הרד"ק וכן האוה"ש הביאוהו בשרש און, ולמה לא פירשוהו כי יאמר שע"כ אשרפנה באש יען שהלאתה כל אונים ומאמצי כח שנעשו בה עד כה לטהרה מחלאתה שהוא בתוכחות ועונשים רבים וע"כ אך באש תצא חלאתה (במשוך מלת תצא גם למטה) והנמשל כי מלבד הגליות כלן יחריב האויב גם ירושלים עצמה. והיא מליצה נעלמה מעט ע"כ יפרשנה מהר (יג) יען טהרתיך וגו', עד הניחי את חמתי גם בך שהוא האש במשל. (יג) בטמאתך זמה, פי' גם בתוך טמאתך טמונה זמה ומחשבה רעה עליך כי ממה שתעמדי במרדך נראה כי חחפצי את כליונך וע"כ לא תאבה לצאת ממך עד שאכלה אותך באש חמתי כאמור והיא מליצה נפלאה, וע"ד תמותת רשע רעה, וזמה כמו זמת אולת זמות יעץ. וסוף הכתוב הזה יפרש זאת גם את הכתוב שלפניו. (יז) האנק, לא אמר כדרך הלשון דם מהאנק ואבל מתים לא תעשה, והפך דבריו לאשר

הוא

ודרכיו כמו מה משפט האיש ופי' אם חפץ אתה לתת משפט ותקר מעשי עיר הדמים ולהודיע את תועבותיה אזי (ג) תאמר כה אמר ה' וגו' על סוף פרשה כ"ג ובזה תדע כי בדברי אלה הודעת היטב את משפטם ומעשיהם, כי מי יודע מעשה איש ומצפוני לבו יותר מעושהו ה'. ושעור כונת הכתובים (ג' וד') שע"כ נמהרה במעט ימיה להרבות חטאים עד שהקריבה בידיה את סוף ימיה וכלתה את כל ימי חלדה בימי נעוריה, ובחטאותיה הגיעה ובאה בימים ועד קץ שנותיה בעודה נערה באמת, וז"א שופכת דם הרבה כ"כ כאלו חפצה שיבוא חים יומה ועתה, ותמהר עוד לעשות גלולים עליה פי' על אשמת ש"ד לטמאה עוד יותר, וכופל עוד לבאר קצורו זה כי במה שאשמת בדמך זה וטמאת בגלוליך אלה הקרבת אליך את קץ ימיך ובאת עד קץ שנותיך וע"כ היית לחרפה וקלסה כי מי לא ילחק למקרב את קצו בידיו, ואחר שיכפול גם זאת יאמר (ה) כי עי"ז נעשית טמאת השם פי' טמאה ע"י השם הטמא והנתעב אשר קורא לך שהוא השם רבת המהומה כי האץ והנמהר במעשיו הוא המהומם, והמהומם משחית נפשו, ואח"ז הולך סופר ופורט כל המון חטאיה למרבה מאד. (ז) לגר עשו בעושק, לא אמר סתם עשקו בתוכך כי מעושק גלוי איפשר להזהר, גם שוין בו הגר והתושב אבל ידבר על עושק הנעלם מן העשוק והוא שעשו עמו מעשה מקנה וקנין שהעושק והמרמה היה טמון ונעלם בקרבו ומנאה ידם לעשות כן אך לגר שאינו מכיר אותם ואת ערמתם ולפי"ז הוא נרדף עם סוף הכתוב הונו בך. (יב) ותבצעי רעיך בעושק, שרש בצע הונח תחלה על בקוע דבר כמו ובצעם בראש כלם, והוא בחלוף המולא כמו ש' פצע פלה פלח פשח ובארמית בזע, ובחלוף לד"י וקו"ף הנמצא לרוב מאד הוא כמו בקע. ואח"ז הושאל פעל בצע על המבקיע מעבר לעבר את כל המונעים להשיג דבר ומשיגו, והמושג נקרא בצע במו בוצע בצע, ואח"ז הונח עוד גם על השלמת כל פעולה שהיו לה מונעים כמו וידיו תבצענה כי שם היו המרופים מונעים, וכן בא ע"ז שרש בקע כמו ויאמר לבקעם אליו אף כי ימנעוהו המבצרים האלה שעליהם ידבר שם וכן הונח עוד על כליון עלם נוה (כי טבע מציאותו מונעת כליונו) כמו יתר ידו ויבצעני, והנה הנשך שזכר פה הבא לנשוך ולאכול את כל הונו ואונו של הלוה עד כלותם הוא הולך ומבקיע את כל מונעיו שהם האזהרות בכל הדתות עד אשר יכלהו כליל, וע"ז ימליץ הנביא ותבצעי את רעיך בעושק זה וגם בכתוב (יג) יאמר כי יכה את כפיו (שהוא על העונש אשר לעיני הנביא הוא כנרה שכבר באה כבאורי ע"ז פר' כ"א) רק על הבצע הזה (הנזכר פה רק על הנשך) ועל הדמים כי שניהם נוגעים עד הנפש כנודע. והכיתי כפי נמשך מן הסבה שהוא אל בצעך וגו' עד המסובב שהוא (יד) לימים אשר אני עושה אותך שהוא העונש, כי עד כה משב רק מה שהיא עשתה ויאמר כי אז אהיה אני העושה והוא מ"ש (טו וטז). (טז) ונחלת בך, רש"י פי' מענין חיל והמבאר מענין ולבי חלל אף כי אין בשניהם הנפעל במקרא, אבל הוא מענין חלול אשר גם הוא יאמר הנפעל להנן ואחל בתוכם, אל מקדשי כי נחל ונחלו מקדשיהם לרד"ק. (כא) וכנסתי, כבר אמור זה לפניו, אבל ידבר לפי משלו שהם כלם סגי כסף מה שדרך הצורף להכניס תחלה מלאת הכור מסבריהם וכשיותכו וימעטו מגפותם בכור אז יכניס גם השאר ובזה יתיכם פעם אחת ובכור א'. וזה מ"ש (יט) יען היות כלכם לסגים וגו', וז"א פה וכנסתי שענינו התכנס דבר גם הוא על מה שלפניו כבר כי בהתוך הראשונים אכניס גם האחרונים מכם, ועל הראשונים אמר (יט) הנני קובץ. והנמשל בזה תמצא בירמי' ת' י"ג י"ד. (כה) כארי שואג טורף טרף, האריה ישאג על טרפו גם בעת שיטרפנו כנודע, ומה נאוה משל זה על כל נביאי שקר המרים קולו להוכיח את העם והוא הטורף טרף בעם. (כט) ואת הגר עשקו בלי משפט, אין פירושו שהעושק הי' לא כמשפט כי אין עושק שיהיה במשפט אבל לפי באורי (ז) יאמר שלא יוכל הגר לבקש משפט על עשק זה על כי נעלם הוא גם ממנו או שע"כ אין לו עדים עליו, או פירושו (ג"כ לפי"ז) שעשקוהו במו"מ שהי' בלא משפט ובלי אמון והבן.

כג (ב) בנות אם אחת, שם אמר כלנו בני איש אחד אולי להיות שם ליעקב עוד בנים זולתם לא אמר אב אחד. (ה) ותעגב, סונח שרש זה על אהבה התלויה רק בדבר המשגל לבד (שאיננה אהבת אמת אהבת נפש שרלתה התורה והחכמה להיות בין איש לאשתו) והוא בחלוף המולא מש' עקב מענין עקבה והרמה יען כי אהובים אלה ירמו זא"ז כאלו היתה גם אהבתם זו רק האהבה האמתית וע"כ באה בשה"ק רק בדרך זמה. וע"כ נקשר הפעל לרוב במלת על כפעלים רבים הבאים לרעת המקבל. ומזה בא השם עוגב עי' אוה"ש. (ד) אהלה. שם נפרד נקבה מן הזכר אהל כדין הלשון כמו עוגם עגמה וכל השאר, ובלי כל כנוי ובא רק במקום הזה אך להורות כי היתה אהל מופקר לכל אלהות בארץ כנמצא במלכי ישראל או שהה"א מורה אהלים רבים כמו והדגה, משא"כ יהודה שהי' רק אהליבה. (טו) סרוחי טבולים, פשוט הוא כי ראש קנה גובה המגבעת הוא כעודף סרוח

ותולע

בעזבון כמובן . מלבד פעם אחת (לג) כשבא לכלול שם כל מערבה כלו אמר מערביך , וגם זה אחר אמרו ברוב . (יז) ופנג , עי' אוה"ש כי י"מ מלשון מפנק וגו' וענינו מאפה עדנים ועוג צוף , ואולי גם פגי תאנה מזה בדגש לחסרון הנו"ן כמו כפים מן כף לדעתי וכן חטה אשה בתו ואמתו כמודע ועוד רבים , וכן לעיל (ד' י"ב) וענת וגו' תענגה שהם בכפולים (עי' אוה"ש) הם משרש ענג כי היה להם הענג מאכל עדנים כמו בדחז"ל ענת דבש . (כד) ובגנזי ברומים , לדעתי ברומים כפרומים בחלוף המוצא והם מלתחות עור שגונזין בהם יוצאי דרכים את בגדיהם ומצעי משכבם והמה פתוחים מעט רק למעלה וסגירתם היא כעין תפירה והוא במה שמכניסין לולאות חבלים דקים התפורין בשולי צד האחד מהפתח , בתוך החורין העשויים בצד הב' ואח"ז מבריחין רצועת עור או רתוק ברזל דרך כל הלולאות היוצאות דרך החורין למעלה שלא תשובנה לאחור והם היו עושין זאת במקל ארז לח , (ועוד עליו מכסה עור מלמעלה שאין להאריך בו) ונקראים גנזי ברומים ע"ש עת מעשה פתיחתם שנראה כאלו יקרעוה שם במקום התפר שהוא כל ענין פרימה האמורה בתורה להרד"ק בשרשיו עפ"י חז"ל עי"ש , וגם כתבו זה הגר והקצר מזה ג"כ שהוא רק כקרע בתוך העור . שהוא ענין פרימה . ומובן גם אמרו כי הם חבושים בחבלים ואח"ז הם ארוזים שהוא ע"ש הלולאות והארז .

(כה) שרותיך מערבך , לבאורי פה את השם מערב יאמר כי אניות תרשיש אשר קנו והוציאו ממנה סחורות רבות הן הנה התירו וכלו אותה מאסורי וקשורי ערובתה כי עי"ז הוכל לשלם נשיה ליום המועד , וכן אמר כבר (ט) כל אניות הים וגו' היו בך לערוב מערבך ועליהן יאמר פה שהן שרותיך ממערבך . ועי' אוה"ש שהביא מקומות במקרא שבא שם שרש זה הארמי ש ר ה להוראה זו וכפעל יוצא לאדם אסור כמו אם לא שריתיך לטוב , ופה בא מושאל לענין מוסרי וכמו התר אגודות מוטה . ולפי"ז נכון גם מה שזכר תרשיש לאחרונה והבן . (כה) ותמלאי ותכבדי מאד , גם פה תראה התמונת המליצה אשר בה השיב הנביא (לעיל כו ג' וד') לצור על אמרה אמלאה החרבה , עפ"י באורי שם ועי"ש , כי רואה אני שכל פרשה זו שהיא קינת צור יסד הנביא על ב' היסודות האלה שמהם הרכב מאמרה זה אשר עליו בא להוכיחה ולענשה בפ' כ"ו . והנה מראש הפרשה עד כתוב זה מלא אותה הנביא במליצותיו בכל מיני סחורות מכל הארצות ופה בסוף המלוי עמד ואמר ותמלאי וגו' להזכירה פה את חלק הא' ממאמרה והוא אמלאה , ופתאום יעבור חיש אל החלק הב' שהוא החרבה (כאשר גם היא צור קרבה וחרבה אותם זה"ז) ואומר (כו) במים רבים הביאוך כי האניה המלאה לא מאד לא תוכל ללכת כ"א במים רבים, וכרגע יחריבנה ויאמר הן רוח הקדים שברך בלב ימים , וכתוב (כז) ישכיל להריק אותה פעם אחת אל תוך הים מכל מלואיה שחשב עד כה בפרשה זו (ודו"ק) לצייר היטב איך שהחרבה גם היא מכל וכל ובעת היותה עוד מלאה ועם כל מלואה גם יחד . ומזה עד סוף הפרשה יאריך לדבר על חלק זה הב' שהוא חרבנה . (לא) בניהם , היה צ"ל בנהיהם כמו פריהן , אבל כפי הדין נפל הה"א ובא נקודה על הנו"ן השואית שלפניה ושב השו"א אל הבי"ת . (לב) כדמה , לפי' הרד"ק שהוא מענין כריתות נוסדה גם קינה זו נגד מאמרה אמלאה החרבה כי מי כצור מזכיר עת המלאה ומי כדמה מזכיר עת חרבנה , והשכיל לעשותה גם היא רק משתי מלות כמאמרה זה .

כח (ג) עממוך , באורו עי' להלן ל"א ח'. (ח) **ממותי חלל בלב ימים** , הנופל בלב ימים אזי בטרם שהמים ישלימו מיתתו ישלימוה התנינים אשר בים וע"ז בא השם ממותים כנודע , ויאמר כי כן ימות ביד הזרים העריצים שזכר (ז) שימיתוהו תחלה מיתה בלתי שלמה ואח"ז ישלימו מיתתו אחת אחת ובחר לנגיד צור מעוז הים מיתת המת בלב ימים עי' באורי ירמי' ט"ז ד' . (יד) את כרוב ממשח הסוכך , מאמר קשה המובן מעולם אבל עתה לפי באורי על ענין הכרוב לעיל א' שהוא רק ציור מרכב ממיני בע"ח שונים לרמוז בו על ענין השגחת ה' על כל המינים עי"ש , והוא בעצמו איננו ענין אמתי במציאות כ"א ציור דמיוני נעשה מחומר מקשה או מצוייר ומשוח בששר ונצבעים על פני הלוח או הקיר , ולאשר גם חירם דמה א"ע לאלהים (ב) יאמר אליו כי אתה (מהענינים הבאים באלהיות) רק כרוב ממשח פי' כרוב שהוא בלתי נמצא כ"א במשיחה לבד שהיא רק לפי מציאות דמיון המצייר , אבל במציאות בפעל הוא אין ואפס . ואמר ממשח שהוא עצם גרוע ותוצף עוד יותר מהכרוב המקשה . ואמר הסוכך ע"ש שהוא מצוייר בכנפים סוככים כמו שנעשה גם במשכן ובמקדש , וע"ש זה הוא אומר ונתתיך בהר קדש שהוא בבה"ק רק שם הר הבית לבד כמו הר קדש אלהי (דניאל ט' כ' שהוא בן-זמנו) וכמ"ש אח"ז (ט) מהר אלהים , ויאמר כי ע"כ אלהים היית בלבבך ע"ד כרובי בהמ"ק בהר הבית , והכל בדרך לעג והתול . ועוד נ"ל לפרש הסוכך מענין וסוך לא סכתי עי' אוה"ש ויהיה הסוכך שם תאר למצייר המושח וצובע ופי' אתה כרוב אשר איך כ"א ממשח הסוכך

הוא נווי לעשות מה שהוא הפך טבע כל האדם ואין זה רחוק בלשוננו אשר כל שרשיה וכל דרכיה הולכים הלוך אך בדרכי טבע הדברים שעליהם תרמוז כי יוצר הטבע דבר בה. (כה) **משא נפשם**, עי' באור בשם רש"י ורד"ק והשבעים, אבל הפשוט הוא שהבנים הם משא נפש האבות אם מצד שהאבות ישאו את נפשם אליהם מרוב אהבה וכמו ואל עונש ישאו נפשו, או מצד שהאבות ישאום על נפשם ע"ד ישאהו על אברתו.

כה (ג) **יען אמרך האח אל מקדשי וגו'**, בכתוב זה יגיד שלשה פשעי בני עמון ואח"ז יגיד ענשם ע"ז אבל איננו מכוון לפי החטא, ונראה כי יאמר אשר לעמת ג' הרעות שבאו על עמי ואתה שמח על שלשתם, שהם חלול בהמ"ק וגלות עמי ושממת ארצי, הנני מביא עליך לעמתן ג' רעות מתנגדות להן וגם גדולות מהן, והוא (ד) שארצך לא תהי' שממה ותהיה עוד מלאה טירות והיכלים, וגם אתה לא תגלה כ"א תשב בה כקדם, אבל האויב ישב בקרבך בכל ארצך ויאכל פריך וחלבך שם לעיניך במיטב משכנותיך וזהו כפל המלה בך שיאמר וכן כנויי הכ"ף על עמון ולא על ארצם, והעיר רבה עיר ממלכתך (נגד מקדשי) תהיה נוה גמלים ומרבץ נמלים לבני קדם אלה שהמה רועיהם. אבל ארץ בני עמי היא תאכל עליהם בשממותה, ועיניהם ועיני אויביהם לא יראו ברעתה, ולא יתנו עמי וארצי את טובם למחריביהם. (יב) **עשות בנקום נקם**, ממה שבא בלשון האמור לעיל (כ"ב ז') לגר עשו בעשק עי' באורי שם נראה שגם פה יספר הנביא כי עשו איזה מעשה עם בני יהודה שהיתה נסתרת בו נקמתם וב"י לא הכירו בה והוגו אותם כזה, ובני עמון הנטלקו אח"ז שלא כוונו לרעה ואין להם כל אשם בזה, אשר לפי"ז גם יובן מה שהנביא יכפול דבריו שנית ויאמר כמעיד על רשעתם כי באמת אשמו אשם ואך לנקום בהם עשו זאת, וז"א (י"ג וי"ד) כי ע"כ אני אנקום נקמתי בם ביד רמה ולא אכסנה כמו שעשו הם כ"א שידעו היטב ברור את נקמתי. (והנה אחר כתבי זאת פניתי לראות אולי אמצא מוצא לדבר זה עד שמצאתי בילקוט על עובדי' בכתוב ביום עמדך, ובהרדי"א על הכתוב אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו מה שמביא בשם בן גוריון, ושמח לבי לראות כי הגם ראיתי מתוך משמעות לשון הנביא דבר אשר כן גם היה במציאות ועי"ש).

כו (ב) **אמלאה החרבה**, המלה החרבה היא לפי נקודיה פה הפעל עבר לנסתרת בקמץ העי"ן בהפסק ומלעיל כדין, וע"כ פירושו אני עתה אמלאה והיא (ירושלים) החרבה, והנה תלאה זה בזה, והנביא משיב (ג) לכן וגו' פי' אבל אני אקיים ב' מאמריך אלה אך בך לבדך והוא שאעלה אותך גוים רבים ותהיי גדושה בהם כים הגדוש בגליו (ג) ואח"ז אריקך עד שתהיי חרבה כצחיח סלע (ד). (ד) **ושחיתי**, לשון נופל ע"ל ושחתו שלפניו ויותר עוד לפי הנמצא במ"ג באזיל שע"ט שגם הוא בשי"ן עי' באור, וצריך לפרשו מלשון וישחק בקרבך ומכנין הככר וכמ"ש גם (יב) ועפרך בתוך מים ישימו. (כ) **ונתתי צבי בארץ חיים**, עי' באור ודחקו אבל בארץ חיים הוא נגד יורדי בור בארץ תחתיות שזכר פה שהוא רדתם לתהום ומים רבים שזכר (יט), ופי' כי ברדתך שם תהיה זאת לצבי לכל החיים פה בארץ שהיא היבשה (ברא' א' י'), כי בהיותך פה נתת את חתיתך בארץ חיים כמ"ש (יז).

כז (ט) **לערוב מערבך**, לעיר רוכלת עמים כצור ישלחו כל הסוחרים והרוכלים והאומנים את סחורתם אליה מרחוק, ולאשר לא תוכל עיר אחת לשלם מחיר כל שפעת סחורות אלה אשר היא תמכרם מעט מעט ברוב ימים לקונים הבאים שמה ג"כ מרחוק, ע"כ יש מן הסחורות אשר תקנה אותן לקנין ואך שתערוב ערבה לשלם מחירן ליום מועד שישימו לה המוכרים וע"ז יאמר (י"ג וי"ז) שנתנו לה סחורתם להיות מערבה, וסחורה זו אשר קנתה לה למקנה יכולה היא גם למכרה בדרך זו שהקונים יובילוה עתה למקומם לשלם לה ג"כ ליום מועד זה כי יבוא או קודם לזה, ואת הקונים האלה יקרא בשם עורבי מערבך (ט' וכ"ז). אבל הסחורות אשר תירא לקנותן פן תפסיד בהן, אותן יעזבו המוכרים בידה עזובות אל המקרה אם תמכרם תשלם להם ואם לא אין להם דבר אליה, כ"א להשיב להם סחורתם וע"ז יאמר (י"ב י"ד וכ"ב) שנתנו לה סחורתם להיות עזבונה, וסחורה זו על שאיננה קלה להמכר רגילה היא שתחליפם בסחורות אחרות אשר יאותו לה או לבעלי עזבונה, וע"ז יאמר (טז) על המחליפים סחורתם בסחורתה זו בכסף וגו' (אשר) נתנו בעזבוניך, וכן (יט) מאוזל (שיראין כת"י) נתנו בעזבוניך פי' בעד עזבוניך, כמו ויתנו הילד בזונה, אבל על ברזל וגו' יאמר שם במערבך היה פי' אותם קנית מהם בערבון, ולא אמר נתנו במערבך שעניננו החליפוס במערבך שהי' לך מכבר כי אין דרך לתת המערב בחליפין כ"א בממכר בכסף או במערב ג"כ כמו שקנתה. ותראה עוד כי בא מערבך בל"י ועזבוניך בל"ר יען כי מעט סחורה אשר תצא בערבון וסחורות רבות תמצאנה

בעזבון

בטוח בלי כל ספק את כוש שכן יבוא איש נ"נ להחריב גם אותה וכן גם תחרד כוש בחלחלה שיהיה לה נ"כ כיום מצרים, יען כי הנה באה כבר גם מפלת מצרים על עוזרם את אויבי נ"נ ויעשה כן נ"נ גם לכוש על עוזרם את מצרים. (טז) ונף צרי יומם, עי' באורי ירמי' מ"ד כי מלכת השמים שהיא השמש היתה אלהי מצרים, והנה בד' כתובים הקודמים זכר השפטים שיעשה בכל ערי מצרים ומשפט אלהיהם הגלולים לא זכר כ"א בנף לבדה שנראה מזה כי שם עמדו כל פסיליהם לשמש, ואולי לנף קרא ישעי' (שם י"ט) עיר ההרס וירמי' בית שמש, ונביא זה יקרא לגלוליה אלה בשם צרי יומם ע"ל לעג והאזול על השם שרי יומם שקראו מצרים להם שפי' המושלים בזמן היום שהוא בעת ממשלת השמש ע"ד מ"ש המשורר את השמש לממשלת היום וע"ד שיאמרו חז"ל שר של אש וכדומה, ואולי גם אותם קרא ישעיה (שם) שרי נף. ויאמר כי נא תהי' להבקע וכן גם נף של השוררים יומם. ולפי"ז כמו שהחל (יג) בגלולי נף כן גם כלה בם. או יאמר שיבואו לה צרים שיצירו לה יומם פי' אף בעת ממשלת אלהיהם וכמ"ש (יח) ובתחפנחס חשך היום.

לא (ג) בין עבותים היתה צמרתו, כל המפר' פי' שהוא שם הרבים מן עץ עבות ועניינו שעליו וענפיו מרובים וקלועים, אף שלא בא לפניו השם עלי כמו שבא השם עץ לפני היחיד בכל סה"ק, ואף שא"כ יורה ההפך ממה שחפץ הנביא להורות בו, כי מאמר זה בין עבותים לא בא רק בס' זה, נ"פ בפר' זו ופ"א לעיל פר' י"ט, ובכלם בא לתאר בו רק גובה הקומה שבא תמיד במאמר לפני זה השם בכ"א מהם עי"ש, ואנחנו יודעים כי עץ עבות שהוא ההדס הוא נמוך מאד וכן יש עלים רבים שהם עבותים (כפי פירושם) והם נמוכים, ועוד אם נם נאמר כי העבותים הם רק גבוהים הלא לא ינביהו המה את העץ שביניהם וא"כ מה היתרון לעץ אם הוא גם ביניהם. ואין גם לפרשו מלשון עב הענן כמו שראיתי למפרש חדש וע"ד וראשו לעב יגיע, כי אין בלשון שם שיבוא בסי' רבוי זכרים וגם בסי' רבוי נקבות במלה אחת כמו מן עב עבותים ואין לומר כי מה שבא מהשם עב בכתובים עבות הוא ג"כ היחיד וע"מ אחות שקבוצו ג"כ אחותים מן אחותיך, כי עב הוא מנע"ו ממ"ש איכה יעיב ולא מן שרש עבה כאחות, ובנע"ו אין משקל זה כלל, גם אין הקמץ בפ"פ משתנה בו כמו שהשתנה בעבותים, ע"כ נ"ל כי גם ד' עבותים אלה הם ככל עבותים הרבים אשר בסה"ק וכמו עוד ב' עבותים שבאו גם בס' זה עצמו לעיל פר' ג' וד', שהוראת כלם הוא מענין חבלים ושרשם עבת, ואינם תאר לעלים וע"כ לא בא לפניהם השם עלי (כמו ביחיד עץ עבות) כ"א המלה בין, והוא מה שידענו שהעץ הגבוה הרבה מה שע"כ יארכו מאד גם ענפיו כמ"ש (ה') עד שיכופו לארץ וישתברו אזי מעכבין כפיפתם ע"י שמקיפין את העץ במקום הענפים בחבלים דקים וכובשים בהם את הענפים יחד מסביב שלא יוכלו להתפשט הרבה וז"א בכל הד"פ כי גבה בקומתו עד שנתן את (או היתה) צמרתו אל בין עבותים, וכן הוא מ"ש לעיל פ' ו' י"ג אלה עבתה פי' גבוהה עד שמוקפת בעבותים, ואך היחיד הבא אחר עץ יורה שהעץ עצמו ענפיו קלועים כמעשה עבותים וחבלים והבן. (ה) לא עממהו, שרשו עמם אשר ממנו השם עם והמלה עם, ועניינו התדמות ב' דברים. והפעל הזה יורה עשות את הנעלה מכל זולתו במינו דומה לכל זולתו וז"א על אשור שאמר עליו (ה) גבהא קומתו מכל עצי השדה כי גם הארזים שהם גבוהים בטבעם לא הגיעו לגבהו לעשותו דומה להם להיות עמם בערך אחד, וכן לעיל (כ"ח ג') כל סתום לא עממוך פירושו שלא עשאוך דומה לכל זולתך שלא יבינום כ"א שחכמת גם מדניאל, וכן איכה יועם זהב פי' ישפל להיות בערך דומה אל כל שארי מתכות, והנה לפי"ז גם הוא דומה ונרדף פה עם חלק הב' לא דמו וגו'. (יח) אל מי דמית, כלה באשר החל (ב).

לב (כ) בתוך חללי חרב יפולו, מוסב על גוים אדירים שזכר (יח) ופי' אחר שכלם נפלו בתוך חללי חרב ועתה גם מצרים לחרב נתנה ע"כ משכו הם כלם גם אותה וכל המוניה אל ארץ תחתיות מקום קבורתם כי בני מיתה אחת המה וכל זה טעם על מ"ש והורידהו אותה ובנות גוים וגו'. ויאמר (כא) כי אלי גבורים המושכים אותו ידברו עליו ועל עוזריו ליתר כל טעם השוכבים שם במשכם אותם לאמור הנה ירדו שכבו פה עמנו גם הערלים האלה שהם ג"כ חללי חרב כמונו. ועל רעיון מליצי זה יסד כל הפרשה עי' בה, ויאמר בסופה (לא) שגם פרעה בראותו את כלם שמה יתנחם על המונו שבאו ג"כ שמה אחר שיזכור שגם הוא פרעה וכל המונו הם ג"כ חללי חרב כמוהם ואח"ז גם הנביא בשם ה' מצדיק דינו זה ויאמר (לב) יען כי עתה נתתי אני את חתיתי וגו' ע"כ בצדק הושכב בתוך ערלים את חללי חרב גם פרעה וכל המונו והשלים במה שהחל. (כז) ולא ישכבו וגו', עי' רש"י ובאור, והיותר פשוט כי יאמר שהנופלים בחרב מן הערלים האלה שזכרתי לא ישכבו

עם

הסוכך פי' משיחת המצייר אשר סך ומשח אותו באגודת שער עגול בגבע של פני הקיר ופת"ח הסי"ן וגם הטעמים הם לפי פירוש זה . ור' יונה המובא בשרשי רד"ק הרגיש אך מעט מזה וגם פירושו דחוק . ועתה נ"ל עוד שגם מליצתו הא' בכתוב (יב) אתה חותם תכנית וגו' הולכת היא ג"כ עד"ז , ובזה תשלם עוד תפארת כל המאמר הזה כלו כי יהיה כלו טסד על תחלת הפרשה על מה שהשיב הנביא לחירם (ב) ואתה אדם ולא אל , ועל ב' חלקי זה המענה יסד פה כל מאמרו זה , והח"ל לדבר בו תחלה על מה שהוא יאדם ואנוש אנוש וכלל עמו את כל מין האדם כלו והודיע בקצר מלין את כל עניינו ואמר (יב) אתה חותם תכנית וחותם הוא גם תאר לכלי הטודע מענין חותמך (ואם גם יהיה פה בציר"י כב"כ יהי' לו ב' שמות כמו עולל בציר"י ובקמ"ץ) ופי' האדם בעולם הוא רק החותם שבו מפותח רק ציור תכנית הבריאה והמציאות כנודע , כמו שכל פתוחי חותם יציירו רק תכנית איזה נמצא בפעל , והוא במה שפתוחו מסוטר ומכוון במערכת חלקיו לפי ערך מדות כל חלקי הנמצא זל"ז שזהו הוראת פרש תכן , והשם תכנית איננו עוד כ"א להלן (מ"ג י') ומדדו את תכנית שגם שם אין פירושו כ"א שימדדו רק ציור תבנית הבית לפ"ד הנביא כי הבית לא נבנה עוד , ויהיה חותם תכנית שם מרכב לכל חותם מפותח בציור איזו נמצא , ורצונו כי רק במה שאתה תכנית כל מה שבראתי ע"כ אתה מלא חכמה וכלול מכל יופי כי החכמה והיופי המה ראשי יסודות כל הבריאה בחמר ובצורה , ויספר עוד (יג) איך שכל הודו נשלם עוד ע"י דברים שחוצה לו ולא מעצמותו לבד והוא מצד תקום מושבו ומצד קשוטי כל אבן יקר וזהב שעל גופו ואמר בעדן גן אלהים לרמוז גם על אדה"ר כי על כל זרעו ידבר ואח"ז יאמר שגם יפיך מצד גופך שהוא מלאכת תפיך ונקביך הכולל כל חלקי בנין גופו גם המה לא מידך כ"א שכן כוננו ביד היוצר ביום הבראך גם אתה ולא אמר ביום הולדך לרמוז גם על אדה"ר , ואחר שהורהו ענין האדם וקטנותו לפרש מ"ש ואתה אדם בא אח"ז להורותו איך שגם איננו אלהים כמחשבתו , לפרש גם מ"ש ולא אל והוא (יד) את כרוב וגו' וכמבואר פה . ועתה תראה איך שתחלת ב' חלקי זה המאמר מכוונים עתה זה לעמת זה שראשיתם בשם הגוף אתה (רק שהא' בא שלם כי בו ידבר על מין שלם שהוא כל האדם והב' בא חסר ה"א כי בו יצא לדבר על חירם לבדו שאמר אל אני והוא חסר ממנו , והורה ע"ז בהבדל זה) ושב' התארים חותם תכנית וכרוב ממשח הסוכך שניהם עתה ענין אחד במלות שונות לפי באורי אותם פה . (יז) לראוה בך , אולי הוא מרכב מן ראה ומן רוה ופי' שירוו מראות בך ע"ד לא תשבע עין לראות . (כג) ונפלל חלל בתוכה בחרב וגו' , גם כתוב זה מן הקשים והוא טת מאד בשום עין למ"ש לפניו (כב) כי בצדון אכבד ואקדש בעשותי בה שפטים מה שלא אמר כן בכל עם , ובא הכתוב הזה ופירשו כי רצונו שישפטנה הוא בעצמו ולא ביד אויב והוא שישלח בה מכת דבר כזה אשר הסולכים בחוצותיה יפלו פתאם ודם רב יצא מקרבם וימותו ודבר זה ידוע בספורי הטבע , וע"ז יאמר שכל העובר עליה ורואה את הדם אשר החללים מתבוססים בו ישפוט ויפלל כי נפלו בחרב עליה מסביב פי' ע"י חרב האויב שבא עליה מסביב ובא הנפעל נכון מאד על החלל הזה הנפלל ונשפט לעין כל רואהו כמוכה חרב .

כט (ז) תרוץ ובקעת וגו' תשבר והעמדת , יאמר כי מה שהיו משענת לב"י (ו) הי' זה לרעת שניהם כי עי"ז העלו עליהם גם יהודה גם מצרים את חמת נ"כ עד שהחריב את שניהם איש יומו , ואולי בהעלות הכשדים מפני חיל פרעה מעל ירושלים הכו את מצרים אחור וע"כ שבו לצור עליה והחריבוה כמ"ש ירמי' ל"ז ואך בזה באו חלקי המאמרים האלה כסדרם והבן . (יב) בתוך ארצות נשמות , ולא תוכל להעזר גם משכניה והוא נגד מה שבאה לעזרת יהודה שלא כרצון ה' . (טו) מן הממלכות תהיה שפלה , כבר אמר זאת בכתוב הקודם ואולי פי' כי גם מטעם הממלכות כלן יצא משפטה שתהיה שפלה לבל התנשא עוד על הגוים . והן תהיינה גם פועלי שפלותה . (יט) והיתה שכר לחילו , לפי שזכר פה (ז) כי הי' מצרים ליהודה עזרת הבל , ולפי מה שספרו הנביאים כי לקחו מצרים מהם תמיד שחד הרבה בהבטחת עזרתם , יצא המשפט מאת ה' שתתן מצרים מה שלקחה מיהודה נגד רצון ה' ולא עשתה מאומה לעזרתם , לנ"נ שעבד הרבה בצור כרצון ה' ולא הי' לו שם כל שכר .

ל (ה) כוש ופוט ולוד , ג' אלה זכרם גם ירמי' לנפול עם מצרים אבל פה מבואר גם הטעם (ו) שהיו סומכי מצרים . (ט) ביום מצרים כי הנה באה , מאמר קשה מאד , ועניינו כי נ"נ בא על מצרים יען שהסיתו את יהודה למרד בו בהבטחתם שיעזרום מנ"נ וע"כ גם אמר פה (ו) ונפלו סומכי מצרים , (ז) ונשברו כל עוזריה , כי היה זה דין ומשפט נ"נ להחריב ארץ העוזר כארץ העזור (כאשר מה' נתכנו כל עלילותיו) וז"א פה כי ביום שתפול מצרים ביד נ"נ יצאו מלאכים להחריד

בארצות (יט) ויאמר (כ) כי בבואם במעשיהם אלה הרעים בין העמים, יחללו שם ה' באמור להם הנה אלה הנשחתים אשר תראו המה עם ה' ומוצאם הוא מארצו (כמו מן הארץ הזאת יצא אשור ועוד רבים) ובזה יחללו שם ה' ותורתו ואמונתו. והנה בכתבי זאת זכרתי כי כן חז"ל הביאו כתוב זה על ענין זה בפרק יוה"כ אשר שם מובן מלשונם שלא באו לדרוש כ"א שזה היה להם פשוטו של מקרא זה ותמהתי יותר על רש"י ז"ל שהביא דרשתם ומן המדרש, ולא פשוטם ומן התלמוד.

לז (א) **היתה עלי יד ה'**, הנה גם המפר' (כרד"ק והשאר) שפי' פרשה זו כדעת ר"י בתלמוד שכל זה משל הוא, לא העירו מה ענינו למה שלפניו, וגם מה ענין משל העצים פה מכתוב ט"ו עד סופה אל המשל הזה הראשון, אבל הוא מובן מאד אך בנבוא עין לסוף פרשה הקודמת שאמר לו ה' כי הערים החרבות כבר בעת הנבאו זאת שנואשו מהיותן מיושבות עוד תהיינה מלאות צאן אדם, והבינהו ה' את הדבר הנפלא הזה ע"י ב' משלים אלה, והוא במה שיקבץ אותם מכל המקומות שנדחו שם ונואשו שם כבר משובם עוד לארצם כשוכבי קבר שנואשו מלשוב לחיים כרד"ק, והוא המשל הא', וגם במה שישובו עוד גם בית ישראל לארצם והיו עם בית יהודה לגוי אחד כקדם מה שגם ירמי' בן דורו נבא ע"ז הרבה כפי באורי שם שהוא המשל הב', וכן גם זכר פה את דוד כירמי' שם שהוא זרובבל בבית שני ומלך המשיח אשר נקוה עוד, כי לא קמו עוד כל דברי הנבואות האלה כלם בבית שני, וזה הוא אשר אין לפרשה זו כל ראשית דברים כדרך כל ענין אחר כמו יחוד הזמן והמקום וכדומה שבהם תתיחד כל נבואה אבל אך ככלותו לדבר את הנבואה הקודמת כן היתה עליו יד ה' בכל החזיון הזה וכן גם יספר.

לח (כ) **המדרגות**, שרשו דרג כמו דרך בחלוף המוצא והשם היחיד מדרג כמו מדרך כף רגל והם מעלות העשויים בהרים תלולים רק כפי מדרך כף רגל איש העולה בהר שתעמוד הרגל עליהם בשטח ישר ולא במורד שפוע שלא יפול הנופל ממנו.

לט (יד) **ואנשי תמיד**, פי' העוברים אחר ז' חדשים לקבר חללי גוג המפוזרים עוד במרחקי הארץ אל הגיא, אשר אם העוברים האלה הנה גם ישאו את כל חלל שימצאו אל הגיא ויקברוהו שם יארך זמן המעשה הרבה, עד אשר תרבה נאנת החללים להביא דבר בארץ, ע"כ יבדילו העוברים האלה בכל עיר שיבואו שמה אנשי תמיד, שישלחום בני העיר לעמוד תמיד על כל הדרכים והמשעולים שיעברו שמה העוברים והמה יהיו הנושאים את החללים אל הגיא לקברם שם, והעוברים במצאם חלל, בנו שם רק ציון אצלו ועברו תיכף משם הלאה, ואנשי התמיד בראותם את הציון מרחוק מהרו לבוא שמה ולשאת את החלל אל הגיא לקברו שם, ועכ"ז נחשב גם לעוברים מעשה הקבורה כי על ידם היא באה, וע"כ יאמר מקברים את העוברים פי' עם העוברים כרש"י והכתוב שאח"ז בא לבאר איך אנשי התמיד עם העוברים שניהם מקברים את הנותרים, ויאמר שם כי העוברים בנו רק ציון וגם הציון לא היה ציון קבע כציון כל קבר כ"א שהיה ארעי לשעה שהוא עד קברו אותו המקברים שהם אנשי תמיד אל גיא וגו'. (כח) **ולא אותיר עוד מהם שם**, המלה עוד תורה בהאבע אלהים על גאולה עתידה כי אין לפרשה כ"א שלא אעשה עוד מה שעשיתי בגאולת בבל שנותרו שם רבים בגולה שלא נכנסו לא"י.

מז (ב) **מפכים**, שרשו פכה ובבאור כתב בשם השבעים שהוא מענין נזילה ואמר כי מזה פך השמן, ויש להוסיף כי הוא מן שפך (לדעתי שכל פ"פ שין הוא שמוש) ומהם גם בכי עינים ובכי נהרות ונבכי ים וכן בקק ובקבוק ואפיקים בתו' האמנתי"ו וחלופי המוצא, ופת בג האמור בדניאל הוא שם מרכב על הארוחה המרכבת מלחם ונזיד, ובג הוא שם המרק הנוזל מן הבשר בהתבשלו וע"כ לא אכלוהו כי היה פתותי לחם שרויים במרק זה. ויאמר גם על השלמת הנזילה מאין הפונות, ועל הלב אשר יעמוד מהזיל את הדם לכל עורקי הגוף משמועה פתאומית יאמר ויפג לבו, ועל כלות הריח הנוזל מן העלם מ"ש ע"ז וריחו לא נמר תרגומו לא פג, ומזה גם נמוגו ונמקו. (ג) **מי אפסים**, המבאר מאן בת"י מי קרסולין ולא ידע כי כן פרשוהו גם ר' יונה ומנחם כי תרגום כף רגל הוא פס והא' הוא הנוסף בשמות כנודע, וכן פרשוהו חז"ל עי' ש' רד"ק, ולי שני עדים ע"ז והם, רבוי הזוגי, וגם מה שאח"ז ישער ג"כ כל מדות המים על פי גופו אשר אותו העביר האיש במים האלה כמ"ש מי ברכים מי מתנים, אשר זה גם הורני לפרש גם מי שחו (ה) על שם בית השחי בלהז"ל אשר גם קראוהו כן ע"ש שבו באבר זה האדם שוחה במים כנודע. ויאמר כי שם גאו המים עד מקום אבר זה בגופו, וע"כ אמר כי לא יכול עוד לעבור בו ברגל כ"א לשחות. וא"כ כלול בו אולי גם פירש"י והבן. (ח — יא) **המים האלה**, ד' כתובים אלה הקשים מאד לא

יכלו

עם גבורים שמתו בביתם וירדו שאול בכבוד עם כלי מלחמתם ונתנו את חרבותם תחת ראשיהם בקבר כמנהג בני קדם אז לאות כבוד על גבורתם שלא נפלו מעולם במלחמה כמו כל אלה שזכרם למעלה , אבל הנביא בא מתוך שבחם של גבורים אלה לידי גנותם (כמו שכן הוא גם לפירש"י) ואומר כי בזה נתנו גם אלה את עונותם שהוא חרבם על עצמותם כי חרבם שהיא עונם נספחה עתה על עצמותם בקבר , ואגור עצמותם שהדבק חרבם ועונם בם כל עוד שתהיינה עוד עצמותם בקברם שהוא גם אחר רקבון בשרם ורצונו עד עולם , והוא יען כי גם חתית ורצח גבורים אלה הי' בארץ חיים , אבל (כח) אתה בתוך ערלים גו' חללי חרב שזכרם לפני הגבורים (כ"ה וכ"ו) .

לג (ה) והוא נזהר נפשו מלט , אם נעיין לעיל ג' י"ט וכ"א וגם פה ט' בנמשל ונראה כי במקום שהצופה עשה את שלו והזהיר והשומע אם שמע ואם לא שמע יאמר על הצופה ואתה את נפשך הצלת , שהוא כלשונו פה נפשו מלט , וא"כ גם פה על הצופה ידבר שהוא נזהר להזהיר רשע ונפשו מלט והציל ולא ראו זה כל המפר' כי לפי פירושם שהוא מוסב ג"כ על הרשע אשר נזהר הנה יחסר במשל דין הצופה שהזהיר שבא דינו גם בנמשל פה , אבל דין הרשע שנזהר איננו גם בנמשל פה . (לא) עגבים בפיהם המה עושים , מאמר קשה מאד בעצמו וגם אין לו ענין פה , אבל יובן מאד לפי באורי (כ"ג ה' עי"ש) כי יאמר על מה שיחליקו לשונם ויחנפו לאמר (ל) בואו נא ושמעו מה הדבר היוצא מאת ה', ומובן כי כן גם יחנפו קולם כבואם אל הנביא (לא) כמבוא עם וישבו לשמוע דבריו אבל לא יעשו אותם, כי המה עושים בזה רק עקבה ומרמה במו פיהם אבל לבם הולך אחרי בצעם ודבריהם באהבת נבואתך הם כדברי אהבת ענבים שגם הם רק עקבה . ואח"ז יאמר (לב) כי כן גם דבריך להם המה ג"כ רק כשיר עגבים שהוא יפה רק לשמע אזן אבל אין בו כל אמון אהבת אמת , וכן לא יאמינו בדבריך . ויאמר (לג) וגם בבוא נבואתך ותקום הנה אז כבר באה ולא יועילו עוד להם גם אז דבריך עתה כי אז לא עת עוד לשוב מעונם אבל עכ"ז אני מצוך לדבר אליהם דברי אלה (כה) למען ידעו בבוא נראה כי נביא הי' בתוכם ונקוטו בזה עוד יותר בפניהם עי' באורי (לעיל ו' י') .

לד (יא) כה אמר אדני ה' הנני אני , וכבר אמר פה עוד ב"פ שמעו דבר ה' על ענין זה עצמו (ז וט) , אבל תחלה (ז) העירם לשמוע כי חטאם זה היה לסבה אל עונש (ח) , ואח"ז (ט) העירם לשמוע את ענשם שיסירם מרועים (י) , ופה (יא) יאמר ויקרא הנני אני בכפל כנוי הגוף להעירם לשמוע מי הוא זה הבא להיות רועה במקומם . (טז) ולנשברת אחבוש , את הרעיה ויהיה כמו וחבשת להם מגבעות . (כט) אסופי רעב , עי' רש"י ובאור ול"נ יותר כי ענינו עניים שהרעב יאספם יחד לצעוק לעשירים ללחם ויהי' חלק הב' כפלו, שלא ישאו עוד כלמת הגוים שאליהם היו נאספים לצעוק ללחם , וגם יהיה מענין כל שם אסופה במקרא עי' אוה"ש .

לה (יד) בשמוח , נדחקו בזה המפר' . אבל רצונו פשוט כשאעשך שממה תשמח כל הארץ כי (יד) כשמחתך לנחלת ב"י אשר שממה כן אעשה לך , ורק השכיל להוסיף על ענשם כי תחת שלהם היתה שממות ב"י סבה לשמחתם ופה תהיה שמחת כל הארץ סבה לשממותם ופי' כהגיע זמן הזכות שתשמח כל הארץ אז אעשך שממה למען ישמחו כל יושבי הארץ . והוא ע"ד מליצה .

לו (ה) למען מגרשה לבז , גם פה נדחקו המפר' , אבל קשי מאמר זה וגם אמרו (ב' וג') כי א"י היתה מורשה לעמים , ומה שינבא (ו) להרים ולגבעות וגו' וגם אמרו (ג) שפת לשון ודבת עם וגם (ד) לבז וללעג ועוד גם (ה) כלמת הגוים נשאתם כל אלה העירוני להבין כי אחר החרבן בזזו כל הגוים היושבים מסביב לא"י איש על גבולו אשר בינו ובין א"י חלק ממנה להוסיף על ארצם והבזה הזאת היתה עוד בפיהם ושפת לשונם ללעג ולדבת עם לאמור בשאט נפש כי זאת הארץ אשר קרובה היא בכל סביבותיה לגבול ארצותינו היא אך כמגרש לכל ארצותינו אלה ואחר שנחרבה ומגרשנו היה לבז עתה הנה עלינו לאסוף איש את מגרשו שהוא מחוץ אצל גבולו אל תוך ארצו לבנותה ולהושיבה כארצנו ואמר מגרשה על כל אחת או על אדום כלה שזכר פה שהיתה ראש עושי אלה , ועתה קרא בכתובים אלה ותמצא כי אך זה כל דבריהם . (כ) עם ה' אלה ומארצו יצאו , ופי' כל המפרשים שלא יכול להצילם והוא חלול שם ה' שזכר ושיזכור פה עוד , אבל קשה מעט שנאמר כי העונשים ביד ה' מחללים את שם ה' במה שהוא יענשם . אבל מי לא יראה מכל הכתובים פה להלן (כה — כט) שיאמר לטהרם מכל טומאה ולתת להם לב ורוח חדשים ולשום גם רוחו בקרבם לעשות שילכו בחקיו וגו' שבכל זה בא לבאר מ"ש (כג) שישוב הוא ית' לקדש את שמו המחולל שחללוהו ב"י בגוים ומוכח שכן גם חלול שמו היה בכל הספק מזה והוא כל רעתם וטומאתם שזכר (יז) שע"ז הפיצם ויזרו

בארצות

באורים חדשים לספר הושע

א (א) ובימי ירבעם ב"י מ"י, מה שהוסיף פה הכתוב למנות גם בימי ירבעם מ"י (וכן הוא גם בעמוס) מה שלא עשה כן בכל הנביאים ואף באותם שנבאו גם על ישראל, שמנה נבואתם רק למלכי יהודה לבד שהם העיקר למנות כל דבר רק בשנות מלכותם, עי' בזה באור והקדמה כי לדעתו הגביל הכתוב בזה היטב תחלת נבואתו לסוף ימי ירבעם שהם כמו בחצי ימי מלכות עוזיה, אף שעדיין איננה הגבלה מצומצמת לשנה ידועה והענין דחוק גם בכללו עי"ש. ע"כ נראה יותר כי המאמר הזה מוסב למטה אל מאמר תחלת דבר ה' בהושע שגם הוא מוסב למעלה אל כתוב זה ושניהם יחדיו מאמר אחד נושא ונשוא (כפי שיעיד ע"ז גם האתנח במלת יהודה והבן) כי באמת גם מאמר תחלת דבר ה' בהושע מלבד מה שקשה מאד חבורו אל מה שאחריו הנה גם לא בא לשון זה בכל ספרי הנביאים בראשיתם, אבל יען כי תחלת דברי הנביא הזה לא יובנו כ"א על ענין ירבעם זה וכמו שאפרש פה, ע"כ בא הכתוב להעירנו ע"ז באמרו כי בימי ירבעם היה תחלת מה שדבר ה' בהושע פה, כאשר זהו גם עיקר כוונת הכתוב בכל מקום שמיחס את הנביא לאיזה מן המלכים, שהוא בעבור שיובנו יותר דברי הנביא שהם תמיד לפי ענין המלך ההוא וענין העם וקורותיהם ומעשיהם בימיו אז אשר אותם ידענו (ובדרך זה אפרש גם בעמוס עי"ש), ומלת דבר הוא פעל עבר כפשוטו ומה שנסמך אליו השם תחלה הוא מדרך לשוננו לעזוב מלת הכנוי המצרף עם השם המצורף במקום שיובנו מן הענין, ויהיה סמיכות זו שוה לסמיכות אחרי לא יועילו הלכו שחסרו שם מלות „אלהים אשר" וכן יחסרו פה מלות „הדבר אשר", ורבים כן עי' תל"ע שכ"ז ולחנם נדחקו המפרשים בזה. (ב) קח לך אשת זנונים, עי' באור שהבין גם בדעת חז"ל שכל זה היה ע"ד משל כדעת כל גאוני המפרשים מה שכן טוב להיות גם דעת כל אשר בו דעה, ומה מאד יורה עוד ע"ז מה שהשכיל הנביא בכל הפרשה לספר כל זה על עצמו מפי כותב זולתו ולא כמדבר בעדו, כי אז היה אומר ואלך ואקח וגו' ולא היה משמע עוד כממשל משלים כ"א כמאמת מה שלא היה ומעיד שקר ע"ע בדבר חרפה כזו, והעד כי בנבואה השנית בפר' ג' שם לא נאמר לו לקחתה כ"א להכינה לו אחר שתשוב מחטאת עוד, כמש"ש לא תזני ולא תהיי לאיש, ספר את הדברים מפי עצמו ואמר ואכרה לי וגו'. כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה', הענין תמוה מאד מה שבאה נבואה זו ובמשל זה רק בעת הזאת, והלא מיום שנפרדו ישראל מיהודה המה זונים אל העגלים ואלהי שקוצי כל גוי קדם כנודע, ואשר תמוה לי עוד הוא אמרו מאחרי ה' שהוא בטוי חדש להטות פעל זנה ביחס שממנו אל הבעל נגד מה שבכל סה"ק נוטה פעל זה בענין זה רק ביחס שאליו או במלת אחרי אל העוגבים, וכן אך הוא לבדו יאמר. עוד כן בס' זה, זנית מעל אלהיך ויזנו מתחת אלהיהם משא"כ בכל מקום, אבל כל זה יובן מאד במה שהודיענו הכתוב (א) כי תחלת דבריו זו היתה בימי ירבעם מ"י, וידוע הוא מן הכתוב במ"ב י"ד כי בימי ירבעם זה הורם קרן ישראל מאד ורחבו גבולות ארצם מכל אשר היה לפנים, כי הוא ירבעם השיב את גבולם מלבוא חמת עד ים הערבה והשיב גם את דמשק וגו' עד כי לדעת אחד מחז"ל כבש הוא יותר מיהושע ב"נ, ואמר שם הכתוב כי כל זה נעשה רק כדבר ה' ביד יונה נביאו, ולא לפי מעשיהם עשה זאת כ"א שרחם עליהם בראותו את עניים מורה ונמרה מאד את עיני כבודו לעיני כל העמים בנוה שבמחותו את שם ישראל יאמרו שהוא מבלתי יכולת ה', וגם אז יבלו כל מעשיו הגדולים אשר פעל ועשה מני קדם לישראל עמו וכמש"ש ואפס עזוב ואין עוזר לישראל ולא דבר ה' למחות וגו' ויושיעם ביד ירבעם עי"ש, וע"כ אמר ה' לנסותם עוד ברב טובה אולי ייטיבו גם מעשיהם ומוכח כי כשא אז לכל עונם שעשו לפנים וכמ"ש גם חז"ל (יבמות) כי בימיו נהפך להם ה' מרעה לטובה, ואחר שגם כל אלה היה ללא הועיל כמש"ש ויעש הרע וגו' לא סר מכל חטאות וגו' מובן מזה כי עתה אין דינם כ"א שישוב ה' למחות עתה את שם ישראל כמש"ש, ועוד גם גדול עונם ועונשם עתה מאשר היה לפני ירבעם בימי עניים ולחצם הרב אשר לחץ אותם חזאל מלך ארם עי"ש, כי איננו דומה החוטא מתוך עניו להוטא וממרה בה' בעת שהוא משפיע עליו רב טובה, אשר ע"כ רק אל הדור זו ראוי ונאות מאד המשל הזה, הרומז היטב לחטאתם עתה כי רבה היא מאשר היתה לפנים וז"א אשת זנונים ולא אמר זונה סתם כלשונו בכל מקום שהיא הקדשה שיחדה א"ע לכך והיא פנויה ולא תמעל מעל בבעלה ולא תחלל את בניה כי אין לה ולד, אבל היא אשת זנונים (גם זה בטוי חדש שלא נמצא עוד כ"א ביחז' אשות הזמה וג"כ ע"ז הענין עצמו עי"ש) נשואה לאיש כאשה זו אשר יקחנה הנביא (ע"ד משל) לאשה והיא תזנה תחתיו

ותלד

יכלו כל המספר׳ להולמם ונ״ל כי ארבעתם הם מאמר מוסגר המדבר רק על טבע המים האלה, ומפני עבריהם של ד׳ הכתובים ידבר על העלים שעל שפתם ועיין. והנה יאמר כי המים יוצאים אל הגליל המזרחי, אבל ממקום מוצאם יפרדו עוד לרדת גם על פני הערבה אשר שם כי כל ערבה היא בשפל וע״כ הם נפרדים ונגרים גם לרדת שמה במורד וכן המה הולכים בשני נחלים האלה מזרחה, ויאמר כי שני נחלים המוצאים האלה (פי׳ ששניהם יוצאים מן המוצא) יבואו איש במקום מהלכו אל הים המזרחי שהוא ים המלח וזה אשר כפל ואמר הימה אל הימה לומר שכל אחד מהם בא ונפל אל הים הזה ויאמר כי ע״י ב׳ הנופלים האלה נרפאו גם המים אשר בים המלח הזה בכל שטח הים שבין ב׳ המקומות שהם נופלים שם בים זה, עד (ט) שכל נפש חיה (הבאה תמיד לים המלח מן הירדן וידוע שלא יחיו שם הרבה) אשר ישרוץ ויוחל לבוא עתה מב׳ קצות ים המלח אל תוך השטח הזה אשר בתוך הים הזה שהוא אל המקום אשר יבוא שם זוג הנחלים הזה (שע״כ אמר נחלים ברבוי זוגי) הוא אשר יחיה וישאר בו לחיים, ויאמר כי כן גם הדגה הבאה שם יחיו וירבו מאד ואומר הטעם יען כי באו שם המים האלה יוצאי המקדש וירפאו פי׳ ע״כ ירפאו גם מי הים שמה, וחי גם כל השטח בים אשר יבוא שם הנחל הזה בשתי מחלקותיו, וע״כ (י) יעמדו על כל שטח זה אשר בים כל הדוגים שהוא מעין גדי עד עין עגלים שהם ב׳ המקומות שיפלו שם ב׳ הנחלים ויעשוהו כלו משטוח לחרמיהם, ויאמר כי דגתם של הדוגים האלה שיולדו במקום ההוא תהיה למין דגים מיוחד בטעמו לטוב נגד מה שכל דגי הים הזה שלא במקום הזה המה רעים וחולים נוטים למות, ויאמר כי אלה יהיו משובחים כדגת הים הגדול שהוא ים המערבי כנודע שגם דגתם רבה מאד ויאמר (יא) שבצאתיו וגבאיו של חלק הים הזה שגם הם ממימיו הם הנבקעים על שפתיו, ועכ״ז לא ירפאו והוא מטעם שהם למלח נתנו שם ע״כ ישארו מלוחים ככל מי ים המלח שיבשלו אותם למלח וגם המלח נצרך מאד גם בחלק ההוא. (יז) ואת פאת צפון, וכן כתוב בפאת קדים וכן בפאת נגב אשר מרוב הדחק פי׳ אותם רש״י והרי לך כו׳ אבל בפאת ים כתוב זאת פאת ים, ובחלוף גם הדוגים במכתב כרעואל דעואל ועוד רבים יהיה גם ואת כמו זאת. אח״ז באתי לראות ביד החכם הקראי כבוד אב״ן רש״ף נ״י (המודע לשם ולתהלה בארץ) תנ״ך כתוב על קלף והוא ישן נושן מאד ומוצאו מקברות אדמה על יד הא׳ קריס וכתוב בו זאת פאת וגו׳ בכל ד׳ הרוחות אשר בד׳ הכתובים.

נשמט. (לו ה׳) למען מגרשה לבז, עי׳ באורי למעלה, והנה שכחתי להעיר שם את הקורא כי על השם מגרשה פה, וכן השם גרושותיכם (מ״ה ט׳), וכן הפעל תגרשון (מיכה ב׳ ט׳) נמצא לי עוד באור אחר נפלא מאד והוא בספרי מחקרי לשון (ווילנא תר״ט) צד **102**, וידרשנו משם.

ואלה הבא״ת אשר לידידי הרב השלם ר׳ משה רייבערסאן בס׳ זה.

(מן כ״ב) חצרות קטרות וגו׳, נראה לבארו כמו קצרות בצד״י, ולפי מה שהגביל בעצמו מבאר ואומר ארבעים ארך ושלשים רחב, ולפי מה שבא כן מפורש גם למעלה (מ״ב ה׳) והלשכות העליונות קצרות וגו׳. (מ״ז ד׳) מים ברכים, לא אמר מי ברכים בסמיכות כמ״ש פה מי אפסים מי מתנים, להבדילו מן מי רגלים כמו שבא כן מימי רגליהם, ובדחז״ל מים שותתים על ברכיו, וכן אמר המשורר (שמ״ק מ״ב 42) גם יין נתים, אל מי ברכים.

שהיה שם בתחלה מקום שדה שלא יכול להזרע או שלא רצו לזרוע אותו ובנו שם עיר וקראוה יזרעאל (אל זרע) והיתה א"כ הוראת שם זה כבר ידוע בעם מטעם שם העיר והוסב פה גם לשם הבן על הוראה זו עצמה וכאמור וע"כ גם לא הוצרך הנביא לבאר פה הוראתו זו כמו שעשה בשאר השמות להלן, יען כי הי' אז מובן מאד משם העיר, והנה בהגיע הנביא לדבר בסוף סי' ב' בטובת העם ורצה להפוך השמות לא רחמה ולא עמי לטובה בהסיר מהם מלות השלילה מה שלא יכול לעשות כן גם בשם יזרעאל שהרכב למלה אחת ובהסיר שלילתו ישאר חצי מלה בלתי רגיל ובלי כל מובן, השכיל הנביא להסיר גם שלילתו במה שהפכו לפעל חיובי ואמר שם וזרעתיה לי בארץ (ובזה מוכח כי יזרעאל הוא ג"כ שם השלילה כבאורי) ולמען יזרעאל עשה שם כן גם בלא רחמה ואמר ורחמתי וגו' (משא"כ שם ג' שלא נזכר שם יזרעאל אמר רוחמה כמו עמי בהסיר מלת השלילה), והנה הנביא הולך ומסדר את הילדים בשמותם המורים על הרעות העתידות לפי סדר הזמנים שבהם תבאנה הרעות ובעמדו עתה בימי ירבעם שבימיו היתה התחלת נבואתו כאמור ע"כ ינבא על רעתו תחלה ובשם יזרעאל, והוא מה שבנו וזרעו זכריה שימלוך אחריו יהרג (אל זרע) ומלכותו שהוא מלכות בית יהוא תשבת אז, והפליא הנביא לכלול בזה בשם יזרעאל גם ענשו של יהוא וגם חטאתו וגם המקום שחטא בו, והוא כמ"ש כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל שהוא דמי כל זרע אחאב אשר הכחידם יהוא ועשם לאל ולאין (אל זרע) ביזרעאל כי שם הרג את יהורם בנו ושם צוה להביא אליו בשטים ראשי בני אחאב (כמ"ש י' י"א) את כל הדמים האלה הפקוד גם על בית יהוא והוא במה שזה נכדו זכרי' יהרג ביד שלום (אל זרע) וימלוך תחתיו (מ"ב ט"ו) כמו שמלך יהוא תחת יהורם, ולבאר יותר כי כונתו על זכרי' בן ירבעם זה שימלוך אחר אביו יאמר עוד והשבתי ממלכות ב"י שהוא מוסב על בית יהוא שזכר עתה ופי' והשבתי אז גם ממלכות ב"י שנתתי אני לבית יהוא זה. וגם השם ממלכות ב"י סתם יורה מאד כי הוא מלכות בית יהוא כי רק מלכותם לבד ראויה היא להקרא בפי נביא ה' בשם ממלכות ב"י, יען כי יהוא נמשח למלך ע"י אלישע הנביא ועפ"י ה', וגם אל יהוא היה דבר ה' לאמור בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, וגם בניו ירשו את מלכותו בדין זה, משא"כ כל שאר מלכי ישראל שלא היה להם משפט המלוכה כלל להקרא בשם ממלכה*) וא"כ בעל מלכות בית יהוא ידבר שפת יתר הוא כי זה ידעו כל העם כי עתידה מלכות בית יהוא שתבטל והוא אחר ד' דורות מלכים מזרעו כדבר ה', ולא בא הנביא רק להגיד בזה כי מ"ש ופקדתי את דמי יזרעאל אל בית יהוא יהיה זה בעת שישבית את מלכות בית יהוא שהוא בסוף מלוכת זכריה שהוא הרביעי מזרע יהוא והוא זכריה יהרג בדין דמי יזרעאל שהוא אל זרע וכאמור. ויבאר ויאמר עוד (ה) והיה ביום ההוא פי' ביום שיהרג זכריה ושברתי אז את קשת ישראל בעמק יזרעאל שיכנה את יהוא בשם מרכב זה קשת ישראל בעמק יזרעאל כי שם הרג יהוא את יהורם בן זרע אחאב בקשתו כמ"ש במ"ב, שזה היה כל יסוד ועיקר נצחונו כי יהורם היה בן אחאב המולך אז, וביום שנהרג גם זכריה המולך מזרע יהוא נשברה אז קשת זו כי אז נשבתה גם המלוכה מבית יהוא ובזה באר עוד יותר כי מ"ש דמי יזרעאל כונתו על מה ששפך יהוא אז בקשתו את דמי יהורם בן זרע אחאב, והנה לדעת המפ' כי אין בהוראת דמי יזרעאל כ"א הוראת הדמים שנשפכו בעיר יזרעאל אין השם מגביל היטיב את ענינו לדעתם, כי קול דמי נבות היזרעאלי צועקים מתוך השם יזרעאל יותר מדמי בית אחאב, כמובן, גם לדעתם כי קשת ישראל רצונו גבורת עם ישראל לא אדע איפוא מצאו כי נשברה גבורת ישראל בעמק יזרעאל. ודחקם את הכתובים גם פה גם להלן גם בכל הספר ימצא הקורא גם מבלעדי ע"כ לא אעיר עוד עליהם שלא יארכו הדברים מאד, ועי' עוד בבאורי ב' ב'. מזה הלך הנביא אל הרעה אשר תבוא אחר השבתת מלכות בית יהוא וירמוז עליה (ו) בלדת הבת לא רחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את ב"י, בזה רמז היטב כי מה שהושיעם עתה בימי ירבעם הוא רק ברחמי ה' עליהם כמו שהולך ומפרש זאת כי נשוא אשא להם פי' גם מה שהושעתים עתה אינו על כי שבו מעונם כ"א שאני ברחמים נשוא אשא עלי

את

*) והנה אחר כתבי זאת נחמתי, באמרי אולי יש אמנם מקום אחד בכה"ק אשר גם ממשלת יו"ד השבטים נקראה בשם ממלכה, ולקחתי ס' מאיר נתיב וחפשתי על ידו כל שמות מלוכה מלכות ממלכה ממלכת ממלכות בחו"ס וממלכות בפו"ק בכל סה"ק אשר המה שם לרוב מאד בנפרד בסמיכות ובכנוי ובאו על ממשלת יהודה ועל ממשלת שאר העמים, ולא מצאתי גם אחד בהם אשר נאמר על ממשלת יו"ד השבטים, לא בפי כל נביא ולא גם בפי כל מדבר או כותב אחר, לבד מאשר יאמר כותב ספר מ"ב (ט"ו י"ט) כי נתן מנחם מלך ישראל לפול מלך אשור אלף ככר כסף להחזיק הממלכה בידו, אשר מובן הוא מאד כי הסופר נאמן יספר כפי הדברים אשר דבר אז מנחם עם פול אשר בלי ספק קרא מנחם לממשלתו בשם ממלכה, ונפלאתי ע"ז מאד ואמרתי ברוך ה' אשר הנחני בדרך אמת. ובזה הבנתי מ"ש ישעי' ל"ד על אדום חוריה ואין שם מלוכה יקראו.

ותלד לו א"כ גם ילדי זנונים, והיא אשר תמעל מעל בבעלה וגם תחלל את בניה, אשר זה עצמו הוא ההבדל בין חטאת העם בימי המלכים שלפני ירבעם בסור ה' מעליהם ויעזבם ויתנם ביד מלכי ארם, ובין חטאתם עתה בימי ירבעם זה בשוב ה' אליהם להשיב להם את כל ערי וגבולי ארץ נחלתו, אשר בזה המשיכם אחריו וקרבם אליו והביאם לחסות תחת כנפיו אשר להורות ולרמוז על כל אלה המליא לו הנביא הזה רק על דור זו גם את כל הביטויים האלה ואמר מאחרי ה' מעליו ומתחתיו כנזכר*). ועוד יותר באר הנביא כוונתו זו במראה הב' להלן ג' במש"ש אשה אהובת ריע ומנאפת, פי' שים-לה בעל (כמו בגדה אשה מריעה כן וגו') אשר הרבה להראות אותות אהבתו אליה במה שהשפיע עליה מכל טובו עד שהכל יודעים זאת וקוראים אותה בשם אהובת ריע ועכ"ז היא תענב לזרים, ומוסיף שם עוד לבאר כונתו זו גם בנמשל ואומר שזהו ממש כאהבת ה' את ישראל עתה בימי ירבעם כאמור ועכ"ז המה פונים אל אלהים אחרים וגו'. (ג) את גמר בת דבלים, עי' באור כי רבים דרשו על שם זה והדין עמם גם לפי הפשט, אחר כי ראינו כי גם ה' צוה פה את הנביא לדרוש בשמות אלה (אשר יקרא לילדיו) איזה מובן לפי ענין הנבואה, רק בשם האשה לא יכול הנביא לדרוש בשמה יען כי גם כל משל הלא יסופר כדבר אמת וא"כ הלא לפי המשל נקרא לה שמה כבר בהולדה ולא הנביא קרא את שמה כן שיבוא הוא לתת טעם לשמה, אבל עלינו עתה לדרוש את שמה זה אשר בחר בו הנביא במשלו זה שיהי' ג"כ לפי ענין הנבואה. והנה גם פשוטו הוא לפי באורי זה, כי גמר הוא כמו יגמר נא רע רשעים, כי גמר חסיד שענינו כליון, ודבלים הוא השם לקבוצת תאנים רבים אשר נדרכו והיו לגוף אחד כפרי גדול מאד, ויען כי התאנה היא הפרי היותר חשובה בפירות א"י וכמ"ש הנביא זה עצמו להלן כענבים במדבר ואח"ז כבכורה בתאנה שדרך המליצה ללכת מן הקל אל הנכבד, ע"כ יהיה גוף אחד גדול הנעשה מתאנים רבים הנקרא דבלה, משל נאות מאד בכמותו ואיכותו לרוב הטובה שהי' בימי ירבעם, בהקבץ יחדיו כל ערי וגבולי א"י המשובחת גם בפרי זה בין שבעת המינים, אל תחת ידו וממשלתו (אחרי היותם פזורים ביד האויבים) כתאנים אל תוך הדבלה, והארץ גם רחבה וגדלה כדבלה זו, ולהורות עוד יותר על יתר הטובה בא עוד השם ברבוי דבלים. וכן גם במראה הב' כנה הנביא את רוב הטובה הזאת עצמה בשם אשישי ענבים, וג"כ מטעם זה לתפוש טוב גדול בכמות ואיכות ומפרי א"י. ועתה יהי' הוראת השם הזה לפי פשט המלות: כליון (גמר) נולד (בת) מרוב טובה (דבלים), כי אחר שראה ה' כי גם שפעת הטובה לא הועילה להשיבם אליו גמר אמר לכלותם כליל כפי כל הרעות אשר יכנה אותן גם בשמות ג' ילדיה להלן, והנה דבלים ילד את גמר, וטובתם זו בימי ירבעם הולידה את רעתם ואת קצם. (ד) יזרעאל, עי' באור ומפר' כי הגיעו את השם הזה הנה. והנה בכל הנבואה פעם לטובה ופעם לרעה מה שהוא זרות גדול, ועקמו עלינו בזה גם את הכתובים, ואנכי הרואה כי הנביא דורש גם את השם הזה אך לרעה כשמות שאר הילדים, כי אחר שהאלף נ"ס בלי נקוד והעי' בסגו"ל שהוא פת"ח קטן (ולא בציר"ה כמו ישמעאל) הוא שם מרכב מן יזרע וממלת אל בפת"ח וכמו אל מות אלקום בן עבאל והיו"ד בראש כמו ישראל יגאל יזהר וכל המון שמות כאלה, ובזה ישוה עתה לשאר שמות הילדים לא רחמה לא עמי ושלשתם יהיו עתה מרכבים משם שהוראתו לטובה וממלת השלילה שהופכתו לרעה וכלם ירמזו על ירבעם זה שהפך את טובתו שהיתה בימיו לרעתו, הפך ממעשה ה' לפי דחז"ל שהבאתי לעיל. ויהיה גם ענין יזרעאל כמו אל זרע וענינו שהזרע יכלה ויהי' לאל ולאפס או שלא יקרא עוד בשם זרע למי שיוחס לו וכמו לא עמי**) ואולי נקרא גם שם העיר בהבנותה יזרעאל על

שהיה

---

*) וכן עמוס שנבא ג"כ בימי ירבעם הוכיחם ע"ז בפירוש ואמר עברו כלנה וראו וגו' אם רב גבולם מגבולכם.

*) ועד"ז אני מפרש בשירת האזינו מש"ש לאיתניו לשם תאר מרכב כמו שכן בא גם שם בשירה זו השם בלא-אל בלא-עם, ובאת לו הוא נרדף עם מומם שבכתיב זה ע"ד שחתם בהם מום בם, ומשך הכתובים שם כן הוא: הצור תמים פעלו וגו' ואין עול וגו' פי' מפי עליון לא תצא כל רע, והשחתת והמום הוא רק לנא-יתניו ולדור עקש, כי רק החטא יגרום את הרע ויגמלו רעה אך לנפשם ולא לה' חלילה וז"א עוד הלה' תגמלו זאת כדעתכם וכדבריכם עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך ואיך יעשה העושה והמכונן הזה דבר אשר יוכל להרע לעושהו הלא יתשוב כן רק נבל ולא חכם. וקראם גם עם נבל כי בדעתם זו אשר בתעתועיהם ירעו לה' המה מנבלים אותו ית', וכמו שכן גם יאמר שם עליהם להלן וינבל צור ישועתו, וכן יבוא לרוב השם נבל, על המחרף את זולתו במה שאין בו, כמו ועם נבל נאצו שמך, וחרפת נבל אל תשימני, נבל נבלה ידבר, זכור חרפתך מני נבל, כדבר אחת הנבלות (על אמרה ברך אלהים ומות) אמר נבל בלבו אין אלהים, כי בן מנבל אב, ואביגיל אמרה על בעלה אשר חרף את דוד: כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו.

ואחז בשני הקצוות היותר גדולים לרעה ולטובה ודלג על הקטנים שביניהם אשר הם יודעו בק"ו, כי אם הם לא עמו מכש"כ שהם לא זרעו ואם הם בני אל חי מכש"כ שהם עמו. וכבר יובן בזה גם מה שלא זכר פה גם את השם לא רחמה כלל, כי לאשר הרחמים הוא מענין האהבה כמ"ש ארחמך ה', ואהבת האושב הלא היא העומדת בין אהבת הבנים ואהבת העם, וא"כ נכלל גם חיוב גם שלילת הרחמים משם הבת בין ב' הבנים לא עמי ובני אל חי שזכר הנביא ובדרך שכתבנו פה המובן למשכיל (ודלוג חרוז כזה כבר הראיתי ביחזקאל א' כ' עי"ש), והנה לפי זה הלך הנביא למעלה בקראו בשמות הילדים השלשה שילך לרעה מן הקל אל הכבד, ושלל תחלה את הטובה הגדולה שהוא יזרעאל (אל זרעי) ואח"ז שלל את הטובה הממוצעת שהוא לא רחמה ואח"ז שלל גם את הקטנה שהוא לא עמי, כי בכתוב הזה הסב הנביא את השם יזרעאל אשר יצא מפיו שם ראשונה רק על היחיד שהוא הריגת זכריה מזרעו של יהוא, להיות הוראתו גם על כל העם כלו כאשר ב' השמות והוראתו לפי"ז שאתם לא זרעי ואני לא אביכם, כי מלת השלילה שבשם יזרעאל וכן בכל מקום, תורה אם שלילת העצם מן המציאות כיהורם וזכריה, אם שלילת התאר מן העצם כמו שהוא פה בכל העם וכמש"ל, ותשוב ותראה גם זאת כי הילד הראשון אשר רצה להורות בשמו על זכריה ואח"ז על העם וכן הילד הג' שהוא ג"כ על העם היו שניהם זכרים, והילד השני הבא להורות על הארץ שתמעט ממה שגדלה בימי ירבעם ברחמי ה', היתה במשל לבת, למען יקראנה בה"א נקבה לא רחמה ותוסב על הארץ. והמפרשים ב' הכתובים האלה לטובה ומן הארץ על ארץ גלותם, וגדול יום יזרעאל ג"כ לטובה שכתו כי לא יאמר הארץ בה"א על ארץ שלא נזכרה לפנים אבל יאמר כן על הארץ שהמדבר יושב בה, וכמו ועלה מן הארץ שאמר פרעה על מצרים, וגם כל מקום שבא במקרא התאר גדול על יום או כל מקום שבא השם יום סמוך לשם פרטי או לכנוי הוא יום רעה, והנה בהזכיר הנביא פה את השם הראשון יזרעאל שנית ורצה להזכיר כן גם שאר ב' השמות השכיל להזכירם להם מתוך הדיוק ולהכעיסם ולהקניאם בעם יהודה וכמו שעשה כן למעלה (א' ז') ואת בית יהודה ארחם כמו שבארתי שם, וז"א פה (ג) אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רחמה שהם בני יהודה כמ"ש ירמיה ג' אחותה יהודה, וכן בדבר עודד הנביא לישראל קרא את יהודה בשם אחיכם (דהי"ב כ"ח) ורצונו הנה השמות עמי ורחמה עוד לא לכם המה ורק לבני יהודה שהם באמת אחיכם ואחותיכם מבטן ואתם נפרדתם מהם אז בימי רחבעם חנם על לא דבר כ"א ברוע לב וגם עתה עודכם מריבים עמם ברעתכם כיואש שגלחם באמציה שהם אבות ירבעם ועוזיה, ובאמת טובים הם מכם ולהם ראוים עוד השמות האלה ולא לכם כי כבר הסב ה' את שמותיכם לא עמי ולא רחמה, ע"כ עזבו את ריבכם עם יהודה ותנו להם אתם בפיכם את השמות האלה אשר לוקחו מכם והודו על דבר אמת ואל תריבו עמם עוד בשקר, אבל אם תריבו ריבו על דבר אמת והוא (ד) ריבו באמכם ריבו, והנה בדברו עמם עד"ז למעלה אמר בפירוש ואת בית יהודה ארחם אבל פה אחר שזכר להם כבר בפירוש את בני יהודה בכתוב הקודם (ג) כבר היה די לו בכנוי אחיכם ואחותיכם, והנה לפי"ז יאמר הנביא עפ"י המשל לשלשת הילדים שזכרם פה (ב' וג') שהם יזרעאל ולא עמי ולא רחמה ריבו באמכם שהיא גמר בת דבלים לפי המשל, וכן מ"ש ותסר זנוניה ולהלן (ו) בני זנונים המה הכל הוא לפי לשונו למעלה אשת זנונים וילדי זנונים ואם גם עתה עם הבנים שהם ישראל ידבר הוא מזכירם בלשון נסתר לפי המשל שם. (ז) נותני לחמי, גם זה לפי המשל, והנמשל הוא ירבעם זה ודורו שאמרו כי העגלים המה בעלי כל הקנינים האלה שחשב פה והמה הרימו גם קרנם להרחיב את גבולם, והוא טעם השם בעלים בכל המקרא על כל גלולי בני קדם לפי דעת עובדיהם שאמרו כי אליליהם הם בעלי ואדוני כל טובם אשר בידם, וכמ"ש פה (יוד) והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה וגו' עשו לבעל פי' יחסו הכל אל הבעל שלהם שהם העגלים וכן יאמר פה (טו), וחז"ל כנו זאת בשם שרים ואמרו שר של אש של ברד של ים, נגד מה שזולתם כנו זאת בשם אלהי האש וכו'. (ועי' בא"ח שופטים ו' וש"א א' וישעיה ו'). (טז) והולכתיה המדבר, הנביאים יכנו את הארץ הנכריה אשר גלו שם איזה עם מארץ מולדתם בשם מדבר, ע"ד מליצה, ופה הוא כנוי לאשור ולמדי ולבבל וכן בארתי בירמיה מלא. תן במדבר שידבר שם ג"כ על ישראל שגלו לערי מדי, וכן מ"ש ודברתי על לבה הם כל דברי הנחומים אשר דבר ירמיהו ליו"ד השבטים בכמה מקומות בספרו, וגם לבני יהודה בספר ששלח אליהם לבבל שם כ"ט, וכן מ"ש (יז) ונתתי לה את כרמיה משם. רצונו את כרמיה אשר היו לה בא"י אתן להם גם משם מבבל וכמ"ש ירמיה שם נטעו גנות ואכלו את פרין וכן מ"ש ואת עמק עכור לפתח תקוה רצונו את בבל שהיתה להם בערך א"י לעמק עכור נהפך להם לפתח תקוה כי מעת שכבש דריוש

את עונם לזמן מה ואך לנסותם בזה אולי בהיטיב להם יטיבו גם הם את דרכם , ואחר שלא הועלתי גם בזה לא אוסיף לרחם עוד כמה שרחמתים בימי ירבעם שהגברתיו על אויביו ויקח מהם את ארצו כמש"ש וגבורתו אשר נלחם ואשר השיב וגו' כ"א שאעזבם להיות כקדם לפני ירבעם וכן גם היה כי עוד בשנת מות ירבעם נאמר שם בא פול מלך אשור , עי"ש ותבין כי שעור הכתובים שם הוא כזה, כל ימיו בא פול וגו' , וע"כ לא אמר פה ותגמול את יזרעאל קודם שילדה את לא רחמה כאשר יאמר כן פה להלן ח' , כי ביאת פול לארץ הנמשל בלדת לא רחמה לא נמשכה מהריגת זכריה הנמשל בלדת יזרעאל כ"א ירח ימים שהם ימי מלכות שלום עי"ש שאין זה די זמן הגמל את יזרעאל משא"כ להלן כי מעת בא פול וגם תגלת אחריו ומעטו את הארץ שכל זה נמשל בלדת לא רחמה , עד גלות ישראל הנמשל בלדת הבן לא עמי כמו שאבאר , עברו שנים הרבה ע"כ בצדק יאמר שם ותגמול וגו' .

(ז) ואת בית יהודה ארחם , באמרו כי לא יוסיף עוד לרחם את ישראל אחרי מות ירבעם , עלה על רעיונו עוזיהו המולך בימי ירבעם וגם אחריו ביהודה , ויאמר אבל את יהודה ארחם אז במה שרחמתי את ירבעם , שהוא ג"כ נגברו על אויביו והרחיב גבוליו כמ"ש בו (בדה"י ב' כ"ו) כי הצליחו האלהים ובנה ערים באשדוד ובפלשתים , ואמר פה והושעתים כמש"ש ויעזרהו ה' על פלשתים ובזה ראה הנביא להכעים את ישראל ולהקניאם ביהודה יען כי היתה שנאה כבושה בינם ובין יהודה כנודע אף כי יואש אבי ירבעם נלחם עם אמציה אבי עוזיהו . ומ"ש פה ולא אושיעם בקשת וגו' מה שלא יובן למה זה הרבה לחשוב כל תפשי מלחמה האלה , אבל נכון הוא לפי באורי זה כי כן ספר שם מה מאד הרבה עוזיהו להכין לו כל כלי נשק וכל עניני מלחמה לרוב מאד , עד אמרו שם כי הפליא להעזר עד כי חזק ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וגו' וזה אשר הוסיף פה להפך מחשבתו של עוזיהו ואומר והושעתים בה' ולא בקשת וגו' שהוא כל מה שהכין לו עוזיהו עי"ש . מזה הלך הנביא אל הרעה האחרונה שהיא אחרית וקץ מלכות ישראל בימי הושע וגלותם מעל אדמתם , וירמוז עליה גם בילד האחרון בקראו את שמו לא עמי כי איך יאמר להם אז עוד עם ה' אלה אם מארצו יצאו (יחזקאל ל"ו כ') , וכן גם אנכי לא אהי' אז עוד לכם פי' שלכם כמו ותהיי לי (שם ט"ז ח') .

ב (א) והיה מספר ב"י , האדון המחלק בכתובים ונותן בהם סימנים , טעה לשום פה סימן ב' והטעה גם את המספ' כלם , ודעתו היה למען יבדיל בין רע לטוב , אבל באמת הוא מחובר ונמשך למעלה ואין פה ההעברה מרעה לטובה הנראית רק לעינים ולא כן היא , כ"א שהדברים כלם יחדיו יהיו תמים . כי בהשלים הנביא את משלו מן האשה וילדיה ובהגיעו אל הילד השלישי הרומז על גלותם מן הארץ כאמור , וראה הנביא או זכר כי דבריו אלה המה לשחוק בעיני העם הזה אף כי בעת ההיא בימי ירבעם שהורם קרנם למעלה ועוד נהפוך הוא שהשיבו הרבה מן הארץ כאמור ונחלו את כל אויביהם מסביב עד אשר גאו עד מאד וכמו שקראם זה הנביא להלן ב"פ גאון ישראל וכמ"ש גם ישעיה עליהם הוי עטרת גאות שכורי אפרים , וכנגד לעגם זו הנביא יענה ויאמר והיה מספר ב"י פי' אם גם ירב ישראל ויגדל עוד כהנה עד שיהי' מספרם כחול הים וגו' והיה עוד גם זאת אשר במקום מה שנבאתי עתה (זה אחרונה) כי בבוא קצם אז יאמר להם לא עמי אתם יגיעו המה אז בכחם וברבותם לרום המעלה שיאמר להם בני אל חי , ואם היו יהיה עוד גם זאת (ב) שתשובו להשלים עם יהודה ולהיות לעם אחד כקדם אשר בזה ירב ויגדל מספרכם עוד יותר ואז הלא תשימו לכם עוד גם ראש אחד אשר גם זה מועיל מאד לגבורת ולרוממות עם ועם , הנה עכ"ז אחת דברתי ודברי לא ישוב ריקם ועלו מן הארץ פי' אך יוצאו ויגלו מארצם זו אחר כי פי ה' דבר בילד ג' כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם , ופי' ועלו כמו כעלות גדיש גלית ותעלי ועוד רבים , שפי' סור ועבור . והוי"ו של ועלו הוראתו אעפי"כ כמו הנמלים עם לא עז ויכינו וגו' , ואך המאמר ועלו וגו' לבד הוא מאמר מחלט וכל אשר לפניו המה רק תנאיים ולפי"ז המאמר ועלו וגו' הוא כפל ענין השם לא עמי כפי באורי לעיל שיורה השם לא עמי על גלותם מארצו ועל כי ראה הנביא שהוא כשחוק בעיני העם כאמור ע"כ שב וכפל את ענינו פה במלות שונות לחזק אותו ולהחליטו . ויחזק עוד את דבריו ויאמר כי מה יועיל זה שישראל יהיה גדול כאמור אם גדול הוא יום יזרעאל (אל־זרעי) אשר פי ה' יקבנו בשם הזה כמש"ל , והנה תפש פה שם הבן הראשון להעמידו לעמת השם בני אל חי שאמר בכתוב הקודם שהוא ההפך מן השם יזרעאל (אל־זרעי) , אבל מה שתפש שם את ההפך מיזרעאל שהוא בני אל חי (זרע אלהים) ולא כלה במה שהחל כי במקום לא עמי יאמר להם עם ה' , ואם רצה להזכיר גם יזרעאל והפכו היה לו להוסיף ולומר ובמקום אשר יאמר להם יזרעאל (אל זרעי) יאמר להם בני אל חי (זרע אלהים) , הנה הראה בזה חכמת הקצור כי אחר שאהבת בנים גדולה מאהבת עם ע"כ ראה לקצר

ואתז

הנביא , ויזכיר סבת מעלה עתה שהיא רוב הטובה שנתתי לה בימי ירבעם זה וימשיל זאת באשישי ענבים כמו השם דבלים למעלה וכמבואר שם , והנביא יספר (ב) כי הלך אליה ויחדה לו לאשה שאמתין לו עד לעת מצוא ועל העת ההיא יכלכל הוא אותה משלו כמשפט , וז"א ואכרה לי פירש שקבלתי לה את מזונותיה שחוייבתי לה אחר שיחדתיה לי , ומלשון ויכרה להם כרה גדולה ענין מזון וארוחה ובא ביאם הפעול כמו הכלכל אותך ומלת לי פי' להנאתי כמו אלכה לי או פי' שתהיה לי , ויתורגם (אונד איך בשטיאטע איהרע בעקעסטיגונג) ורצונו כי כה נכנעה כבר לחיות במצער עד כי נאותה לי לקבל למזונותיה תחת אשישי ענבים רק חמשה עשר כסף וחמר ולתך שעורים שהם ג"כ חמש עשרה איפה שקל אחד כסף (לנזיד ושאר צרכים) לכל איפה שעורים והשעורים שם בא"י מאכל עניים ומובן כי כזה קצב לה לצרכיה שנה שנה , וכן משמע ממ"ש פה (ג) ימים רבים שהוראתו שנים רבות כי גם פה על כל שנה ידבר , ועל הכנעה זו רמז למעלה בקצרה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים שהם ימי דור המדבר שחיו שם על המן לבדו וישבו אך באהלים כמ"ש כן גם להלן (י"ב י'), והנביא ישמש בפעל ענה להכנעה גם להלן (ה' ה' ז' יו"ד) וענה גאון וגו' ורבים כן במקרא , וזה גם אמרו שם למעלה אחר כתוב זה והיה ביום וגו' תקראי אישי ולא—בעלי להסיר שמות הבעלים מפיה והוא כי השם בעל הונח על אדון איזה קנין כטעם השם בעלים בפי עובדיהם כמש"ל וע"כ באהבתה או את ה' באמת ובאין לה עוד כל טובות הארץ ע"כ תקראנו אז אישי המורה רק אהבת נפש (ע"ד לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת והאשה האומרת אישי כאומרת אני והוא היינו לבשר אחד) ולא בעלי המורה אדון שלי ושל טובי . אח"ז יבאר הנביא מה הוא ענין אהבה כזו וכלכלה כזאת ויאמר (ג) ואמר אליה ימים רבים וגו' פי' כן היה המאמר ביני וביניה וכן הוא בלשון חז"ל עשה בה מאמר ועד"ז יש לפרש ה' האמירך היום , והוא מענין התנאים שבאירוסין ופה היה התנאי ימים רבים תשבי מיוחדת לי והוא מה שלא תזני וגם לא תהיי לאיש פי' שלא גם תנשא לא לי ולא לאחר , כי מזה מוכח שלא נשאה עוד גם הוא שנית דאל"כ למה יאמר עוד ולא תהיי לאיש כי אם היא נשואה לו כבר הוא נכלל בלא תזני וז"א וגם אני אליך מוסב על תשבי ורצונו שגם אני כן אשב ואמתין אליך ולא אחליפך כל שבעים שנות הגלות באומה אחרת , ואח"ז יבאר הנמשל ויאמר (ד) כי כן ישבו גם ב"י במקום אשר גלו שם באין מלך מקרב אחיהם כקדם ואין גם שר אשר יתגדר עליהם לעבוד בהם עבודת עבד כמו שהיה במצרים כ"א שישבו שם כתושבי הארץ , וכן אין זבח ואפוד שהם לה' וגם אין מצבה לבעל ותרפים לצבא השמים וכל אלה שהם זה לעמת זה הם נגד המשל לא תזני ולא תהיי לאיש כמובן . ומזה יצא לתכלית הדבר ויאמר (ה) אחר פי' אחר כלות ימי שבתם שם על דרך זה ישובו אלי ב"י ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם והוא בשובם לירושלים אשר ה' שמה שעזבוהו ב"י אז בימי ירבעם בן נבט וכן ישובו אז אל זרובבל מזרע דוד אשר לפנים נקרעו ממלכי בית דוד , ופחדו וגו' כמבואר פה למעלה , ויש גם לאחר נבואה זו לעתיד לבוא עוד , אחר שאמר באחרית הימים . והנה לא הארכתי להראות כל הכבדות אשר בג' הסימנים לפ"ד כל המפ' שקדמוני , ואיך סרו עתה לפי באורי אבל יבין אותם האיש הנכסף מעודו להבין דבר ה' וקדושיו ויגע הרבה לבקש תמיד למצוא בהם דברי חפץ .

ד (א) שמעו וגו' כי ריב לה' , מן המבואר למעלה כי כל סי' ג' בא רק ליתר באור על ענין שאמרו בסי' ב' תראה כי עד כאן נמשכו דבריו מן המאמר ריבו באמכם וזה ברור . וע"כ אחר שראה הנביא שאין איש בהם אשר יריב ויוכיח באמם יאמר לכן שמעו כלכם כי ה' בעצמו הוא יריב את ריבו באמכם שהוא כלל העם כלו . כי אין אמת וגו' , פי' כי עתה אין בכם עדיין אותם המדות שזכרתי למעלה (ב' כ"א וכ"ב) שיבוא יום שאארוש אותך במדות האמה , אבל יש בכם עתה אך ההפכים ממדות ההם והוא (ב) אלה וכחש וגו' , וכבר אמרתי כי דעת אלהים הוא רק דעת דרכיו ודעת עוד גם חפצו שילך גם האדם בהם כמ"ש השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה (וידוע עוד גם זאת) כי באלה חפצתי שע"כ פירושו חפצתי מכל זולתי , כי על מעשה עצמו שפת יתר הוא לומר שהם חפצו , אחר אמרו שהוא עושה אותם תמיד וגם כל אדם עושה מה שלבו חפץ , וכן העמידם הנביא להלן בכפל ענין כמו שהם זבח ועולות ואמר כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות , שהחסד ודעת אלהים הם ג"כ כפל ענין אחד , כזבח ועולות , וא"כ במ"ש ואין דעת וגו' כבר שלל כל מש"ם למעלה ועוד יותר שהם כל דרכי ה' , עד שיוכל לחשוב בשלילתה כל הרעות שיחשוב (ב) אשר יאמר עליהן ע"ד מליצה פרצו כאלו כראות הרעות האלה כי דעת אלהים אשר נחבאו מפניה איננה עוד בארץ פרצו המה לצאת ולפרוץ

על

המדי את בבל כבר נפתח להם פתח לקוות לשוב לארצם ודרך פתח זו גם יגאו אח"כ באמת. והנה אם אמנם כל דברי הנביא פה המה רק על אפרים אשר להם נבא עכ"ז בענין גלותם וגאולתם ידבר עליהם דברים המגיעים ליהודה, כנודע שעם יהודה גלו יחדיו גם רבים מישראל שנשארו בארצם גם אחר שהגלם שלמנאסר כפי האמור בדה"י ביאשיהו וביחזקיהו עי"ש, ועוד כי כ"כ מלך גם באשור ששם גלו ב"י כנודע, ולדחז"ל החזיר ירמיה את יו"ד השבטים, וכן בשוב יהודה מבבל עלו עמהם רבים מאד מישראל אחר שבאו כלם תחת יד כרש שמלך גם על ערי מדי שהושיבם שם מלך אשור וכאשר בארתי בזה הרבה בס' ירמיה וכן הוא דעת גדולי המפרשים בכל מקום.

(יז) וענתה שמה. עי' באורי להלן ג' א'. (כ) וכרתי וגו' עם חית השדה, בארנו הארץ אמר פה (יד) והשמותי גפנה וגו' ושמתים ליער ואכלתם חית השדה כי כן הוא בטבע בהיות ארץ נעזבת לשממה, תרבה שם חית השדה, ובשובה להיות נושבת מזרע אדם לא ירעו ולא ישחיתו בה עוד כל חיה עוף ורמש כאלו כרתו ברית עמם וזה גם מ"ש הראב"ע וכרתי הפך ואכלתם חית השדה, אבל סוף הכתוב יוכיח כי הוא רק משל על האויבים. וקשת וחרב ומלחמה, גם זה יורה על עת שובם מבבל עם זרובבל אשר לא עשו אז עוד מלוכה כקדם וע"כ לא ידעו עוד מלחמה עם שכניהם, כ"א שחכו תמיד ת"י מלכים גדולים, ועל העת ההיא נבא כזאת גם מיכה (שם ה' פ' ויו"ד) וגם זכריה (שם פ' יו"ד) עי"ש. (כא) בצדק ובמשפט, עי' באור שאמר כי לפי פשוטו הם מדות ה' והאמת כי פשוטו כרש"י שהם מדות העם וכמ"ש ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה אבל לפי"ז גם בחסד וברחמים הם מדות העם לפי פשוטו שבאו כלם בוי"ו החבור וכן להפך על עת שחטאו נאמר בירמיה ט"ז ה' כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים שהיו להם וכפי שבארתי שם. וכן באמונה פשוטו כרש"י שהיא מדות העם אבל מענין קום והתמדה כמו שבא כן תמיד בסה"ק והוא במה שהם נאמנים לפני ה' תמיד וזהו שיאמר על כלם וידעת את ה', כי הליכת האדם בדרכים אלה הוא הדעת את ה' כאמור הרבה בירמיה ובבאורי שם וגם פה להלן, ושוב יעיד על כל זה מה שיאמר פה אח"ז על מה שהם עתה בהפך מהמדות האלה: כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ ולאמת ואמונה שרש אחד וענין אחד. והנה אחר שהמשילה עד כה לאשה אשר במעלה שלחה בעלה מביתו, ימשיל את שובה אליו עתה והוא גם ישיבנה לביתו כאלו יארש אותה שנית, ואחר שיארשנה יאמר (כג) אענה נאום ה' שאין זה כ"א להוראה המובנת בנשואין אחר האירושין, וע"ד מליצת ישעיה כ"ד ה' עי"ש, וחים יבאר איך שיובן משל כזה בנמשל שהוא ה' והעם, ויפרש אענה את השמים וגו' שהוא הנשם הכולל כל ברכות ה', ורצונו כי בשובכם לדעת ה' שהוא להלוך בדרכיו לעשות חסד ורחמים וכו' יענה גם ה' אתכם בגשמי ברכה שהוא החסד הראשי מדרכי טובו, או שהוא משל לכל ברכות ה' וע"ד אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די ואח"ז (כה) הוא מהפך את כל השמות אשר קרא למעלה לרעה כלם לטובה כפי שבארתי למעלה, כי איך ישוב לקחתה ולא שמות הקלון המזכירים את אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה. ומה שהשלים פה והוא יאמר אלהי הוא ג"כ ההפך ממה שהשלים (א' ט') בהשם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם, ע"כ ישלים בשם עמי בהפכו.

ג (א) לך אהב וגו', במשל זה השני בא הנביא לפרש עתה יותר את דבריו במשל הא' במ"ש שם שהועילו לה ימי שבתה בגלות אשור מדי ובבל להתהפך חיש לטוב עד שגרלה טובה ושב ה' את שבותה אשר קצר שם מאד בענין זה למען לא ירחיק לצאת ממשך משלו שם ע"כ בא עתה להרחיב הענין הזה במשל מיוחד, והנה-יצייר וידמה וימשיל את ימי שבתה שמה לאשה אשר היתה אהובת ריע ומנאפת כפי מה שבארתי מאמר זה למעלה א' ב' עיי"ש, וע"כ לקח בעלה את כל טובו ממנה ושלחה מביתו אבל בחיותה שם עתה אך במסכנות ובמחיר דלה, נכנעה מאד ותשם אל לבה את עותתה לפנים ותכין את לבבה לאהוב את אישה עתה באמת ובתמים אם אך ישוב אליה והאיש בשמעו זאת שלח אליה את דברו לאמור הן בזאת תבחני לי אם תשבי כה ותחכי לי ימים רבים כן כמו היותך עתה שלא תזני עוד ולא גם תהיי לאיש אחר, ותרגלת את נפשך להסתפק באשר תחיי עתה ותחכי אך לי לבדי מבלעדי רב טובי אשר הוא היה בעשרך, ובזה אדע כי לבבך שלם ותמים עמי לבדי ואהבתך אלי טהורה היא בלי תלויה עוד על טובי ואז אשיבך אלי ואדעה כי תפתדי אל טובי שלא אקחנו ממך שנית. ועתה אבאר רק המלות והמליצות: לך אהב ולא אמר קח לך כלמעלה כי רצונו רק שיבטיח לה אהבתו ככתוב להלן (והנביא הוא הבא במקום ה' גם במשל א' גם במשל ב' כידוע), אהובת ריע וגו' אמרם בבינונים כפי מעשיה עתה בימי

הנביא

ולא ישיגו התכלית אשר למענו יצר יוצר הטבע התאוה האכילה שהוא למען ישבע האוכל ולא ימות ברעב, אבל המה ישארו תמיד בתאותם גם באכלם ולא ישיגו התכלית שהוא השבע, וכן אם כבר הזנו הם אחריהם נשים רבות כמנהגם בימי קדם עכ"ז לא ישיגו התכלית אשר כיונו הטבע והמנהג שהוא למען יפרצו לרוב ע"פ הארץ אבל המה לא יולידו או לא יגדלו בנים (וע"כ לא אמר והזנו בעתיד), ואומר טעם ענשם זה כי כן גם המה שמרו את משמרת כהונתם בעבודת הקרבנות אבל לא למען תכליתה שהוא למען עשות את מצות ה' עליהם, כ"א רק לתאותם לאכול חטאות העם אשר ע"כ גם נשאו נפשם והתאוו שירבו העם לחטוא לה', וז"א כי את ה' עזבו לשמור מליצה קצרה וחדה עד מאד כי עזיבת דבר מה הוא ההפך משמירת אותו הדבר, והם עזבו את ה' במה שגרמו שירבו העם לחטוא בעצרם את תוכחתם מהם כמש"ל, למען לשמור את משמרת ה' להקריב החטאות הרבה כמצותו, אבל רק למען ירבו גם אכלם והבן. (יא) זנות וגו' יקח לב, בראש סי' זה החל לדבר על העדר הדעת בארץ ואח"ז (ו) באר כי הכהן היה הסבה הגורמת לזה ונמשך בענין הכהן עד כה, ופה יבאר הסבה הפועלת לחסרון הדעת בעם והוא כי זנות וגו' לקחו את לבם שהוא שכלם כמוכח בלשון בשם לב כמו חסר לב, ואח"ז יבאר (יב) מה שהוא אולתם וחסרון לבם והוא עמי בעצו וגו' שאין אולת גדולה מזו אבל רוח זנונים שזכר (יא) התעה את לבם גם לזאת ואמר התעה בלא פעול כי מוסב על לב שזכר שם, וסוף הכתוב (יב) כבר מבואר לעיל (א' ב'). (יד) יפרדו, בא בבנין הכבד להיות יוצא אל הזונות שהם יפרידו אותן לצאת עמם ואמר עם הזונות להיותם נפרדים גם הם עמהן. ילבט, אני מפרשו כמו לבוד בדחז"ל בחלוף המוצא שיורה על עצם שימשיך עצמו לעצם זולתו, והוא המשלים דברו אשר בתחלת הכתוב לנקות הבנות והכלות מעונש באשר הן נגררו אחר האבות שבינתם יתירה מהם וכן בארתי להלן (י"ג י"ג) עי"ש, ומשך הכתובים שאח"ז יעיד על באורי זה כי מזה הרעיון בא הנביא אל הרעיון הדומה לו שכן גם נגרר ונלבט יהודה שהוא עתה ג"כ הצעיר והדל, אחר ישראל שהגדיל עתה בימי ירבעם וזה אשר אח"ז (טו) יעיד ביהודה ויזהירנו לבל ימשך וילבט אחר ישראל. (טו) ואל תשבעו חי ה', הוא נמשך למטה אל הכתובים שאח"ז ומפשוטו של דבריו משמע כי ידע הנביא שבאו בני יהודה אל הגלגל ואל בית און ששם היו כל גלולי ישראל וכמ"ש להלן כשל גם יהודה עמם וכן אמר במ"ב (י"ז י"ט עי"ש) וראו שם את רשעתם ואת גדולתם כאחד בימי ירבעם, ובשובם ליהודה ספרו להם מה שראו שם בישראל ונשבעו להם לאמור: חי ה' כי כפרה סוררה סרר שם ישראל ועכ"ז הנה עתה בימי ירבעם ירעם ה' שם ככבש הרועה במרחב פי' בכר נרחב מאד ואמר ככבש שהוא קטן מן הפרה, והמרחב ירוח לו עוד יותר, והוא משל נעים מאד לענין ישראל והרחבת ארצם בימי ירבעם וגם אמרו בחטא כפרה ובגמול ככבש, הגדיל גם החטא גם הגמול וכמבואר. ויכפול הענין במלות שונות כדרך הלשון ואומר הנה (יז) חבור עצבים אפרים ועכ"ז הניח לו ה' להתחבר עוד בעצביו ולא מיחה בו לענשם ע"ז, והנח הוא מקור הבא כשם דבר או כשם הפעולה ושמוש הלמ"ד נכון מאד לפי"ז כמו לא הניח לאיש וגו' ועוד רבים, או שפי' שהניח לו לכבוש את כל ארצו מיד אויביהם, או שהניח לו לאפרים את המרחב שזכר ולא הגביר את האויב עליהם לשוב לקחתה מהם אחר שהרחיב ה' כי לא הועיל בזה שהרחיב את ארצם, כי ירבעם זה האריך בטוב מלכותו זה יותר מכל מלכי ישראל שמלך מ"א שנה ומת וכל הארץ בידו. והנביא ישיבם כי עוד מעט תראו בני יהודה כי (יח) סר סבאם של ישראל נגד יין ותירוש שזכר (יא) שלקחו את לבם וע"כ אמר סבאם הכולל שניהם לקצר, ונגד זנות שזכר שם יאמר וכן סר גם מה שהזנה הזנו אחריו, ואשר אהבו הבו מאד שהם העגלים וירמוז למ"ש להלן (י' ו') שהעגלים יוסרו ויובלו למלך אשור עי"ש, ותפש פה בשרש סור לרמוז על הפך רעתם מה שהסירו את ה' מעליהם, שע"ז יאמר להלן ה' ב' ואני מוסר לכלם עפ"י מה שאבאר שם, ואמר הזנה הזנו במקור ופעל הבא כן תמיד לחזק, ואמר כן גם אהבו הבו שהן מלה אחת משרש אהב בכפל העי"ן והלמ"ד כמו המרמרו והשאר שהם מבנין הכבד ג"כ לחזק, ואמר כן להגדיל דבקותם בעגלים אלה וגם לרמוז בכפלים אלה על משנה העגלים השנים, וניר"ה הה"א למשקל הגרוס בהפסק ואהב נמצא גם בניר"ה כנודע, ומלת סר נמשך גם למטה על העגלים ורצה בזה כי כל מה שזכר (יא) הכל סר מהם, וישלים ויאמר זה הוא הקלון אשר יבוא אל מגניה, ובהשכל מאד קרא פה הנביא את מלכי ישראל בשם מגנים כי כל ענין העגלים בא להם באשר רצה ירבעם בן נבט להגן בזה על מלכותו שלא תשוב לבית דוד אם יעלו העם לירושלים. וע"כ החזיקו בהם ג"כ כל מלכי ישראל אחריו כנודע ע"כ יקרא לכלם בשם מגנים ע"ד התול בשוא העגלים ובטלה מלכותם. וה"א

מגניה

על פני הארץ, ויאמר כי אז דמים בדמים נגעו, וע"ז יאמר (ג) ואמלל כל יושב בה כי אם אין דעת ה' בדרכיו למען ילך גם האדם בהם לא יכון ישוב האדם בארץ וזה אשר אמר גם (א) כי ריב לה' עם יושבי הארץ ר"ל כי יריב על מה שהם יושבים בארץ אחר שאינם מן הישוב. וז"א פה שע"כ בחית השדה וגו' יאספו רצונו כי כפי שהם נוהגים איש עם רעהו כמנהג חיתו ארץ ועוף שמים ודגי הים לטרוף ולבלוע איש את זולתו, הדין הוא שגם יאספו ויכלו בין הבע"ח האלה פי' בדרך שהם כלים ואובדים ע"פ השדה ובאין קבורה, והב' בראשי השמות האלה ישמש כב' ואיתם בקדשים וכן בעוזרי בעוכרי ודומיהם. (ד) אך איש אל ירב, נמשך למ"ש (א) לפי באורי כי ריב לה' עמכם אחר שאינכם שומעים אלי לריב באמכם וז"א גם פה אך בכם אין איש אחד אשר יריב ריב ה' ואשר יוכיח, ואיש זכר הנביא כי על הכהנים הוא המשפט לריב ולהוכיח על דברי תורת ה' כנודע, וא"כ זכר גם את כהני דורו כי המה הרעו דרכם עוד יותר מכל העם ע"כ הסב פניו אל הכהן ואמר אבל עמך הם טובים ממך, ונראים בהעריך אותם אליך כאלו הם המה ראוים להיות מריבי ומוכיחי הכהן, ואיך הוכיחם אתה, והכתוב הזה עצמו יוכיח כי פי' כמריבי כמוכיחי שבא בו ירב נרדף ליוכח. ויסב את פניו אל הכהן ויאמר (ה) על כן אתה הכהן הוא הנכשל ביום בהיותך מתכבד עוד להחזיק במשפטך להוכיח את העם הבאים אליך לבית ה' להקריב קרבנותם ביום, והמה ישיבו את תוכחתך אל חיקך באמרם אליך טול קורה מבין עיניך שאין לך כשלון וחרפה למוכיח גדולה מזו, וגם זה נכלל במ"ש ועמך כמריבי כהן, וכן הנביא השקר שהוא המוכיח השני נכשל כן בלילה שהוא העת שהיו המה מנבאים אל העם את חזיונותיהם בחלומות הלילה כאמור בס' ירמיה סי' כ"ג וכ"ט עי"ש, והעם מכשילים גם אותם בתשובה זו, ואומר כי בדרך זו ודמיתי אמך פי' השתקתי והדמותי את כנסיתך כלה בלא נשמע עוד בתוכם קול איש מוכיח וכלה אך דומיה והוא יען (ו) כי גם עמי נדמו מבלי הדעת פי' אף שאמרתי שהם כמריבי כהן הוא רק בבחי' מעשיהם הם נראים כאלו היו הם מריבי הכהן אבל שיהיו באמת מוכיחים ומריבים הוא דבר נמנע אחר שהמון העם לא בידם דעת ה' כ"א ביד הכהנים כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ומאין ידעו העם להוכיח נכוחות, מכש"כ כי גם אתה הכהן הדעת מאסת אבל ע"כ גם מאסתיך אני מכהן לי, וכן מתוך שמאסת דעת ה' באת גם לידי שכחת תורתו אשר גם היא ביד הכהנים כמ"ש ותורה יבקשו מפיהו מה שע"פ אשכח בניך גם אני ואמר בניך כי אותם יזכור האדם בטבע יותר מכל זולתם כמ"ש כזכור בניהם, התשכח אשה עולה, ע"כ אם שכחת מה שצויתיך לזכור, אני אשכח מה שאתה זוכר. והנה אחר שנדמה גם הכהן גם הנביא וכן גם העם כלו א"כ יפה אמרתי ודמיתי אמך וכמבואר· ומה שפרשתי ודמיתי מענין שתיקה ואם שהוא מגל"ה הנה כן נמצא ממנו השם אל דמי לך וג"כ בקל, וכן יש לפרש גם כל הנפעל ממנו ג"כ מענין שתיקה ועי' עוד מ"ש החכם ב"ז באוה"ש ש' דמם והוא האמת כי שרשי דמה דום ודמם מתלבים בהוראה, ומה שעשיתיו יוצא בקל הנה כן גם דמיתי בת ציון ואם גם לא מענין זה אבל הוא משרשו ובנינו, ומכש"כ כי כן הוא וכן הקרוב אליו נדמו עמי מתבארים כן פשוט מאד לפי ענין הכתובים, ואם נראה לפרשו כמו שהוא בא להורות בקל פעל עומד מענין שווי ודמיון ויהיה נאות ג"כ להני הא' בכתוב זה נומר כי רצונו אחר שגם הכהן והנביא שהם בקרב העם תחת האלהים כנודע המה דומים במעשיהם אל העם עד שלא יוכלו עוד להוכיחם הנה עשיתוי בזה כביכול דומה לאמך בעיני כל העמים באמרם שגם אלהיהם טובו בעיניו מעשיהם הרעים ובהם הוא חפץ (כאשר אמר עד"ז גם מלאכי בפירוש שם ב' י"ז עי"ש) אחר שלא יוכיחם על רעתם גם ע"י כהניו ונביאיו. אבל לפי"ז לא יהיה לו משך אל נדמו עמי ולא גם מענינו והקורא יבחר· (ז) כרבם כן חטאו לי, השם רוב במקרא יורה כן ושעור רב ופה יורה על המון העם שהם הרבים והפשוטים בבחי' הכהנים שהם הנכבדים והיקרים המעטים בהם. (וכן הוא פי' מאמרו להלן (ח' י"ב) רבי תורתי) ויאמר אחר שהכהנים חטאו לי כהמון עמם ע"כ כבודם זה בקלון אמיר והוא במה שמאסתים מכהן לי ויהיו גם הם ככל המונם, אשר להם הוא לקלון כי כהן שנעשה הדיוט הוא יותר נקלה מהדיוט בתחלה ויפרש את חטאם (ח) כי אחר שיאכלו חטאות העם ע"כ הכהן נושא את נפשו ומתאוה לעונות העם ולא ירב בם ולא יוכיחם כמ"ש לעיל וע"כ (ט) והיה כעם ככהן פי' ע"כ היה הכהן מתאוה לעון העם וגם נעשה מעורב כמו העם עצמו החוטאים, והוא ע"ד מליצה, או שהוי"ו מהפך וא"כ מוסב למטה אל העונש העתיד ופי' ע"כ יהיו הכהן והעם הדיוטים שוים כמ"ש· (ז) ופקדתי וגו', לפי' הא' בכתוב הקודם הוי"ו כמו ע"כ, ולפי' הב' שם הוא וי"ו החבור, ואיך שהוא הוא מוסב על הכהן, ויאמר כי עליו אפקוד כדרכיו וגו' והוא במה שיאכלו ולא ישבעו

ולא

בו, ועד שגם יהודה כשל עמם כמש"ל (ד' ט"ו עי"ש), ע"כ כל הממשלה הזאת רק תחת ידכם היתה (על כן המשפט שנשפט עם הגדולים הקודמים וישלים המשפט כמנחם א"ע על מה שנשרש עון זה לבלתי עלות לזבוח לה' לציון בקרב כל העם, כי עוד יבוא יום אשר (ו) בנאגם וגו'), עתה יעלה על לב הנביא האיש המולך עתה, והנביא עומד כבר בנבואה זו בימי זכריה בן ירבעם זה המלך האחרון מבית יהוא והוא מעלה על לבו מה שגם כל בית יהוא שהם חמשה דורות מזרעו שמלכו זאח"ז גם הם לא סרו כלם מחטאת ירבעם זו כמ"ש שם במלכים ב' בכ"א מהם, וז"א הנה (ז) בה' בגדו כל אבותיו של זכריה כי אם ים אולי להצדיק מעט את יהוא שהשמיד את הבעל וכל עובדיו והיה אולי ירא מפני העם לבער את כל גלוליהם פעם אחת ולהסיר גם העגלים, אבל ארבעה המלכים שאחריו מבניו כבר יכלו להסיר גם אותם, ע"כ אין זה כ"א שגם בלבם ובאמת בגדו בה' ולא בטחו בו גם הם שתשאר המלוכה בידם גם אם יעלו העם לירושלים וככל הקודמים, כפי שמוכח ממה שילדו כל בית יהוא בנים זרים עד גם זה האחרון שבהם, שהוא באמת דבר מתמיה אלו היה לבם נכון ובטוח בה', כי ע"כ בחר ה' ביהוא אביהם ומשחו ע"י נביאו מה שלא עשה כן לכל מ"י, וע"כ גם ישבו על כסאו בני רבעים משא"כ שאר מ"י שרבם נהרגו ביד רשעי העם שמלכו תחתיהם ורק לירבעם ב"כ ולבעשא ומנחם מלך בנם אחד תחתיהם, ולאחאב ג' דורות, אבל ליהוא מלכו ד' דורות ואלו היה לבם תמים עם ה' כבר בער א' מהם את העגלים וממה שהבנים יגדלו תמיד על דעות אבותם יוכית הנביא כי כלם בגדו בה', שהפעל הזה נופל על אשת איש שתעגב לזרים ועל איש או עם שימיר כבוד ה' בלא יועיל, וכמ"ש אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם בי ב"י, ולפי משל זה תאות מאד מליצתו כי בנים זרים (כמו ממזרים) ילדו וכמובן, ותשוב ותראה כי על תמיהה זו רמז גם הכותב ס' מלכים, באמרו שם רק בזכריה זה האחרון בבני יהוא ויעש הרע וגו' כאשר עשו אבותיו מה שלא אמר כן בכל מלכי ישראל, והנביא ישלים בענשם של בית יהוא ואומר עתה פי' עוד מעט (כי זכריה מלך רק ו' חדשים) יאכלם חדש הוא שלום שמלך רק חדש ימים והוא יהרוג את זכריה ובזה יאכל את כל בית יהוא כי בכלותו את זכריה הנה כלתה כל מלכות בית יהוא מזרעם ואבד זכרם, ואת חלקיהם פי' עם חלקיהם שהוא חלק זמן אשר חלק ה' לכ"א מהם למלוך בו ומה נאוה מליצה זו כי חדש אחד אכל חלקי זמנים גדולים כאלה השנים יחדיו יותר ממאה שנים, וכנויי הממי"ן מוסבים על בנים זרים שזכר שהם כל בני יהוא, ואחר שכלה הנביא את דברו על מלכי ישראל שהיו עד הזמן שבו ידבר, יסב את פניו גם אל יהודה שזכר פה כי כשל גם הוא עם אפרים בעון מלכיהם שהם העגלים, ומדי הביטו אל יהודה והוא עומד באפרים תפגע עינו תחלה בערי הגבול שבין אפרים לבנימין אשר הוא עם יהודה ושוכן בארץ לפני יהודה סמוך לאפרים כנודע, ועי' באור כי גבעה ורמה ובית און הם ג' ערי הגבול לבנימין, ועל שהנביא הוא רחוק ממנו יאמר (ח) תקעו וגו' הריעו עד בית און ועד גם מה שאחריך בנימין שהוא יהודה היושב מאחורי בנימין לצד דרום כשהנביא עומד באפרים ופניו לבנימין לדבר עמם לאמור (ט) הנה מה שאפרים תהיה לשמה כבר הודעתי זאת להם ונאמנה היא שבוא תבוא, ולאמת דבריו הגיד את הזמן והמקום שהודיעם זאת והוא ביום תוכחה שהוא יום הכנוס שהעם נקהלים אל הנביא לשמוע תוכחתו והמקום הוא פה בשבטי ישראל שאנכי עומד בעת, אבל עתה (יוד) שהיו גם שרי יהודה כמסיגי גבול אפרים לאחוז במעשיהם (רש"י) עליהם אתעבר עוד יותר עד שאשפוך עליהם כמים עברתי, וע"ד שאמר ירמיה לדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה, וכן יאמר גם פה כי (יא) אפרים יוכל עוד להצטדק כי הוא עשוק ורצוץ ממשפט כי ירבעם ב"נ ושריו וכהניו המה אכפוהו לעבוד את העגלים כמש"ל (א) שהמה שפטו כן ויכפיל הענין כי הואיל אפרים ונאות (אחר שלא רצו מתחלה כהוראת הפעל הואיל לדעתי) ללכת אחרי צו פי' מצות ופקודת המלך והשרים והכהנים שעליהם לשמוע בקולם, משא"כ את יהודה שמלכיכם עוזיהו ויותם שמלכו אז בעת שנבא זאת המה הולכים בדרך ה', ועל שזה כבר מובן מאד ממה שאמר באפרים לא השלימו עוד ביהודה אשר גם מלכיהם אלה נודעו אז בעם למוטים וישרים, והנה מה שזכר ביהודה רק את שריהם לבד (יו"ד) הוא יען כי נבא זאת בעת שנצטרע עזיהו ויותם בנו על בית המלך (דה"י) וכפי באורי בישעיה ג' היו אז שרי יהודה מנהיגי המלוכה ביד יותם שהיה עוד נער, אבל השרים האלה הרשיעו מאד כמש"ש ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו — בערתם הכרם גזלת העני וגו' תדכאו עמי וגו' דמי ירושלים וגו' ואל השרים האלה דבר פה גם הנביא הזה בן דורו של ישעיה וע"כ לא זכר על חטאם זה רק את השרים ולא את המלך. והנה אחר שכלה הנביא את משפטו ותוכחתו לאפרים ואח"ז גם ליהודה בא לדבר עתה גם על ענשם אבל אחר שבתוכחתו הוכרח לדבר על כל אחד בפ"ע להגיד לכ"א את פשעו, כבר

יכול

מגנים כטוי לעדת אפרים שעליהם ידבר פה, ובזה יבוא פשוט מאד אמרו אח"ז (יט) על עדת אפרים שזכר כי אותה יצרור רוח שהוא משל לאשור בכנפיה של עדתם זו וישאנה, ואז יבושו גם המה מזבחותם פי' ממה שהרבו לזבוח אל העגלים (כמ"ש מ"א י"ב ל"ב) והנה העגלים עצמם יחם אותם אל מלכיהם המגנים כי הם עשום וגם החזיקו בם כמבואר, ורבוי הזביחות להם יחם אל העם כמובן מאד, ומלת ויבושו אל העדה עומדת נגד הקלון במלכיהם. והמליצה הכללית בג' הכתובים האחרונים היא כי מה שהיה אפרים מחובר לו זה יסור ויפרד ממנו אבל תחת זה יחובר אליו בקשר ובצרור רוח האויב וישאנו בכנפיו ׃

ה (א) שמעו זאת הכהנים וגו', בראש הסי' הקודם קרא הנביא רק את העם לריב ה' כי הריב היה במה שבין אדם לחברו וכבאורי שם, אבל פה יקרא הנביא אל הכהנים ואל בית ישראל שהם גדולי העם (כי לא אמר בני ישראל כמ"ש שם וכן אמר הראב"ע הם הסנהדרין) ואל בית המלך, ויאמר כי לכם המשפט פי' המשפט הזה הבא הוא נוגע אליכם לבד והוא יען מה שטען ירבעם הראשון רק עם גדוליו לעשות העגלים כמ"ש (מ"א י"ב) ויוועץ המלך וגו', ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי, ומיראת המלך וכל גדוליו וכהניו אלה שלא יעלו העם לבית ה' וישוב לבם למלכי ב"ד ושריהם ולכהני בית לוי, הושיבו הם שומרים על הר מצפה ותבור לראות עליהם למרחוק מראש הרים וללכוד כפח ורשת את כל העולה לרגל לירושלים, כמו שספרו לנו הז"ל כל זה שאין ספק שהיה דבר זה שנמשך כל ימי מלכי ישראל נודע בעם מדור לדור וכמו שהכתובים האלה וכן להלן ו' ט' וגם ס' ז' וח' וי"ג ב' מוכיחים כן, וכפי שאבאר שם, ויאמר (ב) כי השטים האלה (פי' הסרים ממני כמו כי תשטה אשתו וקראם כן לפי מה שהמשיל למעלה את ה' ועמו לאיש ואשה והם שטו מעל ה' וישם לבם אל העגלים) העמיקו סרה זו עד שגזרו לשחוט את כל ההולך לזבוח לה', ודרכם היה אז להמית ב"א בשחיטה כמו שמצינו באליהו ויהוא וישמעאל ואולי אמרו עוד לדונם כן תחת שרצו לשחוט את זבחיהם בירושלים, וכן יאמר הנביא ע"ז עצמו להלן (י"ג ב') זובחי אדם עגלים ישקון כפי שאבאר שם, ושחטה הוא המקור בקל ונפתח הסי"ן על החי"ת וכן הוא בשחטם את בניהם כמו לדאבה והשאר. ואני מוסר לכלם, המבאר פי' ע"כ כמו שהעמיקו הם להרשיע כן אני אעמיק מוסר אחד קשה לכלם, ולא אדע מה הכריחו לפרש מוסר אחד מה שלא מצינו כן, אבל השם מוסר הוא שם כולל מוסרים רבים ומצינו שכן גם נענשו אז כלם איש כערכו, כי ירבעם יבשה ידו ונקרע המזבח שבנה והכל לעיני כל העם ובנו אביה מת בחייו כדבר הנביא, ואח"ז נגפו ה' לפני אביה בן רחבעם במלחמה, ונפלו אז חמש מאות אלף מישראל, ונדב בנו נהרג ביד בעשא אשר הכה גם את כל בית ירבעם עד בלי השאיר להם כל נשמה (מ"כ וד"הי), אבל לדעתי גם מאמר זה הוא כפל ענין מאמר הקודם בכתוב כדרך הלשון, ומוסר הוא בינוני פעול מבנין הפעיל לגזרת סור כמו הנה דמשק מוסר מעיר, וא"כ הוא נרדף לענין שטים כי אם הם שטו מעל ה' הלא היה הוא גם מוסר מהם, וכן מצינו רוב הבנין הזה בכתובים על הסיר עם או איש ואנשים את מה שעבדו לאלהות כמו הסירו את אלהי הנכר, ויאמר כי עוד העמיקו לפשוע כי במה שרק אני הייתי המוסר והעזוב לכל מלכיהם כלם כי מירבעם בן נבט עד הושע האחרון לא סרו מעבוד את העגלים למען הסיר מעל העם עבודת ה' בירושלים, כמ"ש בכלם כי לא סר מכל חטאת ירבעם וגו', משא"כ עבודת גלוליהם מצינו שהסירום רק קצת מהם כמו הבעל הסירו יהורם ויהוא, וכן נזכר בקצת מהם שעבדו את האשרה, וא"כ הסירוה רק קצתם, ורק עבודת ה' הסירו כלם במה שלא הסירו העגלים עד שגלו עמם עי' מפרשים, והיא תוכחה עצומה, ולמען לא יצטדקו אלה השלשה שזכר פה כי אין האשם הזה תלוי עוד בהם עתה כי אם בהעם עצמו שיעבדו את העגלים עתה מדעתם, ע"ז יאמר (ג) הן אני ידעתי את העם הזה אפרים ולא נכחד ישראל ממני מעת שהיה לי לעם כי לא כן היו מעולם, ורק עתה הזנית אתה את אפרים כמ"ש במ"ב על ירבעם והמולכים אחריו כי החטיאו את ישראל, ורק על ידכם נטמא אמנם עתה גם ישראל עצמו, עד אשר (ד) מעלליהם אלה שהכרחתם אותם מתחלה לעשותם, כבר לא יתנום ולא יניחום עוד עתה אחר שכבר הורגלו בהם לשוב (תשובה מקומיה) אל אלהיהם השוכן בציון לזבוח שם, כי רוח הזנונים אשר נפחתם באפיו כבר בא בקרב לבו (וכמ"ש ד' י"ב), כי דורותיו שבאו אח"ז כבר מצאו נכון לפניהם ביד אבותם עבודת העגלים ולא ידעו עוד עבודת ה' בירושלים, והחזיקו בם גם המה ואם שכבר (ה) נענה ונכנע גאון ישראל זה שזכר (א) כפי מה שחשבנו פה מקורות ירבעם וביתו וכן מה שקרה למולכים אחריו ויותר עוד לאחאב ולביתו (עי' מ"ב) מה שהיה הכל בפניו פי' בפני עם ישראל שזכר עתה, ועכ"ז ישראל ואפרים נכשלים עוד גם היום בעונם של גאוניו אלה שהשקיעו אותם

כי טוב שנרדפה לדעת את ה'. להפך ממה שברחנו עד כה ממנה כי טוב לרדוף אחר מי שיושג באמת וה' נכון מוצאו כשחר זה אשר השומרים לבקר בטוחים שישיגוהו ולא עוד אלא שגם יוצא הוא עוד לקראתם שכן הוראת מוצאו כשרבהו יצא, ואמר כשחר יען כי היוצא מליל הסכלות פוגש תחלה בשחר הדעת ואח"ז תזרח לו שמש התכמה, וכאשר נמצא אנחנו דעת ה' שהוא דעת דרכיו להלוך בהן יביא גם הוא לנו כגשם ברכה שגם הוא מראשי חסדיו אשר הוא עושה בארץ, ואחז גם פה את מליצהו למעלה סוף סי' ב' וידעת את ה' והיה ביום ההוא וגו' אענה וגו' שהוא הגשם עי"ש בהורי, והנביא עצמו מבאר מה שרצה במשל זה במה שהוסיף יורה ארץ שהוא כמו אענה את הארץ וכמבואר שם לשון אענה עי"ש והנביא מטיבם (ד) אבל מה אעשה לך אם חסדכם שהוא הדעת אותי (כמ"ש פה ו' ולמעלה ד' א' וירמיה ט' וכ"ב עי"ש) הוא כענן בקר (ואמר בקר נגד כשחר שאמרו הם) ומה מאד הסכיל למצוא בזמן השחר עצמו שתפשו הם בלשונם, את ענן הבקר והטל המשכים הולך אשר כרגע יחלוף ואינגו וענן זה לא יוכל להביא לכם הגשם אשר אמרתם וכה יאמר מה אעשה לך וגו' לשאלתך זו להקימך ולהחיותך יען כי תבטיחני לשוב עתה אל הדעת והחסד, אם חסדכם זה כבר הוגו ורמו בו גם אבותיכם פעמים רבות את הנביאים, כאלו הם שבים אלי ללכת בדרכי אלה שהם החסד והרחמים אבל היה תמיד רק כענן בקר וגו' כי כרגע סרו והרשיעו כקדם, מה (ה') שע"כ חצבתי אותם ע"י הנביאים וכ' בנביאים הוא ב' הכלי כמו באמרי פי (משא"כ לכל המפר') ונ"ם הרגתים נמשך גם למעלה אל חצבתי והשגיב את מליצתו לומר כי הנביאים אך בהנבאם אז על האבות לחרב ולהרג כבר נחשב כאלו הם הרגום אז כי דבר ה' לא ישוב עוד וכאשר גם בשינום כבר צרות רבות ורעות ככל דברי הנביאים, ע"כ גם משפטיך אשר חרצתי עליך עתה ע"י נביאי אלה ע"ד זמן הגלות וכל מה שיקרכם שם, גם המה לאור יצאו פי' אל המציאות ככל דברי נביאי ה' שלא ישובו ריקם, והוא יען שלא תאמין עוד בך ובהבטחתך זו. ומה נשגבה היא גם מליצה זו כי תחת מה שקוו שיצא להם ה' כשחר יצאו להם השפטים שנגזרו עליהם כאור שמש שהוא גדול מן השחר, ונגד מה שיבואו אז גם בצאנם וגו' כמש"ל (ה' ו' וט"ו) בחשבם זאת לתשובה על מה שחטאו ימים רבים לבלי עלות לירושלים לזבוח לה', ישב בם (ו) כי חסד חפצתי ולא זבח פי' כל מה שחצבתי והרגתי אבותיכם באמרי פי ע"י נביאי לא היה בעון מה שלא הקריבו לי זבחים ועולות כ"א במה שהרעו איש לרעהו והשחיתו את דרכי החסד והרחמים שהם המה דעת אלהים (כמש"ל ד' א' ויותר בירמיה כ"ב) ובאלה חפצתי גם מן האדם (ירמיה ט') ואבותיכם (ז) המה כאדם פי' נראו לעינים כאדם ועברו ברית האדם שהיא ברית אהבת המין אשר כרתי אני בין כל אישי מיני בעלי החיים אשר בארץ שלא ירעו ולא ישחיתו איש את זולתו במינו נוסף עליהם האדם שלא יכון מינו בארץ אם לא ייטיב איש לרעהו, והמה עברו ברית כרותה זו (כאשר יבאר אח"ז) או יאמר והמה כאדם פי' כפי הראוי להיות אדם בארץ עברו ברית, ואומר, שם פי' שם במקום שעברו ברית האדם שם בגדו בי לא כדעתם המוטעה כי זבח ועולה הוא בריתי והוא גם החסד כי יבוא יאמרו לעשות חסד עם ה' ובזה יקראו בעיניהם בשם חסידיו מה שע"ז אמר (תהלים נ') אספו לי חסידי כורתי בריתי (לפי דעתם) עלי זבח וגו' לא על זבחיך וגו' אם ראית גנב וגו' (וכן הרבה בכל סה"ק) והמה תועים כי במנעם הזבחים יבגדו בי, ואח"ז יבאר את המקומות אשר שם בגדו בו במה שעברו שם את ברית האדם ויאמר (ח) גלעד קרית פועלי און פי' חמס הנעשה בכח ואון וע"כ יבוא בכתובים רק בין איש לרעהו וכן יאמר להלן אם גלעד און, וכמו שהוא נרדף גם בכתוב זה לדם, זהו מקום אחד בעבר הירדן ואח"ז יגיד עוד מקום א' בא"י והוא (ט) וכחכי איש גדודים פי' כמצודות לצוד אנשים עמדו גדודים והם חבר כהנים החדשים שעשה ירבעם ב"נ אשר ירצחו על הדרך המוליך שכמה ששם ישב אז ירבעם (מ"א י"ב כ"ה) וממנו יצאו הכהנים האלה להרוג על הדרך הזה ולרצח את כל ההולך לעלות לירושלים יען כי לדעתם המשובשת זמה עשו אלה ההולכים לזבוח בירושלים אשר בזה הפכו דברי אלהים חיים הקורא בצדק את מעשה העגלים בשם זמה כמו בס' זה ובמלכים, וז"א הלא נהפוך הוא כי (י) בבית ישראל וגו' שם זנות לאפרים וזמה לעגלים ושם נטמא ישראל לזנות מעל ה' יושב ציון. והנה אין ספק כי כמו שזכר הנביא את העיר שכם ששם ישב ירבעם קרוב לבית אל העומדת בגבול שבין אפרים ובנימין ששם קנה נחלת יו"ד השבטים מנגב והעמיד שם עגל א' בבית אל בקצה האחד מארץ מלכותו והעמיד הכהנים שמשו שם על הדרך ההולכת שכם מושבו, לצופים ולמשמר אורבים כמבואר, כן מה שזכר את גלעד הוא ג"כ על עון זה עצמו שגם שם רצחו בני גלעד את ההולכים לזבוח בירושלים ולא לעגל השני שהעמיד ירבעם בדן שהוא לים ולשם אשר בקצה השני מנחלת כל יו"ד השבטים מצפון גם מנגד לגלעד וקרוב אליו

יכול לדבר על ענשם עתה על שניהם יחדיו וכמו שיבוא לפנינו, והחל ואמר: (יב) ואני כעש וגו׳, הנה למה שהיה אפרים באמת החוטא הראש והראשון ויהודה אך נמשך אחריו כמשיג גבול ע״כ גם בענשם יהיה תמיד ענש אפרים גדול וגם מוקדם מענש יהודה וכן תראה פה וגם בכתובים להלן כי יחשוב תחלה ענש גדול לאפרים ואחריו ענש קטן ממנו ליהודה, וז״א שהייתי תחלה לאפרים כעש שהוא תכלית הרקבון שכבר נולד שם עש ואח״ז הייתי ליהודה כרקב שהוא תחלת הרקבון בטרם שיולד בו העש, והוא משל אל הרעות שבאו על אפרים בתחלת היותם לעם בפ״ע ונמשכו כן עד שגלו, ועל יהודה החלו לבוא באחרית מלכותם, וגם איכות הרעה גדלה של אפרים משל יהודה כגדול העש מהרקב, ועכ״ז גם כי (יג) ראה אפרים את חליו ויהודה את מזורו (שהחלי גדול מן המזור שזהו חלי פנימי וזה רק חצוני בעור הגוף שזורין עליו או שסוחטין אותו מל׳ ויזר את הגזה, אבל שניהם עומדים להרפא) הלך אפרים אל פול מלך אשור בימי מנחם וישלח מנחה לשלמנאסר בימי הושע (מ״ב יז ג׳) אבל הוא לא ירפא לכם אפרים את החלי ולא יגהה מכם יהודה (כפי שאבאר עוד) את המזור, יען כי באמת אנכי כשחל לאפרים ולא כעש, וככפיר לבית יהודה ולא כרקב, וזה ידוע כי השחל הוא גדול מן הכפיר בלשוננו, והנה לא ידעו המפר׳ מי הוא זה מלך ירב אבל הוא שלמנאסר כמ״ש פה כי לפי באורי בירמיה (כ״ה) היה השם אסר שם אלהי אשור ונספח בשם אנשיהם וא״כ שמו העצמי הוא שלמן ע״ש השלום (סאלימאן) וכן יקראהו הנביא להלן (י׳ י״ד) בפירוש עי׳ באורי שם, ויאמר פה ע״ד התול כי שלח אפרים לבקש ממנו את השלום יען כי שלמן שמו אבל לאפרים ירב שמו כי אך רוב יריב בו, וכן להלן שקראו בשמו האמתי שלמן (שם שם) קראו שם ו׳ גם בשם זה ע״ד התול וג״כ בענין זה עצמו מה ששלח אלין לשלום כמ״ש מנחה למלך ירב. והנה מלת הגוף והוא לא תרמוז פה על אשור שזכר כי איך יאמר עליו רק שלא ירפאם והוא הוא גם החריבם ויחלום בזה את מאמרו, אבל תרמוז פה על הדבר והענין הזה מה שבקשו להרפא בזולת ה׳ זה הדבר לא ירפאם לעולם וכמו הוא אשר דבר ה׳ וכן רבים, ובזה כלל הנביא במלה זו גם מה ששלחו שניהם גם למצרים כלהלן (י״ב ב׳) וישעיה סי׳ (ל׳ ול״א) לפי באורי שם. והנה בבקשת העזר לא הזכיר הנביא את יהודה ולא את המקום והאיש ששלחו אליו כי גם מ״ש וישלח סתם על כרחך מוסב ג״כ על אפרים שזכר, אבל הוא כפי מה שכבר אמרתי שהדבר המובן מאלד מן המאמר כבר אותו לא יחוש הנביא לאמרו עוד, ואחר שנתן ליהודה את המזור די לו במה שיאמר אח״ז ולא יגהה מכם מזור שעל כרחך הוא מוסב על יהודה, להבין מזה שגם יהודה שלח לבקש לו גהה למזורו, ולא זכר בפירוש כי יהודה שלח אל מצרים יען כי למצרים שלח גם אפרים כנ״ל וגם כפל הענין במלות שונות העובר בכל הכתוב (יג) כבר נחמלא לו במאמר זה באפרים לבדו כפי באורי פה, וכל זה מחכמת הדבור, וכן יאמר אני אני כפול לאפרים וליהודה כמדבר לשנים ופונה לזה ולזה בדבור אחד שכופל אותו, ואומר אטרוף ואלך על אפרים שאני לו כשחל העז מן הכפיר ע״כ הוא טורף את טרפו כרגע במקום שישיגנו ואח״ז ילך לו, אשא ואין מציל על יהודה שאני לו רק ככפיר שהוא צעיר לימים ויירא גם לטרוף במקום שהשיג פן יצילו את טרפו מפיו וע״כ ישאנו למקום שאין שם מציל ושם יטרפנו, וכן יאמר (טו) עד אשר יאשמו על אפרים כלהלן (י״ד א׳) תאשם שמרון, והוא מענין שממה כמו ויאשמו מזבחותם (יחזקאל) עדרי הצאן נאשמו (יואל) ועל יהודה יאמר רק בצר להם שהוא קל מן השממה וע״כ גם אמר באפרים ובקשו פני וביהודה אמר ישחרנני, כי המבקש ייגע לבקש דבר האבד ונעלם ממנו, והשוחר ידרוש דבר הקרוב ונקל להמצא. והנה סבב סבב הנביא במליצתו עד ששב אל תחלת כל דבריו אלה בכתובים (ה׳ ו׳) כי אפרים ויהודה כשלו יחדיו וכי אח״ז ילכו בצאנם וגו׳ לבקש את ה׳, ובא זה ולמד ע״ז שגם מ״ש פה ובקשו פני וגו׳ הוא ג״כ בקרבנותם.

ו. (א) לכו ונשובה, עי׳ רש״י ובאור כי הם דברי המשחרים שזכר, וכן נמסר בסדרי הפרשיות שלנו כי מן בצר להם התחלת פרשה זו, ואולי היה דעתם רק לחבר לכו ונשובה לשל מעלה כי באמת אין פה בכלל מקום פרשה. הוא טרף וירפאנו וגו׳, פי׳ עתה בגלותינו ידענו כי אך הוא טרף אותנו ולא זולתו וא״כ גם אך הוא ירפאנו ולחנם הלכנו אז לאחר להרפא (ה׳ י״ג) וכן פי׳ יך ויחבשנו, והנה טרף הקשה מן יך אמר על אפרים ויך אמר על יהודה שהוא מכה חיצונית שקראה מזור וצריכה רק תחבשת כמ״ש ויחבשנו, אבל הנטרף צריכין לרפוא את האדם וכן גם אמר למעלה על אפרים והוא לא ירפא לכם, ושניהם יחד יאמרו (ב) יחיינו מיומים פי׳ נב׳ הימים שנחרבנו בהם איש איש ביומו יחיה אותנו ממה שנטרפנו והוכינו בהם והוא שישים לשנינו יום שלישי אחד שבו יקימנו מערש דוי זה (שהוא גלותם אז) ונחיה לפניו פי׳ בארצו בקדש ושם (ג) נדעה עתה

כי

בכל ענין המסופר בם וכמו שהם עצמם מראים אותנו תמיד מקום יתר הקורות ושלמותם בספרי דברי הימים וספרי נביאים שלא באו לידנו, וכמו שאנו רואים מס' דברי הימים האחד אשר לנו כמה תלדות או נוספות גם בענינים המסופרים בספרים הראשונים שלנו, וכן הוא גם במקרה מעשה זמרי זה שמלבד שהוא נמנע שיהיה מעשה רשע רב ועצום כזה קל וקצר גם בפעל כמו שהוא קצור ספורו שם הנה באו שם גם ברב קצורו זה מעט דברים הרומזים על קצת מהרחבת המעשה, והוא אמרו שם שזמרי היה שר מחצית הרכב שבזה נרמז לנו כי גם שרי הרכב חבריו גם הרכבים עצמם היו עמו בדבר הרע הזה, וגם אמרו שם על אלה שהיה שותה שכור שמלבד שהיא מליצה חדשה שאין כמוה בתנ"ך הנה היא גם שפת יתר בתכלית הספור, אם לא שנרמז לנו גם בזה שגם זאת היה מתחבולות וכלי זמרי להשכיר את אלה במשתה יין שעשה לו, והמליץ ע"ז בלשון זה, יען כי באמת אין אדם בארץ אף הרגיל להשתכר שישתה את היין למען ישתכר, רק שירבה לשתותו מרוב הרגלו שנהפך את"ז לטבע ולתאוה גדולה, והשכרות תבוא אליו את"ז שלא לרצונו, וז"א שם כי אלה שתה אז שכור פי' שהשכירו בו במרמה לשתות הרבה עד שיהיה שכור, ויחלם גם שכלו גם כחו*) וכן במה שאמר שם שהיתה זאת בבית ארצא אשר על הבית נרמז לנו שגם ארצא זה היה עם זמרי בקושרים כי לאשר הוא היה הפקיד על בית אלה נתן יד לזמרי לבוא אל הבית לבלע רשעתו, ואוהבי אלה אם גם יודע להם לא יוכלו להצילו כי כל אשר לא ירצהו ארצא לא יבוא אל הבית, וזה מה שאחר הזכירו שם שארצא היה על הבית הסמיך אליו לומר ויבוא זמרי וגו', ויתר הרחבת הענין הזה נשמע מדברי הנביא פה שיאמר (ג) הנה ברעתם של המרצחים האלה ובכחשיהם את תרמית לבם הרע מאלה ומשריו התנכלו להתראות כאלו היה כל חפצם אז שישמחו את לב המלך והשרים שהיו אז עמו, ומובן הוא ששמח אותם ביין כמ"ש ויין ישמח וגו' וכמו שיבאר ויגיד את"ז (ה), וכל מעשה המשתה שעשו להם היה א"כ אך מעשה כחש וכמ"ש ובכחשיהם, והנה התנכלו עוד לתת גם לנשים חילם וכחם וז"א (ד) כלם מנאפים, ושתי אלה היו מצודה פרושה לצוד את נפשם ולבבם וכל אונם וכמש"ל (ד' י"א ע"ש), והנביא ישגיב בכח מליצתו להמשיל כל זה למעשה האופה שדרכו לאפות בלילה להוציא לחם חם לכל העם בבקר והוא מסיק תחלה את התנור ואח"ז ילוש את בצקו ועד שיחמץ הבצק יחם גם התנור, והחום מכשיר את שניהם התנור והבצק למעשה האפיה (כי גם החמוץ יבוא ע"י החום כנודע וע"כ מכסין את הבצק בבגד חם למען יחמץ) וע"כ יוכל האופה לישן כל הלילה ורק נערו הוא על לשמור חומת הבצק והסקת התנור וכאשר נגמר ונשלם חום שניהם אז הוא מעיר את האופה שהוא היודע לעשות את לחמיו בתבניתם ואיך וכמה לאפותם, והוא יבלע את מעשה האפיה אבל לפני זה גם המעיר ישבות מכל מלאכה וגם מהעיר את האופה עד בוא העת אז יעיר את האופה ויעבוד עמו במלאכתו זו והוא מלוש בצק עד חמצתו. והנה לאשר גם אלה ושריו נלכדו בפח חום היין והנשים, שהכינו להם זמרי ומתי סודו, המשיל את הנלכדים האלה אל התנור ואל הבצק שהם הנפעלים במעשה האפיה, ואת לוכדיהם אלה אל האופה והמעיר שהם הפועלים שם כי כן היה גם זמרי מכין כל הלילה (כי עשה זאת לילה כפי המובן) את חיל הרכבים בחוץ ואת כל שאר מפיקי זממו הרע בפנים לכל תחבולותיו להשכיר ולהחלים את אלה ושריו עד שמלאו לו כל כליון אלה לאשמורת הבקר ויבלע אז את זר מעשהו. ומדברי הנביא במשל (ו) נראה כי זמרי עשה עצמו כאלו השתכר מאד מתחלה ושכב לישן למען שלא ירגישו בו ובכל הדבר כל מאומה, ורק מרעיו עדת מרעים המשיכו תחבולת המשתה עד שהוציאו את חפצם ואז העירוהו. עתה הנביא יוצא מן המשל ובא אל הנמשל ואומר (ה) יום מלכנו שפי' יום מותו כמו כל יום הבא בכנוי או בסמיכות שהוא לרעה, החלוהו שרים בחמת היין, והנה אמר החלו בלי פעול כי הוא סמוך ומוסב אל מלכנו שזכר, ואת זמרי וחבריו יקרא שרים כי היו שרי הרכב כאמור, ואיננו רחוק שכיון בו הנביא גם סרים בסמ"ך כמ"ש גם הוא להלן (ט' י"ב) בשורי מהם וע"ד שריך סוררים, וחמת מיין פי' חום וחמה של היין כמו כוס החמה מש' יחם כמו עצת מן יעץ, ואומר כי כן החלוהו והחלישו לבו ביין זה (לעיל ד' י"א) עד שמשך אלה בעצמו את ידו עם לוצצים אלה שהמשיכו אותו ועכבוהו שם גם בשעשועי ליצנות מעשה טיאטראות וכדומה, ויען כי הוא נפתה להם לתומו והסכים עמם ימליץ עליו כי משך ידו עמם כאלו בשגגתו הושיט להם ידו לאות אהבה, או כמו היד יואב אתך וכאלו היה גם הוא הפועל זאת, ואחר שיצא הנביא גם מן הנמשל בא בכתוב השלישי לערב ולבלול את

המשל

*) וכן יש לפרש כן גם מ"ש מ"א כ' וכן הדד שותה שכור בסכות היא והמלכים ל"ב שהיה זה רק מעשה הל"ב מלכים וז"א מלך עוזר אתו אשר יובן היטב עפ"י מש"ש בבאורי וע"ש והבן.

מאד רק הירדן אשר שם מואבו ועודנו קצר בם מאד הוא עובר ביניהם ומובן הוא כי כל בני הגלעד שהם ג"כ מיו"ד השבטים זבחו לעגל זה שבדן, ובזה יחזק פירש"י כי עקבה מדם הוא מענין ואת עקבו שגם שם העמידו הורגים כמו בשכם הקרוב לעגל הא', וא"כ יפה הזכיר הנביא גלעד ושכם בענין הרצח שזכר כה הנעשה בדבר ב' העגלים, ולהראות קרבת הגלעד אל דן כן במקום וכן בכל דבר אביא ב' עדים, הא' בתורה ויראהו ה' וגו' את הגלעד עד דן, והב' בשירת דבורה גלעד בעבר הירדן שכן ודן למה יגור אניות לפי באורי בס עי"ש, ובאור השם מעלוריה עי' בא"ח ירמיה ה', והנה אחר שהראה להם כבר ב' מקומות א' בעבר הירדן וא' בא"י מצא להם עוד מקום אחד גם בארץ יהודה שגם שם עברו אפרים ברית האדם עד להשחית ואומר (יא) גם לך יהודה שת קציר (כן מעור הכתוב רק הקדים השם יהודה שהוא עקר החדוש להיות יהודה קציר אחיו אפרים) אפרים זה והוא מה שהרג פקח ביהודה מאה ועשרים אלף בני חיל ביום אחד (ועל הרג רב כזה יאות מאד השם קציר) וזכרי גבור אפרים הרג אז עוד ג' גדולי יהודה והוליכו גם בשבי מאתים אלף נשים בנים ובנות, ויתן להם הנביא עוד אות לזכרון לדבר הזה ויאמר כי היתה זאת אז בשובי שבות עמי זה, ע"י נביאי עודד שיצא אליהם בשם ה' והוכיחם ע"ז והשיבו את שבותם זה ליריחו כמסופר כל זה בדהי"ב כ"ח עי"ש, כי בלשון זה אמר גם עודד הנביא שם והשיבו השביה אשר שביתם, וגם תכם לשון התורה ושב ה' אלהיך את שבותך בקל יוצא ובלשון נופל על לשון ואמר זאת פה ליהודה בנכח כפי האמור שדבר פה עם שניהם, ועוד אחת אעיר כי בזכרו פה חבר כהנים על דרך בכם מושב ירבעם אשר הוא העמידם בם ואח"ז בבית ישראל וגו' השכיל להבלים את המשפט באלה השלשה בהבל משכנו זה (ה' א') אשר כי סי' ה' וסי' ו' נ"ל כי אחד כמש"ל.

ז (א) כרפאי לישראל ונגלה עון וגו', מדי חשבו למעלה את פשעיהם בתורה ברית האדם עלו על זכרונו עוד קצת כאלה והכליא להמשיל מקרהו זה לרופא שבא אל החולה וכאשר החל לבקר את מחלתו זו שנחלה בה עתה והנה נגלו אליו עוד חליים רבים הטמונים בקרבו מכבר, וז"ת כבואי לרפוא לישראל כפי שאמרו הם אלי כי הוא טרף וירפאנו, והנה בהתבונני בחטאתם שעליה נחלו ונגלו מארגם שהוא עון העגלים אשר דבר עליהם בסי' הקודם, והנה עלו ועמדו לפני גם פשעים אחרים הטמונים בקרב שנים שהלכו, והנה הקציר אשר שת אפרים ליהודה בימי פקח ואחז שהנביא הזכירו עתה הוא העלה על לבו עוד קציר אחד שעשה אפרים ליהודה בימי יהואש אבי ירבעם זה הב' והוא מה שפעלו בני אפרים שקר ביהודה וכנגב יבוא בכתר שאין להאמר מפניו כן היה מעשיהם שמה והוא כאשר פשט אז הגדוד בחוץ פי' חוץ מדרך המלך שהיה משפטם ללכת אך בו לבלו מבלי נטות ימין ושמאל ולשוב לאפרים אך בשלום, והוא המסופר בדהי"ב כ"ה כי אמציה שכר מאה אלף גבור חיל מישראל במאה ככר כסף לעזרו במלחמתו ואח"ז עזבם בדבר הנביא ומאת הככר עזב בידם חנם ולא עלה על לב בני יהודה להאמר מהרבם או לטמון רכושם מהם, והנה יספר (שם פס' י"ג) ובני הגדוד וגו' (וכן קראם שם עוד ב' פעמים) ויפשטו בערי יהודה (בלשון אשר יאמר גם פה פשט גדוד בחוץ וכמבואר) ויכו מהם ג' אלפים ויבזו בזה רבה, ולפועל רצח כזה קרא הנביא בצדק בשם שקר וגניבה וגדוד רוצחים כפי לשונו גם למעלה וכחכי איש גדודים וגו' ירצחו וגו', והנה עד כה נמשכה תשובתו על דבריהם לכו ונשובה וגו' ואחר שהזכיר להם את כל פשעיהם העצומים יאמר להם כי ממה שבקשו מאתי ואמרו וירפאנו ויחבשנו יחינו יקימנו ונחיה ויבוא כגשם וגו' מכל זה נראה כי (ג) בל יאמרו בלבבם ובל יעלה על דעתם כי כל רעתם זכרתי אף מה שעשו לפנים וכי אין שכחה לפני וכל מעלליהם מאז שנפרדו מיהודה והיו לעם בפ"ע סבבום עתה לעיני רגע זה וכאלו הוים עתה מן האין אל המציאות נגד פני וכאלו הם עושים אותם עתה, (כי אני ה' לא שניתי שרק השנוי הוא ענין הזמן כנודע) ויתן להם אות ע"ז במה שיספר להם נבלה אחת מהנבלות היותר עצומות שנעשו בתוכם תמיד והוא מה שהרגו את מלכיהם ותופש את הקדומה עוד יותר מאלה אשר כבר הזכיר פה, ויצייר גם אותה לפניהם עתה הכל כפי שנעשתה אז, והוא מעשה זמרי שהרג את אלה בן בעשא (מ"א ט"ז) ואם הנביא עומד עתה בימי זכריה כבר חלפו מאז כמאה וחמשים שנה, ואם גם בעשא עשה כן גם לנדב לפני זה עכ"ז תפש את זמרי יען כי נשאר עוד זכרו בקרב העם למשל ולשנינה זמרי הורג אדוניו (מ"ב ט') ויאמיץ יותר בספורו, והנה כבר העירותי בישעיה נ"ג כי מכל דברי הימים לתולדות וקורות כל עם ישראל לא בא בסה"ק שבידנו אף אחת מני אלף כמובן מאד מרוב הימים ורוב העם ורוב המקומות אשר יקיפום ס"ק אלה ומן הנודע מזעיר המסופר בהם; אף כי קצרו ודלגו הרבה גם

בכל

לו ולכרות עמו ברית שלום ועשו זה לרמות את אשור שלא ירגיש בם כי שבו למצרים להושיעם, וכן הוא אומר להלן (י"ב ב') וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל, וזה גם אמרו (יב) כאשר ילכו שהוא לאשור (כפי מ"ש אשור הלכו) אז אפרוש שם עליהם רשתי ואורידם להלכד לתוך הרשת כאשר ירד עוף השמים (לפי מה שהמשילו ליונה) לאכול החטים הזרויים ע"פ הרשת ויפול לתוכה,

והוא מה שמצא מלך אשור את הקשר הזה בעת שהלך ובא הושע בן אלה לרמותו לכרות עמו ברית בשקר כאמור במ"ב י"ז ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה וימצא מלך אשור בהושע (פי' שם בעת שהשיב לו הושע מנחה מצא בהושע קשר וע"כ לא אמר באפדים) והוא אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה (פי' לפני זה) ויעצרהו מלך אשור (פי' בעת היותו שם) ויאסרהו בית כלא; מה שכל זה יורה באצבע כי בעת שלא הושע למצרים הלך הוא גם לאשור להשיב לו המנחה שלא שלח עד כה בכדי להסתיר היטב את סוד הקשר, ושם נמצא בו הקשר הזה ושם עצרו ואסרו (ויש להאריך עוד בבאור ענין זה), ואומר איסירם בהשפיל מש' יסר שלא נמצא כ"א זה לבדו ובא ע"ד השלמים כמו ייסירו, והנה מוציא את הנפעל שהוא הוסרו שופטי ארץ שעניינו לקחת מוסר לסור מן הרע, ויבוא ההפעיל על הגורם לאחר שיקבל מוסר וכן נשבע והשביע נכנע והכניע וגם רעהו של שרש ישר: נוכח והוכיח, וז"א איסירם פי' אז אהיה אני הגורם שיקחו מוסר ויוסרו והוא יהיה אז כאשר יבא השמע לעדתם מאשור כי נמצא שם הקשר והושע נעצר ונאסר שם אז יוסרו ויכירו לדעת כי (יג) אוי להם וכי שוד להם כמה שפשעו בי ונדדו ממני ללכת למצרים ולאשור ולא שבו אלי כמ"ש (י' וי"א), אבל איך אפדם אנכי פי' אותם ואת הושע מיד אשור, והם כבר דברו עלי כזבים ויחשו גם פדותם הראשון ממצרים לאמצעות העגלים כמ"ש (מ"א י"ב) ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים (ששם ב' כרובי זהב לאמצעים בין האל והעם) הנה אלהיך ישראל (ב' עגלי זהב תחת הכרובים) אשר העלוך (באמצעותם) מארץ מצרים, כמו שעשו וגם אמרו כן בעגל המדבר שעשוהו תחת משה שבושש אז לבוא, כן היתה דעת ירבעם ב"כ בעגליו וע"ז אמר בחרבן אפרים (מ"ב י"ז) ויחפאו ב"י דברים אשר לא כן על ה' סמוך אחר אמרו שם ומלכי ישראל אשר עשו שפי' העגלים ורצונו שעשו בו דברים לא כנים, ואלו עשום מתחלה לאלהות לא הי' אומר ויחפאו רק דברים, אפס כי אח"ז החזיקום העם לעצם האלהות וזה סי' חטאו של יב"נ וכמש"ש (מ"א י"ב) ויהי הדבר הזה לחטאת פי' אח"ז, ועי' הרד"ק והרדי"א שם ודע מה שנטיתי מהם.

ומה מאד יובן עתה כפל הכתוב שאמר פה ואנכי אפדם פי' איך אפדם אנכי אנכי בעצמי והם יחשו כבר כזב גם פדותם ממצרים להעגלים ויעשו כן גם עתה. ויאמר עוד (יד) כי גם מה שיזעקו אלי עתה כשמע לעדתם וכאמור (יג), אין הזעקה הזאת בלבם באמת כי אם שיילילו עתה בשכבר הם חולים מוטלים על משכבותם שדרך החולה לבקש מרפא אף ממי שלא האמין בו מעולם גם למען הספק אם גם הוא רחוק מאד בעיניו, ומבאר את הנמשל ממשלו זה, והוא שכבר הם מתגוררים בארנות לבקש דגן ותירוש מחולי הרעבון, וע"כ יסורו עתה גם אלי אולי ימלאום בידי וזה מה שאמר בי ביתם שבו, אבל בלבם לא יאמינו בי גם עתה, אף כי באמת (טו) אני הוא שיסרתים בימי יהואחז מלכם ע"י ארם ואני הוא אשר גם חזקתי זרועותם אח"ז בימי בנו יהואש ובנו ירבעם, והכל בדבר ה' כמ"ש במ"ב ועכ"ז הם יחשבו אלי רע פי' שחפץ אני רק ברעה, וכן הוא לדעתי (נחום א' ט') מה תחשבון אל ה' (כי) כלה הוא עושה והכן, וע"כ גם מה (טז) שישובו אלי עתה אין זה באמת כמ"ש (יד), ותשובתם איננה למעלה לאל עליון כפי שנראה מהם לעינים כ"א שבאמת עודם שבים למצרים בסתר, והיו בזה כקשת רמיה אשר ביד רובה קשת ברצותו לירות איש או חיה ויראה הוא פן אם יכוון חצו על היתר לנגדו ירגיש בדבר וישמר ממנו או שינוס, ע"כ יעשה רמיה וידרוך קשתו ויכוון חצו על היתר ופניו נטויים מעט לימין או לשמאל מקו היושר אשר לנכח האיש או החיה וכאשר ישלים מעשהו בכוון הקשת והחץ אז יפנה כרגע אל נכח פניהם וישלח חצו בם, (והרמיה היא ברובה לא בקשת כדעת המפר' שאין לה כל מובן) כן בשובם אלי הוא רק לפנים אבל לבם הוא למצרים ולשם גם ישלחו מלאכים ומנחה ושחד. ויען כי ברמיה כזו שרמו בתשובתם אל ה' ובאמת שבו אל מצרים, רמו גם אשור שהלכו אליו לפנים ובסתר קראו למצרים כמ"ש פה (יא) יענשם ה' ביד אשור שהוא ימצא את הקשר ויתפוש את השרים שהם המלאכים ששלחו למצרים ויהרגם בחרב וכן משמע ממ"ש במ"ב וימצא וגו' קשר כי שלח מלאכים וגו' שמצא את המלאכים בדרך מהלכם למצרים ותפשם. והטעם שהרגם הוא מזעם לשונם פי' מסבת הכעס שהכעיסה אותו לשונם של השרים האלה (וכן מצאנו כי גם כעס נסמך גם אל המכעים והוא מכעס בניו ובנותיו) ומפרש במה שהכעיסתו לשונם ואומר זו לעגם בארץ מצרים שנודע לו שהשרים האלה בבואם מצרימה כפעם

המשל והנמשל של ב' הכתובים הקודמים זה בזה למען השוותם היטב גם יחד, והוא הכתוב (ו) שיאמר כי קרבו כבנין הככר היוצא כמו תנתר ותקרב ופי' כי השרים האלה שזכר היו מקרבים את לב אלה ושריו שבאו עמו אל זממם הרע אשר אל זה ארבו כל הלילה והוא שישתכרו עד מאד בחום ובחמת יינם כמו שמקרבין את התנור בהיסק גדול עד שיגיע לתכלית חומו, וכל הלילה היה ישן אופהם זה שהוא זמרי הנמשל פה לאופה של השרים הסוררים והמה נמשלו פה אל הנער מעירו של האופה, ומשלים עוד את המשל והמליצה ואומר בקר הוא בוער פי' התנור שזכר שהוא אלה בנמשל, כאש להבה לא אמר כאש כי בבקר אין עוד האש בתנור כי אם שהתנור עצמו בוער כמו אש להבה כי חום האש כבר נכנס בתנור, כמו שחום חמת היין נכנס בגופו ובדמו של שותהו, ואומר עוד כי לא אלה לבד הוחם כתנור כי אם (ז) כלם יחמו כתנור פי' כל שרי ושופטי העם שבאו שם עמו, ואז אכלו הקושרים את שופטיהם כלם שהם שרי אלה כאכול לחם חום חיש אחר שנאפה כי אותם המשיל הנביא פה גם אל הבצק כמבואר למעלה. אח"ז יתן אמר הנה כל מלכיהם נפלו בן ועד"ז כמו אלה, ורצונו בהוות ומרמות רשע ורצח כזה, עד שלא הספיקו מלכיהם במותם אף לקרוא אלי בשם ה' להצילם, כדרך כל הרואה כי המות בא עליו פתאם. או ר"ל שגם מלכיהם הם כהורגיהם ולא קראו אלי גם במותם. ועוד נראה לי פשוט שהוא ע"ד שמצאנו שיקרא המושל את עבדיו בלשון זה שיבואו אליו חיש כמ"ש יהוא מי אתי מי, ומרע"ה אמר מי לה' אלי, והנביא המדבר פה בדרך שיר הסתפק במלת אלי לבד ורצונו כי כן סבבום אז הקושרים עד שלא הי' בהם הים שיוכל לקרוא לעבדיו ולחילו „אלי!" שיבואו חיש להצילו. (והוא אומר כן גם להלן אל חכך שופר ג"כ בחסרון הפעל וכן בירמי' חרב אל הבדים). עתה הנביא מפליא עוד טרחות בעוז מליצתו להפוך את המשל הזה עצמו מן החטא אל העונש ואומר (ח) הנה גם אפרים בעמים הוא יתבולל בקמח האופה הזה המתבולל במים שישימהו בהם, ואמר יתבולל לשון נופל רק על יבש הנבלל בתוך לח וכן בא על מאכל בהמות שגם דרכו להעשות כן כמו ויבל לחמורים, בליל חמיץ, ומזה הושאל ללשון שהיא בלולה בלשון אחרת כמו ונבלה שם שפתם, ואת העמים המשילו הנביאים לרוב למים כנודע, ואומר כי גם אפרים נעשה לבצק להאפות ולהאכל אבל לרוב תאות אויביו לאכלו ולבלעו חיש לא יתנוהו גם להחמיץ כ"א שיאכלוהו עגות מצות ולרוב מעוטו לא יצא ממנו כ"א עוגה אחת ולשו אותו לעוגה שהיא דקה למען שלא יצטרכו לשהות ולהסיק להתנור כ"א שיאפו אותה חיש ע"ג גחלים (עי' רש"י), וכל כך יחישו אוכליו לבלעו שגם לא יהפכוהו על גחליו לצדו הב', וע"כ יהיה פניו שלמטה נאכל באש, ופניו שלמעלה יחורו וילבינו ויכסיפו כבצק חי שאינו ראוי לאכילה, וז"א (ט) אכלו זרים כחו בתחלה שהם מלכי ארם שאכלוהו לפני ימי הנביא (עי' רש"י), שהוא במשל העוגה הצד שעל הגחלים והחלק הנשאר עוד באפרים כבר זרקה בו שיבה את אותותיה שאין בו עוד כח עלומיו לעשות חיל שכבר אכלו זרים כחו זה וכלו ימיו ודמיו, ופניו קדרו וחורו, שהוא במשל העוגה הצד שלמעלה שנשאר לבן וככסף ולא ראוי לאכילה. ואפרים לא ידע להבין לא זה ולא זה כמו שלא הבינו מלכיהם בגלגלי הורגיהם*), גם (י) גאון ישראל נכנע בפני ישראל עצמו לעיניו, שהם מלכיהם ושריהם וכהניהם שהם גאון העם ועכ"ז לא שבו עוד העם אל ה' אלהיהם ולא בקשוהו וגו' והוא נגד מה שאמר בחטא ואין קורא בהם אלי לפי' הב' שם, (והכתוב למעלה ה' ה' הדומה לכתוב זה יפי' גם בבאורו דומה אליו לפי מה שבארתיו שם משא"כ לפי' כל המפר') ואעיר עוד כי לדעתי ב' הכתובים ח' וט' הם ג' מאמרים נערכים זא"ז בנושאים שונים ונשוא אחד, רק בשלישי בא הנשוא בלשון אחר: ולא שבו, כי הוא מבאר גם הנשואים הקודמים והוא לא ידע שאמר שרצונו והוא לא ידע להבין לשוב ע"כ אל ה', ואומר (יא) שמחסרון הדעת (שזכר עתה) בא אפרים אל הפתיות, שגדרה הוא קלות ההתפתות לכל דבר ור"ל כי לשוב אל ה' לא ידע אבל נוטה בפתיותו לבקש עזרה מן העמים, והמשיל פתיותם ליונה פותה במה שתדבק בבן זוגה רק מצד פתיותה ולא מצד בחירה טובה, וכן דבק אפרים ואחריו גם יהודה במצרים בן זוגה מקדם מבלי לזכור מה שהרעו לה לפנים, וכאשר קראו בסתר למצרים לעזרה מפני אשור, הלכו אז גם לאשור כאלו ירצו להכנע

לו

*) ואם תעיין עוד קורא משכיל את באורי להלן (עמוס א' ה') אז יובן לך עוד יותר מ"ש פה אכלו זרים כחו וגם מ"ש והוא לא ידע, שהוא מה שהכה מלך ארם בימי יהוא את כל עבר הירדן שהוא כל כחה של א"י שאכלתהו אש מלחמת ארם חיש לראשונה, והחלק הנשאר לאפרים הוא החלש כאיש שיבה כפי שמבואר שם הטעם, ואפרים לא ידע להכיר אז בתחבולה רעה ועמוקה זו של ארם, כי בזה היתה עתה באמת כל ארץ אפרים עוגה בלי הפוכה ממש, שרופה מצד א' ולא תצלח לכל מצד הב', והוא כענין מ"ש יחזקאל (ט"ו ד') לפי זמנו אז, ב' קצותיו אכלה אש ותוכו נחר היצלח למלאכה לפי באורי עי"ש.

את אפרים עצמו והוא מה שהגלוהו כלו לתוך ארצם, כמו שיפרש דברו זה ואומר עתה היו בגוים ככלי ריק אשר אין בתוכו עוד כל חפץ מה ויבאר גם הסבה שנהיו ככלי ריק ויאמר יען (ט) כי המה עלו אשור באות נפשם העזה כאלו היו פרא בודד שאין לה בן זוג (כמש"ל בה' נגדו) וע"כ תרוץ לאשור והכל עפ"י משלו בתחלת הספר ששכחה את אישה הראשון ותלך אחרי זרים, וכמו שגם ירמי' נשא את המשל הזה עצמו על זה הענין (שם ב' כ"ד) פרה למוד מדבר וגו' שהמשילו אהבתם את הזרים לעוז אהבת הפרא, ואומר שע"כ אפרים התנו אהבים שכ"כ אהבו את הזרים עד שנתנו גם אתנן לאשור בעד אהבים שלו וכמ"ש יחזקאל לכל זונות יתנו נדה ואת נתת את נדניך וגו' ויהי בך הפך מן הנשים, וירמוז על מנחם שנתן לפול אלף ככר כסף שיחזיק הממלכה בידו, ומה מאד יונן עתה אמרו (י) וגם כי יתנו בגוים אלה את האלף הזה, הלא רק עתה אקבצם מן כל העם כי לא הי' למנחם בגנזי המלך מכבר אף אלף אחד זה, והוכרח להטיל חמשים שקלים על כ"א משרי גבורי החיל שיקבצום מן העם כמ"ש במ"ב ט"ו, וז"א ויחלו וגו' ופי' שהשרים האלה החלו לקבץ איש איש מעט ממשא המלך מנחם שהטיל כל הכסף על העם כמ"ש ויוציא מנחם את הכסף על ישראל, והמעט הוא החמשים שקלים שהטיל על כ"א מהשרים, ומובן מזה גם עניים של העם כלו שנגבה הכסף מהם באונס גבורי החיל, והענוי הזה נהיה בסבת האתנן שנתנו כל מלכיהם לזרים וקבצום מן העם כמו שפירש הכתוב במנחם; ואמר ויחלו להגיד כי לא היה למנחם כל מאומה על האלף הזה, והשרים החלו לקבץ אותו כלו מהחלתו, ובפעל ויחלו נכתר פעל הקבוץ שזכר לפניו שכן דרך הלשון לרוב מאד כמו שהעיר ע"ז בעל אוה"ש בשרשים רבים וגם על כתוב זה בשרש חלל אך באורו שם זר מאד עי"ש, והנביא העמיד א"ע במקום השרים והעם כמנהג הנביאים ואמר אקבצם במד"ב דרך חמלה כאלו אמר במנחם הבטיח לפול אלף כסף לעוזתו כאמור, ועלי לקבצם, ונותן עוד סבה לעניים מלבד האתנן והוא (יא) כי הרבה אפרים מזבחות להטוא פי' להקריב עליהם לגלוליהם ותמיד הוסיפו לעשות חדשים בתבנית אשר ראו בארצות שכניהם כמו שמצינו באחז שעשה לו מזבח חדש כפי שראה בדמשק (מ"ב ט"ז), ויחל אפרים מן המזבחות, ואח"ז גם היו לו המזבחות האלה להטוא פי' להקריב עליהם בפעל, ויחל גם מן הזבחים יום יום, והכונה העקרית בחלק א' מהכתוב הוא בגלת מזבחות ובחלק הב' היא בגלת לחטוא שהוא להקריב עליהם; ולהפך הייתי להם אני, לבלתי הלאותם בכל מאומה וגם (יב) הורתי אכתב לו אני ע"י כהני ונביאי בהעתקות לרוב מאד לכל עיר ולכל בית אב בלא כסף ובלא מחיר, ועכ"ז נחשבו כל תורותי אלה היום כמו דבר זר שלא שמעו עוד מעולם, כי השליכום אחרי גום מאז שבאו לידם ועד היום, ואם תאמר (יג) זבחי הבהבי (פי' מתנותי והוא המרובע מן יהב) שהם נותנים לי, גם הם ה' לא רצם ומי יתן ויזבחום לבשר ויאכלום, והוא מאמר מוסגר להשיב על טענה זו שלא תפול על דבריו הקודמים, ועתה הוא נמשך אל הכתוב הקודם ואומר כי לא לבד ששכחו רבי תורתי שכתבתי להם מאז ומקדם כ"א גם מה שיזכור להם הנביא עתה ויפקוד עליהם עתה את עונם וחטאתם במה שעוזבים את ה' והולכים למצרים והמה ישובו וילכו שמה תמיד מבלי לזכור גם הנזכר להם מפה לאזן, והנביא יעלה עוד במעלות שכחתם זו ואומר כי לא לבד ששכחו מכתב וגם דברים בע"פ כ"א שכחהו גם בפעל ומעשה וז"א - (יד) וישכח ישראל את עושהו פי' גם בעת שעשהו ה' לעם בפ"ע והבדילו מיהודה להקרא בשם ישראל ובשר לו כל זה ע"י נביאו אחיה השלוני כמ"ש מ"א י"א כן כרגע שכחו אז את עושהם זה לעם בפ"ע, ויבן ירבעם היכלות לעגלים לבל יעלו העם עוד להיכל ה' לירושלים (כמש"ש י"ב) ויעש את בית במות וגו' ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל, ועי"ז שהפריד את ישראל מעל בית ה' חרד ופחד יהודה שהוא רחבעם מהדבר הזה וע"כ ראה להשמר מזה והרבה לבנות לו ערים בצורות כמ"ש ע"ז (דהי"ב י"א ה') ויבן (רחבעם) ערים למצור ביהודה והובא שם ט"ו ערים שנתן בהם אוצרות אכל וכלי נשק ויחזקם עי"ש. ואומר כי סופם של כל הבניינים האלה יהיה שאשלח אש בערי יהודה אלה שזכר (יען שהיו הערים האלה גם לרחבעם למכשול כמש"ש י"ב א' וכחזקתו עזב תורת ה') ואכלה גם ארמנות והיכלות ישראל שזכר פה.

ט (א) אל תשמח ישראל, הנביא ימשוך דבריו למ"ש בסי' הקודם כי אפרים בא לידי ריש ועוני בסבת האתנן שנתן הוא לזרים ובסבת המזבחות והזבחים שהרבה לחטוא, (שם ט—יא) ויאמר כי על כן אני אוסיף עוד לרושש אותך יותר עד שתקבל אתה אתנן ותהיה ככל הזונות ולא יהי בך עוד הפך מן הנשים (עי"ש) וז"א אתה ישראל אל תשמח עוד אל גיל ככל העמים השמחים אלי גילם שהוא עת הקציר והבציר זמן שמחה לכל העמים וחג האסיף לישראל, כמ"ש כשמחת בקציר, ובשמחת בחנך, כי אתה זנית וגו' ע"כ אהבת עתה על כרחך לקבץ אתנן על כל גרנות

דגן

בשעה ילענו שם על אשור כי שם יגלו סודם וישברו שם איך שהם נדמים את אשור. כאלו יכרתו עמו ברית שלום למען לא ירגיש כי דעתם למרוד בו בעזרת מצרים, והמליצה נעימה כי זו לעג לשונם שעשה לתוך במצרים עשה להם באשור קוף גדול והיה לנעם לשונם להביא עליהם את קנס ע"י אשור כמש"ש במ"ב.

ח (א) אל חכך שופר, שעור הכתוב תן אל חכך קול שופר ועופה חיש כנשר על בית ה' בירושלים וקרא שם יען עברו בריתי וגו'. וכן דרך לווי מהיר וכמוהו עוד בשוא רוח המדבר לדלג שמות ופעלים המובנים גם מבלי הזכירם (כדרך הלווי עצמו לקצר בתנועות) ופירושו כי בהזכיר הנביא בסוף סי' הקודם סבת קנס של אפרים במה שנגלה למלך אשור קשרם עם מצרים ושריהם שלחו שמה נפלו בידו מה שע"כ החריבם והגלם חיש אח"ז, ע"כ בא אליו הלווי שימהר לרוץ כנשר על בית ה' בירושלים (שכל ראשית חטאת אפרים הי' מה שנבדלו מבית ה') ויקרא שם כאלו שופר נתון אל חכו (רש"י) ללמד עתה את בני יהודה מוסר (אחר שאפרים גלה ואיננו) ולהודיעם כי מה שראו בעיניהם כי בא הקץ אל אפרים בסבת מה שעברו הברית שכרתו עם אשור (כמ"ש להלן י"ב ב' גם יו"ד ד' לפי באורי שם) ופשעו בו ושלחו אל מצרים זאת היתה אמנם הסבה הקרובה, אבל הסבה הרחוקה והראשונה שבגללה הסב ואנה ה' לידם את כל אלה עם אשור היתה מה שעברו תחלה את ברית ה' ופשעו בתורתו, כאשר עתה נוכחו והכירו גם ישראל עצמם שם בגלותם כי עון העגלים מה שעל ידם סרו ממני ומביתי זה היה הסבה העצמית והראשית למפלתם, וע"כ (ב) לי יזעקו עתה מגלותם שם באשור אלהי ידענוך ישראל פי' הכרנוך עתה אנחנו ישראל כי אתה אלהי ולא העגלים, וקראו א"ע עתה בשם ישראל יען כי עתה באו כבר בין העמים, והנביא ישיבם כי תשובתם עתה מעון העגלים יתר לה' יותר מן העת אשר החלו לעבדם אז בימי ירבעם ב"כ, ויציע טעמו לפניהם בהשכל ודעת ואומר (ג) כאשר זנח ישראל אז את הטוב לו שזאת ה' וביתו לא רדפתי אני אותו בעונשים, כי אחר שעזב אותי שכל טובו בא לו מאתי שגרשתי מפניו את האמורי וכו' והנחלתי לו הארץ הטובה המלאה בכל הטוב, הלא בעזבו אותי ישוב האויב הזה וירדפו מעצמו ולמה ארדפנו עוד גם אני אחר שעונשו הוא בתוך חטאו, וכן מה שהמליכו אנשים ולא שאלו ממני והסירו שרים (כפי' הא' ברש"י) בלתי ידעתי שלא הודיעוני לשאול עצתי ע"ז, וכן מה שעשו עצבים מכל כספם וזהבם היה גם כל זה למען יכרת ג"כ מעצמו מהיות עוד לעם, כי נכשלו במלכים ושרים רעים ואשמים שהשחיתו המלוכה בידם והוציאו גם כל עשר כבוד מלכותם במעשה העצבים, ואחר שהעניש א"ע בחטאותם לא קצפתי אני לענשם עוד גם בידי, רק עתה אשר (ה) זנח ישראל עצמו את עגלך שמרון (הפעל זנח הב' מושך גם אליו את השם ישראל שאחר הפעל זנח הא', ושמרון הוא שם הקריאה) ונתן אותו ברצונו להובילו למלך אשור למנחה, ועתה בצר להם ועיניהם הרואות כי מה שעזבו אותי ואת ביתי והמירו את טובי בעגלים לא יועילו, הביאה עליהם את כל הרעה הזאת ורק עתה החלו להכיר ולזעוק אלהי וגו' ע"ז חרה אפי בם עתה על כל הימים הרבים שעבדו את העגלים, והביטו נא וראו עד מתי לא יוכלו עוד להנקות מהם עד שיגיע קנס הרע או באחרית ימיהם, אז יכירו כי העגלים הבל המה שבזה יוכיחו שעד העת ההיא לא הכירו בהבלם, ולא שהכירו ועשו זאת להכעיסני, ואיך נואלו ונבערו מדעת זאת גם מראשית העשות העגלים או בדעתם גם אז (ו) כי רק איש מביניכם מישראל והוא חרש, העושה גם כל כלי זהב עשהו גם אותו, ואתם ידעתם את החרש כי גם לא איש אלהים הוא (כמו האיש שעשה לכם העגל במדבר שע"כ טעיתם בו) כמו אשר ירשיעון אלהים ועוד רבים, או פי' שגם עושהו לא אלהים הוא כי אם אדם חרש אף כי מעשהו, ואומר כי כן תראו גם עתה כי העגל שהובל לאשור יהיה לשבבים פי' שיכתתוהו שם לעפרות זהב כי מעפר זה בא ולעפר זה ישוב ולא שלקחוהו גם המה לאלהים כאשר נואלתם אתם, והשם שבבים הוא מלשון שביב אשו שביבין די נור כי עפרות זהב מבריקין כגחלי אש, ורמז להם עוד בזה כי יהיה סופו כסופו של עגל המדבר כמ"ש ואכת אותו וגו' עד אשר דק לעפר, וישא משל על תחלתו של העגל ועל סופו ואומר (ז) כי בעת שעשוהו זרעו רוח ובהוביל אותו עתה לאשור קצרו סופה, ומה נשגבה מליצתו זו כי הסופה היא רבה מן הרוח כמו שתבואת הקציר הוא רב מאד מן הזרע ועוד הגדיל את הסופה באמרו סופתה בב' סמני הנקבה כמו עזרתה, ומה עז וחד רעיון זה כי עונשם רב הוא מחטאם, ע"ד כי לקחה מיד ה' כפלים וגו', ויעבור אל המשל ויאמר אבל אין קמה לקצירם זה והוא רק כמו עשב שלא יעשה ולא יתן קמח, וגם איננו חפץ לעשות קמח כי אולי יעשה וזרים יבלעוהו כמו שבלעו כל אשר לאפרים, אבל מה עשו הזרים האלה בראותם כי אין עוד כל מאומה לאפרים מה שיבלעוהו, הנה (ח) בלעו

את

לירושלים, וע"ז לא יכול הנביא להתאפק עוד ויקרא קול רם משתומם לאפרים בבית אלהיו! כאדם המשמיע דבר פלא שלא נשמע עוד כמוהו, ויוסיף עוד (ט) הנה העמיקו עוד יותר משתומם זו עד להשחית ולהרוג איש את אחיו מאפרים שהלכו לבית ה' כמו שהעמיקו ושחתו כן בימי הגבעה שהפילו ישראל ובנימין חללים רבים זה בזה. וכבר דבר ע"ז הנביא לעיל ה' א' וב'. והנה בהגיע הנביא לזכרון עומק ועולם השחתתם זו יקרא שנית בקול: הן יזכור ה' עתה את עונם ויפקוד וגו'! כמעיר את השומעים לשמוע זכרון עונותיהם מעולם, וכן נשובה ונראה כי מכאן ועד שובה ישראל בסוף הספר ילך הנביא הלוך והזכיר אחת אחת את חטאותיהם מימי קדם להראותם ולהוכיח על פניהם איך מעת היו ב"י לעם ועד היום הולך עמם ה' בדרכיו שהם אהבה וחסד והמה יגמלוהו אך מרי ופשעים, אשר לפי מדת הדין כבר היה משפטם לשנוא ולתעב אותם וה' נשא עונם תמיד באהבת נעוריהם, ולא כאשר המה רק מדאגה מדבר אולי תשוב המלוכה לב"ד בלכת העם לבית ה' הטילו משטמה רבה על ביתו עד שהעמיקו ושחתו רחמי אחוה להרוג את אחיהם בעלותם לבית ה', ובכן יתחיל לזכור ולפקוד ואומר: (ואתה קורא משכיל ומבין! החזק נא בימיני ואני אוליכך מזה והלאה בתוך המדבר הגדול הזה אשר לפנינו פה, בדרך ישר אשר לא נכשל בו, ורק דרך אחד יהיה לנו מזה עד סוף הספר). (י) כענבים במדבר וגו' פי' כהולך במדבר והוא גם רעב גם צמא ומוצא ענבים שהם גם אכל גם משקה כאחד כן היו ישראל אהובים לי במצאי אותם במצרים ובמדבר, וכן כבכורה בעץ התאנה בראשיתה פי' בתחלה לתת ראשית פריה אל הנוטע אותה שחביבה עליו מאד בכורה זו כן ראיתי אז את אבותיכם לאהבם, (וכל המפר' נדחקו לפרש בראשיתה בתחלת בשול תאנים מה שזהו כבר ענין הבכורה שאמר, ואם ברחו מן הפשוט האמור מטעם ערלה שכחו כי בדבר טבעי הנביא מדבר עם כל האדם בארץ, וגם לישראל יהי' בראשיתה בהחלה לתת פריה הנאכל לנוטעה), אבל המה באו וגו' ויהיו ראוים להיות שקוצים כערך היותם תחלה ראוים לאהבם והוא כ"ף הערך, או שנהיו שקוצים חיש אך כהחל לאהוב אותם והוא כ"ף הזמן ומ"ש כאהבם הוא כנוי הפעול וכמו מ"ש אהבתם (טו). והנה לא רצה להאריך ולהגיד כי על"ז האריך אפו ולא אבדם שם במדבר, ב"א שהשמיענו זאת במה שהוא מתנחם אח"ז על מה שלא מיהר לאבדם חיש שם במדבר כפי שמהרו הם להתקלקל והוא אמרו (יא) אבל טוב היה אם לו אפרים התעופף כעוף כבודו אז במדבר שהוא מלידה וגו' ימי הילדות של העם הזה והלך בסדר ג' העתים לאחור לידה ובטן והריון לרמוז שהי' לו להאבידם עוד במצרים, ועי' יחזקאל כ' כי כן אמר שם בפירוש על ב' המקומות במדבר ובמצרים מה שאמרם פה במשל מלידה וגו' יען כי אז בתחלתם הי' לו מעשה האבדון שלהם קל כעוף לעוף משא"כ עתה (יב) כי אם יגדלו את בניהם והיו לעם רב הנה עלי לשכלם עתה מאדם שהוא עבודה יותר גדולה ויען כי השם מאדם עומד פה הכן לעמת השמות מלידה וגו' שבכתוב הקודש ברור הוא כי פירושו לשכלם מהויתם כבר אדם שיצא מימי הילדות וכמו בא באנשים, ימותו אנשים, וכן יבוא בשאר לשונות וכן בא תמיד בסה"ק על מי שהגיע לימים, ויהיה מ"ש מאדם כמ"ש מלדה וגו' ויפרש גם הטעם מה שהיה לו אז יותר נקל להאבידם כי אז הי' אוי להם גם אך בשורי מהם לבד פי' גם מבלי עשותי עמם רעה בפעל, כי בהיותם אז במדבר נורא מלא כל אסון ופגע ומחסור כל טוב ומועיל אוי היו כלים מעצמם גם בעזיבה לבדה, ומה לי עתה אם (יג) ראיתי אפרים שתולה כבר בנוה טוב שהוא מה שהבאתיה מן המדבר והושבתיה בא"י ככל הכבוד שאתם רואים לצור המעטירה, ומה לי כל הטוב הזה שראיתי עתה, אם אפרים עתיד להוציא מהר ובקרוב את בניו שזכר (יב) מן הטף הזה אל הורג, פי' אל אשור שיוליכם בגולה, או שדעתו על שמרון שהיתה עתה במצור (כי בעת ההיא עמד הנביא בנבואות אלה כמש"ל) ואפרים יוציא את בניו אל מחוץ לחומה ללחום עם אשור בשדה הרג וקטל. ותשוב ותראה כי בלשון שאמר במעשיהם פה (י) ראיתי טוב ויבוא רע יאמר גם פה בגמולם כי ראיתי טובתם ואיך נהפכה לרעתם והבן. והנה בסוף דברי ה' אלה יקרא הנביא אל ה' ויאמר (יד) תן להם ה'! ושואל א"ע מה תרצה שתתן, כאלו לא גמר עוד בלבו מה יבחר שיתן להם ה' וחפץ עוד להתבונן בזה ואח"ז יגמור אמר תן להם רחם משכיל וגו', ובכל זה ע"ד מליצה להורות כי יבקש דבר גדול מאד שצריך התבוננות רבה, ופי' זאת אשר לא עשית במדבר כמ"ש פה למעלה (יא) טוב לדעתי שתעשנה עתה למען שלא ירבו עוד יותר ומטעם האמור שם. אח"ז הוא יוצא במליצתו מן המדבר ובא עם אפרים לזמן ולמקום ראשית בואם לא"י והוא עת בואם הגלגל כמ"ש ביהושע, ואומר (טו) כל רעתם בגלגל ולא השלים את הנשוא כאלו אמר שאין להאריך ולפרוט אותן כי רבו מספר, רק הקצור הוא כי שם שנאתים על רוע מעלליהם פי' גם שם שהוא היה אך תחלת הנח רגלם על הארץ כבר הרבו להרע עד שכבר שנאתים

דגן של יתר העמים , ויפרש דבריו כי (ג) גרן ויקב שלהם לא ירעה לרעתם עוד והתירוש כחש בה מה שעליו לתת לה כמו וכחש בעמיתו , וע"כ (ג) לא יוכלו לישב תחתיהם ולהתעכב בארץ ה' כ"א שאפרים עובר ושב אל מצרים תמיד לבקש מזון ומחיה וכן ילך לאשור ויאכל שם טמא מה שהם אוכלים שם וזה מוסב גם על מצרים שזכר , והוא על כל גרנות דגן שאמר , וע"ז אמר לעיל ז' י"ד על דגן ותירוש יתגוררו כפי באורי שם , ויאמר כי על כן לקחתי מהם הגרן והיקב והתירוש יען כי (ד) לא יסכו יינם עוד לה' וכן זבחיהם לא יערבו עוד לו כ"א לעגלים כי לא יעלו עוד לירושלים וע"כ כל מה שאוכלים מתבואות ופרי הארץ אשר נתתי להם וכן הזבחים שלהם החיים ג"כ על נמתי הארץ הזאת ולא יתנו ממנו חלק המזבח ובית הלוי אשר בירושלים הוא נחשב להם כלחם אונים פי' כלחם גזילה הבא ע"י כח ואון (לשון רש"י) וכמו ידיו תשבנה אונו , כי הוא כאלו גזלו אותם מאת ה', וכן אמר מלאכי (ג' ח') אתם קובעים אותי וגו' המעשר והתרומה , ואומר כי כל אוכלי גזל זה יטמאו פי' יתועבו כמו וטמאתם את צפוי וגו' , וכמו את הקפת והשאר , ויען שגזלו ממני את חלקי לקחתי מהם את הכל וכמ"ש גם במלאכי שם , במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים ' וע"כ יאכלו גם עתה את הטמא והמתועב באשור ובמצרים ויאמר ע"ד התול אבל עתה כי נודדים הם ללחמם אשר הוא אך להחיות את נפשם ברעב לא אבקש עוד מהם שיביאו מלחם זה לבית ה' ולא יאשמו עוד במה שלא יביאוהו בית ה', ולעגמת נפש ישאל אותם (ה) מה תעשו עתה ליום מועד וליום חג ה' , כמזכיר להם שמחת גילם לפנים בחג האסיף ביום שהיו כלם נועדים לירושלים שהוא המועד הנקרא לבדו בתורה בשם חג ה' כמ"ש באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' וגו' , (ונמצא עוד פעם אחת בסמיכות כזה בשופטים כ"א י"ט ובאר הרד"א גם אותו שם שהוא חג הסכות הנקרא חג סתם ולא ראה ראיה זו החזקה משלו) וכו לבדו נאמר ושמחתם לפני ה' וגו' שהוא בבית ה' על התבואה ופרי הארץ הנאספים אז , וכן בו לבדו נאמר ושמחת בחגך , אשר כל זה לוקח מהם עתה ואין להם במה לעלות שמה כמ"ש (א) אל תשמח וגו' , והנביא בעצמו ישיב לנפשו על שאלתו מה תעשו וגו' ויאמר (ו) כי הנה הלכו גם עתה מזה בימי בחג הזה אבל לא כמו שהלכו לפנים לעלות לרגל לירושלים כ"א שהלכו משוד המארה אשר בא בתבואת ארצם אשר יכירו בו תמיד לעת חג האסיף כמ"ש לשוד ולכפן , השוד והשבר והרעב והחרב (שהשנים האחרונים מפרשים ב' הראשונים כמ"ש שתים הנה קוראותיך) וכן אמר יואל ע"ז שדד שדה , כי שדד דגן , והליכה זו הפוכה מהליכת קדם שאז הלכו מרוב הברכה ועתה הלכו מרוב המארה , גם לא לירושלים הלכו עתה , כ"א מצרים תקבצם ומוף תקברם שהלכו שמה לשבור שבר , כמנהג בעת שהרעב בא"י לבקש עזר במצרים כמו שמצינו באברהם וביעקב , ואומר מחמד לכספם פי' כל חדרי חמדה וכלי מחמד שהחזיקו בם לפנים את כספם ירשו עתה את המקומות האלה קימוש וחוח אשר הביאו באהליהם ממצרים שמכרו להם שם תבואה גרועה מאד ומעורבת בקש וקוצים , והתבואה זו נתנו במקומות הנחמדים שהחזיקו בם לפנים את כספם , אחר שהריקו את כל כספם במצרים בתבואות אלה , אשר מרוב רעבונם יקרו עתה בעיניהם גם הם ונתנו אותן במקום שאצרו שם את כספם לפנים . וקימוש וחוח גדלים בתוך התבואות כמ"ש על שדה איש עצל וגו' והנה עלה כלו קמשונים כי לא נזהר העצל ללקטם מתוך שדהו בתחלה , וכן החוח דאל"כ לא אמר איוב תחת חטה יצא חוח , כי הוא מקללת האדמה : וקוץ ודרדר תצמיח לך , וירמי' אמר ואל תזרעו אל קוצים , זרעו חטים וקוצים קצרו שדבר הכתוב בהוה . ודרך מיקרי השער בעת הרעבון למכור אותם לעניים כמ"ש ומפל בר נשבר , ואליפז אמר אשר קצירו של העשיר איש רעב יאכל , ואל מצנים יקחהו פי' שיובילהו העשיר (כמו ויקחהו שדה צופים) בחנותו אל הקמח היוצא מצניני תבואתו , וכן עשו גם בני מצרים לאפרים , והנה לפי המובן היה הרעב הזה בשמרון באותן שלש השנים שצר עליה מלך אשור לפני הגלותו את ישראל אחר שעצר אצלו את הושע בן אלה וע"ז יאמר (ז) באו ימי הפקודה וגו' פי' העת הזאת היא תחלת ימי הפקודה והשלום על עון העגלים , והרעב והמצור ושבי מלכם הם מבשרים קץ אפרים כי שמרון תלכד מהר והם יגלו , ועוד מעט וידעו ישראל כי אויל הנביא השקר ומשוגע איש הרוח שעמדו על הדרכים והתנבאו אל העם שלא יעלו לירושלים , ועל רוב עונך נמשך אל ימי השילום ומה שביניהם מוסגר , ופי' כי הפקודה והשילום הזה ירבה מאד כרוב עונך וכרבת המשטמה והאיבה שהפילתם על בית ה' , לבלתי לכת שמה בהיות לכם רב במה לעלות ע"כ לא תלכו שמה עתה מעוני ומחסר כל , והנביא בעצמו יפרש מה דעתו במשטמה שזכר ואומר (ח) הנה צופה אפרים עם אלהי פי' העמיד צופים בהרים ובדרכים לשמור העולים אל ה' כאלו הוא נלחם עם אלהי , והעמיד נביא שקר על כל הדרכים שיהי' כפח יקוש לרגלי ההולכים לירושלים

היה כרגע בכל הארץ ויצר על שמרון ג' שנים וגם לכדה וגם הגלה את כלם אשורה כמ"ש כל זה באר היטב במ"ב י"ז עי"ש. וע"כ ישוב הנביא לחזק מה שאמר כי הוא יערוף מזבחותם וגו' מה שהם התלוננו ע"ז, ויאמר הנה גם (ה) לעגלות בית און אשר להם עשו המזבחות והמצבות שזכר יגורו ויתאספו כל שכני שמרון שונאיהם לראות איך שיחריבם מלך אשור ואיך אפרים עמו יאבל עליו, וכמריו של המשכן שזכר שמה יגילו עוד על כבודו של העגל שגלה עתה ממנו, והוא מה שהוציאוהו מהיכלו ערום מכל כבודו שהושם עליו שם ואמר גלה בלשון נופל על יגילו, ועל שהכמרים המה המכהנים לאל אחר שהוא אלהי המשכן הזה שאיננו העגל הזה ע"כ יגילו הם יותר מהשכן עצמו כמובן, והנה אמר לעגלות ברבוי על ב' העגלים שעשה ירבעם ואח"ז ידבר רק על אחד שהעמיד בבית אל שהיא בית און כנודע. אח"ז ישלים דברו כי אחר שהוציאו את העגל ערום מכל כבוד (ו) יובילו גם אותו לאשור ואמר גם אותו להתנגד להם על אמרם (ג) כי רק הושע נאסר באשור, אבל גם העגל בא אליו שמה, ויתאר גם עוד שהעגל היה למנחה למלך ירב (שהוא שלמנאסר זה שהגלם כבאורי לעיל ה' י"ג) כנגד מה שלא העלה לו הושע את המנחה שהיה נותן לו שנה שנה (כמ"ש מ"ב שם) ע"כ היה עתה העגל אלהיו לו למנחה, וע"ז יאמר כי אז בשנה אפרים יקח וגו' מעצתו הראשונה לעשות העגלים כמ"ש (מ"א י"ב) ויועץ המלך ויעש ב' עגלי זהב, (ואמר בשנה לרבוי השם בשת וברבוי לנקבות בפעלים ואלו אמר בשות כדין השמות היה מתחלף עם הבינוני לרבות, ולא השאיר החול"ם על הב' ועליו הנגינה כדין שלא יתחלף עם הלווי לרבות וע"כ הורידו הנגינה למלרע ואז נשתנה החול"ם לק"ח כדין חול"ם זה ברדת הנגינה כמו על עקב בשתם) ואומר הנה אז תראו עין בעין כי מה (ז) שנדמה עתה (כי המ"ם בסגו"ל כבינוני) הושע מלך שמרון הוא רק תחלת הרעה ולא גם סוף כל הרעה כמו שאמרתם (ג) כ"א שהוא כקצף העולה על פני המים בתבשיל שאותו מסירין תחלה מעל התבשיל ואח"ז מערין את התבשיל כלו לתוך הקערה והוא נאכל, וז"א (ח) ונשמדו וגו' כי היום אחר שנאסר הושע (שע"ז יורה וי"ו החבור) נחרבו גם במות און גם המזבחות כמו שאמרתי (ב) עד שמרב הבשת יאמרו להרים כסונו וגו' כי טבע הבושים להתכסות כמ"ש באדה"ר ואולי אמר זאת ע"ד מליצה שכן יאמרו הבמות והמזבחות שזכר פה. עד כה משלם המענה הא' אשר החל לעיל (ט' י') כענבים במדבר וגו' כפי מ"ש שם ס' יזכור עונם וגו' שהוא כי משם והלאה הנביא הלוך ילך ויזכיר להם עונותם מימי קדם אחד אחד מטעם שבארתי שם עי"ש. והנה אם נתבונן במהלכו זה הראשון נראה כי יוצא הוא מעון קדומים אחד וסובב הולך עד שובו אל בני דורו ועד העת אשר יעמוד בה בנבואתו זו שהוא העת אשר נתפש הושע במעלו ונעצר באשור בכלא, ובהגיעו אל זה ינבא אל העם כי היום מהרה יבוא גם חרבנם הכולל כאמור. ועתה שים עינך קורא מבין לכל אשר אני מראה אותך פה ותראה כי עד שלש פעמים יעשה הנביא כן בכל הסדר אשר עשה במהלכו זה הראשון וכפי כל אשר העירותי עליו פה. והנה ישוב עתה שנית לימי קדם לעשות מהלכו השני ועשה את מוצאו עתה מעון פלגש בגבעה אבל עתה הגדיל לעשות כי השכיל להזכיר עון זה אשר היה נודע בעם לנבלה אשר כמוה לא נהיתה, מצד הטוב שהיה בה והוכיח כי רעתם עתה גדולה היא ממנה, והחל ואמר (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל כמ"ש היתרון (וכמתנחם על מ"ש (ט' ט') העמיקו שחתו כימי הגבעה בכ"ף הדמיון) ויאמר הטעם כי שם עמדו ישראל לפני בבכי ובצום על כי לא תשיגם בגבעה תכלית מלחמתם שהוא הנצחון על בני העולה שהם בני בנימין שנלחמו בעד אנשי הגבעה עושי העולה והנבלה הזאת שמזה נראה כי הם שנאו אז כל עול כמ"ש ובערת רעה מישראל, והנה (י) כן גם באותי ואסרם מש' אשר כמו באסרם שאחריו ודגש הסמך לחסרון א' השרש כמו מכלת, ופי' שכן גם אני נעתרתי אליכם אז בכל חפצי ומאויי ואסרתי את בני עולה אלה שהם בני בנימין, והוא יען שראיתי כי יאוו מה שאויתי והוא לבער את הרעה מקרבם, ואמר ואסרם ע"ד מליצה על מ"ש (שופ' כ') כתרו את בנימין פי' שהקיפוהו סביב כעין מאסר ויפרש איך אסר אותם ואומר שהיה זה במה שאוספו עליהם עמים פי' מחנות הנלחמים כמו שבא לרוב השם עם על צבא לחם כמו עם הצבא עם המלחמה וקרא כן לב' מחנות ישראל שנלחמו אז עם בנימין, שהוא עם הצבא אשר לנכח פניו ועם האורב אשר היה מאחריו ומפרש עוד יותר ואומר באסרם לשתי עינותם (כבתוב) והוא משל לקוח מן השור שחורשין בו ואוסרין לשתי עיניו מחוץ להן ימין ושמאל שלא יוכל להביט לשם ולנטות מקו הישר הולך לנכח פניו ויעקם את המענה וכן אסרו אח"ז ב' המחנות את בנימין מב' רוחותיו ברוחב ברדפם אותו עד שהדריכוהו עד נכח הגבעה לנוח שם מנוחה, בדעתם כי שם יהיה נוח להם יותר להכותו ולנצחו. וכפי אמתת באורי שם על הכתוב כתרו את בנימין וגו' מנוחה הדריכוהו עי"ש ותראה כי האמת נתמכת מכל צד, ולפי' זה מ"ם באסרם

הוא

גם שם על רוע וגו׳, וגם פה לא האריך להגיד כי עכ״ז האריך אפו וכבש שנאתו יען שגם פה הודיענו זאת במה שמתנחם ע״ז אח״ז באמרו לו הייתי מגרשם אז מביתי (משל הוא לא״י) או לפחות לא אוספתי אז עוד לאהבם יותר ולכבוש לפניהם את כל הארץ, אחר שכל שרי נשיאותיהם לשבטיהם היו סוררים ממצות ה׳ עליהם ולא הורישו בכל שבט את כל יושבי הארץ שזאת היתה ראשית חטאתם בזמן ובסבה לכל פשעיהם העצומים אח״ז כמ״ש ע״ז בתורה ובס׳ שופטים עי״ש ולו (טז) הוכה אפרים שם בתחלת נטיעתו בארץ ישראל והוא שהי׳ יבש שרשו (שהוא ראשית המטע שנוטעין אותו בתוך האדמה) לבל יוכלו עוד לעשות פרי וכל זה למשל על באי הגלגל, או גם אח״ז בזמן שהחלו ללדת ולפרות בארץ ולכבוש עוד יותר, לו המתי גם אז מחמדי בטנם, והי׳ טוב גם להם עשותי זאת אז מאשר אעשה זאת עתה כמ״ש כן (יב) על דור המדבר. והעיר עוד את הקורא לראות איך מ״ש (טו) שם שנאתים וגו׳ לא אוסיף אהבתם על באי הגלגל הוא מקביל למ״ש (י) ויהיו שקוצים כאהבם על דור המדבר. וכן מ״ש (טז) כי ילדון והמתי מחמדי בטנם הוא מקביל למ״ש שם מלידה ומבטן וגו׳ (יא — יג) וגם פה יבוא מענה הנביא בסוף דברי ה׳ כמו שבא כן שם (יד) תן להם ה׳ וגו׳ כן גם יאמר פה כמסכים עמו כי מוטב היה (יז) שימאסם אלהי אז חים כאשר לא שמעו לו בראשונה שם והיו נפוצים אז מעלמם איש לעברו ונודדים בין גויי הארצות ההם, והוא ג״כ ע״ד שאמר שם במדבר כי גם אוי להם בשורי מהם וכמבואר שם. ויחזקאל אמר שם כ׳ שכן גם היה שם חפץ ה׳ להפיץ אותם בגוים לפי באורי שם, ולפי״ז אמר הנביא פה לו גם מאסם ה׳ אז כמו שהיה כן גם חפצו מתחלה. והנה כל פעלי תקוה האלה מן הכתוב י״א עד כאן באו כלם בעתידים בענינים שכבר עברו אבל הוא מדרכי חכמת הלשון כי יען שכבר עברו וחלפו הענינים בהפך מרצונו זה ע״כ יעמיד המדבר א״ע בזמן שלפני היותם ויאמר כי טוב היה שיהיו כה וכה והבן. ועי׳ איוב סי׳ ג׳ וסוף סי׳ י׳ ותמצא רבים כן. ותראה עוד כי כפל הנביא פה ענין אחד ג״פ במלות שונות והוא ויהיו שקוצים, כי שם שנאתים, ימאסם אלהי, העומדים כלם לעמת המשטמה בבית ה׳ שזכר שעליה יצא לדבר כל דבריו אלה כמו שהקדמנו (ט) והם גם כלם מענינם.

י (א) גפן בוקק ישראל, מן הגלגל יצא הנביא ושב אל בני דורו עתה ונמשך למ״ש שם בסוף דבריו (ט טז) לו הוכה אפרים בתחלת נטיעתו לבל יעשה פרי ע״ז יאמר פה כי מה לי עתה אם גם לץ ופרח ישראל ויהי לגפן אם הוא גפן הבוקק ומריק מעליו את פריו אשר ה׳ ישוה וישים לו (ולפי״ז בא בוקק פעל יוצא כמו שהוא בכל מקום וישוה מענין שימה כמו שויתי עזר על גבור ועוד רבים) נאח״ז יפרש דבריו כי כפי שהרבה ה׳ את פריו ורכושו כן הרבה אפרים לעשות בפריו זה מזבחות והאביד את רכושו בענין רע וכמש״ל ח׳ ד׳ וי״א וכפי הטוב שהטיב ה׳ לארצו (במה שהרחיבה בימי ירבעם הב׳ כמש״ל) כן הטיבו יותר גם מצבותם בארץ, וראה בזה גם לתת טעם למ״ש ג״כ שם אח״ז (ט טז) שאם גם יעשון פרי בטבע שהוא גם כי ילדון והמתי וגו׳ והוא יען שהוא בוקק מעליו גם הפרי אשר ישוה לו ה׳, ויאמר גם פה כי עכ״ז האריך ה׳ אפו גם להם גם למזבחותם ומצבותם ולא הכחידם עד שהביאו עליהם בעצמם את הרעה והוא במה (ב) שחלק לבם (מענין חנופה כמו חלקו מחמאות פיו הר״ש) שהחליקו לאשור בערמה לכרות עמו ברית בשקר כמש״ל מה שע״כ עתה יאשמו (ולא קודם ביד ה׳) ויאשמו מענין שממה כמו עד אשר יאשמו לעיל וכמבואר שם, ויכפול ענינו הוא יערוף מזבחותם וגו׳ שזכר (א) אשר עשום בפרי ה׳ ובטובו פי׳ הוא מלך אשור שהחליקו לו ולא ה׳ שהאריך אפו להם עד כה וכמו שאמר כן הנביא לעיל זנח ישראל טוב אויב ירדפו ולא אני כמו שבארתי שם. ואומר עוד (ג) הן ידעתי כי גם עתה עוד לא יאמינו לי למ״ש כי עוד מעט ויאשמו וכי עוד מעט יערוף וישודד מלך אשור מזבחותם ומצבותם ועוד יקשו ערפם ויתלוננו ויאמרו אין מלך לנו פי׳ הלא אם גם נודע עתה לאשור כי החלקנו לו מה עשה לנו הלא רק מה שעצר את הושע ואין מלך לנו (כפי שהערותי לעיל כי הנביא עומד עתה בעת ההיא) והלא לדברי הנביא כי כל זה בא עלינו כי לא יראנו את ה׳ ומבלעדי ה׳ מה הטוב אשר יוכל לעשות לנו גם המלך, וע״ז ישיבם (ד) הכי הושע לבדו פשע בזה למלך אשור הלא כל העם כלו כי כלם דברו דברים פי׳ דברי הברית שנדברו עמו אז וכלם נשבעו לו אז אלות שוא בעת כרות ברית (שהוא עון פלילי כמו שירמי׳ ויחזקאל התמרמרו מאד על צדקיהו על עברו שבועה זו שעליה נאמר על דברת שבועת אלהים) ועתה כאשר נגלה למלך אשור מה ששלחתם בסתר למצרים הנה פרח ויצא מתחת לארץ המשפט שבו ישפוט מלך אשור גם את כלכם, כרוש ולענה הפורח בגלוי על תלמי שדי לעין כל (ולא כצמחי הגן המכוסים בגדר) ובזה גם הגיד להם כי ימר משפטו להם כרוש ולענה, מה שכן גם היה כי לא הסתפק מלך אשור במה שעצר את הושע ואסרו בבית כלא כ״א שגם עלה

חיים

שלמן שמו אבל אין שלום ביום מלחמה, וע"כ גם קראו פה רק בשמו העצמי שלמן (עי"ש) להעמידו היטב נגד מלחמה ויתפוש את השוד היותר גדול ממה שעשה שם בבית ארבאל והוא אם על בנים רטשה ואומר (טו) כי ככה וככל אלה שעשה בבית ארבאל עשה לכם שלמן זה גם בבית אל שמשם עמד העגל וע"ז ישכיל ויאמר מפני רעת רעתכם פי' אם גם שהוא עשה זאת לכם מפני רעתכם שעשיתם עמו ע"ד מצרים, הוא רק הסבה הרחוקה אבל הסבה הקרובה שהיא אשר הסבה עליכם גם כל ענין רעת מצרים ואשור היא רעת רעתכם פי' רעתכם הגדולה שבכל הרעות (כמו הר ההר) שהוא עון העגלים שהוא לכם מקור וראשית לכל רעותיכם שעשיתם אח"ז, ולא זכר בפירוש את העגלים כי כבר מובן הוא מן השם בית אל שזכר: עתה ישלים מענהו ומשלו השני ויאמר ועל כן דעו עתה כי מה שנדמה ונאסר הושע מלך ישראל עתה שם באשור הוא רק עת השחר של יום ה' הגדול הבא עליכם מהרה וחיש כרגע תצא גם השמש בגבורת חומו וחמתו של היום שזה כמ"ש (י"ג וי"ד) כי אחר שגלה לאשור כחשם זה ואכלו גם את פריו במה שנאסר שם הושע כן חיש קם גם השאון בעם אפרים ובמבצריו שהוא החרבן הכולל. והנה פה השלים גם המענה הב' בד בבד כהשלמת המענה הא' וכבאורי פה ח' עי"ש, שהוא מה שהלך ושבב על הניעו לתאסר המלך הושע שכבר הוא, ולהנבא על חרבן הכולל אשר במהרה יבוא. ואך המשכיל ירגיש בחרדת השאון הגדול של מלך אשור לעמת הדומיה הכפולה של מלך ישראל.

יא (א) כי נער ישראל, זה תחלת המענה הג' שאמרתי, ובו ירצה להגדיל עון שובם עתה למצרים, שלא במלך אשור לבד פשעו בזה כ"א גם בה', ובאשר שזה דרכו בכל המענות האלה להאל דבריו בכ"א מהם באחד משנותם בימי קדם כמ"ש (ט' ט') יזכור עונם יפקוד חטאותם וכבאורי שם עי"ש, החל גם פה מחטאתם שחטאו לה' בהיותם עוד בגלות מצרים ובזה יהיה לו דרך קצרה לבוא לתכלית מענהו זה שהוא להגדיל עון שובם למצרים עתה, ולא יצטרך לעבור עוד מענין לענין כמו שעשה במענות הראשונים. ומה נעמה תחלת אמרו כי בעוד ישראל נער שהוא בהיותו עוד במגורי אבותיו בארץ כנען כבר אהבתיו וע"כ כבואו אח"ז מצרים קראתי לבני זה ע"י משה ואהרן שיצאו משם וכלל בלשונו גם מה שקראם אז בשם בני כמ"ש שלח את בני ויעבדני אבל הם (ב) קראו להם פי' כל יותר שקראום שם כן כשהלכו מהם משה ואהרן זבחו הם לבעלים וקטרו לפסילים כמ"ש (יחזקאל כ' ח') שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו, וכן שם כ"ג ג' ולהלן שם. או כל יותר שקראום משה ואהרן כן יותר הלכו והתרחקו מפניהם וזבחו לבעלים וגו'. אבל אנכי ה' תרגלתי אפי' אז ומה עשיתי אנכי תרגלתי וגו' משל הוא לפי מה שקראם נער ובני ואמר שקרא לו לבוא אליו והוא הלך לבעלים כילד הזה שלא ידע עוד ללכת היטב ברגליו ובאשר יקראהו אומנו לבוא אליו לא יוכל לפלס דרכו ללכת אליו למישרים כ"א שיטה בלכתו לאשר ישאוהו רגליו כנודע וע"כ על האומן להרגילו (פעל נעשה מהשם רגל) שהוא להפעיל שילך היטב ברגליו והוא במה שיוליכהו הרבה בתמכו בו בזרועותיו של הילד וכשילאה בלכתו יקחנו על זרועותיו לנוח מעט למען יוליכהו אח"ז עוד הפעם ברגליו, עד שילך אח"ז לבדו מרוב התרגלו כן. ומזה הושאל אח"כ לכל פעולה שיתחנך בה האדם א"ע או את זולתו ע"י עשות אותה פעמים רבות עד שידענה היטב, כמו השמות הרגל ורגילות והפעלים מזה, וכן תרגלתים גם אני לצאת ממצרים ולבוא אל נחלתי כן במקום וכן במוסר והם לא ידעו כי רפאתים בזה ע"ד רפאה נפשי כי חטאתי לך, ומ"ש קחם וגו' פירשוה המפ' על משה ויתכן זה יותר לפי באורי כי מ"ש (ב) קראו להם הם משה ואהרן כי כן מ"ש קראתי לבני הי' ג"כ ע"י משה ואהרן אבל לאשר אפרים שם העם וידבר עליו ביחיד וברבים יש לפרש קחם שהוא מקור כרד"ק בשרשים אבל מענין הולכה והובלה כמו ויקחהו שדה צופים והשאר, ומלת על פי' על ידי כמו על חרבך תחיה והשאר, ויהיה פירושו להנחות ולהוליך אותם ע"י זרועותיו של אפרים שזכר והוא שתמך בזרועותיו להוליכו כמו שעושין לילד. ואומר עוד כי (ד) משכתים בחבלי אדם וגו' אמר אדם לעמת אהבה כי לא יכון מין האדם מבלי אהבת איש את אחיו אף כי אהבת ההורים אל עולליהם וכן אמר לעיל והמה כאדם וגו' לפי באורי שם, ואולי המליץ ע"ז בחבל ועבותות שכן הי' דרכם ללמד על ידם את בניהם ללכת, ותפשו עוד משל אחר במה שמשכם אליו מן הבהמה החורשת שהעול אסור גם בלחייה ומרימין את העול מעל לחייה ומטין אליה את האוכל והיא נמשכת והולכת אחריו למקום שהבעלים מושכין את אכלה זה ויהי' הנמשל מה שנהגם במדבר בספוק כל צרכיהם, ואומר שכל זה עשיתי למען (ה) לא ישוב עוד אל מצרים אבל ראו נא והתוהו כי כל כך הרבו לנזרות בי ולשוב אל מצרים עד שהסתכנו ע"ז בנפשם כי באשור כלוא עתה מלכם על לכתם למצרים אשר זה אשור הוא אך סבה קרובה לשבי מלכו והסבה הראשית

היא

הוא כנוי הקנין ומוסב על ב' המחנות. ויש לפרש עוד באותי ואסרם ברצותי אני ואסרם שהוא במלחמת יום השלישי כשעניתי אתכם מחר אתננו בידך אבל לא בשני ימים הראשונים שרציתם אתם ולא אני שנפלתם אז לפניהם עד שבכיתם וצמתם לפני ורציתי גם אני, ואז נתתי בלבבם עצת ענין האורב ואאסרם בו וכמבואר (ועי' שופ' כ'), וזה הביאני לפרש גם הקרי עונותם בוי"ו מן היחיד עונה שהוא שם לזמן ומועד ידוע ומגבל כמו ועונתה וחז"ל אמרו עונת המעשר, וזמן הקבוע להשקאת הירק קראו עונות, ואמרו ע"ז (שביעית ב' ט') שתי עונות. וקרא הנביא לב' הזמנים שהגבילו אז ביניהם להלחם גם בשני הימים הראשונים ג"כ שתי עונות ויאמר באסרם פי' באסור את בני בנימין לשתי עונתם פי' לסוף שתי עונותם של בני בנימין שבהן הצליחו לנצח את ישראל, והכנוי הוא על בנימין שב' העונות האלה היו שלו פי' שהצליחו בהן וכמו ויהי עתם לעולם שפי' עת הצלחתם, וע"ד אמרם ז"ל שעה משחקת לו כי עונה עת ושעה הם מענין אחד, ולמ"ד לשתי הוא כמו לימים עוד שבעה, לשבעת הימים, ולפי' הזה יהיה מ"ם באסרם כנוי הפעול ומוסב על בני בנימין. וזכר זאת להודיע כי אף שכבר התחזקו בני בנימין בשתי עונות ובני ישראל כן נחלשו בהם עכ"ז ברצותי ובחפצי אני ביום השלישי נפלו גבורים ביד חלשים ונצחו ישראל את בנימין במה שהקיפום ואסרום מסביב. ואומר עוד (יא) ואני ברצותי אז ממה שנקבצו אז כל ישראל כאחד אך למען יבערו הרע מקרבם (כמש"ש שופ' כ') כי אפרים הוא כעגלה המלומדת לדוש ואח"ז אוהבת גם מעצמה לדוש, שענין הדישה הוא להפריד את התבן מעל הבר וכן אפרים אוהב לבער הרע מקרבו כמו שלמדתיו בתורתי, ואני עברתי עוד בידי גם על טוב צוארה פי' על עביו ושמנו והזקו לבקר אותו היטב בנישום כמנהג אם יוכל למשוך בעול ובראותי כי טוב הוא אמרתי ארכיב את העול על אפרים, ולא זכר את העול כי מובן הוא מצוארה שזכר שהוא מקום העול בבהמה וכן לא זכר כי מצא את צוארה ראוי למשוך בעול כי מובן הוא מאמרו ארכיב אפרים אחר אמרו שבקר את צוארו, ואחר שהרכבתי עליו את העול אמרתי כי בטח יחרוש וגם ישדד, שהחרישה הוא ג"כ ענין הסרת כל נקשה וגרור ואבן מתוך האדמה וכן השדוד בשי"ן (עי' באור) וכל זה משל למה שראה אז את אפרים חזק בכחות נפשו לבער כל רע ועולה מביניהם ואחר הסירם כל רע שהוא ענין החרישה צויתי להם (יב) שיזרעו לצדקה שהוא לעשות גם צדקה וחסד איש לרעהו אחר שהסירו כבר כל עולה ורשעה ואז גם יקצרו לפי חסדם עם האדם גם צדקה וחסד מאת ה', וכן נירו לכם ניר שהוא החרישה שאחר הקציר העוקרת את הקש הקשה הנשאר באדמה אחר הקציר והופכתם, ועל שהם תקועים בארץ כנרות הונח על פעולה זו המתעסקת בהם השם ניר והפעל נירו והכל משל להוסיף תמיד בעור כל שמץ רע מקרבם, ואז אחרי עשותכם כל מה שבידכם לעשות אז הוא העת לדרוש את ה' שיתן גשם מטר אשר הוא בידו והנמשל הוא שיתן גמולכם הטוב וז"א עד יבוא ויורה (מלשונו גם לעיל כמלקוש יורה ארץ) צדק לכם ואמר צדק תחת גשם כפי הנמשל שהם זרעו צדקה ויורה הוא להם צדק, והמשכיל יבין רוח חכמה אשר ברוח ה' לתת לזרע הארץ השם צדקה ולמה שיורה לה ה' השם צדק. עי' באורי לעיל (ב' כ"ג). והנה אמר נ"פ לכם ב"פ במעשה הצדקה ופעם הג' בקבלת הגמול להגיד כי לעושה חסד וצדקה ינעם המעשה כמו השכר, ופי' לכם הוא להנאתכם כרבים כן. והנה כל זה אמרתי בלבי לפי מה שראיתי אתכם נלחמים על בני עולה בימי הגבעה אבל אתם נהפכתם לי כרגע לעשות הפך כל תקותי זו כי (יג) חרשתם אך רשע ועולתה (בב' סימני נקבה לחזק גדל הפוכם עתה ממה שהיו אז בהלחמם על בני עולה, גם להורות כי חטאתם גדלה מחטאת פלגש בגבעה שבאה עליו השם עלוה וכמ"ש (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל וע"כ העמיד עולתה לעמת עלוה שאמר שם) וע"כ גם קצרתם גם אכלתם פרי כחש עתה שהוא מה שהבטוחם לכם שבי מלככם ואחריו החרבן הכולל בכחשכם זה האחרון שכחשתם לאשור את מעשיכם במצרים ובטחת בדרכך וגו' ולא בי, (ומה שנתחתי את הכתוב בזה שלא לפ"ד בעל הטעמים והמפרשים הוא יען שראיתי כי עולתה קצרתם הוא מאמר נגד השכל והכתוב, כי הקציר הוא המשל אל הגמול בשכל, וכן הוא תמיד בכתובים, כמו לעיל וסופתה יקצורו, וכמו וקוצים קצרו, זורע עולה יקצר און, זורעי עמל יקצרוהו (ואין עוד בכתובים בענין כזה) והשמות און ועמל באו לרוב גם על רוע המעשה גם על רוע המקרים כנודע וכן בכתוב שלפני זה קרא קציר לגמול הטוב, ואיך יאמר עתה עולתה קצרתם שעולתה הוא רק פעל רשע ולא גמול כמו פרי שיאמר אח"ז, ופה יהיה עוד גם גדוף לה' שיגמול ח"ו בעולה, ויאמר עוד כי תחת שלחך למצרים חרש ובלאט למען כחש הדבר מאשור כמ"ש פה, יקום אשור עתה בעמיך בשאון וברעש הפך מעשיך, ושלמן שהוא שלמנאסר (כבאורי לעיל ה' י"ג) יעשה לך כמעשהו לבית ארבאל (ונסמך שוד אל הפועל כמו כי פחד אלי איד אל) ואמר ביום מלחמה למליצה שאם אמנם

שלמן

מאנו לשוב. ואומר עוד כי עתה בשובי אליכם אוכל להשיב אחרי לאפרים אם תיטיבו דרכיכם גם ב' הגליות שכבר הגלם אשור (עי' דהי"א ה' ומ"ב ט"ו) כי (י) אחרי ה' ההולך לשמרון ילכו גם המה ולא יייראו מאשור לבוא לאפרים יען כי הוא ה' כאריה ישאג ויחרדו אליו בניו אלה לבוא גם מים גם (יא) יחרדו כצפור וגו' (עי' באורי שופ' ז' ג') וגם אוכל להושיבם עוד על בתיהם מתוכם הגלות.

יב (א) סבבוני בכחש אפרים, פי' אבל מה מצאתי באפרים בשובי אליו לתוך העיר שמרון ומה עשה שם בשלשת שנות המצור הן סבבוני אז אך בכחש ובמרמה (כמו שאשור יסובב אותם מחוץ לעיר במצור), אבל יהודה הוא עוד רד ונכנע עם אל (כבאור) שהוא הפך אפרים שיעיזו פניהם להחזיק ברעתם אף אחר ששבתי אליהם ואני עמם, אבל יהודה נכנע הוא בעוד שאני עמם שוכן בירושלים ולא יוכל למרות עיני כבודי לעשות כמעשה אפרים שנפרד מעיר משכני זו, וכן בהיותו עוד שם עם נביאי וכהני ה' בירושלים (שאתם נפרדתם מהם) הוא נאמן ואיש אמונים שהוא גם הפך הכחש והמרמה שזכר באפרים, אח"ז יפרש בב' כתובים הבאים את רצונו בב' המאמרים האלה שאמר בכתוב זה, ואומר (ב) אפרים מזין ורועה את נפשו ברוח וקדים ולא יגיע כפים לאמונה, ומפרש עוד שהוא מה שירבה רק כזב ושוד כל היום שע"י מה שיכזב וישקר במסחרו יבלע את השוד, וכן יאמר ע"ז להלן פה (ח) מאזני מרמה לעשוק אהב. וכן מעשהו במדיניות וברית עם אשור וגו' כמבואר לעיל ויספר בזה שגם בשלש שנות המצור התחזקו עוד לאמת הרמיתם זו עם אשור שנית. ובזה פירש מאמרו הא' בכתוב א'. ויפרש עתה גם מאמרו הב' שהוא ויהודה עוד רד וגו' ואומר כי אחר שאפרים עודנו מחזיק ברשעתו גם בעמדו כבר על פתחו של חרבנו וגם אחר שאני שבתי אליו ברחמים לעזרו, לא אחפוץ עוד לריב ולהתוכח עמו כמלפנים אחר שערלה אזנו כ"א (ג) שהריב אשר לה' עם אפרים יריב עתה על אפרים עם יהודה באשר הוא אחיו וגם הוא נאמן עם אל וקדושיו, כאדם אשר בן פרא וסורר עשה לו רעה והוא בא לריב עליו עם אביו או אחיו וכמו שגם הנביא עצמו יפרש כן ויאמר ולפקוד על יעקב וגו' פי' לא שיש לי ריב עם יהודה עצמו כ"א שאפקוד לפני יהודה על יעקב שהוא אפרים כדרכיו אשר אספר אותם ליהודה בדברי פה, ויהודה הנאמן והרד עוד עם אל ידע ויכיר כי כל הרעה אשר תביא בקרוב על אפרים בכבוש שמרון ובחרבנו הכולל אשיב לו בצדק ובמשפט וכפי מעלליו. ומה מאד יובן לפי"ז מה שקרא עתה את אפרים בשם יעקב להזכיר ליהודה כי הוא ואפרים אחים בני יעקב המה וע"כ יריב עמו את ריבו על אפרים מלבד מה שכלל הנביא בשם יעקב גם את יעקב אבינו עצמו כמוכח ממה שידבר עליו אח"ז (ד) בלשון נסתר מבלי הזכירו עוד בשם לפי שכבר הזכירו פה, ומה השכיל מאד בלשונו לומר פה ולפקוד כי בזה רצה להזכיר את השומעים על מאמרו לעיל (ט' ט') יזכור עונם יפקוד חטאותם (עיוני קדם) בטרם שישוב עתה פה לעשותו פעם רביעית בסמוך, (ואולי במשך דבריו משם ועד הנה כבר שכחו זאת אף כי בהפסיקו את נהך סדר המאמרים מן הכתוב ועמי תלואים עד כאן), והוא (ד) בבטן עקב וגו' שהוא המענה הד' הנמשך עד סוף דברי תוכחתו בספר זה שהוא עד המאמר שובה ישראל הנמשך עד סוף הספר שבוכיפו הנביא רק להנחומין אחר שגלו כבר כבאורי שם, והנה גם המענה הד' הזה השלים הנביא בענין הושע מלכם שנאסר באשור וממנו הלך ובא אל חרבנם הכולל הכל כמו שעשה בג' מענות הראשונים, רק שהוא נבדל מהם בזמנו כי אותם השלשה אמרם כלם חיש אחר שנעצר הושע באשור ולפני שהספיק עוד מלך אשור לעלות ולפשוט בכל הארץ וגם לצור על שמרון (כמש"ש במ"ב י"ז) ע"כ הוצרך בסוף כל מענה מאלה הג' לנבאות ע"ז שחיש יבוא עליהם אשור להחריבם כליל, אבל המענה הזה הוא אומרו כבר בזמן ג' שנות המצור כמבואר למעלה, וע"כ בסופו ינבא רק על עוס חרבנם אשר המשילו בחבלי יולדה ובמות ושאול ובדבר וקטב להלן (יג) ולא יזכיר שם עוד ביאת מלך אשור אחר שכבר בא. וע"כ האריך במענהו זה עד כשעור כמות כל הג' הקודמים יחדיו, כי כן מספר הכתובים של כל הג' יחדיו שהוא מן כענבים במדבר עד לפני ועמי תלואים הם כ"ט, שהוא כמספרם במענה זה האחד מן וריב לה' עם יהודה עד לפני שובה ישראל, וכן גם השכיל לחלק אותו לג' חלקים לעמת שלשה המענות השלמים ההם. והוא במה שבו הזכיר שלש חטאות ימי קדם ומכל אחת ירד לחטאת אפרים עתה, ואח"ז לגלותם שהוא החרבן הכולל וכמו שאבאר, והנה ברצותו לנגוע עתה בתוכחתו זו גם ביהודה שבא לריב עמו על אחיו אפרים רצה להמציא לו איזה חסרון ביעקב אבינו אבי שניהם ולשום חסרונו זה במקום החטאת שהוא צריך לשומה בראשית כל מענה שתהיה מראשית ימי האומה כאשר עשה במענות הקודמים, וז"א (ד) בבטן עקב וגו' שהנביא דורשו לחסרון כאלו רצה באחזו

בעקב

היא כי מאנו לשוב אלי כי אלו שבו משם אלי לא נתפשו ביד אשור (ומה נפלאה הסעברה הפתאומית
מעת הוליכו אותם ברחמים רבים לבל ישובו מצרים, לעת הזאת אשר כבר מלכו הוא באשור יען
כי הלך למצרים, ומה יפה גם העמיד: כי מאנו לשוב אלי. לעמת לא ישוב מצרים). ומשלים גם
את מענהו זה במה שהשלים את הראשונים שלא יסתפק מלך אשור רק במה שתפס את מלכם ואסרו
בכלא כמו שהם אומרים (י"ג) כ"א שנים (ו) תחול חרבו בעריו וכלתה את בדיו הם המזבחות וימי
החג אשר יקריבו בהם עליהם שעל זה אמר (במ"א י"ב) אשר בדא מלבו, וכל זה הוא ממועצותיהם
לעשות העגלים כמש"ש ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב שהיא הסבה הרחוקה והראשית כמש"ל.
ומועצותיהם הוא נהדף פה אל הסם בדיו. עתה אחר שכלה הנביא לעשות דרכו זו עד שלש פעמי
והשלים כ"א מהם בדבר הושע מלכם שנאסר אז באשור ואח"ז היה חזק ואמץ בשלשתם את יעודו
הרע שכן גם יבוא מהר מלך אשור ויחריבם חרבן כולל כמו שכן גם היה שעלה איש בכל הארץ
ויצר על שמרון שלש שנים כמש"ש במ"ב, יעבור הנביא עתה מעת הזאת שהיא העת שנאסר הושע
באשור ובטרם שעלה עוד מלך אשור לצור על שמרון מה שע"כ נבא בג' המענות האלה על עלותו
ועל החרבן הכולל, ובא ועמד עתה בשלש שנות המצור אחר שכבר עלה מלך אשור וצר על שמרון,
וישא את עיניו וירא את עני בני עמו אז, ויען ויאמר (ז) עתה הנה עמי תלואים בשני המצור האלה
רק למשובתי פי' אחר שלא חסר עוד לחרבנם בכלל כ"א שילכוד אשור גם את העיר המלוכה שמרון
וישביתם מהיות עוד לעם הנה הם תלואים, אם להיות עוד לעם אם לא כמו חברו שבתורה והיו
חייך תלואים וגו' שפי' אם ימשכו חייך עוד או שיפסקו מהיות, והוא משאל מדבר התלוי באויר
שאיננו לא למעלה ולא למטה כן יתלו חייך בין הויה להעדר וכן יאמר פה ועמי תלואים פי' שהיותם
עוד עם ולאום הוא תלוי עתה בין הויה להעדר והמה נתלים רק למשובתי שאשוב אני אליהם
כי אל העלם אשר עליו יקראוהו כל הנביאים שישוב הוא אליו שהוא ה' יתעלה (רש"י) יחד לא
ירומם פי' כלם יחדיו אין איש בהם שיזיז וירום ממקומו לשוב אליו (כמ"ש ה'). והדין עם רש"י שפי'
כן כי מלת על פה נקודה בפת"ח כמלת היחס בכ"מ ולא כמתורגם. וירומם פה לדעתי פעל עומד
כמו תרוממנה קרנות צדיק לרד"ק ואמר ירומם כי ה' בשמים ודרך השפל שירצה להתרומם ולא שירצה
הרם להשפיל לשוב אליהם, ומ"ש משובתי שיורה לר"ק על פראות, האמת הוא שאין בשרש שוב כ"א
הוראת קרבת דבר אל מה שהתרחק ממנו ואם הוא נעשה כפי משפט השכל הוא נקרא שיבה תשובה
וכדומה ואם הוא יוצא ממשפט השכל נקרא משובה ושובבות, אם שהוא לרעה ואם לטובה ע"ד
אל תצדק הרבה, (וסרו בזה יתר הוראות זרות והפוכות זמ"ז אשר עמסו על שרש זה עי' שרשים)
והנה לפי מה שהנביא הרבה לספר פה רב הפעולות שעשה ה' יתעלה שלא ישובו העם מצרימה והם
עברו ושבו ועוד גם נהפכו לדבוק בעם מצרים לבלתי שוב עוד מהם ומדרכם גם אל ה', עד שגם
קרב כבר קצם והמה עוד בקשי ערפם ועודם מאנים לשוב אם שכבר יראו שהם תלואים והאבדון
תחתיהם, ואם גם עתה עוד ישוב ה' אליהם וירחמם, כבר תעבור ותפרוץ חנינה זו כל גדר ומשפט
שכל האנושי הישר וע"ז השגיב הנביא את מליצתו וקראה בשם משובה וזה ברור אם שקנאתי מאד
ועי' עוד להלן. ועל שממשפט השכל נותן להניחם לאבדון יספר איך שה' ית' ברחמיו כי רבו למעלה
משכלנו הוא מתנחם עוד גם עתה על אבדן עמו הקרב ובא, והוא מתעצב אל לבו כביכול ואומר
(ח) איך אתנך אפרים ביד אשור הצר עליך מחוץ לעיר איך אמגנך בידו וגו' וקורא עוד ואומר הן
נהפך עלי לבי מרגז לרחמים והמון מעי ולבי נהפכו להיות ממעל למדת דיני ומשפטי הישרים כי
הטבע עז מהשכל ודברה תורה כלשון ב"א. והוא נגד מ"ש (ה) כי מרצון ה' שלא ישובו אל מצרים
נהפכו הם להיות מאנים לשוב ממצרים אל ה', ומה נפלא גם התנגדות המלה יחד בב' הכתובים
שם הגיד קשי כל העם כלו יחד, ופה הגיד התעוררות כל רחמי ונחומי ה' כלם יחד. וגם גמר
אמר (ט) לא אעשה חרון אפי פי' לא אגמור לכלות אפי גם כהוראת עשה לרוב, ולא אמסור
העיר שמרון ביד אשור הצר עליה עתה וכן הוא אמרו לא אשוב לשחת אפרים פי' יותר ממה
ששחתתים כבר ונגד מה שאמר תחלה משובתי וכצאורי, יאמר עתה כי אל אנכי ולא איש רצונו אם
חסדי זה הוא פורץ גדר שכל האנושי הנה הוא מיושר וצודק בחיק השכל האלהי ויאמר כי כן אנכי
נעלה ומרומם גם בפעולותי מפעולות אדם והוא מה שאמרתי פי תלואים אתם למשובתי אליכם
להושיעכם מיד אשור הצר על העיר מסביב ובגמרי אומר גם אני עתה לעשות כן ולשוב אליכם,
הנני כבר בקרבך בתוך העיר אני הקדוש, ואיני צריך לבוא בעיר מחונה לה כבני אדם שלא יוכלו
עתה לבוא בעיר לעזרתך מפני חיל אשור הצרים מסביב לה והיא מליצה יפה וזהו מה שכנה עצמו
בשם קדוש פי' רוחני נבדל שלא יעכבהו כל גשם מבוא. והנה העמיד גם לא אשוב לשחת נגד כי

מאנו

העם צאן ובקר לזבוח לה' בגלגל, וע"כ היו להם רק מזבחות רבים שנראו על תלמי שדי כגלים על פני הים, ואמר כגלים נגד השם גלגל מה שע"ז השיב שמואל לשאול החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' הנה שמוע מזבח טוב וגו' מה שכן אמרו גם רוב הנביאים. ע"כ התלק הא' במענה זה שהחל ביעקב והשלים באפרים בחטאתם ובגלותם לאשור שהוא החרבן הכולל (י) כדרכו לפנים, וכל דבריו בחלק זה היה רק על דבר הכחש והמרמה שמצא באפרים (א). עתה הוא בא אל החלק הב' וישוב אל יעקב עוד הפעם ויאמר (יג) ויברח יעקב וגו' שירמוז בזה מה שלקח הברכות מאחיו אשר ע"כ ברח מפניו ויאמר אבל באדם עבד באשה ושמר עבודתו זו באמונה רבה כעבד נאמן כמו שספר לנשיו וכמו שהגיד ללבן בפניו, שכל זה הוא ההפך ממעשהו שזכר תחלה, וה' רחם על יראיו וכצדקתו זו גמל עליו ותחת שברח לארם לבדו בסתר העלהו ה' ממצרים ביד רמה ע"י נביאו ותחת היותו עבד ושומר נשמר הוא אח"ז בנביא ה'. וגם פה עין בעין תראה כי שם חסרון ביעקב מעין מעשה אפרים, וממעלותיו בתר מה שהי' נאמן בעבודתו שהוא מענין יהודה שזכר שהוא עם קדושיו נאמן, ועתה הוא יורד אל אפרים בענין זה עלמו וימצא בו ההפך מהאמונה בעבדות, ויאמר (טו) אבל אפרים זה ירבעם שהוא מאפרים הוא הפכפך דרך יעקב אביו כי הוא עבד מורד באדוניו שלמה, שהיה גם עבד בביתו כמ"ש (מ"א י"א) וירבעם וגו' עבד לשלמה וירם יד וגו', וז"א הכעים אפרים את אדוניו בתמרורים שהוא מרי וממר (עי' אוה"ש) עד שהפקיר א"ע למיתה במריו זה כמש"ש ויבקש שלמה להמית את ירבעם וגו' ויברח מצרים, וז"א ודמיו עליו יטוש פי' שנטש ירבעם את דמיו אם יהרגנו כל מוצאו (כמצות המלך) עליו פי' ע"ע ולא על הורגו כמו דמו בראשו, כי ידע בעת מריו כי חרפתו מה שחרף את שלמה ישיב לו אדוניו זה כמשפט מורד להמיתו ולפי"ז נטש דמיו על עצמו.

יג (א) כדבר אפרים רתת, נמשך למעלה (והאדון הנותן הסי' סעה) להשלים ספורו ע"ד ירבעם ואומר אבל כשוב ירבעם ממצרים ועזב מריו ותמרוריו ובא אל רחבעם עם העם לדבר אליו דברי רתת והכנעה כעבד נאמן ואמר אליו ואתה עתה הקל וגו' ונעבדך, אז סבב ה' את פני הדבר להקים דברו ביד אחיה השלוני לענוש בו בירבעם את בית דוד על אשמת שלמה ונעשה הוא אז נשא בישראל (שהוא שם י' השבטים ולא קראו מלך ולא אף נשיא שאינו ראוי לזה כ"א קראו במשקל חדש שאינו בלשון כלל וע"ד התול כנהוג כאלה בכל לשון) תחת שלמה כי מאת שלמה באה לו המלוכה על י' השבטים כי רחבעם לא החל כלל למלוך עליהם וע"כ באמרו מלת הוא כבר נשמע שלילת זולתו פי' הוא ולא שלמה כפי שהי' נודע זאת מאד בעת נבואתו וע"כ אמר סתם ויאשם בבעל וימות פי' וירבעם ידע אז כי מה שנעשה הוא נשא בישראל הוא יען כי שלמה אשם בבעל וימות (רק לכבוד בית דוד לא רצה הנביא להזכיר את שם שלמה על הבעל). כי כל זה אמר לו אחיה שם הנני קורע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את י' השבטים וגו' יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרות לכמוש ולמלכם שהם ג"כ בעלים ואומר שם אח"ז ולבנו אתן שבט אחד שהוא אחרי מות שלמה, וכפי המובן ידע כל זאת גם ממש"ש ה' לשלמה קרוע אקרע את הממלכה מעליך ונתתיה לעבדך אך וגו' מיד בנך אקרענה, א"כ הלא ידע מכל זה כי אחרי מות שלמה תשוב אליו המלוכה יען כי אשם שלמה בבעל, ועכ"ז (ב) עתה מימי ירבעם עד היום יוסיפו עוד לחטוא יותר משלמה כי הוא הטו נשים את לבבו אחרי אלהיהן שהיו להן כבר מלפנים, ואפרים עשו להם מסכה מכסף שלהם פי' חדשים ועוד עשו עצבים פי' תבניות כפי תבונתם שבדו מלבם שהם עגלים שתבניתם לא הי' לכל עובדי גלולים ועיניהם גם ראו שהם מעשה חרשים שעשום עתה כמ"ש (ח' ו') כי מישראל והוא חרש עשהו, עד שהחרשים עצמם בראותם עתה כי עד שחטה שטים העמיקו (עי' באורי ע"ז לעיל ה' ב') הם עצמם אומרים עליהם בלעגם זובחי אדם הם ואת העגלים שאנחנו עשינום בידינו אותם ישקון, הפך דרך ב"א לנשוק את האדם ולזבוח עגלים. וכן מצאנו באחיה כי על שלמה אמר לירבעם כי רק השתחוו לאלהי צדונין ומואב ובני עמון, ועל ירבעם אמר (אחיה זה) אחר שעשה את העגלים ותרע לעשות מכל אשר היו לפניך ותלך ותעשה לך א"א ומסכות וגו' והוא ככל לשון הנביא פה לפי המבואר, וע"ז יאמר (ג) לכן יהיו כענן בקר וגו' פי' אחר שקויתי כי ירבעם ייטיב דרכו משלמה ללכת בדרך ה' כדוד כאשר אמר לו אחיה (עי"ש מ"א י"א ל"ח וי"ד ח') ועתה עוד הוסיפו לחטוא יותר ממנו כאמור, הנה הדין נותן שכן גם אוסיף למהר קץ אפרים ותרבנו קודם הרבה לחרבן יהודה וכ"ד, כפי ערך רבות חטאותם מחטאות בית דוד וכמש"ל ויהודה עוד רד וגו' שפי' עודנו לא סר כאפרים, וז"א שכן יהיו אפרים כענן בקר הממהר לחלוף אך בנגוע בו ראשי קרני השמש ולא כענן יומם שלא יסור כ"א מגבורת אור שמש שהוא אחר הבקר הרבה כקץ

בעקב עשו לקחת מאתו את הבכורה ולזאת הוא תחלה, וכן יזכיר לחסרון מה שׂרה את אלהים הנכבד מן האדם, וחשב כן לחסרונו גם מה (ה) שיכול לו להמלאך ומפרשו בעצמו שהוא מה שבכה המלאך והתחנן לו לשלחו כמ"ש שלחני כי עלה השחר והוא לא שלחו עד שברכו וכאלו לקח את ברכתו בחזקה (כי בהאבקם הי' להפך שהמלאך יכול את יעקב כמ"ש וירא כי לא יכול לו ויגע וגו') וכן חשב לחסרון לו (יג) מה שברח לארם שהי' זה על שלקח מאחיו את ברכתו, והנה כל המפר' ברחו מדרך זו ופרשו כל אלה לשבח, וכחדו את האמת הנראה לעינים שהוא מה שבאו כל הפעלים (ד' וה') בנסתר ומבלי הזכיר שמו מי הוא שע"כ הוא יעקב הנזכר (ג) מ"ש עליו שם ולפקוד על יעקב כדרכיו כמעלליו וגו' שהם ע"כ הדרכים והמעללים שיספר אותם פה ואיך יוכלו עוד לפרשם לשבח, וגם בהם ברחו מזה ושכחו שזה דרך הנביאים בהוכיחם את העם יתנשאו בעוז רוח מליצתם להטיל דופי גם באבותם כמו אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי (והוא מאמר קשה מזה) שפי' רש"י על אברהם ויצחק ועל כל המליצים שישראל סומך על זכותם עי"ש, וגם מי שנטה שם מפירש"י נטה מן האמת שאין באמת אב ראשון לישראל כ"א אברהם. וכן אביך האמורי ואמך חתית וספרי חז"ל והפיטנים מלאו דברים כאלה לרוב מאד וכלם ע"ד מליצה כנודע. ואומר כי עכ"ז גברו חסדי ה' על יראיו וקרא את יעקב אליו לעלות לבית אל אחר כל אלה שזכר פה, וה' מצאו שם כאשר נוהו כי שמע בקולו ושם דבר גם עמנו פי' שברך אותו עמנו יחד כמ"ש (בראשית ל"ה) גוי וקהל גוים יהיה ממך (ובזה מדויק מאד אמרו ימצאנו) ותשוב ותראה כי החסרון אשר שם ביעקב הוא מענין מעשה אפרים שזכר פה, וממעלותיו בחר מה שבא אל בית אל ואמר לאל העונה אותי וגו' שהוא מענין יהודה שזכר שעודנו רד עם אל, וגם מה שיהודה מחזיק ג"כ כמותו בבית ה' ולא נטשו כאפרים. והנה (ו) ה' הוא אלהי הצבאות שכל טובם שהיו מיחסים אז לצבאות שמים הכל באמת אך בידו לבדו הוא יען כי הוא גם אלהיהם של הצבאות (עי' באורי ע"ז ש"א ב') מה שע"כ נוח אז יעקב לביתו לפני בואו לה' בית אל להסיר את אלהי הנכר שהיו נעשים לצבאות השמים, ואומר כי ה' שהוראתו נצחיות הוא שמו וזכרו, וע"כ אחר שהבטיחו אז להיטיב גם עמנו זרעו ואחר שכל הטוב אך בידו הוא והוא גם נצחי, כבר מובן הוא שהקים לנו באחרית הימים את כל דברו זה הטוב וע"כ (ז) אתה אפרים אשר ידעת כל אלה הלא אך באלהיך תשוב פי' תשוב במה שבאלהיך שהם דרכיו (והוא דרך לשונו כמש"ל יסורו בי לפי באורי עי"ש) והוא חסד ומשפט שמור אם גם עני אתה וקוה תמיד אל אלהיך זה הגלתי שסוף חסדו לבוא כפי כל אשר ראית חסדו לאביך ולזרעו. אבל אפרים הוא (ח) כנען פי' סוחר (עי' באורי ע"ז ברא' ט') או יאמר שאפרים שלא ילך בדרכי אלהיו שזכר איננו רק כנען אשר ישב בארץ לפניו, אשר בידו מאזני מרמה לעשוק תחת חסד ומשפט, כי לא יקוה אל אלהיו שיחיהו בחסד ומשפט, ועוד ירשיע אפרים (ט) ויאמר אך עשרתי פי' מה לי לסבת עשרי אם הוא משפט וצדק או מרמה ועושק אם אך עשרתי ומצאתי לי און וכח להתעשר בדרך מסחר וכל יגיעי פי' כל רוב שכרי שבאו אלי רק ביגיעי יהיה איך שהוא אם אך לא שגזלתיו בחמס ממש או גנבתיו באין רואה כבר לא ימצאו לי וגו' והוא מאמר מורה ומתהפך מאד מה שע"ז ישיבנו (י) אבל אנכי וגו' עוד אושיבך באהלים בעוני ובריש בלכתך בגולה אשורה כימי מועד צאתך ממצרים שזכרה פה. שישבת אז ג"כ באהלים בעוני ובריש כמ"ש על העת הזאת ואת ערום ועריה. ורצונו כי עוד מעט אקח מידך כל עשרך זה שאספתו באון ובעשק ומרמה. ואמר לא ימצאו לי עון נגד מצאתי און. ואומר עוד (יא) ודברתי פי' וכבר דברתי על כל הענין הזה שהוא ללכת בדרכי ה' שהם חסד ומשפט ולהתרחק מכחש ומרמה און ועושק ולקוות רק אל ה', ע"י כל הנביאים ברב חזון ודמיון משלים והכל הי' לשוא וללא הועיל, והנהו תופש למשל מכל הנביאים שזכר את השנים היותר גדולים והם משה ושמואל כמ"ש אם יעמוד משה ושמואל וגו' ואומר (יב) אם גלעד און הוא שם תאר מרכב לגלעד שעשו הנביא על שהי' אומר עליהם תמיד שהם פועלי און כמש"ל (ו' ח') גלעד קרית פועלי און וידוע כי לפעמים יכנו שה"ק את כל ארצות עבר הירדן שנחלו בנוג"ר וחמ"מ בשם גלעד לבד וכן אמר מרע"ה אם יעברו בנוג"ר וגו' ונתתם להם את ארץ הגלעד. ועי' גם שופ' כ' א', וז"א אם גלעד און פי' אם כל מה שהרבה לדבר אליהם בענין זה משה במשנה תורה שאמרה כלה בעבר הירדן היו דבריו אך לשוא, גם מה בדבר אליהם שמואל בגלגל (ש"א י"ב) שהתפאר לפניהם אך במה שלא לקח מהם כל מאומה ושלא עשק ולא רצץ ולא לקח כפר מאיש מהם, וספר להם דרכי ה' וצדקותיו שעשה עמם וצוה אותם לשמוע בקול ה', אבל גם שם לא שמו לבם לזה העיקר וכל צדקתם שם בגלגל הי' רק במה שזבחו שם שורים הרבה כמ"ש י"א ט"ו ויזבחו שם זבחים וכן העיד עליהם הושע (שם ט"ו) ויקח

העם

נייר שם במליצת רוח קדשו כי כן גם בא ה' אל העיר לעזרתם אבל מצא את אפרים מחזיק עדנו, בכחש ובמרמה וע"כ נחם ה' ושב לריב עמם לפני יהודה שזה ענין כל המענה הד' הזה, וע"כ בהגיעו עתה להשלימו גם אותו ובא להזכיר חטאות אפרים עתה שהוא הכחש והמרמה שעדם מחזיקים בם גם בב' שנות המצור מה שע"כ ישוב ה' להשחיתם עתה כלם כליל שילכוד אשור את שמרון ויחריב כל ארצם ואותם יוליך בגלות יאמר (ט) שחתך ישראל פי' הנה אמנם אמרתי בטרם באתי אל העיר לעזרתך כי לא אשוב לשחת אפרים, אבל מה אעשה כי זה העם ישראל הוא שחת אותך במעשים הרעים כאלה שהגדתים לך פה, שעודך מחזיק בם, ולא אני, כי במה שהוספת עוד גם עתה לפשוע בי הלא פושע אתה בעזרך זה שבאתי עתה הלום אל העיר לעזרך מיד אשור.

אבל אין כפשי אל מה שפי' כל המפר' שחתך כמו חבלת את עצמך וישראל הוא שם הקריאה, ושכחו כי אין בשחתך תי"ו הנכח לא בפעל ולא בכח גם לעשות אותו לשם הוא לחוק, אבל פירושו פשוט מאד לא אני שחתתי אותך כ"א ישראל הוא שחת אותך והוא מאמר מליצי שהמובן ממנו הוא זה בעצמו שאתה שחתת את עצמך, ואחר שזכר גם חטאת אפרים עתה במאמר זה הקצר בא אל זכרון מלכם הושע הכלוא באשור להשלים מענהו זה במה שהשלים כל הראשונים ואומר (י) אהי פי' אני הוה גם עתה (כי אהי קצור אהיה שהוא הוה המתמיד עי' באורי ע"ז כרם חמד מחברת שמינית) והנני פה בעיר שבאתי לעזרך בגר לך אם אך היית מטיב דרכך, אבל מלכך איפוא הוא עתה ויושיעך הוא עתה מבלי עזרי בכל עריך אלה אשר כבר כבשום חיל אשור עד שהגיעו כבר לצור גם על שמרון וכן שופטיך ושריך שהלכו שם עם הושע כפי המובן איפא גם המה.

ועתה הנך רואה אף שהמלכת תמיד ולא ממני השרת ולא ידעתי (כמש"ל ח' ד') עכ"ז אני הוא אשר אתן לך מלך אבל באפי פי' איש אשר יהי' לרעתך וע"כ גם אקחהו ממך בעברתי כמו שלקחתי ממך עתה את הושע. עתה הוא יוצא מן המלך אל ענין החרבן הכולל כדרכו בראשונים וכמו שהעירותי לפני המענה הזה ואומר (יב) הנה צרור עון אפרים פי' עון אפרים צרור וקשור בלבו וחטאתו צפונה בקרבו עד שלא יוכל לעזבו עוד אף עתה שהגיע כבר אל שערי חרבנו ועיר מלכותו כבר במצור ואני באתי לעזרו הוא עודנו מחזיק בכחש ובמרמה כמש"ל, והנה מרעיון זה הצטייר ברוח הנבוא' כי חטאת אפרים צרורה וצפונה בקרבו כעצמים בבטן המלאה אשר לא יצא הולד עד מלאת העת ללדת, כן לא יודה ולא יעזוב אפרים את חטאתו מקרבו עד יומו יבוא בעת עון קץ.

וז"א הנה עוד מעט (יג) יבואו לאפרים חבלי וצירי יולדה שתבקע העיר ותשם הארץ והוא לגולה יובל (ויסגיר ויאמר הוא בן לא חכם ע"כ אני ממשיל אותו לאשה אף שהוא בן, והוא ע"ד הצלייר) ואז הוא העת שלא יוכל עוד לעמוד ולסבול ולהתאפק לבל יולדה ויעזוב חטאו גם אז כשיכרע ללדת על משבר בנים וכמו כי אין כח לעמוד (דניאל י"א), אח"ז יצייר לפי משלו זה שאפרים בהקשותו בלדתו נהפכו ציריו עד שהגיע עד שערי מות וה' נגב עליו שם בצאת נפשו ועוד ישאל ה' א"ע (יד) האפדם מיד השאול האגאלם מן המות (כמש"ל ואנכי אפדם שהוא ג"כ פעל ע"ד שאלה) וכרגע ישוב ויחרוץ משפטם למות ויתן את קולו אל המות והשאול העומדים שם ג"כ כבר על אפרים לפגוע בו וקורא ואומר עליהם הנה לא לבד שלא אפדם מידכם כ"א שעוד נהפוך הוא כי אני בעצמי אהיה הדבר שלך שאתה המות רוצה לשלחו להביא אליך את אפרים, ואני בעצמי גם אהיה הקטב שאתה השאול רוצה לשלחו לאפרים להורידו אליך (ומות ושאול הם שמות הקריאה) ואל תיראו לסמוך עלי אולי אשוב לרחמם יען כי אב אני ולא אמלא חפצכם, וכמו שאמרתי אז לפני בואי בעיר לעזרתם (לעיל י"א ח') יחד נכמרו נחומי, כי הנה עתה כל נחם יסתר מעיני כאלו יירא הנחם שלא ארפהו ואכחידהו מן הארץ והטעם שלא ארחמנהו עוד (טו) כי כן גם הוא אפרים (ירבעם וכל המולך אז אחריו) בין אחים שהם י' השבטים ויהודה יפריא פי' יעשה ביניהם מעשה פרא אדם שאין לו אהבה ואחוה ורחמים לאדם רעהו כמ"ש פרא אדם ידו בכל וגו' וכמש"ל פרא בודד לו אפרים וכן בא השם הזה לענין זה בכל הס"ק, ואולי בחר הנביא לשמש בב' מקומות אלה בשרש פרא על אפרים יען כי הם דומים באותיותיהם כדרכו בכל הספר לדרוש בשמות, והפראות הוא מה שנלחמו אלה עם אלה והשחיתו זא"ז, וכן ענין ושחטה שטים, דרך ירצחו שכמה, זובחי אדם, ת"ש למעלה, ועל שירבעם הסב כל אלה בעגלים שעשה, ע"כ אמר יפריא בהפעיל הגורם ולפי"ז נמשך זה המאמר אל הכתוב שלפניו, כי רצונו כמו שהשחית אפרים רחמי אחים כן אשחית גם אני נחומי ורחמי אב שאמרתי אז (יא ח'), וכל נחם יסתר עתה מעיני. והנה גם יגיד אל המות והשאול איך יהי' הוא הדבר והקטב שלהם ואומר כי יבוא הקדים שהוא רוח ה' (שע"כ אמר אהי שהוא אהיה אני) כאשר הוא עולה מן המדבר שהוא רוח הזלעפות באחרונות קדם המביאה רבים עד שיעשה

שממה

יהודה שיתמהמה עוד וכן יהיה אפרים כטל שנופל בערב על הארץ והוא משכים והולך אך בצאת השמש לא כמו גשמים שירדו בלילה שלא יבשו כ"א כחום היום בצהרים , וכמוץ אשר יסוער מגרן ברגע אם יעבור עליו רוח סער כי הוא אז אך מוץ לבד ולא כמוץ אשר עודנו מעורב בין התבואות אשר יאחר לצאת עד שיזורה ברחת ובמזרה בעליו , וכן כעשן יסוער מארובה כהרף עין ע"י רוח סער אם יחלוף דרך חלונה , בלא יתמהמה כעשן היוצא כפי טבעו בהיות האויר שקט . ע"כ החלק הב' במענה זה שהחל ג"כ ביעקב והשלימו ג"כ באפרים וג"כ בחטאתם ובגלותם שהוא החרבן הכולל כדרכו לפנים . עתה הוא בא אל החלק הג' שבו ישלים גם כל מענהו זה הד' גם כל המענות כלם יחד , ולפי מה שאמרתי והזכרתי זה רבות כי דרך הנביאים בכל נבואה נשגבה להשלים במה שהוא מעין תחלתה , ע"כ החל הנביא את החלק המשלים הזה במה שהחל את מענהו הראש והראשון שהוא (ט' י') כענבים במדבר מצאתי ישראל שידבר על ישראל בעת שמצא ה' אותו שהוא יוצאי מצרים ובאי המדבר , כמ"ש ימצאהו בארץ מדבר וכן תחלתו פה (ד) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים וגו' (ה) אני ידעתיך במדבר , ובא גם פה לזכור חטאתם מימי קדם במה שחטאו שם במדבר שהוא (ו) ע"כ שכחוני שירמוז בזה על עגל המדבר , כי רק ע"ז יפול לשון שכחוני במה שיחסו את צאתם ממצרים אל העגל כמ"ש אלה וגו' אשר העלוך מא"מ , והשכיחו את אל מוציאם משם מה שכן גם יאמר ע"ז (תהלים ק"ו) יעשו עגל וגו' וימירו וגו' בתבנית שור וגו' שכחו אל מושיעם עושה גדולות במצרים וגו' ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ וגו' , וכמו שבא (ט' י') לזכור חטאתם במדבר בעון פעור שהוא מעין חטא העגל . ותראה עוד ההשואה היותר גדולה כי כמו שאחר הזכירו שם את עון פעור נתן שם אמרים מרים כמתנחם על מה שלא הבדם אז במדבר עי"ש בבאורי , כן יעשה גם פה אחר הזכירו את עון העגל במ"ש ע"כ שכחוני כמבואר , והוא אמרו (ז) ואהי להם כמו שחל וגו' שפי' לו הייתי להם אז כשחל וכן כל הפעלים אח"ז אשור (ח) אפגשם ואקרע ואכלם , שבאו בעתיד ג"כ כמו שבאו שם ומטעם שבארתיו שם עי"ש , ואשובה לבאר מעט יתר המאמרים בכתובים אלה (ד—ח) כי כה יאמר הן מארץ מצרים עד כה אך אני הוא אלהיך פי' בכל צרכיך כמובן וכמו שיפרש כי לא תדע אלהים ומושיע זולתי , ואני ידעתיך אז במדבר בהפך מכל זה שהיית חסר כל טוב ונתון לכל אסון ורע כפי היותך אז בארץ תלאובות פי' ארץ שרופה מלהב השמש (כי שרשו לאב והוא מחלוף להב כמו לאה ולהה לאט ולהטיהם והתי"ו למשקל כמו תעלומה) ועכ"ז (ו) כמרעיתם וישבעו וירם לבם פי' שגבה ונשא לבם מבלי נכר בו עוד שפלותו אז בארץ תלאובות , ושכחו א"כ הידיעה השנית שידעתי אני שהוא ענים ושפלותם , וע"כ שכחו גם אותי מה שהייתי שם אני להם לאלהים בכל צרכיהם ולמושיע שהוא הידיעה הא' (ד) שידעת אתה . ויען שכבר שכחוהו עתה ע"כ לא אמר הנביא (ד) כי יודעים הם שהוא אלהיהם ומושיעם כ"א אמר שלפחות אינם יודעים אלהים ומושיע זולתו ואחר שהיה להם שם כל טוב על כרחך שהוא ה' ית' . והבן . ומ"ש שבעו וירם לבם נרמז בו גם הרום החמרי שהלב ירום במצבו בתוך הגוף אחר השביעה ומזה השאילוהו אח"כ אל הגאוה . ומ"ש ואקרע סגור לבם הוא שם אל החזה הסוגר על הלב , ומ"ש ואוכלם שם כלביא אולי רצונו שם במקום הקרע וע"כ יאמר כלביא שנקרא אולי כן על שם זה לביא שדרכו לקרוע סגור הלב ושם גם יאכל פי' את הלב והריאה שתחת הסגור ויותר נראה כי יאמר שם במקום מהמדבר שטרפו וקרעו שם גם יאכלנו כמעשה הלביא שהוא גם מעשה השחל אשר בארתי לעיל ה' י"ד עי"ש ותבין . ומ"ש חית השדה תבקעם יהיה לפי' הא' על ואוכלם שם פשוט מאד כי צייר פה כל סדר מעשה הטרף כי תחלה אמר כמו שחל בדרך כלל להעיר כי יהי' להם כטורף , ואח"ז פרט כי בתחלה אשור ואארוב ובקרוב אלי הטרף יותר אצא ואפגשהו ואח"ז אקרע הסגור ואח"ז אאכול את הלב וכל סביביו ואלך לי ואת הגוף כלו תבוא כל חית השדה ותבקע הבטן ותאכל לה השאר ויהי' הכל למשל , אבל לפי' הב' על ואוכלם שם יהי' אמרו חית השדה וגו' (שלא יוכל עוד להתפרש כן לפי' זה) הבאור והנמשל לכל המשל הזה ויאמר כי כן גם באמת ובפעל הי' נעשה להם כל זה אם הייתי רק מסיר אז השגחתי מהם כרגע כי חית השדה אשר מלאו את המדבר כלו היתה מבקעתם אז וכמ"ש כן גם לעיל ס' י"ב (לפי מה שהעירותי פה כי הנביא משוה מאמרו פה למאמרו שם) והוא כי גם אוי להם בסורי מהם . והנה הוא יוצא מחטאתם במדבר אל חטאת אפרים עתה כדרכו , והוא נמשך ומתחבר אל המאמר אשר אמרו בין המענה הג' והד' שהוא נון ועמי תלואים עד שבבוני בכחש וגו' שספר שם ע"ד מליצתו איך שנכמרו נחומי ה' על אפרים אחר שצר מלך אשור על שמרון לבלתי לתת ולמגן את העיר והעם ביד אשור ואמר שם לא אשוב לשחת אפרים עוד יותר כ"א אשוב ברוח אל העיר כאל קדוש רוצי לעזרו מיד אשור ואקבץ אל אפרים עוד גם אותם שכבר גלו ואח"ז

צייר

החוטא לשוב אל ה' בודוי ובבכי ואם ותפלה וכדומה וכן גם כל הטעם, או כדומה מן המעשים המותרים המעוררים את הלב למלאות חפץ ה' ורצונו במעשה הקרבנות אבל הוא לא נועץ אז עם חכמי הדור יראי ה' כ"א עם שריו אשר כמוהו, אשר לא חלק להם ה' בבינה יתרה וחכמה רבה הנדרשות לזה הענין, והמה החושבים רק מעשה הקרבנות לעיקר אף במקום שיהרוס את היסוד ברצון ה' בתורתו. וזה אשר יאמר להם הנביא גם עתה בהיותם כבר באשור שלא ישובו אל ה' גם עתה בקרבנות שיקריבו אליו באשור שהוא מחוץ לא"י ומחוץ לבית ה' כ"א שישובו עד ה', ועוררם בזה על התשובה הפנימית והרוחנית שהיא השובת הלב שהיא העקרית המגעת עד ה' כמו שהמלה עד הורה על הדבקות בעצם, ומלת אל תורה רק אל הקירוב אליו אשר ע"כ הוכיחו גם חז"ל מזה הכתוב כי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, וכן מצינו במרע"ה כי אחר שאמר כי תדרשנו בכל לבבך וגו' שהיא תשובת הלב אמר שם ע"ז את"ז ושבת עד ה' אלהיך. וכן ביואל אמר שובו עדי בכל לבבכם ואח"ז הוסיף שם נגד המעשה ובצום וגו' וכן אמר שם אח"ז וקרעו לבבכם תחלה ואח"ז ושובו אל ה' גם במעשה שהוא בבכי וגו' כמש"ש לפני זה, ויאמר פה הטעם כי גם בעוך שהוא העגלים שעבדת כשלת בו פי' כבר היית רק נכשל בענין זה עצמו מה שחשבו אז כי מעשה הקרבנות עצמו הוא העיקר ואמרו לקיים אותו אף ע"י עגלים ומזבחות וכהנים אחרים, והוא גם טעם למה שיקבלם עתה ה' בתשובה יען כי רק נכשלו בענין העגלים ושנו לחשבם. אח"ז לעצם אלהות. ועל שהוא מאמר סתום מעט יפ"ש אותו עוד ויאמר קחו עמכם רק דברים נגד מעשה הקרבנות ושובו בהם אל ה' ואמרו אליו כל תשא עון פי' ע"י כל מה שהוא מוכיח על תשובת הלב הלא תשא עון כי תקח רק את הטוב אשר תראה בקרב לב השבים בעת שובם אליך והטוב לא יפול כ"א על הלב כמובן. וכל זה המאמר הוא רק קצור בלשון ומלת קח הוא מקור קצור מן קחת. ומפרש עוד יותר ונשלמה עתה באשור את הפרים שצוית למעשה התשובה בשפתינו שהם הדברים שצוה הנביא אותם לקחת עמם. שהוא הודוי הבא: אשור לא יושיענו עוד וגו' וכרש"י. ובענין זה עצמו גם ישלים הנביא את כל מאמרו זה בכתוב זה האחרון ככל מאמר נשגב, ולמען גם לשום אותו על גם בסוף הספר לדורות שבאו אחריו, ואומר מי חכם ויבין אלה פי' מה שאמרתי פה ומה שאומר עוד. כי באמת דבר זה צריך רוחב לב ועומק מחשבה להבינו לאמתו, וכן גם לדעת ולהבין איך לשקול ולפלס את המצוה והעבירה או הקלקול זו כנגד זו, ולשפוט בין המעשים לדעת לבחור אז את הנאותים אל תכלית רצון ה' במעשה ההוא, ויכלול כל זה במאמר קצר ויאמר שהוא להבין ולדעת כי ישרים דרכי ה' פי' כי כל מצוות ה' גדרם הוא שהן דרכים ישרים מאד, ולא יביאו את עושיהן למעקשים ולמכשולים, ולא לכל נזק כללותם, אבל רק צדיקים באמת ידעו איך ללכת בם ולפלס להם תמיד מעגל ישר לפי הכונה ולפי כל האמור פה למעלה (בקצרה מאד כי הדברים יגעים ולא יכילם ספר) ופושעים אשר לא יחושו לקלקול היסוד והתכלית בחפץ ה' ולא ישימו לב להשחתת עמם ומולדתם לפעמים, הם יחזיקו תמיד רק בחומר המעשה לבד כי כפי שכלם החמרי יבזו דבר ה' ליחס לו ג"כ רק חומר המעשה לתכלית רצון ה' בדברו ההוא, ולא ידעו עד מה ברוחניות ה' וכי החמרי לבדו לא יכון לפניו, ובזה ירעו לעשות לעמם לפעמים עד להשחית כמו שהיה הענין בירבעם ויועציו, אשר נכשלו בדרכי ה' עצמם במאמם להבינם כראוי ולהנחותם במישרים כפי גדרם הרוחני, והתחזקו במעשה הקרבנות לבד ונטו ע"כ מדרך היושר המכוון בהם והוליכו את העם לעקלקלות ולאבדון, ונוקשו ונכשלו בהם ונלכדו, אבל מסר הנביא את הענין העמוק והרחב הזה במעט המלים האלה רק לחכמי הדור ונבוניו אשר להם לבדם הוא קורא בראש הכתוב הזה.

באורים חדשים לספר יואל

א (ג) עליה לבניכם וגו', ימליץ כי ארבעה דורות ימסרו עוד זל"ז ספור ארבעה מיני הארבה שבאו ג"כ זאח"ז ומסרו ג"כ זל"ז יתר התבואה לאכלה, כמ"ש בכתוב שאח"ז. (ה) הקיצו שכורים, פי' הנה לא תשכרו ותישנו עוד כי נכרת וגו', (ח) אלי כבתולה, אולי אל התאנה הקרובה ידבר כי ארצי רחוקה מזה, וא"כ יהי' חגורת שק נגד מה שחשף חשפה.

שדד

שממה אשר ע"כ הוא נקרא זא מוס מלשון שמם וכבוא קדים זה יבוש ויחרב מעינו ומקורו של אפרים פי' שיכרת ממוצאו ומיסודו, ועל שרות הקדים מיבש את הנהרות כמ"ש ברוח קדים וגו' וישם את הים לחרבה ע"כ המשילו לנהר אשר אם יחרבו מימיו עם המעין שהוא נוזל ויוצא משם לא ישאר לו כל שארית וזכרון עוד ואולי תפס לשון מקור ומעין לפי מה שהמשילו לאשה (י"ג) והבני' ואומר כי רוח הקדים הזה ישסה אוצר כל כלי חמדה שאספו על ידי הכחש והמרמה שילא הנביא לדבר על זה את כל המענה הזה.

יד (א) תאשם שמרון, פי' אז בעת קצה ותרבנה אז תודה שמרון על אשמתה ותכיר כי מרתה וגו' באחוז אותה חבלי לדה ולא תלפון עוד חטאתה וכמ"ש פה (י"ב וי"ג), (ורבים פעלים משרש אשם באו על הכרת האשם עי' בשרשים). והנביא אומר הבינו וראו מתי היא תתן תודה כאשר כבר בחרב יפולו עולליהם ירטשו והריותיו יבקעו שהוא בעת קץ האחרון. והנה השלים ברעה שנבא להם לעיל סוף סי' י"א אם על בנים רטשה ככה עשה לכם בית אל וגו'. עתה כאשר כלתה כל הרעה לבוא על אפרים ויצא בגולה וישב שם, זכר הנביא את עמו נחת אשר נגזר עליו ואת אשר הודה והכיר את מריו ואת אשמו ביום אחריתו ונכמרו נחומיו והמו מעיו והוא קורא אליהם מרחוק ואומר (ב) שובה ישראל וגו' עד סוף הספר. (ג) ונשלמה פרים, אשר לא הקרבנו בבית ה' בירושלים מעת שחדלנו לעלות שם בימי ירבעם נשלמם עתה בשפתינו שהם הדברים שלקחנו עמנו להתודות לפניך. (ד) ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו, פי' לאשר עשו ידינו עתה מחדש ולא שהיו כבר אלהות שהם העגלים וכמבואר לעיל י"ג ב' עי"ש, כי איך נעשה זאת עוד גם עתה אשר אך בך ירוחם יתום אובד כמונו היום באשור, ויתום שם לכל אובד, והנה עד כתוב ה' הם דברי ישראל ומשם עד כתוב ט' הוא מענה ה' על דבריהם ובכתוב ט' באו מענות שניהם כאחד מה שזה אינו רגיל וע"כ שם הנביא בכתוב זה בראש מענה העם את השם אפרים לאות כי זה מענהו, ובראש מענה ה' אמר אני עניתי פי' לאפרים על מענהו זה, ופירושו אחר שהבטיח ה' להם את כל הטוב האמור (ה' — ח') ענה אפרים א"כ מה לי עוד לעצבים פי' גם מלבד מה שהכרתי עתה כי הבל המה, הנה אחר שיש לי כל הטוב הזה מה ענין יש לי עוד לעצבים לבקש מהם אם לו גם הי' בהם ממש אחר שאין לי מחסור כל דבר, רק מענהו זה הי' די בו אם אפרים עשה לו כל טובו זה בכחו ועצם ידו הי' אומר רק שאין לו צרך עוד לעצבים אבל כאשר באמת כל טובו הביא ה' בידו הי' לו לומר כי יפחד לבקש עוד מה מעצבים כי אז יעשן אף ה', ויקח את כל טובו מידם שנית כמש"ל ופחדו אל ה' ואל טובו וגו' וע"כ יאמר אני עניתי לאפרים על מענהו זה לאמור, ואשורנו אני פי' אבל אנכי רואה את אפרים רק כברוש שהוא רענן בענפים אבל פרי אין לו בטבעו (ראב"ע ורד"ק) וא"כ פריך אפרים רק ממני נמצא לך, ובזה אינך דומה לזית וגפן שזכרתי תחלה שהם עושי פרי בטבעם, רק כי בזה אשור אותך כברוש. (י) מי חכם, גם הכתוב הזה לא התבאר עוד כראוי, כי מה חכמה היא זו לדעת מה שיאמר אח"ז והוא דבר שתשב"ר יודעין וכל סה"ק מלאים מזה, גם אמרו ופושעים יכשלו בם שפי' בדרכי ה' אלה הוא מאמר זר מאד, ועוד הוא נראה לכל רואה שבא פה הפעל יכשלו להשלים כל המאמר שובה ישראל במה שהחל אותו, והוא אמרו שם בתחלתו כי כשלת בעונך, אבל גם שם איננו מובן כי מי לא ידע שמלוין לאיש או לעם לשוב אל ה' יען כי כשל בעונו ולא אמר כן בכ"מ שצוה על התשובה מה שהוא באמת שפת יתר, ועם זה יש לפרש שם עוד גם אמרו עד ה' וגו' ולא אל ה' כמ"ש בכ"מ וגם בכתוב שאחריו אמר ישובו אל ה', גם המאמר כל תשא עון וגו' צריך עוד באור, והנה באחת ישורו כל השאלות האלה, והוא שיעוין היטב באורי לעיל (ז' י"ג) כי תחלת מחשבתו של ירבעם בעשותו העגלים וכן המזבח לזבוח להם זבחים (מ"א י"ב ל"ב) הי' לשם ה' אשר נוטו להקריב לו רק כי אח"ז נכשל העם לעבוד העגלים עצמם כמ"ש ויהי הדבר הזה (פי' אח"ז) לחטאת עי' גם הרדי"א שם בארך. אבל מה שהביאו לירבעם לכל זה הוא מה שהי' ירא כי בשוב העם לזבוח בירושלים ישובו גם לאדוניהם באמת שהם מלכי ב"ד, ובעבור טובת עצמו לא חש אל הקלקול הגדול שידע כי נקל הוא לבוא מזה והוא שהעם יכשלו אח"ז לחשוב העגלים לעצם האלהות, וכל זה יען שלא הבין בדרכי ה' שעיקר העבודה לו ית' הוא בלב, כי הרוחני נעבד במה שהוא ג"כ רוחני וכל מעשה הוא רק לעורר כונת הלב שהוא הוא העיקר, וע"כ במקום או בזמן שהמעשה הי' א"א להתקיים כמו אם בא בעבירה או שיבית מעשהו לשון שהוא גדול מבטולו וכדומה, הי' הדבר מסור אז ביד חכמי הדור להחליפו במעשה אחר המעורר הלב או להעבירו לשעה וכדומה כאשר הרבה כאלה עשו חז"ל ואשר לפניהם כידוע לתופשי התורה, וכן הי' לירבעם אז לבנות היכל לשם ה', ששם יבוא

אשר דבר וגו' אחר תפלת משה. אבל עכ"ז הדבר מסופק עוד בטרם יצא לפעלו יען כי איננה כי"ג מדות הנכונות והיא למעלה מן האמת להביא את דבר ה' וצריכה עוד עת רצון, וע"כ יאמר עוד גם את"ז (יד) מי יודע ישוב ונחם. וכן מצינו ביונה (ג) שגם אחרי שקראו לצום ולקריאה אל ה' ולתשובה רבה עכ"ז היו עוד מסופקים במדה זו ואמרו שם (ט') מי יודע ישוב ונחם וגו' והוא ג"כ יען שכבר יצאה הרעה מפי ה' כפי שכבר קרא שם יונה כדבר ה' עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת. אולם כי בפעל עלתה להם תשובתם להפיק יום רצון לה', כמש"ש (י) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה. וכאשר חרה הדבר הזה ליונה עד מות וקרא אל ה' הלך גם הוא ותשב כל מדות הרחמים וכיון שהגיע לאמת החליפה ג"כ בנחום על הרעה אבל הוא עשה זאת בדרך תלונה להלין עליה שאיננה לפי מדת האמת, כפי המובן שם מאד לפי הענין ועי' באורי שם מה שהשיבו ה' אל אמת. (יט וב') הנני שולח לכם את הדגן וגו' ואת הצפוני ארחיק, בשובו לדבר טובה החל במליצות הפוכות מהנאמרות למעלה, והשי' מליצה זו נגד מש"ש כי שדד דגן כי גוי עלה על ארצי ופה נהפוך הוא הדגן שלוח להם והצפוני יורחק מהם, ונגד מש"ש כי בא אל ארץ שהיא כגן עדן, יודח פה אל ארץ ציה וע"כ יחלש שם באין אכל ויפול לתוך הים, ונגד מה שהי' כאש ולהבה יכבה אשו פה במי הים, ונגד לפניו ואחריו שאמר שם נתן פה את פניו בים קדמוני ואת סופו בים אחרון ונגד מה שהיו ע"י הארבה לחרפה (יט) נתן פה את הארבה לחרפת באשה וצחנה, ונגד לפניו רגזה ארץ אמר (כא) אל תיראי אדמה, ונגד אבלה אדמה אמר עוד גילי ושמחי, ונגד כי עצום עושה דברו אמר עוד כי הגדיל לעשות, ונגד מה נאנחה בהמה אמר (כב) אל תיראו בהמות שדי, ונאות מדבר ועץ תאנה וגפן הפוכם נודע שם, ונגד כי הובישו ששון מן ב"א חגרו וספדו אמר (כג) גילו ושמחו, ונגד יבשו אפיקי מים אמר עוד גשם מורה ומלקוש, ונגד נהרסו ממגורות אמר (כד) ומלאו הגרנות בר, ונגד הובישו תירוש אמלל יצהר אמר עוד והשיקו היקבים תירוש ויצהר, ונגד ד' מיני הארבה שנקבם בשמותם (א ד) וכפל את הפעל אכל בכ"א מהם להגדיל את אכלם יאמר (כה) ושלמתי לכם וגו' אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילי הגדול וגו' ג"כ בנקוב כל ד' שמותם, וכמלך גדול המשלם כל מה שאכל חילו משל אחרים, ואמר חילי הגדול נגד וה' נתן קולו לפני חילו (יא), ונגד אכל נכרת אמר (כו) ואכלתם אכול, ונגד יבכו וגו' ויאמרו חוסה ה' וגו' הילילו וגו' אמר עוד והללתם את שם ה', ונגד הפליאה על הרעה במ"ש ההיתה זאת בימיכם, אמר עוד פה בטובה אשר עשה עמכם להפליא, ונגד נחלתך לחרפה אמר עוד ולא יבשו עמי לעולם, ונגד איה אלהיהם אמר (כז) בקרב ישראל אני, ואולי כל הכתוב הזה אמרו רק לנכח פני העמים שאמרו אז איה אלהיהם וע"כ אמר בקרב ישראל ולא אמר בקרבכם אם לישראל דבר וע"כ גם אמר אליהם ואני הוא גם אלהיכם, וע"כ גם אמר אליהם ואין עוד, וע"כ גם אמר אליהם עוד הפעם ולא יבשו עמי לעולם, כי בכתוב (כו) אמרו לישראל ונגד חרפת הרעב, ופה אמרו אל העמים ההם כי לא יבשו עמי לעולם באלהיהם. ויסלח הקורא אם שגיתי להאריך בענין קל מאד, כי חביבה עלי מאד שפת קדשנו בפי נביאי ה', ובאהבתה אשגה.

והנה בשני סימנים הבאים ג' וד' נחלקו המפרשים אם העתידות שנבא בהם כבר חלפו עתה ואינם, או שתבאנה עוד, אבל לדעת הראשונה שהיא דעת ר' משה הכהן שהביא הראב"ע לא נוכל למצוא במה שעבר את כל הקורות שירמזון כל דברי הנביא פה, ואם שיוכל לומר כי לא הגיעו אלינו כל זכרוני הקורות בעבר עכ"ז הדעת נוטה יותר לדעה הב' שהיא גם דעת רוב המפרשים יען כי בעתיד נוכל להניח כל דבריו באין כל מחסור עוד ונאמין בהם, וגם בזה נחזק עוד את תקותנו, ולדעה זו אין לי מה להוסיף על דברי הביאור והמפ' רק כי לדעת רמ"ך שנבא כל זאת על הקורות בימי יהושפט ועל המלחמה שהיתה לו הנזכרת בדה"י ב' כ' (עי"ש היטב) מצאתי מעט לעזרתו והוא מה שאעיר פה ואומר, כי מ"ש ג' א' ונבאו בניכם וגו' הוא מש"ש בדה"י ויקבצו יהודה לבקש מה' גם מכל ערי יהודה באו לבקש את ה', ואמר שם עוד וכל יהודה עומדים לפני ה' גם טפם נשיהם ובניהם ויש בהוראת לשונות אלה ענין נבואה קטנה כמש"ש ג"כ ויחזיאל וגו' היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל, וכן מש"ש ויקומו הלוים וגו' להלל לה' וגו' שהשיר הי' ג"כ כמו ענין נבואה כנודע ועי' באורי סוף חבקוק, וכמו שגם יחזיאל היה מן בני אסף עי"ש, וכן יורה מש"ש וישובו כל איש יהודה וגו' ויבואו ירושלים בנבלים וגו' אל בית ה'. ומ"ש ונתתי מופתים וגו' דם ואש וגו' ירמוז גם על מלחמה אחרת שהיתה בימי יהושפט כמ"ש במ"ב ג', ועל מש"ש והשמש זרחה על המים ונראו המים אדומים כדם וזה הסב להם את הנצחון

ויספר

(י) שדד שדה, ע"כ אבלה אדמה כי השדה שהוא הזרוע הוא כל תפארתה ולפי"ז יהיה פה אבלה כמו בכתוב הקודם הכרת מנחה וגו' ע"פ אבלו הכהנים. אח"ז יפרש במה שדד השדה כי שדד דגן וגו' והזכיר דגן ואח"ז תירוש ויצהר (וכן הוא ב' י"ט) עפ"י סדר אכל ומשקה וכן (ט' וי"ג) מנחה ונסך וכן (יא) אכרים וכורמים וכמו שיפרש ויאמר על חטה וגו' נגד האכרים ואח"ז (יב) הגפן הובישה וגו' נגד הכורמים, וכן (טז) אחר שאמר אכל נכרת אמר שמחה וגיל על היין, וכן אחר שאמר (יח) כי נאנחה בהמה על כי אין מרעה אמר (כ) גם בהמות וגו' כי יבשו אפיקי מים. ומכל זה מובן היטב כי כן גם הבשורה הראשונה אשר הגדיל הנביא את רעתה בג' כתובים (ב' ג' ד') היתה על תבואת השדה שהיא הרעב, ואח"ז זכר (ה) גם את היין כפי סדרו זה האמור, שלא יתכן שיחל לספר הרעה שהגדיל אותה כן בג' הכתובים האלה במה שלא יהיה יין לשכורים וע"כ אמר ג"פ אכל בכתוב ד'. (יז) עבשו פרודות, הם גרגרי דגן שיפלו מפוזרים על פני הרצפה באוצרות התבואה וגורפין אותם במגרפה ובמטאטא מתחת רגלי הבאים שם, אל אחת הזויות ומעמידין שם גם את המגרפה אח"ז על הפרודות האלה שתחתיה, ויען כי בשנת הארבה לא היה עוד כל מעשה באוצרות אלה אחרי שתמה התבואה הישנה וסוגרו מבוא אליהם ולא הניעו עוד את המגרפה מעל הפרודות יום יום כדרכם תמיד לגרוף אליהם פרודות התדשות ע"כ עבשו ונעפשו הישנות תחת מגרפותיהן ויאמר כי ברעבונם יבואו לקחת פרודות אלה להחיות נפשם וימצאו גם אותם נשחתים וז"א הטעם כי נשמו אוצרות וגו' ע"כ עבשו. (יט) כי אש אכלה וגו', הלהבה היא למעלה מן האש כמו שעצי השדה הם למעלה מנאות מדבר שהם נמוכי האדמה. (כ) תערוג, עי' באור בשם ר"י ברי"ל כי ערג בלשון ישמעאל מורה תשוקה ולא צעקה כדעת המפר', אבל איך יתכן מלת אליך הלא תשוקתם היא למים לא אל ה'. ועוד כי אמרו גם בהמות וגו' מורה כי הוא מלשון צעקה ונמשך אל אליך ה' אקרא, אבל האמת כי תשוקת הבהמות נראית בצעקתם והכל נכון בזה, כי הנביא ימליץ גם על צעקתם שהיא אל ה'.

ב (ב) יום חשך וגו', עי' באור ויותר נראה לפרש כי יאמר שהיום ההוא יהיה כלו חשך מתחלתו יען כי יהיה יום שיסי' ענן וערפל פרוש כבר בבקר על ההרים כמו השחר בכל יום ולא יוכל השחר להאיר בו מתחלתו, ומי יהיה הענן הזה עם רב ועצום וגו'. (ג) לפניו אכלה אש, יצייר את הארבה עצמו כאש ולפניו פי' בראשית בואו על כל הצומח יראה כאלו אש אחזה בם ואחריו בלכתו יראה כאלו כבה האש וכל הנעורת שהשליכו על פני השדה מוטלים כגחלים אחר כל שריפה אשר עוד תלהט בם להבה, ולפי"ז יהיה לפניו ולאחריו שבתחלת הכתוב ג"כ בזמן כאלם שלאחריהם. וז"א אח"ז וגם פליטה שהוא הנעורת שנראה כשארית לא היתה לו כי נשחתה אח"ז מעצמה על פני הארץ כמ"ש תלהט להבה. (ז) ולא יעבטון ארחותם, בעלי כנף הקטנים בעופם רבים יחדיו לא יעוף איש איש בקו ישר כ"א עקלקלות ילכו וישובבו כה וכה וכ"א יקדים את רעהו לבוא לפניו על קו מהלכו, עד שנראה לעין רואם כאלו כ"א יעבוט דרך חברו על כי לקח גם הוא את דרכו, (וכל מי אשר יבחן לראות ימצא כי כן הוא), וע"כ יאמר כי הארבה איש בדרכיו ילכון ולא יעבטון ארחותם זה מזה ויתן גם באורו זה אח"ז (ח) ואיש אחיו לא ידחקון גבר במסלתו ילכון עד שאם גם יסגרו עליהם דרכם בשלחים וכלי זין לעצור בעדם שלא יפלו על השדות עכ"ז הם יפלו ויחטו (מלשון כאשר יפול הטל) יען כי יחלפו דרך החללים שביניהם ולא יבצעו את בשרם בשלחים עצמם כי כן יוכלו ליסר את דרכם. (ט) בעיר ישקו, יען כי בחומה אשר מסביב לעיר ירוצון לעלות עליה כרץ במישור, ובכן באו על נקלה לתוך העיר, וכן בבתים יעלו אף שנסגרו מפניהם יען כי בעד החלונות יוכלו לבוא כגנב וחלונותיהם שם פתוחות באין זכוכית כנודע.
(י) לפניו רגזה ארץ, מפני הרעב ולא נצרך לפרשו כי נודע שהארבה מכת הארץ, אבל רעשו שמים פירשו שהוא יען כי שמש וירח קדרו מפניו וכמש"ל (ב) כפי באורי שם. (יא) וה' נתן קולו, עתה על ידי אני הנביא המבשר זאת לפני בוא חילו יען כי רב וגו' ותדעו להזהר מפניו גם בהכין לכם מחיה וגם בשוב אל ה' כמ"ש בכתוב הבא. (יג) כי חנון וגו' ונחם על הרעה, יראה כי הלך וחשב כל מדות הרחמים ממדות ה' שהודיעם למשה (שמות ל"ד ו') וכיון שהגיע לאמת היה ירא להזכירה כי לפי מדת האמת יש להביא עליהם את הרעה כי אחר אשר כבר דבר ה' הלא גם יקימנה לפי משפט האמת וע"כ החליף אותה במדה טובה ורחמניה שהיא נחום על הרעה אשר גם דבר אותה כבר, והיא למעלה מרב חסד שזכר שאינה נוהגה רק בטרם תצא הרעה מפי ה', אבל גם מדה זו שהיא נגד מדת האמת אין כחה לבוא כ"א בעת רצון ע"י תשובה ותפלה כמו שהקדים אותה הנביא בכתוב זה ובשלפניו בתשובה וגם בצום ובכי, וכן באה בתורה וינחם ה' על הרעה

אשר

לישראל עמו וע״כ גם יענוש ה׳ את כלם, אבל ישראל שהנביא מהם הוא וידע אותם ואת מעשיהם תמיד ורק אליהם הוא שלוח בהנבאו ע״כ יזכור ויפקוד להם את כל ד׳ פשעיהם כלם, כאשר אבאר היטב כל־זה להלן. וכל זה עשה הנביא יען שהיה ירא מאד על נפשו בשהיה ידוע לרועה צאן נוקד ובוקר ובולס שקמים כמו שיספר ע״ע להלן שם, והוא גם עוד מיהודה שנואי עם אפרים ותקוע היא עיר ביהודה אשר עוד גם בנה אותה רחבעם בעת אשר יצאו אז עם אפרים מתחתיו להיות לעם לבדם, להתחזק בה נגד אפרים (דהי״ב י״א), ואיך יבוא איש כזה פתאם לאפרים כנביא ה׳ ויוכיחם ויכלימם בפשעים כאלה ויפחידם עוד גם בעונשים קשים כאלה, כאשר גם באמת כמעט שכנה דומה נפשו על הדבר הזה ע״י אמציה כלהלן שם, וע״כ ראה לבוא תחלה עמהם בדברים ע״י העמים האלה שיזכיר גם את פשעיהם ואת עונשם ועי״ז לא ירב עוד חרון אפם בו בהגיעו לאחרונה להזכיר גם פשעיהם של ישראל כמובן זה מאד, וגם השכיל להשקיט רוחם תחלה במה שגם העון האחד שזכרו בכל אחד מהעמים הוא רק מה שהרעו לישראל, כמו שאבאר, ועליו יבואם גם העונש שזכר בכ״א מהם, וא״כ ינבא גם רעת מי שהרע להם, ועי״ז יקבלו אח״ז גם תוכחתו על רעתם, וכן הכתוב שאח״ז (ב) ויאמר ה׳ מציון ישאג וגו׳, שאין לו כל מובן לעצמו ולא גם כל ענין למה שאחריו, הוא ג״כ רק הצטדקות הנביא לפני העם בראשית בואו אליהם ואך בפתחו את פיו להנבא, לכבוש את ראשית כעסם כראותם רועה מיהודה בא להנבא עליהם ולהוכיחם, והקדים הוא עצמו במה שהוא רועה ומיהודה והחל ואמר, אם ה׳ מציון (אשר ביהודה) ישאג ברוח קדשו ואם מירושלים יתן קול נבואתו יאבלו וישתוממו גם נאות מנוחת הרועים כמוני, ויחרב וייבש גם מבחר חמדת הכרמל אשר שם רעו שאנן את צאנם, כאשר כן התרידני והניעני קול ה׳ ממנוחת מקום מרעיתי גם אני לשלחני הלום להנבא, ויגע בקולו בכל נאות רבצי ואיך לא אירא מחזקת יד ה׳ אשר היתה עלי לבלתי לכת במלאכות ה׳, וכרגע הלא יחריב וישים עלי את הנוה והכרמל, ובמליצה כזאת יוסיף עוד להצטדק לפניהם גם להלן (ג׳ ח׳) ארי׳ שאג וגו׳ אדני ה׳ דבר מי לא ינבא. ובכל תחבולות אלהיות אלה באה אליו רוח ה׳ ממרום להגן בעדו מחמס בני אפרים. ומדי צדקו את נפשו לא מנע מהם גם תושיה להזכירם כי ה׳ שוכן בציון ובירושלים לחבב עליהם את המקומות הנכבדים אשר הם עזבו אותם במצות ירבעם הא׳. והנה הראה הכתוב גם את זמנו לב׳ מלכים כמו שעשה בהושע, והוא למלך יהודה אשר לו ראוי הכבוד למנות לו השנים כמו שכן נמצא בכל מקום שירשום זמן לנביא, וגם למלך ישראל ירבעם הב׳ יען כי רק עליהם ינבא, וגם רבים מדבריו לא יובנו כ״א לפי ענין ירבעם זה הב׳. ועי׳ באורי בתחלת הושע ליתר באור.

(ג) על דושם וגו׳ את הגלעד. מליצתו זו תפש אח״ז גם כותב ס׳ מלכים ואמר (מ״ב י״ג ז׳) כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש, אחר שספר שם (י׳) כי כבש את כל הגלעד (וראש ארם דמשק) ועי׳ רהב״ע. והנה כל המפר׳ אמרו כי כל על ג׳ פשעי הנאמר בכ״א מהם רצונו שאותם יסלח להם, יען כי לא השלים בהם כל נשוא מה שיגמלם ע״ז אולי נמשכו בזה אחר הדרש הידוע, אבל לפי הפשוט אם גם לא נמצא בכתוב על נושא זה כל נשוא, הדעת נוטה שהוא רק קצור לשון יען שנכפל מאמר זה ח׳ פעמים לא רצה לתת לו נשוא מיוחד אף שכן דרכו בכל המקרא (עי׳ משלי ו׳ ושם ל׳ ואיוב ה׳) כ״א שסמך בו על הנשוא הבא אחר אמרו ועל ארבעה שהוא לא אשיבנו (ריקם כרש״י או לא אשיב גמולו ובתמיהה כהרדי״א) כמו שגם הנשוא הא׳ שבא בכל המקרא בכתובים כאלה הוא ג״כ תמיד מענין הנשוא הב׳ רק במלות שונות עי״ש, אבל לא שיהיה ההפך מענינו כפירוש המפר׳ פה שעל הג׳ יסלח ורק על הד׳ יענשם, אבל מה שלא פרט בהם גם את הג׳ פשעים מה המה הוא רק להורות שלא יחוש להאריך בענינם אחר שלא אליהם הוא שלוח וע״כ לא שם על לבו לדעת כל פשעיהם הד׳ ורק הפשע שפשעו לעמו אותו שם על לבו ואותו יזכור ויפקוד והכל ע״ד משל וכמבואר למעלה, וכבר הוא גם טעם נכון למה שלא יחד להם לכל ג׳ פשעים בראש הכתוב גם נשוא מיוחד כאמור, יען שאין רצונו גם לחשבם ולפרטם אח״ז. (ד) ושלחתי אש־ואכלה ארמנות, בלשון זה החל עונש כל ז׳ העמים יען כי באו אך למשל כמבואר למעלה רק בישראל שעליהם ינבא באמת לא זכר עוד מליצה זו כ״א שאמר עונשם האמתי עי״ש. (ה) ושברתי בריח דמשק, ואח״ז יפרש שהוא בקעת און ובית עדן שמזה נראה שעמדו ב׳ מבצרים אלה לפני עיר המלוכה דמשק להגן בעדה מפני האויב כבריח בדלתי הבית לסגור על הבית מבוא לתוכו, וז״א אח״ז וגלו עם ארם כי אחר שיכבוש האויב את הבריחים תפתח כל ארץ ארם לפניו ועל נקלה יגלו אז כל עם ארם וע״כ אמר וגלו בקל. ובזה נגלה לי גם טעם עונשם זה ולא אחר, והוא כי כן גם דשו עם ארם את הגלעד כמ״ש (ג) וכמ״ש (מ״ב י׳) וגלעד הי׳ ג״כ בעבר הירדן מזרחה כבריח לפני

וי ספר פה (ג' ד') שהיה זה ע"י מה שהקדיר ה' את השמש בלקוי וזרחה על הירח רק כנגה אש כנודע וע"כ נהפך הירח למראה דם ובדם ואש הזה זרחו שניהם על המים והאדימו, וע"כ נראו גם האדים העולים מן המים אז כתמרות עשן. ומ"ש (ג' ה') תהיה פליטה הוא לעמת מ"ש בדה"י על האויבים נופלים ארצה ואין פליטה. ומ"ש (ד' א') שבות יהודה וירושלים הוא מענין שוב כמו שב את שבות איוב והוא מ"ש בדה"י וישובו כל איש יהודה וירושלים לשוב אל ירושלים בשמחה. ומ"ש (ד' ב') עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם ואמר רמ"ך שהוא עמק ברכה הנזכר שם בדה"י, אוסיף אני עוד שהוא גם ע"ש מ"ש יהושפט אלהינו הלא תשפוט בם. ומ"ש (ד' ב') על עמי וגו' אשר פזרו וגו' ואת ארצי חלקו אולי כבר עשו כן העמים האלה כפי מה שנראה ומובן מאד ממה שכבר נכנסו אז בא"י כמ"ש בדה"י והנם בחצצון תמר היא עין גדי, וכן יש לומר על מ"ש פה (ד' ג'), וכן נפרש כל מה שיספר הנביא פה מהרעות שעשה האויב אז בעם ה', שכן היה אז אף שלא הגיע ספורם אלינו, אחר שהוא קרוב לאמת בעמי קדם. ומה שזכר (ד' ד') צור וצידון ופלשת כי גם הם נלוו במלחמה ההיא כמו שזכרם גם בתהלים פ"ג שנוסד ג"כ על מלחמה זו עי' באור שם בשם הרד"ק, ומ"ש ג"כ (ד' ד') ואם גומלים אתם עלי הוא מ"ש גם יהושפט בתפלתו והנה הם גומלים עלינו. ומ"ש (ד' י"א) הנחת ה' גבוריך שפי' הורד בצווי ע"ד תפלה ירמוז על המארבים שאמר שם נתן ה' מארבים שמשמע שהיו גם הם רק מעשה ה', וכן אמר שם כי לא לכם המלחמה כ"א לאלהים, ואמר עוד שם כי נלחם ה' עם אויבי ישראל. ומ"ש (ד' י"ד) המונים המונים קראם כן גם יהושפט שם ואמר לפני ההמון הרב הזה וכן קראם יחזיאל ע"ש וכן נאמר שם באו עליך המון רב, גם ויפנו אל ההמון. ומ"ש (ד' ט"ז) וה' מציון ישאג וגו' מה שיורה כי לא היתה המלחמה בקרבת ירושלים הנה כן גם היתה בנחל פני מדבר ירואל, מה שקראו פה עמק החרוץ ע"ש כלה ונחרצה ונחל ועמק ענין אחד, ומ"ש וה' מחסה לעמו הוא במה שהם לא נלחמו באויביהם וא"כ לא נפל מהם אף אחד, כי רק האויבים הרגו איש ברעהו כמ"ש. ומ"ש (ד' כ') ויהודה לעולם תשב הוא נגד מ"ש לבוא לגרשנו מירושתך. ומ"ש (ד' כ"א) ונקיתי וגו' פי' שאנקה אז דמם של יהודה בדם אויביהם אלה אף שלא נקיתי אני ועמי כ"א שהרגו הם עצמם איש ברעהו למשחית כמ"ש והוא היפוך נא מאד. והמליץ כן להגיד כי חסד ה' גם עם האויב, וישלים ויאמר וה' שוכן בציון פי' כי לנו דיינו במה שה' שוכן עודנו בציון והופרה עצת האויב לקחתה מידו כפי שהאמינו כבר הכל לרבוי המוניהם שבאו.

באורים חדשים לספר עמוס

א (א) בנוקדים מתקוע, מתוך באורי להלן יובן למה זכר פה שהי' רועה ונוקד ושהי' מעיר תקוע שהיא ביהודה. על ישראל, הוקשה למבאר כי לא נזכר ישראל בכל הפרשה הזאת, וגם כי נבא פה על העמים ועי' מה שנדחק בזה, אבל האמת הוא כי לא נבא עמוס כ"א על ישראל לבדו, כמו שנראה לעין מכתוב (ב' ו') עד סוף הספר שידבר רק על ישראל לבד, וכנשמע גם מפי עצמו להלן (ז' י"ד וט"ו) לא נביא אנכי כי בוקר אנכי וגו' ויקחני ה' מאחרי הצאן ויאמר וגו' לך הנבא על עמי ישראל. אבל מה שזכר פה בתחלה את העמים וכ"א מהם בקצרה מאד עד הגיעו (ב' ו') אל ישראל ששם החל בו ולא עזבו עוד עד סוף הספר, הוא רק פתיחה והכנה אל עיקר נבואתו שהוא על ישראל וכמו שכל תכלית אם גם הוא תחלה במחשבה הוא הסוף במעשה, וכמו שיראו עיני כל מבין כי מה שמספר העמים שיזכור פה הוא שבעה (שהוא מספר מצויי לכל רבוי בלשוננו), ומה שיאמר כי מספר עונות כ"א מהם הוא ארבעה, וכבואו לפרוט אותם לא ימצא בכלם כ"א עון אחד, ועל כלם ינבא רק עונש אחד שהוא באש ובכלם תאכל האש את הארמנות, מה שלא יקרה שווי כזה לעולם באמתת המציאות, שאין כל זה כ"א משל ומליצה שנשא הנביא תחלה לקרבה בו אל תוכחתו את ישראל אשר אליהם לבדם שלחו ה' להנבא, ויען שבא להוכיח את ישראל על ארבעה פשעים גדולים ועצומים מאד, השכיל להקדים להם שבעה עמים משכניהם שהוא מספר הכולל את הכל וכאלו נמצא גם בכ"א מהם ד' פשעים רק יען שהוא הנביא אינו מהם לא יחוש לפרוט את כלם ולא יאריך להזכיר כ"א אחד מהם וגם זה האחד הוא בכלם חטא שחטאו

לישראל

הנביא להגיד גם את העון האחד שזכרו ביהודה כאלו הרבה מד' עונות והוא מה שמאסו תורת ה', ולא שמרו גם את חקיו, והתעום כזביהם, והכזבים הם עוד אותם שגם אבותיהם כבר הלכו אחריהם וראו הם כי נענשו אבותם עליהם ועכ"ז עודם מחזיקים בם, שהם הבמות שלא סרו מהם כמעט בכל ימי מלכי יהודה כמ"ש גם בעוזיהו (במ"ב) אשר בימיו הוא נבא ובאמת כלם עון אחד. (ו) על מכרם בכסף צדיק, בהגיעו עתה אל ישראל שהוא המטרה אשר אליה כל חצי תוכחתו כוננו, ואשר היא כל מגמת פניו בכל דבריו הקודמים, ואשר אך אליהם הוא שלוח להוכיחם על ארבעה פשעים גדולים הנמצאים בהם באמת, שהם השחד וש"ד וג"ע וע"ג, (אשר ע"כ נתן גם בכל הקודמים ד' פשעים וכמש"ל) חשב בהם את כלם כראוי לכל מוכיח באמת, והנה ידוע כי בעון הגזל כל מה שהגוזל יותר נכבד ועשיר והנגזל יותר נקי ויותר נענה ודל, ופעל הגזל יותר קל ויותר נעלם, ודבר הגזל יותר מוצער, יהיה לפי"ז החטא יותר עצום ורב, והנה כל אלה נמצאים בעון השחד, כפי שהנביא מצייר אותו כי בעבור נעלים ימכור השופט שהוא הנכבד בעם, וככר העשיר משחד עשירים, את הצדיק והאביון, ומה נקל יבואהו עוד השחד אחר שהמשחד רודף אחריו ומפציר בו שיקבל, והמתן הוא בסתר שלא יוכל להודע לעולם; וכן הוכיחם להלן (סי' ה') ד' פעמים ע"ד המשפט עי"ש, והוא כאלו ירמוז כי שקול בעיניו עון זה לבדו בכל ד' הפשעים האלה שבא להוכיחם עליהם. ומעון השחד בא להזכיר ג' העונות הנז' שנמצאו עוד בהם שהם היותר עצומים כנודע, אבל בהוסיף עוד בכלם את עון החנופה והגלויות שהוא אבי אבות כל התועבות למשול מעל מתחת למעיל לדק אשר ממעל, ולבגוד בגד מתחת לבגדי קדש וז"א (ז) השואפים על עפר ארץ, פי' בעוד שהם מתראים לעיני כל בענותם הכוזבת אשר לכל החנפים כאלו הם על עפר ארץ, הם שואפים אז למעלה בראש דלים לבלוע אותם, והוא ציור מעשה הנחש זוחל ארץ ושואף לקפוץ על ראש האדם ובאש חמתו ותאותו לטרוף ולבלוע הוא שואף תמיד את הרוח כמ"ש שאפו רוח כתנים והוא חטא הב' נגד ש"ד; ואח"ז יצייר איך שיטו את דרכם או א"ע ללכת בדרך שהענוים הולכים בעיר שהוא דרך מבואות צרות ומסותרות לבלתי התראות בשוקים וברחובות עיר, אבל מי המה הענוים האלה ואנה ילכו, הנה איש ואביו הם והמה הולכים שם במבואות אלה אל הנערה אשר בזה יחללו את שם קדשי אשר נקרא עליהם מפי כל העם הנתעים בם, והוא חטא הג' נגד ג"ע; ואח"ז יאמר (ח) כי יטו א"ע לשכב ולישן בלילה אצל המזבח להתקדש בבית אלהיהם לעיני עובדיהם כאלו ישקדו לשמור את בתי קדשיהם ויציעו שם תחתם רק בגדים חבולים פי' נשחתים כמו משחית לחבל, וע"ד בגד עדים, והם בלויי הסחבות מבגדי כהניהם אשר שם, אבל מה המה עושים שם בלילה, שם ישתו יין האנשים הענושים אשר המתקדשים האלה ענשו אותם ביום לתת יין לנסכי מזבחות גלוליהם אלה, והמה שותים בעצמם את יינם זה בלילה. והנה בחניפה זו הראה הנביא את מכסה הכזב אשר עשו להם לכסות על כל ד' הפשעים העצומים האלה, ולא הראה אותו גם בשחד כי כבר ידוע הוא שדרכו להסתתר בסתר תחת מעיל הדינים והמשפטים אשר יצטדקו בהם בכזב להטותם לכל חפציהם. ומה יאות עתה אל מה שקדם אמרו אח"ז (ט) ואנכי השמדתי מפניהם פי' מפני אלה המשפילים א"ע בשקר, את האמורי אשר באמת היה גבהו כגבה ארזים וגו' וא"כ אני הגבהתים עוד למעלה מגובה האמורי שהם השמידוהו, וכן (יוד) אנכי העליתי אתכם מגלות ושפלות מצרים, ומה רמה קרנכם אז כי אני ה' המרומם הולכתי אתכם ארבעים שנה במדבר שמם, (אשר מזה כבר מובן הוא כי לא יחיה שם עם רב זמן רב כזה אם לא בישע ימין ה' רוממה מן הטבע) ואנה הולכתי אתכם הלא לרשת את ארץ האמורי הגבוה הזה, וכן (יא) ואקים מבניכם וגו' שהפעל קום הוא ג"כ פעל מתנגד לשפלותכם הכוזבת, וגם ענין הנביאים והנזירים הוא המעלה היותר רם ונעלה במעלות האדם ואחר שאני הגבהתי אתכם בכל הגבוהות האלה למה זה תשפילו עצמכם בשקר אך למען כחש, וישאל אותם האף אין זאת ב"י פי' האף תכחישו גם ממני את כל הגבוהות האלה שהגבהתי אתכם כמו שתכחישו את כל פשעיכם במכסה הענוה הכוזבת הזאת מעיני כל האדם, וז"א נאום ה' פי' אני ה' דובר אליכם זאת אשר אני אראה ללבבכם כי ידעתם בנפשכם כל זאת כי כן הוא. וישלים דברו (יב) אבל אתם בעצמכם מאסתם בכבוד האמתי הזה כשפלים ונבזים באמת ותשקו ע"כ את הנזירים וגו'. ויש להעיר עוד כי במ"ש השמדתי את האמורי מפניהם שלשונו זה יורה כי הוא כמתנחם על מה שעשה כן, כי הם גרועים בעיניו מן האמורי וכי טוב בעיני ה' רשעה מגולה בגאון כאמורי, ממסותרת בענוה נכזבה. ומ"ש (ט) וחסון הוא כאלונים כבר מבואר הוא בבאורי על שרש חסן בישעי' א', שהוא מענין הש' חסה והונח על החוזק אשר לעצם מה מצד חזקת עצם אחר אשר הוא חוסה בו ויתואר האלון בתאר חסון ע"ש שרשיו מתפשטים

בעומק

א"י אשר בעבר הירדן מערבה לבלי את לאויב לעבור אליה והיה זה ג"כ כל כונת חזאל לשבור לישראל תחלה את הברית הזה וכן גם הגליתו אח"ז ע"י תחבולה זו להבקיע גם אל א"י כלה כמש"ש י"ג כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש. ועתה נוכל להבין גם אמרו שם (י') החל ה' לקצות בישראל בבנין הכבד מגרם קצה המורה הפך הפעולה אשר בקל כפעל נגזר מן השם ויהי' פירושו לפי"ז כי החל ה' להסיר מארץ ישראל את הקצה שהוא הגבול הסוכך והמגין עליהם, וע"ז ישלים דברו שם ויכם חזאל בכל גבול ישראל פי' שהכה ושבר להם את כל הגבול אשר עמד והבדיל עד כה את כל צר ואויב מלבוא אליהם לא"י המערבית ואח"ז הוא הולך ומפרש שם את כל הגבול הזה ופורש את כל ארץ עבר הירדן מזרחה מקצה הדרומי עד סוף קצה הצפוני העובר גם על פני כל רוחב א"י המערבית והוא אמרו שם מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי מערוער אשר על נחל ארנון והגלעד והבשן אשר פה (ג) כלל הנביא את כל עבר הירדן המזרחי הזה בשם הגלעד לבד וכמש"ל (הושע י"ב י"ב עי"ש). והוא הטעם אשר גם מלכי אשור התחכמו לכבוש את הגלעד תחלה (אחר שהשיבום מלכי ישראל) כמ"ש מ"ב ט"ו ודהי"א ה' עי"ש והוא דבר אמת וכמ"ש חז"ל בערכין ור"א בפתיחתא דאיכה סב"ר וכ"ג וחש"מ גלו תחלה. (ו) **גלות שלמה**, עי' רש"י ובאור ויש לפרש גם מענין שלום וכמו שלמים הם אתנו, וזה כל עיקר חטא המסגר בכ"מ, כי לא יתכן המסגר כ"א בהיות הנסגר מאמין כי המסגיר בשלום עמו והוא בוגד בו ומסגירו, וברבות הנביא להגדיל חטאם זה באר היטב בשם זה את רוע עניינו. ויש לפרש עוד כי קרא לירושלים בשם שלמה במשקל נקבה כמו ויהי בשלם סכו במ"ז, וכבאורי האמתי בירמיה על הגלת שלומים שפי' גלות ירושלים עי"ש. (יא) **ויטרוף לעד אפו**, האף הזה שחשבה רבקה כי לא ימשך לעד והמרה עד שוב אף אחיך ממך האף הזה טורף את יעקב לעד. (ובימינו עתה התלו דברי רבקה לקום). (יד) **בתרועה ביום מלחמה**, אמר זה נגד מ"ש כי בקעו הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם שהמובן הוא שעשו כן תמיד מעט מעט עד שהרחיבו כן את גבולם ופעל בקוע הוא הכנס בחזקה ועשו זה רק דרך שודדים ובלי כל הודעה לצד השני למלחמה ואני אעשה בתרועה שאודיעם למלחמה כדיני כל הנלחמים. (יד) **והצתי אש בחומת רבה**, לא ראיתי מי שהעיר למה נאמר בכל ז' העמים שהקדימם לישראל פה למעל, ושלחתי אש, חוץ מבני עמון שעליהם אמר והצתי אש. ונראה לאמת כי המבעיר אש בעצם רך ויבש אשר בהגיעו את האש בעצם זה, האש הולכת בחפזון ובוערת על נקלה עד שתאכל את העצם כליל, ע"ז יפול לשון שולח אש שהאש בעצמה הולכת ובוערת כציר שלוח, אבל המבעיר אש בעצם קשה כמו המתכת וכדומה שהמבעיר צריך בכל עת הבערה לשוב ולהבעיר פעם בפעם את האש עד כלות הבערה ע"ז יפול לשון הצית אש, והנה ידוע כי העיר רבת בני עמון היתה עיר בצורה וחזקה מאד כמו שזה נראה הרבה בסה"ק, ע"כ אמר בה והצתי אש בחומת רבה, וכן אמר יחזקאל על עמון (כ"א ל"ו) באש עברתי אפיח עליך, בדמותו אותו שם לחרב ברזל, אשר לא תוקד באש כ"א בהפיח עוד עליה, והנה זה אשר יאמר גם פה הנביא והצתי אש בחומת רבה וגו' בסער ביום סופה כי יצית בה האש ע"י שיפיח עוד עליה ברוח סופה וסער. והנה גם ירמיה אמר על עמון (מ"ט ב') ובנותיה באש תצתנה. (טו) **והלך מלכם בגולה**, על שהרחיבו גבולם בארץ לא להם יעזבו גם את ארץ שלהם.

ב (א) **על שרפו**, אין זה כ"א מ"ש הרד"ק שירמוז אל מ"ש מ"ב ג' כ"ז, כי תפש מלך מואב את בן מלך אדום בהבקיעו אליו והעלהו לעולה על החומה, ובזה העלה קצף גדול על ישראל כמש"ש. וע"כ פרט הנביא חטאם זה כמו שכן עשה בכלם להזכיר רק מה שחטאו לישראל כמבואר. (ב) **ומת בשאון מואב בתרועה וגו'**, כי הוא לקחו ושרפו בדרך שוד וחמס, ומואב ימות ככל המומת במשפט שהוא בשאון עם רב ובתרועה ושופר. ועל ששרפוהו בלי משפט אמר (ג) והכרתי שופט וגו' וכל שריה אהרוג עמו על שהיו עמו באותה עצה. (ד) **על שלשה פשעי יהודה**, את יהודה שם הנביא לאחרון בפתיחה זו יען כי הוא הקרוב והראוי לעבור ממנו אל ישראל שהם תכלית נבואתו, וגם כי בזה הוסיף עוד יותר להשקיע רוח חפש של ישראל בראותם כי גם את יהודה בני ארצו ומולדתו של הנביא יוכיח ג"כ על פשעיהם, ולא יחר להם עוד כבואו אח"ז להוכיחם גם אותם, ותשוב ותראה כי יען שגם יהודה הוא מן השבעה שראה להקדימם לישראל ולא גם אליו הוא שלוח להוכיחם ע"כ לא רצה לחשוב גם עליו כ"א חטא אחד להשוותו אל יתר שבעת העמים שזכרם תחלה. אבל יען שגם יהודה הם בני עמו, וידע גם אותם יותר מכל משפחות האדמה כמ"ש כן להלן (ג' ב') גם על ישראל שע"כ יפקוד ויזכור שם כל ארבעת פשעיהם, ע"כ השכיל

הנביא

והנה בעת שיצא אז משל זה מפי עמוס בעת שהי' גם הושע מתנבא בישראל במקום זה והוא מתנבא שם במקום אחר והעם יחזיקו את הושע לנביא אמת ובו בעמוס יריבו שהוא נביא שקר אף ששניהם יחדיו הולכים בנבואתם בדרך אחד כפי שכן הי' אז כל זה במציאות, הי' אז משלו זה מובן ונגלה מאד לכל השומעים אשר ראו ושמעו דברי שניהם כל היום וכל המדובר עליהם בעם, מה שעתה הוא כספר החתום אם לא נשאנו עינינו לראות ולבחון את המציאות כפי שהי' אז. אבל לבל יוסיפו העם לריב בו ולומר הלא אם גם דבר כך ה' הי' לך לכבוש הנבואה, בדעתך כי לפי מה שהוא ערכך אין שומע לך מאת העם ואולי עוד יקרך רע, ע"כ יקדם להשיבם גם ע"ז מצד הטבע כי לא יוכל הנביא לעצור בעד נבואתו ולכלוא בקרבו רוח ה' כי נורא הוא וכמ"ש ירמי' כאש בוערת עצור וגו' כלכל לא אוכל, וע"ז יביא להם המשל מטבע האריה והכפיר ויאמר (ד) הישאגו אלה ביער ממעונתם בלתי אם לכדו כבר טרפם (רמ"י), ואין זה המשל כמשל איוב הינהק פרא וגו' כי הפרא והשור ינעקו מאין להם אכל כמש"ש, אבל פה נהפוך הוא כי הארי והכפיר שואגים אחר שלכדו הטרף אבל אין גם זה בלי סבה ואם גם היא נעלמת מעם והוא מה שלא יוכלו לכלכל בקרב לבם את רוח נקמתם וחום חמתם והטבע אוכפו להוציא ולהקל מעל לבו את רוחו זה בשאגתו זו, שכן הוא גם ענין הנביא אחרי השיגו את נבואתו, כי דבר ה' אשר כאש בקרב לבו אוכפו להרים כשופר קולו ולהנבא, ומה נפלא משל שאגת האריה את טרפו להשגת הנביא את הנבואה. והנה במשל זה השכיל להוכיח ב' הדברים בנמשל כי כמו שלא ישאג האריה אם לא לכד, ואם לכד נמנע הוא שלא ישאג, כן הנביא לא יקרא בגרון אם לא הי' דבר ה' אליו כפי שחשדוהו, ואם היתה עליו יד ה' נמנע הוא ממנו שיכבוש נבואתו ולא ינבא. ונגד מה שלא יאמינו גם בנבואה עצמה בכלל, ויאמרו כי גם אם יפלו לפעמים ביד אויב וכדומה ברעות, לא מה' הוא כ"א מסבה מקרית שהאויב חזק והם חלשים וכדומה בסבות, וכמ"ש להלן ד' כי לא שבו עדיו בכל מה שהרבה להכותם ע"ז יאמר (ה) שגם הצפור היותר חלש בעוף השמים לא יפול על הארץ בלתי אם שמו לו מוקש ובסבתו יפול כן לא תפלו אתם כ"א בדבר ה' והוא ישים לכם את האויב וכדומה למוקש הקרוב וחטאותיכם הם המוקש הרחוק. ונגד מה שיאמרו עוד שאם גם יקרה שיעלה עלינו האויב הלא גם ישוב כשבא ולא שיחריב ארצנו ואותנו יוליך בגולה כמו שאתה והושע מתנבאים וכמו שכתב אמצי' במאמר וישראל גלה יגלה, וכאשר כן גם הי' פעמים רבים כעלות עלינו מלכי ארם וזולתם שכן גם שבו, ישיבם גם ע"ז היעלה פח וגו' ולכוד לא ילכוד, פי' הלא ידעתם כי גם בכל פעם שעלה עליכם צר והאויב לא שב מכם ריקם כ"א שהרג בכם רבים או ששבה שביכם, או ששלל אתכם, או שכפרתם פניו במתן ושחד כמ"ש בכתובים, ולמה לא תאמינו כי כן גם יעלה עליכם עוד ליום אשר אמר ה' ויקח גם את הכל. והנה יפליא עוד להמשיל משל מן העם עצמו על הנביא עצמו, ויאמר (ו) הלא הנה יש יום שגם אתם העם מרימין קול ומריעין ותוקעין בשופר, ואין גם זה בלי סבה אוכפת אתכם להשמיע קול ולהריע, והוא יען כי יחרדו העם לרעה ההולכת ובאה אל העיר ויעירו בזה את כל העם להשמר בכל יכלתם מן הרעה הבאה, והלא זה עצמו הוא גם ענין הכרח קריאת הנביא בקול לבשר הרעה אשר יראה במראה הנבואה ולהזהיר את העם לשוב אל ה' כמוני היום והנביא ביד ה' כשופר ביד העם. והנה ישגיב בכח רוח קדשו ללכת עוד מן המקום הזה במשליו דרך אחורנית עד שובו אל המשל אשר יצא ממנו וכה יעשה ויאמר, הנה קול השופר בעיר יעיד על סבתו כי רעה באה אל העיר והעם חרדים ממנה, והרעה תעיד כי אך ה' עשה זאת (כמשל הצפור) וכאשר גם ה' לא יביא הרעה בלתי אם גלה סודו תחלה אל הנביא להזהיר את העם (כמשל השופר) הנה ע"כ גם כל רעה אשר עדנה עתידה לבוא כבר גלה ה' גם אותה תחלה לנביאו, וגלוי זה אל הנביא שלא יאכף עליו פיהו להנבא אל העם ולהרים כשופר קולו מיראתו את דבר ה' (ח) כיראת כל השומע שאגת האריה, ואם גם אני שמעתי היום שאגת אריה דבי עילאה זה ה' ית' איך לא אנבא, והנה שב אל משל האריה (ד) אשר שם המשיל בו את הנביא, ופה המשיל בו את ה' ית' והבן. והנה אחר שהקדים פה להצטדק עוד הפעם, בא לפקוד גם יתר עונותיהם כפי מ"ש (ב) אבל הוא עודנו כמפחד להגיד בעצמו את פשעיהם על פניהם מטעם האמור ע"כ הוא (ט) מצוה לקרוא לבני ארמנות אחרות שיבואו המה כעדים לראות בעיניהם את מהומות העשק והעשוקים אשר בשמרון, וכן יאמר אל העמים פה להלן (יג) שמעו והעידו. וקרא אל היושבים בארמנותיהם בעמים שהמה ידעו להבחין בראותם כי אך (י) חמס ושוד אצרו ישראל בארמנותיהם (מה שבארמנותם בארצם אינו כן), עד שלא ידעו ישראל עוד עשות נכוחה פי' לאסוף אוצרות צדק ונכוחה, ועשות הוא מענין אסיפה כמו עשו בחרן עושה עושר ועוד רבים, ויעמוד פה הכן המקור עשות לעמת האוצרים,

ונכוחה

בעומק ובתוך האדמה הקשה ועי"ז יחזק מאד שלא יטה לנפול מרוב ענפיו ומרוב גבהו ושיכבד מאד להסיעו ממקומו יען כי יתקע בחוזקת אדמתו שהעמיק להשרים בתוכה, וע"ז אמר ואשמיד פריו ממעל לעמת כגבה וגו' שאמר, ושרשיו מתחת לעמת וחסון שאמר וכפי באור זה ועי"ש עוד.
(יג) הנה אנכי מעיק וגו', עתה הוא בא אל העונש גמול הפשעים שזכר, והנה הגדיל תושיה לבלי הגד עונש הפשעים עצמם כ"א למוד להם ראשונה מנת מדת החנופה והלביעות אשר כסו בה על כל הפשעים האלה, והנה הפעל העיק ענינו לבוש ולחוץ בחוזקה דבר מתפשט בנוגה להשפילו ולנמכו ברב כח, וז"א הנה אנכי אעיק באמת את נבהכם תחתיכם למטה ואשפילכם בידי החזקה לא כמו שתשפילו א"ע בחנופה ובשקר ועל נקלה, ואומר לנכח השומע כאשר תעיק וגו' פי' כמו שאתה מעיק את העגלה (ע"ד בוחנה נרה) המלאה לה עמיר שמשאו קל ונפוחו רב מאד ע"כ עומסים עליהם עמרים רבים מאד עד שיגיע לגובה רב מן העגלה ולמעלה, ולבל יפלו מעליה בנסוע העגלה לקלותם ולגבהם, יעיקו את העמרים בכח אמיץ במוטות ובחבלים עד שכובשין אותם מאד תחתיהם למטה לתוך העגלה ולא תפול עוד מהם צרור ארצה, ומה מאד יאותו עתה לזה, הכתובים הבאים (יד — טז) שיעתיק בהם את המשל הזה מהעקת העמיר בתוך העגלה לבל יוכל להשמט כל מאומה מהעמיר אל מחוץ לעגלה, אל הנמשל שהוא עם ישראל (שהגביהם ה' כמש"ל) שיאבד להם כל מנוס ומפלט מיד צר להמלט מן המועקה אשר יציק ואשר יעיק להם מכל צד, ואמר מקל פי' אף מן הקל כעמיר הזה ומכש"כ מן החזק כלהלן, וכפל את הענין הזה ג"כ עד שבע פעמים כמעשהו בז' עמים אשר בראש ספרו וכמבואר. (טז) ערום ינום, לבל יסתור את הכתובים הקודמים אין לפרש פעל זה כ"א בדרך הקשור והתנאי ופי' שאף האמיץ בגבורים אם אך היה לו מנוס היה נכסף לנוס גם ערום להקל מנוסתו, ויתורגם (נאקט מעכטע ער לויפען).

ג (א וב) שמעו וגו' רק אתכם, ככלוהו לדבר על ד' פשעי ישראל והנמשך אליהם מעונש החנופה שבכלם, בא עתה להצטדק לפניהם גם בפירוש על מה שפרט בהם כל ד' הפשעים לא כמו בכל הקודמים, ואומר שהוא יען שידעתי אתכם ואת כל מעשיכם ממצרים ועד הנה ע"כ ידעתי גם לפקוד ולהזכיר את כל עונותיכם כלם כן אלה הד' וכן אלה אשר אבוא לפקוד עוד להלן. ואפקוד הוא עתיד המתמיד. וכ"ז ע"ד מליצה. וסרה בזה התלונה הקשה אשר מעולם על הכתוב הזה כנודע. אבל כהוליאו מפיו שיפקוד עליהם עוד עונות ועונשים וכבואו גם לעשות כן והוא מן הכתוב ס' ולהלן וכן בכל הספר נפלה עליו שנית פחד העם, שחשדוהו להיותו רועה נעתק עתה מעדרו ומעם יהודה שונאיהם, שבא רק למרות עיניהם כמ"ש אמצי' להלן אל המלך קשר עליך עמוס, ע"כ שב להצטדק עוד הפעם וג"כ בשבעה משלים כמו שעשה בתחלת נבואתו, ולחזק יותר ענין כלם עשאם כלם ע"ד שאלה שוללת המחייבת יותר ממאמר מחייב בעצמו כנודע בדרכי המליצה.
וכמה שהצדיק נפשו שם בקצרה לפני ז' המשלים, שהוא מש"ס (א' ב') ה' מציון ישאג וגו' ואבלו נאות הרועים כפי באורי שם, הוסיף גם פה להצטדק במאמר כזה לאחר ז' המשלים, והוא פה (ח) אריה שאג וגו' מי לא יירא · רק שגם אותו אמר פה ע"ד שאלה שוללת לחזקו יותר. ואלה המה ז' משליו: (ג) הילכו שנים יחדיו, זה משלו הראשון כבר נלאו בו כל המפר' למצוא בו טעם מה, והוא מבואר מאד עפ"י מה שהעירותי כבר למעלה כי רק בשני נביאים הושע ועמוס הראה הכתוב את זמנם למלכי ישראל ורק לירבעם בן יואש להגיד כי עיקר נבואתם היה רק לישראל ורק לענין ירבעם זה, והוא יען כי בימיו שב ה' לנסות עוד את אפרים בהטיבו לו להרחיב גבול ארצו עד מאד אולי בזה ישוב וגם המה להיטיב דרכם, ולמען יחזק עוד פעל נסיונו זה שלח להם עוד ב' נביאים אלה להוכיחם אז, מה שלא עשה כן בכל ימי מלכי ישראל זולתו, הכל כמו שבארתי בתחלת ס' הושע וס' זה עי"ש, והנה אם גם לא שמעו ישראל גם בקול הושע עכ"ז לא מצאנו שיריבו עליו לכחש בנבואתו והאמינו בו שהוא נביא ה' כי ראוהו ראוי לנבואה יען שלפ"ד חז"ל גם בארי אביו הי' נביא ה', וגם לפ"ד הכתוב בדה"י א' ה' הי' גם נשיא לראובני ושבט ראובן מאפרים הוא, משא"כ בעמוס שבו מצאו מקום לכחש גם בנבואתו כפי שהי' בו ההפך מכל אלה כאמור וחשדוהו כי שלחוהו מיהודה רק להמרותם כדבר אמצי', וע"ז בא אליהם עמוס בחזקת שאלה מסליית זו, הילכו שנים יחדיו בלתי אם נועדו תחלה למקום אחד אשר משם יצאו ללכת יחדיו למקום פלוני, וכן אחרי שעיניכם הרואות כי אני והושע שנינו הולכים ומתנבאים בקרבכם בסגנון אחד שהוא תוכחות ועונשים בשם ה' אלהי ישראל ובעת אחת וגם שהדבר הזה הוא לכם לראשונה הלא כל זה לכם לעד כי נועדנו שנינו במקום אחד ומשם יצאנו שנינו כאחד לבוא הלום בדבר ה' והוא משל נעים למה שקבלו שניהם הנבואה ממקום אחד שמשם יצאו להנבא שהוא מאת ה' ית',

והנה

ופתח במה דסיים שהוא העושק. ויען כי המאמר הקודם היה רק הקדמה כנז' ע"כ הפך שם את הסדר לסימן. (ב) ונשא אתכם, ה' שזכר ע"י האויב, ואמר ונשא נגד הביאה בכתוב הקודם והמ"ם תמורת הנו"ן באחריתכן, ואמר כן אל הנשים שזכר כי אתכן יוביל מזה בנות שהן היות קטנות שתואכן כמו נגא בדחז"ל אשר מזה גם לגנות (אוה"ש), ואת אחריתכן שהוא העושק שזכר (ורמז להן בשם זה שכ"כ הרבו לעשוק עד שהי' נשאר גם אחר מותן) אותו יוביל בסירות דוגה. (ג) ופרצים תצאנה, אומר אליהן כי תעשו פרצים בארמנותיכן שהם אוצרות החמס שזכר לעיל שהאוצרות היו בבתים שלפני החצר ועשו פרצות בכותל האחרון (שלא יראהו האויב שהוא ברחוב העיר) לצאת דרך הפרצות אשה נגדה פי' כל אשה נגד חדרה שישבה בו להשליך חיש את היקר אשר בכל האוצר אל תוך ההרמון שהוא בית הפלגשים הנקרא (הארעם) שמנהג ארצות קדם להיות הבית הזה באחורי הבתים שלפני החצר להסתיר נשיהם מעין זולתם, והי' נ"ל והשלכתן אבל יען שהוא עבר נהפך לעתיד הוסיף גם ה"א העתיד מן תשלכנה לזוג את המלה עם ההרמונה. (ד) באו בית אל ופשעו, עתה שב מן העושק ובא אל העגלים והנה יחשוב פה בעגלים חמשה פשעים שתחלתם והביאו לבקר וגו' ועליהן יחשוב אח"ז חמשה עונשים שכבר ענה אותם ע"ז, והם כלם כפי מדת הפשעים, כי מ"ש (ה) קראו נדבות השמיעו חשב זאת להם לב' פשעים כי הנדבות עצמן הן חטא בפ"ע כי על קרבנות חובה שחשב תחלה יוכלו להצטדק עוד מעט על מה שהקריבום לעגלים ולא בירושלים יען כי כן היתה מצות המלך והשרים עליהם, וכמו שגם הושע אשר נבא להם עם הנביא הזה יחדיו (לעיל ג' ג') הפך ג"כ בזכותם זה (הושע ה' י"א עי' באורי שם) משא"כ בנדבות שהן מחפץ לבם ואהבתם לעגלים, ועוד הוסיפו לחטוא בזה מה שקראו והשמיעו עוד את נדבותיהם לכל העם להתפאר עוד ברוח נדיבתם לעגלים, ואולי גם מ"ש אח"ז כי כן אהבתם ב"י נמשך רק על השמיעו ופי' השמיעו לכל העם כי כל כך אהבתם עבודת העגלים עד כי נשאכם לבכם גם להתנדב להם. ובזה סרה גם הכבדות מה שחשב בג' פשעים הראשונים לחטא מה שלא עשו כתורה (רש"י ובאור) ועזב את העיקר מה שהקריבום לע"ג, אבל הוא מטעם הזכות האמור, וטעם הלווי שיחטאו אבאר פה (יב), ועתה כשובה ונראה כי לעמת מה שהותירו לבקר זבחיהם שהוא מרוב הבשר בא העונש (ו) נקיון השנים מאפס בשר כי הבשר יבוא בין השנים, וגם א"א לאכלו מבלעדיהם וע"ד הבשר עודנו בין שניהם, ולעמת מה שאחרו המעשרות לג' ימים בא העונש (ז) להקדים לעצור את הגשם בעוד ג' חדשים לקציר להביא את המארה גם בטבל, כי כמו שהגשם בעת הקציר קללה היא כן הוא עצירתו בעוד ג"ח לקציר, והנה הקדומה היא נגד האיחור וג"ח נגד ג"י, ואמר והמטרתי וגו' שיהי' לאות כי מה' הוא ולא בטבע כרד"ק. וכן אמר מלאכי (שם ג') כי על מה שחטאו במעשר התבואות נענשו במארה בתבואה. ואמר (ח) ונעו שתים שלש ערים ג"כ נגד ג' הימים, כי גם שתים עם עיר האחת הם ג"כ שלש ערים שישברו למאם במי עיר אחת. ולעמת מה שהקטירו את החמץ שאסרתו התורה יען שכל חימוץ הנעשה נחדש הוא רק אות הקלקול לדבר הנחמץ וא"כ הביאו את המקולקל לה' (אם גם הי' לבם לשמים לפי זכותם האמור עי' הושע שם שם) בא העונש ע"ז מה שקלקל ה' להם את כל תבואותיהם בעודם בשדה בכל מיני הקלקולים שיקרו להן בטבע לעתים רחוקות והוא מה שיפס (ט) בשדפון וירקון וגו' והמקולקל הנשאר יהי' להם לאכלה כל השנה תחת מה שנתנוהו הם לאכילת המזבח. ולעמת מה שקראו בקול את הנדבות והעבירו והשמיעו הקול עד למרחוק בא העונש לשלוח אליהם ג"כ ממרחק מדרך מצרים את הדבר ולהעלות משם את ריח באוש מחניהם עד לשמרון לאפם שהוא ג"כ מהלך אוירי כמו העברת הקול כנודע וכמ"ש המבאר. ולעמת הנדבות עצמן אף כי רוח נדיבה מעלה היא אבל יען שהפניתם אותה למקום חטא ועון הענשתי אתכם עליה כעל מדה הרעה שכנגדה בקנה השני שהוא תאות הבלע והחמס (כי הנדיבות לע"ג הוא כילות לה' כמובן) שהיה ראשית חטאת סדום ועמורה (יחזקאל ט"ז) וע"כ (יא) הפכתי בכם כמהפכתם, ולבל יקשה מאמרו זה הלא מאנשי סדום לא נשאר אז שריד וישראל עוד על אדמתו, יאמר כי גם אם ישכם עוד הנכם אובדים כבר וכמו האוד המוצל משרפת סדום ועמורה שלא הי' בו עוד כל ממש. והנה חשב את העונשים ג"כ כפי הסדר שחשב את הפשעים והקדים את הדבר למהפכת סדום כפי סדר המלות במאמרו וקראו נדבות וק"ל. והנה אחר שאחז הנביא בתחלת ספרו במספר שלשה וארבעה וכפל אותו עד ח"פ נעתק עתה לספר חמשה שאחריהם ואחז בו מזה והלאה עד סוף הספר בכל מכפלותיו במליצות הנשגבות כפי שאעיר ע"ז להלן בכל מקום בואם. אח"ז יאמר (יב) לכן כה אעשה לך פי' לכן אשר לא שבתם עדי (שהוא תשובת הלב כפי באורי הושע י"ד ב' עי"ש אשר כן גם אמר הושע ז' י"ד ולא זעקו אלי בלבם) בכל חמשת העונשים כמ"ש הנביא בפירוש בכ"א מהם, לכן כה וככה אעשה לך ישראל גם מהיום והלאה

ונכוחה נגד חמס ושוד. (יא) לכן וגו' צר וסביב הארץ, לפ"ד המפר' אין מובן למלת לכן פה, אבל כה יאמר יען כי כל ארמנותיך מלאת חמס לכן אמר ה' לבנות לך לאוצרותיך אלה ארמון גדול אשר חומותיו יהיו מן הצר אשר יצור עליך סביב לכל ארצך, למען לא תוכל להפליט החמס והשוד דרך הגבולות, ובזה אשר יצור עליך מסביב יוריד ממך עוזך כי תרפינה ידיך מפחדו ואז יהיו כל ארמנותיך נבוזים כי לא תעוז עוד להציל. (יב) ינצלו ב"י וגו' בפאת מטה, עי' מפר' כי לא הצילו את הכתוב הזה מכבדותו יען כי פרשוהו כלם שינצלו רק החולים מהרג האויב מה שלא נזכר כלל ההרג פה בכל הפרשה כי לא דבר פה רק על אוצרות החמס שיהיו לבז, ועוד אם לא ינצלו רק החולים ויתר כל העם נהרגו א"כ מי היו הגולים משמרון, ועוד למה באמת לא יהרוג האויב גם את החולה, ועוד כי לא השוכב בפאת מטה הוא נעלם מעיני ההורג הבא אל הבית, ועוד כי החולה דרכו להשתרע על כל המטה כלה, ולא בפאת ממנה, ועוד כי להלן (ו' ד') יזכיר הנביא מטה וערש לתענוגות ולא לחלי כדבריהם, אבל לדעתי ידבר הנביא גם פה רק על בזת האויב והוא נמשך למ"ש ונבוזו ארמנותיך ויאמר כי ינצלו בעלי הארמונות האלה היושבים בשמרון (כפי מ"ש גם ע' ו') רק בפאת מטה אשר החביאו שם מעט מחפציהם היקרים לרגלי החולה או הישן שם או למראשותיו תחת המצעות, והבא רק לבוז בז לא יתאכזר להניע את החולה או הישן ולחפש שם, אחר שמלא הרבה גם בלעדי זה, או שלא יעלה גם על דעתו כי נצפן שם מאומה, וכן ינצלו בדמשק ערש שהוא כמו הפוך בערש דמשק עי' באור. אבל לפי באורי זה ייטב יותר לפרשו עפ"י מ"ש המבאר שבערבית קורין למצעות משי בשם דמשק, אבל באמת יש עוד היום בגד משי מרוקם מעשה חושב ועושין ממנו מרבדין לפרוש על המטות לנוי ונקרא דאמאסט עי' ס' מלות זרות וכן הוא באוה"ש והוא ע"ש העיר דמשק שמשם יצא בגד זה ראשונה, ולפי שירבעם שבימיו נבא השיב את דמשק (כמ"ש מ"ב י"ד) ע"כ רבו אז מרבדין אלה גם בשמרון שהביאום מדמשק, וא"כ אין להפכו עוד כי יאמר שגם במה שהחביאו מחפציהם בדמשק שעל הערש ינצלו בו ג"כ, והפעל ינצלו בא על הקונה תחת הקנין, כדרך הלשון כמו כבד מאד במקנה, וכמש"ל קל ברגליו, ונבוזו ארמנותיך תחת האוצר בהם, וכן ובזזו את בוזזיהם פי' רכושם, כן יאמר על המציל מה מרכושו כי האיש נצל ברכושו הפלוני והכונה כי נצל מנזק, ע"ד ואתמלטה בעור שני. (יג) שמעו והעידו בבית יעקב, הוא סוף דבריו אל העמים אשר קרא אותם (ט) להיות לעדים על עונות ישראל ויבקש אותם עתה שיהיו הם גם המעידים בם על עונשם (ולא הוא, וכל זה ימליץ להראות יראתו מפניהם). והנה מזה והלאה אשר יבוא לפקוד גם על עונשם חלק הנביא ברוח קדשו (להיות הקשור נדרש מאד אל הנשגב) את העונשים כלם רק על שני ראשי עונותם והם העגלים מן החטאים שבין אדם למקום, והחמס והעושק מן החטאים שבין אדם לחברו, ובכל דבריו מזה והלאה ישוט הנביא ברוחו רק על שני הראשים האלה מדלג ומקפץ מזה לזה במליצותיו עד סוף הספר כאשר אעיר ע"ז להלן בכל מקום, ובהערה זו יסורו כל הקשות במשך הכתובים להלן. וזה גם אמרו פה (יד) ביום פקדי וגו' פי' בעת שאוכיחם או שאענשם על פשעיהם אוכיחם ואענשם על מזבחות בית אל וגו' שהם העגלים וגם (טו) והכיתי וגו' בתי השן וגו' שהם הם הארמונות שאצרו בהם חמס ושוד כמ"ש (י), וכן בכל מקום שידבר להלן על החמס והעושק יזכיר בתים או היכל או ארמון כאשר תראה במה שיבוא, וממ"ש כי המזבח יגדע ויפול והבתים יוכו ויאבדו וספו נראה כי ינבא על עונש הרעש כמ"ש (א' א') שנתים לפני הרעש. וכאשר שמענו ב' חטאים אלה בכל דברי עמוס פה ולהלן על עיר שמרון כן הלינו גם למעלה בדברי הושע בן דורו ובן גילו ובן זמנו בנבואתו על ישראל ואפרים, ואשר הם השנים אשר ילכו יחדיו וגם יחדיו נועדו ויצאו ממקום אחד להנבא כמו שבארנו פה (ד), כי כאשר המליץ הושע ברוחו כי בא ה' בימי המצור לתוך העיר שמרון, הרים להם מכל חטאותיהם את ב' החטאים האלה שהם העושק והעגלים ודבר רק על שניהם בכל המענה ההוא כפי חלוק המענות אשר הראיתי בבאורי שם, כמ"ש (י"ב א' וב') ובכחש ובמרמה כזב ושוד, ועוד שם ח' מאזני מרמה לעשוק אהב, ושם י"ג ב' זובחי אדם עגלים ישקון עי"ש עוד, וא"כ כל המאמר הזה שהוא מן שמעו עד שמעו (יג — טו) הוא כענין הקדמה ופתיחה לכל דבריו הבאים אשר יסבו כלם רק על ב' הקוטבים האלה העגלים והעושק כמו שאבאר, וכמו שעשה הקדמה ופתיחה לדבריו בתחלת ספרו לפי באורי עי"ש, וכענין ההקדמה הקצרה שעשה גם הושע המתנבא עמו שם באפרים לפני החלו את מענותיו בזכרון עונותם בימי קדם והוא שם (ט' ט') העמיקו וגו' יזכור עונם יפקוד חטאותם, ועי' באורי שם.

ד (א) בהר שמרון העושקות דלים, עתה בא להחל מענותיו על דבר ב' החטאים האלה

נשגב. וז"א (ד' ה' ו') דרשוני וגו' ואל תדרשו בית אל והגלגל וגו' דרשו את ה' וגו' נגד מ"ש בתחלת זה המאמר (ד' ד') בואו בית אל ופשעו הגלגל וגו', ודרש את הכפל בגלגל גלה יגלה, והנה השכיל גם לתקון בסופו את לשונו בתחלתו שהוא בואו בית אל ופשעו וגו' שהי' ע"ד ההתול והגזום אבל שלא יתן מקום לטעות תקנו פה ואמרו ע"ד האמת ואל תדרשו בית אל והגלגל לא תבואו ובכן גם השלים מאמרו בחמשה צווים שנתן להם פה. גא וחשוב: ובבואו עתה לעבור עוד הפעם מן העגלים אל העושק כמש"ל, לא יעזוב עוד ציורו זה למען לא תהי' ההעברה בדלוג פתאומי: כ"א שיחל לדבר על העושק ג"כ בציור המערכה שערך את ישראל עומד הכן לחטוא ברב פשע, לקראת ה' הנצב ג"כ לריב עמם ברב כח השוגשים כמדת פשעיהם וע"ז ימליץ ויאמר הנה מלך זה יעמוד העם (ז) ההופכים ללענה משפט וגו' שהוא העושק הגדול שזכרו בראש ד' הפשעים שחשב בישראל לעיל ב' ו', אבל מלך השני עומד לדין עמו אלהינו זה ההופך הפיכות רבות ושגבות מהפכם זה (עי' רש"י) כי הוא ה' (ח) עשה גם הכימה גם הכסיל שלפ"ד חז"ל האמינו אז כי ב' מזלות אלה הם שרי הקור והחום שהם ב' הפכים, וכן יהפוך תמיד לבקר צלמות הלילה, וגם הפך הפוך מזה שיחשיך תמיד כל יום ללילה, וגם יביא לעתים שטף מי הים על היבשה ויהפוך אז את היבשה לים, ואח"ז ירמוז להם שגם תקפם עתה בימי ירבעם זה הוא ג"כ ממה שהפך ה' להם את מדת דינו לטעם למען נסותם עוד כמש"ל וז"א (ט) המבליג שוד על עז, והפרש המלות תחלה, הנה כבר בארתי בישעי' כ"ד א' וירמי' ח' י"א כי שרש בלג ובלק הוראתם בשרש קבל וגם הם מענין קבלה והכיל דבר והתאפקות שכלם מענין אחד ועי"ש, ושוד הוא כמשמעו בכל מקום מענין היד ושבר ולא תאר לשדוד או לשודד כדעת המפרש' הדחוקה, ועז הוא תאר לירבעם הב' או לדורו זה במה שגברו אז על אויביהם מסביב והשיבו וכבשו מידם את כל ארצם כמ"ש במ"ב י"ד ע"ש, שכל זה היתה להם מאת ה' כמש"ש, והם יחסו זאת לכח ידם ועוז רוחם וע"כ לא שבו אל ה', וזה אשר יתארם בתאר עז לפי דעתם, אשר עוד נרמז בו עזות פניהם ליחס עוז ה' לנפשם, וגם להלן ו' יאמר הנביא על ענין זה עצמו האומרים הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים וכמו שאבאר שם, וז"א המבליג וגו' פי' כי לפי המוטבע במדת המשפט נכון השוד והשבר לבוא אל האדם העז נגד ה', רק כי לעתים יהפוך ה' מדת דינו וטבע משפטיו ברחמיו הרבים, ויבליג אז את השוד הנכון והשואף לבוא על העז שיתאפק ברב כח ויכיל בקרבו את חמת אף הדין והמשפט למען נסותו אולי ישוב עוד, והוא מדת ארך אפים, ומי הוא הנרמז במאמר כזה היואל מפי עמוס בהנבאו אז, יותר מירבעם ודורו שעליהם נבא, כי אך ה' הוא המבליג את השוד להתאפק ולהכיל עוד בקרבו את אפו וחמתו כפי מדת דינם, במה שיצליחו עוד להרחיב גבול ארצם כמש"ל ושם במ"ב ולא דבר ה' למחות את שם ישראל וגו', וישלים ויאמר אבל עוד יגיע היום והשוד יבוא על החוזק והמבצר שלהם, או שבא פה השם מבצר לכפל ענין השם עז ויהיה פה גם הוא שם תאר לירבעם או לעמו כמו בחון נתתיך בעמי מבצר. והנה חשב גם ההפכים אשר ה' עושה ג"כ במספר חמשה — ועתה אבאר מ"ש (ז) וצדקה לארץ הניחו, כי שעור הכתוב למבין הוא שהפכו משפט וצדקה ללענה והניחום לארץ והוא כי עשב הלענה לא יאספוהו אדם ולא ירעהו גם כל חי כ"א יעזבוהו כלם ע"פ השדה, וכן בהפכם הם משפט וצדקה ללענה לא הלך איש עוד לדרוש משפט וצדקה וכאלו גרמו שיניחום כל העם לארץ ביד והניחו שם כלענה זו. והנה אחר שהוכיחם על העושק ונמשך מזה לחשוב הפיכות ושגבות ממפעלות ה' וג"כ במספר חמשה כמו כל מספרי החמשה שחשבם תחלה, והם נגד מה שהפכו הם ללענה משפט, בא עתה לפקוד בכתובים הבאים גם את ענשם על העושק הזה אבל נפל בלבו פחד העם עוד הפעם כמבואר מזה הרבה למעלה ויאמר בלבו אל נפשו (י) ידעתי כי שנאו בשער פי' גם זקניהם יושבי השער שנאו מוכיח ורמז אליהם יען כי כל תוכחתו זו על העושק היא על הטית המשפט שהוא רק עון יושבי השער (כמ"ש פה ז' י"ב ט"ו כ"ד) ודובר תמים יתעבו פי' ואף אותי יתעבו שאני באמת דובר אליהם בתום לבי ולא בשקר ולהכעיסם כמו שיחשדוני וכמ"ש אמציה להלן, וא"כ איך לא אירא לנפשי להנבא להם עוד גם את עונשם ואולי טוב יותר שאדום ולא אנבא זאת (כמ"ש אמציה להלן ובית אל לא תוסיף להנבא) אבל בתוך דבריו אלה חזקה עליו יד ה' פתאם והחל להנבא בעונש העושק שזכר (ז) ההופכים ללענה משפט וגו' ואמר (יא) לכן יען בושסכם על דל וגו' תקחו ממנו ע"כ יוקח גם מכם הבתים והכרמים אשר רכשתם בגזלת העני, ובחזקת יד ה' עליו יוסיף ויתנחם עתה עוד על מה שרצה לדום ולהחריש ולכבוש נבואת העונש והרעה העתידה ואומר (יב) כי ידעתי רבים פשעיכם וגו' ואיככה אוכל לכסות על מה שלבי יודע לבלי העיד בכם ברעה הבאה בטרם תבוא ולא תועיל אז התשובה עוד, ובהכנתו על מה שרצה לדום פרץ עתה עוד יותר את גדר יראתו אותם וקרא את הזקנים בשער מטי המשפט אשר אמר לגור מפניהם (י) בשם צוררי

והלאה שכל מה שתוסיף עוד לחטוא כן אוסיף עוד גם אני לענוש אותך על כל חטא וחטא כפי מדתו ולא אינע ולא איעף, ועתה ישראל עקב שהודעתיך וידעת כי זאת אעשה לך גם מהיום והלאה ע"כ הכון והתיצב הכן לקראת אלהיך זה כאיש ערוך למלחמה עם אלהיו (כאשר עד"ז התל בהם גם הושע הולך עמו יחדיו ואמר צופה אפרים עם אלהי וגו' עי' באורי שם) והוסיפה נא אתה חטא על פשע והוא יעמוד לך מנגד ויוסיף לך עונש על עונש כפי מדתם, ונראה מי ילאה אם אתה בפשעיך ובסבל עונשיך או אם הוא בהעניש אותך כה וכה תמיד. והנה השלים גם מליצתו זו הנשגבה במה שהחל (ד) בואו בית אל ופשעו, והטעים לנו פה היטב טעם צווי זה שם, שהוא כאומר בואו ופשעו והרבו לפשוע ואני גם ארבה כן מכותיך. ואומר עוד (יג) כי ע"כ אני מזוג להכון לקראת ה' יען כ"א גם גדול אתה בעיניך עתה בימי ירבעם יען כי גם ארצך עתה גדולה מאד בימיו, הנה ה' אשר נלחם בך הוא רב וגדול ממך, והולך ותושב פה גם חמשה מפעלות גדולות ממעשי ה' כנגד חמשת מעללי העונשים שזכר ואומר כי הוא יוצר הרים שהם הברואים היותר גדולים בכמות בכל המציאות למראה עיני האדם, ובורא רוח שהוא היותר גדול בהתפשטות המרחק ובדקות, ומגיד לאדם מה שחו פי' הגיון לבו (עי' באור) כמו במעשה ידיך אשוחח (עי' או"ה) שהוא היותר גדול בכל העלומות, ועושה את השחר העיפה שהשחר הוא היותר מהיר בעופו כי רגע אחד יעוף ע"פ כל הארץ כנודע וע"ד כנפי שחר, והוא ה' גם דורך להשפיל במתי ארץ שהם היותר גדולים בגובה אף כי אתכם בני אנוש אשר בעפר יסודם.

ה (א) שמעו, ואחר שהגיד להם גדולות ה' הנלחם בם למען ידעו מי הוא זה אשר יכונו לקראתו להתערב עמו יאמר להם עוד (והכל ע"ד התול ועפ"י ציורו זה) אבל שמעו ב"י את אשר אני אומר אליכם תחלה בטרם תצאו להכון לקראתו והוא זה — אשר אנכי כבר אני נושא עליכם קינה על מפלתכם במלחמה זו אשר כבר אנכי רואה אותה עתה מראש, וזו היא קינתי (ב) נפלה ולא תוסיף קום וגו', והנה הכל רפאו את הכתוב הזה הנראה כאומר נואש לתקומת ישראל ולא העלו ארוכתו עוד, אבל אני מוצא אותו בריא אולם, ואך אקדים כי נמצאו בלשוננו פעלים רבים שיורו ב' אופנים, אם היות הפעולה אחר שלא היתה, אם להשאירה ולהמשיכה עוד אחר שכבר היא, ואקצר להביא המשל מן הפעל קום בקל ובהפעיל אשר באו גם בכתוב זה עצמו, כמו וקמו שבע שני רעב אחר שלא היו, וקמו נדריה שישארו אחר שהיו, וכן בהפעיל הקים מכסאותם אחר שישבו והקים את כל נדריה אחר שכבר נדרה אותם יחזקם על עמדם, וה' אמר לשלמה אחר שמלך כבר והקימותי את כסא ממלכתך וגו'. וכן ההפעיל הוסיף כשבא עם שלילה כמו לא יוסיף יבוא בך אחר שלא היה שם, ולא תוסיפי לעלוז שלא תמשיך את עליזותה, וכן עוד רבים ואין להאריך. וזה אשר יאמר הנביא בקינתו פה נפלה בתולת ישראל במערכה זו אשר ערכה עם ה', לא תוסיף קום עוד על עמדה ולהשאר עוד על כנה כאשר נמשכו ימיה עד כה אחר כל הרעות שבאו עליה מאז ועד היום כ"א עתה נפול תפול לפני ה' אשר העיזה פניה לערוך כנגדו בהוסיף חטא על פשע כמ"ש בסי' הקודם, ויכפול הענין עוד במלות שונות כדרך הנבואות נטשה וגו' פי' נעזבה מיד ה' התומך בה וע"כ נפלה על אדמתה כי אין מקימה פי' אין עוד מחזיק בידה שתשאר בתקומתה שלא תפול כמו שהחזקתי בה עד כה, והעד על באורי זה כי לא אמר ולא תוסיף ואין מקימה בוי"ו החבור (כמ"ש ישעי' כ"ד ונפלה ולא תוסיף קום) שיהי' משמעו אחר שנפלה ואחר שנטשה כ"א בלא וי"ו יען כי לא תוסיף קום הוא רק טעם ובאור ונפלה וכן אין מקימה הוא טעם ובאור נטשה. והבן זה כי ברור הוא. והנה לשון ונפלה ונטישה על האדמה לקוח מלשון הבא בענין מלחמה עי' בכתובים והכל לפי ציורו הכון לקראת וגו' כפי באורי שם. ובאורי זה על מלת קום יחזק עוד גם במה שבא כן גם בדברי הנביא הזה להלן מי יקום יעקב וגו' שפי' היוכל להשאר בקומו. אבל עוד יותר יחזק אם נתבונן כי דברים אלה יאותו מאד לימי ירבעם בן יואש אשר בימיו נבא כמו שהעידוהי בראש הספר כי אך בימי ירבעם זה לבד (ולא בימי כל מלך ישראל זולתו) החזיק ה' בידי ישראל שישארו עוד בתקומתם ולא נטשם שיפלו כמו שכתוב בו מבואר במ"ב י"ד ולא דבר ה' למחות את שם ישראל וכבאורי ע"ז בכל ס' הושע ובס' זה, ועל ענין זה ועל העת הזאת אמר גם הושע בלשון זה (כשנים שילכו יחדיו) כי לא אוסיף עוד ארחם את ב"י וכבאורי שם, וכן יאמר גם עמוס על ענין זה עצמו להלן ו' לא אוסיף עוד עבור לו שהפי' בשניהם לא אמשיך עוד מה שהטיבותי לירבעם זה אשר בימיו נבאו שניהם. והנה ימשוך לספר עוד את מפלתם לפי ציור מליצתו, ויאמר (ג) היוצאת — תשאיר — תשאיר שכל זה הוא מלשונות הנופלות על מלחמה כמובן ולפי הציור האמור. עתה כהשלימו מאמרו זה ע"ד הפגלים ישוב להזכיר שנית תחלת דברי זה המאמר בעגלים לנעוץ סופו בתחלתו כדרך כל מאמר

ונהבינו את העם במשל זה את משלו הקודם בדבר החשך והאור כשל את משלו זה שהאשון המובן עתה עוד ב"פ ואמר (כ) הלא חשך וגו' ואפל וגו' ובכל ג' הפעמים זכר גם שלילת האור אחר החשך כמתנהג בם אשר ביום ה') אז אין כל חזון עוד, ויוסיף עוד הנה אתם מתאוים ואוהבים את החשך והאופל (יח) ושונאים את האור והנגה אשר כל השומע יצחק לכם על סכלות כזו לשנוא את הטוב ולאהוב את הרע אבל אני אגיד לכם את הרע בעיניכם מה שאני ג"כ מתאוה ואוהב ואת הטוב בעיניכם אשר אני ג"כ מואס ושונא, והצדק הוא אתי כי אתם הם האומרים לרע טוב ולטוב רע, ואומר כי הנה (כא) שנאתי מאסתי חגיכם פי' קרבנות החג כמו אסרו חג, והכוי רומז גם לחגים חדשים שעשה ירבעם ב"נ (ויאמר עוד דברים שיעשום כל מתקדשי שוא בחנף ומרע עד סוף כ"ג), ואהבתי (כד) שיגל כמים משפט וצדקה וגו', אשר אותם הפכתם ללענה והנחתם לארץ (ד), וירמוז להם עוד שהמשפט והצדקה אינם כמו זבחיכם אלה אשר הם למשא עלי לאשר שנאתים וגם למשא עליכם לרוב מחירם, אבל משפט וצדקה נוחים המה גם לי לאשר אהבתים מאד כמ"ש עושה חסד משפט וצדקה — כי באלה חפצתי נאם ה', וכן נוחים הם גם לאדם כי אך בפתוח להם פתח קטן כפושר מים לבוא בקרב גוי כן חיש יגל משפט בנוי ההוא כגולות מים וצדקה כנחל איתן, והנהו הולך ונמשך עוד ברעיון זה ואומר (כה) הנה גם במדבר לא העלתי אני עליכם כל משא זבחים ומנחה כ"א נהפוך הי' שנשאתי אתכם על כנפי נשרים וכל מחסורכם שם עלי הי', ועתה הנה אתם נתתם עליכם משא עולות ומנחות והלם מריאיכם ע"י העגלים ואל הגלולים (כב) ע"כ תגלו לאשור ובלכתכם (כו) תשאו אתם עליכם את סכות וכיון גלוליכם ועוד תשאו אותם גם מהלך רב יען כי (כז) אגלה אתכם עד מהלאה לדמשק אשר עתה כבשתם גם אותה כמ"ש במ"ב על ירבעם הב' שבימיו יצא, ואשר השיב את דמשק וגו' ובמלת מהלאה רמז להם כי יענשם עוד יותר מאשר השיב להם עתה. ולא זכר כי ישאו גם את העגלים יען כי היו של זהב והובילו אותם חיל אשור לארצם לשלל והאחד שלחו אפרים למלך אשור למנחה לפני גלותם כאמור בהושע. והנה נשובה ונראה כי מדי דברו נבואה זו עבר בכתוב (ז) מן העגלים אל העושק, ובכתוב (כא) מן העושק אל העגלים ובכתוב (כד) שב עוד אל העושק ומהר עוד ושב בכתוב (כה וכו) אל העגלים ואחר הגלולים, ועכ"ז כל המאמרים נאחזים זב"ז ונמשכים מבלי להרגיש בם כלל את מעברותיו אלה. והקורא המשכיל יתבונן וימצא כי הפליא להחסיר ולקצר בכל מאמר מה שיובן מן האמור במאמר הקרוב אליו, ויארך לי להראותם כלם.

ו (א) השאננים, באור התארים האלה על יושבי ציון ושמרון עי' באורי ישעי' מהדורא ב' כ"ח א' ול"ב ט' הנדפס בתנ"ך שלי סוף ס' ת"ע. נקובי ראשית הגוים ובאו להם ב"י, פי' שהם מתפארים מאד בשם ראשית הגוים ובאמת הם גרועים עוד מהם ומי יתן ובאו והגיעו להם לגוים האלה בית ישראל, וכמו ואל הפלשה לא באו, וכן אמר יחזקאל ה' ותמר וגו' לרשעה מן הגוים, ועכ"ז (ב) עברו כלנה וגו' וראו כי אני מצדי לא נרעתי עוד הלקכם מן הגוים האלה ולפי מה שהרחבתי עתה את גבולכם בימי ירבעם זה אין גבולם רב עוד מגבולכם, והנה פה אמר הנביא בפירוש מה שלפי באורי רמזו ע"ז הוא והושע אשר נועדו שילכו שניהם יחדיו, איש איש על פני כל ספרו כלו, ובאמת היתה הרחבת גבולות א"י בימי ירבעם דבר מפליא מאד מה שלא הי' כן לא לפניו ולא לאחריו, אף כי אחרי אשר אבדם כבר מלך ארם בימי יהואחז אבי אביו וישימם כעפר לדוש כמ"ש מ"ב י"ג. והנה במ"ש כי הם גרועים מן הגוים אז, מזה ידענו כי עתה ישוב עוד הפעם מן העגלים שדבר עליהם בסוף סי' הקודם וידבר על העושק, כי במה שבין אדם לחברו הודו אז גם הגוים האלה, ואך זה לבדו יחשוב להם ה' לעון אם שמו גם בזה מגרעת, וגם אך בזה לבדו יתכן שיאמר כי טובים הם מכם ולא באתם אליהם ועדיהם, ולא בעבודת אל אמת כמובן מאד. ועי' בזה באורי סוף ס' יונה, וכן יזכיר הנביא את החמס בפירוש בכתוב שאח"ז. והנה בהוציא הנביא מפיו שאם גם הרשיעו יותר מן הגוים האלה עכ"ז הרחיב ה' עתה את גבולם כגבוליהם, אף שכבר הי' דינם אז לכלותם רק שאמר ה' להרחיק עוד את יום הרעה וינסה עוד להיטיב להם בזה אולי ייטיבו דרכם גם הם וכמש"ש ולא דבר ה' למחות את שם ישראל וגו' ויושיעם וגו', העלה רעיון זה אשר מלא את לב הנביא, רעיון אחר שכנגדו והוא מה שעשו גם הם לרעה כן כאשר עשה עמם ה' לטובה, והוא נוה (ג) שהרחיקו גם הם תמיד את יום הרע שהוא היום אשר בו ישבו לשפוט משפטי העם שבין איש לרעהו והיו מעתיקים ומנדים (מסרס נדה ומענין נדד או"ם) את היום הזה מיום ליום ומחדש לחדש לאיש העשוק ומבקש מהם משפט על עושקו, ואחר שהרחיקו לו את היום פעם בפעם הגישו והקריבו את"ז פתאום את שבתם למשפט, מבלי דעת העשוק אז המחכה ליום הרחוק שהגבילו לו ויצדיקו את העושק והחומס עקב שחד, שהוא ראשית חטאת לב"י בד' פשעיהם

לעיל

צדיק וגו' ומוכח במ"ש ואביונים בשער הטו כי אל תטי משפט בשער. כיון דכתוב שנאו בשער מוכיח ואומר עוד (יג) לכן על אשר רבים פשעיכם וגו' אשר כן גם ורבו הרעות אשר תבאנה עליכם ע"כ הנביא אשר הוא המשכיל באמת אזי בעת ההיא שתבוא הרעה אז הוא ידום כי אז היא העת לדום יען כי אז כבר עת רעה היא והרעה כבר באה ולא תועיל עוד התוכחה לשוב אל ה', ומובן מזה ההפך שאין צריך לאמרו עד כי מי שידום עתה ולא יזהירכם על הרעה לא יהיה גם לנפשו גם לכם למשכיל כי בהחרישו עתה לבלי הזהיר אתכם על הרעה הוא גורם לרעה שתבוא עליכם, וגם הוא לא ינקה, וכמ"ש ע"ז (יחזקאל ל"ג) ודמו מידך אבקש עי"ש. והנה כל דרכי מליצות הנביא עד כה פלאות המה לכל מבין דבר. (יד) דרשו טוב ואל רע, נמשך למ"ש בעת ההיא ידום המשכיל ולא עתה וע"כ יתעורר עתה אל ההפך לשוב ולקרוא בגרון דרשו טוב וגו' ויעיר אותם לשוב אל ה' מן העוסק בלשון זה עצמו שהעירם פה (ד' ו') לשוב אליו מן העגלים. רק כי שם אמר דרשוני וגו' דרשו את ה' מה שהוא רק הפך ענין העגלים שעליהם אמר שם ואל תדרשו בית אל, ופה יאמר דרשו טוב ואל רע ויאמר (טו) שנאו רע ואהבו טוב, כי במה שבין אדם לחברו ייטיב וירע האדם לאדם זולתו, אבל במה שבין אדם למקום לא ייטיב ולא ירע האדם לה' כנודע. ויהי כן וגו' **כאשר אמרתם**, פי' כמו שתיטיבו לזולתכם כן גם ייטיב ה' אז באמת רק ע"ז עמכם, כאשר אמרתם וחשבתם עתה בטעות כי מה שהיטיב לכם ה' בהרחבת ארצכם הוא נ"כ כפי מעשיכם כי טובו בעיניו מה שבאמת אינו כן רק כי עשה למען רחמיו עליכם ולנסותכם עוד כמש"ש במ"ב ולא דבר ה' למחות וגו', אבל אם תיטיבו אז ייטיב לכם כן ה' באמת בגלל מעשיכם כאשר תאמרו עתה בשקר. (טו) והציגו **בשער משפט**, נגד מ"ש (ז) כי הניחו המשפט והצדקה לארץ כפי באורי שם, יאות להם להקימם מן הארץ עד אל גובה השער שהוא מקום המשפט והצדק. (טז) לכן, אחר שקרא אליהם קריאות דרשו טוב שנאו רע אהבו טוב והם לא פנו אל דבריו יאמר הנה עתה אני הוא הקורא וצועק, ואך אני הוא הנושא עליכם קינה (א) ואתם תדמו ולא תשובו, לכן כבוא עליכם הרעה אשר אז אני כבר אדום כמ"ש (יג) לכן המשכיל בעת ההיא ידום, אז תהיו אתם הקוראים אכר אל אבל ומספד ואתם תהיו הסופדים בחוצות וברחובות הו הו. ולפי"ז העמיד הנביא פה את המלה לכן לעמת מ"ש גם (יג) לכן המשכיל וגו' כי בזה כרה אזני השומעים כי ב' ההפכים האלה יהיו בעת ההיא שתבוא הרעה שהם דומית הנביא וצעקת כל העם כי עת רעה היא. וטעם מ"ש וקראו וגו' כן הוא כי יאמר שלפי שירבה המספד בכל החוצות והרחובות וימעטו להם כל יודעי נהי שהם המלומדים לספוד, תקראו גם את האכר שיקרה לעתים גם באכרים אחד המוכן לזה בטבעו (כמו שיקרה כן גם בכל מדע כנודע) שיבוא גם הוא אל האבל והמספד שהוא אל יודעי הנהי עושי המספד ברחובות ובחוצות העיר לעזור אותם ואבל ומספד הם מחוברים, והנביא אומר ע"ז כמתחיל בם (יז) אבל גם בכל כרמים מספד ואיך יבוא האכר אליכם והוא נפשו עליו תאבל גם לעצמו על חרבן כרמו ושדהו. וגם הכורם נקרא אכר כי שניהם מן היסוד כ ר בתוס' האמנתי"ו וכר הוא שם לכל שדה כרויה וחרושה, וכמ"ש גם להפך הילילו כורמים על חטה (יואל א'), ואומר הטעם כי אעבור בקרבך פי' מעבר לעבר (וכן פי' יהושע כ"ד י"ז ועוד רבים) ואין מקום אשר לא אסבב בו קינים ומספד. (יח) **הוי המתאוים**, נמשך למ"ש (יג) כי לא כמו שירצו העם שידום ולא ינבא וכמו שנשמע מפי אמצי', כ"א בעת שתבוא הרעה אז ידום אבל לא עתה כי אם ידום עתה ולא יזהירם ברעה העתידה שישובו אל ה' תבוא הרעה אליהם בפתע וע"ז הוא אומר הוי המתאוים את יום ה' במה שתרצו שלא אנבא אל העם, וז"א למה זה לכם יום ה' שהוא חשך וגו' רצונו כי הנביא המזהיר את העם ברעה העתידה הוא כאור הזה המאיר להולך שלא יפול במכשול אשר לפניו בדרך (כמו שיורה ש' זהר על האורה ועל אזהרה) אבל בעת שכבר באה הרעה אשר אז ידום הנביא הנה יחשך אז האור הזה. ועל כי מליצה זו היא נסתרת מעט, בא לבארה במשל אחר על ענין זה עצמו שבו יובן זה יותר והוא (יט) כאשר ינוס איש מפני הארי, פי' משתכם עתה משמוע את הנבואה מפי הנביא אשר המשלתיה למעלה במשל האריה והוא מ"ש ישאג ארי' (כפי באורי שם) ואשר הנבואה היא תחול על הנביא מאת ה' אשר המשלתי גם זאת לארי' והוא מ"ש ארי' שאג מי לא יירא, אשר בזה אתם נסים ליום הרעה, כי אם ידום הנביא עתה כרצונכם וכרצון אמציה ולא יזהיר את כל העם על הרעה הלא תקרב לבוא בפתע, הוא כאדם הנס מפני הארי והדוב בשמעו מרחוק את שאגתם אשר ע"כ יוכל עוד לנוס ולהנצל מרעתם עד שהוא בא עודנו חי אל הבית, אשר שם בקיר ישכב דומם וחרש הנחש האורב לו ואך בסמכו לתומו את ידו אל הקיר פתאם ישכנו הנחש וימיתנו. ולמה תמאנו בקול הנביא הקורא אליכם אשר בזה תוכלו עוד להנצל ולשוב אל ה' בטרם בוא הרעה ותתאוו דומית הנביא אשר דומיתו זו תמית אתכם בדומית הנחש.

ובהבינו

רואים, ברגע וספו ותמו, כאשר אמר ככל הדברים האלה שם לעיל (ג' יד וטו) אשר שם כלל בתוך הרעש גם המזבחות גם בתי הארמונות שהם העגלים והעוסק כי שם הוא הפתיחה אשר עשה למעותיו על העגלים והעוסק יחדיו, ופה אשר יעמוד בעוסק לבדו אזכיר רק הארמונות והבתים (ח' ט' י'), ובכתוב (יא) יאמר בפירוש כי על הרעש ידבר, כמ"ש והכה הבית הגדול רסיסים וגו', וא"ז כאשר יעבור עוד מן העוסק אל העגלים ונבא גם שם על הרעש ויאמר (ז' ט') ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל וגו' שהם העגלים. ועל"ז יפה אף כאן אמרו פה והסגרתי עיר ומלואה, וה"ל כי עד כה שנאתי ותעבתי גאון עשרם בארמנותם עד אשר אסגיר בתוך בטן האדמה ביום הרעש גם כל עיר כלה וכל מלואה זה עמה, (כאשר קרה כזאת גם בדור אחרון), והוא בלע את אותו גם לאדם אחר שיהיה ממנו, ומה מאד יתכנו עתה בענין הרעש מ"ש אח"ז (ט) והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד הנוטו מן הבתים הנופלים והנבלעים בארץ פי' שיותרו בחיים ולא נהרגו מנפילת הגג והספון הקורות והקירות בעת הרעשה האדמה כ"א שנבלעו חיים, בשבתם באחד מירכתי הבית שנשאר שלם ולא נשבר כ"א שנבלע בארץ עמהם שם אח"ז גם כל העשרה האלה מעצמם, והוא בסגור עליהם עפר המפולת ועפרות אדמה מסביב מבלי יוכלו לשוב (רוח חיים אל אפם ובא מחנק נפשם) ומתו, בהיותם כבר כואבים ולבם חלל בקרבם מחרדת הרעש, וכן יובן עתה גם מ"ש (י) ונשאו דודו ומסרפו, אמר דודו לכלול כל מי שהוא ש"ב ממשפחתו או גם רק אוהבו, כמ"ש ירמי' על חנמאל בן דודי וגם דודי ישעי' אמר שירת דודי, ומסרפו הוא לדעתי שרש לשון ארמי בתוס' מ"ם המשכיל ועניינו במשרת ומשמש, כי כן מצאנו זכרי' ג' על ויאמר אל העומדים לפניו ת"י לדמשמשין קדמוהי, ואח"ז (תרגם שם בין העומדים האלה בין סרפיא האלין, וכן תרג' שרפים עומדים וא' מן השרפים בשם שמשין, וביחזקאל א' ח' קראם סרפית, ואולי גם סרף בעברית הוא מן סרף ארמית שם לנושמם, ויהי' המסרף הזה מי שהוא יאמר כי יבוא הדוד ונשא את הבית הנופל שזכר (ט) פי' שיגביהנו בידיו או במנופו למען תהיה היכלת למי שהוא עמו שם להוציא עצמות המתים לקבורה בעוד שהבית נשוא למעלה, ואמר הדוד אל המתים אשר נוכן לבוא שם חיים בירכתי הבית אחד אשר הושיט לו משם את העצמות אשר היה יכול למצוא, ושאל אותו העוד עמך פי' היש לך שם עוד עצמות להוציאם אלי והוא לזריז במעשהו שלא יתמהמה שם עוד, ואמר האיש אפס פי' אין עוד ויאמר הדוד ואמר אל האיש א"כ הס פי' הרף מדבר עוד אף דבר וחושה ולא (כי כן הוראתו שתיקה ועמו הסרה מן המקום כמו ויאמר הס ויצאו מעליו, הס כל בשר מפני ה', מחשים לכל העם לאמור הסו) כי כרגע יחטוף המות גם אותנו ולא יתן לנו אף רגע להזכיר בשם ה', כטבע האדם בבוא עליו פחד פתאום לקרוא בקול אך שם ה' ויהי' זה למשל בפי העם לצייר בו מיתה פתאומית וכמ"ש ע"ז גם הושע (ז' ז') ההולך עמו יחדיו: אין קורא בהם אלי ע' באורי שם. והענין שוה כי הדוד הוא יודע (ולא המסרף) כי בעת הרעש תבואנה רעידות הארץ בזאח"ז לשעות ולימים כמו שספר גם בעל מ"ע וזולתו, ואח"ז יפרש כל דבריו אלה שהיו כחידות, במ"ש (יא) כי הנה ה' מצוה והכה הבית הגדול רסיסים וגו' להגיד כי על הרעש ידבר, ומרעיון זה הוא מוסף ביאור רוח המליצה לתוכחה גמורה והשתלשלותה היא ע"ד זה, הנה ה' לבדו הוא שגיא ורב כח כי הוא רק יצוה ויכה את הבית הגדול אשר בניתם מאבני גזית (לעיל ה' י"א) לרסיסים, אבל אני הנביא בן אדם האוכל (יב) לחרוש אף על לבבם האבן והסלע באמרי פי ולשוני כל הימים, כמו שלא יחרוש החורש בבקרים על צחיח סלע ולא גם בסוסים החזקים מהם כי לא ירוצון שם יען כי בכל חוזקם לא יעיקו אף מעט בפני הסלע שתאחז בו פרסת רגלם ולא תחליק, כן לא יוכלו כל דברי לאחוז עד מה בקירות לבבם האבן באשר עיני רואות כי יען שלא נגעה בכם מחרשתי על כן גם לא צמח מה שזרעתי על לבבכם ותחת מה שזרעתי בו משפט וצדקה צמחו בו ראש ולענה, וכן אמר המתנבא עמו יחדיו (הושע י' ד') ופרח כראש משפט, וכבר נמשלה תוכחת הנבואה בחרישה וזריעה גם בדברי ישעי' בן דורו כמ"ש כ"ח הכל היום יחרוש החורש לזרוע וגו'. ואומר עוד (יג) כי כמו שלא ירך לבבכם מדברי אמת להיטיב כן להפך ירך מאד להרע והוא להיות נפתה לכל הבל ולכל שהוא לא דבר כלל כמו שהתנשאו בשקר לאמור הלא רק בחוזקנו לקחנו לנו הקרנים האלה בנגחנו בהם את כל שכנינו מסביב לגרשם מעל כל גבולות ארצנו ולהשיבן אלינו בימי ירבעם זה אשר באמת היתה זאת לכם רק מאת ה' כמ"ש מ"ב י"ד כ"ז. (יד) כי הנני מקים וגו' גוי ולחצו אתכם מלבוא חמת, שהם המה הגבולין שפשטה מלכותם אז כמ"ש (מ"ב שם שם), והנה שלא מצאנו את הגוי אשר לחץ את אפרים אחר שהשיבו את חמת שהוא מימי ירבעם ולהלן, כי הלשון ולחצו אתכם מלבוא חמת וגו' לא יפול על פול מלך אשור שלא לקח מהם כ"א אלף כסף והלך לו, ולא גם על תגלת ושלמנאסר שכבשו גם ארצם ואותם הגלו והוא חרבן כליל, ועם ארם

לא

(לעיל ב' ו') , וקרא ליום משפטם יום רע ולשבתם שם קרא שבת חמס , וכן בא אח"ז מרעיון מה שהרבה והרחיב ה' את גבולם למה שכן הרבו והרחיבו כן גם הם את גבולות תאותיהם הרעות במושב ובמשכב במאכל ובמשתה בשיר ובמשיחה (ד' ה' ו') וזכר בכ"א את המבחר להורות על ההרחבה הזאת שהיא כהרחבת גבולות ארצם , וזכרם כלם אחר שבת בחמס לרמוז להם כי אך במחיר השחד עשו להם את כל אלה . (ד) וסרוחים , מוטים על ערשותם ורגליהם הם סרוחים על הרצפה כנודע . ואוכלים כרים שנבחרו מן הצאן ועגלים שנבחרו מתוך המרבק שזה הוראת הממי"ן האלה . (ה) הפורטים על פי הנבל , פי' שיפרטו כל הברה שבמלות השיר בפ"ע , שהוא לפי ועפ"י קולות הפרטיות אשר יתן גם הנבל בהניע אחד ממיתריו באצבע פעם אחר פעם למען שילוו בכל קול מאלה הברה אחת פרטית בשיר . כדויד חשבו להם כלי שיר , מצאתי בהעתקות אשכנזיות שעשה לו בני החכם המשורר כמ"ה מ' כ ה' י ו ס ף ז"ל בילדותו על הכתובים הקשים , שהעתיק מאמר זה (זיא ערפינדען מוזיקאינסטרומענטען ויך וויא דוד) והוא מענין חשב וחושב והדבר מתקבל בלב כל משכיל על ענין דוד שהוא יהיה הממציא הרבה כלי שיר , ודפח"ח . (ז) בראש גולים , נגד ראשית הגוים וראשית שמנים (א' ו') ופי' הרד"ק שהם יגלו תחלה לגלות יהודה הוא דחוק , כי כן הלא היו בארץ גם גולים לפניהם , גם גולים משמעו כל הגולים ולא רק יהודה , ואולי פי' שרעת מלכם בגלות או רעת מקום גלותם תגדל מרעת כל הגולים , אבל יותר נראה לפי באורי (ג) שהגישו שבת חמס והקדימו אותו מכפי שהרחיקוהו תחלה לאיש העשוק , כן גם מה שחשב ה' להרחיק עוד את גלותם ונסה אותם להיטיב להם בימי ירבעם כמש"ל , והם החזיקו ברעתם ע"כ עתה יגלו בראש ולפני כל הגולים שבגלה המגלה הזה שלמנאסר , כפי מה שידע זאת הנביא , והגיש והקדים ה' את גלותם מכפי שחשב תחלה , ואולי יהיה גם זה פי' אמרם אל הנביא (להלן ט' י') לא תגיש ותקדים בעדנו הרעה ועי' באורי שם פי' אחר . וסר מרזח סרוחים , שלפתם מלשון נופל ע"ל . ואם מרזח הוא מענין צעקה (באור) יש לגזור אותו מן צרח בחלוף המוצא והסדר וע"כ בא פה על צחוק ובירמי' (ט"ז ה') על אבל , כמו שכן בא גם צרח לשמחת כמנצח כמו על אויביו יצריח ולצעקת המנוצח כמו מר צורח שם גבור . ולרש"י שהוא מענין משתה יש לגזור אותו מן רזח ומענין תבשיל מה שהיה זה ג"כ מנהגם גם בשמחה גם באבל כנודע , ולב' הפירושים האלה יהי' מושב השם מרזח שם בירמי' על ב' מיני הקולות שיזכיר שם אח"ז שהוא קול הספוד וקול ששון , או על ב' מיני המשתאות האלה שיזכיר שניהם ג"כ שם אח"ז עי"ש . והנה כמו שאמר בעגלים (ה' כ"א) שנאתי מאסתי חגיכם וגו' כן יאמר גם פה בעושק (ח') מתאב אנכי את גאון יעקב שהוא גאון מותרות התאוות שחשב פה , וגם ארמנותיו שהם מקום המטות והערשות ויתר התענוגות שזכר פה שנאתי , וקראם בשם ארמנות להזכירם שהם גם אוצרות החמס והשוד שזכרם למעלה (ג' י') , והמתבונן יראה כי כן גם חשב שם בעגלים (ה' כ"ב וכ"ג) אכילת המזבח שהם העולות , ושתיתו שהם נסכי היין והשמן שעל המנחות שזכרן שם , וגם זמרת שיר ונבל , הכל כמו בעושק פה , והוא גם עגלי מרבק שאמר פה נגד המריאים שם , ומה שיפליא עוד יותר הוא מה שהשתמש פה לשתית אדם בשם מזרקים שלא בא בכל סה"ק כ"א לעבודת המזבח , וכן השתמש פה בפעל משח על סיכת האדם שבא בכל סה"ק רק מהרס סוך ולד"ק גם יסך , ושרש משח לא בא כ"א בדבר קדש כמו המשכן וכל כליו והלות מצות הקרבנות ועל הכהנים והנביאים וכן המלכים כי קדש המה , ופעם אחד בא גם על בית המלך ומשוח בששר ועל מגנו מגן שאול בלי משוח , ועל מגיני השרים משחו מגן , אבל אף לא פעם אחד על בשר איש הדיוט , והלא אין זאת כ"א שהשכיל גם בזה להתדמות בלשונו על העושק אל עבודתם לעגלים שהם הם שני יסודותיו בנבואותיו אלה , כאשר כן גם פעמתהו רוח מליצתו עוד הפעם להזכיר פה חמש חטאות בעושק (כה' פשעים שחשב בעגלים ד' ד' וה') בחמשה מאמרים כפולים בלשון שהוא גם המספר ששמש בו כבר הרבה למעלה סי' ד' וסי' ה' כפי באורי שם והמה פה מן המגדים וגו' עד השותים וגו' (ג — ו) . והסגרתי עיר ומלואה , פי' כי כן שנאתי את גאון עשרם וארמנות אוצרותם עד שלא אחוס על כל אלה והסגרתי במסגר את העיר וכל מלואה בהון ועושר זה . אבל לפי' המפרשי' כי והסגרתי הוא מלשון מסירה הנה מלבד שהמסירה הוא עונש חלש מאד במקום זה אין בזה גם כל חדוש כי אחת היא אם עשרם זה אשר שנא ה' כמ"ש פה , הוא ביד זה או ביד זולתו וגם הכתובים שאח"ז יורונו שפי' והסגרתי הוא פה ממובנו הפשוט מענין והסגיר הכהן , והנביא ינבא גם פה על הרעש כמו שנבא כבר עליו לעיל (ג' י"ד וט"ו) וכמ"ש (א' א') שנתים לפני הרעש , ולא נודע אם הוא הרעש שהי' בימי עוזיהו והגיע גם לאפרים אם הוא רעש אחר שיבוא לעתים בארצותם שם , ונודע כי ברעש מלבד שיפלו בתים רבים ויוכתו הנה גם ירדו לבטן הארץ ותהיה תבלעם ויאבדו מעיני רואיהם

אמר ונשמו יחרבו פי' מעלמם בשבע הנהגתו זו , רק על בית ירבעם שהוא זכרי' בנו אקום בחרב , שזה ג"כ רק בקו המשפט כפי שבארנו הושע שאתפו בנבואתה (א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא ובזכרי' כשלם גם המשפט בני רבעים וגו' , עי"ש והבן כל זה , והנה במחזה הג' הזה וכן במחזה הד' שאח"ז להלן (ח' א' וב') שלא התפלל עוד הנביא עליהם והוא יען כי בשני מחזות האלה אמר לו ה' בעצמו גם את פתרונם והדבר שיצא מפי ה' אין להשיב עוד , משא"כ בב' מחזות הראשונים שבאו אליו רק למראה עין ולא למשמע אזניו דבר ה' על פתרונם רק שהבין מעצמו את הפתרון ע"כ התפלל רק עליהם ולא על ב' האחרונים , וסוד הענין הוא כי גם מזה עצמו הכיר הנביא כי בראשונים שהוכו על חמת אף ה' מחוץ למדתי הדין הלא כי ה' ברוגז רחם יזכור וע"כ לא יצא מפי עליון פתרון הרעה כאלו נתן לו מקום להתפלל על עמו , ובאחרונים אלה שבאו שניהם רק להגיד כי לא יוסיף עוד לעבור על חטאותם ולרחמם לפנים משורת הדין , (כי כן אמר גם ח' ב' לא אוסיף עוד עבור לו) רק שיעזבם לשורת הדין עצמו , ע"כ הוציא ה' דבר הפתרון מפיו כאלו סתם תפלתו של הנביא ע"כ גם חדל מהתפלל עוד . ואולי אף כשמוע אמצי' את הדין והמשפט פה במחזה הג' כי הבמות והמקדשים של העגלים יחרבו והוא כהן בבית אל מקום העגל האחד והנביא החזיק בחזיונו זה , ולא גם שב להתפלל שינחם ה' ע"ז כאלו גם חפצו הוא שיחרבו , וימלא על הנביא חמה (י) וישלח את דבריו אל ירבעם אבל העלים לבלי הזכיר אל המלך מחרבן הבמות והמקדשים לבלתי יחאהו המלך כנוגע בדבר , וע"כ לא הזכיר (יא) כ"א את הנוגע לירבעם ולעמו למען הכעיסו יותר על עמוס , ואמר קשר עליך עמוס בקרב ב"י , רצונו עמוס שהוא מיהודה שולחו העיר לקשור עליך בהיותו עוד כפה אתנו בקרב ב"י , וכל זה להכעיסו עוד יותר , ומ"ש לא תוכל הארץ להכיל וגו' שאין לכל המפרשים כל מובן במאמרו זה מובן הנא מאד לפי דרכנו , כי יאמר שגם ארצנו אשר אתה בגבורתך הגדלת אותה עד מאד (מ"ב י"ד כ"ח) גם היא לא תכיל את כל דבריו כלומר שרעת דבריו גדולה מטובת האב ארצנו , והיא מליצה נפלאה עד מאד . (יב) ויאמר אמציה אל עמוס , מזה נראה כי ירבעם לא ענה להאמיה דבר וע"כ הסב הוא א"ע אל הנביא ואיים עליו שיברח מזה ליהודה כי הי' ירא פן גם יחקור ירבעם את הנביא ויודע למלך כי הוסיף אמציה מלבו על דברי הנביא ואמר (יא) ירבעם תחת בית ירבעם , וישראל גלה יגלה מה שלא זכר הנביא כלל , ויודע לו גם ערמתו במה שהכחיד חרבן הבמות והמקדשים מטעם האמור , אבל הנביא הבין באיומו זה כי גם זאת ערמה היא ולא שמע אליו לברוח כ"א ענהו כפי כל דבריו כמו שאבאר . ואולי גם הגיע באמת כל כחשו לאזני ירבעם וע"כ לא ענהו . (יג) כי מקדש מלך הוא , המקדשים שאמרת שיחרבו , ובית ממלכה הוא בית ירבעם שאמרת וקמתי על בית ירבעם וגו' . (יד) לא נביא אנכי , מעודי שאשוב ליהודה להנבא שם כלבריך כ"א שעתה (טו) אמר לי ה' לך הנבא אל עמי ישראל ואיך אלך מזה ואעבור את פי ה' , (טז) על ישראל , אף כי אמציה לא זכר שם ישראל אמר כן להעירו בזה כי חפץ הוא להעבירו על דבר ה' במה שיעצו לבא ליהודה שא"כ לא ינבא עוד על ישראל כאשר דבר אליו ה' . (יז) אשתך בעיר תזנה , נגד אמרך קשר עליך עמוס ונתתני כמורד במלכות ועובר על דברת שבועת אלהים ובוגד באהבת המלך , תבגוד אשתך באהבתך ותקשור קשר עליך עם אחר ותעבור על שבועתה לך כיום בואה עמך בברית עולם עי' מלאכי (ב' יג — טז) ובאורי שם , ונגד אמרך בשמי בחרב ימות ירבעם , וכחדת את לשוני בית ירבעם ע"כ גם בניך ובנותיך שהם ביתך בחרב יפולו כמו שאמרתי על ביתו באמת , ונגד מה שתגרשני ליהודה ארץ מולדתי (כי תקוע מיהודה היא) מאין לי חלק ונחלה וכל זכות להיות באפרים , תחלק גם אדמתך פה לזרים ולא יהי' גם לך חלק ונחלה פה . ונגד אמרך כי בית אל היא מקדש , תמות על אדמה טמאה ולא בתוכה למען לא תטמא את קדשה לפי דבריך . ונגד אמרך כי גם בית ממלכה היא הנה עוד מעט וישראל גלה יגלה מעל אדמתו זו ולמי תהיה בית אל אז בית ממלכה . והנה הוליא עליו פה חמשה שפטים כמספרו אשר בחר בו .

ח (א) כה הראני וגו' . כלוב קיץ , הוא המחזה הד' אשר אמר ה' את פתרונו וע"כ לא התפלל עליו הנביא עוד כמש"ל , והנה נראו אליו ב' מחזות קיימים (נגד ב' מחזות הראשונים העוברים) ובא האחד על העגלים כמש"ל בסי' הקודם וזה השני בא על הפוסק כמ"ש (ג) והילילו שירות היכל שהם ארמנות אוצרות החמס שיזכור תמיד בעושק וכמו שידבר אח"ז לבעלי היכלות אלה (ד' ה' ו') ויוכיחם על מעשיהם בעושק וגזל אשר מהם בא להם כל העושר אשר בהיכליהם אלה כמש"כ גם ה' י"ג עי"ש , רק שהפסיק בין ב' המחזות האחרונים בספור אמצי' יען אשר קרבו מקרבו זה עם אמצי' אף כלאת מפי הנביא חרבן הבמות והמקדשים הנוגעים בו במחזה הג' כמש"ל ,

ואמר

לא עלו עוד על אפרים מאז והלאה כ"א על יהודה, ולהבין מאמרו כי שלום הי' בין ארם מלך ארם ופקח מלך ישראל, אבל המאמר הזה הוא רק מאמר תנאיי ונמשך למעלה לאת טעם לאמ"ש (יג) כי אמרם הלא בחזקנו הרחבנו את גבולינו לא דבר הוא, והוא יען כי בהגותי הנני מקים עליכם וגו' גם עתה את הגוי ארם (ונפל שם"א כמו שבא כן לרוב) ולחצו אתכם אף עתה בכל גבולותיכם שהתרחבו כעת שהוא מלבוא חמת וגו' כמו שלחצו אתכם אז כי כן אמר עליהם בלשון זה (מ"ב י"ג ד') את לחץ ישראל כי לחץ אותם מלך ארם ושם שם כ"ב וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז (שהוא אבי אביו של ירבעם זה) ואין זה כ"א שעשו להם הארמים מעשים שהם לוחצים מאד ובס' הבאה תמצא עדים על בחורי זה. [illegible]

[illegible] ז (א) כה הראני ה', גם פה לא יחסר המשך לפי בחורי (והוא אות על אמתו) וככה הוא נמשך למעלה: הנה ידעתי כי לא תאמינו בא' כי יש בידו להקים עליכם עוד גם עתה את ארם, והוא מב' טעמים האחד הוא מלך ארם שכבר הוא נחלש ע"י יהואש אבי ירבעם זה שהכהו ג"פ, וכן ביד ירבעם בנו שלקח מהם גם את דמשק (עי' כ"ו במ"ב) וא"כ כבר עפר ואבד של ארם וחלפה שעתו, אבל לבטל טעם זה ולאמת נבואתי זאת (ו' יד) הראני ה' במחזה גם משל ודמיון לנבואתי זאת והוא כי יצר ה' לעיני את הגובי (משל לארם) וג"כ באיחור זמנו ובשעת חולשתו שהוא בסוף ימות החמה בעת רדת המלקוש ועלות הלקש, והלקש הוא משל לעם אפרים במות ירבעם וז"א והנה לקש אחר גזי המלך פי' הלקש שעלה אחר שגזז המלך את השדות בארץ לצרכי בהמותיו, שהוא בנמשל מה שהנה ה' להעלות את ארם שנית על אפרים אחר שירבעם לקח את חלקו כטוב ה' והלך לו אל בית עולמו, אבל אני בראותי (ב) כי היו יסיפו זה כליון אפרים אליתי את פני ה' והוא (ג) נחם ע"ז והבטיחני כי לא תהי' זאת והטעם הב' שלא תאמינו בזה הוא מגד ישראל שאם גם הי' ארם עתה בתקפו כמקדם לא יוכל עוד ללחצנו גם עתה אשר היינו עם רב ואם מלוא כל רחב ארצנו שהיתה עתה ארץ רחבת ידים מאד, אבל לבטל גם טעם זה ולאמת שנית נבואתי זאת (ו' י"ד) הראני ה' עוד במחזה משל ודמיון אחר לנבואתי זאת אשר יעמוד גם נגד טעם זה והוא מה שראיתי (ד) קורא לריב עמכם באש (משל לארם), וטבע האש הוא שאם גם בנאתה היא קטנה מאד תוכל אח"ז להתפשט עד למרחב אין קץ וכן ראיתי כי האש הזאת גדלה עד שאכלה ולחכה את התהום אשר היא רבה מאד (משל לאפרים שהוא עתה רב מאד) והמים והאש אויבים זל"ז כמו ארם ואפרים, ומעוז רוח דמיונו השלים גם בנמשל ואמר ואכלה האש את החלק בה"א הידיעה פי' את החלק הגדול הזה שנתן ה' לכם עתה בהתב ארצכם בימי ירבעם, אבל (ה) בחלותי את פני ה' (ו) נחם גם במחזה הזה והבטיחני שנית כי לא תהי' זאת. והנה מב' המחזות האלה הבינו אז גם העם כי מ"ש (ו' י"ד) הנני מקים וגו' הוא מאמר תנאיי להגיד רק כי יכלת ה' וכן רצונו היו, להראותם ע"י תקומת ארם כי שקר הוא אמרם הלא בחזקנו, אבל ע"י תפלת הנביא נחם ה' על רעה זו, מה שאנחנו נוכיח זאת עתה גם ממה שלא נתקימה נבואה זו וכמש"ל. עתה יספר להם כי אחר שנחם ה' על ב' המחזות האלה שהיו שניהם לעשות מעשה להפך ממה שהיטיב להם עתה והוא להקים עליהם שנית את ארם, הראהו ה' עתה עוד מחזה ג' שאין בו עוד מעשה להרע להם כ"א שיורה שלא יוסיף עוד להיטיב להם למעלה מן הטבע ומן מדת הדין והמשפט כמו שעשה כן בימי ירבעם זה, והם נופלים מאליהם לפי מעשיהם ולפי טבע משפטי ה' אשר יסד בעולמו מעולם. וזה אשר הועילה להם תפלת הנביא כי ע"י מעשה תקומת ארם היתה הרעה ממהרת לבוא בחרון אף ה' אחרי מות ירבעם וזכרי' בנו שמלך אחריו רק ששה חדשים (ולא קודם לזה כי כבר אמר ה' ליהוא בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל) ועתה שלא יענישם עוד בחמת אפו כפי משל הגובי והאש כ"א שיכתיר כניו מהם ולא יוסיף עוד עבור להם על חטאותם ולהיטיב להם עוד ברחמים כבימי ירבעם כ"א שיעזבם אל קו המשפט והיושר כמעשה (ז' וח') האנך המישר בנין החומה על קו היושר מבלי נטות לא' מן הצדדים, נמשכה הרעה עוד כארבעים שנה מעת שנהרג זכרי' עד כלות תשע שנים להושע בן אלה, ורוח ה' ומלתו עלה גם פה לאלה הנביאים השנים אשר ילכו יחדיו, כי כן אמר גם השני הושע ע"ז הענין עצמו כי לא אוסיף עוד ארחם את ב"י כי נשא אשא להם עתה ברחמים ולא כפי מעשיהם הוא הטובה הזאת כפי בחורי שם, ונשא אשא להם הוא בעצמו (לפי בחורי שם) ענין עבור לו שאמר פה. ומדי דברו עבר לו הנביא מן העסק שדבר בו מתחלת סי' ו' עד כה, אל העגלים ואמר (ט) ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו מן העם האמור, ובזה השוה גם עונשם בעגלים אל העונש שאמר שם בעושק (ו' י"א) והכה את הבית וגו' כמש"ל שם, רק בדברו עתה פה שלא יענישם בענף קצף כ"א שיעזבם לקו המשפט ע"כ לא השתמש פה בפעלים שיהי' ה' הפועל אותם למעלה מטבע משפט ההנהגה שיסד בעולמו כ"א

אמר

עוד גם להגיד בפיהם כי כל חפצם הוא לדכא עניים בשער · (ו) לקנות בכסף דלים, לדעת המפרשים גם פעל זה הוא פעל העושקים ופתאום נהפכו לפי"ז המוכרים לקונים ומלקטי כסף העניים היו לנותנים להם כסף, וגם לא ישוה זה הכתוב אל הדומה לו (לעיל ב' ו') על מכרם בכסף וגו' כי שם העושקים הם לוקחי הכסף והנעלים, ע"כ נראה כי לקנות הוא פעל הדלים והאביון שהם הבאים לשבור השבר שזכר בכסף ובנעלים מן העושקים האלה. ולמ"ד לקנות מוסב אל השואפים כלמ"ד ולשבית, כי אחר שחשב (ה) שאיפותם אל פעלי עצמם יחשוב בכתוב זה שאיפותם גם לפעלי הקונים מהם, איך שהם מחכים לקניית הדלים את השבר מהם בכסף בפתח הידיעה שהוא כספם הידוע שקבצוהו על פתחי נדיבים, ולקניית האביון מהם בעבור נעלים כי האביון הוא אשר יבוש עדנה לסבב על הפתחים והוא בא אליהם לקנות השבר בעבור נעלים. ומפל בר נשביר, לדעת המפרשים שגם הפעל לקנות הוא פעל העושקים הי"ל גם פה ולהשביר מפל בר, ככל הפעלים הקודמים שבאו במקור ובלמ"ד אחר כי פועל אחד לכלם, וגם בא ומפל בר וגו' שלא במקומו כי מקומו הראוי הוא בין פעלי המכירה (ה) ולא אחר פעלי קניית המוכרים, אבל כל זה נכון מאד לדעתי כי יאמר (ה) מתי יעבור וגו' ונפתחה בר למען (ו) יקנוהו העניים בכסף קבוצם ובנעלי רגליהם שיתנו לנו ומה נתן להם גם הנחנו הלא רק מפל הבר ולא הבר עצמו, ויען כי לפי"ז שב הפעל נשביר שוב מן הקונים אל המוכרים והוא גם פעל נמשך מן הפעל לקנות ואיננו פעל בפ"ע ככל הקודמים ע"כ הוכרח הכתוב להחליפו ממקור ולמ"ד לעתיד מחלט והבן זה. והנה גם הלום ראיתי אחרי רואי בכל הספר הזה את רוח גבורת הנביא ואהבתו אל השלמות כי יפליא להשלים כל ציורי וגליונותיו סביב סביב מכל צד ובחינה, בקולר נפלא הכולל הכל, כי כן גם פה בסוף מענהו על העושק בפעם הזאת בא ג"כ בחמשה מאמרים כפולים בענין ושוים במלות והמה פה בכתובים (ד' ה' ו') כאשר כן בא בחמשה מאמרים כפולים כאלה בתחלת המענה הזה והמה לעיל סי' ו' בכתובים (ג' ד' ה' ו'), רק כי המאמר החמישי בא פה יחידי שהוא ומפל בר נשביר נגד מה שבא המאמר השלישי משולש והיה זה לעמת זה, אבל הנביא עשה כן למען שתבוא בכתוב (ו) לקנות וגו' נתינת העניים על העושקים כפולה מנתינת העושקים אל העניים והבן. (ח) ועלתה כאר, הקורא אשר לא ירצה לפרשו כת"י שהביאו רש"י שהוא כמו כיאור וכמ"ש כן הנביא להלן (ט' ה') והחזקתי בו גם אני למעלה, ולא גם כרש"י עצמו שהוא כמו ענן עפ"י ראיותיו מס' איוב, וירצה שלא להוציאו מענין אור ממש, כאשר כן יש לפרש באמת גם באיוב כן כמו שאבאר שם אם אפיק רצון מה', יפרש לו ועלתה מלשון סלוק כמו כעלות גדיש ועוד רבים, כי באמת לא ראינו דבר בעל כמות רב וגדול בעולם שיסולק כלו כהרף עין כמו האור, ולפי"ז יפרש הנביא דברו זה בכתוב שאחריו (ט) והי' ביום ההוא שהוא ביום הרעה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור, שגם זה הוא מקורות הרעה בטרם בואו כנודע. ויש בזה גם רעיון מקביל לחטאתם שהיו נמהרים שיעבור החדש והשבת (ה) ואמהר כן ביום הרעה להעביר את כל היום בעודו בצהרים. ומדי דברו עבר לו בלאט מן העושק שהאריך בו כעת מאד ובא לו אל העגלים ואמר (י) והפכתי אז חגיכם שהם קרבנות החג שנקראו ג"כ חגים כמו אסרו חג, פרש חגיכם, לאבל, וכל שיריכם שעל הקרבנות לקינה, וכן אמר לעיל סי' ה' אחר שחשב כל קרבנותיהם הסר מעלי המון שיריך וגו'. והשוה גם בזה את העגלים אל העושק הקודם שכן אמר גם שם והילילו שירות היכל, וגם אם נפרש חגים ממש יורה הכנוי של חגיכם כי על העגלים ידבר כי ירמוז על החגים שבדה ירבעם מלבו בעשותו העגלים, והטעם כי בבוא הרעה אז יכירו כי העגלים הבל המה ונקוטו בפניהם על עבדם אותם ונשאו קינה ועשו אבל על מה שעשו את הרע הזה. והנה רעיון זה העלה על לב הנביא כי כמו שבבוא הרעה יכירו בעצמם הבל העגלים ויחדלו עוד מלדרוש אותם, הלא כן לא יהי' נדרש להם אז עוד גם ה' ע"י נביאיו כמ"ש כן כל הנביאים וכמו שכן דבר גם הוא בעצמו לעיל (ה' י"ג) לכן המשכיל בעת ההיא ידום כי עת רעה היא. וכפי באורי שם, וע"כ (יא) ירעבו ויצמאו לשמוע דבר ה' מפי נביאו (יב) בכל ד' רוחות ארצם (באור) ולא ימצאו. כי בעגלים ימאנו אז ודבר ה' ימאן אז גם וזה ירע להם מאד כפי מ"ש הלא עם אל אלהיו ידרוש · והראה בזה עוד הפך אחד נגד אמרו והפכתי חגיכם וגו'. והוא שיהפוך ה' את חפץ הנביא עתה להנבא להם ואת מאונם בנבואתו כאמור', אל חפץ העם לשמוע דבר ה' ואל מאון הנביא אז להנבא עוד. והנה המפר' לא מצאו דבר להגיד מה ענין (יג) בתולות ובחורים פה ומה עוד אמרו היפות ומה ענין הנשבעים וגו', ולפי דרכי כי דרך הנביאים בצאת מפיהם בעוז רוחם דבר נשגב מהבין לפרשו בעצמם חיש אח"ז, מצאתי כן גם פה כי פירש הנביא בכתוב הבא את רצונו בכתוב זה, והוא כי ידע הנביא אשר ילעגו עליו כל בני דורו הממאסים

ואמר בא הקץ וגו' לא אוסיף עוד וגו' פי' בא הקץ מעצמו שהוא במדת המשפט אשר מעולם, ולא אמר הביא הקץ לתלותו בה' שיפעול כן מחוץ לשורת הדין, כ"א שיבוא מעצמו לפי מעשיהם אם כך לא אוסיף עוד עבור לו, וכמש"כ גם פה בעגלים ונשמו יחשבו וכבאורי לעיל על מחזה האנך.

(ג) והילילו שירות היכל, הנני קורא לקורא חכם ומבין ואעיר לו אזן לשמוע היטב את דברי הכתוב הזה ואח"ז יתבונן בכל האמור למעלה ג"כ כדבארו שם על העושק והוא בסי' ו' מן הכתוב ג' עד י"א בו, ויראה כי הכתוב הזה הוא רק קצור מכל האמור שם כי תחת פורטם בנבל וכלי שיר שזכר שם במשתאותיהם אשר בארמנות גאון יעקב, אמר פה בקצרה מאד והילילו שירות היכל, ותחת עשותם כל אלה ביום רע שנדוהו והגישוהו לשבת החמס, אמר פה ביום ההוא שהוא יום ה' הקבוע ומוגבל בגזרתו הקדומה ולא יזוע ולא ינוד, כמו שהם מנדים את יום הרעה: ומשבועת ה' אשר באה שם (ח) בארוכה עי"ש לקט ממנה המלות העקריות שם ואמר פה נאום אדני ה', (ונאום מענין שבועה לרוב), ותחת כל ספור הוצאת עצמות הפגרים מתחת מפלת הבית שמתו בו כל הנותרים בחיים מתחת לארץ עד ואמר הס וגו' אמר פה בקצרה רב הפגר בכ"מ השליך הס, אבל הענין הוא כן כי בהגיע הנבואה שם אל הכתוב (יא) נשאו רוח מליצתו אח"ז עפ"י השתלשלות דמיון הרעיונות ויצא מעניננו זה שם אל ענין אחר והוא הכתוב י"ב שם הירוצון בסלע סוסים וגו', כאשר תראה שם בבאורי על הכתוב ההוא, אבל הערך האחר הזה נשאו עוד הלאה בדמיון הרעיונות עד למרחוק ועד בואו אל ד' המחזות האלה אשר נמשך בעניניהם עד הלום, ויהי בראותו כי הרחיק מאד ללכת בדרך אחרת ורוח קדשו הלא מסבות מתהפך בתחבולותיו לשוב אל המקום אשר יצא משם, ע"כ השכיל פה להספיח גם את דרכו האחרת הזאת אל מקום העושק אשר משם יצא וסבב את כל הדרך הארוכה הזאת עד כה ובשובו אל העושק (ג) כבר מצא לו מקום בזה לשוב שנית על כל דבריו אשר דבר שם ולהיות פה שונה בהם עוד הפעם אבל בקצרה מאד רק להזכיר את השומעים כי הוא שב עתה לדבר בענין ההוא אשר עזבו שם, וזה בהשמיע לאזנם מעט מן המאמרים והמלות ההמה. אבל עכ"ז ראה הנביא לשום עליו פה נוספות בענין זה עצמו ואמר כי שירות ההיכל שזכרן שם (ו' ה'), ילילו עתה פי' שיהפכו עתה לקינות כמ"ש פה גם (י) וכל שיריכם לקינים, וזאת תהי' קינתם ויללתם בהיכליהם רב הפגר, וגו' נמשך הוא למה שאלה שם (ו' י') דבריו בענין זה והוא כי יאמר הדוד לאשר בירכתי הבית אחר שהוציאו לו עצמות הפגרים לקבורה, הס פי' שידום וגם ינום משם עי"ש בבאורי על שרש הסה, וישלים הדבר פה כי גם הרואים מחלונות ההיכלים אשר מלאו שירות ישאו קינה עתה על זה הנושא העצמות דרך העיר לקבורה לאמור לו הן רב הפגר בכל מקום פי' הלא הנך רואה כי הפגרים מושלים על פני כל העיר כלה בשוקים וברחובות לרוב מאד יען כי בכל מקום מהעיר השליך אותם כל הנושא אותם הס פי' בדומיה וגם במנוסה משם לאחור, והכל מרוב פחד הרעה אשר ישוב לרגעים כדרכו (וכבאורי שם) ולמה זה תביא נפשך גם אתה באסון הרעה ולא תשליך גם אתה מידך את העצמות ברחוב העיר ומה מורא לדוד נושא העצמות שנגרש גם מרחוב העיר בלשון זה עצמו שנגרש גם מירכתי הבית מתחת לארץ (ו' ז'). עתה בהשלימו כל מעשה הרעה שיבוא עליהם יביא עוד גם ליתן טעם על מה שיעניש ה' ברעה, ויאמר על כי (ד) שואפים ובולעים את האביון (רש"י, ועי' באורי לעיל ב' ז') על השואפים וגו' בראש דלים) ומשביתים ומחריבים עניי ארץ בכל מעשי עושק וחמס אשר יספר (ה' ו') ע"כ (ז) נשבע ה' וגו' (כמ"ש כן גם לעיל ו' ח') בעושק זה שעודנו מדבר בו גם עתה עי"ש וישלים דברו (ח) העל זאת לא תרגז הארץ שהוא רעידת ורעש הארץ והטעם כי תרגז ותרעד מבלי יוכל לשאת עוד עליה חמס ועושק רב כזה, אשר מלאוה בני האדם, ואבל ונשחת גם כל יושב בה (כי אבל נבל תבל נבלה כלם מלשון השחתה והשבתת הים לאל ולבל) והוא נגד ולשבית עניי ארץ, וכמ"ש בחמס דור המבול וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר וגו' והנני משחיתם את הארץ, ומה נפלאו גם יתר מליצותיו על הרעש באמרו ועלתה כאור (כיאור רש"י) כלה ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים, כי אחת דבר ושתים שמענו, והוא התהוות מים במקום שלא היו ואבדם ממקום שהיו שם, וכן גם עלות הארץ שהוא התהוות הרים גדולים במקום עמקים או במקום נהרות וימים, או שקיעת והבלעת הארץ וגם ההרים בבטן האדמה (והוא נגד השואפים אביון) כמעשה הרעשים מעולם. וכל זה ע"י שהארץ נגרשת אז כה וכה בתנועת הרעדה כמימי היאור. והיודע בתולדות וקורות מעשה הרעשים ימצא בפעולותיהם גם כל הפעלים שזכר פה בעושק שהם ונשבירה ונפתחה להקפין ולהגדיל גלעות מה שהגביה כללם כלם פה בפעל ועלתה ונשקעה והבן כי אין להאריך. (ד וה) השואפים וגו' לאמר מתי, כי האומר מתי הוא שואף וכוסף אל הדבר, ואמר לאמור להורות כי כן נעשה להם העושק כהתר עד שלא יבושו

לשלחם, וע"כ לא נקבצו לאחאב עוד אח"ז לרמות גלעד (שם כ"ב) כ"א ד' מאות נביאים והם נביאי האשרה האלה שנשארו חיים. וכן אמר (מ"ב כ"ג) אשר הנשים אורגות שם בתים לאשרה, והנה באמת לא מצאתי בשס"ק שם ע"ג בסי' נקבה כ"א אשרה ועשתרת שניהם שם אחד מן אושר ועושר שגם הם שם וענין אחד ועי' אוה"ש בשם געז'. וכן בא מפלצת בסי' נקבה שנעשתה להאשרה, ובזה נגלה אלי באור שם אלהי בבל (מ"ב י"ז ל') סכות בנות שבא ג"כ בסי' רבוי נקבה אשר כל הנאמר ע"ז הוא רחוק ודחוק. אבל יובן עתה מאד שהוא הסכות מעשה הבנות שהוא האשרה העשויה כסכה והנשים עושות בה, והיו מחנכין את בנותיהם במלאכה זו. ועתה שאלת המפר' הלא בל הי' שם אלהי בבל ולא סכות בנות היא היא תהיה עתה גם תשובתם כי אחר שהשם בל הוא קצור השם בעל כנודע, ע"כ היו עושים גם האשרה לבעל כאמור אשר אנשי בבל קראו אותה בלשונם סכות בנות אשר בל"ע הוא אשרות הבנות. ויהי' כן גם מש"ל (ה' כ"ו) סכות מלככם פי' סוכת או אשרת המולך, כי כפי שהשם בעל הוא שם כולל גלולים רבים כמ"ש המפר' נעשו כן גם האשרות לרבים מהם וגם למולך, וכן מצאנו שעשו אותם גם לעגלי הזהב, (כמ"ש מ"ב י"ז) ויעשו להם מסכה שנים עגלים ויעשו אשרה, וכן אחי' השלוני בהוכיחו את ירבעם זכר רק המסכות שהם העגלים ואח"ז אמר יען אשר עשו אשריהם והבן. והנה לא ידעו כל המפר' להגיד מה ענין עון באר שבע שזכר זה הנביא לעיל ה' ה' ובאר שבע לא תעבורו, וכן מ"ש פה וחי דרך באר שבע, וע"כ הדעת נותנת שגם באר שבע היתה האשרה אשר עשו לעמת עגלי הזהב אשר העמיד בבית אל ובדן, כי העמיד עגל אחד בבית אל מקום מושבו ובית ממלכתו (לעיל ז' י"ג) והאחד בדן שהוא קצה א"י הצפוני ואת האשרות בבאר שבע שהוא קצה א"י הדרומי כי כן ברצותו להגביל כל ארץ א"י יאמר (ש"ב י"ז י"א) מדן ועד באר שבע, ובדהי"א כ"א ב' יאמר להפך מבאר שבע ועד דן. ורצה גם ירבעם שתהי' עבודת העגלים אשר בדה פרושה על כל א"י, ואם גם שהיתה באר שבע מערי יהודה הנה מצאנו שגם יהודה כבר עשו את האשרים בימי רחבעם שהוא גם בימי ירבעם כמ"ש (מ"א י"ד) ויעש יהודה הרע וגו' ויבנו וגו' ואשרים על כל גבעה וגו'. ומובן הוא כי בחרו את העיר באר שבע למקום האשרה יען כי שם נטע אברהם לראשונה את האשל לעבודת ה' כמ"ש פה למעלה וכאשר הוסב אח"ז שם כל אשל לשם אשרה הוסב כן גם אשל אברהם לשם אשרה והחזיקו בו והוסיפו עליו שם עוד אשרות רבות. (ועי' הרד"ק (מ"ב י"ז) מה שהיתה דעת ישראל בעגלים ושאר העבודות מה שכבר העירותי ע"ז גם אני בהושע ז' י"ג) וז"א פה כי הבחורים והבתולות היו נשבעים זל"ז ביום חתונתם איש ביראת עבודתו היא השביעה אותו באמרה לו חי אלהיך דן שהוא העגל אשר בדן שהוא הבעל באלהותם ועבודתו באנשים והוא קבל ע"ע השבעתה זו לשבועה, והוא השביע אותה באמרו לה וחי דרך באר שבע שהיא האשרה שהמסילות באשה ועבודתה בנשים והיא קבלה ע"ע השבעתו זו לשבועה.

ט (א) ראיתי את ה' נצב וגו', בעוז כח נורא יראה את העם נעים ומשוטטים בד' רוחות אנה לבקש דבר ה' כאשר הזכיר סוף סי' הקודם (ח' י"ב) ע"כ הוא כמתגרה בם ואומר מה תרוצו לבקש דבר ה' מפי נביאיו הלא ראיתי את ה' עצמו נצב פה אצלכם על המזבח הידוע אשר בנהו ירבעם לעגלים והוא ה' ית' בעצמו מדבר שם ויאמר, אבל כרגע ישמיעם מה שהוא מדבר כי יאמר הך הכפתור וגו' (ולדך זו במליצה נקרא בשם חידות עי' לשון למודים לרמח"ל ויותר נראה לקראו בשם ההפעלה כמובן). והנה צייר להם את ה' ית' עומד על המזבח בעת חרבנו לעמת מה שכן עשה ירבעם בחינוכו כמ"ש מ"א י"ג וירבעם עומד על המזבח להקטיר. הך הכפתור, שהוא ראש הבנין וירעשו הספים מקול ההכאה, והכפתור בנפלו יבלע אותם האנשים שהם בראש כל העם שהם הכהנים שאינם מבני לוי שעשם ירבעם לשרת במזבח זה כמ"ש במ"ב, ואחריתם שהוא שאר כל העם אהרוג אח"ז בחרב נגד וירעשו הספים שאמר ועי' באור והבן ההבדל. לא ינוס להם נס וגו', הוא ג"כ מקביל למ"ש ח' י"ב ונעו מים וגו' ולא ימצאו ופי' הנה אתם כלכם תבקשו את דבר ה' האחד ולא תמצאו ואני האחד אמצאכם כלכם עד שלא ינוס להם נס אחד, וגם פה אחז במספרו אשר בחר בו בכל מכפלותיו בספרו וחשב (ב' ג' ד') חמשה מחבואות אשר בכלם תשיגם ותמצאם יד ה'. וכן גם השוה פה את דבריו על העגלים אל דבריו על הפסוק שקדם, ודבר גם עליהם פה בענין הרעש שהוא הך הכפתור וירעשו וגו', וכן השוה פה בעגלים את הכתוב (ה) ואדני ה' וגו' אל הכתובים ז' וח' בסי' הקודם בפסוק הסמוך לפה בענין ובלשון, רק כי פה בעגלים אמר הנוגע בארץ ותמוג כי העון נוגע בו ית' בעצמו ע"כ יהי' גם הוא הפועל את הרעש ושם בפסוק המספר את הברית שבין הבריות אמר כי תרגז הארץ מעצמה כאלו לא תוכל שאת אותם שיחריבו את ישובה. והנה פה השלים את כל מעברותיו מעוסק לעגלים, והשלימם שניהם בענין הרעש כמו שגם בהקדמה

ופתיחה

והבוזים את דבר ה' עתה על אמרו להחרידם ביעוד זה שלא יהי' להם עוד דבר ה' בימים הבאים, ע"כ מלא להם הנביא דבר אשר גם לפי דעתם היום ירע להם מאד אם לא יהי' עוד דבר ה' בתוכם, והוא ענין הנשואין והקדושין אשר בין הבחורים והבתולות ביום בואם לכרות ביניהם ברית עולם באהבת כלולותיהם אשר לדבר הזה יבקשו שניהם יהיו מי שהם אם טובים ואם גם רעים לקדש את הברית והמחברת הואת בכל קדש וכנודע זה בעם ועם, יען כי קדושת דבר זה יקר הוא לחיי כל האדם אשר בארץ. והנה לפני סור ישראל מעל יהודה היו הבחורים והבתולות ביום חתונתם נשבעים זל"ז בשם ה' ואצל מזבח ה' בירושלים כמ"ש (מלאכי ב') כסות דמעה את מזבח ה' וגו' כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך וגו' והיא חברתך ואשת בריתך, ומובן הוא כי הי' נעשה זאת לפני הכהנים והנביאים. ובסור ישראל מיהודה ומבית ה' לעבוד את העגלים היו (יד) נשבעים זל"ז באשמת שמרון ואמרו זל"ז חי אלהיך דן וחי הליכותנו דרך באר שבע (עי' באור) וזה אשר יאמר הנביא כי בהגיע ימי הרעה אשר אז תכירו כי העגלים אפס ותהו (י), ומכל קדשי ה' אשר אין לכם גם עתה מהם דבר כ"א הנביא לבדו אשר עוד דבר ה' בפיו, לא יהי' לכם אז עוד כל מאומה, אחר כי לא תמצאו אז גם דבר ה' בפי נביאיו (יב), וא"כ לא יוכלו עוד להנשא זל"ז אחר שלא ישאר אז עוד בתוכם כל דבר קדוש בעיניהם אשר יקים ביניהם ברית עולם בקידושין, וע"כ תתעלפנה הבתולות והבחורים שנאהבים באהבת קדש אהבת עולם בנאמון זה, עד אשר יפלו בחלי אהבה לערש דוי ולא יקומו עוד וכבר יובן בזה גם אמרו היפות. ומה נפלאו דברי המדבר ברוח ה' כי השכיל להניח תחלה את התאר נמא (יא) על העדר דבר ה' ע"ד נמאה נפשי לאלהים, ופה (יג) הסב אותו גם לנמאון האהבה, ע"ד רשפיה רשפי אש שלהבתיה, מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' סמכוני באשישות וגו' ואמר ונפלו וגו' ע"ד כי חולת אהבה אני, וכמ"ש ונפל למשכב, וכמ"ש על התולה ואשר שכב לא יוסיף לקום. והנה ראיתי עוד להעיר על דבר רחוק לכאורה ובלבי הוא קרוב מאד, והוא כי נמצאו בלשוננו ב' שמות אשל ואשרה אשר שניהם הם שמות עץ או עלים וכ"א מהם לא נודע עוד ברור איזה מין עץ הוא, רק זאת ידענו כי אשל נמצא רק ג"פ בכל סה"ק ושלשתם באו לענינים נכבדים מאד: הא' באברהם ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם (תחת האשל) בשם ה' אל עולם כי ישב ודרש לרבים, במציאות ה' וכדומה, והב' בשאול המלך (ש"א כב) יושב בגבעה תחת האשל וגו' וכל עבדיו נצבים עליו, והג' בקבורת שאול וג' בניו (שם ל"א) עי"ש; והפך הוא באשרה שבא לרוב מאד בסה"ק ורק בעבודת גלולים. וכל זה הלא דבר הוא. ואיך יתכן שיהיו שניהם ב' מיני עץ שונים ושניהם לא באו בכל סה"ק רק איש לענינו האמור לבד ולא לכל דבר אחר. וזה לי למוכיח ולמכריח כי אשל ואשרה שניהם ענין אחד המה והוא קבוץ עלים נטועים במקום א' בסדר יפה וענפיהם מתפשטים לרוחב מסביב עד שמסתבכים זב"ז וסוככים על היושבים תחתיהם כסוכה. וע"ש שהם כקלועים יחד מלמעלה סוכה ע"ז תחלה השם אשל ובדחז"ל נקרא החבל העב הקלוע מחבלים דקים שמושכין בו את הספינה בשם אשלא והוא מענין המלה אצל ואצילי ידים והבן. ונעשה בארצות החמות לנכבדים בעם אם באלהיות ואם בשלטון כאברהם ושאול אם למדרש ואם למשרה, וכן לקבורת נכבד ע"ד אלון בכות. ואח"ז בהחל העם לעשות כן גם לאלהים חדשים אשר בחרו הסבו הסופרים את השם אשל לאשרה בחלוף למנ"ר הנודע כארמון ואלמון ודומיהם, ושנו בו גם את המין מזכר לנקבה. וע"ד נוסבות שם שבא בתורה מחול אל הקדש, ופה הוא להפך, וכמו שעשו מן השם קדוש את השם קדש וקדשה. ואלה הם חלופי הלמ"ד לרי"ש בלמ"ד הפעל גמל גמר, חבל חבר, מגל מגר, מזל מזר, כזל כזר, כשל כשר, עגל עגר, פגל פגר, נהל נהר, ויש עוד ולא אאריך. והנה כבר העירותי מעט בבאורי לס' שופטים ענין הבעל והאשרה שהי' להם הבעל באלהות לאיש שהוראתו כפשוטו בעל ואדון כל טובות העולם וגם בעל כל האושר וגם בעל האשה שהיא האשרה שהבינו בה את כנסת העם הנקרא בלשוננו בתארי נקבה והם אשה ואם ובת ובתולה ועוד רבים, ושהיא האשה (העם) מקבלת כל האושר מיד בעלה הבעל. וזה מה שבאו בכתובים סמוכים זל"ז כמו שופטים ג' את הבעלים ואת האשרות, ומ"ב כ"ג כל הכלים העשויים לבעל ולאשרה, ובאחאב אמר מ"א י"ז ויקם מזבח לבעל וגו' ויעש אחאב את האשרה וזה אשר אמר במנשה מ"ב כ"א ויקם מזבחות לבעל ויעש אשרה כאשר עשה אחאב, וזה גם מה שהאנשים היו העושים בבעל והנשים היו העושות באשרה כמו לם אשא וכמו איזבל שאמר (מ"א י"ח י"ט) ונביאי האשרה ד' מאות אוכלי שלחן איזבל, מה שע"כ בשלוח אחאב לקבץ לאליהו את נביאי השקר לא באו כ"א ד' מאות וחמשים נביאי הבעל שם שם כ"ב כי הם היו של אחאב ובאו למצותו אף בדעתם שלא יעמדו בפני אליהו, והרגם שם אליהו, אבל הד' מאות נביאי האשרה לא באו כי הם היו של איזבל והסבו שלא תרצה

לשלחם

כפי שבארתי שם הגדיל את תוכחתו לישראל מתוכחתו לכל העמים שזכר שם, בחשבו לכלם רק עון א׳ ורק לישראל חשב כל ד׳ פשעיהם כלם במה שטען עליהם שם ממה שהעלם ממצרים שהוא תחלת היותם לגוי, וע״כ ידע אותם ואת פשעיהם כלם יותר מדעתו את העמים זולתם, עי״ש, והנה ידע הנביא כי יוכל העם לעלות עליו בטענה זו עצמה, כי אחרי אשר באמת הגדיל ה׳ לעשות עמם בהעלותם ממצרים כל הגדולות שחשב שם (ב׳ ט—יא עי״ש גם באורי) הדין נותן גם מלך זה שיעבור על פשעיהם למען גדלו ולמען הגדולות אשר עשה עמם ולא יחללם כלם בכלותו עם זו. כמו שכן גם בעבור זה היטיב להם ה׳ אז בימי ירבעם זה הב׳ שעל דורו ינבא כמ״ש (מ״ב י״ד) כי ראה ה׳ את עני ישראל מורה מאד וכפי שבארתיו היטב בתחלת הושע עי״ש. ובא עתה לתקן פה טענתו זו שם ולהסיר כן גם טענת העם מעליה, במה שה׳ שופט לדק ולא יתגן את הרע אף למען כבוד גדלו וכבוד מפעליו הגדולים כי גם כל הגדולות נקלות הן בידו לעשותם תמיד לכל הזוכה בהן, וע״כ לא יחוש להן לשוב לעכשו לזה שהגדיל לעשות עמו לטוב בשובו לחטוא לפניו, וז״א (ז) הלא רק כבני כושיים אתם לי בני ישראל פי׳ בכל הגדולות שעשיתי עמכם אינכם נחשבים בעיני בזה יותר מבני הכושים (ותפש הכושים שהם השחורים והם היותר נבזים בעיני האנשים הלבנים ודברה תורה כלשון ב״א) ויקים דברו זה עוד עפ״י שנים עדים ויאמר כי כמו שהעליתי ישראל ממצרים הלא כן גם העליתי פלשתים מכפתור וארם מקיר ועכ״ז הלא שמעתם כי כן גם נבאתי עליהם את קצם וכליונם שם למעלה בראשית תוכחתי (עי״ש כי הם הב׳ הראשונים בתוכחתו שם בתחלת הספר, ותשוב תתפלא על השלמות במליצותיו שכן גם משפט עונשם שם קשה ממשפט כל יתר העמים שזכר שם כי רק בהם אמר הנביא להכרית מהם כל יושב ותומך שבט שיורה כליון גמור מה שלא אמר כן שם בכל זולתם והוא ג״כ מטעם האמור בישראל כי יען שהעלה אותם מכפתור ומקיר ידע יותר את רשעתם כי רבה) וכל זה יען (ח) כי עיני ה׳ הם רק בממלכה החטאה פי׳ כפי חטאותיה עתה מבלי פנות אל הגדלות שעשה עמה לפנים, ע״כ והשמדתי אותה מע״פ האדמה שהוא כמדה דינה עתה, וככליון ארם ופלשתים שנבא שם, ויאמר אפס כי לא אשמיד וגו׳ ב׳ המלות אפס כי יבואו תמיד לשלול את כל הקודם (כאומר עכ״ז אפס הוא כל האמור עד כה והאחריו מלת כי לטעם ע״ז) ופי׳ אך בזאת איטיב עמכם יותר מעמהם כי לא אדון אתכם בהשמדה וכליון גמור כמוהם כ״א שאחלק מדת הרעה לכם לרעות קטנות מזה ואשלים מנת המדה ברבוין כנודע, וז״א (ט) כי הנה אנכי וגו׳, רק (י) את חטאי עמי אותם לבד אענים בכליון חרב כדין הראשון. (ט) **ולא יפול צרור ארץ**, הנה לפי שלא פרש הכתוב את הדבר אשר יגוע בכברה, טוב לפרש דעתו כי יניע את ישראל בכל הגוים כאלו יגוע ישראל זה בכברה, וז״א כי הדבר הנרור והאגוד יחדיו זה לא יפול ארץ דרך נקבי הכברה, והנמשל בזה כי ע״י הנעת עם כלו בתנועות גליות לא יכלה הכלל והקבוץ כלו כ״א הנפרדים מן הכלל שהם חטאי עמי שיזכור (י), ובזה ישוב דחק כל המפר׳ בהשם נרור שהוכרחו כלם לפרשו לא כאמתת הוראתו בכ״מ עי׳ בהם והבן. (י) **לא תגיש ותקדים בעדנו הרעה**, כל המפר׳ עשו ב׳ הפעלים האלה לעומדים ואת הרעה עשו לפועל, ואם גם יכלו לעשות כן בהפעיל קדם שאין לו כ״א חבר אחד מי הקדימני והוא יוצא, אבל איך יכלו לפרש כן גם הפעיל נוגש הנמצא לרוב מאד וכלם יוצאים עד שבכחו להוכיח שגם ותקדים הבא עמו הוא ג״כ פעל יוצא כמו הקדימני ופי׳ שאומרים אל הנביא למה זה עוד תקדים ותגיש אתה בעדנו את הרעה להודיענו ולהחרידנו בה בטרם בואה הלא די לצרה בשעתה ולא ידעו כי כל ענין הנביא הוא להעיד בם ברעות הבאות למען ישימו על לבם לשוב אל ה׳ וינחם על הרעה אשר דבר ולא תבוא ועי׳ באורי לעיל ו׳ ז׳ פי׳ אחר ע״ז. וע״כ הסמיך לדבריו אלה את הכתובים הבאים (יא—טו) להראות להם כי לא את הרעות לבד כ״א גם הטובות יגיש ויקדים הנביא תמיד להודיעם לפני בואם שהוא אז למען חזק ידים רפות, והנה עוד אחת ישכיל עבד ה׳ בזה והוא להשלים את ספרו בדבר טוב, ולמען יחבר עוד יותר את סוף ספרו גם בראשית תחלתו, תפש פה עוד בטובות כאלה העומדות מנגד לראשית אמרי פיהו והוא מה שאמר אקים סכת דוד וגו׳ ובנו ערים נשמות ונטעו כרמים ועשו גנות מה שהם לעמת ואבלו נאות הרועים שאמר שם וזכר החורש והקוצר ודורך ענבים והזורע ונטיפת העסים ושתית היין לעמת מ״ש ויבש ראש הכרמל שם, והשלים בשובם לשבת על אדמתם, ואמר עוד את השם אדמתם ב״פ ולאחרונה הזכיר את שם ה׳ לעמת מ״ש ה׳ מציון ישאג ומירושלים יתן קולו והבן.

ופתיחה שעשה לכל מעברותיו אלה דבר שם ג"כ על שניהם בפעולות הרעש שהוא לעיל (ג' י"ד וט"ו) ונגדעו קרנות המזבח ונפלו וגו' והכיתי בית החרף וגו' עי"ש כל באורי ע"ז. ובזה נעץ סופו בתחלתו כדין כל נשגב בשה"ק. וכן גם הניח פה בסופו חותם שמות הקדש שהם ואדני ה' הצבאות שהניחם כלם גם שם בתחלתו (ג' י"ג) נאום אדני ה' אלהי הצבאות. ונשובה ונראה עוד כי בכתוב (ה) פה אין בו כל נשוא המאמר כ"א שמות העצם והארץ הנוגע וגו' ואח"ז ג' פעלים המסובבים מאמרו זה המחוברים אליו בוי"ו החבור שכל אלה הם חלקי הנושא, ורחוק הוא מאד לומר שגם אחרי הכתוב (ו) מחוברים אליו והנשוא לכל אלה הוא ה' שמו הבא שם בסופו, ע"כ הנכון הוא שהנשוא הוא בשמות עצמם והשעור הוא ואדני הוא ה' הצבאות, וכן ה' שמו הוא נושא ונשוא ושעורו ה' הוא שמו. ומה נשגב ומרומם הוא כל המאמר הזה בב' הכתובים האלה, ומה נאות הוא במקום הזה אשר בו יפן הנביא לבאת לאחרונה את פני עון העגלים אשר נעשו בתחלתם לאמצעיים בין אל נעלה ועליון ובין כל יצורי החומר, כדעת הרדי"א והרד"ק ועוד רבים וכבאורי בהושע (ז' י"ג). וכאמונת כל עובדי הצבאות שזכרם הרד"ק (מ"ב י"ז) וגם אני בבאורי בראש ס' שמואל עי"ש. ע"כ נשא את המאמר הזה נגד אמונתם זאת ולמד בו במאמר קצר ואחד מאד את כל סוד יחוד ה' לפי אמונת תורת משה והניח בתחלתו את היסוד אשר יסדה חנה אמו של שמואל בתפלתה נגד אמונת עובדי הצבאות במה שחדשה שם את השם ה' צבאות כדחז"ל ליחס לו לבדו כל המעשים גם בחמרים אשר יחסום הם אל צבאות השמים עי' היטב באורי שם וז"א ואדני הוא ה' הצבאות ויפרש ענין השם הזה וכונתו, שהוא כי ה' לבדו הוא הפועל הכל גם בארץ מתחת ומזכיר למשל פעולת הרעש לפי ענינו פה, ושהוא לבדו הבונה תמיד מעלות השמים והיוסד אגודת הארץ ולהפך הוא קורא למי הים ושופך אותם שנית ע"פ הארץ כהיותם לפני הבריאה ועם כל פעולותיו אלה בחמרים כלם, ה' שמו, שהוא שם עצמותו אשר הוראתו כפי פשוטו בהרכבת אותיותיו הוא היותו נעלה ונשא מכל ציור ומחשבה אנושית ומכל ענין חמרי והויתו היא נצחית. (וכמו שהראיתי זאת במאמר מיוחד ונדפס עתה בכ"ח השמיני עי"ש) ויהי' משך ב' הכתובים האלה לכל מה שלפניהם בסי' זה בדרך זו: הנה ה' יכה את המזבח של העגלים ואת כהניו, ואח"ז תספו גם אתם עובדי העגלים שעשיתם לאמצעיים בכ"מ אשר תתחבאו שם (א' ב' ג' ד'), אבל אדני הוא ה' הצבאות שפירושו הוא שהוא לבדו פועל תמיד כל מעשי שמים וארץ (כפי שיחשוב את מעשיו הגדולים שבהם (ה' ו') ובלי כל אמצעי כמו העגלים ודומיהם, ועם כל פעלו בחמרים, ה' שמו השם המורה עלוי ורוממות מכל מושג חמרי וגם נצחי וקים לעד אף אחרי שתכלו אתם ועגליכם, ולפי"ז כל המאמר מן הנוגע בארץ עד ע"פ הארץ הוא מאמר מוסגר הבא רק לבאר את השם ה' צבאות כפי שבארתיו פה, ותחלת הכתוב ה' וסוף הכתוב ו' הוא מאמר אחד כזה ואדני (הוא) ה' הצבאות ה' (הוא) שמו. וא"כ גם המאמר הזה כלו הוא כלול ג"כ מחמשה מאמרים כפולים, אשר בהם ישלים פה דבריו על העגלים כמו שכן השלים גם דבריו על העושק הקודם ג"כ בחמשה מאמרים כפולים שהם לעיל סי' ח' בכתובים ד' ה' ו'. ופה נשלמו כל דברות הנביא על העושק והעגלים והעברותיו מזה לזה אשר כבואי עתה לספור כל דברותיו אלה אשר כל דבור יכיל בקרבו ב' אמרים א' על העושק וא' על העגלים ומצאתי כי הדבורים האלה אשר תחלתם הוא (ד' א') שמעו הדבר הזה וגו' וסופם הוא פה (ו) ה' שמו, הם ג"כ חמשה במספר שהוא המספר אשר החזיק בו אחר שכבר כפל את המספרים ג' וד' בתחלת ספרו עד ח' פעמים כאשר העירותי ע"ז לעיל ד' י"א עי"ש. אח"ז שבתי על כל הדברים האלה שנית ואספור גם את אלה המכפלות במספר החמשה אשר עשה (כפי שכן קראתי אותם שם שם) במליצותיו, כפי שהעירותי עליהם בכ"מ בבאורי זה אשר תחלתם הוא ד' ד' ומצאתי שכן עשה גם אותם עד ח' פעמים כמעשהו למעלה במספר ג' וד', ויהי לי לאות אמת כי הנחני ה' בדרך אמת, ואדע כי גם זה דבר ה' הוא וגם נעץ לעשות השואות שיריות רמות ונשגבות כאלה אשר לא יכילם כח אנושי. עתה כאשר השלים הנביא פה את כל המשא אשר נשא על העושק והעגלים שהם ב' ראשי החטאים שבין אדם למקום ובאל"ח, סוף המשא הזה בתחלתו והוא בענין הרעש כמו שהעירותי למעלה פה, נשאו רוח קדשו כפי שגם סוף ספרו קרב ובא ויפן לנעוץ פה עתה גם סוף ספרו עם תחלתו וישת את פניו לצאת דרך השער אשר בא בו כי כן הוא דרך הקדש, וע"כ כמו שבתחלת ספרו בא להוכיח את ישראל ע"י העמים כפי באורי שם (א' א' וג' או"ב) כן בא להשלים פה את תוכחתו לישראל ע"י כושים ופלשתים וארם וגם חבר את בתי התוכחות האלה ע"י מאמר השוה בהן בלשון, והוא אמרו פה (ז) הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים כמו שאמר שם (ב' י') ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים וכן שם גם (ג' א') על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים, אבל תכורס בענין שהוא העיקר כן הוא, כי

כפי

שבא ועלה גם בשער עמי ע"כ (ד) אורידך, וגגד חטא עוד יותר גדול שגם ראה והתבונן הרבה ברעתו ביום אידו ע"ד נקמה (כהוראת פעל ראה הנקשר ביחס הב') ע"כ (ז' וח') אין תבונה בו והאבדתי חכמים וגו' שלא ראו והתבוננו ברעת לבם של יועצי רע, וגגד חטא רב עוד מזה כי שלחו עוד גם ידיהם בחילו ע"כ (ו) נחפשו ונבעו מצפוניו, וגגד חטא רב עוד מאלה שעמד על הפרק שהוא הגבול להכרית פליטיו ע"כ (ז' וט') עד הגבול שלחוך וחתו גבוריך על גבול תימן זה וכמבואר לעיל פה. וגגד חטא רע מכל אלה והוא שהסגיר עוד גם את שרידיו ביד האויב, ברצותם שלא ישאר להם עוד גם כל שריד וזכר בארץ ע"כ (י) ונכרת לעולם וגם (יח) ולא יהי' שריד וגו'. (טו) כי קרוב יום ה', נדחקו כל המפר' על אמרו כי קרוב על יום רחוק עד שהרדי"א פירשו גם מלשון קרב ומלחמה, אבל לא חשו כלם על מה שאין כל הבור בין מאמר זה למה שאחריו כאשר עשית כן וגו' ע"כ נראה כי אחר אשר כלה לחשוב כל חטאותיו בא להגיד זה עצמו מה שבארנו פה שהוא כי לפי מדת החטאים האלה היו גם כל העונשים אשר נבא עליו פה בתחלה וכפי שבארנו זאת וז"א כי יום ה' הבא מעולם על כל הגוים אשר הרעו מעשיהם הוא תמיד קרוב ומובן מאד שכן מגיע להם מדת היום ההוא כפי מדת המשפט והצדק או שהוא קרוב מאד בדמיון אל מעשיהם שעשו, וכן גם אתה כאשר עשית כן יעשה לך גמולך וגו'. וכמו כי קרוב אליך וגו' ולהפך נאמר רחוקה היא ממני.

(טז) כי כאשר שתיתם, גם פה נדחקו המפר' מאד, עד שיש מהם שפי' שתיתם כוס שמחה וישתו כוס פורענות אף שאין פה כל הבדל ביניהם בלשון גם אמרו והיו כלא היו הוא סותר מ"ש ישתו תמיד, ע"כ נראה כי גם זה נמשך למעלה לבאר עוד מ"ש כאשר עשית וגו' שהוא כי כאשר שתיתם בני שעיר כוס ששון על הר קדשי כן ישתו כל הגוים תמיד כוס ששון על הר שעיר ושמה הגוים שאמר לעיל וציר בגוים שלח קומו וגו', ויפרש איך ישתו תמיד ויאמר ושתו ולעו כמו ובלעו והוא מענין שביאה כמו יעלעו דם, ועכ"ז והיו השותים האלה מיושבים ביינם כלא היו שותים מעולם וע"כ ישתו תמיד כסובא יין מנעוריו שלא ישתכר עוד לעולם מן היין מרוב הרגלו וע"כ לא יחדל משתות וישתה תמיד והוא רק קצור בלשון כדרך הנבואות. (יט—כא) בג' כתובים אלה ינבא על ב' גליות שהם בני ישראל שהושיבום אויביהם מן כנענים עד צרפת, ובני ירושלים שהושיבום בספרד, כי עוד ישובו לארצם והנבואה מפנה להם מקום לשבתם בארץ יהודה ובנימין היושבים שניהם בנגב א"י כנודע, וע"כ יעתיק את בני יהודה ובנימין למקומות אחרים לפנות את מושבותם מלפניס לחיל ב' הגליות האלה. ועתה נלכה נא לנחלת בני יהודה הכתובה בס' יהושע ט"ו, ונמצא כי היא סדורה שם לחלקים והם: החלק הא' שבו כל הערים אשר בקצה הנגב על גבול אדום כמ"ש ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ואח"ז יחשוב שם את כל ערי הנגב בשמותם עד הכתוב (לב). והחלק הב' שבו כל ערי ארץ השפלה אשר ביהודה שהיא נגד גבול הים המערבי ליהודה הנשענת לגבול פלשתים אשר על הים כמ"ש כתוב ל"ג בשפלה וגו' ויחשוב שם כל ערי השפלה עד שישלים גם בג' ערי פלשתים עקרון אשדוד ועזה, (ולדעתי ששם פלשת הוא הפוך מהשם שפלת ג"כ בנקוד זה ונהפך לכבודם). והחלק הג' שבו כל הערים אשר בהר כמ"ש מ"ח ובהר וגו' ויחשוב שם כל ערי ההר עד הכתוב ס'. והחלק הד' שהוא המועט בהם שבו ערי המדבר כמ"ש ס"א במדבר וגו' ויחשוב שם רק שש ערים. וז"ה פה כי יושבי חלק הא' שהם ערי הנגב יעתיקו מושבם להלאה מהם לצד הנגב שהוא להר עשו בדרום א"י, ויושבי חלק הב' שהם ערי השפלה יעתיקו מושבם ג"כ להלאה מהם לצד השפלה שהוא לארץ פלשתים אשר על הים במערב א"י, ואמר עוד שנית וירשו על ב' החלקים הנשארים שהם ערי ההר והמדבר (כמ"ש וירשו על ב' החלקים הראשונים) ולא זכרם בשמם לקצר, וחלק להם שדה אפרים ושדה שמרון שפי' הר אפרים והר שמרון כפירש"י פה, שהם מצפון ליהודה ובנימין וסמוכים אליהם עי' ציורי בסוף יהושע, והוא יען שכבר זכו במושב הרים, הטובים למבצר נגד אויב וגם למרעה כנודע, וגם מדבר יהודה היו בו נאות רועים ושדות מרעה לרוב כמ"ש עליו ירעפו נאות מדבר וכמ"ש על מלך יהודה בדהי"ב כ"ו ויבן מגדלים במדבר — כי מקנה רב הי' לו, וע"כ לא תגרע נחלתם ממקומות טובים למרעה. ויאמר עוד כי גם בנימין הסמוך ליהודה יפנה גם הוא את נחלתו לב' הגליות האלה ויען שבנימין יגביל בירדן (משא"כ יהודה עי' ציורי שם) יעתיק את מושבו אל הגלעד שהוא בעבר הירדן מזרחה וסמוך אליו, ולפי"ז פינה הנבואה את כל ארץ יהודה ובנימין והעתיקם מעט מעט לכל ד' רוחות א"י, ואח"ז יאמר כי גלות החיל הזה וגו' יירשו את כל ערי הנגב האלה אשר נפנה מקומם כי עתה אחרי שיצאו משם כל יושבי ד' חלקי יהודה וגם כל בני בנימין, כבר קנו כל המקומות האלה יחדיו את השם ערי הנגב בבחי' א"י כלה שהם כלם יחדיו בצד דרומה של א"י כנודע. אח"ז יאמר כי יעלו מושיעי ב' הגליות האלה בהר

א (א וב) כה אמר ה׳ לאדום הנה קטן נתתיך בגוים וגו׳ , כן הוא סדר ב׳ הכתובים , אבל לאשר המאמר הזה הנה קטן וגו׳ אשר אותו אמר ה׳ לנכח אדום הוא לנתינת טעם על מאמר אחר שקדם לו שאמר אותו ה׳ לנכח זולתו , וכמו שבא בס׳ ירמי׳ (מ״ט י״ד וג״כ בנבואה זו על אדום) במלת כי לפני זה המאמר כי הנה קטן וגו׳ , ע״כ יקדים הנביא לספר במאמר מוסגר את המאמר הקודם שהוא גם בירמי׳ שם שעליו יבא שם הטעם כי הנה קטן וגו׳ והוא זה : שמועה שמענו (אני ושאר הנביאים שנבאו על אדום ,) מאת ה׳ , ולפלא כי שלח גם בגוים ציר מזה לזה ג״כ בלשון השמועה אשר שמענו מאת ה׳ , כאלו חלה עליהם רוח ה׳ ומלאו על לשונם , והשמועה היא שהוא ה׳ ית׳ מצוה ע״י הנביאים את כל הגוים לאמור קומו ונקומה עליה (על אדום) למלחמה , והפלא הוא כי כן אמרו גם צירי הגוים זל״ז ג״כ בלשון הצווי הזה קומו וגו׳ , וע״ז אמר ה׳ אלי לאדום (על אדום) בלשון נכח לאדום כי ע״כ אני מצוה את כל הגוים וכן בלשון צווי זה יזרזו גם הם זה את זה לבוא עליך למלחמה , יען כי אני נתתיך להיות הבזוי והקטן בכל הגוים (ג) ואתה בזדון לבך הרימות שבתך למעלה מכלם ושכנת בחגוי סלע ע״כ (ד) אם גם תגביה עוד כנשר וגו׳ משם אורידך .

(ו—ח) , ג׳ הכתובים האלה יתנו לנו השערה קרובה ונאמנה כי ככה נעשתה מפלתו של אדום אז , כי אנשי שלומו ובריתו השיאוהו לצאת לקראת האויב הבא עליו עד הגבול אשר מצד התימני והדרומי לארצו , וללחום עמו שם לבלי תת לו לאויב לעבור את הגבול , והוא וכל חכמיו אנשי תבונה לא הבינו כי אוהבי שקר אלה טמנו פחים לרגלו בעצתם זו , כי אך כצאתו הוא וכל חילו הגבורים והרחיקו ללכת עד הגבול ההוא קמו המה וכל שכני ארץ אדום מסביב אשר היו בעצה זו עם יועציו ומסיתיו אלה ועמו הרג רב בהר עשו וגם שללו כל הונם ורכושם מבלי השאירו כל שריד , כי מאין שם אז גם אחד מכל צבא חילם שיצאו כלם ללחום עד הגבול התימני הרחוק מערי מושבותיהם , היה די עת וזמן לשודדים אלה לחפש אחר כל מצפוניהם מאין כל מוחה בידם , וגם האנשים מתי מספר והחלשים שנשארו בביתם היה לאל יד השודדים להכרית כל איש מהם . ואין לי עוד לפרש כ״א מעט מלים , אמר איך נדמית , על מה שלא עמד איש בפניהם וכאלו נדמו דומיה כל בני ארצו , ואמר לחמך ישימו מזור תחתיך , פי׳ לחמך הוא מקור הקל מענין מלחמה שבא הפעל ממנו גם בבנין הקל כמו לחם את לוחמי , ופתח הלמ״ד להרחיב את החי״ת הגרונית וכמו בשתים לפעמו מחתך שכלם מקורי הקל (כי אין בהם בנין הכבד) ופ״א הפעל בכלם בפת״ח להרחיב אות הגרון שאחריהם . ופי׳ שאנשי שלומך ישימו לחמך זה שהוא מה שהשיאוך ושלחוך עד הגבול ללחום עם האויב , למזור ולחולי לך תחתיך פי׳ בסתר ממך כמו תחת אישך , אל דוד תחתיו (פרשי רד״ק) ואין תבונה בו להבין סתרם וסודם זה . ואמר ע״ד מליצה וחתו גבוריך שם בגבול התימני במלחמה עם האויב למען יכרת איש מהר עשו שהוא בביתו ובארצו ע״י השודדים אנשי שלומו מקטל שפי׳ הריגת רוצחים ולא מות מלחמה .

(י) מחמס אחיך יעקב תכסך בושה , ויפרש את הבושה אח״ז (יא) והוא כי בהיותו אחיך ועמדת מנגד ביום אשר זרים ונכרים שהם בהפך מהאחוה הרעו לו עד מאד ולא מהרת לעזרו כטבע האח הנה היית ונחשבת בזה כאחד מהם מן הזרים האלה , כי את הרואה כי זר פועל רע לאחיו ועומד אליו ואינו עוזר לו הוא נחשב כפועל הרע עצמו ואת פועל רע לאחיו אין לך בושה גדולה מזו .

(יב) ביום אחיך ביום נכרו , יגדיל עון עמדו מנגד עוד יותר , כי ראה בצרת נפשו וראה שהוא נכרי לכל אדם בארץ שאין לו כל מכיר ועוזר כמ״ש קראתי למאהבי המה רמוני , והוא אחיך שאין לנו מכיר גדול מן האח , ואמר אחיך ונכרו לתפוש ב׳ הקצוות באהבה . והנה הנביא עולה ומעלה את עונו זה בח׳ מאמרים שכלם תחלתם באזהרת ואל ופי׳ כלם הוא לא הי׳ לך לעשות כה ולא הי׳ לך לעשות עוד גם כה (כלשון אשר ידבר האב אל בנו כאשר ייסרנו בשבט) ובכל מאמר יספר עון יותר גדול מה שחטא בענין האחוה , ויען כי הנביא בעצמו יאמר (טו) כאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך , ע״כ עלינו לערוך את הגמולות והעונשים אשר נבא למעלה פה שיהיו לפי מדת החטאים אשר יחשוב בכתובים אלה . והנה נגד אמרו בכתוב זה שלא היה הוא כאח ביום שהי׳ אחיו נכרי לכל השאר ע״כ (ז) השיאוך יכלו לך גם אנשי שלומך בני בריתך , ונגד מה שהגדיל לחטוא עוד יותר והוא כי גם שמח עוד בלבו ביום אבדם ע״כ (י) תכסך בושה שהיא הפך השמחה , ונגד חטא גדול עוד מזה שהגדיל גם פיו ולשונו בשמחתו זו ע״כ (ה) נדמיתה , ונגד חטא יותר גדול מה

שבא

והשיב לפי דרכו, ואני אשיב לפי דרך פשוטי אמרות הכתובים פה בספר זה, כי הם יורוני כי יונה הי' קנאי גדול לה' אלהי ישראל ומקנא את קנאתו גם בנפשו כאליהו וכמו שאבאר להלן אשר לפ"ד חז"ל הי' הוא הילד שהחיהו אליהו, כאשר יורו דבריו על קנאה זו בתפלתו זו, וכן גם להלן כפי שאבאר, וע"כ בשמעו כי אנשי הספינה קוראים איש אל אלהיו, לא רצה עוד לקרוא אל ה' אלהיו ואף לא להנצל עמם יחדיו בידעו כי שם יהיו מיחסים גם את הישועה איש אל אלהיו אשר קרא אליו, וע"כ השיבם שאיני והטילוני וגו' בחשבו כי אם ישמע ה' אלהי את תפלתי הלא ישמענה גם מלבב ימים ויצילני, (כמו שכן גם היה) ואז ידעו גם ב"א כלם כי ה' אלהי הוא לבדו הושיעני, ואם לא יאבה לשמוע תפלתי, למה אחלל עוד כבוד שם ה' אלהי לעיני אנשי הספינה כי יאמרו שהוא מבלתי יכלת ה', וכן גם מה שברח תרשישה היה ג"כ רק מטעם זה, כי ה' אמר לו וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני, שאין במשמעות מאמר זה כ"א שיוכיחם על מעשיהם הרעים, לבני אדם, והיה ירא פן ישובו רק ממעשיהם הרעים שהם מה שבין אדם לחברו כמו שכן גם היה אח"ז, אבל לבם בתשובתם זו יהיה רק לאלהיהם (כמו שכן גם היה כאשר אבאר להלן) יען כי לא יוכיחם שם על אמונתם בגילולים ואם גם יוכיחם ע"ז לא תועיל תוכחת איש אחד בזמן קצר כזה להפוך לב עם רב אשר כבר השתקעו הם ואבותיהם באמונתם מימי עולם, וידע כי ה' יקבל ברצון גם תשובתם זו כמ"ש להלן ע"כ קדמתי לברוח וגו', כי ידעתי כי אתה אל חנון ואז יהיו מיחסים גם אנשי נינוה תועלת התשובה לאלהיהם, כי החמס אשר ממנו שבו אנשי נינוה אסור הוא גם לפי דתם, ועי' להלן באורי ע"ז יותר. והנה נשובה ונראה כי תפלתו זו סובבת על ב' קוטבים. הא' הוא להתפאר בה' אלהיו כי ישועתו זו עתה ממעי הדגה מודעת ונכרת היא לכל האדם כי אך לה' לבדו היא בהפך מאשר אם היתה על הספינה, ודבריו המורים ע"ז הם אמרו בראש דברו קראתי מצרה לי אל ה' ויענני, פי' עתה קראתי מצרה אשר רק לי לבדי היא וקריאתי הלא היא רק לה' ונודע אתה לארץ כי רק הוא ה' ענני. והקוטב הב' הוא לצייר ציורי מליצות על גודל סתר המחבוא אשר השליכהו ה' בתוכו על חטא החבאו מאת ה' באניות תרשיש, ולהודות לו על רוב גבורותיו להוציאו גם ממסגר רב וקשה כזה, ודבריו המורים ע"ז הם אמרו פה בחלק הב' מראש דברו זה, מבטן שאול וגו' שהשאיל את בטן הדג אל השאול, וכן פתח במה דסיים, וכל דבריו (ד' ה' ו') הם כלם ציורי המקום הנורא שהושלך שמה תחת הסתירו א"ע מעיני ה' באניה, שהם מצולה לב ימים וזרם נהר סובבהו משברים וגלים עוברים עליו והוא נגרש לתחתיות מנגד עיני ה' ומים יאפפוהו עד נפש ותהום יסובבהו והסוף חבוש לראשו, וכל זה הוא ציורי הים ואח"ז (ז) ציורי תחתיות ארץ אשר התהום יתפשט גם שם והם קצות וקצבי ההרים, ובריחי הארץ אשר הארץ סגרה בעדו בבריחים אלה שלא יברח עוד גם משם מלפני ה' והוא מלשון נופל ע"ל, וכור ושחת אשר הוא כגור שם. ואח"ז יסיים במה דפתח וישוב להאריך גם בענין הקוטב הא' שהוא ע"ד אשר ישועתו עתה אך לה' היא ולא לזולתו והוא אמרו ותעל עתה משחת חיי ה' אלהי ולא זולתך. וכן כל דבריו (ח' ט' י') הם כלם מיחוד ישועתו לה' כמ"ש בהתעטף עלי לבדי עתה נפשי ע"כ את ה' זכרתי משא"כ באניה לא תפלתי לזכרו וכמבואר, וכן ידעו עתה הכל כי באה תפלתי אך אליך אבל משמרים הבלי שוא שהם אנשי האניה מקור חסדם באמת שהוא ה' ית' יעזובו ומיחסים הכל להבליהם תמיד, ואם הייתי קורא באניה אל ה' והציל שם את כלנו היו עוזבים ג"כ ליחס הצלתם לאל חסדם באמת שהוא ה' ית', ומה שגם הם יחסו עתה את הצלתם לה' כמ"ש (א' ט"ז) וייראו את ה', ויזבחו זבח לה', הוא יען מה שראו בעיניהם אח"ז כי עמד הים מזעפו בהטילם את יונה אל הים אשר חטא לה' אלהיו. ואני פי' אבל כאשר אני לבדי מקבל חסד זה עתה הלא לא אכחד את החסד לאל נכר כ"א בקול תודה וגו' ועתה כל אדם יראה כי הישועה אך לה' שהוא אלהי אשר עתה אליו קראתי. והנה במאמר הראשון בתפלתו שהוא הכתוב (ג') הניח ב' הקוטבים הנז' ואח"ז הבב-עליהם אופני מליצותיו בשבעה כתובים ויד ה' עליו השכיל לחלק את הכתוב התיכון (ז) חציו הא' לענין הקוטב הב' שדבר עליו בג' הכתובים הראשונים מן הז' כתובים, וחציו הב' לענין הקוטב הא' שידבר עליו בג' כתובים האחרונים וכמבואר ובזה חלק את תפלתו לב' הקוטבים ולחלקים שוים.

ג (ב) **הקריאה אשר אנכי דובר אליך**, מובן שהוא הקריאה אשר קרא יונה בנינוה (ד) עוד מ' יום ונינוה נהפכת, ולא אמר עוד שיקרא כי עלתה רעתם לפני כמ"ש לו בראשונה שע"כ מאן אז ללכת וכמש"ל. וה' הרחום ורב חסד החפץ בתשובת רשעים ובחייהם עשה זאת למען יחשוב יונה כי אחר ששנה ה' עתה את לשונו והוציא את משפט עונשם מפיו לאות שלא יקבל תשובתם עוד, וע"כ ילך יונה עתה ויקרא ואם ישובו (כפי שהיה) יקבל תשובתם גם אחרי אשר דבר את הרעה

ציון לשפוט את הר עשו פי' להוציא משפט ההר הזה ומוצאותיו מימי קדם לדעת כל הזכיות שיש לעשו עליו וגם חובותיו על מה שילקח ממנו עתה ההר הזה ולראות אם בדין הוא שיירשו הנגב את הר עשו (משא"כ פלשתים שהיא ארץ ישראל שזכו בה ישראל מכבר) ואומר והיתה לה' המלוכה פי' שיאמר השופט כי לה' היא המלוכה הזאת שהוא הר עשו, וה' הוא אלהי א"י כנודע ע"כ לארצו זאת תחשב גם היא, ובני הנגב יירשוהו בדין ובמשפט.

באורים חדשים לספר יונה

א (ג) ויתן שכרה, ואח"ז וירד בה יען כי לא רצה אז עוד להודע להם מי הוא כנראה (ח) ע"כ לא האמינו בו על שכר הספינה. (ה) ויונה ירד וגו', רצה להביא עליו תרדמה למען הסיר מעליו אימת המות בטרם בואו ומכאוביו כבואו בשבור האניה, ובירכתי הספינה לא ישמע שם קול הסערה וזעקת אנשי הספינה בתפלתם ובשביעתם, ויקל לו להרדם שם. (ו) יתעשת., באור שרש עשת לדעתי עי' ירמי' א' א', כי הוא גמר מחשבה כמו ששרש עשה הדומה לו הוא גמר מעשה וז"א אם גם נראה כי חושב ה' עלינו את הרעה אבל אם נקרא אליו אולי יתעשת לנו ויגמור מחשבתו לחיותנו עוד. (ח) הגידה נא לנו באשר למי, אף שכבר שאלו בגורל בשלמי ונפל על יונה, אולי הכירו בפניו כי איש אלהים הוא וע"כ לא ידעו אם הגורל אמר כי יונה יודיעם בשלמי הרעה או שיונה בעצמו סבת הרעה ע"כ שאלוהו על ב' הענינים האלה והבן. (ט) ואת ה' אלהי השמים אני ירא וגו', במה שאמר עברי אנכי כבר השיבם על עמו וארצו ומאין בא. ועל מלאכתו לא השיב כלל כי אמרו ואת ה' אני ירא אין זה מענה על מלאכתו כדעת הרד"ק שפי' שאמר כי ירא ה' אין הוא להם לירוא ממלאכתו כי לא יעשה עוד כל עול, והוא גם סותר אמרו (יב) כי בשלי הסער וגו'. וגם אינו מובן אמרו עוד אשר עשה את הים וגו' ויותר קשה אמרו (י) כי ידעו האנשים וגו' כי הגיד להם, כי למה זה לא ספר הכתוב תחלה שהגיד להם כי בורח הוא ואם רצה לקצר הלא האריך עתה יותר מן כי ידעו עד הגיד להם מאלו רק הוסיף בסוף (ט) ומלפני ה' אני בורח. ועי' באור מה שנדחק בזה מלבד כי גם מאמרם מה זאת עשית משמע שכבר ידעו ולמותר הוא אמרו עוד כי ידעו וגו'. ע"כ נראה לאמת כי אמנם כן השיבם גם על מלאכתו בעת שהשיבם על יתר שאלותם, והוא כי כל יסוד שאלותם הי' לדעת אולי ימצאו לו חטא מצד עמו וארצו ומקום בואו משם וגם מצד ענין מהלכו עתה על האניה שזה כנו בשם מלאכה הנופל באמת על כל מין התעסקות וענין כמו לרגל המלאכה, ויען כי היה בוש להוציא מפיו חטא מגונה כזה שהוא כי מלפני ה' הוא בורח ע"כ השיב להם בלשון חכמה כי מלאכתי ומהלכי זה הוא מה שאני ירא מפני ה', וזה מה שהביאני ללכת באניה זו, כפי מה שאין בטבע היראה מפני דבר כ"א להתרחק ולברוח מן הדבר. ועוד הגדיל לפניהם את חטאו זה במ"ש דעו וראו מה רב עוני זה כי ברחתי מן היבשה אל הים מיראתי את ה' אשר הוא עשה גם את הים וגם היבשה, כאשר כן גם מצאה ידו אותי עתה פה על הים בסערה זו. והנה הם הבינו היטב תשובתו זו וע"כ תמהו ושאלו מה זאת עשית. אבל כותב הספר בא להבין את הקורא את שאלתם זו אשר מבלי התבונן היטב במאמרו ואת ה' אני ירא לא יובן על מה זה שאלוהו מה זאת עשית. וע"כ יבאר ויאמר כי כבר ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא בורח כי כבר הגיד להם וע"כ הוא במ"ש ואת ה' וגו' אני ירא וגו' וכמבואר. וא"כ כל המאמר כי ידעו וגו' הוא מאמר מוסגר ועי' הרדי"א ודע להבדיל.

ב (א) וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה, ה' עשה זאת לענשו כמדת חטאו שברח מלפני ה' ונחבא מפניו באניה השטה ע"פ הים, וסבב לו ה' מקום מחבוא יותר גדול ורב והוא בתוך מעי הדג השט ע"פ התהום במחשכת בטן שאול, וגם להראותו אח"ז כי גם עד סתר כל המסתרים הזה הגיעה ישועת ה' להצילו משם. ג' ימים וג' לילות, אולי נמשך עת היותו במחבוא האניה ג"כ זמן כזה והיה כן גם ענשו. (ג) קראתי מצרה לי אל ה' ויענני, הנה מספור הכתוב למעלה ראינו כי לא שמע יונה לדברי רב החובל ולא קרא שם באניה אל ה', וגם הרדי"א שאל זאת

והשיב

באורים חדשים לס' מיכה

א (א) **על שמרון וירושלים**, כמו שכל אמרותיו כלולות בענין שתיהן כלהלן. (ב) **שמעו עמים כלם**, נגד שמרון שהרשו מעשיהם מן העמים ע"כ לא ידבר עוד עמם כ"א שיעיד בם את העמים, ונגד ירושלים יאמר הקשיבי ארץ ומלאה שהוא א"י אשר ירושלים עיר ממלכתה באמת ואם גם לא ידבר אליה לרוב רעתה ידבר אל מלוא ארצה יען שהרעה לעשות רק מהם ולא מן העמים ההם. וכן ויהי אדני ה' בכם לעד נגד שמרון שהמירו כליל כבוד ה' בעגלים ושאר גלולים, ונגד ירושלים יאמר אדני מהיכל קדשו נגד הבמות שזבחו עליו בימי רוב מלכיהם כאמור בכתובים וגם פה (ה) שבזה חטאו רק נגד ההיכל אף כי זבחו בבמות לה' כנודע. (ג) **ודרך על במתי ארץ**, כלל בזה הר שמרון והר אפרים ובמות יהודה. ואמר (ד) נמסו ההרים נגד שמרון ואפרים והעמקים נגד ירושלים שהרים סביב לה והיא בעמק כמ"ש (ירמי' כ"א) יושבת העמק. ואמר כדונג נגד ונמסו ההרים ובמורד נגד העמקים ומסת הרים באש ידוע מהרי מקיאי אש, ובקיעת עמקים בשטף מים המונגרים עליהם ממורד ההרים ג"כ ידוע וגם מובן. (ה) **בפשע יעקב**, הנביא הזה על כי חזה על אפרים ויהודה יחדיו (א) יקרא פה את אפרים שהרעו מיהודה בשם יעקב, ואת יהודה בשם בית ישראל, וכן יאמר על אפרים בפשע ועל יהודה ובחטאות הקל משבע. וכן ייחס (יג) לבת ציון חטאת ולישראל פשע וכמו שאבאר, כי נגד השם בת ציון החביב אחד יקרא אפרים שם בשם ישראל והבן. וכן יפרש בסוף הכתוב כי הפשע הוא שמרון כמ"ש זנת ענלך שמרון, והחטאת היא הבמות שזכרנו. (ו) **ושמתי שמרון לעי השדה**, לגל כהר נופל כי שמרון בהר, וע"כ והגרתי לגי אבניה גם זה כדרך הרים מקיאי אש כנודע. והשלים הוכחתו פה וגם (ז) הכל בשמרון יען כי מדי דברו בה יבוא להוכיח עוד את שמרון על עון פלילי ופשע רע ומר (מן ח' עד י"ב) ואח"ז ישוב אל יהודה. (ח) **על זאת אספדה**, מה רבה ומה קשתה הכבדות אשר נהגו בה הכתובים הבאים את הקורא ואת המפר' כלם, בטרם שנודע לנו הענין והמקרה אשר עליו הנביא ידבר עד שהיו הדברים כחלום הבא ברב ענין ואין פותר, עד שיגעתי ומצאתי כי ידבר גם הוא על מה שדבר עליו הושע (שם ז' א') עי' בבאורי שם והוא ע"ד ההרג והחמס והשוד אשר עשה הגדוד של יואש מלך ישראל ליהודה בימי אמצי' מלך יהודה כמ"ש בדהי"ב כ"ה עי"ש, וע"ד אשר אח"ז עלה עליו עוד זה יהואש למלחמה ופרץ בחומת ירושלים משער אפרים עד שער הפנה ד' מאות אמה, ולקח כל הזהב והכסף וכל הכלים אשר בבית ה' וגם את בני התערובות וישב שמרונה. כמ"ש במ"ב י"ד ובדה"י שם. ועל כי הדבר הזה הוא שהכב מה שכן אח"ז קשרו רשעי הדור על אמצי' קשר בירושלים (אם שהסיתם יהואש כמו שמצינו שהיו רשעי יהודה כרוכים אחר מלכי ישראל כמ"ש בישעי' ח' יען כי מאס העם הזה וגו' ומשוש את רצין ובן רמליהו, אם שחרה להם על מה שהסיב אמציה את הגדוד מה שע"כ שבו בחרי אף ועשו מה שעשו כמש"ש וגם מה שהתגרה עוד גם אח"ז ביהואש ויננף לפניו עי"ש בדה"י, כל זה נ"ל לפי מה שהדעת הישרה נותנת) ע"כ בא הנביא עליהם בדבר הזה כי מצא בו עון ופשע עצום ורב גם לאפרים גם ליהודה מה שהוא מיכה ינבא על שניהם יחדיו (א), ופקד תחלה על עון הגדוד של אפרים עד (יב), ואח"ז על עון יהודה (יג — טז) כפי שאבאר, שהוא כפי הסדר שנעשו אז. ועל כי הנביא עומד בימי יותם (א) והמעשה הי' ט"ו שנה לפני מות אמצי', שהוא כמו ס"ז שנים לפני דברי הנביא ועוד כל העם זוכרים ויודעים את המקרה הזה ע"כ הי' די להנביא לדבר ע"ז אך בקצרה ובדרך רמז כראוי לחכם ונביא. וז"א בהחלו לדבר ע"ז, על זאת אספדה וגו' ד' פעמים כפל הנביא את יגונו ועצבונו, וגאות הוא מאד לנביא ה' האוהב אלהיו ועמו ומולדתו בכל לבבו ובכל נפשו, אשר אין לו עוד מספד ויילל רב וגדול מאשר יראה כי בני עמו ישחיתו איש את אחיו ועיר את אחותה ועדה את רעותה וקבל את משנהו וחלק אחד את רעהו כמעשה אפרים ויהודה שע"ז בא לדבר עתה, איך ששבטי עץ יעקב הכריתו וגדעו זה את זה ועז"א (ט) כי אנושה מכותיה של שמרון אשר הכתה והכנוי הוא על שמרון שאמלה הנביא עומד עתה (ו' ז') כי באה שמרון שבה ידבר עד יהודה ורצונו הגדוד ואח"ז נגע מלכה יהואש עד שער עמי עד ירושלים, כי הגדוד הכה ג' אלפים מיהודה ויהואש פרץ אח"ז בשער ירושלים כאמור שם. ובהניע אהבת הנבא את עמו אל אהבת דוד ויהונתן נאחז בלשון הנביא בקינתו על שבר עמו לשון קינת דוד על רעהו זה ואמר (י) בגת אל תגידו, אבל עוד השגיב למעלה ממנה בעוז רוחו ואמר גם פה באמרכם

בכו

לעשות להם, והנה דעת יונה היתה בקנאתו לאלהיו שלא לקבל תשובתם שהיתה רק על החמס אשר בכפיהם (ח) ועל דרכם הרעה בארץ שהוא מה שבין אדם לחברו כמובן, כל עוד שלא ישובו גם להאמין בה' כי אם לא כן יכפרו ליחס מה שייטיב ה' להם וגם הנחמו עתה על הרעה לאלהי נכר, אבל האלהים (י) ראה רק למעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם על הרעה אשר גם דבר כבר בפיו לעשות וגו' והבן. ויונה הרעש על מדה זו שהיא עוד למעלה ממדת ורב חסד שהיא לפני שידבר ה' לעשות הרעה וזה אשר הלך וחשב (להלן ד' ב) כל מדות הרחמים שהודיע ה' למשה (שמות ל"ד ו') וכיון שהגיע למדת ואמת החליף אותה ע"ד תלונה במדת ונחם על הרעה שהניחום הוא הפך האמת כי האמת הוא שיעשה ה' את אשר דבר (עי' באורי יואל ב' י"ג) והכל מרוב קנאתו לה' עד שבקש מה' את מותו מלראות בחיים בטוב עוזבי ה', מה שלא מצינו קנאת ה' כזו כ"א באליהו אשר החיה אותו כמ"ש בו (מ"א י"ט) וישאל את נפשו למות ויאמר רב עתה ה' קח נפשי וגו' וגם אליהו אמר כן רק על קנאתו לה' עי"ש וכן גם אמר שם אח"ז ב"פ קנוא קנאתי לה', ואחר שעשה לו ה' למשל את מעשה הקיקיון השיב לו כי מלבד שיש לו לחוס על נינוה שיש בה הרבה משתים עשרה רבוא נפש אדם (ולא ילדים כדעת המפר' שא"כ יהי' מספר כל בני העיר יותר מהנהוג במציאות אז עי' באור שם וגם על ילדים הי' אומר רק נפש ולא אדם ועל חסרון דעת בילד דרך הכתוב לומר שלא ידע מאום ברע וגו' ולא שלא ידע בין ימינו וגו' ורק על אמונות ודעות יאמר לב חכם לימינו וגו') הנה הם כלם בני אדם אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם בדעות ואמונות, ובמה שהוא למעלה מדעתם הם בזה כבהמה רבה אשר בם, שלא יעויר בכן העונש על הדעות וכן לא אבוא במשפט על עם נולד באמונתו ואין דעתו משגת לשנותה ולהחליפה באמונה האמתית אם אך ילך בדרכי הצדק לעשות משפט ומישרים במה שבין אדם לחברו. וע"כ די לאנשי נינוה כי שבו מדרכם הרעה שהוא מה שהרעו זל"ז (כי לה' לא ירע איש) ומן החמס, וזה כל חפצי ממי שלא קבל עליו האמונה בה' או שלא נולד בה כל עוד שאין דעתו מחייבת אותו להכירה, שעליו רק לשמור ולעשות הטוב והישר שבין איש לרעהו מה שדעת כל אדם מחיבתו ובעברו גם ע"ז אז ענוש יענש.

ד (ד) ההיטב חרה לך, המבאר נתן לזה ב' פנים, הא' ההיטבת לעשות במה שחרה לך, והב' הכי מה שאיטיב לעשות חרה לך אבל בשניהם חסר אחריהם הפעל לעשות, ע"כ טוב משניהם הפן השלישי הפשוט והאמתי שבכל מקום שיבוא פעל זה בתמונת מקור על פעל אחר מחלט יורה על חזקת הפעל ההוא כמו טחון היטב ושאלת היטב ועוד רבים, רק שעל הפן הזה שאינו הוכחה כ"א שאלה לבד הרב הוא תרונך, יקשה מה שלא ענה יונה ע"ז כל תשובה, וכמו שהשיב על שאלה זו (ט), וכן נדחק המבאר וכל מי שלפניו, בכתוב (ה') ויצא יונה מן העיר, ובאר הוא כי אחר שספר עד כה מה שהי' אחר שכלו הארבעים יום שב לספר (ה) מה שקרה ליונה בטרם כלותם, והוא מה שיצא לשבת מחוץ לעיר, מה שבו יובן מה שיבוא לספר עוד (ו'—י"א) מה שקרה לו עוד אחר כלות הארבעים יום בדבר הקיקיון כי ישב מחוץ לעיר, עי"ש. אבל מה טוב הי' סדר המאמרים לפי"ז אם הי' כותב הספר מסדר כתוב ה' למעלה ג' בין כתוב ד' וכתוב ה' שם, והי' הכל כתוב ומבודר כראוי ונכון. אמנם פשוטו של הסדר הזה כפי שהוא עתה אומר לנו כי צאתו של יונה מן העיר הי' אחר כלות הארבעים יום ואחר שאמר לו ה' ההיטב חרה לך וכפי הסדר הכתוב פה בספר. ע"כ רואה אנכי כי אחר אשר הלין יונה את התלונה החזקה הזו אשר בארנוה פה בפי' הקודם, ורצה ה' להסיר תלונתו זו בתלונתו האחרת שיסבב לו ע"ד הקיקיון, ושאלהו ההיטב חרה לך כפשוטו האם באמת חרונך ע"ד נינוה חזק מאד עד מות כפי שמשמעתיך מדבר אלי, ושאלה זו למדה את יונה כי כונת ה' היא אשר אם באמת חרה לו היטב אזי ישוב ונחם עוד למען נביאו ויהפוך את נינוה, וכאשר כבר כלו הארבעים יום הלא יחים ה' את מעשהו עתה כרגע, ע"כ מהר יונה ויצא חיש מן ההפכה וישב וגו' עד אשר יראה מה יהי' בעיר, וזה לבדו הי' כל כונת ה' ית' שישב מחוץ לעיר תחת השמים והשמש לסבב לו את ענין הקיקיון עד שיחר לו גם שם עד מות וישאלהו גם שם שאלה זו עצמה ההיטב וגו' ובהשיבו כי כן הוא שיחר לו היטב על אבדן הקיקיון, ענהו ה' כי כן יחר גם לי היטב (כביכול) אם תאבד לי עיר גדולה כנינוה ועפ"י טעם המבואר למעלה.

למורשת גת שהיא לפלשתים שהיו תמיד במלחמה עם מלכי יהודה, וזה שהנביא אומר לכן אשר שלחת לשוגאי מלך יהודה אלה לבשר זאת ע"כ אביא עוד עליך את היורש הזה שהיא מורשת גת שזכר פה שהם הפלשתים שבאו על יהודה אח"ז בימי אחז וירשו מהם ערים הרבה כמ"ש בדהי"ב כ"ח ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו וגו' עי"ש, וכן עקב שלחך לבשר זאת למלך ישראל יבוא עליך ישראל עוד שנית שהוא פקח מלכם שבא ג"כ על אחז ועשה הרג רב ביהודה כמ"ש בדהי"ב. וקראם כבוד ישראל ע"ד התול על מה שמלכי ישראל נכבדים הם בעיניהם של עם יהודה ממלכיהם אשר מב"ד שהם הנכבדים באמת וע"ד ומשוש את רצין, ובן רמליהו כמש"ל. ואמר עד עדולם שהוא ג"כ לשון נופל ע"ל ואם בב' אותיות כמו ינאה נאנן וכן לדעתי בגת אל תגידו, והנה לפי"ז יהיה השם שלוחים שם לאנשים שלוחים וע"ת למודי ה'. וכן הונח על מתנות שע"י אנשים שלוחים כמו ויתנה שלוחים לבתו. ומלת לכן תבוא לפעמים על הסבה כמו יען וכמו לכן פקדת וגו' בישעי' כ"ו. וכן פירש"י פה ודמהו למ"ש על כן תטעי תחת על אשר תטעי, וקרא לפלשתים בשם היורש לרמוז על מה שירשו ובזזו לפנים את כל הרכוש של יהורם מלך יהודה ואת בניו ונשיו כמ"ש בדהי"ב כ"א. וז"א עוד היורש הזה אביא לך שאביאהו לך עוד הפעם בימי אחז וכמבואר. ואומר עוד (טז) הן כל זאת עוד אעשה לך בעתיד ועתה בין כה ובין כה קרחי וגזי על בני תענוגיך שהם בני התערובות שלקח יהואש מלך ישראל מהם, ואמר תענוגיך כי היו בני השרים, והרחיבי קרחתך כנשר המגשר את נוצותיו בכל שנה עי' באור ואולי יעשה זאת הנשר למרוט כנפיו גם בהלקח גוזליו ממנו מרוב אהבתו את בניו כמ"ש כנשר יעיר קנו וגו' וז"א כי גלו ממך, כי כן הגלם יהואש לארץ אפרים.

ב (א) **הוי חושבי און**, הנביא ישוב עוד אל הגדוד אשר אך רמז עליו בסי' הקודם וידבר ויבאר ויפקיע רוחו ההומה עוד ע"ז בדברים הבאים, ויצייר לנו איך שהם חושבים וגם פועלים אח"ז את האון והרע והכל על משכבותם שהם מקומות משכב כל מחנה הגדוד בלילה ביהודה בשובם מירושלים לאפרים כי הדבר מובן כי בהיותם אחיהם ובאו לעזרתם קרבו אותם בני יהודה גם בשובם ונתנו להם מקום ללון בבתיהם ובשדותם ודומיהם ולא עלתה על לבם כי על משכבותם אלה יחשבו את האון והרע ולזמן אור הבקר בקומם יעשוה ועל משכבותם אלה גם יפעלו את הרע הזה והוא (ב) שיגזלו תבואות השדות ורכוש הבתים האלה ששכבו שם בלילה ויקחום וישאום אתם לאפרים ולפי"ז מושב ועל משכבותם גם על חושבי גם על פועלי, ואומר כי בזה עשקו את הגבר את כל הונו ואת ביתו את כל מלואו, וכן הוא פי' ואיש ונחלתו (ושמוש לשון זה כבר בארתי למעלה עמוס ג' י"ב ע"ש) ואמר (א) שעשו כל זאת מבלי שהי' להם כל סבת איזה שנאה על יהודה כ"א לאשר ראו כי יש אז לאל ידם לעשות כן והוא מה שאמרי' נהג אז את כל חיל עמו נגיא המלח ואין מידם מציל. אבל יותר נראה כי הגדוד הזה לא שבו כלל לאפרים כ"א (כמו שיורו גם פשוטי המאמרים האלה) שגזלו השדות והבתים עלמם והחזיקו בם לשבת שם ואולי עשו זאת גם בדעת יואש מלכם, ואולי גם המקום שפשטו שם בערי יהודה שהוא משמרון עד בית חורון (דה"י שם) הי' סמוך לבית יוסף שהם מנשה ואפרים בני ממלכתם וע"כ בטחו בהם לשבת שם, ועי' ע"ד המקום הזה באור הר"י ווייסע על דה"י שם, וגם פי' המיוחס לרש"י שם וס' ארץ קדומים להרש"ל והכתובים הבאים יתנו לנו עדים ע"ז. (ג) **על המשפחה**, לנגאי (באור) ולבאורי פה יאות השם הזה מאד על הגדוד. **אשר לא תמישו משם**, כנגד אשר לא תמישו מיהודה אז לשוב לאפרים כפי באורי (ב) או כנגד אשר משתם וסרתם מדרך המלך ההולך לאפרים לפשוט על ערי יהודה כמ"ש ויפשטו וגו' וע"כ אמר משם תחת ממנה למען ירמוז בתוך הענין גם על החטא והבן, וז"א ולא תלכו עוד רומה כמו שהלכתם אז ליהודה למלחמה בהריס ראש וברום עינים כפי המשל ששלח אז יהואש מלכם בארז וחוח עי"ש. ואומר שהוא יען כי אז עת רעה היא ואיננה עוד העת הטובה ההיא אשר הצליחה לכם אז ביהודה לעשות את הנבלה הזאת. (ד) **ביום ההוא ישא**, גם פה הצטייר לו הדבר בהוה ואמר ישא בעתיד הבא לרוב תחת ההוה, אף שכל זה כבר עבר כמ"ש אמר שדוד נשדונו בעבר. והנה לדעתי היה אז נושא המשל הזה איש האלהים אשר שלחו ה' להוכיח את אמציה לעזוב את הגדוד עי' בדה"י שם, ועליו ירמוז בלשון יחיד נסתר: ישא, ונהה, אמר. **אמר שדוד נשדונו**, פעל מרכב מן פועלים ונפעלים, ומה נאות הוא בענין זה כי שדדו בני יעקב אלה את אלה וכאלו אמר שדדנו ונשדדנו, כי נביא ה' האוהב את שניהם כאחד יקונן גם על העושק גם על העשוק שבהם, ואמר עוד על הגדוד חלק עמי פי' יהודה שהוא חלק מעם ה' ימיר הגדוד הזה בעם אחר פי' כי שדדו אותם כאלו היו מן העמים אויביהם, והפעל המר יבוא לרוב מבלי הזכיר את העצם שאומר בו וכמו כבע להרע

ולא

בכו אל תבכו (שכל בכי בלשוננו הוא בקול ודוק), אבל בבית לעפרה עפר התפלשי ימוס שיתנו בעפר פיהם בבכותם שלא ישמע איש קולם ועוף השמים יוליכהו לפלשתים; והכתיב הוא התפלשתי כאלו אמר עשי את עצמך תחת הפלשתים בבכותך לעצמך ולא לפניהם עי' באור והבדילה, וזכר בית לעפרה רק ללשון נופל ע"ל וכונתו על כל הארץ. וכן הוא גם להלן פה. אח"ז יעברו לפניו ציורי הבזה הרבה האמורה שם בדה"י אשר עשו הגדוד ביהודה ויראה בדמיונו את יושבת עיר שפיר (ע"ש יפיה בבניניה ובלבושים ועדיים) עומדים כלם ערומים בתוך רחובות העיר אשר שם ברחובות הפשיטו בני הגדוד את לבושיהם מעליהם ויצוה אותה הנביא עברי לכם מנגד עיני הרואים בחוץ (ולכם פי' אל תוך בתיכם) אתם יושבי שפיר אשר הנכם עתה עריה בשת, והבט עינו אח"ז אל העיר צאנן וירא כי שם הוא להפך שאין איש ברחובותיה כי עליה נפלו בני הגדוד, בערב ומלאוס בתוך בתיהם ושם העמידום ערומים, עד שהמה בושים לצאת החוצה והופך את רוח מליצתו ואומר לא יצאה וגו', משם ישוב רוח קדשו אל מלחמת יהואש שאחר זה וישמע קול מספד גדול בבית אצלי בני יהודה (על בניהם הלקוחים מהם) וע"ז הוא קורא ואומר הנה מספד בית האצל (ביחיד כשם הקבוץ ויהורגם (דבר אדעל) ויפרש את ציורו המולא הזה ויאמר הנה יהואש יקח מכם בני יהודה את עמדתו פי' את בני התערובות כמש"ש במ"ב ובדה"י, שכן נהגו אז לקחת בני השרים ואצילי הארץ מארצות שכניהם לערבון שלא יוכלו עוד להרע להם עד מה (עי' אוה"ש), ע"כ המליץ הנביא ע"ז בשם עמדה כי הוא ענין המעמיד את ברית שלומם עם שכניהם אלה. ויגיד טעם הדבר שהכריחם לתת לו את בניהם לערבון, ויאמר (יב) יען כי חלה וקותה לטוב יושבת מרות תפש שם עיר המורה מרירות שהוא הפך הטוב שזכר אבל הכונה על כל הארץ ופי' כי בת יהודה אשר נפשה מרה לה על ההרג והבזה שעשו בה אויביהם בני הגדוד, קותה עתה לטוב ממלחמה זו אשר קרא אמציה על יהואש בשובו כגבור צולח ממלחמות אדום, ופתאם נהפכה כל תקותה לרע ומר עוד יותר רב מאשר היה לפני המלחמה בסבת הגדוד, כי עתה ירד הרע מאת ה' ופשט ובא עד לשער עיר המלוכה ירושלים כאמור לעיל. ועוד רע ומר כי הרעה הזאת היתה אך מאת ה' (למעלה מן הטבע) כי עתה נודע לכל העם כי נביא ה' העיד בו באמציה בשובו מאדום והביא את אלהיהם עמו ואמר לו ידעתי כי יעץ ה' להשחיתך והוא לא האמין בה' וקרא אח"ז את יהואש להלחם אתו. (והוא עוד טעם נוסף על מה שקשרו עליו אח"ז), וע"כ באמר דבר ה' הוא וכמש"ש גם אח"ז ולא שמע אמציהו (ליהואש) כי מהאלהים היא למען תתם ביד וגו' ע"כ נפל לבם גם לתת ליואש את בניהם לתערובות ולעמדה.

עתה יפן הנביא משמרון לירושלים ואל העון ומרי העלום אשר עשו בני יהודה ע"ד אמציה, אשר גם מהם אל לכיש והמיתוהו שם וישאוהו על הסוסים ירושלימה ונקבר שם כמ"ש במ"ב, אשר כל זה הסתעף ג"כ מהענין הזה עצמו כמש"ל, וע"ז אמר (יג) רתום המרכבה לרכש יושבת לכיש, מעוז דמיונו יצטייר הדבר לפניו כאלו הוא בהוה ומצוה את העיר לכיש שתמהר לשאת את אמצי' לירושלים יען כי ראשית ועיקר ותחלת חטאת זו הלא היא לבת ציון שהיא עיר המלוכה כי משם שלחו אליך לכיש להמיתו בתוכך כמש"ש וישלחו אחריו לכישה וימיתוהו שם, ע"כ תשלחי אותו שמה לבת ציון ושם יקבר ותהיינה עונותם על עצמותם שם ולמה לך זה שיהיו נמצאים בך פשעי ישראל ואפרים אשר הם פשעו להרוג את רוב מלכיהם כמו שחרפם ע"ז הושע (שם ז') כל מלכיהם נפלו. ואמר לרכש דרך כבוד למלך שהוא ג"כ מין סוסים (כמש"ש) יקרים קלי המרוץ. ואומר עוד (יד) אבל בזה תשאתם אתם בני עיר לכיש כי נתתם אנשים מעירכם אל האנשים שבאו אליכם מירושלים להמיתו שישלחו אותם מעירכם לבשר מותו של אמצי' במורשת גת, גם בתי עיר אכזיב אשר ביהודה נתנו להם שלוחים לשלחם ג"כ בבשורה זו לאכזב ומפרש בעצמו שהוא למלכי ישראל וקראם אכזב שהוא שם למעין המכזב על הבוטחים במימיו ואינם, כמ"ש ירמי' ט"ו כמו אכזב מים לא נאמנו, וזה ע"ד הגדוד אשר באו תחלה כאוהבים לעזרת יהודה מאויביהם ונהפכו אח"ז להורגיו ולשודדיו ואח"ז עוד הוסיף לעשות כן גם מלכם יהואש. ולכן עוד היורש אביא לך יושבת מרשה (גם היא עיר מיהודה ותפסה רק ללשון נופל על היורש והכונה על כל יהודה) וכמו שתפש עיר אכזיב בעבור אכזב וכן מרשה הוא גם לשון נופל על מורשת שזכר, כי גם מורשת גת שם עיר כדעת הראב"ע אבל לדעתי היתה במגרשי עיר גת ע"כ נקראה מורשת גת (עפ"י השתוף אשר הראה החכם רש"ל בין ג' השרשים גרש וירש, ועפ"י באורי בס' מחקרי לשון אשר רמזתי עליו למעלה בסוף באורי לס' יחזקאל בהשקפה עי"ש). והנביא הי' מילידי עיר זו ועל שמה נקרא לדעתי המורשתי מן מורשת ע"ד מלכי כמו פלשתי מן פלשת ע"ד בגדי. ורבים מישראל ישבו בערי פלשתים כנודע. והנה לפי השערת מן הכתובים שהריגת אמצי' הי' בעצת מלך ישראל יובן הטעם ששלחו לבשר זאת למלך ישראל וכן

למורשת

אשר השיב אמצי' , ואין לכם גם כל זכות מחשבה לגזול את כל אדם אף כי אחיכם אלה . וא"כ שובי הוא בינוני פעול ולא תאר כמו סורי הגפן יען כי כן בא ושב ה' אלהיך את שבותך פעל יוצא ויש לו בינוני פעול . (ט) נשי עמי תגרשון , עניינו קבוץ ע"י גרישה כמו, ויגרשו מימיו וגו' והוא מה שגרשו אותן מתוך בתיהן וקבצו אותן אל מחנה הגדוד ואמר תענוגיה שעם בביתה היא מתענגת על עולליה והוא הבית שמושיבין בני קדם בו את נשיהן ובניהן , ואמר גם להפך שכן לקחתם בזה גם מן העוללים את הדרי שנתתי להם שהוא אמותן ע"ד ותפארת בנים אבותם , וצייר בזה את החמס הזה מב' צדדים . אח"ז יצייר צעקת בני יהודה להגדוד (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה פי' הנה אמרתם אלינו בתחלה כי פשטתם בערינו רק לנוח מעט ממהלככם הרב אבל לא זאת הרשעה שאתם עושים היא המנוחה שאמרתם , או לא זאת ארצנו היא מנוחתכם , והנביא כמשיב על ציור דמיונו זה , הן בעבור טמאה פי' בעבור שנחשבה העדה הרעה הזאת ביהודה כטמאה שמטמאה אחרים במגעה שכן אמר הנביא אז לאמצי' אל יבוא עמך צבא ישראל כי אין ה' עם ישראל וגו' כי אם בא אתה וגו' יכשילך האלהים לפני אויב , וע"כ מרוב כעסה ע"ז תחבל ותשחית ביהודה וכמש"ש ויחר אפם מאד ביהודה וגו' , והנביא קורא וחבל נמרץ פי' אבל ההשחתה הזאת נמרצה וחזקה מאד יותר הרבה מסבת כעסם כי מה יאשם יהודה אם ה' דבר ובהגיע הנביא לצייר השחתה זו כפי שהיא באמת נמרצה לרוע עד מאד , תמו ונעתקו מלים מפיו ועמד ממנוא עוד אחרי נדופים לתועבה כזאת ע"כ הפך את מרכבות רוח קדשו מן התוכחה אל ההתול כנודע אשר ההתול יחדור יותר לחדרי לב החוטא מכל תוכחה והשכיל לשום את ההתול בפי נביא שקר ואמר (יא) לו איש הולך רוח שיודע היטב לשקר ולכזב וגו' והי' אומר אטיף לך וגו' והי' מטיף בנאות הדבור לעם הזה והיה מתאר את הנבלה הזאת שעשו פה בתארי פאר וכבוד , והי' אומר על צאת יואש למלחמה עם כל חיל ישראל על אמצי' לאמור (יב) אסוף אאסוף וגו' יחד אשימנו פי' הנה יכבוש יואש את כל ארץ יהודה ובנימין וימלוך על עם יעקב כלו כי אז יאספו ויקבצו לירושלים גם כל שארית ישראל פי' עשרת השבטים אשר בידו מכבר ואשימם כלם יחדיו עם יהודה כצאן בצרה וכעדר בתוך הדברו , שהוא משל לשוב כל העם אז לירושלים שהיא עיר ממלכת כל העם כלו וע"כ אמר הדברו בידיעה ובכנוי לרוב ידיעת ירושלים בארץ , וזכר צאן בצרה שהיא ג"כ עיר ממלכה באדום כירושלים (באור) ולמען גם יזכיר תהלת אדום להכעיס את יהודה שנלחמו אז באדום , והולך וממליץ עוד על נצחון יואש עד שפרץ בחומת ירושלים ובשעריה כמ"ש בדה"י שם , ויאמר (יג) עלה הפורץ לפניהם , יכנה את יואש בשם תאר חדש על נצחונו זה לקראו בשם הפורץ ויספר כי הוא בעצמו החל לפרוץ בחומה (כמנהג הגבורים שרי הצבא) וכל חילו אחריו פרצו ויעבורו , ופרצו גם השער הסגור שהוא שער אפרים (כמ"ש מ"ב ודהי"ב) ויצאו בו ובבואם אל תוך העיר עבר מלכם יואש לפניהם וה' בראשם . נפלאים מעשי מיכה הנביא לצייר לנו איש מתנבא אמרי שקר וכזב בארח שיר נבואי ובמליצה רמה ונשגבה ·

ג (א) ואומר , פי' אבל אני לו הייתי גם כה הייתי אומר , שמעו נא ראשי יעקב וגו' פי' הייתי משים פני כחלמיש לדבר קשות ונכוחות כפי האמת ועל פני ראשי וקציני העם הייתי מדבר באין משוא פנים לאמור הלא לכם לדעת המשפט ולמחות ביד עושי הנבלה הזאת אבל הנכם גם אתם (ב) שונאי טוב וגו' כנה את אמצי' בתאר טוב ואת יואש בתאר רע כפי שתארם הכתוב במ"ב עי"ש איש במקומו , ורצונו שע"כ שלא מחיתם ביד הגדוד וגם הסכמתם לנחום עוד אח"ז באמצי' ע"כ אתם הם גוזלי עורם וגו' של בני יהודה ואתם הם (ג) אשר אכלו שאר עמי זה יהודה על כי לא מחיתם בעושי הרע וע"כ (ד) אז בבוא יומכם תזעקו לה' ויסתר פניו ולא יענה כאשר הרעותם כן לעשות ביהודה שזעקו אליכם ולא שמעתם . ואמר כל הפעלים בנסתר יען כי החל בשמות (ב) שונאי , ואוהבי , גוזלי , והבן . עד הנה נמשך הנביא לצייר ברוח מליצתו לעיני בני דורו את עון אפרים ויהודה כאחד במקרה אחד שקרה בדור שלפניו , ועתה ישוב וידבר על חטאותם בדורו עתה , והציור אשר עשה ע"ד נביא שקר בסוף הסי' שלפני זה , הביאו להחל גם את הוכחתו לדורו עתה בנביאי השקר , וז"א (ה) כה אמר ה' על הנביאים וגו' . (ז) ואין מענה אלהים , עי' באור ויותר נכון כי לא יכולים עוד לומר כי דבריהם מענה אלהים כדרכם אחרי שהוחזקו ונכרו עתה לנביאי שקר , וע"כ ובשו החוזים וגו' . (ח) ואולם אנכי , פי' אנכי מלאתי באמת כח רוח ה' וגם מלאתי משפט וגבורה להגיד ליעקב בפניו פשעו וגו' לא כנביאי שקר אלה החנפים , והוא אומר ועושה להגיד פשעיהם לנכח פניהם בכתובים הבאים (ט) שמעו נא זאת ראשי וגו' , ולפלא הוא איך שהשוה פה את מדותיו במליצותיו כי כמו שעשה אחרי שדבר בסוף סי' ב' על נביא שקר שהביאו ע"ד משל שאמר ע"ז פה (א) ואומר שמעו נא ראשי וגו' שפי' אבל אני הייתי אומר ,

ולא ימיר. ואולי רצונו כי המיר הגדוד את יהודה שהוא חלק עמי בעם אדום כי תחלת בואו של הגדוד ליהודה היה ללכת להלחם על אדום וקוו לשלול שם שלל רב שזהו כל שכר חיל צבא מלחמה, וכשהשיבם אמציה המירו את יהודה באדום כי חשבוהו כמוהו ושללו אותו. והרוצה לפרש חלק עמי על נחלת יהודה וחלקו בא"י יהיה פירושו ג"כ שהגדוד המירו חלק יהודה שהנחילו ה' ולקחוהו להם כפי באורי (ב) כאלו היה חלק אויבם. ואומר עוד איך ימיש הגדוד מדרך המלך ההולך לאפרים לי לשובב פי' לשוב אלי תחת שובם לביתם לאפרים ולחלק ביניהם את שדותינו. וימיש פעל עומד כמו לא ימיש מתוך האהל, ובא לשובב ג"כ עומד כי רצה בו גם הוראתו על הפראות שעשו זה כבנים שובבים ובהוראה זו בא גם עומד מדוע שובבה וגו'. (ה) משליך חבל בגורל בקהל ה'. נגד מה שהפרת את הגורל שהשליך יהושע בקהל אליו כל עדת ב"י שלה כמ"ש י"ח: ויקהלו וגו' שלה ויאמר יהושע וגו' ופה אשליך לכם גורל לפני ה', וגם אתה לקחת אז חלקך בגורל כזה וכן גם גורל יהודים אף שגורל שניהם (יהודה ואפרים) הי' לפני זה כמ"ש. ועתה הפרת גורל זה ולקחת לך עתה מגורל יהודה לכן לא יהי' לך משליך וגו'. ועל כי בזה מיושב כל לשון הכתוב הזה בכל מלותיו הוא מאמת את פירושי הנ' על חלק עמי ימיר. וכן יאמת אותו אמרו: שדינו יחלק כמובן, והנה ב' הכתובים (ו' וז') הבאים הם לדעתי מאמר מוסגר והוא כי יען שספר הנביא פה את המשל והנהי שנשא אז הנביא (הנזכר שם) על הגדוד ויען כי מיכה חזה על יהודה ואפרים יחדיו וגם הוכיחם כאחד על חטאות שניהם כמש"ל ע"כ יספר פה הנביא מיכה עוד מאמר אחד לזה הנביא עצמו אשר אמרו גם אז על אמצי' בעת ששלחו ה' להוכיחו שנית על מה שהביא עמו אלהי שעיר ועבדם, והכלימו אמצי' ואמר הליועץ למלך נתנוך חדל לך למה יכוך, שאין לך כלמה גדולה מזו, והנביא ההוא (עי' סדר עולם כי הוא הנביא שהוכיחו לעזוב הגדוד) נשא גם ע"ז משל ואמר: אל תטיפו יטיפון פי' הם מטיפים ואומרים אל הנביאים אל תטיפו, ואמר גם על המלך יטיפון המורה לחות הדבור וגם בלשון רבים והכל מדרך כבוד מלכים, והנביא ההוא בעצמו יאמר כמסכים לדברי המלך כי באמת אם לא יטיפו הנביאים לאלה לא יסג כלמות כאלה כמוני היום, וע"כ אמר יסג ביחיד לרמוז על עצמו. ועכ"ז הוא נותן מענה כמלך בקצור נמרץ לאמצי' ע"ז, ואומר האמור בית יעקב כאלו אמר זכור לך את האמור לך כבר, ומובן שהוא שמרמז לו על מה שאמר לו הנביא הזה בעצמו לפני לאתו למלחמה זו שיעזוב את צבא הגדוד של אפרים שאין ה' עוד עמם, וכי לא קצרה יד ה' מהושיע לו גם מבלעדם, כמ"ש כי יש כח באלהים וגו' עי"ש, והנה כן גם היה לך כי לא קצרה יד ה' והושיעה לך במלחמה זו עם אדום גם בהשיבך את הגדוד, ומזה דע וראה הקצר רוח ה' שהוא רוח הנבואה בפי הנביא, וחיש יפרש דבריו אלה (כדרך הנביאים אשר אנכי מראה תמיד) ויאמר אם אלה מעלליו פי' אם במעשים ובעלילות כך שלא קצרה ידו מהושיע לך במלחמה זו אף במעט עם, הלא מכמ"כ ומק"ו כי לא קצר רוח ה' שהוא דבור הנבואי ודברי גם ייטיבו עם הישר הולך, אבל לא עמך שנעקשת עד מאד ללכת, והוא בהביאך אלהים אשר לא יכול להושיע את עמו מידך לעבדו, שאין לך הולך מעקשים גדול מזה, וכמ"ש לו גם שם הנביא הזה כן עי"ש. וע"כ הלא בצדק באתי להוכיחך ע"ז בשם ה' ובצדק הרעו עמך דברי עתה כמו שענהו שם הנביא ידעתי כי יעץ ה' להשחיתך. ואחר המוסגר הזה ישוב הנביא מיכה לענינו אל הגדוד, ויאמר (ח) ואתמול עמי וגו' ועתה לא נדחק עוד במלה זו ובדרשה ממול שלמה וגו' ונומר כי מלה זו מרכבת מב' מלין מן ואת ומן מול כדעת ר' יונה ובע"ז, אבל לא כבאורם כ"א שהיא וכן רעותה פה הן מענין כי מולים הוי, על כל מול בערלה, וכה יאמר הנביא בהיותו נמשך אל הענין שאמרו לפני המוסגר והוא (ד) חלק עמי ימיר איך ימיש לי לשובב כפי באורי שם שעל הגדוד ידבר, ויאמר להכעיסם עוד במלים שנונים, הן אם לא זכרתם כי בני יהודה הם אחיכם ובני עמכם מלד מקור תולדתם ושוים לכם בדת ובכל נימוס, איך לא זכרתם גם השווי העצמותי והגופני אשר לשניכם והוא מה שהם גם מולים בבשרם כמוכם וז"א ואת יהודה שהוא מול כמוהו, איך עמי זה שהוא הגדוד יקומם אותו לאויב, פי' ימירנו ויכרנו ויקימהו לו במחשבתו לאויב (עי' או"ה"ש) ע"ד החמס קם למטה, יקימך ה' לו לעם. וכופלו עוד הפעם ואומר ממול כמוך תפשיטון השלמה עם האדר מעליו (כאלו אמר גם בהפשיטו לא ראיתם כי מול הוא והוא דרך הלציי) ואח"ז הנביא מתאר את שני הלדדים באחרים כאלם המגדילים רשעת מעשה ההרג והבזה שעשו להם ואומר, ממי הפשטתם הלא מעברים בטח פי' מיהודה שהתהלכו לפניכם בטח (כמו עובר על החומה ועוד רבים) ולא עלתה על לבם מעולם להזהר מכם, ומי אתם המפשיטים הלא שובי מלחמה לא עושי מלחמה שדרכם לפעמים לשלול בזכות אבל אתם שובים ומושבים אחור מהלחם שהשיבכם אמצי' ממלחמתו כמ"ש ג"כ בלשון זה ובני הגדוד

אשר

גם בימי חזקיה) ובעוז למיוגו נדמה לו כי כן גם נאספו עליה כעמיר גרנה וע"כ הוא קורא ואומר (יג) קומי ודושי וגו'. ומלת ועתה אין ענינה תמיד על עת הדבור כ"א על כל הנמשך מן הקודם ואף בעתיד כמו עתה אקום עתה ארומם, כי הנביא ידמה לעמוד בכל עת שעליה ידבר וע"כ יתחשבנה להוה כמו ועיניך רואות וכלות. וכן יתגרה בעת ההיא בגדוד אפרים וביואש מלכם אשר נגעו עד לבו (א' ח') ויאמר (יד) עתה בגאולת יהודה נסי ובחני נא והתגודדי עוד הפעם אתה בת הגדוד אשר שם אז עלינו מצור הנה עתה בשבט יכו על הלחי (דרך בזיון באור) את שופט ישראל (ג"כ דרך בזיון על יואש כי לב"ד משפט המלוכה ולא לו) אם יבוא להלחם בנו, והתבונן נא קורא משכיל על מלת עתה שאמרה הנביא ד' פעמים בענין זה (ט—יד) הזוג הא' מהן על הזמן שלפני החרבן והזוג הב' על זמן הגאולה, ונתן ו' המחלק בראש הזוג הב' ואמר (יא) ועתה, לשעמידן מקבילות כחק כל מערכת יופי.

ה (א) ואתה בית לחם, מובן הוא כי אחר שידבר פה על גאולת בבל כמ"ש (ד' י') ובאת עד בבל וגו' שם ינאלך וגו' א"כ ידבר פה על זרובבל אשר מזרע המלוכה לב"ד והוא לא היה עוד מלך כ"א מושל בישראל אבל מוצאותיו בממשלה ובשלטון הוא מקדם ומימי עולם שהוא מב"ד ולו ראויה הממשלה, וא"כ ו' ואתה הוא ו' הפוך הענין אבל אתה בית לחם וגו' לעמת מה שבזה תחלה את יואש מלך ישראל וקראו שופט, ירומם את זרובבל ביחס בית לחם עיר מולדת דוד אשר הוא מזרעו. (ב) עד עת יולדה, ישוב למ"ש (ד' י') חולי וגו' כיולדה וגו' שם ינאלך, וז"א לכן יתנם שם בבבל עד עת יולדה ילדה פי' שתסבול צער הריונה עד העת שהלד כמ"ש. ועתה יוסיף עוד כי יתר אחיו של יהודה אשר זרובבל ממנו שהם בני בנימין ישובון ג"כ עם ב"י שישובו ג"כ עם יהודה ועל כמו אם על בנים. (ג) ורעה בעוז ה', כי הוא רק המושל (א) וה' הוא יהי' המלך וזה גם מ"ש (ד' ז') ומלך ה' עליהם בהר ציון. (ד) והיה זה שלום אשור וגו', ישוב עוד בשמחת בטחונו בטוב העתיד להתגרות עם יתר שונאי יהודה, כי כאשר התגרה (ד' י"ד) בגדוד אפרים ובמלכם יואש אשר אם יבוא אז שופט ישראל כמוהו יבזוהו ויכוהו על הלחי, נעתק משם לדבר גם על מושל יהודה שיהי' אז שהוא זרובבל שהוא ירעה בגאון ה', וע"כ הכתובים האלה (א—ג) היו כמאמר מוסגר, ועתה ישוב ויתגרה גם באשור שאם יעוז גם הוא לבוא אז עלינו נקים עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם דרך גוזמא כמו תן חלק לשבעה וגו' ואולי ירמוז לשבעת שרי פרס שהשו אז בבית שני בגלם ופרס גבר אז בארץ כנודע וכן משמע ממ"ש והקמונו עליו שהיו מקרב עם יהודה כי אם מעם אחר הממונין עליהם ועם מלך פרס הם שמונה, וכן דרך הכתוב לספור את האחרון עם כל הקודמים יחדיו כמו שלשה המה מיטיבי צעד וארבעה מיטיבי לכת ורבים כן: וע"כ בא תמיד במספר יסודי ולא סדורי וכן התאר והפעל בל"ר והבן. ויען כי רועים הוא תאר שאול מרועה בע"ח ע"כ אמר בכפל ענינו נסיכי אדם לכבוד השמיני שהוא המלך, והנה ידענו כי כן גם היה עם אשור ככנעים אז ת"י פרס, וי"א שבאו תחלה ת"י הכשדים ונכבשו עמם ת"י פרס. (ו) והיה שארית יעקב בקרב וגו', עי' רש"י ומפר' שאין הלשון מתישב לפירושם, ונראה כי הוא מדרך הקצור המובן תמיד בחסרון מלה, ושעורו והיה אוצר או קיום מחית או טרף שארית יעקב וכדומה, כטל וגו' אשר ע"כ לא יקוה עוד ישראל לאיש מן העמים וקיומו יהי' רק במה שבא מאת ה'. והנה זה ציור ישראל בקרב עמים בבחי' קיום עצמותו, ואח"ז (ז) יצייר את ישראל בקרב עמים בבחי' זולתם אז, ע"כ הוסיף שם מלת בגוים. והנה מכתוב ט' עד י"ג הוא ג"כ ציור ענין ב"י בבית שני, שהיו אז רק ממלכה אלהית, כנודע ולא עוד מדינית, ע"כ לא יהי' להם עוד סוסים ורכב וערי מבצר (ט' י') וכן לא יהי' להם עוד כל מה שהוא נגד רצון ה' (יא—יג), מה שבבית ראשון היה ב' הענינים האלה להפך. ואמר (יד) כי אף שלא יהי' להם כל צרכי מלחמה המדיניות עכ"ז ועשיתי אני בעצמי באף ובחמה וגו'.

ו (א) שמעו נא את אשר ה' אומר, מליצה חדשה כי לא אמר שמעו דבר ה' כמו בכ"מ, אבל כה יאמר שמעו נא לשון המאמר אשר ה' אומר עתה אלי שהוא מאמר בלשון חדש ומתמיה והוא קום ריב את ההרים וגו' כי עד כה הגיע כבר מאנכם לשמוע עד שצוה אותי לריב עם ההרים את ריבו עמכם, ואמר כי הגבעות תשמענה קולי יותר מכם והמה יעידו בכם לעת כי יבוא יומכם שאני דברתי ואתם לא שמעתם, וזה המאמר עצמו של ה' ית' הוא תחבולה גדולה ונשגבה לעורר את העם שישמעו את תוכחת הנביא להלן, אבל הנביא יעיר אזנם לשמוע את המאמר התמוה הזה עצמו במ"ש את אשר ה' אומר שהוא לשון חדש המעורר על התבונן כי מאמר ה' תמוה מאד, ותמהתי שלא שמע איש מהמפר' את כל זה, להעיר עליו. והנה גם התוכחה

(כפי שבארתיו) כן גם נהג פה אחרי שדבר על נביאי השקר אשר בפעל, אמר ואולם אנכי וגו' שמעו נא וגו' ככל לשונו זה פה (א). (ט) ואת כל הישרה יעקשו, באמרו כל הישרה כבר כלל בזה דעות ואמונות למודים ומעשים ומנהגים וכל אשר יכנס תחת השם ישר, ויען כי כל הישר הוא המתקבל יותר בלב האדם, ורחוק הוא מאד שימצא אדם שיעקש בלבו את כל אשר הוא ישר, ע"כ היינו אומרים כי דרך גוזמא דבר הנביא כנודע, אבל המציאות תתן את עדיה גם היום כי באמת דבר הנביא. (י) בונה ציון בדמים, אין לכתוב זה כל ענין מובן, כי מי הוא הבונה הזה, ומה הוא המשך בינו למה שלפניו ולאחריו, ע"כ נראה כי אין ענינו בנין ממש כ"א כבוא לפעמים שרש בנה בהשאלה על קיום דבר לכוננו לתמכו ולחזקו ולהקימו וכדומה (עי' בשרשים) וז"א כי עד כה עקשו כל הישרה עד שכל יושב ציון יאמר כי הוא בונה ותומך ציון בדמים וירושלים בעולה אשר יעשה והוא מה שכל הערים עלו שמה למשפט בין איש לרעהו כמ"ש וקמת ועלית וגו' והם תעבו את המשפט (ט) בין בדיני נפשות ובין בד"מ שע"ז אמר בדמים ובעולה ודנו רק לפי השחד וכן בהוראה וכן בנבואה כמו שיפרש זאת היטב (יא), ובעקשות דעתם אמרו כי בבצע זה הם תומכים ומקימים ציון וירושלים מה שאין עקשות גדול מזה שהריסות דבר יהי' בנינו (וכאשר מאמרו הנ' (יא) עדיין כשטן מרקד בינינו) ועתה בדין יאמר הנביא (יב) לכן בגללכם שאתם אומרים לבנות ציון וירושלים במעשים המהרסים והמחריבים אותה ע"כ ציון שדה תחרש וגו', ואז תראו אם הייתם בוניהן או מחריביהן. (ועי' ירמי' כ"ו כי נבואה זו נבא מיכה בימי חזקיהו).

ד (א) הר בית ה' נכון, הרעה אשר נבא בסוף הסי' הקודם על ציון וירושלים והר הבית לחצה מאד את לב הנביא אל קירותיו והחיש להשיב את נפשו בכל הטוב העתיד לבוא לשלשה אלה, והחל בהר הבית מה דסיים. ואח"ז (ג) זכר גם ציון וירושלים ובסוף כל המאמר הזה יזכרם עוד בשם מרכב (ז) בהר ציון. ויתר באור כל זה המאמר לדעתי עי' ישעי' ב'. (ח—י) משך ענין ג' הכתובים האלה ביניהם ולמה שלפניהם כן הוא, כי אחר שנבא על ציון את חרבנה (ג' י"ב) ואח"ז גם את בנינה (ד' א—ז) ידבר עתה על לבה שתקבל אז באהבה בהשקט ובנחת את ימי היותה בחרבנה בכח התקוה שתשוב עוד לאיתנה, וכן גם תאמין עתה כי תחרב וכי עיין תהיה, ולא תבקש תחבולות להמלט מזה וז"א ואתה מגדל עדר ועופל (שמות הכבוד לחזק את לבה אל התקוה) דע כי בטח תאתה ותבוא לך הממשלה הראשונה והוא שתהי' כל ממלכת ישראל כלו רק לבת ירושלים כמו שהיתה בראשונה בטרם שנפרד אפרים מיהודה, והוא בבית שני ששבו רבים גם מישראל עם יהודה לירושלים כמו שבא כן בס' ירמי' הרבה ובבאורי שם, אבל עתה שכבר נגזר עליך החרבן למה זה תריעי ותצעקי ריע פי' ריע אני צריך להועץ בו, ריע איה לעזרני, ריע מי יתן לי ויצילני (וירמוז למצרים ולאשור שהתרועעו עמם) האין לך מלך ושרים היועצים שאין לנו ריע גדול מהם ולו חפץ ה' בקיומך עתה הי' די לך בהם, ואם כבר גמר אומר להחריבך לא יועילו לך כל ריעים רבים שתוסיף לך כמצרים ואשור ועוד כמוהם. ואם ממכאובך כי רב הוא מלאת אותו תעשי זאת, הלא תקחי מוסר מיולדה אשר מכאובה רב ועצום ועכ"ז תחיל ותגוח בחבליה ותסבלם בכל כחה בדעתה כי אין להמלט מהם ובתקותה כי עוד מעט תלד ותמליט והוגח לה, וז"א כי (כמו אם) החזיקך חיל כיולדה הלא חולי וגחי בת ציון גם כיולדה זו להתאפק ולסבול כי כן גם את עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ככל הגולים ובאת ביד האויב עד בבל ועליך לסבול כל זאת באין לך כל מנוס מזה אבל תקותך עוד חזקה כי אחרי בואך לבבל אז תגאלי ממכאוביך אלה כי שם יגאלך ה' וגו'. (יא) ועתה נאספו, נעלמה מאתנו האסיפה הזאת למי היא ומתי היתה וכן סתום וחתום ענין הכתוב (יד) וכן ענין כל סימן ה' שאחר סימן זה מאין כל מובן לכל הכתובים עצמם ומאין כל משך ביניהם ויגעתי לדרוש בכל המפר' ומנוחה לא מצאתי. ויהי בנשאי עיני לדרך הנביא אשר עברנו בה עד כה וארא כי דרכו לדבר גם ע"ד דמיון כמו שדבר בפיו משל ומליצה בשם נביא שקר מדומה, (ב' י"ב וי"ג), להלל ולפאר ע"ד התול את הרע למען יחללנו וישקצנו עוד יותר בעיני השומעים וכמבואר שם למעלה, וכן דבר גם תוכחות במליצות נמרצות ליהודה ולעריו ולגדוד אפרים בלשון נכח והכל לדור שכבר חלפו ואינם, ורק למען הגדיל את רוע הרע בעיני בני דורו. ובזה נגלו אלי כל דבריו אלה פה, וגם נמשכים היטב אל הקודם כי כמו שאמר לציון על חרבנה שלא תריע ריע כי כל ריעיה לא יוכלו להצילה מן הרעה אשר ה' דבר, כן יאמר כי אחר בואה לבבל (י) יגאלנה ה' מכף כל אויביה כלם ואם גם ירבו האויבים עוד כהנה לא יוכלו להרע לה עד מה, ומרוב בטחון הנביא בטובה העתידה הזאת יתנשא בדמיונו ויאמר ועתה לו נאספו עליך כעת גוים רבים כמו שהיה בעת החרבן וגם לפניו, והם אותם שאמרו אז תחנף וגו' (יב) והמה הלא לא היו יודעים ומבינים מחשבות ה' ועצתו כי קבצם וגו' (לדעתי ידבר כל זה ע"ד מה שראו עיניו בסנחריב כי נבא

גם

כנודע. והנה שרש ר ז ה הונח תחלה על נומה וחי שבהם הוא מין חלי והושאל אח"ז גם על דומם ע"ד מליצי, וז"א (יג) וגם אני אחלה אותך בחלי הרזון בבואי עתה להכותך במטה (ולא עוד בקול דברים) (ע) תחת הרזון הזה אשר שלחת באיפתך ואח"ז השמם אותך כליל, ויפרש איך שיחלה אותם ברזון כי (יד) תאכל ולא תשבע והוא יען כי לא יתעכל בך המאכל וע"כ ישחה אותך המאכל בקרבך פי' בתוך מעיך (כמו על קרבו) כי המאכל הבלתי מעוכל יכאיב את המעיים בבטן עד שילך האדם שחוח להשקיט כאבו, וממה שמאכלו לא ישביעו יבוא רזון בבשרו. וכן לא ישביענו כל אשר השיג בחמס כי לא יפליטנו מן האויב, ואח"ז יאמר (טו) כי ישלח רזון גם בתבואתו גם בזיתו ותירושו, וגם אחר שאפיר עליכם כל חקות הטבע האלה (כמ"ש ע"ז ירמיה ה' שבועות חקות קציר וכמו חקות שמים וארץ שם) עכ"ז עוד (טז) ישתמר ביניכם חקות עמרי וגו' והוא ע"ד דברי עמוס ד' ו' — י"א שלא שבו אל ה' בכל מה שהרבה להכותם עי"ש. וחרפת עמי תשאו, עניי עמי שעשקתם (י'—יב) יחרפו אז אתכם.

ז (א) אללי לי, הנביא מקונן על נפשו בשם עמו ומולדתו ואומר אוי לי כי לא לבד שנשלח רזון ומארה בגוף האדם ובצמחים כמ"ש בסוף סי' הקודם, כי גם בנפשותינו כלנו שולח רזון כי הננו עתה אך כאסיפות התאנים לקיץ שישארו לזה רק התאנים הכחושות והדלות, וכעוללות הבציר בגפן שנשארו ג"כ רק הענבים הרזים כי הטובים נלקטים ראשונה לאכלם למעדנים, כן אין בנו עוד אשכול ובכורה שהוא (ב) אבד חסיד מן הארץ וגו', ואספי מן אוסף החסיל כמו חדשי השנה מן חודש. כלם לדמים יארובו, ואף אורבי הדמים עצמם איש את אחיהו יצודו חרם, ויפרש זאת במה שגם הדיינים אורבים אל הגונב והגוזל אשר יוצא לפניהם לדין ביד העשוקים ואז יצודו אותו בחרמם לקחת מידו חלק גדול מן הגזלה או הגניבה בשחד להצדיקו בדין, וז"א (ג) על הרע כפים להיטיב השר שואל וגו' השם רע הוא שם המקרה כמו דעת טוב ורע וא"כ רע כפים הוא ההפך מן נקיון כפים, ופי' רוע כפים, והרע הנעשה בידים כמו גנבה וגזלה וש"ד הוא הרע היותר גדול לענוש עליו בדיני ב"א, ואחת דבר הנביא ושתים זו שמענו כי בזה הגדיל הנביא את עון הדיינים שיבקשו שחד על מה שייטיבו ויצדיקו פעל רע עצום כזה, וגם הגיד לנו שזו עצמה היא גם הטענה שבה יבואו הדיינים על פועל הרע הזה לבקש ממנו שחד הרבה שהוא על הטיבם בדיניהם פעל רע ומגונה כזה שהוא רוע כפים, והפעל להיטיב פירושו לעשות ולהפך את הרע והמגונה לטוב, כמו ותיטב את ראשה, בהטיבו את הנרות, מה תיטיבי דרכך, ועוד רבים. או שיהיה פה מענין החלטת ענין מה בדבור כמו שבא בענין זה עצמו הפעיל הצדיק ופי' להגיד את הדין על רוע כפים כי טוב הוא. כמו מצדיקי רשע עקב שחד, ואומר כי בטענה זו גם השר שואל ממנו את השחד, אבל הוא עוד דרך בקשה כמו הבה נא לידי ואחשה ממך, אבל השופט יבוא עליו במשפט השלום פי' שיאמר לו שהוא מחויב לשלם לו בדין ומשפט שחד רב בשכר פעולתו הגדולה הזאת שהוא להיטיב את הרע כפים, והגדול בשופטים דובר כי הוות הרשע הזה פי' הגזלה או הגנבה היא כלה שלו וקנין נפשו, ואין להגונב או הגוזל כל זכות בה, כי לולי שהיה הרשע מובטח בו שהוא הגדול יגן עליו מן העונש היה ירא לעשות רע כפים כזה, וזהו הוא שם לעושר וקנין הבא בחמס ועושק כמו יעוז בהותו ועוד רבים. ואמר דובר ולא אומר להעיר על רשעתו שלא יבוש עוד מלדבר ולבטא בפיו ובלשונו ובשפתיו דבור כזה, ויאמר על שלשתם ויעבתוה שקלעו חטאה זו ביניהם כעבות העגלה וירמוז עוד בזה שכ"א מהם נתן בעבות זה הבל יותר עב מזה שלפניו עם שכ"א גדול מן הקודם לו וכפי באורי זה. אח"ז ידבר על המשפט היוצא מהם ויאמר (ד) טובם וישרם פי' הטוב והישר שלהם שהוא הפסק דין היוצא מהם (וקראו טוב וישר לפי דעתם הרעה ע"כ אמר טובם בכנוי ולא אמר גם ישרם שלא יבואו ג' ממי"ן זא"ז) הוא כחדק מן המסוכה (כן הוא שעור הכתוב) כי המסוכה נעשית מן החדקים, שיקלעו חדקים עבים לעבותות עבות בעוד שמסבבים אותם על עצמם ועל הקנים התקועים באדמה סביב הגן והכרם כמ"ש דרך עצל כמשוכת חדק. והנה החדק הנקח מן המסוכה אחר שנתיבשה כבר בשמש הוא מעוקל מאד ככחש עקלתון כפי שנעקל איש סביב זולתו בעת שגדלו בהם. והנה חדק זה הוא משל נעים מאד אל הטוב והישר שלהם שהוא הדין היוצא מהם להצדיק את הרשע בשחד, כי החדק הזה הוא רע והפך הטוב כמ"ש סלון ממאיר וקוץ מכאיב, וגם הפך הישר יען שכלו עקלקלות. וכן המסוכה הוא משל נעים ונאות על חבר ג' הדיינים שזכר כאגודת ענפי הקוצים במסוכה והביאו לזה הרעיון מ"ש עליהם ויעבתוה, כי כן יבוא שם עבות גם על ענפים כמו עץ עבות אל בין עבותים היתה צמרתו. ומה נפלא משל החדק היוצא מן המסוכה אל הפסק דין היוצא מן הדיינים האלה. והנה כחדק ממסוכה הוא כשוא המאמר אבל

עצמה תחלה ג"כ בענין זה עצמו שהוא מה שמאנו מעולם לשמוע דבר ה' כן בתורה וכן בתוכחה וז"א (ג) עמי מה עשיתי לך רעה בכל דברי אליך מאז, ובמה הלאיתיך בדברי שמאנת אז חיש לשמוע הנה דברי מראש והוא (ד) כאשר העליתיך וגו' (כי מדי דברו יזכיר גם הטובות שעשה להם בפעלים) שלחתי לך את משה וגו' שכלם היו המדברים אליך רק מוסרים וטובות, ועוד יותר מזה הלא (ה) תזכור כי אם גם יעץ בלק לנביא מן העמים לקללך מה ענה אותו ע"ז הלא אך ברכה וטובה, כפי שדברתי אני אליו כמו שהעיד על עצמו אשר ידבר ה' אותו אדבר וא"כ גם דברים הרעים הפכתי לטובים ולמה זה מאסת לשמוע דבר ה', ומ"ש מן השטים עד הגלגל שעשוהו המפר' למאמר בפ"ע מבלי היות בו כל נושא ונשוא כ"א מרכב משמות ויחוסיהם, נראה כי הוא נמשך אל ומה ענה אותו כי כל ג' המענות שענה בלעם לבלק על ב"י כלם הרכבו רק מב' חלקים והוא מתפארת תחנותיהם במדבר בצורים ובגבעות ולבדד, ומגבורותיהם על האויב בכבוש הארץ והחזיקם בה עי"ש היטב. והנה תחנותיהם צייר בלעם לפי מה שראה אותם שוכנים שם בשטים בעת שדבר עליהם, והמלחמות שעשו ב"י בכבוש הארץ היו כלם בעת שהיה תחנותם הראשיית בגלגל עי' ס' יהושע. וזה השכיל הנביא לכלול במאמר מן השטים ועד הגלגל כל מה שענה אותו בלעם בן בעור שזכר, ורצונו שהשתרעה נבואתו מן השטים ועד הגלגל בזמן וכל זה היה רק בצדקות ה', ולמען דעת נמשך אל זכר נא פי' שתזכור למען דעת. ובדרך חכמה זו נעתק הנביא מתוכחתו על מאנם לשמוע דבר ה' אל רוע מעשיהם, כי באמרו שחפצו הוא שידעו צדקות ה' שהוא במעשיו אלה שזכרם פה כבר מובן שתכלית חפצו זה הוא שכן יתהלכו לפניו גם הם בצדקותיהם במעשים, ולאשר ידע הנביא כי צדקותיהם אך חנופה ואין הצדקות אשר ה' חפץ בהן, ע"כ עשה לו עוד ציור מדומה (כדרכו וכמש"ל) כאלו אחד מן הצדיקים שבהם כשמעו דברי הנביא למען דעת צדקות ה', ישאלהו כאלו הוא החפץ לדעת צדקות ה' ויאמר אליו (ו) במה אקדם ה' וגו' אמור נא לנו אהה במה מן הצדקות יבחר ה' יותר אם בעגלים ועולות או אלפי אלים אם רבבות נחלי שמן או שיחפוץ יותר בבכורי ובפרי בטני ואתן לו, כי הקרבנות היו אז אל הצבועים אחד מן הכסויים שעשו מתורת ה', שבהם הם מכסים תמיד את כל הרע אשר יעשו בתורת האדם, כמ"ש (ג' ט') ואת כל הישרה יעקשו, והנביא כמשיב לו (ח) הלא כבר הגיד לך ה' מה טוב אשר יבחר ומה ה' וגו' עשות משפט ואהבת חסד וכדבר כל הנביאים מעולם, ואמר במשפט עשות כי הוא חוב לעשותו ובחסד שאין מעשהו מחויב אמר ואהבת כי לפחות החיוב לאהוב אותו וכל עושיו ועי"ז יבא לפעמים גם לידי מעשה, ולהצניע מה שהוא לכת עם אלהיך שדי לו בנסתרות ולא להשתדל ולעשותם אך בגלוי כמעשה אלפי אלים ורבבות נחלי שמן אשר לרוב יעשה אותם האדם רק למען היות לו למכסה בעיני כל העם על רוע מעשיו לב"א, משא"כ משפט וחסד לב"א שנמנע הוא שלא ידענו האדם זולתו, ואמר הגיד לך אדם מה טוב, כי לפי היותך אדם מאדמה הצריך לעזר זולתו מחוייב אתה לעזור את כל האדם, ולא את אלהיך שלא יחסר כל, אשר כלל זה במ"ש ומה ה' דורש ממך פי' לעצמו, וכמ"ש לא על זבחיך וגו' אם ארעב לא אומר לך וגו' ואתה שנאת מוסר וגו' אם ראית גנב וגו'. והנה בהשיב הנביא את השואל כי אך חסד ומשפט דורש ה' עלו על לבו מעשיהם הרעים במה שבין אדם לחברו בהפך החסד והמשפט, ורוחו התלהבה בקרבו ואמר (ט) הנה אך קול ה' לעיר יקרא ע"י נביאיו מאז ועד עתה והוא יען כי יראה שמך שאתה קורא לעצמך הוא תושיה שעודך מתפאר להיות עם חכם ונבון אשר כלו תושיה, וע"כ יקרא אליך עוד בקול, אבל במאנך לשמוע עוד קולו (כמ"ש בתחלת סי' זה) ואין בך כל תושיה באמת, ע"כ לא תשמעו עוד מהיום והלאה את קולו אבל שמעו מטה פי' הכאות עונשים ושמעו מי הוא אשר יעד אותם (כלא ה'), ופונה ושואל את שומעיו על האיש הצבוע הזה אשר עשהו בדמיונו (ו) כשואל את הנביא איזו קרבנות יאהב ה' יותר ויקריבם אליו ואומר (י) עוד היש בית רשע זה אוצרות רשע ואיפת רזון הכתובה אשר היא זעומה מזעם כל העניים עליה, אשר מכר להם שבר רעבונם באיפה זו. והנביא נותן בפיו ע"ד התול עוד שאלה אחת שהיה לו להוסיפה על שאלותיו ולשאול גם זאת, וכאלו אומר שאל נא גם את זה האזכה אולי עוד גם בזה לפני ה' והוא במה שיש לי מאזני רשע וגו' כי אחר שלא זכרת בשאלותיך לשאול האשיב לעשוקי מה שעשקתי וכדומה, והנה אות היא כי מה שבין אדל"ח לא נחשב בעיניך לעון כלל, ע"כ אולי תחשבנו עוד גם לזכות לך, והנה אמר אוצרות ברבוי ואיפה ביחיד לרמוז כי באיפה זו האחת עשה לו כל רבוי האוצרות האלה, אח"ז יפרוש ויפתח את העון הזה (יב) על כל עשירי דורו כי כלם מלאו חמס זה והוסיף עוד דברו שקר ולשונם רמיה בפיהם שגם בהם ישמשו במכירותיהם

כנודע

כנודע . והנה שרש ר ז ה הונח תחלה על צומח וחי שבשם הוא מין חלי והושאל אח"ז גם על דומם ע"ד מליצי , וז"א (יג) וגם אני אחלה אותך בחלי הרזון בבואי עתה להכותך במטה (ולא עוד בקול דברים) (ס) תחת הרזון הזה אשר שלחת באיפתך ואח"ז השמם אותך כליל , ויפרש איך שיחלה אותם ברזון כי (יד) תאכל ולא תשבע והוא יען כי לא יתעכל בך המאכל וע"כ ישחה אותך המאכל בקרבך פי' בתוך מעיך (כמו על קרבו) כי המאכל הבלתי מעוכל יכאיב את המעיים בבטן עד שילך האדם שחוח להשקיט כאבו , וממה שמאכלו לא ישביעו יבוא רזון בבשרו . וכן לא ישביענו כל אשר השיג בחמס כי לא יפליטנו מן האויב , ואח"ז יאמר (טו) כי ישלח רזון גם בתבואתו גם בזיתו ותירושו , וגם אחר שאפיר עליכם כל חקות הטבע האלה (כמ"ש ע"ז ירמיה ה' שבועות חקות קציר וכמו חקות שמים וארץ שם) עכ"ז עוד (טז) ישתמר ביניכם חקות עמרי וגו' והוא ע"ד דברי עמוס ד' ו' -- י"א שלא שבו אל ה' בכל מה שהרבה להכותם עי"ש . וחרפת עמי תשאו , עניי עמי שעשקתם (י'—יב) יחרפו אז אתכם .

ז (א) אללי לי , הנביא מקונן על נפשו בשם עמו ומולדתו ואומר אוי לי כי לא לבד שנשלח רזון ומארה בגוף האדם ובצמחים כמ"ש בסוף סי' הקודם , כי גם בנפשותינו כלנו שולח רזון כי הננו עתה אך כאסיפות התאנים לקיץ שישארו לזה רק התאנים הכחושות והדלות , וכעוללות הבציר בגפן שנשארו ג"כ רק הענבים הרזים כי הטובים נלקטים ראשונה לאכלם למעדנים , כן אין בנו עוד אשכול ובכורה שהוא (ב) אבד חסיד מן הארץ וגו' , ואספי מן אוסף החסיל כמו חדשי השנה מן חודש . כלם לדמים יארובו , ואף אורבי הדמים עצמם איש את אחיהו יצודו חרם , ויפרש זאת במה שגם הדיינים אורבים אל הגונב והגוזל אשר יובא לפניהם לדין ביד העשוקים ואז יצודו אותו בחרמם לקחת מידו חלק גדול מן הגניבה או הגזלה בשחד להצדיקו בדין , וז"א (ג) על הרע כפים להיטיב השר שואל וגו' השם רע הוא שם המקרה כמו דעת טוב ורע וא"כ רע כפים הוא ההפך מן נקיון כפים , ופי' רוע כפים , והרע הנעשה בידים כמו גנבה וגזלה וש"ד הוא הרע היותר גדול לענוש עליו בדיני כ"א , ואחת דבר הנביא ושתים זו שמענו כי בזה הגדיל הנביא את עון הדיינים שיבקשו שחד על מה שייטיבו ויצדיקו פעל רע עצום כזה , וגם הגיד לנו שזו עצמה היא גם הטענה שבה יבואו הדיינים על פועל הרע הזה לבקש ממנו שחד הרבה שהוא על הטיבם בדיניהם, פעל רע ומגונה כזה שהוא רוע כפים , והפעל להיטיב פירושו לעשות ולהפך את הרע והמגונה לטוב , כמו ותיטב את ראשה , בהטיבו את הנרות , מה תיטיבי דרכך , ועוד רבים . או שיהיה פה מענין החלטת ענין מה בדבור כמו שבא בענין זה עצמו הפעיל הצדיק ופי' להגיד את הדין על רוע כפים כי טוב הוא . כמו מצדיקי רשע עקב שחד , ואומר כי בטענה זו גם השר שואל ממנו את השחד , אבל הוא עוד דרך בקשה כמו הבה נא לידי ואחשה ממך , אבל השופט יבוא עליו במשפט השלום פי' שיאמר לו שהוא מחוייב לשלם לו בדין ומשפט שחד רב בשכר פעולתו הגדולה הזאת שהוא להיטיב את הרע כפים , והגדול בשופטים דובר כי הות הרשע הזה פי' הגזלה או הגנבה היא כלה שלו וקנין נפשו , ואין להגונב או הגוזל כל זכות בה , כי לולי שהיה הרשע מובטח בו שהוא הגדול יגן עליו מן העונש היה ירא לעשות רע כפים כזה , והוה הוא שם לעושר וקנין הבא בחמס ועושק כמו יעוו בהותו ועוד רבים . ואמר דובר ולא אומר להעיר על רשעתו שלא יבוש עוד מלדבר ולבטא בפיו ובלשונו ובשפתיו דבור כזה , ויאמר על שלשתם ויעבתוה שקלעו חטאה זו ביניהם כעבות העגלה וירמוז עוד בזה שכ"א מהם נתן בעבות זה חבל יותר עב מזה שלפניו עם שכ"א גדול מן הקודם לו וכפי באורי זה . אח"ז ידבר על המשפט היוצא מהם ויאמר (ד) טובם וישרם פי' הטוב והישר שלהם שהוא הפסק דין היוצא מהם (וקראו טוב וישר לפי דעתם הרעה ע"כ אמר טובם בכנוי ולא אמר גם ישרם שלא יבואו ג' ממי"ן זא"ז) הוא כחדק מן המסוכה (כן הוא שעור הכתוב) כי המסוכה נעשית מן החדקים , שיקלעו חדקים עבים לעבותות עבות בעוד שמסבבים אותם על עצמם ועל הקנים התקועים באדמה סביב הגן והכרם כמ"ש דרך עצל כמשוכת חדק . והנה החדק הנקח מן המסוכה אחר שנתיבשה כבר בשמש הוא מעוקל מאד כנחש עקלתון כפי שנעקל איש סביב זולתו בעת שנגדרו בהם . והנה חדק זה הוא משל נעים מאד אל הטוב והישר שלהם שהוא הדין היוצא מהם להצדיק את הרשע בשחד , כי החדק הזה הוא רע והפך הטוב כמ"ש סלון ממאיר וקוץ מכאיב , וגם הפך הישר יען שכלו עקלקלות . וכן המסוכה הוא משל נעים ונאות על חבר ג' הדיינים שזכר כאגודת ענפי הקוצים במסוכה והביאו לזה הרעיון מ"ש עליהם ויעבתוה , כי כן יבוא שם עבות גם על ענפים כמו עץ עבות אל בין עבותים היתה צמרתו . ומה נפלא משל החדק היוצא מן המסוכה אל הפסק דין היוצא מן הדיינים האלה . והנה כחדק ממסוכה הוא נשוא המאמר אבל

לתפארת

עלמה תחל ג"כ בענין זה עלמו שהוא מה שמאנו מעולם לשמוע דבר ה' כן בתורה וכן בתוכחה וז"א (ג) עמי מה עשיתי לך רעה בכל דברי אליך מאז, ובמה הלאיתיך בדברי שמאנת אז חיש לשמעם הנה דברי מראש והוא (ד) כאשר העליתיך וגו' (כי מדי דברו יזכיר גם הטובות שעשה להם בפעלים) שלחתי לך את משה וגו' שכלם היו המדברים אליך רק מישרים וטובות, ועוד יותר מזה הלא (ה) תזכור כי אם גם יעץ בלק לנביא מן העמים לקללך מה ענה אותו ע"ז הלא אך ברכה וטובה, כפי שדברתי אני אליו כמו שהעיד על עלמו אשר ידבר ה' אותו אדבר וא"כ גם דברים הרעים הפכתי לטובים ולמה זה מאסת לשמוע דבר ה', ומ"ש מן השטים עד הגלגל שעשוהו המפר' למאמר בפ"ע מבלי היות בו כל נושא ונשוא כ"א מרכב משמות ויחוסיהם, נראה כי הוא נמשך אל ומה ענה אותו כי כל ג' המענות שענה בלעם לבלק על ב"י כלם הרכבו רק מב' חלקים והוא מתפארת תחנותיהם במדבר בלורים ובגבעות ולבדד, ומגבורותיהם על האויב בכבוש הארץ והחזיקם בה עי"ש היטב. והנה תחנותיהם לייר בלעם לפי מה שראה אותם שוכנים שם בשטים בעת שדבר עליהם, והמלחמות שעשו ב"י בכבוש הארץ היו כלם בעת שהיה תחנותם הראשיית בגלגל עי' ס' יהושע. וזה השכיל הנביא לכלול במאמר מן השטים ועד הגלגל כל מה שענה אותו בלעם בן בעור שזכר, ורלונו שהשתרעה נבואתו מן השטים ועד הגלגל בזמן וכל זה היה רק בלדקות ה', ולמען דעת נמשך אל זכר נא פי' שתזכור למען דעת. ובדרך חכמה זו נעתק הנביא מתוכחתו על מאנם לשמוע דבר ה' אל רוע מעשיהם, כי באמרו שחפלו הוא שידעו לדקות ה' שהוא במעשיו אלה שזכרם פה כבר מובן שתכלית חפלו זה הוא שכן יתהלכו לפניו גם הם בלדקותיהם במעשים, ולאשר ידע הנביא כי לדקותיהם אך חנופה ואין הלדקות אשר ה' חפץ בהן, ע"כ עשה לו עוד ליור מדומה (כדרכו וכמש"ל) כאלו אחד מן הלדיקים שבהם כשמעו דברי הנביא למען דעת לדקות ה', ישאלהו כאלו הוא שחפץ לדעת לדקות ה' ויאמר אליו (ו) במה אקדם ה' וגו' אמור נא לנו אתה במה מן הלדקות יבחר ה' יותר אם בעגלים ועולות או אלפי אלים אם רבבות נחלי שמן או שיתפוץ יותר בבכורי ובפרי בטני ואתן לו, כי הקרבנות היו אז אל הלבועים אחד מן הכסויים שעשו מתורת ה', שבהם הם מכסים תמיד את כל הרע אשר יעשו בתורת האדם, כמ"ש (ג' ט') ואת כל הישרה יעקשו, והנביא כמשיב לו (ח) הלא כבר הגיד לך ה' מה טוב אשר יבחר ומה ה' וגו' עשות משפט ואהבת חסד וכדבר כל הנביאים מעולם, ואמר במשפט עשות כי הוא חוב לעשותו ובחסד שאין מעשהו מחויב אמר ואהבת כי לפחות החיוב לאהוב אותו וכל עושיו ועי"ז יבא לפעמים גם לידי מעשה, ולהלניע מה שהוא לכתך עם אלהיך שדי לו בנסתרות ולא להשתדל ולעשותם אך בגלוי כמעשה אלפי אלים ורבבות נחלי שמן אשר לרוב יעשה אותם האדם רק למען היות לו למכסה בעיני כל העם על רוע מעשיו לב"א, משא"כ משפט וחסד לב"א שנמנע הוא שלא ידענו האדם זולתו, ואמר הגיד לך אדם מה טוב, כי לפי היותך אדם מאדמה הלריך לעזור זולתו מחוייב אתה לעזור את כל האדם, ולא את אלהיך שלא יחסר כל, אשר כלל זה במ"ש ומה ה' דורש ממך פי' לעלמו, וכמ"ש לא על זבחיך וגו' אם ארעב לא אומר לך וגו' ואתה שלאת מוכר וגו' אם ראית גנב וגו'. והנה בהשיב הנביא את השואל כי אך חסד ומשפט דורש ה' עלו על לבו מעשיהם הרעים במה שבין אדם לחברו בהפך החסד והמשפט, ורוחו התלהבה בקרבו ואמר (ט) הנה אך קול ה' לעיר יקרא ע"י נביאיו מאז ועד עתה והוא יען כי יראה שמך שאתה קורא לעלמך הוא תושיה שעודך מתפאר להיות עם חכם ונבון אשר כלו תושיה, וע"כ יקרא אליך עוד בקול, אבל במאנך לשמוע עוד קולו (כמ"ש בתחלת סי' זה) ואין בך כל תושיה באמת, ע"כ לא תשמעו עוד מהיום והלאה את קולו אבל שמעו מטה פי' הכאות עונשים ושמעו מי הוא אשר יעד אותם (הלא ה'), ופונה ושואל את שומעיו על האיש הלבוע הזה אשר עשהו בדמיונו (ו) כשואל את הנביא איזו קרבנות יאהב ה' יותר ויקריבם אליו ואומר (י) עוד היש בית רשע זה אולרות רשע ואיפת רזון הכחושה אשר היא זעומה מזעם כל העניים עליה, אשר מכר להם שבר רעבונם באיפה זו. והנביא נותן בפיו ע"ד התול עוד שאלה אחת שהיה לו להוסיפה על שאלותיו ולשאול גם זאת, וכאלו אומר שאל נא גם את זה האזכה אולי עוד גם בזה לפני ה' והוא במה שיש לי מאזני רשע וגו' כי אחר שלא זכרת בשאלותיך לשאול האשיב לעשוקי מה שעשקתי וכדומה, והנה אות היא כי מה שבין אל"ת לא נחשב בעיניך לעון כלל, ע"כ אולי תחשבנו עוד גם לזכות לך, והנה אמר אולרות ברבוי ואיפה ביחיד לרמוז כי באיפה זו האחת עשה לו כל רבוי האולרות האלה, אח"ז יפרוש וימתח את העון הזה (יב) על כל עשירי דורו כי כלם מלאו חמס זה והוסיף עוד דברו שקר ולשונם רמיה בפיהם שגם בהם ישמשו במכירותיהם

כנודע

גם דבר על לבב חזקיהו עצמו בירושלים (דהי"ב ל"ב ז' וח') כן גם היה דבר ה' לנביא זה היושב באשור ועיניו רואות שם את גבורות אשור ואשרו ועוזו, שינבא גם הוא לעם יהודה על מפלת סנחריב ביהודה כי בדבריו יחזק לבבם עוד יותר כמובן מאד, אבל בהיות הנביא רחוק מעם יהודה בהיותו באלקוש ע"כ העלה את נבואתו על ספר ואת הספר שלח ליהודה, ואולי גם ע"כ היתה נבואה זו אל הנביא הזה למען יספר להם נבואה זו בספר אשר יהיה לעיני העם כל היום ונקבע בתוך לבם לחזקו יותר משא"כ דבר שפתים וכל זה יהיה טעם אמרו פה ספר חזון נחום האלקושי, שאמר ספר מה שלא נאמר כן בכל ספרי הנביאים, ואמר גם סבת הספר שהנביא היה אלקושי. והנה בדעתו שם באשור כי סנחריב הוא שיחתם של עם יהודה כל היום מרוב פחדו שנפל עליהם, לדבר בו ובגבורתו וברעותיו אשר הרע לעמים רבים ולבני אפרים אחיהם, וה' לא ידין דינם ולא ינקום את נקמתם ממנו כ"א שיצליח עוד בידו להיות הולך וכובש ארצות לא לו ויכרית גוים לא מעט, עד אשר ירים ידו גם בה' לבוא גם על יהודה וירושלים ואל מרום הר קדשו, ע"כ להשקיט דברים אשר לא כן, בא הנביא אליהם בתחלת דבריו כאדם הנופל פתאום לתוך דברי חברו, וקורא ואומר (ב) אל קנוא ונוקם ה', וכופל את המאמר עד שלש פעמים לחזק ידים רפות, והתאר נוקם יבוא בכל אחד משלשתם שהוא עיקר בשורתו ועמו יבוא תאר אחר הנאות והנדרש אליו, והוא שונה בכל אחד מהם, והשני ארוך מן הראשון והשלישי מן השני, כי כל עז קצר וכל רפה ארוך, וכבר העירותי כי התלהבות הדמיון עזה בתחלתה ותלך אח"ז הלוך ורפה, ובא כמשתיק אותם לאמור דעו כי לא כדבריכם כן הוא כ"א קנוא יקנא ה' קנאת כל האדם יצורי כפיו וינקום מסנחריב רק שבוא. (ג) גם גדל כח להאריך אפו עד כה אבל נקה לא ינקה אותו, ומה שנקמת ה' מאשור רחוקה ונמנעת בעיניכם באשר לא נראה עוד אלינו כל פתח מאין שתפתח עליו הרעה, דעו כי כבר יצא ה' ממקומו לבוא לשלם גמולו ודרכו זו היא תמיד בסופה ובסערה, וע"כ אבק רגליו עולה כענן לעינינו ואין אנו רואים את מהלכו זה עד יום בואו שהוא יום צאת נקמתו פתאום לפעלה, והוא משל ומליצה נאה על תעלומות דרכי ה' מאתנו עד אחרית הדברים, ומה שהדבר רחוק בעיניכם גם מלך רב תקפו של אשור והדר כבוד מלכותו, הנה ה' (ד) גוער בים ויבשהו וגו' והולך וחושב כל האיתנים מוסדי ארץ וכל הדריה אשר תקפם ועוזם מעולם שמה ותפארתם מני עד ומפני גערת ה' יהיו לאל ואין אף כי אנוש אנוש ובן אדם לפני אלי אדמה *). (ו) ומי יקום בחרון אפו, שמוש בי"ת בחרון קשה במקום הזה והמבאר אמר כי הוא בית הזמן כמו בבקר והוא דחוק כי גם שם לא הבי"ת מורה הזמן כ"א השם בקר עצמו אבל הבי"ת יורה רק התוך במקום ובזמן (מלבד הוראות אחרות שיש לו עוד) והעד כי יבוא הבי"ת גם על השם עת וזמן עצמם כמו בעת ההיא, בזמניהם, והבן. וגם בבואו על המקור כמו בצאת אשר נפרשהו בעת צאת לא יורה הבי"ת כ"א התו"ך והעת טמון במקור עצמו כי אם לא יורה המקור זמן עשות הפעולה אם בעבר או בהוה או בעתיד הנה יש בו זמן משך הפעולה עצמה כפי שאין כל פעולה בלי משך זמן וזה ברור, אבל באמת גם השם חרון פה הוא מקור כמו השיבות מחרון אפך שפירשו הרד"ק למקור יען כי השיבות הוא יוצא ואין לו פעול, ועתה פירושו השיבות אפך מחרות עוד ויהיה כן גם פה כמו מי יקום בחרות אפו, אבל אם חרון הוא שם ובשם אין בו כל זמן לא יתכן לבוא עם בי"ת להורות זמן, וכמו שלא יבוא בי"ת על שמות המקומות כמו בית עיר חוץ וכדומה להורות מקום כ"א שהבי"ת יורה גם שם רק תוך והמקום טמון בשם עצמו. (ז) טוב ה' למעוז ביום צרה, אחר שאמר כי ביד ה' יפול אשור ולא ביד עם אחר מאויביו, ואין זה כ"א ביד משלחותיו מלאכי רעים כמו דבר רעב וחיה רעה אש ומים וכדומה אשר לא יבחינו בין טוב לרע, אף כי תהיה עוד מפלתו בתוך ארץ יהודה עצמה ויפחדו עוד עם יהודה גם לנפשם כי אז שלא תגע הרעה גם בהם ותספה גם אותם עם אשור יחדיו, ע"ז הוא בא לנחמם כי טוב ה' להיות גם למעוז ביום הצרה עצמו למי שלא בא לענוש אותו בצרה זו ויודע גם בחרון אפו את החוסים בו להגן עליהם

*) והנני רואה כי הנביא מתכון בלשונו נגד לשון ישעי' על סנחרב, כי אמר גוער בים נגד אמרו (ישעי' י"ז) וגער בו ונס ממרחק אחר שהמשיל גם הוא שם את סנחרב לים ולמים רבים וכבירים עי"ש. ואמר וכל הנהרות החריב נגד מ"ש גם שם (ח) הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר וגו' את מלך אשור. ואמר אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל נגד מ"ש (לג) אבל אמללה ארץ החפיר לבנון קמל היה השרון כערבה ונער בשן וכרמל. ואמר לפני זעמו וגו' בחרון אפו נגד מ"ש (ל') הנה שם ה' וגו' בוער אפו וגו' שפתיו מלאו זעם. ואמר חמתו נתכה כאש נגד מ"ש שדמה ישעי' בכל ספרו מפלת סנחרב ליקוד אש וכן אמר (שם שם) נשמת ה' כנחל גפרית בוערה בה. ואמר פה והצורים וגו' נגד מ"ש (לא) וסלעו ממגור יעבור.

לתפארת המאמר חלק את השוא בין ב' הנושאים , ולפי"ז יחובר אליו היטיב חצי הב' מהכתוב והוא יום מצפיך פי' יום של המצפים אליך שהוא יום המשפט שהעשוקים היו מצפים ליום הזה כי יען שרצו להטות הדין היו מדחים את צועקי החמס מיום ליום למען שלא ידעו ברור את היום ההוא כמובן ולמען שגם ישתקע מעט קול דבר החמס שיצא בעיר כמ"ש (עמוס ו' ג') המנדים ליום רע לפי באורי שם (ואמת א' יעיד על חברו) פתאם באה אז פקודתך פי' הפסק דין שלך (כמ"ש שם שם ותגישון שבת חמס עי' באורי שם) ועתה תהיה מבוכתם פי' עתה הבינו העשוקים האלה שהיו רק נבוכים במה שהבטחת אותם להוציא לאור משפטם בצדק וכי רק התעית אותם להאמין בך , ומזה הוא בא אל הרעיון (ה) אל תאמינו ברע וגו' יען כי גם (ו) בן וגו'. (ז) ואני בה' אצפה, פי' אבל אני כבר אינני מאמין ובוטח ברע ואלוף ובכל שאר בשר ואצפה רק בה' וע"כ אוחילה וגו' כי ישמעני אלהי גם לתת לי כפי שאצפה ולא כאלופים ורעים אלה שיכזבו למצפיהם כמ"ש (ה). וכיון שהגיע הנביא בדברו על כל רעותיהם בתורת האדם אל הרעה העצומה הזאת שנאסף גם השלום והאהבה והאמונה מכל העם ואף גם מבין הורים ובניהם היטיב אשר צעק לבו (ח) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי וכי אשב בחשך כי באמת אין נפילה וחשכה גדולה עוד מזו גם בעיני אויביהם אז, יען שגם הם מצווים על מה שבין אדם לחברו וע"כ דבר זאת על אויבתו שלא תשמח לו , והסב שנית בטחונו אל ה', כמ"ש (ז) ואמר קמתי , ה' אור לי. וכפל עוד את הענין הזה במלות שונות בכתוב (ט), ויאמר עוד , יוציאני ה' עוד לאור מן החשך שישבתי בו (ח) ואז אראה בצדקתו וגם (י) תרא אויבתי וגו' וגם עיני תראינה בה, כי היושב עמוק בתוך חשך ואפלה איננו רואה ואיננו נראה . (יא) יום לבנות גדריך , יען כי מעוז בטחונו בטובה העתידה לבוא הצטירה הטובה לפניו בהוה עד שאמר (י) עתה תהיה למרמס ע"כ בהשקיט רוחו אח"ז יתקן דברו כפי האמת ויאמר אמנם כן הוא כאשר אמרתי כי יש יום לבנות בו את גדריך ישראל , אבל יום ההוא ירחק חק פי' עודנו רחוק מאד והוא מלה אחת בכפל העי"ן והלמ"ד כמו פקח קוח שבא הא' ע"מ אפעל והב' ע"מ אפעול , יען כי לפני היום ההוא הרחוק (יב) יום הוא פי' יש יום קרוב (כי הוא קרוב מההוא כנודע , אשר הוא הולך ובא מהר עדיך (כמו ירחה ורעד יבוא בי) והוא יום הרעה אשר נבאו עליו כל הנביאים , והרעות יבואו עוד ממקומות שונות והם מאשור שיבוא עוד על אפרים ויהודה כנודע , וערי מצור הם מצרים שיבואו עוד על יאשיהו ויהואחז , ונהר ירמוז על ארם (הנקרא גם ארם נהרים) שיבואו עוד על אחז , וגדודי ארם על יהויקים וכן ירמוז נהר על בבל כנודע , וים אשר הוא מים פי' ממערב ירמוז על פלשתים היושבים על ים א"י שיבואו עוד על אחז ויכבשו ערים רבים מא"י כמ"ש בדהי"ב כ"ח . והר ההר ירמוז על ארץ אדום כמ"ש במד' כ' וגם ל"ג , שיבואו עוד ג"כ על אחז כמ"ש בדהי"ב שם ע"ש , ואומר כי מכל הרעות האלה שיבואו עליך אויבים שונים (יג) תהי' הארץ לשממה וגו' בטרם בוא היום ההוא יום הישועה הרחוק שבוא אחר כל אלה . אח"ז (יד—יז) החל להתפלל על יום הישועה הרחוק שימהר לבוא ואמר ירעו וגו' ילחכו וגו' נגד מה ששמחו על רעת עמו כמ"ש (ח) , ויאמר עוד הן ידעתי כי אין בנו מעשים ועונינו רבו עד מאד אבל (יח) מי אל כמוך נושא עון וגו' ואם לא לפי מעשינו הלא (יט) ישוב וירחמנו אך ברחמים וגו' ויכבוש — ותשליך — למען אשר (כ) תתן אמת וחסד אשר נשבעת וגו' ושבועתך הלא תקום לעולם , ואם גם ירבו עונינו לא יוכלו לה .

באורים חדשים לספר נחום

א (א) אחר אשר העיר אלקוש היא באשור וסמוכה לנינוה והנביא חי שמה אחר גלות יו"ד השבטים ע"י אשור (באור והקדמה) נראה לי מתוך דברי הנביא לפי פשוטם כי הוא נבא לפני עלות סנחריב על חזקיהו ויהודה ושמע שם כי עם יהודה חרדו ונבהלו משמעם כי יעלה סנחריב עליהם (וכמ"ש ע"ז ישעיה ל"ג מי יגור לנו אש אוכלה וגו', לבך יהגה אימה איה סופר וגו') כי ידעו שהוא השבט לאף ה' וזעם ה' הוא למטה בכפו כדבר ישעיהו , אף כי כבר החריב והגלה גם אפרים ושמרון , ע"כ כמו שנבא ישעיה לעם יהודה על מפלת סנחריב ביהודה לחזק את רוחם , וכאשר כן

גם

ה', כמו כל פעל נוש הקשור במלה על שהוא צווי שולל כן גם פה הצווי הוא לא יזרע משמך עוד, ולאשר הוא מאמר קצר ואחד ע"כ הנביא שמו מבאר אותו אח"כ בכל יתר דברי הכתוב הזה כי רצונו שלא יהיה שמו נזרע בתוך אדמת קברו להיות קברו נקרא לעולם בשם קבר סנחריב אשר בזה היו כל מלכי קדם ושריהם זורעים את שמותם בארץ לדור דור להיות להם זכרון עולם בהבל הרבה והוא במה שהיו בונים להם על קבריהם בניינים רמים ונשגבים אשר יעמדו לנצח וישאו את שמותם עליהם בפי כל הדורות הבאים כמ"ש (תהלים מ"ט) קרבם שהוא כמו קברם (רד"ק) בתימו לעולם פי' שהיה בנוי לתלפיות להיות להם הקבר לבית עולם (ע"ד כי הולך האדם אל בית עולמו ואמר בתימו ברבוי כי קברם הוא כשם הקבוץ לקבר של כאו"א) וכן להיות להם למשכנותם לדור ודור ובזה קראו בשמותם עלי אדמות רצוני על אדמת עפר וע"ד הגול, וכן אמר ישעיה חוצבי מרום קברו חוקקי בסלע משכן לו, וקברים אלה נמצאים עוד גם עתה בארץ קדם מימי קדם, אולם סנחריב נקבר בבית נסרוך אלהיו אשר שם הרגוהו שני בניו (מ"ב וישעיה) ונשאר עליו שמו בית נסרוך כקדם רק שנכרת עוד משם גם פסל ומסכה לקלונו, שלא עבדו שם עוד את נסרוך והוציאוהו מן הבית הזה, יען כי היה סנחריב קל מאד בעיני עם אשור להיות קברו גם לבית אלהיהם ולפי"ז מוסב כי קלות על הכרית פסל וגו', או שהוא מוסב על אשים קברך שע"כ הושם שם קברך יען כי קלות בעיני עמך מעשות לך קבר אדם שיהיה שמך נזרע בו ונקרא עליו.

ב (א) הנה על ההרים רגלי מבשר, מסי' זה עד סוף הספר הוא נבואה לנביא זה עצמו אבל לעת מאוחרת מאד עת שתחרב נינוה וכל ארץ אשור כלה כליל ושלח גם אותה ליהודה ויצייר להם איך שיעמדו רגלי מבשר על הרי א"י בעת שיחרב אשור כלו ויקרא חגי וגו' כי לא יוסיף עוד אף לעבור בך לבד כמו שעבר בך בימי חזקיהו אחר שנכרת עתה כלו כליל. (ב) עלה מפיץ, יש בהוראת שרש פוץ גם ענין התמתחות והתפשטות כמו יפיץ קדים עלי ארץ (איוב ל"ח) יפוצו מעינותיך (משלי ה') ועוד רבים, וגם פה הוראתו מזה כי יאמר המפיץ והמתפשט אשר עלה אז על פני כל ארצך בימי חזקיהו וכמ"ש (מ"ב וישעיה) עלה סנחריב. ואמר עוד (ישעיה ח') ועלה על כל אפיקיו, הנה הוא עתה בעצמו נצור נצורה, ומה יפה אף נעים התנגדות ההתפשטות אל הצמצום אשר לעם הנצור מצורה, והמבשר יצוה עוד לצאת ולצפות על הדרך ההולך מיהודה לאשור שהוא בעצמו הדרך אשר בו עלה אשור על יהודה אז והיתה יהודה גם אז צופיה הליכות האויבה על זו הדרך וצפיה זו נהפכה להם עתה מיגון לשמחה, וע"כ יאמר שאם תצפה שם עתה תחזק בזה את מתניך ותאמץ בזה את כחך (כמו שבאו כן צווים רבים אחר צווי שהוראתם כעתיד כמו שובו וחיו רחץ וטהר שפי' עשה כן ויהיה לך כן), ואומר שכל זה הוא יען כי בצפיתך שמה תראה (ג) כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל פי' גאון שניהם של אפרים ויהודה (עי' באורי ריש מיכה) שהוא עשרם ורכושם (כמו ושדדו את גאון מצרים יחזקאל ל"ב י"ב) אשר שדדו מהם מלכי אשור או אשר לקחו מהם בשחד (מ"ב ודהי"ב) השיבם ה' עתה (כמו שב את שבות איוב) מיד אשור, כי שודדיה שדדו ממנה גם את שלל ושחד עם ישרון ותראה מרחוק איך שמחריבי אשור מוליכים גם אותם לארצם והיתה זאת נחמתך כי לא נשאר יגיעך ביד שודדיך, והנביא בעצמו יבאר כל זה וגם את השם גאון אשר אמר, במה שיאמר אח"ז כי בקקום בוקקים פי' אשר הריקו מלכי אשור את בני ישרון ועשאום כגפן בוקק, ותפש את השרש בקק הנופל גם על עץ פרי כמו גפן בוקק ישראל למען יאמר אח"ז וזמוריהם שחתו שהם ענפי הגפן, והנמשל הוא ששללו את רכושם וגם את בעליו הרגו, שהוא הפרי וגם הזמורות נושאי הפרי, והנביא הולך מספר ומצייר את מורא הוד מלך אשור בצאתו למלחמה ואח"ז פתאם את מפלתו וחרבנו ואומר (ד) כי מגן גבוריו היה מאדם ואנשי חילו לבושים תולע וגם הרכב ביום הכינו אותו למלחמה היה ממורק ומבריק ונוצץ כלפיד אש. מה עז משגב מצילתו כי נתן לשלשתם מראה האודם והדם אשר ישפך במלחמה, ואמר באש פלדות בבי"ת התוך לצייר כי הרכב נראה לעיני רואיו רק מתוך לפידי אש אשר ינוצצו ממנו ויקיפוהו כאש המקיף את כל הבוער בו, והנה זה נופל לומר רק על המתכת אשר ברכב כמובן, ע"כ יאמר כי גם עצי הברושים אשר ברכב הרעלו ועוטפו ג"כ בתולע שזכר באנשי חיל שיהיה מראם אחד לכלם והוא מובן שא"צ עוד, ודרך הברושים לעטפם שלא ישחרו באבק הנופל עליהם כי הוא עץ יקר מאד, והנה זה ציור חיל צבא אשור ביום הכינם לצאת ממקום עמדם בעיר לקראת האויב הבא לצור על העיר ובטרם ינועו עוד ממקומם, ועתה יצייר עוד גם את צאתם ממקומם ואת עברם (ה) בחוצות בהוללות שאון ומשק רב, ומראיהן אשר בנוסם בתחלה היה

אש

עליהם, וקרא את בני יהודה בשם חוסי בו ע"ש האמור עליהם אז (דהי"ב ל"ב) ויסמכו העם על דברי חזקיהו מה שע"ז אמר גם ישעיה (כ"ו) לפי באורי שם יצר סמוך תצור וגו' כי בך בטוח בטחו בה' וגו' ואמר עוד (י"ד) לפי באורי שם ובה יחסו עניי עמו עי"ש, ואומר עוד (ח) ובשטף עובר וגו' אשר שעורו הוא כזה ובמקומה של הנרה שזכר בכתוב הקודם שהוא ארץ יהודה אשר שם יבוא מלך אשור עם כל חילו הרב והעצום ויהיה אז שם עת צרה גדולה אזי במקום הצרה הזאת עצמה יעשה ה' כלה באשור שהוא שטף עובר על כל העמים כמ"ש עליו ישעיה (שם ח') ושטף ועבר ועוד (שם כ"ח) שוט שוטף כי יעבור, ובי"ת בשטף הוא כמו כי אעשה כלה בכל הגוים (ירמיה מ"ו ועוד שם) ואומר כי ירדף אויביו אלה בחשך כמ"ש (מ"ב כ') ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך וגו' וכמ"ש ישעיה ע"ז (שם כ"ט) והיה כחלום חזיון לילה, ועוד (שם י"ז) לעת ערב והנה בלהה, ולפי"ז בא הנביא בכתוב זה בב' חלקיו להגביל את המקום וגם את הזמן למפלת אשור לאמת בזה יותר את נבואתו כמובן וכנודע. עתה כאשר הוליא הנביא מעט את עוז רוח דמיונו באמרים חדים כשנבים ונעלמים מעט (אשר להם קורא חבקוק (ב' ו') מליצה חידות) ורפתה רוחו מעט בא לבאר להם בפירוש הסבה הגורמת והתכליתית לנבואתו זאת שהוא לחזק רוחם אשר לא קמה בהם מפחד סנחריב שנפל עליהם כמש"ל (א) וז"א (ט) מה תחשבון על ה' וגו' אשר כבר רמזתי על באורו בהושע (ז' ט"ו) על מש"ש ואלי יחשבו רע, כי פירושו גם פה למה זה תפחדו בני יהודה מאשור ותחשבו על ה' כי כלה הוא עושה עתה בכל עמו ע"י אשור בעלותם עתה גם על ארץ יהודה ויחריבוה כמו שהחריבו את שמרון ובזה יעשה ה' כלה בכל עמו ואני הנני אומר לכם בשם ה' כי לא תקום פעמים צרה אחת, להחריב גם את יהודה ע"י אשור זה שהחריב גם את שמרון, ולא תקום יראתכם ומחשבתכם זו. ולה' נתכנו עלילות ומשדי לא נלפנו העתים והוא יודע מתי וע"י מי יבוא הקץ גם ליהודה והרבה שלוחים למקום, אבל לא עתה ולא ע"י סנחריב זה, כי הוא אמנם יעלה על יהודה אבל גם מפלתו תהיה שם ביהודה (י) כי עד סירים סבוכים וגו' פי' כי בפעם הזאת לא יפיק זממו עוד כ"א בעוד שיהיו בני חילו סבוכים ואחוזים עוד בסירי הבשר וכהיותם עוד סבואים בייגם (ושעורו כהיותם עוד סבואים ושתוים את סבאם וייגם, או שיהיה כסבאם מקור ופי' וכעת סבאם את ייגם סבואים אלה) שהוא בעוד שלא יגמרו עוד את סעודת הלילה ההוא, יאוכלו אז באש (כאשר יכנה ישעיה בכל ספרו את מפלתו של סנחריב באש, וכאשר בארתי בספרי אבל כבד (ווילנא תקפ"ה) עפ"י למודי הכעמית כל ענין האש הזאת) כקש יבש מלא פי' שהיובש שלו מלא ושלם ושעורו יבש יובש מלא כי אחרי הכמות יבואו גם על שמות המקרה כמו שיבוא תאר גדול על כבוד קנף אבל וכדומה, ואמר כן יען שרצה לעשות מליצה מקבילה לעמת סבואים ולומר כי אף שיהיו סבואים ומלאים ליחות כבאם עכ"ז יאוכלו כקש מלא יבשות. ואחר שהפיג הנביא את פחד יהודה מקרב לבם והזהירם שלא יחשבון עוד רע אל ה' כי כלה הוא עושה עתה בכל עמו ע"י סנחריב, יסב עתה את פניו אל אשור ויוכיחנו על פניו ג"כ על מחשבה זו עצמה ויאמר הנה (יא) ממך יצא חושב על ה' רעה זו עצמה מה שבני עמי מפחדים ממנה ודעתו על רבשקה כי הוא הראשון החושב על ה' רעה זו וממנו יצאה ופשטה בארץ עד שנגעה עד לבו של עם יהודה, והוא מ"ש רבשקה (מ"ב וישעיה) איה אלהי חמת וגו' וכי הצילו את שמרון מידי, והוא אמר להם עוד ה' אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה, (אשר כן אמר גם מלך אשור כאשר עשיתי לשמרון וגו' כן אעשה לירושלים וגו' (ישעיה יו"ד) וקורא את רבשקה עוד בשם יועץ בליעל על עצתו אשר יעץ את עם יהודה בשם מלך אשור לאמור עשו אתי ברכה וצאו אלי וגו' כאלו באמת אין להם לבטוח עוד לא בה' ולא בחזקיהו ככל דבריו שם, והנביא בעוז רוח דמיונו ידמה לשמוע את כל דברי רבשקה העומד וקורא וסופר ומונה באזני עם יהודה את כל הארצות אשר כבש מלך אשור ואיך יציל ה' את ירושלים מידו (מ"ב וישעיה) וע"ז הוא עונה כנגדו את יהודה וקורא אליהם ואומר (יב) כה אמר ה' אם שלמים וגו' פי' אם אמנם כדבריו כן הוא כי עמים שלמים וכן רבים וכן נגוזו ר"ל כן כאשר היו שלמים ורבים כן גם נגוזו לפניו על נקלה כגזת הצאן והוא שטף ועבר לו הלאה מהם לכבוש עוד ארצות (ח) עכ"ז אחת היא שאמרתי לך בת עמי! ואומר לך גם עתה שהוא ועניתיך כבר פעם אחת ע"י אשור ביו"ד השבטים ולא אענך עוד עתה שנית על ידו בעלותו על יהודה, והוא ממש מ"ש למעלה (ט) לא תקום פעמים צרה לפי באורי שם, כי עתה בפעם הזאת כהפוך הוא מאשר חשבתם (ט) כי (יג) עתה אשבור מוטהו שהוא עולו מעליך כמ"ש ישעיה (י"ד כ"ה) לשבור אשור בארצי ושם (ע' ג') כי את על סבלו וגו' החתות, ושם (י' כ"ז) וחבל עול מפני שמן, ואומר כי גם מותרות העול הזה אנתק, ומסב את פניו אל סנחריב עצמו ואומר (יד) וצוה עליך

ה'

דבר כמו בלב הים, וגם כאשר לדעתי כל לשון אמת ואמהות המים הן משאלות מן הגבירה ואמהותיה, אשר כן הוא דמיון הגולה (או כל מוצא מים) עם הלגורות היוצאות ממנה, הפליא המליץ הזה שאין כמוהו, לבנות לנו מן הגולה ואמהות המים המוליכות אותה והומות בקול דממה ואח"ז משיקות כהקים בתפים בנפלם על לב הנהר בנין מליצי בתבנית נוראה מאד כגבירה מוצאת לקברות ואמהותיה נוהקות ומנהגות אותה ותסימנה בתחלה כקול יונים ואח"ז יתופפו בידיהן על לבביהן כמעשה המקוננות בעת שתורד לקבר. ואומר עוד (ע) כי אך כהעלות האויב את השולב, והגולה הבקיעה לבוא דרך האמהות אל העיר נעשתה פתאם כרגע העיר נינוה הגדולה מהלך שלשת ימים כאלו היתה בריכת מים מימי היא פי' מן הימים שהיא נינוה במליאות רצונו כבריכה ישנה ונושנת מבלי להכיר כי היתה עיר וזה עתה כסוה המים. וגם פה אחז דרכו למעלה ואך בנפול המים בלב הנהר בא ו' החבור אחד ואמר הנה נינוה היא כבר כבריכת מים מימות עולם: ונינוה וגו', ועוד זה מדבר וזה הו' השני בא ויאמר והמה נסים, כאלו מורה באצבע לעבר השני מן העיר לראות שמה איך כל יושביה כלם המה נסים משטף המים ושטף חיל האויב הבאים אל העיר. ובעוז דמיונו יראה הנביא את מנוסתם עתה לעיניו בהבנאו, והוא קורא אליהם עמדו עמודו (אחר שאין איש רודף אותם) והוא גם מסיב לעצמו ואין מפנה, ואחר שהם לא יפנו עוד ממנוסתם אף להציל מה שהוא מכל רכושם יפן הנביא אל האויב וקורא אליו (י) בוזו כסף וגו' ואין קצה וגו' ואף שאין זה מדרך נביא ה' לצוות לזרים לשלול ולבוז הון אחרים וגם אין כבודו לא לדעת ולא גם לגלות לאויב כי יש הון רב באוצר מלך ועם מלחמתו, אבל לב הנביא ידע מרת נפשו כל אשר שללו ובזזו ולקחו שחד מלכי אשור מאפרים ויהודה בני עמו וכל ישעו וכל חפצו שלא ישאר מכל זה דבר לכל הפחות ביד השודד ע"כ יאמר אל האויב כי יש זהב וכסף וכל כלי חמדה באין קצה לתכונה באוצרות אשור למען יבינו האויבים כי אין זה כ"א שכל אוצרותם הוא משלל עם ה' שגם הנביא הזה מהם הוא וע"כ הוא יודע זאת ובזה יתחזק לבם עוד יותר לבזוז מן הבוזז ולשדוד מן השודד. והשם כבוד הוא מלשון ואת הכבודה (שופטים י"ח כ"א) שענינו משא רב וכבד מרכוש רב ובחר בשם זה לרמוז גם בו שכל אוצרותם הוא משלל בית ה' אשר כלו אומר כבוד וכן קרא אותו (ג) גאון יעקב וגו' שם הנרדף לכבוד וכן ירמוז בשם כלי חמדה על כלי בהמ"ק וא"י כנודע, ועי' מ"ב ודהי"ב באחז ובחזקיהו ותמצא שכן הוא כי לקחו מלכי אשור מהם כל מה שזכר ורמז הנביא בכתוב זה, כסף וזהב וכל כבוד בית ה' מבניניו ומכליו. והנה תחתיה תרגז הנפש אשר תרגש את התמונות המתנגדות אשר כחזים יתחלפו זאח"ז במעט הכתובים האלה, כי עתה זה ראינו אם פלדות לפידים וברקים מלאו את העיר נינוה, וכרגע והנה כבו כלם בשטף מים רבים; עתה זה שמענו בקריה הומיה זו תשואות קול רכב ופרשים יתהוללו וישתקשקו בה, וכרגע והנה היא בריכת מים דומיה ושוקטת; עתה זה ראתה עיננו גבורים אנשי חיל ירוצצו כברק מתוך העיר לקראת האויב, וכרגע והנה הנם מעבר השני לעיר והמה נסים. עתה זה אזננו שומעת את הנביא מדבר על העיר נינוה איך היא כבדה מאד בכסף ובזהב ובכל כלי חמדה עד לאין קצה, וכרגע והנה הוא מקונן עליה (יא) בוקה ומבוקה ומבולקה וגו', כי במשגב דמיונו נדמה לו חזיונו העתיד כי הוא עתה בהוה, וכי שמע האויב לקולו (י) בוזו כסף וגו' ושדד ובזז הכל כמצותו וינצל את נינוה, והוקם דברו אשר אמר (ג) כי שב ה' את גאון יעקב וגו', והוא מביט אליה איך היא עתה אחר כי שודדה כה, ומצייר לשומעיו את שממותה עתה שהיא בוקה וגו' ומתוך מראה מפלתה הוא נזכר את ימי קדמותה ויוסיף לקונן עליה (יב) איה מעון אריות וגו' אשר האריה היה הולך תמיד ממעונו לטרוף טרף, והלביא שהיא הנקבה וגם גור אריה שלה פי' ילדיה היו כלם נשארים שם במעון ואין מחריד אותם והוא משל למלך אשור שהלך הוא וחילו תמיד מארצו לכבוש ולשדוד ארצות, וכלל האומה שהם זקנים חולים וחלשים נשים וטף נשארו בארצם שלוים באין מחריד אותם מיראת מלכם וחילו, והוא המלך בשובו היה מביא שלל רב עד כדי כל הנשארים בארץ. והנה פה הקיץ הנביא מחזון דמיונו אשר דמה שהוא כבר עתה בימים שאחרי חרבן אשור וראה כי הנהו עוד עתה קודם חרבנו וכי אשור עודנו עתה בגדולתו וע"כ החל להנבא אליו את חרבנו כמנבא על העתיד וז"א (יד) הנני אליך וגו' ובזה יובן משך הכתוב הזה למה שלפניו, ויובן גם אמרו הנני וגו' שהוא לשון המגיד חדשות יען כי הקיץ עתה מדמיונו והבן, אבל עכ"ז ינהיג גם את דבריו עתה לפי משל האריה אשר החל לדבר בו בעוד שהיה שקוע בחזון דמיונו, לבל יהיה ההבדל בין הדברים גדול ונראה מאד. ובבאור זה הכתוב עצמו אין לי מה להוסיף על המבאר.

ג (א) הנביא חושב ג' עונות והולך מן הקל אל החמור, כי כחש הוא שלא להשיב מה

אם פלדות עתה במרוצתם ירוצצו כלפידים וכברקים, וכל זה לצאת חיש מחוץ לעיר ולעצור בעד האויב שלא יקרב אל העיר לצור עליה, ואומר כי בהגיעם במרוצה זו אל מחוץ לעיר ונפגשו עם האויב, ומלך אשור או שר צבאו (ו) יזכור אדיריו שהוא לדעתי הפיקודים אשר יתן שר הצבא לכל חילו במלים קצרים ידועים לעם ועם כלשונו שיהיו להם לאותות איך ואנה לפנות ומה לעשות, ובתת השר את קולו באחת ממלות אלה היא להם למזכרת מה שעליהם לעשות, וזה אחד ממשטרי המלחמה, וע"ז יאמר גם ישעיה (יג) ה' צבאות מפקד צבא מלחמה, ושרשי זכר ופקד הם מענין אחד ויתורגם (קאמאנדירען) אבל חיל מלך אשור בתת להם המזכרת כן יכשלו בהליכתם מפחד האויב ללכת שלא כמצות המזכיר, ויכשלו ונפלו לפני האויב, וכבר מובן מש"ה יכשלו כי בזה הצליח האויב לגשת חיש אל העיר ולצור עליה, ולא נשאר עוד לפני חיל אשור כ"א למהר לעלות על החומה אשר לעיר ולקלע באבנים על ראש האויב כדרכם לפנים, אבל בטרם הספיקו לעלות על החומה כבר מהר האויב והוכן לו הסוכך שהוא המגן והמחסה אשר יעשו להם הצרים על עיר מבצר ממעל לראשיהם שלא יפגעו בהם האבנים אשר ישליכו עליהם מעל החומה, ובכן באה העיר נינוה במצור כמ"ש (ג) נצור מצורה, ומה עז המאמר והוכן הסוכך אשר העמיד הנביא במחנה האויב מן המאמר הרכב ביום הכינו אשר העמידו במחנה אשור, שזה עודנו עמל ויגע להכין וזה כאלו איננו פועל מאומה וכבר הוכן. אח"ז יפליא לספר גם מהירת החרבן ואומר (ז) שערי הנהרות נפתחו, שמענו מדברי הנביא כי היו שם סביבות העיר נינוה גולות ובריכות מים רבים כנהרות איתן ועשויות בידי אדם לבל יוכל כל צר ואויב לבוא בה, ומובן כי מצד הסמוך לעיר היו שם שתות גדולות שבן דלתות עץ רחבות ועבות מחוסקות במסילי ברזל ועשת משוקעות בתוך הנהרות האלה לעצור במים שלא יפרצו לבוא העירה, והנה כאשר גבר האויב הצליח לפתוח את השערים האלה והמים פרצו פתאם לבוא בתוך העיר ושטפוה, עד אשר נמוג ונמס גם היכל המלך, ולצייר גם מהירת החרבן הזה הפליא המליץ האדיר הזה ברוח קדשו ואמר נפתחו בנפעל, מבלי הזכיר את הפועל אשר לא יפעול בלי משך זמן מה, אך כאלו נפתחו פתאם כרגע מעצמם וכמו ולא נפתח אזור חלציו שפי' מעצמו, (וכן באו בסה"ק כל פעלי נפעל בעבר משרש זה כלם ע"ד שהפעל נעשה מעצמו), והנה מובן הוא כי היכל המלך הוא היותר גדול ורב מכל בניני העיר וא"כ הוא נמוג ונמס מן המים לאחרונה, אבל ברצותו לצייר מהירות החרבן לקח וי"ו החבור אחד ויעף בו כהרף עין ממפתח שערי הנהרות עד נמיגת ההיכל באמרו: נפתחו וההיכל נמוג, כאלו כל הפעולות הגדולות והכבדות האלה הנדרשות לחרבן עיר מהלך שלשה ימים כנינוה, נעשו כלם ברגע אחד. והנביא יבאר חיש את מליצתו זו החדה שאמר בשערי הנהרות (כהראותי דרך זו בכל סה"ק) ואומר (ח) והצב גלתה העלתה, פי' הלוח הגדול שהוא המחובר מדלתות רבות אשר הוצב אל תוך גולת המים הגדולה אשר לפני פתח שער העיר לסגור שם בעד המים, הועלתה הדלת ההיא פתאם למעלה, וה"א גלתה במקום למ"ד ופי' אל הגולה. ובמלות אלה באר הנביא כי מ"ש שערי הנהרות הוא רק דרך ההשאלה משערי העיר החצרות והבתים שדלתותיהם מתנועעות דרך פנים ואחור אבל אלה העשויות לסגירת המים תנועתם דרך מעלה ומטה, וסגירתן היא מה שמציבין הדלת בהשקיע אותה לתוך המים עד לקרקע הגולה, והיא מוצבת ע"י המציב המפעיל וע"כ אמר והוצב בבנין הפעל תולדת ההפעיל, ולא אמר נצבה בנפעל (כראוי לפ"ד המספר') כי הנפעל משרש זה משמש כפועל הקל יען שאין בו בנין הקל וכנודע כמו נצב לריב ה' שפי' מעצמו, וכן יבוא בהעמדת דלתות שרש זה ובנין זה כמו יציב דלתיה, והיה לו לומר הועלה בלשון זכר כמו והוצב המוסב על לוח הקרשים שזה הוא שמו כמו (יחזקאל כ"ז ה') את כל לוחותים עי' באור רק להשוות המלה עם גולתה הסמוכה לה אמר הועלתה. והולך ומספר כי כאשר העלה צבא האויב את הלוח הגדול ההוצב מתוך הגולה, אז אמהותיה (מלשון המשנה אמת המים וקורא פה בשם זה את תיבות הקרשים הארוכות הבנויות בגובה והוליכו כצינורות את המים הבאים לתוכן דרך חללים עשוים בתוך הלוח אל כל רחובות העיר לצרכי הבתים ופותחין וסותמין את החללים ע"י מנופות כפי הצורך) אשר עתה פרצו המים לבוא אל תוכן בשפע רב ועצום מאד החלו להגיע את המים וגם לנהוק להגות ולשוקק כקול יונים (והמלה מרכבת משרש נהג ונהק כדעת המבאר וגם אם לא כוון רש"י לזה כדעת הרמ"ל, וגם שרש הגה כלול בה וכמ"ש (ישעי' כ"ט) וכיונים הגה נהגה, והכנוי באמהותיה מוסב על הגולה) ואומר עוד כי האמהות האלה בשופן המים נופלים מתוכן למטה אל תוך הנהר ההולך גם מעבר השני לעיר כי ישובבנה כאמור, ובנפלם השמיעו קול שאון רב כמשק גבים וכקול מפל מים, וכאשר תוכו של הנהר נקרא בלשוננו בשם לב כמו בלב ים וכתוך ואמצע של כל

דבר

השמש ויחליפו כח מעט כן חיש יודדו ויאנס, ובלע הנביא את מעשהו במשל הילק להמשיל אליו את האויב בבחינתו הא' ואת נינוה בבחינתו הב'. (יח) נמו — ישכנו, נגד החונים שאמר במשל. נפשו, נגד ונודד שאמר במשל, וזה כמו ראיה שהוא כמו כפולו כת"י רש"י ובאור. (יט) אין כהה לשברך, כרש"י ובאור שאין מזור על שברם, אבל מזה אינו מוכח עוד שהרע למי כי אולי לא יצטערו עליו אף שלא הרע להם ע"כ הוסיף עוד ואמר כל שומעי שמעך תקעו כף עליך שעוד גם שמחו לאידו אשר אין זה כ"א שהרע לכלם וז"א כי על מי לא עברה רעתך תמיד.

באורים חדשים לס' חבקוק

א (א) חבקוק, על שמו זה ועל יחוסו למי הוא אדבר בסוף הספר. (ב) עד אנה ה' שועתי, המבאר הסכים עם הרדי"א כי עד אנה נמשך על אזעק כי לא מצינו שיפול עד אנה שהוא יחס זמן העתיד על פעל עבר כמו שועתי וע"כ הסגיר שועתי ולא תשמע ושכח כי יתכן מאד לומר עד אנה לא תשמע מה ששועתי עד כה וגם לא תושיע מה שאזעק אליך עתה. (ג) למה תראני וגו', פי' משך הכתוב כן הוא למה תראני גם אני בחזון נבואה את האון והעמל אשר תביט רק אתה שהם אותם אשר הם נפונים עוד בעתיד, אחר שכבר נמצא שוד וחמס גם לנגדי עתה בהוה, כי לדעתי הנביא עומד בנבואה זו בראשית ממלכת צדקיהו אחר שכבר הרעו הכשדים הרבה מאד ליהודה בגלות יהויקים ויהויכין, והראהו ה' עוד בחזון את הצלחת נ"נ כי תעלה עוד יותר גם חרבן ירושלים וגלות צדקיהו (עי' זמן הנביא בהקדמה סלת למנחה) וז"א ויהי ריב פי' כבר יריבו כל העם עליך ה' על הצלחת נ"נ ועל מפלת יהודה בידו (כמו שבא הרבה הפעלים משרש רוב על ה' ית') והיה כאשר תראני עוד גם מה שיוסיף נ"נ להרע להם עוד יותר בעתיד ותנבא אל העם גם זאת הלא אז עוד ישא א"ע המדון הזה בקרב העם יתר גדול מאד, ואומר עוד (ד) הלא ע"כ כבר תפוג תורה מאת כל העם כי ימאנו בתורת ה' המלמדת לאדם כי ישרים דרכי ה' וצדקו יחדיו, בראותם ענין נ"נ אשר לא יצדק כלל בעיניהם, ולעמת מה שהתורה תפוג ותצא מהם, לא יפוג ויצא לנצח מקרב העם משפט וריב על דרכך זו, כי הריב על ה' נקרא גם בשם משפט כמ"ש גם ירמיה עצמו ע"ז הענין עצמו (שם י"ב א') אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה וגו' המוסב על הכשדים, וכל זה בראותם כי הרשע נ"נ הוא מכתיר וממליך את הצדיק הוא צדקיהו, ועי' במ"ב ובדהי"ב כי אך בצדקיהו לבדו נאמר שם כי המליך אותו נ"נ, וקרא את צדקיה בשם הצדיק למען ירמוז עליו היטיב בשם הכנוי מאותיות שמו, ואם באמת לא היה צדקיה צדיק כבר המצדק הנביא היטב ע"ז פה (יג) כמ"ש בבלע רשע צדיק ממנו עי' באורי שם, ויאמר עוד כי ע"כ יצא מאת העם משפט מעוקל מאד בהשגחת ה' ואין לנו חלול השם גדול מזה, והנה כדבר הנביא פה כן גם מצאנו ראינו כי כן גם היה, כי אך זהו הנאמר בצדקיהו (דהי"ב לו) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו, אשר מבלעדי באורי זה בדברי חבקוק אלה פה לא יובן למה זה באו שם בדה"י דברים קשים כאלה על דורו של צדקיהו יותר מעל כל דורות המלכים אשר לפניו, אבל היה כל זה כאשר ראו כי נ"נ הוא המכתיר את צדקיה אשר נגעה זאת עד נפשם, והנה זה הנאמר בדה"י הוא המסובב ממשפט המעוקל אשר יצא מהם, והמשפט המעוקל עצמו יבאר אותו הנביא הזה עצמו בדבריו פה להלן. אח"ז הוא בא להגיד את החזון אשר הראהו ה' כי הצלחת נ"נ תגדל אז יותר וכי ישחית ויבלע את צדיקים (יג) אשר הוא החזון אשר עליו קרא הנביא אל ה' (ג) למה תראני וגו', והנביא יספר אותו בלשון ובדרך אשר יפליא את כל שומעיו כי יספר רוב הצלחת נ"נ עם כל רוע מעשיו כאחד, וגדולתו ורשעתו יבואו בדבריו בלולים ומעורבים יחדיו וכמו שיקדים בעצמו (ה) לעורר את העם אל פליאת החזון, כי הוא למעלה משכל האנושי עד אשר לא יאמינו כי יסופר, ופי' הכתוב ראו בגוים והתמהו פקחו עיניכם להתבונן בהצלחת נ"נ וכן תתמהו (ככל עתיד הנולד מקיום הצווי שלפניו שיבוא גם הוא בצווי) כי פעל זה הנה ה' פועל אותו עתה בימיכם, ע"כ אני מצוה אתכם לראותו בעיניכם כי אם היה פעל זה מסופר לכם מפה לאזן

לא

שנתן לו חברו ברצון, ופרק הוא לקחת בחזקה ובחמס מיד חברו כמ"ש פורק ואין מציל, וטרף הוא רצח נפש. אבל לעמת זה נתן לכל אחת את מציאותה בעיר נינוה לפי ערכה, על כחש הקל אמר שהוא בכלה אין איש בה שלא יכחש, ועל הפרק אמר שהיא מלאה בו אבל לא כלה כליל, ועל הטרף אמר רק שלא ימיש ממנה כליל ונמצא בה תמיד ואם מעט, וזה ברור. והקורא ישים עינו על ד' הדלתות הקצרות בכתוב זה אשר יגיד את חטאותם, וכן ד' דלתות קצרות בכתוב (ב) אשר ישמיע ד' מיני קולות אשר לרכבם, ואח"ז (ג) ג' מראות איומות אשר לרוכביהם בג' דלתות קצרות, וג' ארוכות שהם מעשיהם אח"ז שהוא התכלית שאליה נכונו כל מה שחשב פה תחלה ומה נמרץ גם פה מעשה ו' החבור של ורוב חלל האומר כי אך בהעלות הפרש א"ע על הסוס ללהב חרב וברק חנית כן כרגע נהיו שם רוב חלל וכובד פגר. כל אלה הם שפיכות דמים והשלים במה שהחל (א). (ז) שדדה נינוה וגו', האל בנסתרת וכלה בנוכחת, כי בעת אשר ינוד מרוב שקוציה (ו) וינוס ממנה והיא מאחוריו ידבר עליה בנסתר, ובהגיעו למרחוק אשר אין שקוציה נראים שם עוד אז יסב את פניו אליה וידבר אליה בנכח. (ט) בעזרתך, יפה אמר המבאר כי הוא מוסב אל אמון כי יען שזכרה ידבר אליה בנכח, אבל לא היטיב לבאר כי כוש ומצרים מוסבות גם הנה למעלה אל התיטבי (ה) ופי' התיטבי גם מכוש ומצרים והסגיר את המאמר פוט ולובים וגו', ומה יועילנו הסגר זה אם גם הכתוב (י) גם היא וגו' מוסב ג"כ על נא אמון שזכר (ח) וכבר הפסיק מנא אמון בכוש ומצרים אשר לדעתו הביא גם אותם למשל לאשור שלא טובה היא גם מהם כמו מנא אמון וכל זה הוא דוחק גדול, והאמת נראה בירמיה מ"ו וביחזקאל ל' שהוא המבאר עצמו הראה לעיין שם, כי שם נראה ברור כי העמים האלה כוש ופוט ולובים (שלדעתי הם אותם שיקראם שם לודים, אח"ז מצאתי כן בשם היצינג) כלם היו בעוזריהם של מצרים כי כוש ופוט ומצרים היו אחים בני חם ולובים הם בני להבים בן מצרים כרס"ג. ורק שם בירמי' ויחזקאל שכל דבריהם שם המה על כל ארץ מצרים בכלל שהם העוזרים עצמם לא זכרו גם את מצרים בין עוזריה כפי שהוא מובן, אבל פה שהנביא מדבר רק על נא אמון לבד שהיא רק עיר גדולה במצרים וארץ מצרים כלה היא רחבה מאד וחלוקה לחלקים כנודע ע"כ יחשוב פה גם מצרים בין עוזרי נא אמון כי באו מכל חלקיה כלם לעזרת עירם נא אמון וז"א ומצרים ואין קצה פי' אף כי נא אמון עצמה היא מארץ מצרים אבל ארץ מצרים גדולה לאין קצה ובאו מכל קצותיה לעזור לנא אמון. וא"כ אין כאן לא הסגר ולא הפסק כי כאשר החל לדבר על נא אמון (ח) כן נמשכו דבריו עליה עד הכתוב (י). (טו) תאכלך כילק, עי' באור, ודין עם הרד"ק כי כילק מוסב על האויב כמו האש והחרב שזכר בכתוב זה, ועוד כי השם ילק עצמו הוא משרש לקק שהוא מענין שאיפה ושתיה כענין תאכלך שבא עליו, וגם מורה אקטיף ולא פאסיף כדעת המבאר שמוסב על נינוה ע"ש חולשתה, ומה שטען על הרד"ק כי אין זה מדרך המליצה להמשיל במאמר אחד את האויב ואת נינוה שניהם לילק, הנני להראות מה יפה היא מליצתו זו, כי הנה ב' בחינות במשל הילק א) כח המשחית אשר לו, ב) רוב הכמות אשר לו, והנה אחר שאמר כי האויב ישחית את נינוה וילוק אותה כילק הזה עלה על רעיונו מה שגם נינוה תתפאר תמיד ברבוי בני עמה כילק וכארבה (כי כן השם ארבה משרש רבה באל"ף האמנתיו כמו אכזב וכן אמר ירמי' מלאתיך אדם כילק) כאשר כן התפאר גם סנחריב וגם רבשקה ברבוים וכן העידו ע"ז גם כתובים רבים כנודע, וע"ז יענה הנביא התכבד כילק וגו' מענין רבוי כמו והכבדתים ולא יצערו (ירמי' ל') ופי' הרבי א"ע כילק אבל התכבדי כארבה פי' שרק ברבוי לבד תהיי כארבה אבל לא בבחינה הא' שבו שהוא כח המשחית אשר זה הוא בעת בריאותם ותקפם, כ"א כמו שהם בעת חולשתם כבר כאשר הנביא עצמו יבאר כל זה פה בקרוב, ומה רבה גבורת מליצתו בכונתו פה את הרבוי בשרש כבד אף שיש עוד שרשים רבים מורי הרבוי כי השכיל לכלול בו גם מה שהמה מתפארים ברבוים כמו מתכבד וחסר לחם (משלי י"ב) מה שע"כ אמרו גם הוא בהתפעל, ויבאר כל זה ויאמר (טז) הנה אמנם כן הוא כי הרבית רוכליך מכוכבי השמים (לא אמר עוד פה מילק או מארבה כי פה הוא המקום שבא לבאר את כוונתו שאין בהם עוד כח המשחית) אבל רוכליך אלה יהיו רק כמו הילק בסוף הקיץ אשר אם גם יבוא אז ויפשוט על שדה וכרם אזי כרגע גם יעוף ואיננו כי מרוב חולשתו אז יגרשוהו על נקלה מאד או שיעוף מעצמו לארצות החמות, (ולפי באורי זה בא הפעל פשט פה כהוראתו בכל מקום שבא על התפשטות שיורה אז רק התפשטות לשלול שלל עי' ס' מאיר נתיב מה שפי' עליו וגם רד"ק ואוה"ש. ובזה ראינו עוד הפעם מעשה הוי"ו ביד הנביא לחבר כרגע ב' הקצות פשט ויעף). ומבאר עוד יותר ואומר (יז) וכן גם מנזריך וטפסריך שאם גם אמנם רבו כארבה וכגוב גובי אבל רק כאותם החונים בגדרות ביום קרה מרוב חולשתם אשר אך כזרוח

השמש

ספר שם, ולהזק את לבם כי גם חזון זה לא יכזב ע"כ אני מצוך לכתבו באר היטב על לוח ולמען יחכו לו אף אם יתמהמה כי בוא יבוא וגו' כי הדבר הכתוב כבר על לוח הוא יאמן יותר. ואחר שיעצו במה לתת אמון בלב העם המלינים להאמין בחזון זה השני הבא והביאו בכפל ענין ומלות שושת כי דבריו נאמנו מאד עלה על רעיונו דבר המכחישים את דבר ה' אז בדורו אשר רמז עליהם (א' ג' וד') ואשר עליהם נאמרו הדברים הרעים (בדה"ב ל"ו) וקרא על המכחש ואמר (ד) הנה עפלה לא ישרה פי' מפלת בבל שעליה אמרתי ויפח לקץ היא עפלה בעיני המכחש (עי' בא"ח ישעיה ל"ב כי שם באַרתי שרש עפל שהוא כמו שרש פעל ומהופך להורות פעולה חזקה ועזה מאד היוצאת מדרך הרגל ובארתי שם בזה כל שמושי זה השרש שבאו בסה"ק ובתוכם גם את הכתוב הזה) יען שהיא פעולה נשגבה משכל אנוש כי עם איום ונורא כמו הכשדים (א' ז') יבוא קצו ולא יאחר כאמור, והנביא בעצמו מבאר היש פעל זה שאמר במ"ש לא ישרה פי' שהיא פעולה יוצאת מדרך היושר הנהוג בעולם ומשכל הישר באדם, והנביא עונה ואומר על המכחש מאמר קצר וחד והוא נפשו בו פי' נפשו אשר בו היא לא ישרה ע"כ לא תוכל לקבל את הנבואה הישרה באמת, כתער עקלתון שלא יוכל לקבל חרב ישרה, והמכחש האומר כי הנבואה לא ישרה כבר נאמר ע"ז (מיכה ג' ט) ואת כל הישרה יעקשו, ומה מאד השכיל הנביא למהר ולצרף מענהו נפשו בו אל המאמר לא ישרה אשר עתה הוא מוסב גם למעלה גם למטה ובזה נשוה ב' חלקי הכתוב זל"ז בכמותם. וצדיק, וי"ו המחלק אבל הצדיק באמונתו יחיה שהאמונה היא הפך זה שהיא ישרה ומקבלת כל הישרה באמת ומאמתת אותה, שזה גדר האמונה.

והנה הנביא הגדיל לעשות לו משל טבעי להבין בו את המכחש כי באמת לא עפלה ולא בלתי ישרה נבואה זו אשר תפיח לקץ הכשדים כמו שהוא לדעתו, וישא משלו מן היין ויאמר (ה) ואף כי היין בוגד, ונמשך בו אל הקודם וצדיק באמונתו יחיה ופי' ואף כי שפי' ומכש"כ שיש להאמין בנבואה זו ממה שעינינו הרואות כן גם בטבע היין כפי שהוא משל בפי העם לאמור היין בוגד, ומפרשו איש גבר יהיר פי' הגבר כאשר ירוה אותו עת ימלא כרסו ממנו כאשה הרה אבל היין לא ינוה אז בקרבו כ"א שישוב אחור דרך פיו כי במלאת כרסו אז יקיאנו, והנה הגבר הרה את היין ושם את בטנו לנוה לו והוא בוגד בו ולא ינוה שם וכמו שבא דרך פיו כן ישוב משם, כן זה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע הון ושלל אחרים שהוא עם הכשדים אשר אסף אליו גוים ועמים כאשר יאריך בנמשל זה עד שישלימו במ"ש (ז) והיית למשסות למו, וגם (ח) כי אתה שלות גוים רבים ישלוך יתר עמים פי' שכן תשיב גם אתה לכל העמים את החמס אשר שתית מהם וכל החיל אשר בלעת מהם תקיאנו וישוב אליהם כיין הזה, ומה שפירשתי יהיר מלשון הרה כן הוא, כי כן גם בא נרדף עם מתעבר, והוא משלי (כא) זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון, כי גם השם עברה הבא על כעס הוא ע"ש שכל הכועס מאד נמלא רוח כעסו כאשה מעוברת (עי' אוה"ש) וא"כ גם השם יהיר שהוא כפלו שם הוא ג"כ מהוראה זו והר"ש פרחון אמר בפירוש בשרשיו יהיר פי' מתעבר, והנה אחר שאמר שם שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו כי השומר פיו לא ישגה עוד לעולם שיצא דבר רע מפיו על זולתו ובזה ישמור נפשו מכל צרה ויאמר אח"ז אבל איש זד הוא יהיר והרה בזדון גדופים ודופי לתתם בזולתו, ועושה זאת בעיבור של זדון שהוא מלא ממנו הפך השומר פיו שלא יבוא זאת לידו אף בשגגה. ואם גם בא (רק בב' מקומות אלה) ע"ד נע"ו הנה כבר ידוע מה מאד רבו המתחלפים בב' גזרות אלה נע"ו ונל"ה, וכן נמצא בשרש זה עצמו שלא נשתנה קמ"ץ הה"א בהרות הגלעד ובהריותיו ועוד כזה, כדין נע"ו. (ו) ומליצה חידות לו, כמו עליו (רש"י), ולדעתי הוא מוסב על המשל ויאמר כי למשל זה הבא פה יש לו עוד גם מליצה חידות ואיננו ככל משל שהוא רק הגדה פשוטית, וכאשר יראה ויבין כל מבין כי כן הוא ומה טוב ונכון יהיה עתה גם אמרו ויאמר בלשון יחיד אחר שאמר כבר ישאו בלשון רבים ואמר רש"י והמפר' אחריו כי פי' האומר, אבל עתה גם הוא מוסב על המשל, ודרך הכתוב לומר כן על המשל כמו כאשר יאמר משל הקדמוני. והנה המשל הזה הוא כעין המשל שנשא עליו הנביא (ה) מן היין, והוא הוי המרבה לא לו קרא אותו ע"ד חידה בשם המרבה ורצונו המלוה ברבית מלשון נשך ותרבית שהוא משקל הפעיל והפועל הלוקח התרבית הוא קורא המרבה ואומר שהוא מרבה הונו בשל אחרים ולא בשלו כת"י ות"א או כרש"י שלא יהיה שלו כי השב ישיבנו, ושואל עד מתי יוסיף עוד לעשות כן הלא מכביד הוא עליו רק עבטיט פי' עבוטים ומשכנות לרוב מאד שכן דרך המלוה ברבית גדולה להלוות רק על משכנות כנודע וכמובן מאד, וברצותו לצייר בנמשל רבוי השלל והבז שלקחו הכשדים מכל העמים,

וכי

לא הייתם מאמינים בו. ומדבר בכתוב זה על ה' בלשון נסתר כמ"ש פעל פועל בימיכם, ובכתוב (ו) יתחיל להגיד את החזון עצמו ובשם ה' בלשון מד"ב, והוא כי הנני מקים וגו' פי' אני עושה ועוסק עתה בהקמתו אשר כבר החילותי להקימו והנני הולך ומקימו עוד יותר והעד כי יאמר ההולך שכבר הולך הוא עתה, ובכתוב י' וי"א יספר גם מעשיו בעבר. (ז) **איום ונורא הוא**, ומרוב מוראו על הכל יצא משפטו ושאת גדולתו אך מלבו לבד ולא ידין עמו במשפטי שאר המדינות ויקח לו שאת וגדולה יותר מהמגיע אליו במשפטיהן. (ח) **מרחוק יבואו**, ועכ"ז לא נלאו מדרך רחוקה ויעופו עוד גם בבואם חיש קל כנשר החש לאכול. (ט) **כלה לחמס יבוא מגמת וגו'**, פי' עיניהם אך לחמס לבד אף שיתראו לעיני זולתם כי כל מגמת פניהם כל היום הוא לרוח קדים שהוא צד מזרח השמש (כי אלהי בבל הוא בל שהוא בעל והבעל הוא עבודת השמש כנודע) שאליה הם מתפללים כל היום כיראי אלהיהם עכ"ז ויאסוף כחול שבי כי באמת אך זה כל חפצם ויראת אלהותם הם נובעים את חמתם. (יב) אחר שספר כי יאמר זו כחו לאלהו ולא יודה לה' חסדו, יאמר הלא אתה אם תחרים לו על כחשו בך הנה אתה מקדם פי' נצחי (כי אין תכלה בלי תחלה) ואחר שאין כל זמן לפניך הנך רואה כבר עתה בהוה את יומו ומפלתו אשר יבואו בעתיד, אבל ה' אלהי קדושי! לא נמות נא גם אנחנו בטרם יבוא יומו ויראו נא גם עינינו את קצו כי אנחנו הלא בני תמותה אנחנו ופן נמות תחלה אם תאחר עוד את יומו. ועתה יבוא להוכיח את המשפט המעוקל אשר יוצא בעם בעוד שעינינו אינן רואות את מפלתו, ואומר עוד ה' הלא אך למשפט שמתו לשפוט ולהוכיח בו כל עושי רע, יען (יג) כי טהור עינים אתה מראות כל רע ולא תוכל להביט כל עמל, וא"כ למה זה גם תביט בוגדים אלה שהם הכשדים עצמם שעל ידם תעשה משפט והם בעצמם יעשו כל רע וכל עמל, ותחריש בבלע כ"כ את צדיקו אשר אם איננו צדיק הלא הוא צדיק ממנו ואיך יהיה הוא שופטו ואיך ילמדו יושבי תבל צדק ויבינו משפט גם בראותם משפטך זה, הלא נהפוך הוא כי אם כ"כ יעשה אדם כדגי הים לספות צדיק עם רשע ואך להשחית ולהכרית והוא הדיג אשר אתה הוא שמתו למשפט ויסדתו להוכיח הלא יאמרו (יד) ותעשה אדם כדגי הים וגו' פי' כי כל מעשי כ"כ אלה הלא יהיו מיחסים אותם אליך ה' כי אתה שמתו ויסדתו (יב) ויחולל שמך הגדול והקדוש, והנה זה הוא המשפט המעוקל אשר אמר (ד) אשר באמת אין עוד מעוקל יותר ממנו. והעד כי בא פה אחר אמרו בבלע רשע צדיק ממנו, שכן גם שם אחר שאמר כי רשע מכתיר את הצדיק אמר ע"כ יצא משפט מעוקל והכן. (טו) **על כן ישמח ויגיל**, ג"פ יאמר הנביא המלות על כן בג' כתובים הבאים, ואחר שגלה את דעתו בכתוב השלישי (יז) ואמרו בפירוש בדרך שאלה, למד גם על ב"פ הקודמים שכן דעתו גם בהם, וככה יהיה מחברתם: העל כן שהעלה בחכה כל מין האדם כדגי הים מבלי הבחין בין צדיק לרשע (יג—טו) העל כן ייטיב לו ה' עד שישמח ויגיל, ואם כבר ישמח ויגיל על כל הטוב שהיטיב עמו ה' היתכן, דרכו שע"כ יזבח הוא לחרמו אשר בו יצוד את דגי הים אשר עשה כהם את כל האדם וייחס את כל טוב ה' למעשה ידיו אלה ויאמר כי אך בהמה שמן חלקו וגו' והוא משל לצבאותיו ומחי קבליו וכדומה, ואם כבר הוא מרשיע ליחס הכל לכחו בחרמו ולא לחסד ה', היתכן דרך ה' שע"כ עוד ילך הלוך והצליח יותר כפי החזון הזה ויריק עוד ועוד את חרמו (והנמשל) ותמיד להרוג וגו'.

ב (א) **על מצור**, המבאר פירשו מלשון כי תצור על עיר ונדחק, ולדעתי הוא הנרדף עם משמרתי שאמר ויהיה הענין כפול כי ב' השרשים נצר וצור מתחלפים לרוב כמו והנצור ברעב (יחזק' ו' י"ב) שהובא בשרשי רד"ק ובאוה"ש בב' השרשים האלה ויש עוד כזה. **על תוכחתי**, שאמרתי בשם העם (א' י"ד) ותעשה אדם כדגי הים שהוא המשפט המעוקל (שם ד'). (ב) **כתוב חזון**, פי' הכון וכתוב עוד חזון אחד ואת החזון הזה תבאר אותו היטב בכתב על הלוחות למען ירוץ הקורא בו על נקלה מאד וע"כ ירבו קוראיו. ויפרש דבריו ויאמר (ג) כי עוד חזון אחר חלם אתי המיועד למועד הידוע והוא יפח וידבר גם לקץ הידוע (כהוראת ב' הלמדי"ן שבאו בפת"ח) כי כבר היה נודע אז בעם זמן ומועד הקץ של הכשדים שהוא לשבעים שנה כפי שהיה ירמיה מנבא אז אליהם ובחזון זה הבא יבואר הקץ הזה יותר והוא קצם של הכשדים כמ"ש פה להלן והוא הקץ אשר אותו בקש הנביא בחזון הראשון בפרשה א', ואמר לקץ בלי כנוי אל הכשדים יען כי הוא יהיה גם קץ לצרת ולגלות יהודה בבבל כי חיש כנפול בבל ביד דריוש המדי קם אחרי מלכו שנה אחת כרש הפרסי וקרא דרור לכל הגלות. ומובן הוא כי בחזון זה יענו ה' (ב) על תוכחתו שזכר (א) שהוא מה שקרא תגר בשם העם כמ"ש (א' ג') ויהי ריב שהוא על מה שכבר עשה להם כ"כ ואמר שם עוד ומדון ישא העם על העתיד בחזון הא', כפי משפטם המעוקל אשר

ספר

לבנות יותר כן גם תרבה יותר האש אשר ידרשו כל המון הבניינים האלה לשרוף את כלם יחדיו בעת חרבנם, וכן ייעפו לאומי כשדים בדי רוב היכלים וארמנות, אשר ייעפו בזה אך בדי ריק פי' בעבור שיהי' להם בחרבנם די חרבות ריקות ושוממות, והוא התול מליצי יפה מאד. אולם השמות עמים ולאומים יורוני כי יותר פשוט הוא לפרש כי יאמר זאת על פרס ומדי וכה יאמר הלא הנה מה שהרבו לבנות ולכונן את בבל (יב) הוא מאת ה' צבאות והוא למען יגדל יותר מעשה חרבנם, ועמי פרס ומדי לא יפסידו כ"א מה שייגעו לשרוף אותה בהרבה אש, ולהרבות בה עוד יותר חרבות ריקנות, ונמשך אל ריקות בבל ואומר כי אם אמנם העיר בבל תהיה די ריק, אבל (יד) תמלא עי"ז הארץ (הפך ריק) לדעת כבוד ה' בהכבדו בחרבן הקב אשר יעשה בבבל ומה נשגב פה אמרו כבוד ה' נגד מה שאמר בלשצר להרים למרום כבודו (ט) ע"י מה שחלל כבוד ה' להשתמש בכלי בית מקדשו ונהפוך הוא כי בזה יעץ בשת לביתו (י) וכבוד ה' אשר במרום נמלא גם בארץ, ומה יאות פה גם הדמיון כמים יכסו על ים להיות מקביל לעונש בבל שנבא עליה ירמיה (נ"א מ"ב) עלה על בבל הים בהמון גליו נכסתה, וכה"א (ישעיה י"ד כ"ג ע"ש), ולעצות מחרבנה עשה משל למה שיגדל ה' בחרבנה, ורעיון זה הוליכו לרעיון דומה לו מכל צד והוא מה שבכלי בית ה' אלה חלל בלשצר אז גם כבוד המלכים אשר נהיו לשריו ולעבדיו והיו שם עמו אז בבית המשתה, ובמפלתו בלילה ההוא שב גם כבודם לאיתנו, ואומר (טו) הוי משקה רעהו, פי' עשית עצמך משקה של רעהו כאלו אתה משקה כמו משקה מלך מצרים וע"כ הקוף בציר"י כמו זה, כשם נכמך, ולמי אתה בא לעשות תכלית מעשיך אלה הלא לריעך שהיה מלך כמוך והנך מספח אליו את חמתך פי' חמת ייך (עי' באורי הושע ז' ה') שהוא לרמוז לו כי אתה תשתה לעמת מה שישתה גם הוא כן אחריך כמ"ש בדניאל לקבל אלפא חמרא שתי, ואף שכר פי' אף תעשה כן פעמים רבות עד שתשכר אותו וכל זה אתה עושה רק למען שתביט אח"ז על התגלותם מרוב שכרותם, כמ"ש במשתכר הראשון בארץ וישכר ויתגל, ובזה תתכבד בעיני בני עמך שהם הקרואים, בקלון ריעך מלכים כמוך לראות איך שהיו למשחק לך, והנביא מעמיד עצמו בדמיונו בסוף המשתה בטרם שנהרג ואומר אליו (טז) הנה אתה כבר שבעת אתה למדי קלון וחרפה מכבוד אנשי הכבוד האלה, עתה שתה גם אתה כוס ימין ה' אשר תסוב עתה אליך אחר ששתו כבר עמים רבים, ואמר תסוב כדרך הכוס הסובב על כל המסבה במשתה, ובכן יסוב עתה הקלון אשר שבעת מכבוד זולתך גם אל כבודך כי בסוב הכוס יסוב עמו גם הקלון המסובב מן הכוס, ואמר קיקלון בכפל הפ"פ להורות כי קלונו יהיה כפלים בקלון המלכים שזכר. והערל הוא לדעתי הפוך וכמו והרעל כפי שאני מבאר גם כל שרש ערל שהוא רק הפוך משרש רעל שענינו עטוף והתכסות מלשון בהתעטף נפשם הבא משכרות או מיגון רב שיאמר ע"ז ושכורת ולא מיין, ומלשון והרעלות (ישעיה ג' י"ט) ובדחז"ל יוצאות רעולות, וכן הוא כל לשון ערלה (כפי שאאריך בזה במ"א), והוי"ו של והערל הוא וי"ו המחלק ופי' אבל אתה הערל ונפשך תתעטף ותתעלף ותתכסה בתוך גופך שהוא ענין העילוף בשכרות גדולה ובאופן זה תשתכר מכוס ימין ה' שהוא ההפך מחפצך בהשתכרות המלכים שיתגלו לפניך, שהוא חפץ ראוי רק לשפלות נפשך הבזויה, ולא לאל הכבוד, ויהיה כן גם בחלק הב' מהכתוב שהוא וקיקלון יעלה על כבודך ויכסנו הפך מה שעשית לקלון המלכים כאמור. ומה יפה נמשך עתה לזה מ"ש (יז) כי חמס לבנון יכסך פי' הכסויים האלה באו לך מן החמס שעשית בלבנון והוא המכסה אותך באמת, וקרא א"י בשם לבנון למען ימשיל את חמסו שיאמר אל חמס חיתו טרף אשר בלבנון, שזה הוא פי' חמס לבנון שיאמר, רצונו חמס חיות הלבנון, ורעיון זה הוא אשר העלה בלבו ובפיו את המשל שהיה שגור אז בפי כל העם על כל אנשי חמס ושוד לאמור שוד בהמות יחיתן פי' השוד והרצח שכל בהמות שדי וחיתו ארץ הטורפים עושים לאדם ולבע"ח השוד הזה הוא יחיתן כי ע"כ בני האדם מתנכלים אליהם תמיד להמיתם ולבערם מן העולם, שהוא גם משל נאות מאד. לא"ש חמס לבנון יכסך וע"ד תמותת רשע רעה, (הרד"ק בשם ר' יונה כפי שהוספתי להמליץ ע"ז) ולפי"ז הוא מאמר מוסגר, ומדמי אדם וגו' נמשך לחמס לבנון לבאר כי חמסך היה מדמי לבנון וגו', וכן יש לפרשו פה (ח) כי השלל היה מדמי אדם וגו' והוא מ"ש החומר. ועתה יסב הנביא את פניו לכל הקרואים שנשארו שם אחר שנהרג בלשצר (בדמיון רוח קדשו) ושואל אותם (יח) אמרו לי עתה מה הועיל לכם פסל זה אשר פסלו יוצרו או המסכה ומורה השקר, שהוא לדעתי מה שדרך המתעים את הפתאים להתיך להם איזה מתכת אשר מדרך ההתוך בטבע שיצא תמיד איזה ציור ודמות שידמה לאיזה נמצא מן הנמצאים והוא יורה להם בשקר מה שיורה הציור ההוא כפי חפצם וע"ז יאמר או מה הועילו המסכה ומורה השקר כי בטח היוצר את יצרו, עליו פי' על יצרו זה שהוא יצר אותו ויבטח עוד

לעשות

וכי גם השב ישיבו להם הכל על אפס ועל המתם, הפליא פלאים לתפוש במשל את המלוה רק על המשכון שהמשכנות רבים בידו מאד, ורמז היטיב על זה בשם עבטיט בכפל הלמ"ד המורה רבוי ועולם (והוא מן עבוט כמו סגריר מן סגור) וכן השכיל מאד בפעל מכביד שיש בו הוראת הרבוי (עי' באורי נחום ג' ט"ו) וגם הוראת הכובד והמשא שיכביד עליו המלוה הזה משא רב וכבד מאד לשמור עבוטים רבים מכל משחת למען ישיבם לסוף סוף לבעליהם בשלמותם, כי לא לנצח יכוו העבוטים בנוהו כי הלוה או הקונה מאתו יקחהו מידו, והנה זה הוא המשל הב' אשר מליצה חידות לו, ותכלית ענינו הוא כתכלית ענין המשל הא' שהוא היין הבוגד, (והדמיון והשווי אשר לב' המשלים זל"ז ואשר לשניהם אל הנמשל יקבל הקורא כמאה עדים על אמתת הבאורים) עתה הנביא עצמו יסב פניו אל עם הכשדים לדבר עמו בנכח (אחר שהמשלים דבר עליו בנסתר), ויאמר (ז) הלא פתע יקומו נושכיך, נמשך בזה לענין המשל הב' בכתוב הקודם אבל יהפוך מרכבת מליצתו להגיד אל עם הכשדים כי פתע יקומו גם נושכיך שהם המלוים והנושכים שלך אשר יעבטו ותבול יחבלו גם אותך, והוא המשל למדי ופרס שהמה יהיו שודדי הכשדים כמ"ש ירמיה (נ"א מ"ח) כי מצפון יבוא לה השודדים שהם פו"מ עי"ש. ומזעזעיך פי' מניעך והוא שם מליצי לשודדים שדרכם להניע את כל כלי הבית וגם את כל יושביו בחפשם שלל, והנה בכתוב (ח) ישלים כל ענין השלל והבצע הכולל אשר שדדו ובזזו עם הכשדים את כל העמים כלם במאמר עז מאד: מדמי אדם וחמס ארץ וגו'; מן החמס הכולל הזה יעבור הנביא אל חמס ובצע פרטי שהוא היותר גדול והיותר אחרון אשר היה הוא הגורם הקרוב אשר גם גמר הוא את קצם, והוא הלילה שבו נהרג בלשצר ובא הקץ לבבל ודריוש מדאה קביל מלכותא כמבואר הכל בדניאל (ה') עי"ש, ואז נעשה שבצע הרע הזה שהיה הוא הסבה הקרובה להביא את מפלתם בלילה ההוא עצמו והוא מה שצוה בלשצר אז להביא את כל כלי בהמ"ק אשר בזז נ"נ אביו, אל המשתה אשר עשה בביתו בלילה ההוא, ומלאו לבו להשתמש בכלי בית ה' אל עליון ולשבח בהם את גלוליו אלהי כסף וזהב נחשת וברזל עץ ואבן כמ"ש.

וז"א (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו, פי' מלבד שהוא בצע רע ומר מאד מתחלתו עת אשר בזז נ"נ את כלי בית ה' הנה לא ערב הוא את לבו להביאם מאז אל ביתו כי אם שהביאם אז לבית אוצר אלהיו לבלי השתמש בם כלל (כמ"ש א') והוא בלשצר הוסיף עוד לבצוע הבצע הרע הזה גם לביתו פי' להביאם עוד גם לביתו, ואומר כי עשה זאת לב' סבות, א) לשום במרום קנו שהשם קנו פה הוא כפל ענין של ביתו שזכר ופי' שבזה רצה לרומם את ביתו לעיני רברבנוהי עד למרום במה שכלי בית ה' הם כלי ביתו כמ"ש גם שם על עון זה עצמו ועל מרא שמיא התרוממת. ב) להנצל עי"ז מכף רע פי' במה ששבח בכלים אלה לגלולי אלהיו חשב להנצל אז עי"ז מכף פרס ומדי שהיו צרים אז על העיר בבל כנודע, אבל נהפוך הוא בשתי אלה כי תחת אשר אמרת כי בזה ירום כבוד ביתך למרום הנה (י) יעצת בזה אך בשת לביתך זה שהבאת בו הכלים, ועוד בשת רבה כזאת אשר הגיעה עד לקצות עמים רבים וקצוי ארץ רחוקים, ואמר זאת יען כי הבשת איננה כ"א בפני הזולת וא"כ כל אשר תהיה בפני יותר רבים יותר תגדל גם היא; ותחת אשר אמרת להנצל בזה מכף פו"מ הנה מלבד אשר לא תנצל כי עוד גם נפשך וחייך החסרת והאבדת בחטא זה, וכאשר כן גם היה כי נהרג בלילה ההוא. ויש לפרש עוד שגם יעצת בזה יקצות עמים רבים שיקיצו עתה עליך כמ"ש (ז') ויקצו מזעזעיך, ויהיה קצות מן קצה בליר"ה וקמ"ץ משרש יקץ כמו שנות ימין עליון מן שנה משרש ישן לראב"ע בשם ר"מ, או שפי' הבשת אשר להיותר פחותים ונבזים בכל העמים הרבים אשר בארץ, כמו ויעש כהנים מקצות העם שפי' מהפחותים שבעם (לרד"ק ואוה"ש) ולחז"ל הקוצים שבעם, ויאמר עוד כי עד כה גדלה חטאתך זו עד (יא) כי גם אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה, וירמוז על הכתב שכתב אז המלאך על קיר בית בלשצר במשתה הלילה ההוא, אשר לפי באורי שם (דניאל ה') כי הכונה הפשוטה והגלויה בכתב המלאך היא ג"כ על מעלו אשר מעל בכלי בית ה', וז"א כי גם אבני הקיר וכפיסי העץ אשר בביתך זה (שזכר פה) שהבאת בו את הכלים האלה גם הם יזעקו יענו ויעידו על חטאתך זו כי הכתב שעליהם הוא כמו הדבור באדם וכנוי יעננה מוסב על החטאת או שהוא כנוי סתמי הבא לרוב בל"כ. והנה מרעיון האבן והכפים אשר בבנין ביתו הזועקים חמס על כלי בית ה' אשר שדד נ"נ והוא הביאם לביתו, נעתק אל רעיון צעקת חמס ושוד אשר יצעקו כל בניני העיר בבל כלה אשר בנו אותה הוא ואביו נ"נ בדמים ובעולה ויאמר (יב) הוי בונה עיר וגו' והנה כל בניני בבל אשר היו לתהלה בכל הארץ עוברים לפני עיני דמיונו והוא משיב לנפשו (יג) הלא הנה גם זה היה מאת ה' צבאות שיגדילו וירחיבו הכשדים את בבל, באמרו: וייגעו עמי הכשדים בדי בניניס שיגיעתם זו היא אך בדי אש כי כל מה שירבו

לבנות

התגלותו (עי' שופטים ג' יו"ד גם ו' י"ב) ואמר ירגזון יריעות ארץ מדין לרמוז ג"כ לשפע האלהי שבא אז בחלום להרגיז ע"י צליל לחם שעורים יריעות אהלי מדין עד שנפלו ונהפכו למעלה עי' באורי שם (שופטים ז' ג'), ואחר שזכר וחשב את הרוגז אשר רגז ה' על העמים ההם מכתוב ה' עד ועם כתוב ז' ישוב להוכיח עתה שכל הרגז היה ג"כ רק לרחם את ישראל כמ"ש (ב) ברגז רחם תזכור, אשר אך על מאמרו זה לבד ישבו כל דבריו אלה, ויוכיח זה בתמיהתו (ח) הבנהרים חרה ה' וגו' פי' היתכן שיחר אפך ה' בימים ובנהרות אבל כאשר רכבת על סוסיך האסורים במרכבותיך להלחם בז' עממים יושבי א"י אז (והוא ציור הפרש הגבור הנלחם מעל סוסי רכבו ומרכבתו) והנה מי זה יושב בתוך המרכבות אשר אתה רוכב על הסוסים ונלחם באף ובעברה, הלא ישועה היא היושבת שמה ואותה אתה מוליך לארץ כנען לכבוש את יושביה ברוגז מלחמה ולתת הארץ לעמך בישועתך. והנה יפיס בדמיונו אל הישועה היושבת במרכבות ה' ויקרא (ט) הנה עריה תעור פי' הנני רואה כי ישועה זו היא עירום ועריה מכל כלי נשק איננה מלובשת שריון ומגן קשת וחגור חרב וכדומה (והוא משל למה שהיו ב"י מלך עלמס חלשים מאד) ואיך יושעו בני עמך בישועה זו?. והוא גם משיב לנפשו: אבל קשתך (אשר בידה) היא שבועית שנשבעת לאבותם לתת להם את הארץ, והמטות (אשר בידה שהם החצים כלשונו פה (יד) נקבת במטיו) הם אמר שלה פי' האומר אשר נתת אל האבות (ע"ד ה' נתן אמר אשר לד"ק נוסב ג"כ על אומר הבטחת הארץ אל האבות) ומשלים את המאמר הזה אשר החל (ח) הבנהרים וגו', ואומר והישועה הזאת היא אשר בקשתה זו ובמטות אלה תבקע את הנהרות אשר אמרתי ותבקע אותם ברב כחה עד לארץ פי' עד לתהום, והורה בשם ארץ על רוב יבושת המים שלא נכר שם עוד על הקרקע כל ליח מה, והוא גוזמא מליצית תחת אשר במאמר פשוטי אמר הכתוב ע"ז עצמו שם בקריעת ים סוף הלכו ביבשה, ובבקיעת הירדן אמר עוברים בחרבה. (שזהו חקר השם ארץ שקרא ה' ליבשה אחר שסרו המים מעליה להורות על היובש הרב שנעשה בה אח"כ עד שיכולין לרוץ עליה ברגלים, והנבראים בה לא יצטרכו לעוף ולשחות או גם ללכת בכבדות בטיט קרקע הים ובזה יעמוד שם ארץ היטב מנגד להשם ימים שם משא"כ לדעת כל פותרי השם ארץ, ובבא"ח שם קראתי בלשוני) ובזה יובן המשל מאד כי כמו שבקיעת הים והנהרות לא היתה מגל חרון אף על הנהרות אבל היתה רק המעשה שעשתה ישועת ה' לישראל למען תעבירם ותנהלם חיש מהרה אל הארץ כפי שבועתו, וכמ"ש כן בפירוש בשירת הים נחית וגו' נהלת וגו' עד יעבור עמך וגו', כן הוא גם בכבוש העמים (שזכר ה'—ז') שלא הרוגז עליהם הוא העיקר כ"א הרחם אשר ע"ז ירחם עמו בישועהו. והנה שעור הכתוב (ח) הוא הבנהרים חרה אפך ה' כי לא יפול הפעל חרה על הכועס עצמו כ"א על האף, ובבואו בלא אף יפול גם אז על שתוי זולת הכועס ואליו הוא נקשר אז בלמ"ד, ויובן כי לפי"ז שם ה' הוא לקריאה והמאמר לא יחליף דרכו מנסתר לנכח כפי דעת המפר', וכפל השם נהרים ועירוב המלות עשו את המאמר נשגב ושוה החלקים, ומי יודע אם לא בחר במלת ישועה לרמוז גם ליהושע כובש הארץ בישועת ה' שזהו גם הוראת שמו. והנה הנביא ישוב ללכת מהלכו זה עוד הפעם והוא (י') ראוך וגו', מה רם ומה נשגב הכתוב הזה בעל ד' המאמרים השוים בעלי ג' מדות, וראוך יושב על כלם, אבל יושם תחתיה בנ' האחרונים אם שם הנושא מרכב אם פעל יוצא עם פעולו, ואך להשוות המספר, משא"כ בראשון שמלאה מדתו גם בפעל ראוך, ולא אאריך להראות גם נועם הסדורים השונים אשר במלות כל מאמר, ולפי"ז יבינו המשכילים כי המגאר הפסיק מעל הכתוב את הודו במה שנטה מפירש"י ויקח מהמאמר הד' את נושאו אשר ישנו בכלם, והנה מליצתו היא כי כל ד' הנושאים האלה בראותם הליכות ה' ברכב סוסיו ובמרכבותיו ישועה הפכו כלם את טבעם מרוב פחדו, ההרים המוצקים תחתם התנודדו כה וכה בחיל ורעדה, זרם מים הנגרש ונרדף תמיד מן המים שלמעלה מהם עמדו הרודפים והנרדפים נסו עברו ואינם. התהום אשר לא ידע אך דממה ודומיה נתן עתה את קולו. הרום אשר כבר הוא בתכלית גובה שמי השמים נשא את ידיו עתה עוד למעלה ממנו להודות לה'. וכן (יא) שמש ירח אשר מהירות מרוצתם נעלה משכל אנוש וזה טבעם מעולם, הם עמדו ונחו עתה מעמד טבוע ונח כאלו מקום עמדם זה היה זבולם ומעונם מקדם, ועמידתם היה לסבת רוב קרני אור חציך אשר יהלכו אז ולרוב נוגה ברק חניתיך אז במלחמת גבעון, כי היה אור החצים רב מאור השמש ונגה החניתות רב מנגה הירח ולא היה אז לארץ כל צורך עוד לשמש ולירח, והפעל יהלכו אם נפרש אותו על ישראל כרש"י ייטב בזה יותר ענין המשל אל הנמשל כי ע"י החצים והחניתות אשר נלחם ה' בהם עם העמים האיר ע"ז לישראל כי לאור החצים האלה הלכו הלוך וכבוש יותר, שהוא ג"כ ענין ברוגז רחם תזכור וע"ז ימלין עוד

לעשות אלילים אלמים פי' שהאלילים שהם אלמים שלא יוכלו לדבר יהיו עוד יכולים גם לעשות מה, והוא התול נפלא. (יט) הוא יורה, פי' אם גם הוא דומם (כמ"ש) עכ"ז הלא הוא בעצמו יורה וילמד אתכם כי הבל הוא כי לכו נא והתבוננו בו הנה הוא תפוש בזהב וכסף פי' שצפוי הזהב והכסף אשר עליו איננו לבוש בהם כאדם שיוכל לפשוט את לבושו אבל הוא תפוש ועצור בתוכם ואינו יכול לפושטם או להשמט ולצאת מהם ומפניו זה תופש אותו, והוא לא יכול לתפוש בקרבו אף כל רוח מה. (כ) אבל ה' אם גם הוא מסתתר בהיכל קדשו עכ"ז הס מפניו כל הארץ פי' מלא הוא את כל הארץ, וכל מלואה יהס ויחת מפניו.

ג (א) על שגיונות, פי' גם תפלה זו היא לחבקוק הנביא נוסף על השגיונות אשר שגה לדבר את התלונה על ה' ית' בסי' א', ומלת על באורה כמו שבר על שבר, ורצונו כי אחר ששמע את החזון השני מאת ה' על מפלת בבל הכיר את שגיונו כי לא בצדק דבר שם את ה' משפטים על הצלחת בבל, וז"א (ב) ה' שמעתי שמעך פי' מה שהשמעתני בחזון על מפלת בבל יראתי ונחמתי מאד על חטאתי ומשוגתי שדברתי כך על הצלחתה, ועתה אין לי כ"א להתפלל אליך: ה' פעלך זה שהודעתני בחזון זה לפעול לבבל חייהו נא בקרב ובתוך משך השנים אשר הארכת והגבלת לעשותו אז, ובקרב השנים שהרחקת את פעלך זה תקדימהו להודיעו בארץ, ותפלתו זו היא מעין טענתו שם (א' י"ב) לא נמות לבאורי שם. ועוד תפלתי לך ה' אשר ברגז זה אשר תרגז להחריב את בבל אז גם רחם תזכור לרחם את עמך ולגאלם משם כי באמת לא נזכר דבר מגאולתם בכל החזון הב' כי כלו הוא אך חזון מפלת בבל לבד, וכפי אשר גם הנביא בתלונתו הלין רק על הצלחת בבל ולא על גלות יהודה, ואם שנרמז לו גם זה בחזון הב' במ"ש ויפח לקץ היה זה אל הנביא בלתי מבואר כאשר באמת יבוא השם קץ רובו לרעה והבין בו רק מפלת בבל לבד וע"כ בא להתפלל ע"ז עתה, והנה בנגעו בענין זה שהוא ענין אלהי שיכמרו הרחמים בעת שיתעורר הרוגז אשר לאדם כנגע הוא להיות בשני הפכים אלה בעת אחת, נער רוח קדשו אותו בכנפי דמיונו ונשאו עד לימי קדם להעיר קורות ימות עולם ולעורר דרכי ה' מלפנים לרגוז וגם לרחם בעת או ברגע אחד על מקבלים שונים והוא יען כי ה' ית' לא ישונה ח"ו משנוי מדותיו בהנהגת עולמו כי השנוי הוא רק מצד המקבלים השונים אבל הוא באחד שהוא צדק ומשפט אשר בהגיעם אל המקבלים ישונו שם לאיש כמעשהו רגז לזה ורחמים לזה אבל בשרשם אינם לא רגז ולא רחמים (כי כל מדה היא התפעלות מה אשר לא יתכן בה') כ"א צדק לבד. והחל את מהלכו ממעמד הר סיני אשר שם הוא מקור מוצא הנבואה ומשם הופיעה ראשונה הנבואה היותר מאירה למרע"ה אבי כל הנביאים וע"כ בהתנשא רוח קדשם לדבר גבוהות ירומו עד למקורם זה, כאשר כן עשה מרע"ה בעצמו בברכתו ודבורה בשירתה ודוד בתהלתו (סח), וכן זה הנביא בתפלתו. ואומר כי אז (ג) כבוא אלוה מתימן וגו' לתת תורתו על הר סיני אז הודו ותהלתו (שניהם מלשון זיו וזהר ותהלתו מענין בהלו נרו והם ב' נרדפים בב' חלקי הכתוב) שהופיעו מאתו ית' מלאה כל הארץ כלה עד שהגיעו למעלה אל מתחת השמים וכסו גם אותם, וכמו שמש בענן אכסנו שפי' מתחת וא"כ ב' חלקי המאמרים האלה הם רק מאמר אחד אשר ליופי המליצה עשה ממנו ב' מאמרים שוים והענין רק להגיד כי בתת ה' את תורתו בארץ היתה הארץ מלאה וגדושה באור ה' עד לשמים ומה נכון ונאמן המשל הזה, כי בהופיע דבר ה' ותורתו בדעות ומדות ומעשים ליושבי חשך הסכלות בימי קדם אז ראו מקבליה אור גדול והשיגו את מלוא כל הארץ באור חדש, כי יתרון השגת החכם מהשגת הסכל בכל מושג אשר בשמים ובארץ הוא כיתרון האור מן החשך. ואומר (ד) ונגה פי' תורתו זו שהיא אור נגה שהגיה מאורו ית' היתה מאירה כאור עצמו פי' כמו המאור עצמו כמו לעושה אורים גדולים, ויפה בנמשל הוא ה' ית' עצמו כי הוא וחכמתו ותורתו הכל אחד, (ועי' באורי יחזקאל א' ד' חקר השם נגה) ואומר כי המאור הזה קרנים מידו לו פי' קרני אורו המה לו מעצמותו ואינו מקבלם מזולתו כ"א שכל מאיר או מגיה יקבלו ממנו, וכן היא תורתו בכל הארץ והבן. ומשלים דברו במה שהוא כל תכלית כונתו בכל הדברים האלה והוא אשר בעת האירו אז את אור תורתו לבני אדם בחסדו הגדול, היה שם גם חביון ומחבוא עוזו וגבורתו להכניע מורדי אורו זה המאנים לקבל תורתו, לפני ב"י שקבלוה אז, והולך ומספר עוזו וגבורתו אשר עשה אז בהם והוא (ה) לפניו ילך דבר וגו'. (ו) שחו גבעת עולם וגו', פי' אף שהן גבעות עולם שהם משל לעמים אשר מעולם המה עכ"ז השח אותם אז לפני ב"י יען שגם הליכותיו אלה לשלם רוגז ורחמים כאחד לאיש כמעשהו גם זה הוא הליכות עולם לו ר"ל שהן הן מהלכי דרכיו מעולם ועד עולם. והנהו הולך ומזכיר (ז) מפלת כושן אז ע"י עתניאל ומפלת מדין ע"י גדעון שענין ב' המושיעים האלה היה ע"י רוח ה' וע"י

התגלותו

האלה אשר שם בדרך ולא נשארה בחיים חיתו להגיע למחוז חפצו, ומי הוא כל אלה אשר מצינו בספה"ק וספרי חז"ל כי עלו מבבל לא"י ולהפך בלי כל מקרה ופגע, הלא אין זה כ"א אשר רק שמה לבדם נאנסו לעלות בדרכי עקלקלות מחבואות הרים וגבעות מדבר ציה וצמאון מפחד אויבים ואורבים אשר ישבו להם עלי הדרך במסתרים להומם ולאבדם, ואשר עליהם ירמוז ישעיה (מ"א י"א י"ב), ומבלעדי השערתי זו אין כל מובן ישר שם לכל הדברים האלה אשר רמזתי עליהם פה ועוד רבים כהמה אשר לא זכרתים, ונדחקו מאד כל המבארים בבאורם ואך בזה לבד יובנו כלם היטב.

והנה הנביא משיב את הכשדים על עלילותם זו אותם הדברים עצמם אשר השיב גם ישעיה ע"ז (שם מ"ג) והוא כה אמר ה' הנותן בים דרך וגו' המוציא רכב וסוס וגו' בל יקומו וגו' אל תזכרו ראשונות (אלה) וגו' הנני עושה חדשה עתה תצמח וגו', אף (כי) אשים במדבר דרך בישימון נהרות וגו' להשקות עמי בחירי, ופי' אם גם מפחד אויבים ואורבים אלה תלכו במדבר אין דרך וצמאון אין מים אבל ה' הנותן אז בים דרך הוא יעשה עתה חדשה לשום דרך גם במדבר ונהרות בישימון, וזו התשובה עצמה אשר ישיב ע"ז גם נביאנו פה בשירו הנשגב בקראה אחרי הזכירו את עלילותם זו לאכול עם עני במסתר הדרכים, והוא הנה אתה הוא ה' אשר דרכת אז בים סוסיך אשר דרכו שם בחמר ומים אשר בקרקע מי הים הרבים, ואין צורך עוד להשלים את יתר המאמר המסובב ממאמר זה ומובן מאד מעצמו אף כי בשיר נשגב מאד וקצר כזה, ושאריתו הוא: אף כי תדריך במדבר עמך תבאו שם מפני אוכליו. פה כלה את שירו אשר שר על תפלתו ברגז רחם תזכור ובא עתה לספר את המענה אשר ענהו ה' על תפלתו זו כי נעתר אליו לרחם עמו בגאולתם ברגזו על בבל בחרבנם ואשר כבר שר גם ע"ז בסוף שירו כאמור, ויספר ויאמר (טז) שמעתי את חזון הגאולה אשר תהיה לנו ע"י מפלת בבל ותרגז בטני לקול אשר צללו אותו שפתי שהוא קול ה' הדובר בי ומלתו על לשוני, ורקב בא בעצמי מרוב קנאה (כמ"ש (משלי י"ד ל') ורקב עצמות קנאה) על אשר אמר לי לנוח פי' להיות נח ושקט בתלונתי ובתפלתי ולהתאפק עד ליום צרה של בבל וגם של יהודה שהוא יום חרבנה של בבל כמ"ש על יום ההוא (ירמיה ל') עת צרה היא ליעקב וממנה יושע (עי' היטב באורי שם) ולהעלות אז את"ז לעם (יהודה) אשר גם אז יגודנו ה' לעלות גדודים גדודים, אשר כן עלו מבבל לא"י בכמה פעמים כנודע, וגם בכל העליות יחדיו לא עלו כל העם כלו כי נשארו שם רבים מן העשירים אשר לא רצו לעלות אחר אשר סר עול ממלכת הכשדים מעליהם וישבו שם בטוב להם ובמיטב הארץ על בתים שדות וכרמים כפי מצות ירמי' (כ"ט ה') בנו בתים וגו' ונטעו גנות, והפוך כל אלה היה אז בא"י שהיתה אז בעת עלותם נשמה ושממה בטרם שנושבה ונעבדה בשנים שאחרי שובם, וכנראה מן הריב-והמחסור אשר היה להשבים (עי' נחמי' ה) וז"א כי תאנה לא תפרח וגו' שחשב פה מחסור כל פרי העץ והיין והשמן ותבואה צמר ובשר יחדיו, והוא באמת קנאה גדולה בזכרו גדולת בבל ואחריה גדולת פרס ומדי נגד גאולת יהודה שהיתה בלתי שלמה לצאת כל העם כלו יחדיו, כ"א חלק ממנו וגם הוא בגדודים אחד אחד וגם לא היו עוד לממלכה לבדה כהיותם אז אבל היו עבדים על ארצם כמ"ש בנחמי' (סוף סי' ט') והיו שם עוד בעוני ובחוסר כל גם ברעה גדולה ובחרפה (נחמיה א'). והנה אמר כי כל איבריו הגופניים התעותו והתקלקלו לקול המענה הזה, ואמר בטני נגד כל אבל כי נכרת מא"י אז, אבל כאיש קדוש ונביא ה' מתגער מעצבו ומרגזו ברוח דעת ויראת ה', ויאמר (יח) ואני בוי"ו המחלק פי' אבל אני בעצמי רצוני רוחי ויחידתי (שהוא עצמית כל האדם האומר אני כל עוד נפשו בו אף אחרי כי נאכל כל בשרו) בה' אעלוזה כאשר כבר העירותי בס' ירמי' כי כל גאולת בבל היתה רק גאולה רוחנית ואלהית וכל מגמתה היתה רק לשוב ולבנות בית ה' בירושלים ולעבדו בו כאשר יראה זאת כל הקורא בס' עזרא ונחמיה וכל השומע גם אמרי כרש ודריוש וארתחשסתא הכ' בס' עזרא, אבל לא לעשות עוד כל מלוכה, ולא לנחול עוד עושר וגדולה, עוז חיל וגבורה וכדומה, וז"א עוד (יט) ה' אדני לבדו הוא חילי ועשרי וע"כ בו לבדו אעלוזה ואגילה גם על מענה זה (יח), ואם לא בנפשי החיונית (טז) אבל בנפשי המשכלת, כאשר הוא לבדו (באשר צמאה לו נפשי) שם רגלי כאילות שלוחות למהר ולרוץ לעלות לירושלים באין פנות אל כל תאות הגוף אשר איננה שם (יז) אבל היתה מרוצתי אך לרוב תשוקתי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכל קדשו והוא (ברב חשקי בו) על במותי אלה ידריכני רומז להר ציון והר הבית אשר בחרבנם נקראו בשם במות יער (מיכה ג' י"ב) ובפעל ידריכני ירמוז על העזר האלהי שהדריכו גם אותו לעבור שלום בדרך זו המלאה לו אז כל האסון שזכר (יד) והוא הממלא את המסובב אשר החסיר למעלה אחר מאמרו (טו) דרכת בים סוסיך עי' באורי שם והבן. ואומר עוד ואל מי ידריכני הלא אל המעלה בנגינותי שם בהר הבית; ומזה נראה כי עלה הנביא עם העולים בראשונה עם זרובבל

אשר

כי לעמת אשר ישראל הלכו להם בנחת לאור חצי מלחמתך בלי שעשו הם כל מאומה, לעמת זה (יב) צעדת אתה ה' בזעם לעדי און וכה עד אשר דשת בלעדיך גוים באף, ובחר בלשון דישה לרמוז גם על המשל שהוא אבני הברד שהשליך עליהם אז במלחמת גבעון כדוש השמש וירח עמד וישראל נוסע לאור חצי שדי אלה, והנה בחסד האור החל ובחסד האור כלה מאמרו זה, והנה בכלותו את כל המאמר אשר הובילו מימי קדם הלום להראות כי בצדק היתה תפלתו ברגז רחם תזכור שמע ה' את תפלתו ויענהו כי כשאלתו זו כן תהיה, כי יזכור לרחם את ישראל ברגזו על בבל ויגאלם אז משם, אבל הנביא לא רצה להפסיק פה את הענין בספור מעשה ה', אבל רצה לשיר ולשורר תחלה גם על מעשה ה' זה שהוא מעין המעשים הקודמים לזכור רחמיו בעת רגזו ולחבר גם אותו עם שירו הקודם אשר שר על ענין זה עד כה לעשותו שיר שלם כולל ענין זה כלו, ואת המעשה עצמו יספר אח"ז פה (ע"ז), וז"א (י"ג) יצאת לישע עמך וגו' פי' גם ברגזך על בבל בעת חרבנה היה ג"כ כל עיקר החפץ להצמיח מזה ישע עמך ולגאלם ברחמיך, ולישע גם את משיחך את כרש (כמו שקראו ישעיה מ"ה) ולמען שתי אלה מחצת ראש מבית רשע משל הוא מהריסות בית גדול וקרא את הגג בשם ראש בהשאלה מן האדם, ויאמר כי שברת תחלה את הגג למען שיהיה נקל אח"ז להרוס ולערות את הבית כלו מן היסוד עד הצואר שהוא קצות רום החומות שהם מתחת לגג אשר אותו קרא בשם הראש ויאות עליהם לפי"ז השם צואר, וערות הוא מקור וענינו גילוי כי גדר השם בית הוא לכסות היטב על כל פנימיותו, ובהריסותו נעשה גלוי וחשוף, והנמשל הוא בלשאצר וכל ארץ בבל כי תחלה נמחץ ונהרג בלשאצר בליל המשתה ובכן נחרבה חיש גם כל ארץ בבל כלה, כפי שהמלך הוא הראש לארצו והארץ היא הגוף כלו אשר לא יקום בלתו, וספר בזה ישע כרש איך נושע לכבוש את בבל, עתה הוא בא לספר ישע עמך שאמר, ואומר (יד) וכאשר אך נקבת במטיו של כרש ראש פרזיו פי' שעיר בבל שהיא הראש לכל עריו של עם הכשדים או בלשאצר, כן החלו כל הערים לסעור סער להפיץ אותי ולהוציאני החוצה לפוץ ולצאת אל מחוז חפצי לא"י (עי' באורי נחום ב' ב' כי ענין שרש פוץ הוא התפשטות כמו יפיץ קדים ע"ש) ומה מאד השכיל בהשם פרזיו להגיד כי כל הערים כלן נעשו פתוחות כפרזים להוציא ולשלח את עמך מתוכן וכנוי להפילני מוסב על הנביא המכנה א"ע תחת העם, ואמר יסערו להגיד בזה עד מה תקפה עליהם פקודת כרש עד שחזקו על העולים לשלחם חיש כרוח סער, ולהגיד עוד יותר כי לבם של עם הכשדים שהיו שונאי ישראל מעולם היה סוער סער בשלחם אותם חפשי והיתה להם פקודת כרש זו על אפם ועל חמתם וכמו ויסער לב מלך ארם, ואך זאת לבד היתה עליצותם של הכשדים כי יאכלו עם עני ודל הזה במסתר, שכן קרא גם צפניה (ג' י"ב) את עולי בבל בשם עם עני ודל. ומ"ש במסתר הסתיר בתוך מלה זו ענין גדול ורב אבל היה אז ידוע מאד לכל העם עד שהיה די לו במלה זו לרמוז להם על כל הענין כלו, והוא מה שארבו להם שונאיהם אלה על הדרך במקומות מסתרים להרגם או לשדדם, והנה אם גם לא נזכר מזה ברור ומבואר במקום אחר, כבר אמרתי כי דבר מובן הוא לכל אדם שלא נכתבו בסה"ק אחד מני אלף מן הקורות ודברי הימים הרבים אשר הקיפו כל סה"ק אלה, ואולי גם נכתב דבר זה בספר אשר לא בא לידנו כרבים מספרי דה"י שנזכרו בכה"ק ואינם, אבל כותבי הספרים או הנביאים ואנשי רוה"ק אשר להם נודעו אז כל הקורות כלם, נמצאו בדבריהם רמזים קטנים אשר אז היה די להם באלה, ואנחנו נוכל עוד גם היום לשער מהם איזה קורות; אף כי הדבר הזה אשר עליו באו רמזים הרבה וגם מוכיחים מאד, אמר בס' עזרא (ח' כ"א) להתענות לפני אלהינו ולבקש ממנו דרך ישרה לנו ולטפנו וגו' (ושם כ"ב) כי בשתי לשאול מן המלך חיל ופרשים לעזרנו מאויב בדרך וגו', (ושם ל"א) ויד אלהינו היתה עלינו ויצילנו מכף אויב ואורב על הדרך, וכן בנחמיה (ב' ז') אם על המלך טוב אגרות יתנו לי על פחוות וגו' אשר יעבירוני עד אשר אבוא אל יהודה, (ושם ט') וישלח עמי המלך שרי חיל ופרשים, הלא כל אשר לו אזן שומעת אזנו מלין תבחן לשמוע מה יאמרו אלינו כל הכתובים האלה, ומי לא יראה ויבין גם מדברי ישעיה בת"ב מספרו בכל מקום אשר ידבר על מהלך עולי הגולה כי הלכו דרך מדבר וערבה עקוב ורכסים שפיים ובקעות וארץ ציה צמאון וישימון אשר כלם נזכרו שמה ע"ש היטב, ואמר שם עוד (מ"ב) והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם, אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור. עתה יאמר נא כל שומע דבר אמת ומכירה ומודה עליה, מה המה כל דברי הנביא האלה, ולמי מהמבארים והמפר' נמצא ע"ז טעם מה, הלא יש לנו לדקה לשאול את כל כותבי סה"ק האלה שזכרנו הכי אין דרך ישרה ודרך המלך ידועה ובטוחה לכל העוברים מבבל לא"י, האם כל הולך דרך זו מאז לפני הזמן הזה וגם לאחריו, וה' לא עשה לו את כל הנסים והנפלאות האלה היה הוא אובד בכל הרעות המקרים והאסונים האלה

אשר כל אלה לא באו בכל ספרי הנביאים והכתובים זולתי בס' תהלים שהוא ספר שירי הקדש , וכל זה הוא אות ומופת כי הנביא הזה הוא גם אחד מן המשוררים והתפלה הזאת היא אחת מן השירים אשר חברה הנביא לשורר אותה בבהמ"ק בפה ובכלי שיר . והנני להראות עוד ב' דמיונות אל החלוף של ה"א הסופי בחי"ת הראשי אף בשם עצם פרטי כמו חבקוק (כי כל המבוארים לי ביחזק' א' המה שע"ב) , והם בס' עזרא (ב' ס' ועוד ב"פ) נמצאו שם איש דליה ונשתנה באיש אחר ונעשה לפי דרך זו חלי (דהי"ב כ"ח י"ב) , וכן מצאנו שם עיר לבנה ונשתנה בעיר אחרת להיות חלבון (יחזק' כ"ז י"ח) . וע"ד העתקת השמות מן האבות אל זרעם בדור אחרון נמצאו כן רבים מאד בסה"ק , וגם מן המשוררים בימי דוד אל המשוררים בימי עזרא ונחמיה ולא אאריך להראותם . והנה שרה הפליאה מה שסר אך הנביא הזה לבדו מדרך כל הנביאים לשור שיר שיגיון בכלי זמר .

באורים חדשים לספר צפניה

א אסף אסף כל , ממ"ש (א') כי נבא בימי יאשיהו יובן זה הכתוב מאד עם כל הכתובים הבאים אחריו , ונבא זאת בעת שנודע המרי העלום שעשו אז רשעי הדור ההוא שהסתירו את עבודת גלוליהם מפני שלוחי המלך יאשיהו שהלכו לבדוק ולבער כל ע"ג , כפי שספרו לנו חז"ל , וכפי המובן מאד ממ"ש דהי"ב (סוף סי' ל"ד) כל ימיו לא סרו וגו' . ועי' עוד בבאורי ירמיה ג' א' ורמ"י שם שם, י' ושאר מקומות שרמזתי עליהם שם) ועשו זה אחר כל העמל הרב והעלום מאד שהיה לו ליאשיהו בבעורו הגדול הזה , וגם אחר שהעמידם כלם בברית ובשבועה לעבוד את ה' , כמבואר כל זה במ"ב , ובדהי"ב אשר ע"כ נאמר עליו שם במ"ב כ"ג וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו וגו' , ומכל זה נראה מה מאד נשקעה נפשם בחומר עון ע"ג , ואיך לא תבער ע"ז כאש להבה חמת הנביא הדבק בה' אלהים אמת עד שיפרוץ רוח קנאתו מתוך פיו לאמור אסף אסף כל וגו' כאדם האומר אין כל עצה ותחבולה עוד לעקור מקרב לב העם הזה את העון המר הזה כ"א להאביד ולכלות את העובדים והנעבדים כלם יחדיו שהם (ג) אדם ובהמה עוף ודגים הנעבדים וכל דומיהם מהנמצאים המכשלות את הרשעים לעשות גלולים בדמותם ולעבדם , וחשב גם אדם מן הנעבדים כמ"ש (ישעיה מ"ד) כתבנית איש כתפארת אדם ואח"ז זכר את העובד שהוא רק האדם ואמר והכרתי את האדם וגו' בה"א הידיעה כמובן , וכשוך חמתו מעט ע"י דברים קשים כאלה תשוב אליו רוחו ויבאר ויפרוש מי המה אשר הניאו את חמתו ואשר עליהם ידבר ויאמר (ד) ונטיתי ידי על יהודה וגו' וזה אשר יאמר שאר הבעל רצונו שהשאירו הם אז בסתר שלא יבערם המלך , וזה גם אשר יאמר את שם הכמרים עם הכהנים , שגם אותם בער יאשיהו כמש"ש והשבית את הכמרים וגו' ויזבח את כל כהני הבמות וגו' , והם הסתירו גם רבים מהם ומלת שאר שאמר נמשך גם עליהם למטה , וז"א גם (ה) על הגגות ששם היה דרכם להסתר או להסתיר כמו שהחביאה שם רחב את המלאכים , ושמואל דבר שם עם שאול בסוד ובסתר , ובת שבע עלתה לרחוץ שם , וזה גם אמרו הנשבעים לה' והנשבעים למלכם על השבועה והברית שכרת יאשיהו לפני ה' והעמיד את כל העם בברית כמש"ש במ"ב ובדהי"ב , וישלים דברו זה במ"ש (ו) ואת הנסוגים מאחרי ה' פי' אחר שקרבו אל ה' בשבועה ובברית חיש נסוגו מאחריו , וכן אלה אשר לא בקשו את ה' ולא דרשוהו גם מתחלה שהוא בעת ששלח המלך את שריו לדרוש את ה' בעדו ובעד העם ובעד כל יהודה על דברי הספר הנמצא כמש"ש ושם , ויאמר כי הם לא רצו גם אז מתחלה לבקשו ולדרשו מלבם כפי שנראה עתה מסוף מעשיהם אלה ; והנה עוד הנביא מדבר ברשעים אלה ופתאם עלה ועמד לפניו לעיני דמיונו גם ציור כל מעשה הפסח הגדול אשר עשה יאשיהו אז וציור כל המון העם אשר נקהלו שמה לזבוח את הפסח אשר גם רשעי הדור האלה היו אז שם , ובעוז הדמיון הזה יתן עליהם בקולו (ז) הס מפני אדני ה' כאלו הוא משתיק וגם מגרש את הרשעים האלה ממקום זבח הפסח (כבאורי שרש הסה מתוך הכתובים להשתיק וגם לגרש) ע"ד זבח רשעים תועבת ה' וימליץ נעם אחר כי קרוב יום ה' והוא ה' הכין לו זבח אחר ליום ההוא והקדים לו כבר גם

את

אשר הם בנו את מזבח ה' ויסדו את בנין ההיכל והעמידו אז את הכהנים בחצוצרות ואת הלוים במצלתים וגו' (עזרא ג') ואולי היה גם הוא מן הלוים ובא בעלותו אל הלוי המנצח בנגינותיו אשר מסר לו עוד בבבל למנצח הזה יען אשר יצא הוא לפניו מעט, או שהיה הוא גם המנצח בנגינותיו גם בבבל. ואבאר פה מעט מהמלות, ותרגז וכן אחריה ארגז כפל את הפעל הזה להיות נזכר היטב אל מאמרו ברגז רחם תזכור, ולעורר מדה זו בדרכי ה' במה שהוא מראה אותה גם בנפשו והוא שגם אם רגז כל גופו על מה שיחסרו לו כל מאוויי וצרכי הגוף בא"י עכ"ז הוא בעצמותו עוד רחם יזכור שהוא אהבת ה' (כמו ארחמך ה') אשר בו לבדו יעלוז ויגיל לדרוך ולעלות בהר ה' במקום שרוחו שפוכה על המנצח בנגינותיו. לעלות תחת להעלות (רש"י). כחש מעשה זית, פי' שעץ הזית עשה זיתים אבל הזיתים שהם מעשה הזית לא נתנו שמנם אשר יקוו מהם וכאלו מכחשים את שמנם, אבל שדמות לא עשו כלל את הדגן. גזר ממכלה צאן, כי השם מכלה הוראתו שהצאן עצור וכלוא בה היטב והעושה אותה ריק מכל הצאן הוא כאלו גזר וכרת את הצאן ממנה. וישם רגלי כאילות, לא אמר וישם אותי כאילה וכמו נפתלי אילה שלוחה, אבל השגיב מעלתו שכל רגל מב' רגליו היתה כאילה והיתה מרוצתו להר בית ה' על ב' אילות. והנה בנשאי עין על התפלה הזאת בכלל ועל כל החדשות אשר באו בה לא בדרך הנבואות כלן כפי שאזכיר לקמן, וגם על שם הנביא הזה עצמו, וגם על מה שלא נודע דורו ויחוסו כפי שאמר עליו המבאר (א' א') וכפי שאמרו עליו גם בהקדמה שלא לנכון (אחרי שהביאו דעות שונות) כי אין בידם להכריע, הנני רואה לשער ג"כ חדשות על חבקוק זה, ולדעתי הוא אחד מבני הלוים בני הימן הנכבד בשלשה המשוררים הראשים שהיו בימי דוד המתיחס בדה"י לקרח, אשר בני הימן אלה המה המשוררים הגדולים הנקראים בסה"ק בשם בני קרח או הקרחים, וזה חבקוק הוא אחד המיוחד בהם. ואנכי משער את זאת מחקירת השם חבקוק, כי הבקי בשנויים שבאו בסה"ק בשם אחד מדור לדור ומספר לספר הוא ידע כי קרוב הדבר מאד כי השם חבקוק הוא משתלשל מן השם בקי ובקיהו שהבי"ת בקבו"ץ ואחריו ד"ת המורה כי השם השרשי הוא בקק ובסופו נוספו אותיות השם הוי"ה ית' כמו שהראיתי כזאת הרבה בבאורי לירמי' כ"ה ועי"ש היטב. ובא השם הזה עוד גם בכפול מרבע ובלי תוס' אות משמות ה' ית', והוא השם בקבק שם איש (עזרא ב' נ"א) ובא עוד זה המרבע גם בתוס' אותיות שם ה' והוא השם בקבקיה (נחמי' י"א) הכל כפי הדרכים שהראיתי שם בירמי'. והנה כבר הראיתי בבאורי (יחזקאל א') כי כל השמות המרובעים שתחלתם אות חי"ת המה באמת רק משולשים והחי"ת שבראשם הוא תחת אות ה' שהיה בסופם ולפי"ז יהיה כן גם השם עם פרטי חבקוק שנשתנה גם הוא מן השם בקבקיה רק שהפילו ממנו פ"א הפעל הנכפל אשר בו יען שכבר נוסף עליו אות חי"ת בראשו ונשאר א"כ השם השרשי בקק על מתכונתו, ונקוד הבי"ת הנופל נסוג אחור לקו"ף השנית שלפניה כמנהג רק שנשתנה בו הקבו"ץ לשור"ק בעבור שימשך אות תמורת היו"ד שהיה בשם בקבקיה. והנה מצינו בדה"י א' כ"ה כי הבן הראשון להימן המשורר הי' שמו בקיהו ויצא בגורל הששי להיות הראש לבניו ואחיו המשוררים שנים עשר, ובדור אחרון שעלו עם זרובבל כבר נשתלשל השם הזה לאחד מזרעו אחריו ונעשה בקבקיה, כי כן יחשוב בנחמיה י"א בין הלוים שישבו בירושלים את מתניה מזרע אסף (שהוא ג"כ שם שנשתנה מנתניה בן אסף בדה"י שם) לראש התחלה יהודה לתפלה ואח"ז בקבקיה משנה מאחיו שפי' לדעתי שהוא (וכל בני הימן שתחתיו) היה השני מאחיו בני אסף והוא יען שהיה מבני הימן שהיה השני לאסף, והעד כי יחשוב אחריו את עבדא ואומר שהוא מזרע ידותון שהיה השלישי בימי דוד, אשר מזה כבר מובן מאד כי בקבקיה הוא מבני הימן, מה שע"כ גם לא פי' בו הכתוב למי הוא כי כבר מובן הוא מאשר הראשון לאסף והשלישי לידותון כי השני הוא להימן. וכן יאמר שם (נחמיה י"ב) והלוים וגו' מתניה על הידות הוא ואחיו ובקבקיה וענִי אחיהם לנגדם, וכן יחשוב אותם שם להלן בין השוערים מתניה ובקבקיה וגו', וזה בקבקיה הוא עצמו חבקוק הנביא הזה, שהיה גם מראשי המשוררים האלהיים מעולי הגולה והחל להנבא בימי צדקיהו כדעתי בתחלת הספר כי היה גם נביא ה' ככל הנביאים, מלבד אשר גם על המשוררים האלהיים יבוא הפעל נבא וגם השם נביאים (לפי הכתוב דהי"א כ"ה) וע"ד ואהרן אחיך יהיה נביאך עי' אוה"ש, והימן נקרא שם גם חוזה האלהים, והנה כל דבריו בס' זה עד תפלה לחבקוק נבא אותם ככל נביא ובעלותו מבבל לבוא לירושלים והר הבית, שב למלאכתו לפנים ושר ברוח קדשו את שיר התפלה הזה למסרו (כי בעצמו לא שר אז עוד מרוב זקנה) אל המנצח בנגינות של חבקוק (ולהבין זאת עי' בא"ת דהי"א ט"ו) כי חבר את השיר הזה לשורר אותו בפה ובכלי, כמו שיורה זה שמו תפלה לחבקוק וכן המלה סלה, וכן על שגיונות לדעת המפר', וכן למנצח בנגינותי,

אשר

כמו שחפש אותה יאשיהו ע"י שלוחיו שמהם הסתירו גלוליהם ולא ממני יסתר איש, ופקדתי על האנשים הקופאים על שמריהם פי' שישבו להם שקט ושאנן על גלוליהם כיין השוקט על שמריו ולא יראו את ה' ומלך באמרם לא ייטיב ה' אם גם נעזוב את הגלולים ולא ירע אם גם נחזיק בם, ויגיד להם (יג) את הרעה אשר ירע להם ה'. עתה ישוב הנביא אל דבריו (ז) לדבר על יום ה' שהוא יום מותו של יאשיהו, ולהודות על שובו אחור על דבריו שמה, הוא מתחיל במאמרו אשר כבר אמר שם שהוא (יד) קרוב יום ה' וגו', וכופל את השם יום בתארים שונים וקשים עד ח' פעמים ועם הראשון הנז' הרי תשעה כמ"ש בבא"ח בדה"י שם, וכל התארים יאותו ליום ההוא אם מצד המלחמה כמו קול יום ה' מר צורח שם גבור וכן יום שופר וגו', ואם מצד מות יאשיהו. גם מ"ש (יז) והצרותי לאדם פירושו מה שיצר מאד לכל העם על מותו כמ"ש בדה"י שם כי כלם התאבלו עליו וירמיהו וכל השרים והשרות קוננו עליו עי"ש. ומ"ש ושופך דמם וגו' מובן הוא כי על החללים אשר נפלו במלחמה ההיא ידבר, ומה מאד יאות עתה ע"ז המאמר כלה אך נבהלה, כי באמת היתה כלה זו אך נבהלה שפי' נמהרה, והוא על מה שנבהלו ונמהרו למלחמה זו בעלת נפתלים נמהרה כאמור.

ב (א) התקוששו וקושו, כבאור, מענין חפוש כמו לקושש קש אבל יאות אך לפי ענין באורי והוא שהנביא יעורר עוד את העם שיחפשו הם עצמם איש את ביתו ואח"ז גם את בית זולתו לבער את הגלולים כמצות המלך (וזהו ההתפעל והקל היוצא) ובחר בשרש זה שיש בענינו גם לקיטת שאריות כמו וקוששו להם תבן, מקושש עצים, שכן גם פה כבר בער יאשיהו את רבם ככלם כאמור שם אבל העם הסתירו עוד שאריות אלם. והמאמר הגוי לא נכסף הוא בלו שם מרכב לשם הקריאה ופי' אתה הגוי אשר לא נכסף עוד לכל דבר טוב וישר! ושעור הכתוב הגוי לא נכסף! התקוששו וקושו וממה שהחליף את החלקים נראה לפרשו על דרך הנחוש (אחד מדרכי המליצה עי' לשון למודים לרמח"ל) שיאמר כמתנשא בחלק הב': אבל מה אשירך אם אתה לא נכסף עוד לכל ישר. (ב) בטרם לדת חק, כבר באַרתי כתוב זה בדהי"ב ל"ה בתנ"ך שהדפסנו פה ונדפס שם בסוף הספר ולא החפץ יעי"ש. (ג) בל ענוי הארץ, פי' אשר לא התגאו לעמוד בדרכם הרע ונכנעו לעזוב את ע"ג שהיתה דרכם מאז ושבו אל ה' בכל לבבם כמצות יאשיהו וז"א אשר משפטו פעלו ולא כרשעי הדור אשר עליהם אמר (א' ו') אשר לא בקשו את ה' (ושם י"ב) הקופאים על שמריהם כי מרוב גאונם לא נכנעו לשוב אל ה' ובושו לעזוב דרכם בע"ג ואומר אליהם בקשו את ה' בקשו צדק בקשו ענוה פי' שיוסיפו עוד להתחזק יותר בדרכם הטובה הזאת אולי תסתרו וגו'. אבל באמת קשה מאד אמרו אל הטובים שבהם שיוסיפו להיטיב עוד אולי יסתרו וגו' כולי האי ואולי? ונכון יותר לפרש כפי דעת ידידי הרר"מ רייכרסאהן נ"י כי כל הכתוב הזה ידבר אל רשעי הדור שיבקשו את ה' ומפרש איך יבקש האדם את ה' ויאמר שיבקשו את ענוי הארץ וגו' וכמבואר ומהם ילמדו אותם לבקש צדק וענוה ואולי יסתרו וגו', ואני מוסיף כי הצווי בקשו נמשך גם למטה אל כל ענוי ארץ, ויאמר גם לבקש את ה' וגם לבקש כל ענוי ארץ וגו' וללמוד מהם מדת הענוה, וגם לבקש צדק וענוה ככל מבקשי צדק, וזה יתכן יותר שיאמר אל אלה שאמר עליהם (א' ו') אשר לא בקשו את ה' שיבקשו את ה' ר"ל את ה' עמו. ובהוכיחו אותם לעזוב מדת הגאוה המעכבת אותם מלהכנע לעזוב דרכם מעולם ולשוב לאחוז דרך אחרת דרך ה', כ"א שיבקשו מדת הענוה להכנע ולשוב, יעבור במליצתו על פני העמים שלא נכנעו ג"כ מפני ה' ובגאונם הרב עמדו במרדם כי לא ידעו ענוה וינבא עליהם איך ישבור ה' גם מטה גאונם ויכניעם. והחל בפלשתים (והשב (ד) חרבן עריהם ואח"ז יזכור את גאותם לפנים ויאמר (ה) הוי יושבי חבל הים אשר בחבל זה יען שהוא העובר על פני הים התגאיתם להיות גוי כרתים שהוא לכרות את כל הקרב אליכם בתוקף הים, הנה דבר ה' עליכם ולגלג על הגאוה בא להגיד כי אך כרגע וכבר הוא עליכם ולא אותו יעכב הים מבוא עליכם ובבואו והאבדתיך וגו'. ויאמר כי אז (ו) תהיה חבל הים שהוא כל גאונכם נות כרות רועים, פירש להם הנביא את השם כרתים לרעה, (ועשהו למקור נשרש כרה ותי"ו מקור זה נמצא גם ברבוי זכרים כמו בבנותיך גבך) וכן יהפוך (ז) את השם חבל שהיה להם חבל ומדה עובר על פני שפת הים, להיות עתה הגורל אשר נפל לשארית בית יהודה. וכן (ח) עמון ומואב שהגדילו בגאונם על גבולם, ואת עמו חרפו (ט) לכן אכניעם גם הם להיות כסדום ועמורה וגו', ותהיה (י) זאת להם ג"כ רק תחת גאונם כי חרפו ויגדילו וגו', ואם כבר אמר כן (ח) כפל אותו עוד הפעם אך להורות כי כל דבריו ישבו פה אך על מדת הגאוה אשר שנא ה' וכפי באורי האמור ויוסיף עוד לדבר ע"ז ויאמר כי כל זה יבוא להם יען (יא) כי נורא ה' עליהם פי' מרומם ונעלה מהם ומגאונם וברוב גדלו הקטין

את קרואיו ליום זבחו, והזבח הוא יאשיהו בעצמו והקרואים הם פרעה נכה וכל חילו, אשר לעמת לשון זה אמר גם כותב דהי"ב (שם ל"ה) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו וגו', ובעמוד דמיונו עתה בעת מעשה הפסח קרא במליצתו את יאשיהו בשם זבח שכן נקרא בתורה הפסח בשם זבח, ואומר עוד (ח) והיה ביום זבח ה' שהוא יום הריגת יאשיהו ופקדתי על השרים ועל בני המלך כי לפי המובן מאד הסיתו הם את יאשיהו הצדיק באמת לצאת חנם על לא דבר להלחם על פרעה נכה אשר לא כרצון ה' וכמו שאמר לו גם פרעה בשם ה' עי' בדה"י שם וגם בבאורי שם, וע"ז יאמר כי יפקוד עליהם עון עצתם זו, וזה גם אשר יאמר ועל כל הלובשים מלבוש נכרי, שהוא הוא מה שאמר שם ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש, שאין כל טעם בטעמו זה כ"א כאשר נפרשהו שלא הסב את פניו ממנו כאדם המסב את פניו מנגד רעהו אם יבוש ממנו, שכן היה לו ליאשיהו לבוש מאד מפרעה שהיה איש שלומו וגם דבר עמו אז בשלום ובשם ה', אבל הוא לא הסב פניו ממנו ולא בוש לצאת להלחם עליו חנם יען כי בעבור שיוכל להלחם בו ולא יבוש ממנו התחפש ללבוש מלבוש נכרי שלא כמלבושי המלך, או שלא כמלבושי בני מדינתו, וכל זה עשה בהסתת בניו ושריו, ואין ספק שכן עשו גם כל השרים והנכבדים המצויינים בעם, והוא למען שלא יכירם פרעה וכל חילו, ויחשבו כי אך יד הריקים והפוחזים בעם היתה בזה מבלי דעת המלך ובניו ושריו, וזה דבר הנביא פה אחר שהזכיר את השרים ובני המלך, ורצה לכלול עמם גם יתר המצוינים בעם שהתחפשו אז, ואמר ועל כל הלובשים מלבוש נכרי, וברצותו להבזות עוד יותר את עצתם זו ואת פעלם אז, יאמר עוד (ט) ופקדתי על כל הדולג על המפתן ביום ההוא, אשר לדעתי השכיל לכנות בתאר זה את הכלב אשר זה טבעו לשקוד ולשמור בפתח בית אדוניו ואך בעבור איש זר לפני פתח בית אדוניו בחוץ והוא בתוך הבית פנימה אז עד מהרה יקפוץ וידלג על המפתן להתנפל על העובר לנשכו או לנבוח עליו לגרשו מעל פני הבית מירא[ת]ו פן יבוא לגנוב או לעשות רעה אחרת בבית אדוניו, ויוסיף לתאר אותו עוד בתאר אחר והוא הממלאים בית אדוניהם חמס ומרמה, שכן המה מעשי כלבי הציידים והשודדים כנודע. והנה כנוי העצם ע"י תאריו ולא בשמו העצמי הוא אחד מדרכי הנחות והמליצה כנודע, ופה אחז הנביא בדרך זו לכבוד המלך הצדיק אשר אך לתומו הלך בעצת רשעים. ומה נעים ונכון כל המשל הזה על מה שהתנפל עם יהודה פתאם על פרעה וחילו העוברים דרך גבולם ברב שלום שלא ברצון ה' ונביאיו. עתה יצייר הנביא את המסע הנורא אשר היה לבא עם יהודה נוסעים בשובם אחור משדה המלחמה הזאת ומוליכים את מלכם יאשיהו הנוטה כבר למות במרכבת המשנה אשר לו להביאו לירושלים אשר מת שמה, וכל זקני ירושלים יצאו לעמוד בשער הדגים לקבל פני מלכם ההולך למות בעיר המלוכה כי דרך השער הזה יובא העירה (אולי ע"ד כדגים שנאחזים במצודה), וכל המון העם והטף והנשים החרדים לחיי מלכם עלו כלם על הגבעות מסביב לעיר (ירושלים הרים סביב לה) לראות בינון המסע האיום הזה, ויצייר את המספד הגדול אשר נשמע מקול המשולש אשר נעשה מקולות בכי שלשת המחנות האלה, קול הצעקה היוצא משער הדגים, וקול היללה הבאה לקראתו מן מרכבת המשנה שהם השרים הגדולים העומדים נצבים בגדי המרכבה סביב המלך, וקול שבר גדול היורד מהגבעות מכל העם כלו (י) ועל המספד הזה יאמר בדה"י וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו. מזה ילך הנביא מעט הלאה בזמן ההוא, וידבר על הרים והעוני אשר ימצא את העם בעוד שלשה חדשים מיום מות יאשיהו שהוא סוף מלכות יהואחז המולך תחת אביו יאשיהו, שהוא העונש אשר נתן פרעה על הארץ מאה ככר כסף ומאה ככר זהב באסרו את יהואחז ויוליכהו מצרימה, ויהויקים אשר המליכו תחתיו נגש את כל העונש מאת העם (מ"ב ודה"ב) אשר זה יורה כי תם כל הכסף מגנזי המלך וגם כל העם דלו עד אשר נגשו אותם בחזקה למלאות את העונש, וז"א (יא) הילילו יושבי המכתש אשר לדעתי הם אומני הממלכה המתיכים באש עפרות הזהב והכסף אשר למלכות ואח"ז כותשים אותם במכתש הגדול העשוי לזה להבדיל מעליהם את עפר הארץ ואת הכסף הצרוף יתיכו עוד ויעשו מהם נטילים שהם בדי כסף דקים וארוכים אשר מהם יפסלו מטבעות המדינה, ומלכי ישרון אשר אין בארצם עפרות אלה היו קונים אותם מסוחרים (שיקראם בשם עם כנען ע"ד שקרא הושע לאפרים כנען בידו וגו') שהביאום להם ממרחק ומשך הכתוב הוא הלילו וגו' יען כי נדמו וגו' מרוב עוני וע"כ גם נכרתו וגו'. ולא הוסיף הנביא ללכת עוד הלאה בזמן ולספר הרעות שבאו עוד אח"ז כי היה די לו בזו הראשונה לבד להראותם שכבר החל דבר ה' לקום אשר נבאה חולדה ליאשיהו כי אך במותו תחילנה הרעות לבוא. ואומר עוד (יב) כי בעת ההיא אחרי מות יאשיהו אחפש אני את ירושלים בנרות לא

סוי"ס, והנביא אומר כי אז גם יהודה יירא מעונש זה של העגלים (ח) וישובו אל ה׳, ואף אותם מבני יהודה הנדחים מעבר לנהרי כוש יבואו בהם הביא המעתירים אלי ואף שהמה כבר בני פוצי (בינוני פעול מנע"ו כמו וסורי) פי׳ הדור השני להנפוצים שמה עוד בימי בית ראשון כנודע גם המה יזכרוני עוד ויובילון מנחה ונדבה לה׳ בבית שני. (יא) ביום ההוא לא תבושי וגו׳, רש"י ובאור כדקדק בזה כי איך יאמר שלא יבוש העם עוד מחטאיו הראשונים יען כי לקה בעונו ונרצה חטאו. אבל דברים אלה יתכנו לאמרם לירושלים כי היא לא תבוש עוד עתה בשוב אליה עולי בבל, מכל הפשעים שעשו בה גולי בבל לפנים, והוא יען כי אסיר עתה ממך עליזי גאוה אשר מרוב גאונם לא נכנעו לשוב אל ה׳ ולעזוב דרכם שזה לא הי׳ לכבוד להם, ולא תוסיפי לגבהה עוד את ציון הבנויה בהר קדשי, והוא יען כי לא תהיי אז עוד לעיר מלוכה כקדם, וציון הר קדשי לא יהיה עוד למושב מלך כ"א (יב) והשארתי וגו׳ עם עני ודל וחסו רק בשם ה׳, כי כל ענין בית שני היה רק ענין אלהי ולא מלכיי כמו שהעירותי ע"ז רבות בס׳ יהמי׳ מיכה וחבקוק ועוד. והאומר כי (יג) שארית ישראל זה אשר עליהם אמר (ה) ולא יודע עול בשת עתה לא יעשו עוד כל עולה וכמש"ש על יאשיהו. (יד) רני בת ציון הריעו ישראל ועלזי וגו׳ בת ירושלים, עתה יקרא ציון וירושלים בשם שאליהם דבר שתם (יא—יב) ויזכור גם ישראל שדבר עליו (יג) כפי שכבר רבות כתבתי כי גם רבים מישראל עלו עם עולי בבל כבוא ממשלת בבל ת"י מדי מקום גלותם. ויאמר לירושלים (י"ד) שתעלוז לב׳ סבות, א) כי עתה בבית שני (טו) הסיר ה׳ משפטיך אשר שפטך בבית ראשון על עון ע"ג יען כי בבית שני לא עבדו עוד ע"ג כנודע, והשפטים ששפטם ה׳ בבית ראשון על עון ע"ג אותם זכר גם יחזקאל סי׳ ל׳ י"ו אשר שם הרבה מאד לדבר על אהבת ירושלים את זריה עד שאמר אליה (שם ל"ח) ושפטתיך משפטי נואפות. ב) מה שפנה ממך גם את אויבך שהוא מלך ישראל כי כל מלכי אפרים היו אויביך והסבו את כל העם בני שבטיהם שלא יעלו אליך לרגל כ"א אל העגלים שעשו כנודע. ועוד יותר מזה כי גם תחת מלך יהודה הנה עתה ה׳ בקרבך למלך כמ"ש (מיכה ד׳) ומלך ה׳ עליהם בהר ציון, כי זרובבל לא היה מלך גמור עי׳ באורי ע"ז ירמי׳ כ"ג א׳ על והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך. (יז) יחריש באהבתו, מליצה נפלאה לנחם את עמו על מה שלא יתן להם עוד בבית שני כבוד המלוכה והדרת השלטון כקדם ויקח למשל את האב האוהב את בנו אהבה עזה מאד, והוא ירא וחרד להרימו ולנשאו על כל בני גילו בהוד לבושים והדרת שני עם עדנים ובשאר אותות אהבה הנראים לעינים, כי פן יקנאו בו בני גילו וישנאוהו ויקמו ממנו לעת מצוא, אבל הוא מחריש באהבתו פי׳ כל הטוב אשר יעשה לו יעשנו רק חרש וחרישית ובתוך ביתו ולא יראה החוצה לעורר עליו רוח קנאה, ורק האב לבדו ישיש עליו בשמחה על רוב טובו אשר יגמלהו ויגיל עליו ברנה בתוך ביתו והנמשל מבואר. ואחר שזכר כי ה׳ ית׳ יגיל וישיש אז עליה תחת אשר לפנים העציבוהו במעשיהם ובמה שהכעסו עליהם, יאמר עוד (יח) כי גם נוגי ממועד פי׳ גם אותם שהיו נוגים ג"כ ממועדיך ומימי חגיך שמחתך שהם בני אפרים שהיו נוגים ודואגים פן יעלו אז העם לרגל לירושלים ותוסב עי"ז גם המלוכה לבית דוד כקדם הנה אספתי גם אותם עתה אליך כאמור וכמבואר (יג) ועי׳ באורי ירמי׳ ל׳ ול"א, יען כי ממך ירושלים הלא גם היו מעולם ומלפנים ע"כ גם אליך אספתים עתה, או שהנביא יתקן דבריו (כדרך הנודע במליצה) ויאמר לא נוגי ממועדי היו כי גם להם היו מועדי ימי שמחה אבל ממך ירושלים היו נוגים שלא תשובי להיות עיר ממלכת כל ישראל כלו כקדם, והשם נוגי נמשך גם למטה אל המלה ממך, ויוסיף ויאמר משאת עליה חרפה פי׳ כבר נשאו בני אפרים על הנבלה הזאת את חרפתם די והותר, ע"כ תקבלי אותם עתה גם את לרצון לך, באספי אותם אליך. ויאמר (יט) אבל אותם שהם גם עתה מעניך שהוא בעת ההיא בשובך לירושלים, שהם השמרונים (כאמור בס׳ עזרא ונחמי׳) הנני עושה ועוסה אותם והושעתי גם מידם את הצולעה וגו׳.

ורזה את כל אלהי הארץ אשר לעמים אלה וע"כ יכנעו מגאונם וישתחוו איש ממקומו וגו', ולא יתגאו עוד לחרף את עמו ; ופונה אל ארץ כוש אשר התגאה גם היא במה שהיא רחוקה מאד מכל צר ואויב (וכן לעיל ג' י' ברצותו לתפוש מקום רחוק מאד יאמר עוד מעבר לנהרי כוש) ותתגאה עוד במה שתחסה בנהרים רבים אשר לה מן העבר אשר בינה ובין כל יתר העמים והיא חוסה בהם כמו בצל כנפים עי' באורי (ישעי' י"ח א') על הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש. ויאמר (יב) גם אתם כושים בלשון נכח להגיד שאם גם רחוקים הם מאד עכ"ז המה נכח פני ה' ע"ד ואציעה שאול הנך , ואח"ז אמר חללי המה בלשון נסתר כאלו כבר נהיו חללים ואינם עוד , ואמר חרבי פי' אם גם לא הראי חרב אויב מרוב המרחק ביניכם הנה אני אפילך חללים בחרבי , כי אין כל מרחק לפני , ואומר עוד (יג) כי כן יאבד גם את אשור ועירו נינוה וג"כ רק על היותה (טו) עליזה בגאונה והאומרת אני ואפסי עוד . והנה השלים את תוכחתו על הגאוה המעכבת את תשובתם אל ה' וגם הבטיחם כי העמים המתגאים על ה' ועל עמו יכניעם כלם עד עפר, אבל ראה כי כל דבריו אלה השחיתם ללא הועיל ורהבם וגאונם לא יתנם לשוב אל ה' , ע"כ הסב פניו מן התוכחה ופנה אל החרפות לחרפם ולבזותם בגדופים שהם תכלית הבוז והפך הרהב והגאון . וז"א

ג (א) הוי מוראה ונגאלה , שאין עוד שפלות יותר מזה , ומזכיר את ההפך מה שהיו ראוים להיות נכבדים מאד אשר בזה יפליא את השומע באמרו הנה הבזוים האלה המה יושבי העיר של ירו"ש אשר היותר נכבד בעולם ובאור שם היונה עי' באורי ירמיה כ"ה ושם אמרתי כי ע"כ כנה פה את שמות ה' ית' בכנוי זה יען כי לא רצה לבטא את שמותיו ית' בשלמותם אחר תארי הבוז שכנה בהם את העם ועי"ש עוד . ומה מאד יובן לפי באורי ס' זה כל הכתוב (ב') כי לא שמעה בקול יאשיהו לבער כל הע"ג , ולא לקחה מוסר מן הספר הנמצא אז אשר קרא יאשיהו באזני כל העם למען יקחו מוסר כמוהו , בה' לא בטחה כי ייטיב להם בשובם אליו כאמרם (א' י"ב) לא ייטיב ה' וגו' , אל אלהיה לא קרבה הם אלה שלא באו אז גם לעמוד בברית ה' , כמש"ל (א' ו') אשר לא בקשו את ה' ולא דרשוהו כאשר שלח יאשיהו את השרים ואמר לכו דרשו את ה'. (ה) ה' צדיק בקרבה, דעת המפר' רחוקה מאד לפרש תארים אלה על ה' ית' שהם תארים כוללים ואין בהם ענין מיוחד כלל לענין שהנביא ידבר בו וגם כל הכתוב חלש מאד , אבל לדעתי שם ה' פה הוא שם הקריאה כי אחר שהזכיר הנביא בב' הכתובים הקודמים את מעשיהם הרעים עד להשחית, צעק לבו וקרא אהה ה' ! הלא צדיק גדול זה המלך יאשיהו הוא שוכן בקרבה (אשר כנה אותו בשם זה שתם גם ישעיה (נ"ז א') הצדיק אבד כנודע ועי' באורי שם) אשר כמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב וגו' (מ"ב שם) והנה הוא חושב את אחריו אשר יאותו לצדיק מושל ביראת אלהים , גם מ"ש בבקר בבקר יתן משפטו לאור הוא מ"ש גם ירמיה על יאשיהו ועשה משפט וצדקה וגו' שם כ"ב ט"ו ועכ"ז לא ידעו עושי עולה אלה (שזכר ג' וד') ליבוש מפני מלך כזה במעשיהם הרעים , ויבוא עוד עליהם גם מצד ההפך ויאמר (ו' וז') הנה כמו שלא לקחו מוסר מאהבת וקנאת הטוב שראו ביאשיהו כן גם לא לקחו מוסר מיראת העונש שבא על עושי עולה , כמ"ש (ז) אמרתי אך תיראי אותי ברצותך עונש העמים שזכר (ו) תקחי מוסר מדברי הספר הנמצא , ולא יכרת מעונה פי' א"י כזו ולא תכלת הארץ ברעב והזכיר רק את א"י כי כן יחסה שם חולדה ד' פעמים את כל הרעה העתידה אך אל המקום הזה שהוא א"י עי"ש , וז"א במשוך מלת ולא גם למטה שכן לא יבוא עוד גם כל הרעה אשר פקדתי עליה פי' על הארץ שם בספר הנמצא , כי על דברי ספר יאות מאד הלשון פקדתי כמובן . וכמ"ש חולדה שם הנני מביא רעה וגו' את כל דברי הספר אשר קרא וגו' , אכן המה לא כן עשו לקחת מוסר כ"א השכימו השחיתו וגו' והוא נגד המלך הצדיק שהשכים בבקר בבקר לתת משפטו לאור . ואומר דרך מליצה (ח) לכן כי השכים המלך להוציא לאור ולא הועיל לכם כ"א עוד נהפוך שהשכמתם גם להרע ולהשחית על כן חכו לי גם אני ליום קומי (כביכול משנתי ע"ד וייקץ כישן ה') , והפעל קום יבוא גם סתם על הקימה בבקר משנת הלילה כמו ובקומך ועוד רבים) לעד ולשלל , וע"ד בבקר (בקומו) יאכל עד, וכמו שהם השכימו להשחית איש את רעהו כדרך כל עובדי ע"ג , כן אקום אני לשלול ולשפוך זעמי על כל העמים עובדי ע"ג ואתם עמהם כי מי בהם הדבק בע"ג יותר מכם כאשר הוכיחו מעשיכם עתה בימי יאשיהו , ואומר הטעם כי באש קנאתי תאכל כל הארץ , פי' שעון ע"ג היא לבדה תעיר אש קנאתי , וכמ"ש הרמב"ם כי לא באה קנאה בה' כ"א בעובדי זולתו וכמובן , ואומר עוד כי בעונש זה כבר אועיל להשיב אלי את העמים ואף אתכם, מה שלא הועלתי בעונשים שהבאתי עליהם על עם בארצנו (ו) אבל באספי ובקבצי אותם לשפוך את זעמי על כלם יחדיו אז יכירו יחדיו את כחי וגבורתי וייטיבו דרכם לקרוא בשפה ברורה את שם הוי"ה

וגם בני יהושע בן יהוצדק הכה"ג חטאו בזה (שם י' י"ח). והנה נראה ומובן כי כאשר הוכיחו עזרא ונחמי' וגם הנביאים את הכהנים ע"ז באשר עליהם להורות תורת ה' את העם ואיך נהפוך הוא שיורו המה אותם בחטאם זה שיעשו גם המה כמעשיהם, ובכן הלא יטו הנשים האלה את לבב כל העם לכל תועבותיהן (שם ט' א' וי"ד) וכמו שאמר להם נחמיה (שם י"ג כ"ו) הלא על אלה חטא שלמה מלך ישראל וגו' גם אותו החטיאו הנשים הנכריות, היתה תשובת הכהנים כי נהפוך הוא שלדעתם באשר הם תופשי התורה יחזירו המה את הנשים האלה למוטב ויכניסו אותן תחת כנפי השכינה, ומהם יראו וכן יעשו גם כל העם, וע"ז היה דבר ה' אז אל הנביא הזה שישאל את הכהנים תורה, והיתה השאלה הא' היש כח בקדש להקדיש גם חולין בנגעו בו ויענו הכהנים כדין ויאמרו לא, ושאלם עוד היוכל טמא לטמא את מגעו ויענו ויאמרו כי יטמא מגעו, והנה הוציאו עליהם לאומם את משפטם נגד דעתם הכוזבת, כי הנשים הטמאות תטמאום בתועבותיהן, ולא שיקדישו המה אותנה, ובצדק קרא עליהם הנביא כן העם הזה (אשר נשאו ואשר ישאו עוד נשים נכריות) וכן הגוי הזה לפני פי' הגוי העומדים לפני שהם הכהנים כמ"ש אח"ז וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם, שהם הכהנים העושים שם בבית ה', ובמעשה ידיהם יקריבו שם, והנה את הכהנים עתה בהוציאו עליהם את המשפט טמא הוא בשם הגוי הזה בכדי לכסות על בני יהושע הכה"ג כי לפניו ולעיניו נבא את הדברים האלה, וע"כ גם לא זכר הנביא פה על ספרו לא את החטא מה הוא ולא את שמות החוטאים מי המה ולא את הטענות שהיו ביניהם כפי שטערנוס פה, רק שכתב את דבר ה' אליו שישאלם, ומה ששאלם ומה שענוהו ומה שאמר להם אח"ז והכל בסתום מבלי להבין הדבר על בוריו, ועשה כל זה מפני כבודו של יהושע, וכן עשה גם הנביא זכריה שזכר ביהושע בגדים צואים (שם ג' ג') סתם ולא פירש מה המה, אבל כבר ידוע שכנה בשם זה את עון בניו זה, וכסה עליהם גם הוא מפני כבוד אביהם. אבל אח"ז גלה אותם ואת שמותם ויחוסם ספר עזרא וכן גלה ספר נחמיה בסופו את אחד מבני אלישיב הכה"ג, וזה לאות כי הספרים האלה נכתבו אחרי מות יהושע הכה"ג. והנה טעם ההבדל האמור שבין הקדושה והטומאה הוא מה שכל עצמית הקדושה הוא ענין הפרישות וההתבדלות מכל זולת לרוממות ולמעלה שהוא ענין הצמצום מה שהוא הפך ענין ההתפשטות להקדיש גם את אחרים, והטומאה הוא עצמית ההשתלשלות והירידה מה שהושפל והורד יותר במציאות והוא ההתפשטות מלמעלה למטה, ע"כ דרכה אך להתפשט ולטמא גם את אחרים. וכאשר הוכיח גם סוף ואחרית ענין הנשים האלה, כי לא האנשים השיבו אותן לטוב אבל להפך — עד אשר בניהם שכחו את לשונם הקדושה כמ"ש בנחמיה י"ג ובניהם חצי מדבר אשדודית (ולא זה הוא החטא שידעו לדבר אשדודית שהוא באמת דבר טוב וישר כמו שכל אבותינו מעולם ידעו לדבר תמיד עם כל שרי ומלכי העמים שסביבם כמו שמצאנו כן בכל סה"ק וכן נמצא לרוב גם על חז"ל כנודע, אבל נחמי' בעצמו יפרש את חטאם באמרו) ואינם מכירים לדבר יהודית (פי' וע"כ נדברו אשדודית) וכלשון עם ועם פי' שאינם מכירים לדבר בלשון מולדתם ככל עם ועם בארץ אשר ידברו איש בלשון עמו ומולדתו, וכאלו אמר כי נגרעו בזה מכל העמים כלם. ואתה קורא מבין בוא וראה כמה גדולה המכשלה הזאת אשר עודנה גם תחת ידינו היום, פקח עיניך וראה בס' נחמיה שם ותמצא כי יחשוב שם את כל החטאים אשר מצא אז בעם ועל כלם אמר רק בלשון: וירע לי מאד, ואריבה את הסגנים, ואעיד ביום וגו', ואריבה את חורי יהודה, ואעידה בהם, וראה שמה גם את החטאים מה המה ותמצא גם עון חלול שבת בפרהסיא לדרוך גתות וכדומה, אולם על מה שבניהם שכחו את לשונם הקדושה ע"ז יאמר שם: ואריב עמם, ואקללם, ואכה מהם אנשים, ואמרטם, ואשביעם באלהים, הלא אין זה כ"א שידע מושל צדיק זה כי העון הזה הוא פח ומוקש רב ועצום מכל העונות אשר חשב שם למעלה, ומבלי דעת ברור את לשונו יבואו לבלי לעת ברור גם את תורתנו ואמונתנו, וכדי בזיון וקצף בעיני אלהים ובעיני כל האדם אשר בארץ.

באורים חדשים לספר זכריה

א (ב) צף ה' מסך הכתובים (ב ג ד ה ו) לדעתי כן הוא, הנה על אבותיכם קצף ה' ע"כ אמור אליהם שובו אלי ואשובה אליכם בטרם שאקצוף ואל תהיו גם אתם כאבותיכם אשר

גם

באורים חדשים לס' חגי

א (ב) **לא עת בוא עת בית וגו'**, מצאתי כי לא עת פירושו לא עתה העת כמו לא עת האסף המקנה כי עתה עוד עת המרעה, ואך לפי"ז יש להבין את המאמר הזה, כי גם פירושו הוא לא עתה העת שתבוא אלינו עת בנות בית ה', יען כי עתה היא עת האסיף ועת העבודה בשדות ובכרמים, כי הנביא דבר עליהם בחדש הששי שהוא קרוב לזמן האסיף. וע"ז השיב להם (ג) היש לכם אתם עת לעשות לצרככם מה שגם הוא איננו מעבודת שדה וכרם, והוא לספון את בתיכם לשבת בהם ספונים, (והבית הזה חרב מבלי ספון) כי ראה אותם עושים זאת ושאלם מאין לכם עת עתה לעשות גם זאת, הלא אין זה כ"א שתחושו רק למה שהוא צרכי נפשכם ולא תחושו למה שהבית הזה בית ה' עומד חרב מבלי ספון, ומה מאד יובן בזה עתה מה שיאמר בכל הספר כי בעון עצלותם זו באה המארה בכל מעשיהם בשדה שהוא יען אשר במעשיהם בשדה רצו לכסות על עון עצלותם לבנות בית ה', משא"כ לדעת המפרשים שתשובתם היתה שלא הגיעה ולא באה עוד כלל העת היעודה לעת בנות בית ה', שאין לתשובה זו כל ענין לעונש כזה שע"כ תבוא המארה בתבואות ופרי הארץ. וגם קשה הוא לשמוע שהעם יעיזו לומר להנביא שהם יודעים מתי יגיע זמן בנין בית ה' יותר ממנו, ועוד הלא היה לו להראותם את החשבון הנכון (עי' רש"י) ולא להוכיח דבריו מן המארה שאין לה כל דמיון כלל לבנין בית ה'; והנה באמור להם הנביא (יג) אני אתכם נעורו כלם והחלו במלאכה (יד) כי הבינו במאמר זה כי הוא ה' ית' יהיה בעזרתם שתרוח להם העת ותספיק להם גם לבנות הבית וגם למלאות עבודתם בשדה, משא"כ לדעת רש"י, וכן לדעת המבאר שאין במאמר זה כל מענה נכונה לטענתם עי' בדבריהם ותבין. והנה זה היה בכ"ד אלול (טו), אך

ב (א) בכ"א תשרי שכבר עסו בבנין קרוב לירח ימים וכבר נכר להעם מעוט ערך הבית הזה אל הבית הראשון רפו ידי העם במלאכתם, וע"כ בא דבר ה' עוד הפעם (ב ג ד ה) לחזק אותם שנית במאמר אני אתכם, והוסיף עוד כי הוא עצמו הדבר אשר כרתי וגו' ומה היה הדבר אז: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וז"א גם פה רק במלות שונות: ורוחי עומדת בתוככם שהוא גם פירוש של המאמר אני אתכם והוי"ו של ורוחי נמשך לחבור אל הצווי ועשו שאמר (ד) כמו שבא גם שם בתורה הפעל ושכנתי בוי"ו החבור אל העתיד המצוה ועשו לי מקדש, שהוא וי"ו המסובב, והבן. ואח"ז (ו ז ח ט) יפרש במה יהיה אתם נגד מה שחשבו כי הבית הזה כמוהו כאין, ומלת כי אשר באה ברא"ש הכתוב (ו) היא לטעם וכמסבת למ"ש (ד) ועתה חזק וגו' והבן. (ח) **לי הכסף**, פי' לי הביאו הכסף וכן לי הביאו הזהב והוא נוי אל הגוים שזכר (ז). (ט) **גדול יהיה כבוד וגו'**, ובמה יגדל כי עתה אתן במקום הזה שלום והוא יען כי עתה בבית השני הזה איננה עוד ממלכה לבדה ע"כ עתה לא יהיה לה עוד כל מלחמה עם שכניה כ"א שתחסה בצל מלכים אדירים וזאת ומה גדול ומה נכבד באמת יותר מן השלום, ועי' מיכה ד' ובאורי שם. (יא—יד) **שאל נא את הכהנים תורה**, כבר העיר המבאר על הדחק אשר לפי פירש"י בכתוב זה שפי' אותו כפי הדרש הידוע שהנביא בא לבחון את הכהנים בדיני טומאה וטהרה, ושאל על פי' זה ב' שאלות במקום שיש לשאול עוד הרבה, והאמת כבר ידוע כי במקום אשר הדרש מוזר אל הפשט הוא הו רק אסמכתא שאין לשאול עליו כלל, והוא החזיק ע"כ בדעת הראב"ע והרדי"א שזהו רק משל אבל כל חפץ הנביא היה בזה רק להשיג מפיהם את המענה יטמא למען יוכל לומר אח"ז כן העם הזה וגו' טמא הוא, וכמו שעשה כן גם נתן הנביא לדוד במשל העשיר שרצה רק להשיג את משפטו ע"ז שהוא מ"ם יומת, ולתפוש אותו בזה לומר לו אתה האיש (עי' ש"ב י"ב), והנה על המבאר אשאל ב' שאלות קשות משלו, א) למה שאל אותם עוד השאלה הא' שעליה לא יבוא המענה יטמא שהוא כל חפצו. וה"ב) שגם השאלה הב' היא מענין שאין לו כל דמיון אל הנמשל הכי אם יטמא הלחם שנגע בו טמא נפש על כן גם כל העם הזה טמא הוא, וכן הביא גם הוא משל למשל זה ממשל נתן הנביא שאין כל דמיון ביניהם, כי שם כל המשל כלו הוא דומה למאד אל הנמשל כלו כמובן גם לתשב"ר, עד כי המשפט שאמר דוד על העשיר יהי' בצדק לפי רוב הדמיון הזה גם משפט דוד. ע"כ רואה אנכי כי בב' שאלות אלה בא הנביא להוכיח בהן כי החטאה שנמצאה אז בעת ההיא בעם יהודה גדולה היא עד מאד, והוא מה שנמצא אז כי נשאו נשים נכריות כמו שהתמרמר אז עליהם גם עזרא וגם נחמיה איש בעתו עי' בספריהם, ושם נאמר כי גם הכהנים נכשלו בעון זה (עזרא ט א' ב')

וגם

כפרזות תב"ף (לשון הבאור) ורצונו ככל שאר ערי יהודה הפרזות, וג"כ מטעם זה שהוא מרוב אדם ובהמה, והשכיל לכלול בקצרה גם את ערי יהודה בתוך הנחומים אשר במראה הזה. ומן הכתוב י"ב עד סוף הסי' ישוב מן המראות ויתחיל להנבא בשם ה' צבאות וג"כ עפ"י הסדר הזה האמור, כי משם עד ועם הכתוב י"ג ידבר על הגוים השוללים, וגו' הנני מניף את ידי עליהם והיו שלל וגו' ומן הכתוב י"ד עד סוף הסי' ידבר על ציון וירושלים, והשכיל עוד הפעם לכלול גם שאר ערי ארץ יהודה בנחומים של ירושלים כמו שעשה במראה הב' פה (ח), והוא אמרו (טז) ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש שפי' שאמתי הוא שינחול ה' את ארץ יהודה שתהיה היא או שהיתה היא חלקו על אדמת הקדש, פי' בא"י כלה, יען כי ארץ אפרים ויו"ד השבטים נפרדו אז מעל יהודה הרד עם אל ועם קדושים נאמן, שהם ציון וירושלים ובית ה' וכהניו, וכן בבית שני אח"ז אף שעלו גם רבים מישראל עמם עכ"ז ישבו כלם בארץ יהודה (עי' באורי ירמיה ל"א ט"ו) ע"פ יאמר שגם עתה בגאולת בבל ישוב ה' לנחול את ארץ יהודה ועריה לחלקו בכל א"י שהיא אדמת הקדש או שהיא חלקו מאז כאמור, (ולפי"ז יהיה השם יהודה והשם חלקו שמות המקום כמו השם אדמת והשם ירושלים אשר בכתוב זה משא"כ לדעת המפר'). (ד) כפי איש לא נשא ראשו, הוא משל לקוח מבהמות המנגחות זה"ז בקרניהן, והבהמה שתראה כי היא חלושה מחברתה במלחמה זו ותהיה היא המנוגחת תשפיל את ראשה למטה מראש חברתה בשביל שלא תוכל לנגחה בצוארה או בחזה שהוא במקום חיותה, ואז חברתה מתאמצת בכל כחה לקרים בקרניה את ראשה, וזה מה שאנחנו רואין לפעמים ב' בהמות עומדות זו לנכח זו וראשיהן מושפלות עד לארץ ותדחקנה ברב כח אשה את רעותה בקרניהן המתלכדות אלה באלה, וזה ידוע לכל מבחין במילי דברייתא, וז"א אלה הקרנות אשר זרו את יהודה כפי ובשעור אשר פל איש מיהודה לא נשא עוד את ראשו מפחד נגיחתם, ונגד לא נשא יאמר הנושאים קרן. (יב) אחר כבוד שלחני, השם כבוד לתאר את הפעל שלחני ופי' אחר אשר שלחני אליהם לראשונה בכבוד, רצונו לדבר עמם בדרך כבוד והוא רק להגיד להם כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו שהוא כמו בקשה דרך כבוד שלא יגעו בכם, והמה לא שמעו לדברי כבוד אלה ועודם שוללים אתכם, ע"כ עתה כה אמר ה' צבאות (יג) כי הנני עתה מניף את ידי עליהם פי' מכות ידי ולא עוד דברים ובדרך כבוד, (והוא ע"ד מליצת מיכה (ו' ט') קול ה' לעיר יקרא וגו' שמעו מטה וגו' וכפי באורי שם עי"ש). והנה אחרי אשר הלך חוזה ברוח קדשו עד אשר בא לראות (טז) את ה' ית' נוחל את ארץ יהודה חלקו, ובוחר עוד בירושלים ושוכן בקרבה, התאזר בעוז רוחו ויקרא אל הגוים השוללים אז, עתה (יז) הס כל בשר מפני ה'! כי עתה נעור הוא ממעון קדשו שהוא מירושלים ומציון הר קדשו.

ג (א) והשטן, איננו משל לסנגלס כדעת המבאר בשם הרד"ק שאין לו ענין ליהושע לבדו ואין לו חבור לכתובים שאח"ז כ"א שהוא פשוט השטן הנזכר באיוב שהוא בפמליא של מעלה משל למדת הדין המונעת את מדת הרחמים מעשות חסד וחנינה שהוא חפץ ה' החפץ חסד והוא המזכיר חוב ועון, והבא בשאר ספה"ק בעניני האדם בארץ הוא שם התאר לכל עלם המונע את האדם מעשות חפצו, ועי' בכתובים כי כן הוא, וזה הנזכר פה בין ה' ומלאכיו הוא א"כ מענין הראשון (ויסוד שרש זה הוא שטה כיסוד שרש שטה בנו"ן וה"א המתחלפי' ו וענין שניהם הסרה והוא מובן) שהשטן עומד לפני ה' ומלאכו על ימין יהושע לשטנו מעשות הוהו לכה"ג בבית ה' בעון בניו שלקחו נשים נכריות כפי שבארתי בס' חגי עי"ש. (ב) ויאמר ה' אל השטן, הלא זה אוד מוצל מאש, כן הוא שעור הכתוב הזה, אבל לאשר דבר ה' זה יש לטעות בו כי נאמר ע"ד בקשה מהשטן שע"כ יחוס על יהושע לבל ישטנהו, מה שהוא חלול כבוד ה' שיהיה כמתחנן אל השטן, ע"כ הקדים הנביא כאלו הוא אומר אל השטן כי במאמר זה הבא אליך מאת ה' יגער ה' בך השטן פי' שהוא אומרו אליך בגערה וכופל את המאמר לחזק את הגערה וכלו הוא מאמר מוסגר לפרש מאמר ה' הבא והקדימו לכבוד ה', ועתה ידענו כי גער ה' בשטן לאמור איך יערב לבך להשטין עוד גם על יהושע הלא זה אוד מוצל מאש אשר גם אתה הייתה בשטנתך מעולם, אשר אש זו אכלה את ביתי ואת עירי והרני ועמי ושודד מהאכזר לשרוף גם את האוד המוצל הזה אשר הצלתי אני, ומבאורו זה של הנביא כבר מובן כי מגערת ה' נס השטן מלפני ה', מה שע"כ לא ספר הכתוב עוד מה היה סוף דבר השטן. וידוע כי כל זה הוא רק משל ומליצה היוצאים מעוז התלהבות הדמיון מרוח הקדש אשר כאש בוערת בלבב הנביא, ואומר עוד (ג) ויהושע פי' אבל יהושע היה עוד לבוש בגדים צואים ורצונו אם גם נשתתק השטן הנה החטא עוד נשאר עליו, וקרא חטא זה בכנוי בגדים צואים לכבוד יהושע לומר שאיננו חטא דבוק בנפשו של אדם אשר יכבד ליפטר ממנו אבל הוא רק

גם אליהם קראו הנביאים כן לאמור שובו נא וגו' והם לא שמעו וגו', וקורא ואומר כמצטער אבל אבותיכם איה הם שכבר אבדו בענין רע, וגם הנביאים ההמה כבר אינם כי גם הם לא לעולם יחיו ומתו כמות כל האדם ולו היו שניהם חיים עמנו היום היו הנביאים מעידים על פניהם וגם אבותיכם היו מודים להם כי כדברי כן הוא שהם קראו אליהם והם לא שמעו מה שע"כ קצפתי עליהם והבאתי עליהם את הרעה, אבל רק אח"ז כאשר כבר השיגו דברי עונשי ע"י הנביאים את אבותיכם אז שבו אלי ואמרו והודו כי מאת ה' באה עליהם הרעה באמרם יען כי כן כאשר זמם ה' לעשות לנו כפי' כפי שיעד עונשנו ביד הנביאים, וגם כפי דרכינו ומעללינו הרעים כן עשה אתנו, הנה הוא להורות כי אך נחת ה' היתה זאת לנו, אבל אתם אל תהיו כאבותיכם אלא כ"א שתשובו אלי בטרם אקצוף קצף להביא גם עליכם רעה ותשובו אז אלי. (ח) בין ההדסים אשר במצולה, גם הפשט יורה כענין הדרש, כי הדסים הוא צמח יקר ונעים ומצולה הוא כנוי לבבל כמ"ש (ישעיה מ"ד) האומר לצולה חרבי, ויכנה את גלות יהודה אשר הם במצולת בבל בשם הדסים לעומת הבבליים שהם כערבים הגדלים שם כמ"ש על נהרות בבל וגו' על ערבים בתוכה וגו'. (ט) ואמר מה אלה אדוני, עי' בבאור והוא מובן כי אמר זאת אל מי שהשיב לו ואמר אני אראך מה המה אלה, והוא המלאך הדובר בו. (י) ויען האיש העומד בין ההדסים, כי כשמוע האיש הזה שהמלאך מבטיח אותו להגיד לו מה המה אלה ורשות הוא לגלות זאת להנביא נתן כבוד להמלאך והשיבו הוא תחתיו. (יא) ויענו, מזה נראה כי המלאך הוא אשר שלח את הסוסים לראות את הנעשה בארץ ויהי אך בשובם ובטרם שהשיבו עוד את המלאך דבר, שאל הנביא את המלאך מה המה אלה (ט) והאיש ענהו (י) ואח"ז ענו הם את המלאך עתה על מה ששלח אותם. (יב) עד מתי אתה לא תרחם את ירושלים, הנה תשובת השלוחים (יא) כי כל הארץ יושבת ושוקטת נתנה עוז וכח אל המלאך להתפלל על יהודה וירושלים לאמור הם כל העמים שהיו עובדי אלהים אחרים אז יושבים שקטים על אדמתם למה לא תרחם אתה אל אמת את עמך ואת עירך אשר זעמת, ובזה יובן כפל הכנוי (לא כמ"ש המבאר) וגם זה נכלל בתוך מאמרו שאם גם לפי מעשיהם אין לגאלם הלא תרחמם אתה מגדל ענוותך כי אל רחום אתה. (יג) דברים טובים וגו', הנביא הבין מן הדברים הטובים אשר אמר לו המלאך אח"ז בכתובים הבאים אחר הכתוב הזה עד סוף הסי', כי כל הדברים ההם הם אשר ענה ה' את המלאך על תפלתו (יב) אבל לאשר לא שמע באזנין את מענה ה' אל המלאך ע"כ אמר רק בכלל כי ה' ענהו דברים טובים וגו' והבן. והנה באו הדברים הטובים והנחומים בפי המלאך בג' מענות ובסדר נפלא מאד, תחלה ענה אותו על דבר תשובת השלוחים כי כל הארץ יושבת ושוקטת שהם המה כל העמים שכני א"י אשר הרעו מאד לב"י כנודע, ואך ירושלים וערי יהודה חרבות הנה בזעם ה', והיה המענה ע"ז (יד) כי הדברים האלה העירו רוח קנאה בה' כביכול לקנאות לירושלים ולציון קנאה גדולה על מה שהן חרבות וכל ארצות מחריביה שקטות (וכל קנאה שהיא בשביל האוהב תבוא קשורה בו כלנ"ד) ויאמר עוד מרוב קנאתו זו (טו) כי נגד הקצף אשר קצף על עמו עד כה כמ"ש (ב), יקצוף עתה קצף גדול על השאננים האלה, ואמר שאננים נגד מ"ש השלוחים (יא) ושוקטת, ויאמר גם טעם קצף זה והוא אשר אני קצפתי וגו'. והנה תשובת השלוחים הזאת העירה כן בתחלה רוח קנאה זו גם בלב המלאך עד אשר לא יכול להתאפק עוד והתעורר להתפלל לה' בעד ארצו ועריה (י"ב). וממענה הא' הזה בא להגיד גם מה שדבר לו ה' בדבריו הטובים גם ע"ד תפלתו שהתפלל על ירושלים ועל שאר ערי יהודה, ואמר תחלה מענה ב' (ט"ז) שבתי לירושלים ברחמים וגו', ואח"ז מענה ג' (יז) עוד תפוצנה ערי מטוב, ואלמתם הגיד לו המלאך בלשון כה אמר ה', שרצונו בדברים הטובים והנחומים שענה לי. ע"כ הם דברי המלאך עפ"י הסדר האמור, ובסי' הבא הנביא יתחיל לספר את מראותיו, וג"כ עפ"י הסדר האמור.

ב (א) ואשא עיני וגו', מזה עד ועם הכתוב ד' הוא המראה הא' והוא נגד מאמר השלוחים (א' י"א) כי כל הארץ שוקטת ונגד מה שענה ה' ע"ז ע"י המלאך (שם ט"ו) וקצף גדול וגו' על הגוים השאננים אשר עזרו לרעה אז וכפי באורי שם, אשר כן גם היה המראה הזה (ד) להחריד אותם לידות קרנות הגוים וגו'. ומן הכתוב ה' המתחיל ג"כ ואשא עיני וארא, עד ועם הכתוב י"א הוא המראה הב' הבא נגד תפלת המלאך (שם י"ב) על ירושלים ועל שאר ערי יהודה ונגד מה שענה ה' ע"ז ע"י המלאך (שם ט"ז) שבתי לירושלים וגו', ועוד (שם י"ז) עוד תפוצנה ערי מטוב, אשר כן גם היה המראה הב' הזה (ו) למוד את ירושלים (ואבל המדה הוא נגד מ"ש וקו ינטה על ירושלים) ועוד אח"ז (ח) פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה, אשר פירושו כאלו נכתב

כפרזות

חרד הרבה על מעשה הצדקה יען אך היא לבדה היא כל קיום בית ה' הנבנה עתה, ובלעדה יחרב הבית השני הזה שנית, וזה טעם אמרו לפני יהושע פי' הלא כל מעשה הפיתוח הזה יהיה נכח פני יהושע ולעיניו ע"כ הלא יתבונן על הנרצה בזה. ואמר עוד להעירו ע"ז עוד יותר (י') כי ביום ההוא פי' ביום אשר זרובבל ייסד את הבית שהוא מה שיניח את האבן הראשה הזאת ביסוד פנת הבית שדרך העולם הוא בהוסד בנין כזה לעשותו לעיני כל העם וההמון חוגג אח"ז כל היום כלו כטוב לבם, ויאמר כי ביום ההוא בהוסד בית ה' לעיני כל העם וכשמוע עוד העם את דבר הפיתוח אשר על האבן שהבית הזה יקום אך בסור העון מן הארץ ויחרב בשובו אל הארץ, מה שהיה זה להם תוכחה רבה ועצומה להחזיק בגפנו שהוא החסד והצדקה והאהבה והחמלה והחנינה שבין איש לרעהו, וע"כ עוד היום ההוא בשמחת לבם בחג הוסד בית ה', כבר יקראו אז איש אל רעהו אל תחת גפנו ותאנתו להשתעשע ולעלוז עמו שם יחדיו באהבה ואחוה כפי שדבר הפיתוח הזה הכה שרש אהבת ריעים בלב כל העם.

ד (א) ויעירני כאיש אשר יעור משנתו, בכל מראות הנביא לא בא כלשון הזה, ולפי המבואר למעלה כי כל תוכחות הנביא באו רק על עברם על המצות שבין אל"ח יש לפרש כי ע"כ בראותו בסוף המראה הקודם כי תחזק אהבת רעים בין העם עד שיקראו איש אל רעהו אל תחת גפן וגו' היה ערב ונעים עליו המראה הזה כמתק שנה נעימה, עד שהוכרח המלאך להעירו משנתו זו לראות המראה הבא. וכמ"ש כן גם ירמיה ל"א כ"ו על זאת הקיצותי ואראה ושנתי ערבה לי עי"ש באורי. (ו) זה דבר ה' אל זרובבל, גם כל רמז גם כל דבר אשר ידבר וינהיג לאיש רעיון זולתו הוא יקרא בשם דבור וז"א על המראה שבא להורות על זרובבל זה דבר ה' אל זרובבל. לאמר לא בחיל וגו', פי' אם היה בא אדם לעשות בפעל מה שראית במראה זה, כמה חיל וכח היה צריך לזה, להיות לו מנורה ועצי זית וכלי שמן ולסחוט הזיתים ולזכך אל תוך הכלי ולמלאות שמן כל שבעת הנרות פעם אחר פעם, מה שכל זה נהיה פה כרגע פעם אחת ברוח ה', והוא רמז שכן כל מעשי בנין בית ה' ע"י זרובבל יהיו נעשים לא בחיל וגו'. ותפס הנביא למשל ע"ז את המעשה הראשון בבנין שהוא יריית אבן הראשה וברב כח התלהבות דמיונו פנה אל ההר אשר מתוכו אמרו להוציא את האבן, (כי לבנין קדוש כזה לא רצו לקחת מאבנים אשר על פני השדה פן נעשה בהן כבר איזו שמוש חול) ויקרא אליו (ז) מי אתה הר הגדול הנה לפני זרובבל תהיה כרגע למישור והוציא (עבר מהופך לעתיד) זרובבל מתוך ההר (בהיותו למישור) לעיני כל העם את האבן הראשה, ויאמר כי כן יצליח זרובבל ברוח ה' שיעלה בידו אבן יפה וטובה ורבת החן עד שכל העם יריעו בראותם אותה בתשואות קול גדול חן חן לה להאבן הזאת; ויספר עוד (ח) כי אמר לו ה' כי (י) כמו שידי זרובבל יסדו את הבית הזה בהצלחה רבה כזו למצוא אבן זו בתוך ההר כן ידיו גם תבצענה על נקלה את כל הבנין כלו, ויוסיף עוד (ט) כי גם מי אשר בז אז ליום קטנות בעיניהם הבית הזה (עי' רש"י) ושמחו עתה בראותם את אבן הבדיל ביד זרובבל אשר לא את האבן הבדיל עתה יחזיק ראש הבונים בידו כ"א את החוט שהאבן נקשר בה, והוא בהבנות כבר החומה שאז ישלשל מראש החומה את האבן ע"י החוט למטה עד היסוד לראות אם החומה נבנית על קו ישר ובזה נמשך היטב הכתוב הזה אל הכתוב הקודם אל מש"ש וידיו תבצענה כמובן מאד. והנה בחזקת ציור הדמיון נדמה לו להנביא כי זרובבל עומד כבר על ראש החומה ואבן הבדיל יורד בחוט אשר בידו למטה לארץ ונוגע באבן הראשה אשר ביסוד הבית וגם בשבעת המלות החקוקות המפותחות עליה שכן ומשתי את עון וגו' (ג' ט') כאלו מורה באצבע את שבעת המלות את כל העם אשר מסביב לבנין, וכאלו זרובבל אומר אל העם במעשהו זה: שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ כל הימים אשר יעמוד הבית לראות פן ישוב עוד העון להראות בארץ, וכבאורי שם שם, ובעוז דמיונו קרא הוא בפיו את המאמר המדומה לו כי יוצא הוא מפי זרובבל. והנה עד כה הוליכהו רוח ה' מן המענה אשר ענהו על שאלתו הראשונה ששאלהו על מראה המנורה (ד) ועתה הוא שב לשאול עוד על מה שהוא רואה פה במראה המנורה, והנה הוא שואל על שלש פעמים מספר שנים שהוא רואה והם (י"א וי"ב) שני הזיתים ושתי שבלי הזיתים ושני הצנתרות, ובא המענה ע"ז (יד) כי הזוגות האלה המה רומזים לשני בני היצהר וגו' שהם זרובבל ויהושע ששניהם נמשחו בשמן שהוא היצהר. והנה הרד"ק היטיב להעיר על מה שלא נזכר למעלה (ב' וג') כי ראה גם ב' שבלים וב' צנתרות, והשיב בדוחק, אבל הענין הוא כי על שאלתו הא' אשר שאל על כל מראה המנורה כלה כמ"ש (ד) מה אלה אדוני, ענהו המלאך (ו) כי כל המראה הזה הוא דבר ה' אל זרובבל, ואח"ז פירש

לו

דבק חיצוני כמו הבגד שאפשר לשלחו מעליו וכן יוכלו בניו לשלח את הנשים הנכריות, מה שכן גם היה כמ"ש (ד) הסירו הבגדים וגו' שהוא צווי שישלחו את הנכריות כת"י רש"י ובאור, וכן היה כמ"ש ראה העברתי וגו'. (ה) צניף טהור, הוא הצניף אשר עליו נבא יחזקאל (שם כ"א ל"א ול"ב) הסר המצנפת וגו' זאת לא זאת וגו' עד בוא אשר לו המשפט ונתתיו עי' באורי שם וייטב לך.

(ט) כי הנה האבן, בס' מחקרי לשון (הר"ט, ווילנא) אשר חוברו בו ב' ספרי הרב החכם הנעלה ר' שלמה לעווינזאהן עם הערותי עליהם והם ס' שיחה בעולם הנשמות וס' בית האוסף, שם בהערתי הכ"ב נד 22 באַרתי את הכתוב הזה, אחר אשר סתרתי שם את באורו של המחבר זלה"ה. והנני להעתיקו פה ולשום עליו נוספות וזהו: יפה העיר שם החכם הזה, כי דרך הבונים בנין רב ונכבד לפתח על אבן הפנה מאמר קצר וחד הרומז על תכלית הבנין (כי התכלית היא הסבה הראשית ע"כ לה המשפט לבוא על אבן הראשה) ולדברי המפרשים אין לפיתוח האבן האמור בכתוב כל ענין אל בנין הבית הזה, ע"כ אני מבארו ע"פ דרך באורו שם אבל בהפך מכונתו, הנה ראינו כי גם הנביא הזה ככל שאר הנביאים הרבה להוכיח את העם על עונות שבין אדם לחבירו כמו שרמז להם להלן בכל הסי' ה', על עון הגנבה והשבועת שקר ועל איפת רזון זעומה (מיכה ו' יו"ד) ועל ככר העופרת, וכאשר גם העירם אל המעשים הטובים במה שבין אדם לחברו להלן (ז' ט' ויו"ד) וגם (ח' ט"ז וי"ז), וכאשר אמר שם על האיפה זאת עינם בכל הארץ שפי' שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל (רש"י שם), והשבעים העתיקו זאת עונם בכל הארץ (באור), והנה ראה הנביא (סי' ה') כי שבו העם מעונות אלה כי זה אשר נראה לו האלה יוצאת והאיפה יוצאת עם הככר ושתי הנשים מוליכות אותה לארץ שנער, וזה היה לו תכלית בנין הבית שידבקו העם בה' ובעבודתו ויבטחו בה' אלהיהם ואל ישלחו עוד בעולתה ידיהם, וע"כ הזהירם והעיד בהם כי הנני מפתח פתוחה פי' פתוחה של האבן הזאת שרצונו פתוחה הראוי והנאות לה שהוא להורות תכלית הבית הזה וקיומו (כהוראת ה"א המפיק במלת פתוחה) שהוא ומשתי וגו' כאלו האבן הראשה מדברת ומזהרת ומעידה בעם, כי אך בשוב העון הזה אל הארץ הזאת כקדם אז אמוש אני ממקומי זה (שהוא רמז לחרבן הבית כלו כי לא תמוש אבן הראשה אם לא יהרס הבית כלו) את ועם העון הזה גם יחד ביום אחד פי' ביום שוב העון הלום אצא מן המקום הזה אני והעון (פי' עושי העון) עמי, רצונו כי יחרב הבית ועושי העון יגלו עם עונם, וכל זה נמשך אל האמור פה (ז) אם בדרכי תלך, כידוע שדרכי ה' הם רק הפכי העון הזה, כי המצות שבין אדם למקום הם אך דרכינו ולא דרכיו כמובן מאד, וכפי שפרשו אותם חז"ל מה הוא רחום וכו' מה הוא מלביש ערומים וכו', והפעל מוש נאות מאד אל אבן הראשה המשוקעת בעמקי האדמה כמו תמוש היתד התקועה, ההרים ימושו, גם נעים לדמיון ב' המלות אבן ועון בפי הנביא. ושבעה עינים המה שבעת המלות עצמן אשר במאמר המפותח הזה אשר הנה כעינים ינטו בכל מקומות הארץ לראות ולשור כנמר שוקד על עריהם אם אך ישוב העון לבוא עוד בארץ תמוש כן חיש גם אבן הפינה עם הבית אשר עליה וגם עושי העון עם העון יעלו מן הארץ. והנה בא הכתוב הזה אחר אמרו בכתוב הקודם הנני מביא את עבדי צמח שהוא זרובבל כמ"ש עליו להלן (ו' י"ב) איש צמח שמו ומתחתיו יצמח, וכן אמר עליו ירמיה כ"ג ה' ו' והקמותי לדוד צמח צדיק וגו' ועשה משפט וצדקה בארץ וגו' וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. וכן שם ל"ג ט"ו אצמיח לדוד צמח צדקה ועשה משפט וצדקה בארץ, והנה לפי התארים האלה שנאמרו על זרובבל הננו רואים כי נטה לבו של זרובבל בדרכי ה' שהם חסד משפט וצדקה כאמור למעלה הרבה יותר מיהושע אשר עליו יאמר פה עוד בדרך תנאי אם בדרכי תלך, ובזה יובן עתה היטב המשך שבין כל הכתובים האלה והוא שאחר אשר הסירו מיהושע הבגדים הצואים שהוא עון בניו העיד בו המלאך (ו) שילך גם בדרכי ה' וגו' (ז), והוסיף עוד להעירו ע"ז ע"ד מוסר ותוכחה במ"ש לו (ח) שמע נא יהושע וגו' כי הנני מביא את עבדי צמח, וקרא אותו עבדי וגם בכנויו צמח להזכירו שהוא צמח צדיק וצמח צדקה ואשר יעשה אך משפט וצדקה כאמור שהם דרכי ה' ע"כ הזהר מפניו מאד שתלך גם אתה בדרכי אלה, והוסיף להעירו ע"ז עוד יותר (ט) כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע שפי' נתתי ע"י זרובבל לפני יהושע (באור) (והוא יען כי זרובבל הוציא את האבן הזאת כמו שאבאר להלן ד' ז', והוא גם יסד אותה בפנת הבית כמ"ש שם ט' ידי זרובבל יסדו הבית הזה), הנה יהיו גם על אבן אחת זו שבעה עינים שהם שבעת המלות אשר אפתח עליה שתהיינה מלות אלה הפיתוח שלה כמבואר, אשר המובן בהן הוא שכל קיום הבית יהיה רק כל עוד שלא ישוב העון הזה שהוא ההפך מן החסד המשפט והצדקה שהם דרכי ה', ובזה הגדיל לעורר מאד לבו של יהושע לשקוד ולהיות

חרד

(כ' ה') עי"ש, וז"א במראה ורוח בכנפיהם, ואמר ותשאנה את האיפה בין הארץ וגו' שיש בזה ב' הוראות הנגשה והולכה ושוא למען יראו כל העם כי עון הרשעה יוצא מן הארץ. ואמר עוד (י) בארץ שנער וגו' שהיא בבל כמ"ש דניאל (א' ב'), והמה הכשדים (עי' הקדמה סל"מ בשם בבל) שהיו בימי קדם רק חברת שודדים (עי' באור חבקוק א' ו') וממעשיהם למדו גם בני הגולה את הרשעה באיפה וככר וע"כ גם תושב שמה וז"א על מכונתה כי שם הוא מוצא הרשעה הזאת מימי קדם;

ו (יא) ועשית עטרות ושמת בראש יהושע, כבר רמזתי על באור ענין זה למעלה בבאורי (יחזקאל כ"א ל"א עי"ש) שבא להורות לעם חפץ ה' שתהיה המלוכה קשורה בהאמונה כי אז תצלח המלוכה וכמ"ש אח"ז (י"ב וי"ג) כי איש אשר צמח שמו שהוא זרובבל כמש"ל והוא יבנה היכל ה' והוא ישא הוד והוא ישב וימשול על כסאו ועכ"ז ובכל אלה יהיה גם הכה"ג על כסאו והנה יען כי עצת שלום תהיה בין שניהם, ואומר עוד (יד) כי גם העטרות שהן מענין המלוכה (וכמו שקרא יחזקאל שם את המלוכה בשם העטרה עי"ש בבאורי) גם הנה תהיינה בהיכל ה' בבהמ"ק לרמז שהמלוכה והאמונה למודים יחדיו אשר אך אז תצלחנה שתיהן גם האמונה גם המלוכה עד שגם (טו) רחוקים יבואו לבנות בהיכל ה' שהיא באמת הצלחה היותר גדולה שגם האויב נהפך לאוהב ובזה תדעו כי ה' שלחני, פי' כי עצתי זו הוא דבר ה' כי כל זה יהיה רק אם שמוע תשמעון בקולי זה, ולא כאשר עשו מלכיכם לפנים ההפך מכל אלה שהרימו אך את מלכותם לבדה ואת האמונה השפילו, עי"ש בבאורי ליחזקאל שם.

ז (ה) אמור אל כל עם הארץ ואל הכהנים, אף כי שאלו רק את הכהנים והנביאים צוהו להודיע זאת גם את כל עם הארץ בעבור ידעו כלם מה ה' חפץ מן האדם. הצום צמתוני אני, פי' האם הייתי אני הנפעל מאומה מצומותיכם, הלא זה כמו (ו) אם תאכלו וגו' אשר אתם לבדכם האוכלים מבלי אשר יגיע אלי כל הפעלות מזה כן הוא גם בצומותיכם. (ז) הלא, אחפוץ רק, את הדברים וגו', והנה בהעלותו על לבו את הדברים היקרים ההם התעוררה רוחו להגיד את הדברים ההם גם עתה לבני דורו שאליהם ידבר, ע"כ (ח) גם היה אליו דבר ה' לשנות בדברים ההם למען ינידם הנביא גם עתה לבני דורו לאמור כפי שהוא שונה בהם (ט' וי"ד), ואח"ז (יא) ישוב להשלים ספורו על האבות והוא וימאנו וגו'. (יב) את התורה ואת הדברים, מה שאמר הנביא (ט' וי') הוא קורא בשם תורה ודבר ה', כי הלא המה הם הדברים שיאמר כה אשר שלח וגו' ביד הנביאים הראשונים כבאורי פה (ז ח ט י) והכן, ועי' באורי (ירמיה ט"ז) בהערה שם, ואומר כי על אשר לא שמעו אותם היה קצף גדול וגו' וכן אמר בראש ספרו זה (א' ב') עי' באורי שם, וז"א גם (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע, וע"כ (יד) זריתים כסער בכל הגוים השקטים וארצי נשמה אשר המה הגוים שמו ארץ חמדה זו לשמה ויספר כי אח"ז העיר דבר זה מה שכל הגוים עו"ג אשר שמה זריתי את עמי, הם שקטים ושאננים וארצי לבדה היא שממה, ע"י הגוים האלה, רוח קנאה לקנא לציון ולקצוף גם בחמה על אשר עזרו לרעה ולשוב לציון ולשכון בירושלים כלהלן (ח' א ב ג). כן נמשכו לדעתי סוף דברי הסי' הזה לתחלת דברי הסי' הבא, יען כי בזה ישוו כל הדברים האלה אל דבריו למעלה (א' י"א—ט"ז) כאשר ימצא המתבונן, וגם ב' הכתובים ד' ה' בסי' הבא המה כמו באור דברי הכתוב (יז) שם עוד תפוצנה ערי מטוב. הנה כה חשבתי מתוך דברי הכתובים לחבר ב' הסימנים אשר חלק ביניהם האלון הידוע לסי' אחד, והנה בכתבי זאת פניתי לראות סוף הסימן ח' הבא, ופתאם האיר לעיני שם אות ומופת כי כדעתי זאת כן הוא והמה ב' הכתובים שם (י"ח וי"ט) שבאו לתשובה על השאלה שבאה בתחלת סי' ז' זה, שהיא ע"ד הצומות, שאם גם החל להשיב עליה שם (ה') הנה לא השלים שם להגיד מה יהיה משפט הצומות עתה ולהשיב דבר לשואליו אם לצום עוד אם לחדול, רק שנתגלגל בדברים עד שהגיע למקום ב' הכתובים להלן שם, ופסק את הדין צום הרביעי וגו' יהיה לבית יהודה לששון וגו', ורק האמת והשלום אותם אהבו. ולפי"ז הנה כל סימן ז' י"ן וכל סי' ח' עד אחר ב' הכתובים י"ח וי"ט כמה יחדיו הם ענין אחד שלם כדעתי זו שהוא שאלה ותשובה בדבר הצומות; והנה זו האמת הראתי אלהים ושתים זו ראיתי, והוא שכן גם היה כבר ומלפנים מבואר אצלי להלן, וג"כ מהכרח הבנת הכתובים כי כל יתר הכתובים שם בסי' ח' עד סופו שהם (כ'—כ"ג) המה מחוברים לסי' ט' שהנית האלון, כמו שיראה הקורא את באורי שם שכן הוא האמת, אשר לפי"ז יחלק סי' ח' זה לשני חלקים ויחובר חלקו הא' לסי' שלפניו וחלקו הב' לסימן שלאחריו ותהיה תחלתו מן הכתוב כ', והדבקים כלם מחזקים אלה את אלה ומעידים זה על זה.

לו את מענהו זה בשלשה ענינים רמים ונכבדים שיהיו נעשים כלם ע"י זרובבל והם יסודת הבית באבן הראשה (ז) וגם השלמת הבית כמ"ש וידיו תבצענה (ט), ומעשה אבן הבדיל כי יהיה הוא גם ראש הבונים (אדריכל רש"י), ובשלשתם הנה זכר רק את שם זרובבל לבדו, והנה למען שלא יעיר כל המראה והמענה הזה רוח קנאה בלב יהושע אשר בכחו להטיל גם שנאה בין שני הגדולים האלה העומדים אז בראש כל העם ונגעה הרעה הזאת בכל העם כלו, ע"כ חיש אחרי המאמרים האלה נוספו על המראה ב' השבלים וב' הצנתרות, למען ישאל הנביא על מספר השנים בכל שלש אלה ובא המענה ע"ז אלה שני בני היצהר וגו' להגיד כי בכל שלשת הענינים הרמים והנכבדים אשר זכר פה בפתרון המראה נספח גם יהושע אל זרובבל, וכאשר באמת נשתתף גם יהושע עמו בבנין ובכל דבר כמוכח בס' חגי ובספר עזרא כאשר ימצא שם הקורא הכל ברור, ואין להאריך. וכן האינו כי חפץ ה' היה שיהיה השלום בין שניהם כמ"ש להלן (ו' י"ג) ועצת שלום תהיה בין שניהם.

ה (א) מגלה עפה, לדעתי פירושו מגלה שאותיותיה פורחות מתוכה, כלשון חז"ל אותיות פורחות באויר כתרגום יעופף יפרח, וכן ת"י פה מגלה פרחא, אבל לא המגלה פרחה כ"א האותיות שבה, ואמר מגלה שהוא שם הגליון תחת מה שכתוב בו, כמו שיבואו שמות ארץ עיר ובית תחת היושבים בהם כמו ומלאה נפלה כל הארץ, לא היתה עיר אשר השלימה, ושמחת אתה וביתך, שלא הארץ תפול ולא העיר תשלים ולא הבית ישמח כ"א יושביהם, וכן מצאנו במגלה עצמה שאמר (ירמי' ל"ו) וקראת שהכנוי אל המגלה ופירושו מה שכתוב פה כמש"ש ג"כ וקראת במגלה וגו' את דברי ה' וכן רבים מאד בלשוננו, ועתה יתכן גם אמרו (ג) זאת האלה היוצאת על פני כל הארץ כי על הדברים שהיו כתובים במגלה יתכן לומר זאת האלה יען כי היו כתובים בה ב' אלות מב' עברים אחת על הגנב ואחת על הנשבע לשקר, וכאשר פרחו האותיות מתוכה אמר ע"ז כי האלה יוצאת ע"פ כל הארץ כי כל הגונב אשר אלתו כתובה מעבר מזה (והוא קצור ראוי בלשון) כמוה נקה פי' יצא נקי מחייו ומכל רכושו אשר רכש בגנבותיו, כמוה רצונו כמו זו המגלה שהיתה כתובה מתחלה ועתה נקתה מאותיותיה וכמ"ש (ד) וכלתו ואת עציו ואת אבניו, וכן כל הנשבע מזה וגו' ג"כ כמבואר וכן הפעלים ובאה וכלתו יתכנו יותר על האלה עצמה אבל לא על המגלה כמו ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך וגו', כמו שלא יתכן לומר על המגלה זאת האלה כי לא המגלה היא האלה אבל רק הדברים שבה. ומלת נקה שפירשתי אותה מלשון פלוני יצא נקי כו' איננה לשון חז"ל לבד כמ"ש המבאר כ"א שהוא גם לשון המקרא כמו ונקתה לארץ תשב וכמו ונקה לא ינקה. ועי' רד"ק ואוה"ש. (ו) **זאת האיפה**, כבר בארתי מעט הכתוב הזה ושאחריו למעלה (ג' ט') ואין לי להוסיף פה כ"א התמיהה על המפר' כי לא ראו לפרש ענין ככר העופרת על עון המשקל השקר כמו שהאיפה באה על עון מדות השקר וכמו שבא השם ככר בסה"ק לרוב על המשקל ולא בא אף פעם א' על חתיכה סתם כדעת המבאר ואוה"ש. וכפי שהנביא קורא עוד את הככר הזה בכתוב שאח"ז (ח) בשם אבן שהוא ג"כ כנוי למשקולת כמ"ש לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, וכן אבן שלמה וצדק, וכן אמר (משלי כ') תועבת ה' אבן ואבן, ועוד אמר אבני כיס, ודרך הכתובים להזהיר ולהוכיח תמיד על המדה והמשקל יחדיו בזאח"ז כמ"ש בתורה (דברים כ"ה) לא יהיה לך אבן ואבן וגו' איפה ואיפה וגו' אבן שלמה וצדק, וכן מיכה ו' ואיפת רזון זעומה האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה. וכן משלי כ' אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' וגו', וא"כ מה נכון ומה ישר הוא לפרש גם פה את ככר העופרת לרמז גם על משקולת השקר כמו שהאיפה תרמוז על מדת השקר וכאמור, והאיפה והככר יחדיו יכלאו בקרבם יחדיו את האשה הרשעה, וראה כאלו האשה נלכדה ונכלאה שם, ולמען הראות אותה אל הנביא לדעת מי היא (ז) נשאת הככר מעט מעל פי האיפה ואז התחזקה האשה וישבה כאלו רצתה לנוס, והמלאך (ח) אחר שנראתה כרגע זו אל הנביא והוא אמר לו זאת הרשעה השליך אותה חיש אל תוך האיפה והסגיר אותה באבן העופרת כקדם, ואח"ז (ט) ראה עוד שתים נשים אשר אחר שכבר פתר לו המלאך את מספר השנים למעלה (ג' י"ד) כי המה שני בני היצהר זרובבל ויהושע, לא יבצר זה הפתרון גם פה רק יען שנראתה הרשעה בדמות אשה נראו גם המה בדמות נשים, ולהן כנפים ככנפי החסידה שהיא הפך האשה הרשעה, שהיא החסידה נקראה כן ע"ש חסדה כמ"ש המבארים, וכדחז"ל שעושה חסד עם חברותיה, ורומזות היטב על זרובבל ויהושע אשר באו לגרש את העון שהוא הרשעה מתוך א"י, ולשקוד על מעשה החסד והצדקה וכל מעשיהם יהיו נעשים אך ברוח ה' כמ"ש (ד' ו') ובס' חגי

לביתי מצבה פי' כי עתה אהיה אני החונה לביתי מסביב לשמרו מצבא אויבים ומכל עובר ושב אחר שכל שכני יהודה מסביב נשאים עין לה' לא יתנו המס עוד לכל נוגש לגשת אל ביתי והרי זה כאלו הייתי אני בעצמי החונה סביב לביתי לשמור ולהגן עליו, כמו שיפרש גם בעצמו כי עתה אשר ראיתי פרושה על כל שכני עמי מסביב, הנה זה כמו שראיתי אני בעיני כדרך השומרים הסובבים על הנשמר שלא להסב עיניהם ממנו ורק להביט אליו שלא יקרנו דבר רע. (ט) גילי מאד בת ציון וגו', אמר הראב"ע זאת תחלת הפרשה, כי לפי פי' כל המפר' אין באמת לכתובים הבאים כל חבור כלל למה שקדם, אבל לפי באורי בכל הקודם מחוברים אליו היטיב גם הכתובים הבאים, והוא כי לפי מה שהעירותי למעלה (ח' י"ב) ידבר הנביא בסי' זה המתחיל לדעתי שם כ', על השלום שיהיה בין העמים שכני א"י ובין יהודה עד שגם יכירו את ה' לאלהי האמת כמו שהאריך לדבר ע"ז משם עד הכתוב הזה, ובא הנביא עתה לדבר גם על סבת השלום הזה, והוא יען שכל גאולת בבל היתה רק גאולה רוחנית ואלהית לא גופנית וחלדית, שהוא רק לשוב לירושלים עיר ה' ולבנות שם ביתו ולעבדו שם ולא לנחול מלכות וגדולה ועושר כקדם (עי' יותר מזה בבאורי לס' ירמי' ובחבקוק ג' י"ח ושם) ולפי"ז לא היה דבר מה שיעורר עוד עליהם קנאת שכניהם אז, וכן גם מה שיעיר רוח גאוה רהב והשתררות בלב עם יהודה והעומדים בראשו על העמים שכניהם, ועוד מה שראו העמים שגם גאולתם מבבל לא לקחו להם ביד חזקה בגבורות ובנקם לא ביד ה' ולא בידי אדם, כ"א ברוח נדיבה רחמים וחנינה אשר העיר ה' בלב כרש, ועוד שגם לא יצאו לחופש מלא כ"א שנשארו נכנעים עוד ת"י מלכי פרס, וכל זה הוא מה שהניח רוח העמים מכל שנאה אליהם כי עוד הקריב והשלים את לבבם עמם יום יום, וז"א גילי וגו' כי הנה מלכך זה זרובבל שיבוא לך צדיק ונושע הוא פי' לא הושיעה לו ידו וגבורתו כ"א בצדקתו נתן ה' את חנו בעיני כרש, והוא גם עני מתנהג בענוות ובעטוה כי ירכב על חמור ועיר בן אתונות כנוסע עובר אורח ולא על רכב וסוס אביר כאיש מלחמה וכשר צבא שרוכב בראש חילו, וגם מכל העם (י) אכרית רכב וסוס וזכר אפרים ששבו גם המה עם יהודה (אשר יכנה בשם ירושלים) כאשר זכרתי זה הרבה ואמר עוד ונכרתה קשת מלחמה כי מה להם ולמלחמה עוד, כ"א שידבר אך שלום לגוים, ויאמר כי גם בדרך זה יהיה משלו מים עד ים וגו' כי השלום ידע למשול יותר ממלחמה והוא ע"ד למרבה המשרה ולשלום אין קץ, ויאמר עוד אל כל עם יהודה (יא) הנה גם את שלחתי את אסיריך מכל המקומות אשר נדחו שמה (כמו ששבו אז רבים מן העם גם משאר הארצות לירושלים כאשר כן גם נבאו עליהם הנביאים ירמי' ויחזק' ועוד) בדם בריתך פי' בעבור אשר כרת להעמים ההם בשבתך עמהם שם ברית שלום ואהבה ולבבך היה תמים עמם על שיצאת גם עמהם במלחמתם ושפכת את דמך בעדם לשמור את בריתך עמם, אשר ע"כ בשמעם כי שבו גולי בבל לא"י השיבו גם הם אותך ושלחוך לשלום לשוב שמה, ואולי עשו כן גם גולי בבל (אחר שכבש דריוש את בבל) לצאת עם פרס ומדי במלחמותם עד שנת אחת לכרש, ובזכותם זה שלחם כרש לשוב לארצם; ואמר מבור אין מים בו להגדיל את תומתם ואמונתם שגם אם מושבותיהם שם היו להם כבור שאין בו גם מים להשיב נפשם, עכ"ז שפכו הם דמם כמים, אך לשמור ברית שלומם אתם, והנה הליכות בני עמנו בימי קדם במלחמות העמים אשר נדחו שמה, הוא ידוע למשכילים ואין להאריך. והנה בדברו על אודות בני עמו אשר שבו אז מכל הארצות שנדחו שמה, עלה על לבו כי עוד יש שארית אחת אשר לא שבו אז עוד לא"י והם הנדחים אז בארץ יון (יג) שלא הניחום העמים שם (כמו שתרגם יונתן פה בני עממיא, וכמו שהנביא עצמו יפרש להלן (י' י' וי"א) שכוונתו הוא על מצרים ואשור) לשוב לארצם, וע"כ הסב פתאם את פניו אל שארית עמו זה העצורים עוד שמה ואומר אליהם (יב) שובו לבצרון פי' לסבת כח ותקף אשר אתן לכם (כפירש"י ואוה"ם ולא מטעמם) ורצונו אם לא תוכלו לשוב ברצון העמים שם, אזי תשובו ביד חזקה וקחו אותם אסירי התקוה נגד האסירים שזכר (יא) שהם כבר שלחתים משם ואתם עודכם אסירי תקוה פי' אסירים נקוים אך לישועתי לבד; והנה מה תגדל הפליאה על מה שלא נמצא עוד מי שהתעורר על הפליאה שנמצאה פה בדברי הנביא שידבר בסי' אחד דברים בזא"ז אשר האחרונים יהיו ממש ההפך מן הראשונים, והוא כי עתה זה אמר (י) והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלים ונכרתה קשת מלחמה, וכרגע יאמר (יג) כי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים וגו' וכן כל הכתובים הבאים אח"ז; אבל החלק האחרון מהכתוב הזה שהוא גם היום מגיד משנה אשיב לך, שגם בו לא שמענו עוד כל מובן אמתי, הנה לפי באורי פה הנביא בעצמו במאמרו זה הוא מסיר ומסלק את הפליאה על מה שדבריו פה סותרים זא"ז. וכה יאמר הנה גם היום אשר ביום הזה אגיד לך כי אכרית מכם כל כלי מלחמה ואך שלום יהי' ביניכם ובין העמים שכניכם וגם העמים שנדחתם שמה בימי הבית הראשון ובעת

חרבנו

ח (יב) כי זרע השלום, אחר שאמר (י) כי לפני הימים ההם שלח את כל האדם איש ברעהו שהוא עון הרשעה שזכר לעיל באיפה וככר, וגונב ונשבע לשקר ועושק אלמנה ויתום גר ועני ומחשבת לב כל איש את רעת אחיו, ועתה שבו העם מכל עונות אלה והשטן יצא מן הארץ כמש"ל והשלום והאהבה בין כל העם ע"ז יאמר כי זרע השלום שזרע בארץ יביא שהגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והיא מליצה יפה, שזרעו שלום ויצא פרי הגפן ויבול הארץ, וכן העירם על השלום (ס"ז וי"ט), והנה בסי' ו' דבר על השלום שבין זרובבל ויהושע העומדים בראש כל העם, ובסי' ז' וח' שהניהם עתה לדעתי סי' ו', ידבר על השלום שבין בני העם, ועל החסד והרחמים שבין איש לרעהו וכל יתר המעשים הטובים שהם נאצלי המדות האלה, ומן הכתוב (כ') כה אמר ה' צבאות עוד אשר יבואו עמים וגו' שהוא עתה לדעתי תחלת הסי' ח' ידבר על השלום שיהיה בזמן הבית השני גם בין רבים מן העמים שהם שכני א"י ובין עולי הגולה עד שיכירו גם הם את ה' לאלהי האמת. (כא) אלכה גם אני, לדעתי היא תשובת האחת השנית שזכר, אל האחת הא' האומרת נלכה הלוך וגו'. (כג) בימים ההמה אשר יחזיקו וגו', הקורא יראה כי כל הכתוב הזה הוא רק טפל המאמר מבלי כל נשוא בו, והמבאר נדחק בזה בשם הרד"ק. ואני הנני רואה כי נשואו הוא בכתובים הבאים אח"ז, ומה שהכתוב הסמוך תחלתו הוא משא דבר ה' בארץ חדרך וגו' הוא אשר הטעה את האדון המניח סימני הפרשיות לעשותו לתחלת סימן אחר, כמובן. ומשך הכתובים לדעתי כן הוא: בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים שהם יהיו מכל לשונות הגוים שכני ארץ יהודה לאמור נלכה עמכם (אשר כן גם ילכו עמהם כמ"ש כ' וכ"ב) אז יבוא משא דבר ה' גם בארץ חדרך (שם מקום סמוך לדמשק בעדות ר' יוסי ב"ד עי' רש"י וס' ארץ קדומים) וגם בדמשק תהיה מנוחת דבר ה' שינוח גם שם והוא ע"ד מאמר ישעי' (ט' ז') דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל, שגם הוראת ונפל שם הוא מענין מנוחה והול וחניה, כנודע מאד בשרשים ומפר', כי בבואם תמיד לחלות ולבקש פני ה' בירושלים (כב) הלא ישמעו שם משא דבר ה' ויקבלוהו וישמיעוהו בארצם ובעריהם בשובם לביתם, ע"ד שאמרו גם ישעי' ומיכה והלכו עמים (ובמיכה גוים) רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו' כי מציון וגו' ודבר ה' מירושלים, אבל הנביא הזה בא להשלים את דברו אשר אמר עשרה אנשים שיהיו מכל לשונות הגוים שכני יהודה, והוא הולך וחושב את השכנים האלה עד מלאת לו מספר העשרה שאמר כמו שאבאר, אם שאמר זה המספר בנבואה ובהחלט, אם שתפשו דרך גוזמא כמו מעשרה בנים כדעת הראב"ע; ואמר הטעם למ"ש משא דבר ה' וגו' יען כי לה' תהיה נשואה אז גם עין כל אדם פי' גם עין העמים וגם עין כל שבטי ישראל, (ב') וגם חמת אשר תגבל בה בדמשק, וגם צור וצידון אשר חכמה מאד ובחכמתה לדעתה (ג) בנתה צור מצור לה ותצבר כסף וגו' עד שאמרה בלבה כי אך בחכמתה לבדה עשתה לה כל החיל הזה, אבל (ד) הנה ה' יורישנה וגו' ואז תכיר גם היא כי הוא נתן והוא לקח ותשא גם היא את עינה לה', ואז (ה) תרא גם אשקלון את מפלת צור עפ"י ה' ותירא גם היא ממנו, ותשא גם היא את עינה לה', וכן הוא הולך וחושב כל חמשת ערי פלשתים כדרך הכתוב בכל מקום, רק תחת העיר גת שלא הזכירה בשמה אמר באחרונה (ו) והכרתי גאון פלשתים שהוא העיר גת שהיא היתה העיר הראשה בהן כי היא היתה מושב המלך וע"כ היא נקראת (ש"ב ח' א') בשם מתג האמה העומד נגד גת האמור בדהי"א (י"ח א'), יען שהיא אם ומטרפולין ע"ש רש"י ובאור שם, ועי' ס' ארץ קדומים, בשם אלף ובשם מתג האמה ובהערות שם, וגם שם פירש גאון פלשתים זה על העיר גת, ועל גאון זה הוא אומר (ז) ונשאר גם הוא לאלהינו שגם גת תשא עינה לה', ואמר זה בגת יען שהיא האחרונה מן העשרה שיחשוב פה וע"ד שאמר בראשונה כי לה' עין אדם, ואמר עוד והיה גאון זה שהוא גת כאלוף ביהודה ועקרון כיבוסי אשר לפ"ד כל המפר' אין כל דמיון וערך בין אלוף ובין יבוסי, ומצאתי בס' ארץ קדומים ואחריו בס' ערך מלין כי אלף הנאמר פה (חסר) הוא ג"כ שם עיר והיא נזכרה בנחלת בנימין (יהושע י"ח כ"ח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים ואמר הרד"ק כי צלע והאלף הם ב' ערים כמ"ש (ש"ב כ"א י"ד) בארץ בנימין בצלע (ועל שהם סמוכים זל"ז בהו ע"ד סמיכות) ובזה ימלא מספר י"ד הערים שאמר שם, ולאשר שם בירושלים נגעו ונבלעו גבולות יהודה ובנימין זב"ז, יקרא את הערים שם גם ע"ש יהודה כמו שמנה את העיר יבוסי שהיא ירושלים גם בין ערי יהודה (יהושע ט"ו ס"ג) וז"א פה שהעיר גת שהיא גאון פלשתים יהיה כאלף ביהודה ועקרון תהיה כיבוסי אשר אצל אלף, ופי' לדעתי כמו אלף ויבוסי שלא הורישום בני יהודה ובני בנימין אז כמ"ש יהושע שם ושופטים א', וישבו ביניהם עד שכבשם דוד, ואין ספק שהיו כל הימים האלה נכנעים לה', כן תהיינה עתה גם גת ועקרון נושאים עין לה'. וז"א אח"ז (ח) וחניתי לביתי

צאן ההרגה שעמדים מוכנים אך להרג באין להם כל רועה ע"כ אני מלוך שתמהר לרעות אותם אתה, ויפרש לו מה שקראם צאן ההרגה ויאמר (ה) אשר קוניהן יהרגון ולא יאשימום ועד ע"ז ומוכריהן וגו', ויוסיף עוד לעוררו על מרעה הצאן ויאמר (ו) כי לא אחמול עוד וגו' פי' אם אתה לא תקום לרעותם דע כי אני לא ארעה אותם עוד, ואני עוזב אותם ובזה הנני ממציאם איש ביד רעהו וביד מלכו הרועה האוילי אשר להם וכתתו וגו', והיה אם לא תחיש ותמהר להיות אתה להם לרועה ואבדו כל הצאן בענין רע. ויספר הנביא כי כן גם שמע בקול ה' (ז) וארעה את צאן וגו' ופונה לנכח העם ואומר במאמר מוסגר לכן עניי הצאן הייתי לרועה והוא כמו לכן בסנו"ל וכאן יבוא גם בל"כ כמו ותלדן הצאן. והנה כל מה שראה אח"ז בחזון איך שהוא רעה את הצאן כפי שיספר פה לקמן היה רק משל לכל הימים אשר רעה אותם ה' ית' וגם לשני האופנים שרעה אותם לפיהם, ואיך בשניהם לא מצא בהם נחת כ"א מורת רוח, עד שלא נשאר עוד דבר לעשות עמם כ"א להסיר מעליהם את מלכיהם אלה ומלכותם כיום הזה, ובזה החזון והמשל הוגה רוח הנביא לבלתי יקונן עוד על מה שפסקו מלכיהם בבית שני. וז"א ואקח לי שני מקלות פי' שהם ב' אופני ההנהגה, והם הכהונה והמלוכה מה שקראם יחזקאל בשם מצנפת ועטרה (עי"ש כ"א ל"א ובבאורי שם, וגם בבאורי בס' זה נ' ה' וגם ו' י"א—ט"ו) וז"א לאחד קראתי נעם שהיא הנהגת הכהונה והאמונה אשר לפנים בישראל היתה גם היא המנהגת את העם כנודע, ועל אשר אין בידה שבט מושל הנראה לעיני האדם בחוש ואין כחה רק בפיה ובדרך נעם, ועונשיה אינם באים חיש לרגלי העון, ע"כ קרא לה בשם נעם, ולאחד קראתי חובלים שהיא המלוכה, ויש בחובלים ג' הוראות: ענין ההנהגה והוא שאול מהנהגת האניה אשר מנהיגה נקרא רב החובל גם חובל סתם כמו כל חובלי הים (יחזקאל כ"ז), וענין תחבולה כי בעצה ותחבולה תכון המלוכה, וגם ענין עונש לחוטאים כמו גמלתי לא אחבול (איוב ל"ד ל"א) שפי' סלחתי ולא אענוש. ואומר וארעה את הצאן פי' שרעיתים באלה ב' ההנהגות, אבל מה היה סוף דבר זה, הנה מנהיגיהם הנהגת הכהונה והאמונה שהם העומדים נגד ממשלת ה' בארץ המה בעצמם חטאו והטעו את דרכם זו עד (ח) שהכחדתי מהם את שלשת הרועים בירח אחד והם עלי הכהן השופט ושני בניו, והנביא ידע כי עלי לא מת ביום שנפלו שני בניו במלחמה, ואם גם נאמר שם (ש"א ד') ותשבר מפרקתו וימות דרך הכתוב לדבר כן בכל מקום ובכל ספור לקצר בפרטים, וכן ויאשם בבעל וימות שהוא לאחר זמן, ואם גם מת יום או יומים אחר נפלו (כפי ההרגל) הוא אומר בירח אחד, ולא בשבוע אחד כי בלשוננו לא ימד ולא יספר הזמן כ"א בימים ירחים ושנים ובשבועים של שנים אבל לא בשבועות הימים חוץ מדבר תורה ומצוה בלבד ודו"ק. והנה לאשר הנהגת הכהונה והאמונה היא העומדת בארץ במקום ה' ית', ע"כ ייחס אותה אל ה' כאלו היא הנהגתו ית' וע"כ יאמר הנביא אשר הוא ג"כ שלוחו של ה' כמדבר בעדו ויאמר כי מאז אשר הכחדתי שלשת הרועים קצרה נפשי (פי' החפץ שהיה לי להנהגת כהונתי ואמונתי) בהם (פי' בעם הזה) וגם נפשם בחלה בי שגם המה מאסו אותי ומאסו בהנהגת הכהונה והאמונה כנודע (ש"א ח' עי"ש), וגם (ט) אמרתי אליכם אז כי אני לא אנהיג אתכם עוד ע"י הכהנים תופשי אמונתי ויען כי ידעתי את נפש מלכיכם אשר עתה אחרי שנשבתה אז הנהגת האמונה אך המה ירעו אתכם, שגם כל חפצם היה אך להסיר המצנפת שהוא להשפיל את האמונה בה' (כמ"ש יחזקאל שם שם) ופנו איש לשרירות לבו ולבצעו וארחו לחברה עם העמים שכניהם אז ועבדו את גלוליהם, ואת הצאן לא ידעו גם המה; ע"כ אמרתי הנה עתה המתה תמות והנכחדת וגו', ובכן (י) לקחתי את מקלי נעם ונגדעתיו פי' שפסקה כליל הנהגת האמונה בכם ובזה הפרתי אז את הברית אשר כרתי עם העמים שלא יעלו עליך להרע לך ולהשחיתך (רש"י ובאור) כי אלו חברו מלכיכם את המלוכה אל האמונה בה' לא יכלו אז העמים לנגוע בכם לרעה כמ"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ולהפך נאמר (הושע ח' ג') זנח ישראל טוב אויב ירדפו (עי' באורי שם) ואומר (יא) ותופר ביום ההוא פי' כי בעצם היום ההוא אשר הכחדתי את שלשת הרועים וקצרה נפשי בהם ואומר לא ארעה אתכם (ח' וט') ביום ההוא עצמו הפרתי גם את בריתי זה את כל העמים, וכמ"ש אח"ז (ש"א ד') וילחמו פלשתים וינגף ישראל וגו' ותהי המכה גדולה מאד וגו', ואומר עוד וידעו כן עניי הצאן השומרים אותי פי' המעט המחזיקים עוד באמונתי כי דבר ה' הוא פי' כי אך מה' היתה החדשה הזאת כי באמת לא היתה עוד מפלת העם כזאת במלחמה מעת באו אל הארץ עד היום ההוא, ואתה קורא מבין לך נא וראה בש"א שם ותמצא כי הנביא ירמוז פה אל הזקנים שלומי אמוני ישראל אשר גם במערכת המלחמה הראשונה שם כבר הרגישו בזה ותמהו ואמרו למה נגפנו ה' היום לפני פלשתים, ואמרו היום יען שהרגישו כי ביום ההוא עשה ה' חדשה זאת וכאמור, אף כי בראותם עוד שגם

עלתם

הקבנו ישלחו אתכם מארצם בשלום וברוח נדיבה, עכ"ז הנה העם הזה אשר יחזיק בכם ולא ימלא אחרי ה' ולא יתנדב לשלחכם מארצו בשלום, הנה עליו אעיר מלחמה ועמו לבדו אעשה גם את ההפך מיתר העמים והפך הבטחתי זו למעלה (כי אני ה' לא שניתי וההפכים במעשי באים מצד המקבלים כנודע) וז"א כי גם היום הזה (כאמור) מגיד משנה אשיב לך, פי' אתן לך מבשר שני וגם משונה מן הראשון הזה שאמרתי לך, והוא כי נגד העם הזה דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים, ועוררתי אז את בניך ציון על בניך שהם בארץ יון פי' שיעורר בבני ציון רוח קנאה לקנא את קנאת אחיהם בני ציון שהחזיקו שם בהם לבלתי שלחם, והולך ומספר (י"ד וט"ו) כי ה' בעצמו יראה על בני ציון אלה אשר עורר אותם על אחיהם והלך לפניהם למלחמה ההיא והיה הוא הנלחם להם וגם המגין עליהם. והנה השם משנה הבא לרוב מהוראה האחת אשר בשרש שנה שהוא מענין שניות, יוכל כן לבוא גם מהוראתו השנית שהוא מענין שנוי כמו שבאו גם פעלי הקל מב' ההוראות, מלבד אשר גם בשמות כהן המשנה ומשנה למלך ועוד רבים בכתובים יש בהם ב' ההוראות יחדיו כי המשנה הוא גם משונה וקל במעלה מן המלך ומן הכהן הראש ואינו דומה להם; ויותר עוד כי כבר בארתי בשמות המספר שאין באמת בשרש זה כ"א הוראת השנוי לבד וכל ענין השניות הוא ג"כ רק ענין השנוי, וכמו שהוראת השם אחד הוא התאחות והתיחדות החלקים יחדיו לעשות את העצם השלם הזה (שמ"ק ח"ב צד 237 הערה א') כן הוראת השם שנים הוא מה שהשתנו החלקים שבכל אחד מהם אלה מאלה לעשות עצם שלם אחר וזה הוא שנויו מזולתו, והונח על המספר הראשון שהוא אחר אחד. (טו ויז) **כצאן עמו כי אבני נזר וגו' דגן בחורים**, כאם רחמניה במלאה את בניה האובדים והיא קוראת אותם בכל תארי דמיונים היותר אהובים ורחומים, כן יקרא הנביא את השארית היקרה הזאת במלאו אותם שם בתארי דמיונים כאלה כי המה מעיו להם ויכנה אותם במבחר המינים אשר בשלשת הסוגים שהם חוץ לחי מדבר שהוא האדם, והם הצאן שהם המבחר אשר בכל סוג החי, ואבני נזר שהם המבחר בסוג הדומם, ודגן ותירוש שהם (לחם ויין) המבחר בסוג הצומח, ואמר כי אבני נזר אלה אשר ישבו בנוטה הראש מתנוססות פה עתה על אדמתו של העם המחזיק בו (יג) ומתנוססות הוא מענין וגלגלים בחלוף המוצא, או שהוא מענין נוס ע"ש שהדבר המבריק גלגליו מתנועעים כאלו נסים כה וכה רצוא ושוב. ואמר עוד כי מה טובו ומה יפיו של עמו שזכר (טז) שהוא עם אשר ינובב (בבנין הכבד המוציא) פי' יתן בחורים אשר יזונו כדגן ובתולות ינובב ג"כ כתירוש, והוא ע"ד אשר בנינו כנטיעים וגו' בנותינו כזוית וגו', ומלת כי הבאה בראש המאמרים האלה המה לטעם על המאמר והושיעם ה' וגו'.

י (א) **שאלו מה' מטר**, עתה יצייר לו כח דמיונו כי גם שבו הנדחים האלה לא"י, ורעיון תנובת הדגן והתירוש שהביא אך למשל בסוף הסי' הקודם נהפך לו עתה להיות הוא הנושא לדבר עליו, כי בשובם עתה לארצם הלא המה צריכים להצמיח שדותיהם דגן ותירוש, והנביא קורא אליהם שאלו מה' מטר וגו' כאומר הלא עתה אתם בארצכם ארץ אשר עיני ה' אלהיכם בה, ואין לכם כ"א לשאול כל צרככם ממנו, ובזה בא להזכירם ולהעירם שלא ישובו עוד למעשיהם שעשו בטרם שנדחו מארצם אז, ששאלו צרכיהם מהבלי פתיותם שהם (ב) התרפים והקוסמים וחלומות, אשר על כן גם נסעו ונעו אז מן הארץ כמו צאן אשר ילכו ויענו (יהמו) כי אין להם רועה פי' שלא היה להם רועה נאמן ורועיהם התעום ואומר שע"כ (ג) אך על הרועים חרה אפי וגו' שבהם יכנה את מלכיהם ושריהם שהשחיתו אותם אבל לא על העדר חרה אפו שהיו רק נתעים מן הרועים ויביא לאות ע"ז כי פקד ה' צבאות את עדרו עתה וגו' ומלכיהם לא השיב להם עוד בבית שני, והנה כבואו עתה בגלגול הדברים עוד הפעם לזכרון הפקידה אשר פקד את עדרו מן הארצות אשר נדחו שמה השיבו רעיונו ודמיונו לדבר בעוז רוח קדשו עוד הפעם על דבר המלחמה אשר יצא ממנה בראש הסי' הזה, למען הראותם שגם באין להם עתה מלכיהם (שהיו עושי הרע בעיני ה') עכ"ז נצחו את אויביהם מצרים ואשור והשיבו את כל אחיהם משם ואך בתשועת ה' לבדו כמו שיאריך בזה עד סוף הסי'.

יא (א) **פתח לבנון דלתיך**, ג' הכתובים הראשונים בסי' זה קינה היא אשר יקונן הנביא על מלכי בני עמו אשר נשבתו וחדלו מהיות להם עוד בבית שני, ודבריו בסי' הקודם (ג) על הרועים חרה אפי, המה הביאוהו לזכרון האבדה היקרה הזאת אשר אבדה לעמו, שהיא המלוכה, ואת המון מעיו ונהמת רוחו ישמע הקורא מתוך מרת לבו אשר שפך באמרותיו אלה. והנה הוא עודנו מקונן במר נפשו ודבר ה' בא אליו פתאם בחזון מראה הנבואה ויהס אותו ויאמר רעה את צאן ההרגה ופי' בחזון והנה נא אתה לרעות את הצאן הזה, ולמען יזרז אותו ביותר לרעותם קרא אותם

צאן

לנכח עיניו כן גם היה דבר ה׳ אליו בענין ירבעם כאלו עמד הנביא בעת שנחלקה המלוכה והוא ה׳ יגלה אזנו בנבואם (טז) כי הנה הוא מקים רועה בארץ אשר הנכחדות וגו׳, ובזה הראה כי מלא את דברו אשר אמר (ט) כי כאשר לא ארעה אני אתכם גם באמונה אזי המתה תמות והנכחדת תכחד וגו׳, והנה כבואו להשלים את כל החזון הזה אשר אותו הראהו ה׳ להשקיט את המון מעיו אשר המו בקול נהי וקינה: פתח לבנון דלתיך וגו׳ על מלכי בני עמו אשר שבתו מהיות עוד, השלימו במאמר השוך מהמאמר אשר השלים בו את קינתו שם שהוא: קול יללת הרועים וגו׳ וקרא עתה ואמר (יז) הוי רועי האליל וגו׳ כמודה עתה לה׳ כי לא בצדק התרעם ע״ז, ופי׳ הכתוב הזה לדעתי הוא כי יכלול בו גם מלכי יהודה וגם מלכי ישראל יחדיו וידבר על שניהם יחדיו כאשר באמת הם עם אחד ומלוכה אחת, ויאמר רועי האליל על ירבעם, ויהיה אמרו האליל לכלול בו ב׳ ההוראות מלשון רופאי אליל שפי׳ אל ואין, ומלשון אלילים ע״ש שהיה הרועה והמנהיג בעבודת העגלים שעשה, וכמ״ש ישעיה י׳ כאשר עשיתי לשמרון ולאליליה שהם העגלים כמובן, ועוזבי הצאן יאמר על רחבעם, שבו נאמר (דה״ב י״ב) עזב את תורת ה׳ מה שע״ז אמר אליו שמעיה בשם ה׳ (שם שם) אתם עזבתם אותי ואף אני עזבתי אתכם, והרי זה כאלו הוא עזב אותם, ועוד נאמר בו ויעזוב עצת הזקנים אשר ע״כ נפרדו העם מעליו והמליכו את ירבעם, והנה עזב בזה את הצאן אל רועי האליל. אח״ז יאמר חרב על זרועו של ירבעם מלך ראשון באפרים, ועל עין ימינו של צדקיה מלך אחרון ביהודה, ויפרש דבריו כי כונתו לא חרב ממש אבל זרועו של ירבעם יבוש תיבש כמ״ש (מ״א ד׳) ותיבש ידו וגו׳ ולא יכול להשיבה אליו, ועין ימינו של צדקיה כהה תכהה ע״ש האמור בו ואת עיני צדקיהו עור ואמר עין ימינו אף שעורו את שתי עיניו, יען כי ניקור עין הימין באיש היה בימיהם ובארצותם אות החרפה והבזיון כמ״ש (ש״א כ׳) בנקור לכם כל עין ימין ושמתיה חרפה על כל ישראל.

יב (א) משא דבר ה׳ וגו׳, יפה אמר המבאר כי מכאן עד סוף הספר הוא נבואת ענין אחד והיא נבואה לעתיד, ובזה שהיא רק לעתיד תקל מאד עבודת באורה מנאור הדברים שידבר הנביא או כותב הספר על זמן העבר או ההוה, אשר שם על המבאר להעמיק לחתור ולבוא עד חקר כל מלה וכל מאמר וכל דברי הענין השלם כלו עד שיאותו וגם יחויבו להאמר אז לפי אמתת המציאות שהיתה אז בזמן העבר או ההוה ההוא, כאשר יראה הקורא את עמלי ואת יגיעי בזה בכל באורי במקומות אלה, משא״כ בנבואה עתידה שכל מה שנראה לנו מדברי הנביא בהשקפה ראשונה נוכל להחזיק בו שהוא גם כונת הנביא בהם ונאמין שכן גם יהיה הדבר בעתיד באין דבר מוחה בידינו, ואין לנו כ״א לתת מובנים ישרים למלות ומאמרים שמובנם עודנו נעלם מעט בהשקפה ראשונה, ואך אותה אבקש לעשות בבאור נ׳ הסי׳ הבאים, וגם אבאר איך שענייני הנבואה עד סוף הספר נמשכים זא״ז מה שהמבאר רק הזכיר זאת בכתוב זה כאמור ובמשך באורו לא נמצא מזה דבר, כ״א מ״ש (י״ד א׳). והנה יען שכל הנבואה הזאת היא כלה רק לעתיד ולעתים רחוקות מאד, ע״כ הקדים הנביא א״ע בכתוב זה לחזק לב השומעים להאמין ברוח הנבואה הבאה מאת ה׳ כי סופיה היא גם עד למרחוק מאד, ואמר כי המשא הזה הוא נאום ה׳ אשר הוא נוטה שמים ויוסד ארץ (מראשית הבראם ועד היום כי לולא חפצו בקיומם היו נשבתים כרגע) אשר אין חקר לגבורתו זו וע״כ יש להאמין כי הוא גם יוצר לעתים אשר יחפוץ, רוח אדם בקרבו פי׳ בקרב האדם אשר כבר הוא אדם, והוא מה שתחול ותנח אז עוד גם רוח ה׳ בקרבו כאלו יצר בו עוד רוח חדשה לראות אז את כל העתיד בהוה כמוהו ית׳, או פי׳ שהוא יוצר ומצייר לעתות הרצון את רוח האדם אשר בקרבו כרצונו והוא שלא תהיה עוד רוח אדם כ״א רוח אלהים כמ״ש איש אשר רוח אלהים בו, רוח ה׳ דבר בי. (ב) לכל העמים סביב, פי׳ העמים שכני א״י היושבים מסביב לה, וכמ״ש גם להלן סי׳ י״ד שהם מגרים וכל יתר העמים הסמוכים לא״י כ״כ שיכולים לעלות בכל שנה אליה לחוג שם את חג הסוכות. וגם על יהודה יהיה במצור, פי׳ שתהיה ירושלים סף רעל גם על יהודה אשר יהיה גם הוא במצור על ירושלים שיאספוהו העמים שיעלה גם הוא עמהם להלחם בה ולצור עליה, וענין סף רעל שתהיה שנואה להם כסף רעל. וכאלו היתה כן גם ליהודה בע״כ (כאור). (ד) אפקח את עיני, עד העורון שיאמר אח״ז ועל ועיניו תמקנה (י״ד י״ב). (ה) ואמרו אלופי יהודה בלבם. יספר כי אלופי יהודה יהיה לבם נכנע מאד לפני ה׳ בדעתם שאין להם כל זכות שיעזרם ה׳ וע״כ תהיה כל תקותם שתבוא להם אמלה ותשועה רק בזכות יושבי ירושלים שהוא בישועת ה׳ נבאות אלהיהם של יושבי ירושלים פי׳ שעמה הם זכאים לפניו. ויאמר כי (ו) ביום ההוא שהוא בזכות הכנעתם

עתם שיעצו במה להביא את ארון ברית ה' אל המחנה נהפכה עוד לרעה יותר גדולה כי רבתה אז עוד המכה בשם כהנה וכהנה עי"ש, ומ"ש שם כי אז ידעו והבינו עניי הצאן האלה כי דבר ה' הוא רצונו שהבינו שהוא הוא דבר ה' אשר דבר הוא אל שמואל בשכבו בלילה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים (שם ג' ג') שאמר אליו (שם י"א) הנה אנכי עושה דבר בישראל אשר כל שומעו תצלינה שתי אזניו, והבינו שהוא הוא החדשה אשר נעשתה במלחמה זו וכאמור. ויספר עוד כי (יב) אמר אז אל העם בשם ה' שאם טוב בעיניהם יתנו שכרו פי' יקצבו לו מה וכמה לכל הפחות הם חפצים עוד בהנהגת האמונה שהיא הכהונה, או שאינם חפצים בה כלל שזה אמרו ואם לא חדלו, ויספר כי קצבו לו שכרו שלשים כסף, פי' שהם נותנים אל ממשלת הכהונה והאמונה עליהם רק את משפט ותורת הכהונה הגדולה לבדה ושיהיה לה בכלל שהוא מראשית ממשלתה מאז ועד סופה שלשים כהנים גדולים, ואתה קורא מבין לך נא אל ספר דהי"א ה' ותספור ותמנה שם את הכה"ג אשר הוא חושב שם ממשה ואהרן (כי גם משה שמש בכהונה גדולה בשבעת ימי המלואים (באור בשם תורת כהנים שמות כ"ט י"א) אף כי הוא המחוקק באמונת ה') עד יהוצדק אשר הלך בגולה ותמצא שהם כ"ד במספר, ומשם תלך אל ס' נחמיה י"ב י' ותמצא כי יחשוב שם עוד ששה כה"ג ששמשו בבית שני והם מיהושע בן יהוצדק זה אשר הגלה עד ידוע אביו של שמעון הצדיק, והרי לך שלשים הכסף שנתנו העם לשכר הנהגת האמונה, וזהו מה שאמר לו ה' (יג) השליכהו אל היוצר אדר היקר וגו', והנה השם יוצר יבוא על כל אמן נותן צורה לחומר מלאכתו ולא על כלי חרש לבד כי גם על עץ ומתכות כמו יוצרי פסל, פסלו יוצרו, (וכן הפעל ובמקבות יצרהו) ובא גם על האור גם על הרוח וגם על המחשבה עי' אוה"ש, והכתוב כל כלי יוצר עליך וגו' כלל בו כל חומר מה שהוא, וכמו ויצר אמר ליוצרו שכולל הכל, וע"כ יבוא גם על האמן יוצר אדר יקר אשר יצרהו ויתארהו עפ"י ציורי דמות ותבנית הגוף אשר ילבשנו, והנה המשיל הנהגת הכהונה והאמונה אל אדר יקר, כי ראשית הכרת הכהונה לעינים הוא בהדרת ויקרת שני בגדיהם אף כי הכה"ג כידוע שהם כלם עשוים כדרך הקדש, ויאמר כי השכר אשר נתנו בעד מעשה מלאכת אדר היקר הזה צריכין למוסרו אל האמן היוצר אשר עשה להם את האדר היקר הזה, ומי הוא יוצר ואמן האמונה הלא ה' ית' אבל אמר אל היוצר כאלו הוא אחר, כי יבוש כביכול לקרוא עוד את שמו על האמונה אשר בחלה בה נפש כל העם הזה (ח) והגבילו וצמצמו את גבול ממשלתה שלא תמשול כ"א בבית ה' לבד שהיא ממשלת הכה"ג אשר נתנו לשכרה, וכן גם בוש הוא לומר כי נפשם בחלה בה, אבל יאמר אשר יקרתי אני (הפשטתי עי' באור) מעליהם כפי אשר גם אמר כן למעלה באמת (ח) ותקצר נפשי בהם, ואמר השליכהו כאמן אדם הכועס על שכרו שהמעיט השוכר לתת לו ומשליכו אל תוך כיסו בכעסו, והנביא ימלא אחרי ה' ואומר כי כן עשיתי והשלכתי את השלשים כסף אל בית ה' אל היוצר האמן, ואם ה' אמר לתתו אל היוצר שמשמע לידו הבין הנביא כי לא לה' ית' יתן איש אבל רצון ה' שיתנהו אל ביתו שהוא בית המקדש, ואתה קורא מבין התבונן והשתומם על רוממות רוח הקדש השפוכה על לשון קדשנו בפי נביאיה, וראה כי גם זה השכיל במשלו זה לומר כי ה' צוהו להביא את שכרו הכסף אל האמן היוצר, והוא שמע למצותו והביאו בית ה', ותבוא אל הנמשל ותראה כי טבע הענין כן הוא ונמנע הוא להיות לא כן, כי הלא כל ענין הכה"ג הוא רק במקדש ה', אבל לכבוד ה' אמר במשל כי ה' צוהו לעשות כן, ותהיה זאת המליצה הרביעית בכתוב אחד זה אשר השכיל לדבר דרך כבוד לה' ית'. והנה אחר אשר כלה לדבר על הקורות אותו בהנהגת מקל נועם, בא לספר גם מה שנעשה אח"ז במקל חובלים שהם מנהיגי המלוכה, ואומר כי אחר שפסקה הנהגת הכהונה והאמונה מישראל בהכחידו את עלי ושני בניו והחלה אח"ז הנהגת המלוכה בתוכם בימי שמואל הנביא שמשח את שאול למלך, גם המה מלכיהם חטאו לה' עד שבימי רחבעם כבר ראיתי כי טוב לגדע גם את המקל הזה, והוא מה שנגדע ונגזר את מלכותם לשני גזרים וכמו שיפרש כן בעצמו במ"ש אח"ז להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל שזה היה הסבה הראשית לחרבן שניהם ולהשבתת המלוכה כלה כליל כנודע וכמובן מאד, ונגזרה גזרה זו בימי שלמה בחטאותיו (עי' מ"א י"א) ונעשתה בימי רחבעם שגם בו נאמר (דהי"ב י"ב) ויעש הרע וגו', והנה בהגיעו לענין קריעת המלוכה מבית דוד על י' השבטים, אשר נתנה לירבעם אשר הוא הרע עוד יותר לרעות את הצאן ברעותיו מכל אשר לפניו (מ"א י"ד ט') וחטאתו בעגלי הזהב לא סרה מכל מלכי אפרים אחריו עד גלותם מארצם, יספר כי היתה עליו בחזון זה עוד יד ה' שיצייר לעיני העם עתה ענין המרעה אשר רעה ירבעם את ישראל (טו) ואמר לו לקחת כלי רועה אוילי להיות למשל אל ירבעם, וכמו שכל החזון הזה נראה לו בחזה וכאלו נעשו כל הקורות האלה

לנכח

הוא גם בכל דור יבשר לבוא הקדוש בדור ההוא. רש"י). (ה) עובד אדמה אנכי כי אדם הקנני מנעורי, פי' כי עובד אני את האדמה כעבד העובד את אדוניו יען כי מה שאני אדם מילדותי זה הקנה אותי אל האדמה להיות לה לעבד ולעבדה, כי שמי זה יורה כי לה אני שממנה לוקחתי ועלי לעבוד אותה, והיא מליצה יפה, וגם דבר אמת. ובדברו אל נביאי השקר שיהיו אז לעתיד זכר הנביא את נביאי השקר שבימיו והתלהבה חמת רוחו מזכרון שקריהם וקרא מנהמת לבו (ז) חרב עורי על רועי כמו רועה והיו"ד הוא יו"ד היחס כמו האובני להגיד שאיננו רועה באמת כ"א שהוא מיחס עצמו בשקר להיות מן הרועים, וז"א גם ועל גבר שיאמר שהוא איש עמיתי, פי' כאלהים ועומד תחתיו בארץ, ויאמר כי אחרי שתפוצנה הצאן הגדולות אשיב את ידי לטובה (כת"א) על הצעירים שלא נפתה עוד לבם אל רועי שקר אלה. וישוב לנבואתו על ימי העתיד ג"כ ברעיון זה עצמו שיבער את הצאן הגדולות שכבר נפתה לבם אל רועי השקר ויותיר בארץ רק את הצוערים שלא הורגלו עוד היטב בכזביהם, והנביא ישער ברוח נבואתו (ח) כי יהיו הראשונים פי שנים בכל העם והשניים חלק השלישי בכלם, אבל יען שגם אלה כבר תעו אחריהם מעט יאמר (ט) שגם אותם יצרף ויבחון עוד עד אשר יתפלל (רש"י) ויקרא רק בשם ה', ולא יקרא עוד אל הרועה אשר התאמר כי הוא גבר עמיתו של ה' ית', ואני אענה אותו בכפל הכנוי לחזק הענין פי' אני לבדי אענה אותו מבלעדי אמצעות הרועה, ואני לבדי ובעצמי אומר עמי הוא, וגם הוא יאמר רק ה' הוא אלהי ורועה זולתו לא אדע.

יד (א) **הנה יום בא לה'**, הנביא ישוב עתה להשלים נבואתו זו העתידה ולהגיד מה יהיה סוף דבר ענין המצור הזה והמלחמה הזאת אחרי אשר נטה כמעט מספור ענינה ויצא לדבר על אדות יושבי ירושלים להגיד איך שבקש ה' למצוא דרך ונסבה להשיב אליו את לבם עד שיזכו גם המה כיהודה לתשועתו והאריך בספור זה מן הכתוב ט' סי' י"ב עד סוף סי' י"ג כפי באורי פה ויבוא עתה לספר איך תהיה תשועתם זו ויאמר כי העמים הצרים על ירושלים אשר לא עצרו כח עוד ללחום עליה ולכבוש אותה אחר שנרפה כח ידם מנצחון יהודה עליהם, עד שנשארה ירושלים יושבת תחתיה אבל נצורה עוד במצור (י"ב ו') הנה יבוא עוד יום אשר העמים האלה ישובו להתחזק במה שיאספו מארצותיהם אליהם עוד צבאי צבא וילחמו על ירושלים וילכדוה וישודדוה עד שכבר גם יחלקו ביניהם את שללה, זה שעור ב' הכתובים א' וב' רק שהנביא הקדים את דבר השלל לדבר אסיפת העמים יען שהוא תכלית הטובה למנצחים והכלית הרעה למנוצחים במלחמותם אף כי בימי קדם כנראה מכל סה"ק, מה שיארך זכרם מאד. ויאמר כי אז אחר שכבר שבו יושבי ירושלים אל ה' כפי כל אשר האריך הנביא לספר בסימנים הקודמים ואחר שגם יהיה נצחון העמים ומעשי הנקמה אשר יעשו בירושלים כפי שנבא פה, יעור ויתעורר רוח קנאה בה' לקנא לירושלים עירו (ג) ויצא ה' בעצמו ונלחם וגו'. ויספר איך ילחם בשם ה' ויאמר (ד) כי יעמדו רגליו על הר הזיתים שהוא מקדם לירושלים יען כי לרוח זה יצא חצי העיר בגולה (ג) ואז יצא רעש גדול מקרב ומתוך ההר הזה מנקודת אמצעיתו והבקיע יתפשט מנקודה זו על פני כל ארכו שהוא למזרח ולמערב שז"א מזרחה וימה ויחלק את ההר לב' חצאין שהם חצי הצפוני וחצי הדרומי, ויאמר כי ימושו כל חצי זה מזה וירחקו איש מרעהו עד שיהיה חריץ הבקיע לגיא רחב, ויאמר (ה) ונסתם פי' אתם אשר יצאתם בגולה מירושלים ג"כ לנגד מזרחה ולא הרחקתם עוד הרבה מן העיר וע"כ הלא תרגז הארץ גם מתחת רגליכם במקום עמדכם אז שם, אזי תנוסו אז מיד העמים המוליכים אתכם בגולה לאחור לירושלים ותנוסו אליה לדרך הגיא אשר בין שני הרי אלה וקרא אותו גיא הרי כי הגי וגם מה שההר היה עתה לשני הרים המה מעשה ה' אשר עשה עתה למעלה מן הטבע ומתיחסים לו ית', ויבאר דבריו איך שיוכלו לנוס ממקום עמדם לדרך הגיא הזה ויאמר שהוא יען שיגיע גיא הרי זה עד אצל שהוא המקום אשר הגיעו ועמדו שם הגולים אז, ויאמר כי תהיה מנוסתכם זו מפני הרעש אשר יהיה אז בתוך ההר ויתפשט גם עד מקום עמדכם שם, כמו שנסתם אז מהעיר ירושלים מפני הרעש אשר פרץ לצאת בתוך המקדש כבוא עוזיהו להקטיר על מזבח הקטרת, כי כן הוא טבע הרעש להרגיז גם את הארץ אשר מסביב למקום צאתו משם, ויאמר כי בהגיעכם בתוך הגיא הזה אשר ה' הוא עומד עליו מלמעלה (ד) אז יבוא ה' אלהי מהר הזיתים לירושלים וכל קדושים עמו שהם הגולים אשר נסו אליו, וקראם קדושים יען שהמה החצי מן השלישית שנשארו בירושלים ונצרפו כצרף בכסף ונבחנו כזהב הקוראים עתה בשם ה' והאומרים ה' אלהי (י"ג ח' ט'), שיצאו עתה בגולה (ב). מזה הנביא הולך ומספר את יתר הקורות אשר תבואנה לרוב לרגלי הרעש כאשר רמזתי על המעט מהם בבאורי על עמוס (ח' ג'), ויאמר (ו) כי ביום ההוא לא יהיה אור יקרות ולא אור קפאון כלו כ"א אור וחשך מעורבים (שהוא מתקרי

זו לפני (ע"ד יען כי נכנע אחאב לפני), אשים את אלופי יהודה ככיור אש בעצים וגו' פי' שיהיה זה מה שלקחו העמים שכני א"י אלא את יהודה ביניהם למלחמה זו כאלו היו משימים כיור אש בין העצים וכאלו נתנו לפיד בתוך העמיר כי כן יאכלו ויבערו בני יהודה על ימינם ועל שמאלם וגו', וע"כ תשאר ירושלים יושבת עוד תחתיה בשלום, כי ממלחמת יהודה אשר תאכלם כאש מחוץ לא יוכלו עוד להלחם עוד על ירושלים, ויאמר עוד (ז) כי גם בזכות ענותם זו שהחזיקו עצמם נופלים מיושבי ירושלים יהיה להם ההפך שיושיע ה' אותם בראשונה לפני שיושיע את יושבי ירושלים למען שלא תגדל עליהם תפארת יושב ירושלים כאשר חשבו בלבבם. ואמר אהלי כי כן דרך הגרים על העיר לחנות באהלים. ויאמר כי אם גם שלא יושיע ה' עוד ביום ההוא את יושבי ירושלים מיד העמים הגרים עליהם עכ"ז הלא לפחות (ח) יגן ה' בעדם ביום ההוא שלא ירעו להם האויבים כאמיר (ו) מטעם שבארתי שם, והנביא ירחיב פה עוד יותר טעם זה עלמו ויאמר כי יען שנגברה יד יהודה על העמים מחוץ כבר יפחדו מאד ללחום עם בני ירושלים באשר כבר שמעו מפי יהודה כי יושבי ירושלים רצויים עוד יותר מהם בעיני ה' כאמור (ה), וע"כ יהיה גם כל הנכשל בהם פי' החלוש כמו ונכשלים אזרו חיל שהוא כמו ונחשלים (או"ה"ש) כמו חבל וכבל וחשל הפוך מן חלש וע"כ יבוא כשל לרוב על חלישות וכמו הכשיל כחי כשל כח הסבל ודומיהם, ובי"ת בהם סוא כמו היפה בנשים ופירושו שהיותר חלש בהם יהיה בעיני העמים כדויד שיראו כמו מפניו שיראו אז מפני דוד שהיה עזוז וגבור מלחמה, ובית דויד עצמם יהיו בעיניהם כמלאך ה' אשר הלך לפני ישראל במלחמות יהושע כמ"ש (יהושע ה' יג—טו), ויאמר עוד כי (ט) ביום ההוא אבקש להשמיד וגו', והנה רש"י פי' על מלת אבקש ב' פי' א' דרך פשט והב' דרש חז"ל אבל גם פשוטו איננו פשוט, והנה מה שאבקש למצוא את המשך אשר בין ג' הפסי' האלה כאמור למעלה הוא אשר הורני את הפסוק האמתי בכתוב זה, וכה יאמר ה' נמשך למ"ש (ח) כי אך יגן בעד יושב ירושלים שלא ירעו לו האויבים, אבל אין להם עוד זכות שגם יושיעם מאויביהם אלה הגרים עליהם בחוץ מסביב לירושלים, אבל אני ה' אבקש איך לזכותם עד שיהיו ראוים גם להושיעם מצריהם אלה, והוא (י) שאשפוך עליהם רוח חן ותחנונים פי' שיתחננו אלי עד שישאו חן וחסד לפני, והוא שיביטו אלי כמצפים לתשועתי ולנקמתי על מה שכבר דקרו הגרים עליהם רבים מהם בראשית בואם, אם בהלחמם עליהם, ואם בהשיגם את מי שיצא מן העיר וכדומה, והפעל הביטו לצפית תקוה הוא כמו הביטו אליו ונהרו, הביטו ארחות תימא, והוא נרדף שם עם הליכות שבא קוו למו, וכן מכום מבטם וכן בס' זה (ט' ה') כי הובים מבטה. והנה מובן הוא כי רצונו שיביטו אליו בבכי ובתחנונים שזכר וכמו שיאמר וספדו עליו כמספד על היחיד וגו' ואמר עליו, שכל משפחה תספוד על מי שנדקר ממנה, כמ"ש אח"ז (יב—יד). והנה זו היתה התחבולה האלהית מה שבקש ומצא לזכות את יושבי ירושלים להושיעם מן העמים הגרים על ירושלים שלא יגורו עוד עליה, והוא במה שספך עליהם רוח חן ותחנונים ונכנעו לפני ה' והחלו עתה לצפות ולקוות לתשועת ה' כאמור, כי בטרם ששפך עליהם את הרוח הזה היו בוטחים בדברי נביאי השקר ובעצביהם אשר נבאו להם שלום שלום כפי שאבאר לפי דברי הנביא בסי' י"ג הבא, ובטחונם זה היתה גאותם ותפארתם אשר גדלה על יהודה (ז), אבל בהכנעם עתה לפני ה' והכירו כי אך שקר נבאו להם נביאיהם ועצביהם (י"ג ב') כי בני יהודה נלחו את שמיים והם נשארו עוד במצור וישאו לפני ה' מספד ונהי על הנדקרים במשפחותיהם יעירו בזה רחמי ה' עליהם לקנא את קנאתם מן הגרים עליהם עד אשר ה' בעצמו ילחם להם עם העמים האלה כמ"ש להלן (י"ד ג), וז"א בסי' הבא:

י"ג (א) ביום ההוא יהיה מקור נפתח וגו', פי' מה ששפך עליהם ה' רוח חן ותחנונים להתחנן לפניו ולהביט אליו לתשועתם מן העמים שכניהם הגרים על ירושלים, יהיה זה הרוח מקור נפתח להם גם למי חטאת ולמי נדה (ע"ד משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורים, באור), שיטהרו א"ע (ב) מרוח הטומאה (נגד רוח חן בעיני ה') ומעצביהם ומנביאי השקר שנבאו להם שלום, בראותם כי נמשכו ימי המצור ימים רבים ואין שלום, עד אשר אם (ג) יזיד איש עוד מנביאיהם אלה להנבא להם בשקר על השלום, ואמרו לו אביו ואמו שבטבעם לרחם עליו יותר מכל האדם זולתם באשר שמה יולדיו, לא תחי' וגו', וגם (ד) הנביאים עצמם כבר יבושו איש מחזיונו אשר הגיד להעם כבר בהנבאותו אז על השלום אחרי שגלה כחשם במשך ימי המצור עד כה ואין שלום עד שגם יבושו אף ללבוש עוד אדרת שער למען יוכל לכחש כפי שההמון יראו אך לעינים הרואות אך לחיצוניות, (ותפש הנביא אדרת שער יען שבימיהם היה זה לבוש הנביאים כנודע מאליהו וכן

הוא

מה שגם מצות סכה לישראל היא ג"כ לזכרון כזה כמ"ש בתורה למען ידעו וגו' כי בסכות הושבתי וגו' . ובשבתם שם בסכות ישתחוו גם לה' נבאות בירושלים . (יז) ולא עליהם יהיה הגשם, וי"ו ולא שמושו כמו למען שתבוא על הסבה התכליתית, וכמו ירחצו מים ולא ימותו ועוד רבים מאד, וכן פי' פה שלא יעלו למען שלא ירד עליהם הגשם בשבתם בסכות בימי החג שהם ימות הגשמים וסכותיהם מחוץ לעיר שאין שם גם בית לבוא שם מפני הגשם . ויוסיף עוד (יח) שאם גם מצרים לא תעלה שהם יראים עוד יותר מכל שאר העמים מרדת הגשם עליהם בשבתם שבעת ימים בסכות יען שלא הורגלו מעודם שיהיו רטובים מן הגשם באשר לא ירד הגשם בארצם כי הנילוס הוא משקה שדותיהם, ועל כלם יחדיו אשר לא יעלו למען לא עליהם יהיה הגשם, יאמר : ולא עליהם תהיה המגפה בלשון שאלה ותמיהה, והוי"ו הוא כמו אם וכמו ומית והלכת אל הבלים ועוד רבים, וכאלו אמר אם לא עליהם תהיה המגפה," רק שהשכיל להגיד את תשאם ואת עונשם בלשון אחד וכאלו אמר אם לא ירצו שיהיה עליהם הגשם אזי תהיה עליהם המגפה, ומ"ש במצרים ולא תעלה ולא באה בכפל לשון הוא ע"ד לא זו אף זו ופי' לא לבד שלא תעלה מארצה אבל אם גם תעלה מארצה רק שלא באה לירושלים כי שבה ממהלכה בדרך למצרים מפני הגשם יהיה עליה ג"כ עונש המגפה . ואמר זאת רק במצרים ולא בשאר העמים בכתוב הקודם כי רק היא לבדה יתכן שתשוב לארצה גם בהיותה כבר בדרך מפני יראתה את הגשמים יותר מכלם מטעם האמור . ומ"ש משפחת מצרים וכן אמר (יז) משפחות הארץ, ולא אמר כן למעלה (י"ב ב' וי"ד ב') יען כי פה ידבר רק על הנותרים מן המלחמה והמגפה ושבו לארצם, כי רק עליהם לעלות בכל שנה לירושלים ולא על כל העם כלו . (כ) ביום ההוא, הנביא התפץ בשלום כל האדם יחדיו הוא בא להשלים ספרו בבשורת השלום אשר יהיה אז בין העמים ובין יושבי ירושלים אשר עד כה ספר את דברי המלחמות שהיו ביניהם ואת הצרות אשר עברו עליהם מזה לזה, ואומר כי מאהבת העמים את יושבי ירושלים יתדתו ויפתחו על מצלות הסוסים אשר ישעו עליהם לירושלים לחוג את חג הסכות את המלות קדש לה' למען יהיה זה לישראל לכבוד ולתפארת, וגם יתנדבו סירות זהב וכסף לבית ה' לדשן את הדשן (רש"י) למען יהיו גם הם כמזרקים שלפני המזבח, זה הוא אשר חשב הנביא לשלום וריעות מצד העמים לישראל ובכתוב (כ"א) יחשוב גם את שלום וריעות אשר מצד ישראל להעמים והוא מה שיתנדבו כל יושבי ירושלים וכל ארץ יהודה להשאיל לכל העמים האלה אשר יבואו שנה שנה לחוג בירושלים את חג הסכות את סירותיהם והעמים יהיו נוכחים (איבערצייגט) כל כך באהבת ישראל אותם עד שיבואו לביתם ולקחו בעצמם מהם את הסירות מבלי שיצטרכו לשאול מהם רק כאדם המשתמש בכלים שלו, ובשלו בהם את זבחיהם וכאלו היו כל סירותיהם קדש לה' ר"ל כלי בהמ"ק אשר המה לזכות כל הבאים שמה לזבוח לה', והנה נולא השלום והאהבה אשר ביניהם להיות כליהם נתונים נתונים לרצון ולאות נפשם של כל האורחים מן העמים, כמה סוחרים וכנענים מוכרי סירות היו נאספים שמה אז בימי החג בהקבץ עמים יחדיו לעבוד את ה' בכל ימי החג, אבל באהבה ואחוה כזו לא יבוא עוד אף כנעני אחד בבית ה' נבאות בעת ההיא .

וזאת אשר לתלמידי המשכיל השלם כמהו' יהושע שטיינבערג נ"י, דברי חן ׳

עפ"י הנראה לנו מספרי חגי וזכרי', היה מגמת פני הנביאים הקדושים האלה להרים קרן אמונת עם קדש, לנקותה מכל שמץ ודפי אשר נספחו אליה בימי גלותם על אדמת נכר ולהכין אותה על טהרת הקדש . כי רבים מבני ישראל, כעם ככהן, התחתנו בבנות העמים בארץ פרס, אשר הטו את לבבם לאליליהן ולתועבותיהן . הלא זה אשר ענה חגי את הכהנים בשאלו אותם תורה ויוכח להם כי כאשר כשל כח הקדש להאציל מקדושתו על החול אבל נקל לטומאה לטמא את הקדש גם בנגיעה קלה, כן העם הזה וכן הגוי הזה כו' וכמו שהשכיל לבאר מורי הרב האד"ם הגדול יצ"ו למעלה בבא"ח (חגי ב' יא—יד) וגם הנביא נחמיה הוכיחם ע"ז העון בתוכחת מגולה, באמרו (נחמי' י"ג כו) : הלא על אלה חטא שלמה וגו' גם אותו החטיאו הנשים הנכריות, ובס' מלכים (א' יד) מפורש כי הטו את לבבו לאלילי תועבותיהן . — ושני הנביאים האלה (חגי וזכרי') סרימו את יהושע הכה"ג ואת זרובבל הפחה, את הראשון לשרת בקדש, ואת השני למושל לדיק . והנה הפרסיים המה משתחוים ומתפללים אל האש באשר היא להם סמל ארמוזד אלהי האור והטוב (הורמיז בדחז"ל), ובנגד האליל הזה נלב לשטן אהריאמן אלהי החשך והרע (אהורמין בדחז"ל) אשר כל עמלו הוא להדיח את לבות בני האדם מאחרי אלהי האור ולהתעם בתהו לא דרך . והוא השטן אשר ראה זכריה במחזה עומד על ימין יהושע לשטנו : שאם אמנם דבק

יהושע

הרעש (עי' ש' מ"ע מאמר קול אלהים) , וכמו שהנביא יפאר זאת אח"ז (ז) באמרו לא יום ולא לילה , ויקרות הוא מלשון וירח יקר הולך (איוב ל"א כ"ו) ויאמר (ז) כי יהיה היום ההוא בעיני האדם יום אחד ומיוחד שלא ראו עוד יום קודר כמוהו מימיהם , וע"כ הוא יודע בארץ לה' אלהינו כ"א מעשה ה' כי נורא הוא יען שכל היום כלו יהיה לא יום ולא לילה ולעת ערב יטהר האויר ויהיה אור מה שהוא הפך בטבע כל יום . ויאמר עוד (ח) כי ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים פי' שיצאו אז אל המציאות אחר שלא היו שם מעולם , וגם הוא ממקרי הרעש כנודע (עי' באורי עמוס שם) אבל גם זה יהיה ע"ד פלא שהמים היוצאים ממקום אחד יחצו ללכת לשתי פאות מתנגדות חציה לים המלח מזרחה וחציה לים המערבי , ויאמר כי ע"כ בראות כל האדם אז כי ה' אלהי ירושלים עושה שם נפלאות בכל מוסדי ארץ שהם אדמת הר הזיתים וברוח ואויר ואור היום וגם במים , יכירו כלם כי (ט) אך הוא המלך (המנהיג עי' באורי ש"א ח' על השם מלך וכן בספרי כליל יופי) על כל הארץ , ואך הוא ושמו אחד פי' הוא לבדו הוא המלך המנהיג כל (עי' ספרי זה) , ויאמר עוד שגם עוד זה יהיה אז מה שהוא ג"כ ממקרי הרעש והוא מה שהרים יהפכו לעמקים וכן להפך והוא אמרו (י) יסוב כל הארץ אשר מן גבע עד לרמון שהוא מקום הרים והיה למישור כערבה וכן להפך וראמה (הארץ שזכר) במקום שהיתה שפלה והיא השפלה אשר בנחלת יהודה (עי' יהושע ט"ו) , ועל המקומות הישרים אשר בארץ יאמר וישבה (הארץ שזכר) תחתיה פי' במקום שהיתה שם , ועל כי המקרים האלה שיאמר בכתוב זה המה כפי שיקרו כן גם בכל הרעשים מבלי שיספר בם דבר מה שיהיה למעלה מן הטבע ע"כ אמר את הכתוב הזה אחר הכתוב (ט) והיה ה' למלך וגו' אשר זה יהיה אך המסובב מנפלאות ה' אשר יעשה אז למעלה מהטבע כמו שבארתיו . ויאמר עוד (יא) וישבו בה וחרם לא יהיה עוד פי' החרם והשממה אשר בא אז אחר הרעש כדרכו לא יהיה עוד יען כי חיש יתישבו אז בירושלים הרבה מן העם כאשר נבאו ע"ז גם נביאים רבים . מזה ילך ויבוא אל עוד מקרה רע אשר יבוא ג"כ לרגלי הרעש והוא אמרו (יב) וזאת תהיה המגפה פי' והמגפה אשר דרכה לבוא אחר הרעש מן האידים הרעים אשר נקבצו בבטן הארץ ויקרעו ויבקעו את פני האדמה ויצאו ברוגז קול רעש ורעם וישחיתו גם את נשמת רוח האדם עד מות , כנודע כבר ולאמור גם בס' מ"ע שם , המגפה הזאת תהיה ביום ההוא כזאת וכזאת אשר יגיד פה והוא המק בשרו וגו' , ולולא באורי זה כי הנביא הולך וחושב פה את כל תולדות הרעש אשר זכר (ד' וה') , לא אבין מה שלא תמהו המפרשים על הלשון התמוה הזה : וזאת תהיה המגפה אשר יגוף וגו' שבא להגיד איך שתהיה המגפה מבלי אשר הזכיר תחלה כלל כי תהיה אז מגפה משא"כ לבאורי ; ויאמר (יג) שתהיה אז בהם גם מהומת ה' עד שלא יכיר איש את רעהו כי הוא מבני עמו וע"כ יחזיק איש ביד רעהו לתפשו (ויד כמו ביד או כמו התזיקך חיל) כי יחשבנו לאיש מישראל בני מלחמתם , וגם המוחזק לא יכיר את מחזיקו שיאמר לו הרפני כי הלא רעך אני , אבל גם הוא יחשבנו לאיש מלחמתו והתחזק עליו עד שתעלה ידו הנתפשה על יד רעהו שתופשהו והוא שיוציאנה מתוך ידו ותעלה עוד על יד תופשו להכותו או לתפשו כאשר עשה לו , ואמר ועלתה להראות ההפך כי היד שהחזיקו בה והיתה תפושה עתה היא העולה . ויאמר (יד) ויען שגם יהודה תלחם אז בירושלים כמ"ש (י"ב ב') ויהיה גם הוא שם במחנה אשר היתה מחוץ לעיר ע"כ מה יעשה יהודה בראותו כי היתה המהומה בהם הלא אך יאסוף חיל זהב וכסף ובגדים אשר להעמים האלה החונים סביב לירושלים , ויאמר עוד (טו) וכן תהיה מגפת הסוס וגו' פי' אף כי בדרך טבע הדבר הבא על בני אדם שלא יזיק לבע"ח וכן להפך כנודע זה מן הנסיון וגם מסה"ק , אבל המגפה ההיא תזיק לב' המינים לאדם ולבע"ח כאחד , אחר כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד להם בסימני המחלה אשר בה ימותו במגפה ההיא , הנה זה לאות כי ארס אחד הוא אשר יהיה אז בתוך האויר אשר בכחו להמית אדם ובהמה יחדיו ולא שיש בו שני מיני ארס להמית כל מין במינו שא"כ היו גם סימני המחלה שונים זה מזה והוא מה שהנביא כופל את הדמיון ביניהם גם בסוף הכתוב ואומר כמגפה הזאת , שהוא המק הבשר והעינים והלשון . (טז) ולחג את חג הסכות , אמר הרד"ק לפי שבאותו זמן תהיה המלחמה כו' , ויבואו כל שנה לזכרון אותו היום , והוא רק השערה שאין לה אף זכר מעט בכתוב , ועוד למה יחוגו עוד גם את החג מה שאין זה מצותם כלל ועוד בזה דחוקים ולא אאריך . אבל לדעתי רצונו רק שיבואו אל המקום שהיו שם אהליהם בכל ימי המצור שהוא מסביב לעיר ירושלים (כמש"ל י"ב ז' אהלי יהודה) ויהיה זה בחג הסכות למען שיעשו גם הם להם סכות בעת שישראל עושין ויהיה זה להם לזכרון כי בסכות כאלה ישבו אז ימים רבים במקום הזה לצור על עיר ה' זו עד שמתו בהם רבים במגפה , ואך המה לבדם הותירם ה' לחיים ושבו לארצותם ,

מה

באורים חדשים לספר מלאכי

א (ב) **הלא אח עשו ליעקב**, יוכיח את אהבתו אותם ממה שהשיבם עתה מבבל לארצם לא"י, כמו שישלים הוכחתו זו בכתוב (ה) ועיניכם תראינה וגו' ולפי שאמרנו בסמוך, אבל פן יאמרו כי אין זה מטעם אהבתו אותם עצמם כמ"ש אהבתי אתכם, אבל הוא רק בזכות האבות כמ"ש בתורה (דברים י') רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם וגו', ע"כ הוכרח להוסיף עוד גם הוכחה זו כמובן. (ג) **ואשים את הריו שממה וגו'**, כמו שממתי שממה את הריכם ועכ"ז (ד) כי תאמר אדום וגו', אבל אתם (ה) הלא עיניכם תראינה וגו' וכמו שאמר, ולשון ואשים נופל על לשון שממה. (ד) **רששנו ונשוב ונבנה חרבות**, רש"י וגם המבאר פרשו רששנו מענין ריש, אבל רש"י הרגיש כי נשוב ונבנה איננו ספק הריש ונדחק לתקן זאת במה שהוסיף אבל עתה שעשרנו מביזת ירושלים ונבנה כו', והמבאר לא חש ולא גם העתיק דברי רש"י אלה, ואולי לא ישרו בעיניו כאשר באמת הם דרש כי לא גם נרמז מזה דבר בכתוב והוא רק הוספה מלב. אבל האמת הוא כי רששנו זה בקבוץ הפ"פ איננו כ"א מגזרת הכפולים ובא ע"ד השלמים והוא תולדת בנין הדגוש והוא יחיד בכל סה"ק וע"כ הנכון כי גם ירושש שהוא האב בבנין זה הוא ג"כ מגזרתו זו מן הכפולים והוא ג"כ יחיד בכל סה"ק, ועל כי שניהם באו רק בענייני בניים כי גם זה האב בא בירמיה (שם ה' י"ז) ירושש ערי מבצריך וגו' בחרב, מה שאין זה כ"א שהשרש הזה הוא החלוף משרש רצץ בשתוף המוצא שעניינו שבירה ורציצה, וכן בא ממנו עוד חלוף אחר והוא והכה את הבית הגדול רסיסים, שהוא כמו רציצים, וכן יהיה זה רששנו פה כמו רצצנו פי' שחרבו ערינו, כפי שכבר הוכחתי למעלה (עמוס ג' י"ב) כי בלשוננו יבוא לרוב הקובה תחת קינו ויהיה רוששנו כמו שודדנו, והבן. **גבול רשעה**, פי' גבול נשחת וחרב כמו והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב ל"ד כ"ט) עי' אוה"ש ויהיה נרדף היטיב אל חלקו הב' והעם אשר זעם ה' שהוא ג"כ מענין זה וכמו אשר זעמתה (זכריה א' י"ב) עי' אוה"ש שתרגמו בלדק (שטראפען). (ה) **ועיניכם תראינה**, פי' אבל אתם הלא עיניכם הרואות כבר כי נבנו חרבותיכם ואתם תאמרו פי' אתם תוכלו לומר בטח (הפך כי תאמר אדום וגו') (ד) כי יגדל ה' מעל לגבול ישראל פי' שלא די שנוסבה א"י עד לגבולה כי אם שנם גדול עתה שם ה' גם מהלאה לגבולות א"י וכמו שנבא ע"ז באריכה הנביא זכריה (מסי' ח' כ' עד סי' ט' ח' לפי באורי שם ועי"ש), והנה כל דבריו עד כה היו כמו הקדמה אל דבריו הבאים, ורצונו הנה אני מגדי אהבתי אתכם והוכיח זה בדבריו על הכתוב (ה), אבל מגדכם הנכם לא כן כי הלא (ו) **בן יכבד אב וגו'**. (ז) **באמרכם שלחן ה' נבזה הוא**, הנה רש"י והמבאר יגעו שניהם לפרש מאמר זה לא כפי הנראה ממנו בהשקפה ראשונה עי"ש, כי באמת נמנע הוא שהכהנים אשר כל ישעם וכל חפצם שירבו העם להקריב קרבנות למען ירבו המה לקחת גם מתנות כהונה יאמרו הם אל העם מאמר כזה אשר יניא את לב העם מהקריב עוד קרבן לה' אחר כי המזבח אשר הוא שלחן ה' נבזה הוא; ואיך גם לא יבושו הכהנים אשר כל העם יבקשו תורה אך מפיהם להוציא מפיהם מאמר מפיר תורת ה' כמוהו, מלבד אשר הוא גם מחלל את כל כבוד כהונתם, וכן נדחק המבאר גם בפי' המאמר אשר כמוהו הבא להלן (פס' י"ב), והנה לבי רואה דרך אחרת במאמרים אלה אשר בזה יתבארו היטיב עוד כתובים קשים בספר זה, והוא כי הכהנים האלה ברוב תאותם אל מתנות כהונה אשר יגתן להם מן הקרבנות התירו להעם להקריב גם בעלי מומין וחולים כמ"ש (ח), למען לא יכבד על העם לבקש תמיד קרבן תמים ובריא מבלי כל מום בו, אשר ע"כ היו ממעטים להקריב, אבל המקריבים מאנו בתחלה להאמין להם על היתר זה באמרם הלא המזבח הוא שלחן ה' כפי ששמעו עולי הגולה האלה מפי הנביא יחזקאל בהיותם עוד בבבל שקרא את המזבח בשם זה כמ"ש (יחזקאל מ"א כ"ב) זה השלחן אשר לפני ה', ואמר שם עוד (מ"ד ט"ז) המה יקרבו אל שלחני לשרתני וא"כ (אמרו) איך נקריב בעלי מומין וחולים על שלחן ה', וע"ז השיבו אותם הכהנים כי השם הזה שלחן ה' נבזה הוא מאד והוא חרוף וגדוף כלפי מעלה, כי

השם

יהושע באלהי אמת בכ"ז לא נקה עוד לבבו תכלית נקיון מסיגי האמונה הכוזבה בהיותו תחת החסות בצל הפרסיים · וגם חז"ל (סנהדרין צ"ג) אמרו כי נשאו בניו נשים נכריות ולא מיחה בהם, והוא כתוב מפורש בס' עזרא (י' יח) . ולמען הורות כי מעתה נרף ה' את לבבו מהבלי שוא אלה, יאמר הנביא (זכרי' ג' ב) „ויאמר ה' אל השטן יגער וגו' ויגער בך הבוחר בירושלים (לכוון שם האמונה בטהרה) הלא זה (יהושע) אוד מצל מאש" (מאמונת המשתחוים לאש) . וז"א אח"ז (ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך . (ד) ויען גו' הסירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך (הבלי אמונת שוא) והלבש אותך מחלצות (פי' אמונה מטהרה ומחולצת מכל שוא ותפל, כמו וחלצו את האבנים) וז"א אח"ז (ה) ואומר ישימו צניף טהור על ראשו וגו' .

והנה הפרסיים האמינו עוד כי ארמזד הוא בורא ארץ ושמים, ועל הארץ יצר את ההר הגדול אלבורדש, אשר ראשו מגיע עד מקור האור הקדמוני (שבו בחר ארמזד לשבתו) ומראש ההר ההוא עד כפת השמים נטוי גשר (טשינעוואד) כעין הקרח ולבנת הספיר לטהר, והוא למו דרך מעברה לרוחות בני האדם העולות הן למעלה לחיי עולם . אחרי כן יצר את כל מאורי אור, והפקיד את השמש למלך על כל הארץ, והוא (ארמזד) עם ששה ככבי אור יהיו לו לשבעה ע י נ י ם מושלים ומשגיחים על כל כחות הטבע (Real-Enzyklopedie Pers.) ואליהם השתחוו הפרסיים ואליהם התפללו, וכמו השמש ושבעה עיניה אלה במלכות השמים, כן היתה להפרסיים גם מלכותם בארץ: המלך היה להם סמל השמש, מלך על כל הארץ, וסביביו שבעת שריו רואי פניו היושבים ראשונה במלכות (Schlegel Gesch. der Lit. S. 117.) והמה נקראו ג"כ „עיני המלך" כאשר נקראו הפחות הפחותים מהם בערכם „אזני המלך, ידי המלך" כו' (Зуевъ Ч. 1 Исторія Персовъ) (וכן גם למלכה היו שבע נערות הראיות לתת לה מבית המלך, והכל כמבואר בכתובים) . וכראות הנביא כי נטה לב עם יהודה אחרי האמונה הזרה ההיא, במשול אז מלכות פרס עליהם, והיה ירא מפני הפרסיים להוכיחם ע"ז מפורש, הסתיר את דבריו במשלים וחידות ובמאמרים הנופלים בבנין הבית מדי דברו בו, ונשא את משלו הראשונה על יהושע הכה"ג, כאשר הוא מול מלכות השמים ויאמר (ג' ט) „כי הנה האבן (פי' הכח האלהי, כי כן יכנה הנביא גם להלן י"ב ג' את הכח בשם אבן) אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים (פי' אשר יחשו לכח אלהות העושה כל, אשר היא באמת רק אחת, שבעה כחות שקראום עינים) הנני (אני) מפתח פתחה „נאם ה' צבאות" (פי' שהכל נעשה בנאום ה' לבאות האחד) ומשתי (בזה) עון הארץ ההיא (אמונת ארץ פרס, ולכן אמר ההיא ולא הזאת) ביום אחד"; (והוא יום האחד הנזכר להלן י"ד ו' וכאשר נבאר) וכנגד האמונה ההיא אמר גם על זרבבל (ד' ז): מי אתה הר הגדול (ירמוז להר אלבורדש אשר הקדישוהו הפרסיים לארמזד אלילם) לפני זרבבל (משיח אלהי אמת, תהיה) למישור (כאלו יעקור אותך) . ונשא עוד את משלו על זרבבל, כאשר הוא מול מלכות הארץ, ויאמר (י): ושמחו וראו את האבן הבדיל (פי' הכח לכונן בית ה') ביד זרבבל (לבדו, כי) שבעה אלה (העינים משגיחי הטבע אשר האמינו עד כה, — כעת יאמר:) עיני ה' (אחד) המה משוטטים בכל הארץ"; וכמו שבמלכות השמים רק כח אחד, כן גם זרבבל בארץ מושל אחד. (ובזה יובן ג"כ מה שבאה העין בכל הפרשה בל' זכר, והטעם מפני התוקף והכבוד) . וכן יאמר להלן (ח' ג') „ונקראה ירושלים עיר האמת והר ה' צבאות הר הקדש" נגד הפרסיים שקראו לעיר באלק, מקום שבת נביאם זוראסטור, עיר נביא האמת, ולהר אלבורדש הר הקדש . ואמר (י"ד ו') והיה ביום ההוא (בהגלות כבוד אל אמת) לא יהיה (עוד) אור יקרות וקפאון (ירמוז על הגשר טשינעוואד אשר עינו כעין אבנים יקרות וכמראה קפאון קרח) . ואמר אח"ז (שם ז') והיה יום (פי' מקור האור) אחד הוא יודע לה' (ולא לארמזד) לא יום ולא לילה (פי' לא תחלק עוד האמונה לאלהי היום, ארמזד, ולאלהי הלילה אהרימאן; כי אם) והיה לעת ערב יהיה אור (פי' גם לעת ערב וחשך יהיה הפועל והגבורה אלהי האור שהוא ה', כמו ה' אורי, עי' או"ה ש' אור) . וכנגד תורת הפרסיים הנקראת בלשונם „זענדאוועסטא" שפירושו „אומר חי" ואשר פתח דבריה הוא: כי את הארץ המבורכת (עריגא וועדזא) אשר יצר ארמזד אלהי האור והטוב החריבו אהרימאן אלהי החשך והרע ויחריב את כל מימיה ע"י חרף נורא אשר הביא עליה (עיין ס' ב"ע פתח דבר א') יאמר אח"ז (ח) : והיה ביום ההוא יצאו מים חיים (פי' דעה את ה', כמו שקראו ירמי' ב' וי"ז מקור מים חיים; והוא גם המקור שיעביר רוח הטומאה מן הארץ האמור לעיל י"ג) מירושלים חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון (כנה את הגלויות בשם ים וירמוז כי זה המקור הוא קדמון והוא אחרון לכל נברא) . ואמר עוד: „בקיץ ובחורף יהיה" (פי' אומר חי זה שהוא דבר אלהים אמת, הוא לא יחרף מן החרף; — ואז) ט': והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, כמובן למשכיל .

ויאמר כי ע"כ (יג) תאמרו עוד הנה מתלאה פי' מה תלאה, כמו מזה בידך רצונו מה תלאה זו שתלאו את נפשכם לבקש תמים בלי כל מום בו כאלו היה זה באמת מאכל גבוה (כביכול) והנביא אומר והנה תחת היותו משא ותלאה כפי דבריכם עשיתם אותו עתה קל וקל יותר מדי עד שהפחתם אותו ברוח פיכם זה (ע"ד כל צורריו יפיח בהם) ועד שהבאתם גזול גם פסח וגם חולה, וע"ז הנביא אומר (יד) וארור נוכל ומעריס בכלי ערמה זו של הכהנים שלא לחפש אחר תמים לקרבן פן יאמרו כי למאכל גבוה יוכל מיטב הצאן והבקר כ"א שיש להקריב מכל הבא ביד, וע"כ אם גם יש בעדרו זכר הוא נודר וזובח משחת לאדני, ובאמת הוא מחלל בזה את שם כבוד ה' בעיני הרואים וכמשל שהביא מן הפחה (ח) וז"א כי מלך גדול אני וגו' וכמו הראיה שהביא מן הגוים (יא) וז"א ושמי נורא בגוים והבן. והנה מה שהליט השם זכר לבד לעמת השם משחת שאיננו הפכו אמר המבאר שהוא דבר הלמד מענינו כי רצונו זכר תמים ואמר עוד כפי מה שאני מוסיף הרבה על דבריו, כי בפרשה שהזהירה התורה להקריב תמימים נאמר בכלה רק השם מום, לבד במומים אשר הם בזכרות הבע"ח שהוא מעוך וכתות ונתוק וכרות אמר בם כי משחתם בהם, ולא בא עוד השם משחת על מום אחר בכל סה"ק, וא"כ בא אל נכון מאד השם זכר לעמת השם משחת, כי אחר שהשם משחת לא יפול כ"א על המומים שבזכרות כבר מובן הוא שהשם זכר העומד פה לעמתו רצונו זכר תמים בזכרותו. והנה השם משחת נמצא רק עוד פעם אחד בכתובים והוא (משלי כ"ה כ"ו) מעין נרפש ומקור משחת, מזה נמצאתי למד כי השם משחת נופל על המקור שנתקלקל, והבינותי גם מה שבא השם משחת רק על המומים האלה כי כן גם בא בלשון (משלי ה' י"ח) יהי מקורך ברוך וגו' עי"ש ויען כי המים יבואו מן המקור אל הבאר יובן גם הכתוב ט"ו שם והבן זה. ועתה הבינותי גם הלשון ושחת ארצה.

ב (א) ועתה עליכם המצוה וגו', פי' כאשר חטאת העם המקריבים אך מידכם היתה זאת כמ"ש (א' ט') כן גם המצוה לתקון זאת אך עליכם הכהנים היא, וז"א (ב) והיה אם לא תשמעו פי' לתקן את החטא הזה. את המארה וארותי את ברכותיכם, כמו שברכה מורה רבוי ושפע כן הפעל וארותי והשם מארה יורו חסרון ומגרעת, וכן השרש גער הוא חלוף שרש גרע וז"א (ג) הנני גוער לכם את הזרע כאלו אמר הנני גורע, וכן נחלף שרש זה עוד והיה גם רגע המורה על חלק זמן היותר מעט, והפעל ממנו רוגע הים ויהמו גליו שהוא דבר והפכו שהוא מניח את הים וממעטו אז וברצונו יהמו גליו אשר אז יעלה ויגדל, וכה"א גוער בים ויבשהו כי מגערת כמו מגרעת, וכן אמר את המארה וגו' ואת המגערת. (ג) וזריתי פרש על פניכם, המבאר רצה לחבר מאמר זה אל הקודם הנני גוער לכם את הזרע אבל נדחק מאד עי"ש, ולדעתי כל המאמר הזה דרך מליצה נאמר, כי ידוע כי השדות שמזבלין אותם מרבים להביא תבואה, ופרש הבהמות טוב לזה מזבל אחר והכהנים שהיה להם פרש זה לרוב מאד שהוא פרש קרבנות החגים ע"כ רבו תבואות שדותיהם, וזה מה שאמר (ב) וארותי את ברכותיכם, וזה ימליץ פה כי עתה אגער ואגרע לכם את הזרע אשר עד כה היה רב מאד ולא יועיל לכם מאומה הפרש אשר זריתם על פני שדותיכם, והרי זה כאלו זריתי אני את הפרש על פניכם כי אחר שלא יפעול פעולתו הנה הוא כאלו זרקו השדות לכם לאחור את הפרש על פניכם ע"ד שאמרו חז"ל וזורקו על פניו, שופך קיתון על פניו, וימליץ עוד כי תחת אשר נשאתם בתחלה את הפרש אל מקום הזרע ישא עתה הפרש אתכם אליו פי' אל הזרע שזכר, כי בשוב הפרש (כפי מליצת דמיונו) אליכם תדונו כלכם אל השדות לבקש תחבולות אחרות במה לתקן את הזרע. וליודעי חזקת כח הדמיון במליצה ייטב פי' זה מכל הדחוקים שנאמרו על זה הכתוב. (ד) להיות בריתי את לוי, אין פירושו לעתיד (עי' רש"י) כמו להיות עושים, כ"א שהמקור היות הוא שם כמו לא טוב היות האדם לבדו והלמ"ד הוא כהוראת בעבור כמו נודד הוא ללחם, אמרי לי אחי הוא, והוא כמו להיות כל איש שורר בביתו שגליתי פירושו האמתי בבאורי על אסתר עי"ש שענינו כמו

לאשר

שוא בוא ידבר ולא? שקר, ועוד בא שוא גם נרדף עם מרמה והוא איוב (ל"א ה') וגם על מרמה עלמה כמו שוא ידברו איש את רעהו וגו' בלב ולב ידברו ועוד רבים, אשר המרומם את שם ה' על דרך זו כלא אך מרמה דרכו, אבל לא יכול עוד שכתוב לומר ע"ז לשקר כי היה נראה כי רוממות ה' שקר הוא חלילה, ומה נכון ויפה עתה אמרו ע"ז כי לא ינקה ה' וגו' שלא יחשוב כעושה זאת שאע"פ שאין כוונתו רצויה אבל מעשיו רצויים כי סוף סוף הוא מרומם את שם ה' לעיני העם בדבריו ויאמר בלבו כי ע"כ ינקהו ה' גם על כוונתו הרעה, וע"כ הוכרח הכתוב לומר כי לא ינקה ה' גם את אשר ישא את שמו אם אך יעשה זאת לשוא.

השם שלחן ה' יורה גם אכלו (כביכול) וכדי בזיון וקצף בבטוי השם הזה, וכן הוא מפורש בדברי הנביא פה להלן (י"ב) וג"כ במאמר הכהנים אל העם: שלחן ה' מגאל הוא פי' הוא שם מגאל אשר יגאל ויבזה את ה' ית' (כביכול) וגם יפרשוהו באמרם עוד וניבו של זה השם שלחן ה' פי' בימויו שאתם מבטאים אותו הוא נבזה כמו אכלו פי' כאלו אמרתם כי ה' ית' אכול יאכל (כביכול) את קרבנותיכם על שלחנו זה, והנביא ישלים פה את כוונתם של הכהנים במאמרם זה והוא אמרו (ח) וע"כ אתם אומרים כי תגישון עור לזבוח אין בזה כל רע וכי תגישו פסח וחולה אין רע באמרכם כי בזה אתם מוציאים מלבם של העם מחשבתם הרעה הזאת ליחס אל ה' ית' אכילת המזבח אשר הוא נעלה ומרומם מכל זה, (כמו שכן כבר הוציא ה' בעצמו מחשבה זו עצמה מלב מקריבי קרבן לה' (במ"ש תהלים נ') האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה ועוד כתובים רבים כזה) והנביא מפליא להשיב להם נכוחות ע"ז ואומר הקריבהו נא (בעל מום או חולה זה) לפחתך אשר גם הוא איננו צריך למתן שור או כשב או עז שלך וכדומה, ותראה הירצך על חטאתך זו או הישא את פניך לטובך ולמריך זה, כי בהביאך אליו מה שמום בו נתת אות כי נקל גם הוא בעיניך ובזה הנך מחלל את כבוד פחתך זה בעיני כל הרואים, אף כי תעשון כן לה' אלהיכם, וזה אשר השכיל הנביא להקדים להפוך את מאמרם זה כי השם שלחן ה' נבזה הוא ואמר (ו) לכם הכהנים בוזי שמי, וכן הקדים להפוך גם את מאמרם הב' (יב) שלחן ה' מגאל הוא ואמר (ז) מגישים (הכהנים) על מזבחי לחם מגאל, וגם נתן בפי הכהנים את השאלה במה גאלנוך לרמוז בזה שהם הם המגאלים (כביכול) את ה' ית' בעיני כל הרואים שהם מקריבים לפניו לחם מגאל, ולא רצה הנביא שיהיה הוא האומר אליהם גאלתם אותי (כביכול) ונתן אותו בפי הכהנים האלה אבל הוא אמר רק מגישים על מזבחי לחם מגאל, כי לא רצה להוציא מפיו מאמר מגאל על ה' ית', והבן. ונגד מ"ש על הפחה הישא פניך יאמר כן גם על ה' (ט) ועתה חלו נא פני אל ויחננו ותראו אם ישא מכם פנים יען כי באמת מידכם היתה זאת מה שהביאו העם בעלי מומין וחולים כי אתם התרתם להם לעשות זאת בכדי להרבות מתנות כהונתכם ונתתם עוד מקום הירצה על פני חטאתכם זו כאלו רצונכם להוציא בזה מלב העם ההוראה הרעה אשר בשם שלחן ה' אשר יקראו למזבחו כאלו בזה יחרפו אלהים כאמור, ועל דרך זו היה גם חטא הכהנים בימי הנביא הושע וכמ"ש (ד' ח') חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשו, וע"כ גם יאמר עליהם (שם שם י') כי את ה' עזבו לשמור עי' באורי ע"ז שם ודע איך לדמות את הענין ההוא שם לענין זה פה, ובבאורי לכתובים הבאים יחזק עוד יותר באורי זה. ויאמר עוד (י) מי גם בכם ויסגור דלתים וגו' פי' מוטב שתסגרו דלתי ולא תקריבו כלל מאשר תקריבו בעלי מומין וחולים ומחללים את כבודי, כי כן תראו גם מכל הגוים אשר (יא) ממזרח שמש עד מבואו גדול ומרומם שמי גם בהם והם יודעים ג"כ כמוכם כי אין ליחס לגדלי ולרוממותי כל ענין אמרי כאכילה ושתיה וכדומה ועכ"ז בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי והמנחה היא טהורה אף כי גדול שמי גם בגוים ההם (יב) אבל אתם מחללים את שמי במה שאתם מרימים אותו תרומת שוא למען כסות בזה את חטאתכם ותאותכם למתנות כהונה ומתירים להקריב בעלי מומין וחולים אשר לא כתורה וכמצוה והוא באמרכם אל העם שלחן ה' וגו' וכמבואר למעלה*),

ויאמר

---

*) ועל רעיה זו אשר בפי עוזבי תורה שהוא לרומם ולעלה את ה' ית' אך למען יכבו בזה על חטא ועון, או להסיר כליל את ידיעתו ותפלו במעשה האדם, וכדומה מן הרע, באה לדעתי המצוה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא, אשר זה חלקו השני הוא קשה מאד להבין למה זה הוא בא, וגם למה לא בא כן על כל מצות מצות ה', אבל אם נפרש לא תשא מלשון הרמה והגבהה אשר שבא בסורתם זו על ה' ית' כמו רם ונשא, עתה ארומם עתה אנשא, והמתנשא לכל לראש, ולא נפרשו מלשון שבועה שע"ז באה האזהרה בתורה במקום אחר, ועוד כי על שבועה בשם ה' ללא אמת בא תמיד השם שקר ולא השם שוא ואלה הם: ולא תשבעו בשמי לשקר, הנשבע בשמי לשקר, ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו, ואלה הם אשר לא בשם ה' ובא עליהם ג"כ השם שקר ולא השם שוא: ונשבע על שקר, ישבע עליו לשקר, ונשבע לשקר, ושבועת שקר אל תאהבו, והנשבעים לשקר, והשם שוא לא בא על שבועה בכל הש"ק כ"א על אלה נא פעם אחד אלות שוא, וא"כ מוכח גם מן השם לשוא שאמר פה כי לא תשא איננו לשבועה כ"א להרמה והגבהה ורצונו שלא תרומם את שם ה' לשוא פי' לחנם כמו לשוא הכיתי את בניכם שענינו כמו לחנם, כי כל פעולה שלא תביא אל הפועל את התכלית שכוון בה אליה היא פעולת שוא (או"ש) אף כי פעולה שלא יעשנה הפועל לתכלית הראוים והנראים לצאת ממנה כ"א לתכלית זרה ומתנגדת לפעולה זו כמו המרומם את ה' למען יוכל למלאות תאותו ע"י זה הרי גם פעולתו זו לשוא ולחנם, אחר שאין כוונתו כלל לרוממו, ואין לפעולתו תכליתה האמתית שהוא להגדיל כבוד ה' בארץ וכדומה והמהלל את חברו במהללי אמת אבל בחנופה

הוא

בכל האמהות נשי יעקב, וכן ביעל, וכן אמר בכלל מנשים באהל, וכן בא באשה ע"ד משל באהל בת ציון, הרחיבי מקום אהלך, וכפי שדרשו עפ"י זה גם חז"ל על שובו לכם לאהליכם, ועל וידעת כי שלום אהלך, וכבאורי לפי"ז הכתוב אם אבוא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי, וידוע דרך לשוננו לכנות במליצה את העלם לא בשמו כ"א בתאריו וער ועונה יהיו פה תארי הזכר ע"ש הכתוב ואם תעוררנו, והכתוב עוררתיך, ועונה בשנו"ל הנו"ן לזכר הוא מלשון הכתוב (שמות כ"א י'), וקלל רק את בניו שלא יעשו גם הם כמעשה אביהם לישא בנות עו"ג ולא קלל את בנותיו כי לא נזכר שם שנתנו גם את בנותיהם לבני עו"ג, ואם גם נתנו הלא הוציאום החוצה לבית בעליהן ובניהם יקראו ע"ש האבות העו"ג ונחשבים להם ולארץ מושבותם, וכפי שע"כ הוציא הכתוב תמיד עון זה (שם ושם) בלשון הושיבו, שזה היה עיקר החטא שטמאו את הארץ בנשיהן שהושיבון בה והרבו עליה בנים שאינם מכירים לדבר יהודית (עי' באורי סוף חגי); והקללה הב' היא ג"כ לפי ענין החטא הזה והוא מה שיכרית לו ה' גם מגיש מנחה וגו' אם כהן הוא (כפי שגם הכהנים נכשלו בחטא זה כאמור) וגם זה יען כי בחטאם זה גרמו שלא היה עוד היכולת שיפן ה' אל המנחה וכמו שיבאר זאת בכתובים הבאים, (ואף שהקללה הב' היא עצמה הקללה הא' והוא שלא יהיה לו בן עכ"ז יען כי יהיה נעדר לו בזה גם הכבוד הגדול שלא יהיה לו עוד בן מגיש מנחה נחשב לו זה לקללה בפ"ע וכן הוא מוכרח גם לפי ת"י עי"ש), וז"א (יג) וזאת שנית תעשו כסות דמעה וגו' שלפי' רש"י יהיה החטא הא' אף בפנוי שנשא בת עו"ג, וזה הב' הוא בנשוי כבר יהודית ועליה נשא עוד בת עו"ג שהיתה צוררת את היהודית, אבל לפי פירושי הא' (יא) כי מ"ש כי חלל יהודה קדש ה' הוא מה שעזב בת אלהי אבותיו כבר גם הנשוי אמור ומה אני מקיים וזאת שנית תעשו אם לא על מאין פנות אל המנחה אשר ע"כ גם קללם להכרית להם מגיש מנחה לה'; ולי נראה עוד בזה כי כה יאמר וזאת פי' ועבירה זאת אשר אומר פה עוד תעשו אותה שנית גם בחטא זה והוא מה שעליכם לא יקבל ה' את המנחה מאת העם, כי הנה כבר גרמתם זאת במה שהתרתם להקריב חולים ובעלי מומין כמ"ש (א' י"ג) והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם, וכן גרמתם זאת שנית בחטאתכם זו שהוא כסות דמעה וגו' מאין עוד פנות אל המנחה. (טו) ולא אחד עשה, נמשך אל הקודם להוכיח מ"ש והיא חברתך ואין לבגוד בה, ופי' הכי לא גוף אחד עשה ה' את האיש ואשתו כאשר ברא את האדם כמ"ש ויקח אחת מצלעותיו וגו' ויבן וגו' את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה, וכן ברוח לא נאמר בה שם כי נפח ה' גם באפיה נשמת רוח חיים כמו שאמר שם באדם וא"כ הכי לא גם רוחה הוא שאר וחלק הרוח אשר לו והיו א"כ שניהם מתחלת בריאתם גם גוף אחד וגם רוח אחד, ויאמר ומה האחד מבקש פי' ומה ענין האחדות הזה מבקש רצונו מה היא כוונת האחדות הזאת הלא רק זרע אלהים פי' שגם זרעם יהיה זרע אלהים רצונו כמו שהם זרע אלהים שהוא אחד כן יהיה זרעם זרע גוף ורוח אחד שהוא איש ואשתו שהם אחד כפי בריאתם וכן יבקש אלהים שכל זרע האדם יבוא מאיש ואשת נעוריו אשר רק המה הם כאדם וחוה איש ואשתו הראשונה שהיו באמת רק אחד כאמור ורק באשת נעורים אמרה תורה ע"כ יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד שהיא האשה אשר יוכיח לו ה' אשר בנשאו אותה יעזוב אז את אביו ואמו, בה ידבק והמה יהיו לבשר אחד וע"כ ונשמרתם ברוחכם פי' באשה זו שהיא רוחכם רצונו שרוחכם היא גם רוחה כמו שהיתה חוה שאר רוח לו לאדם הראשון ויפרש איזו אשה היא רוחו של האיש ויאמר ובאשת נעוריך אל יבגוד, ואמר יבגוד בנסתר שיהיה מוסב אל רוחכם שזכר וכאלו אמר אל יבגוד רוחכם ברוחכם אחר שאשת נעוריך גם היא רוחך כאמור. (טז) כי שנא שלח אמר ה', כבר אמרתי כי גם ערמה ובגידה מושאלות הנה מהוראות הראשונות אשר לשני השרשים האלה שהם ענין העירום ובגד תלבושת; כי הערום המערים הוא מי שמתראה לחברו שאיננו מסתתר ממנו בכל מעשיו ודבריו ומחשבותיו, כי אם שהוא מגולה וערום לנגדו בכל מצפוני לבו עד שיאמין בו חברו ויבטח בו ובסוף נמצא כי בו תוך ותככים שמכוסים במעיל מעילה אשר ממעל והוא בוגד בגד ולבוש לכסות את הרע והחמס אשר בקרבו עי' באורי על ישעי' הנדפס בתנ"ך סוף ס' ירמיה על הכתוב אוי לי בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו. והנה כן עשה הנושא נשים אלה בנות עו"ג, כאשר הוכיחו אותו הנביאים ויראי ה' שיוציא וישלח אותן הנשים על החמס שעושים בזה לגרור את בנות אלהי עמו ומולדתו לא היה שומע לקולם לשלח את הנכרית בת עו"ג כ"א שהיה מכסה את החמס אשר הוא עושה לאשת נעוריו על לבושו פי' בלבוש שקר ובבגד בגידה (ועל ישרת כב' הכלי כמו ועל חרבך תחיה, כי לא על הלחם לבדו וגו') שהוא אהבה חיצונית ולא פנימית שהיה מראה לאשת נעוריו רק בפני הבריות וכסה בלבושו זה על החמס

אשר היות. (ה) ואתנם לו מורא, כמו במורא אשר הבטיח לי נתתי לו את החיים והשלום, וגם
קים הבטחתו ויראני. ומפני שמי נחת הוא. הפך מה שאתם בוזי שמי (א׳ ו׳). (ח) סרתם
מן הדרך, נגד בשלום ובמישור הלך אתי (ו). הכשלתם רבים בתורה, מה שהתרתם לעם
להקריב בעלי מומין וחולים כמש״ל סי׳ א׳, והוא נגד תורת אמת היתה בפיהו ועולה וגו׳ ורבים
השיב מעון שאמר שם, וע״כ שחתם לכם בעצמכם את ברית הלוי שהוא החיים והשלום שנתתי
לכם מלדי בברית זו כמ״ש (ה) והוא יען שהפרתם גם מה שנתתם לי אתם מלדכם בברית זו
שהוא יראתכם אותי יראת הכבוד (שם) וכמ״ש (א׳ ו׳) איה כבודי איה מוראי וע״ז הוא אומר
(ט) וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים וגו׳ ויפהם זאת כפי אשר אינכם שומרים את דרכי כמ״ש
(ח) סרתם מן הדרך וכפי שבארתיו שהוא נגד בשלום ובמישור הלך אתי, וירלה בזה שהכהן
הראשון הלך אתי בתורתי בשלום ובמישור פי׳ שלא עות את דברי הורתי לפי דעות זרות כ״א
שהניחם בשלומם וביושרם, אבל אתם סרתם מדרך זו ואינכם שומרים את דרכי להחזיקם כפי
שהם שלום ומישור כ״א שאתם מעותים אותם כפי פרירות לבכם ולב העם, ויפרש להם זאת
ואומר ונושאים פנים בתורה פי׳ שאתם נושאים פני העם בתורה רצונו שאתם מורים להם תורתי
(כמ״ש ז׳: ותורה יבקשו מפיהו) כפי תאותם ובזה תשאו את פניהם לעשות רצונם, או פי׳ שאתם
נושאים (מלשון משא דבר ה׳ א׳ א׳) ודורשים להם פנים חדשים בתורה אשר לא כתורה וכמצוה
ולא כפי כתיבותיה שלום ומישור כ״א לעבור על פקודי ה׳ ישרים והוא מלשון לבעבור סבב פני
הדבר ומלשון חז״ל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה וגם מענין זה עצמו (כפי שספר זה הוא האחרון
בסה״ק אשר בספרי הזמן ההוא כבר נשמעו רבים מלשונות ובטויי חז״ל כנודע) והוא במה שהתירו
אל העם להקריב חולים ובעלי מומין ונשאו פניהם להקל מעליהם משא הקרבנות התמימים והבריאים
(למען יהיו לכהנים מתנות כהונה) בנשאם פנים חדשים לתורתם זו באמרם כי עתה לא יאמרו
עוד העם שלחן ה׳ ולא יאמינו עוד כי הקרבנות הם מאכל גבוה שהוא ריח נחוח ורעיון מגאל כפי
המבואר (א׳ ז׳ וי״ב) ובתורה ומוסר הבלים אלה בטלו תורת אמת, וז״א אינכם שומרים את
דרכי שהוא לעבור על מצותי ועודכם נושאים פנים בתורה להתיר זאת עפ״י התורה. והנביא בא
לפרש בעצמו מאמר זה ולספר איך שישאו עוד פני העם או פנים חדשים בתורה גם בעון אחר
והוא בהתירם להעם וגם לעצמם להחזיק עוד בנשים הנכריות (אשר גם הכהנים חטאו בזה עי׳
באורי בס׳ חגי ב׳ ובס׳ זכריה ג׳) לבלתי הוציאן ולשלחן, כפי אשר הוכיחם נחמיה ע״ז בפיו
ובידיו, עי״ש י״ג, ויספר את דבריהם בנשאם פנים לאמר (י) הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד
בראנו פי׳ אותנו ואת העמים שלקחו אז את בנותיהם (ולשון זה יאות ויפול רק בין עמים שונים
ולא בין איש עם אחד כפי׳ המפרשים) וא״כ הלא כל מין האדם כלו אחים יחדיו ומדוע זה נבגד
איש באחיו להוציא ולשלח איש את בת אחיו מן העמים לחלל בזה את הברית אשר כרתו אז
אבותינו ביניהם פי׳ אבות הבעל ואבות האשה בעת הנשואין, כפי שמצאנו בכל סה״ק לרוב כי
גם אז בימי קדם השיאו האבות זה את בנו וזה את בתו זל״ז וכמ״ש בס׳ עזרא ט׳ ב׳ בענין עון
זה עצמו כי נשאו מבנותיהם להם ולבניהם וכה״א בתפלתו (שם שם י״ג) ועתה בנותיכם אל תתנו
לבניהם ובנותיהם אל תשאו לבניכם (וכלשון זה בא לרוב בסה״ק כידוע), והנה נשאו פנים בתורה
גם בעון זה לעבור עליו בנשאם את פני החוטאים שלא יוציאו את נשיהם הנכריות ע״ג כתורה
ונשאו פנים בתורה שלא כהלכה להתיר עון זה ביען שלא יחללו ברית אבותיהם, והנביא יודיע
מה גדול עון זה באמת ויאמר (יא) לא כפי דבריכם כי בהוציאכם את הנשים האלה תבגדו איש
באחיו ותחללו ברית האבות אבל נהפוך הוא כי בעון לקיחת הנשים והחזיקכם בהן (יא) בגדה
יהודה ותועבה וגו׳ וכי בזה חלל יהודה זרע קדש ה׳ אשר אהב ה׳ כמ״ש (א׳ ב׳) אהבתי אתכם
אמר ה׳ שהוא מה שעזב בת אלהיו ובעל בת אל נכר, או פי׳ שחלל את בניו שהם זרע קדש במה
שבעל בת אל נכר כמ״ש ע״ז (עזרא ט׳ ב׳) והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות, ומה מאד השכיל
להפוך את הבגידה והחלול שזכרו הם בכתוב הקודם על פניהם בכתוב זה, ובהזכירו את הבגידה
ואת החלול הזה התמלא עליהם עברה עד לקללם ואמר (יב) יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה ער ועונה
מאהלי יעקב ומגיש מנחה וגו׳, והנה לבעבור אהיינה ב׳ קללותיו אלה לפי ענין החטא הזה נראה
לפרש הקללה הא׳ שימית ויכרית ה׳ את כל בניו הזכרים מאהלי יעקב פי׳ מחיק אמותם שהן נשיו
אשר נשא כן מבנות עמו יהודה כן מבנות העמים עו״ג אשר הושיב גם אותן באהלי יעקב, (עי׳
ס׳ עזרא ונחמי׳ כי הוציא הכתוב תמיד עון לקיחתם בנות עו״ג בלשון הושיבו ואת גירושן בלשון
הוצאה והבן) והשם אהלי יעקב הוא כנוי לבית הנשים כמ״ש בשרה הנה באהל וכן בא השם אהל

בכל

ולהתחתן בעמי התועבות האלה, והכשוף הוא מראשי תועבות העמים ההמה כמ"ש בתורה (דברים י"ח) לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם לא ימצא בך וגו' מנחש ומכשף וגו' כי תועבת ה' כל עושה אלה ובגלל התועבות האלה וגו' כי הגוים האלה וגו' אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו, ועליהם גם יאמר ובנשבעים לשקר, יען כי כבר נשבעו בהיות עוד נחמיה בפעם הראשון בירושלים שלא יקחו עוד את בנות העמים ההם לבניהם ויוציאו את הלקוחות כבר, כמ"ש (נחמיה י' ל' ול"א) ובאים באלה ובשבועה וגו' ואת בנותיהם לא נקח לבנינו, וכן אמר (עזרא י' י"ט) ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם, והם עברו על שבועתם כפי שמצא נחמיה בשובו שנית לירושלים כי הושיבו נשים נכריות כאמור שם (י"ג כ"ג), והוא תקון חטא הב' שהוכיחם הנביא עליו בספרו זה, ויאמר עוד ובעושקי שכר שכיר וגו' והמה העשירים אשר כל העם צעקו חמס עליהם אל נחמיה (שם ה' א'—ה') עד אשר מרוב הלחץ אשר לחצו אותם ומרוב המועקה אשר העיקו תחתם העשירים האלה הטיחו העם דברים כלפי מעלה עד שאמר אליהם הנביא הוגעתם ה' בדבריכם (ב' י"ז) והוא החטא הג' אשר בצדק יחשבנו הנביא פה להעשירים אשר גרמו במעשיהם האכזרים שיחטאו העם על ה' דברים אשר לא כן אשר אין אדם נתפש על צערו, וכן יקראם הנביא להלן (יט) בשם זדים ועושי רשעה כמו שאבאר שם. והנה שם בנחמיה (ה') ספר הכתוב איך שהשיב נחמיה את העשירים האלה מחטאם זה עד שהשיבו כלם אל העם את כל רכושם אשר לקחו מהם בערבון ומחלו להם את חובותיהם כפי שראו כי גם הוא נחמיה ונעריו עשו כן וכפי שהשביעם שם באלה ובקללה ע"ש, ומדברי הנביא הזה נראה כי בשוב נחמיה אל המלך פרס שבו גם העשירים לחטוא חטא זה, עד ששמע הנביא את העם צועקים חמס ומטיחים דברים לשמים מרוב צערם כמ"ש (ב' י"ז) הוגעתם ה' בדבריכם כפי שבארתי שם זאת על ענין זה, והנה אין ספק כי בשוב נחמיה לירושלים ותקן שנית את כל העזובה הרבה אשר מצא בתורת ה' תקן שנית גם את החמס והשוד הזה, ומה שלא זכר נחמיה (שם י"ג) גם את תקונו זה שנית הוא יען שלא חשב ולא זכר שם כ"א מה שעשה ותקן שנית בדברים שבין אדם למקום שהם כל עניני בהמ"ק ועבודתו ומשמריו ומשרתיו ומתנותם וכדומה ע"ש, ועניני חלול שבת, וענין התערב זרע הקדש בעובדי הגלולים ובכל תועבותיהם אשר שנא ה' בלקיחת הנשים הנכריות ובכל אחת משלש אלה אמר שם זכרה לי אלהי וגו', ולא הזכיר עוד שם את תקונו בענין החמס שעשו העשירים לכל העם שהוא מה שבין אדם לחבירו כי ע"ז כבר הקדים להחזיק טובה לעצמו עוד בעת תקונו חטא זה בפעם הראשון והוא כל הסי' ה' בס' נחמיה אשר בו ספר כל ענין תקונו את לחץ העם אשר העשירים לחצו אותם בעזבו גם הוא אז את המשא אשר גם הוא גם נעריו נושים בהם ועוד חסד וצדקה הרבה אשר עשה אז לעם הזה, ועל כלם אמר שם בסוף הסי' ההוא זכרה לי אלהי לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה פי' מה שבין אדם לחברו, וע"כ לא אמר עוד כלשון הזה בכל התקונים שיחשוב בפעם השני שם י"ג ע"ש על דבר אמת זה, אבל הנביא פה יחשוב בצדק גם את תקונו זה בפעם השני שהוא בשובו לירושלים שנית אשר על הפעם ההוא ינבא פה כמ"ש (א) הנני שולח מלאכי וגו' וכפי שבארתיו. (ו וז) **כי אני ה' לא שניתי וגו' למימי אבותיכם וגו'**, כה יאמר הנביא הנה אני הוא עתה אותו האל ה' אשר הייתי מעולם כי לא שניתי (ודברה תורה כלשון ב"א זל"ז) וגם אתם אם גם שניתם באישיכם ואינכם עוד היום אותם האישים עצמם אשר היו אז בימי קדם אבל בעם ובאומה שהוא בשם בני יעקב הלא לא כליתם גם אתם ויודעים גם אתם היטב גם את כל דרכי אבותיכם מעולם כדרך כל עם ועם לדעת תולדתם דרכם ומשפטם וקורותם מעולם כי בכללם וכללות כל זמנם המה כאיש אחד חי לאורך ימים, וא"כ הלא ידענו שנינו אני ואתם גם יחד כי למימי אבותיכם ועד היום סרתם מחקי ולא שמרתם, והנני אומר אליכם גם עתה שובו אלי ואשובה אליכם וגו', והקורא המשכיל והמבין דבר ישים עינו עתה על באורי תחלת ס' זכריה וימצא גם שם כענין הדברים שדבר פה הנביא מלאכי חברו ובן דורו, ואת המערכה אשר עשה שם זכריה בין הנביאים והעם אשר היו לפניו, אותה עשה מלאכי פה בין ה' ית' והעם בני דורו לפי באורי זה. (ח) **היקבע וגו' כי אתם קובעים אותי**, הראב"ע פי' אתם מעכבים וממשכנים אותי, וכן הוא האמת לפי הענין פה וגם לפי שרשו שהוא הפוך משרש עקב מלשון ולא יעקבם (איוב ל"ז ד') אשר בדחז"ל בא בכ"ף עכב, ונשתלשלה הוראה זו בלשון ממה שאחזה יד יעקב בעקב עשו בהולדם, כאשר ע"כ אמר ע"ז הנביא הושע (י"ב ד') בבטן עקב את אחיו שפי' עכב אותו מלצאת תחלה, אבל יש להוסיף עוד בהוראת קבע שענינו הוא המעכב את חברו חפצו אשר בידו למען יתן לו חברו מה שהוא חייב לו, כמו שהענין הוא פה

שהם

הנעשה לה כל היום בביתו, וע"ז הנביא אומר הנה ה' אלהי ישראל אומר אליו שלח את האשה אשר הוא ה' שנא (כמ"ש נגד זה (יא) כי בנות יהודה הן זרע קדש ה' אשר אהב) והוא אינו עושה את אשר ה' אמר לשלח את השנואה בעיני ה' כ"א שהוא מצטדק בערמתו שהיא בגידתו ובגדו ולבושו כי לא יעשה בזה כל רע לאשת נעוריו וכאלו יאהבנה גם היא, וכמו שהוא כופל ענין זה במלות שונות כדרך הכתובים ותחת המאמר וכסה חמס על לבושו יאמר עוד הפעם ונשמרתם ברוחכם שיהיה נשמר מאד ברוחו זו אשת נעוריו לאהוב אותה כגופו וכרוחו והוא במה שישלח את השנואה בעיני ה' אבל לא שתבגודו בה בלבוש ובגד שקר כמעשיכם עתה, והנה מה שאמרתי בהוראת ענין הבגידה והערמה זה כביר ימיש מאלתי עתה מפורש בדברי זה הנביא. מזה הנביא הולך ובא אל העם כלו אשר נעקו אז חמס ושוד באזני נחמיה על אחיהם העשירים (עי' כל זה היטב נחמיה ה' א'—ה') ולהם הוא אומר (יז) הוגעתם ה' בדבריכם כפי שהשכל הישר מטער כי הם המה אשר גם הטיתו דברים אלה אז כלפי מעלה לפי מה שנעקו מר גם אל נחמיה ומרוב עוני מועקה ומצוקה אשר הרבו לעשות להם העשירים לכבוש בניהם ובנותיהם לעבדים ולעבוט את כל רכושם בנפשי אשר הם נושים בם, כפי נעקתם (שם) ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו וגו', יתכן מאד שאמרו גם על ה' ית' כי כל עושה רע כזה הוא טוב בעיני ה' ע"כ יצליחם או אם אין זאת איה אלהי המשפט פי' אזי אין דין ואין דיין ח"ו (רש"י), אלא שהוא מפרש כן על מה שראו כן בעולם כלו מה שאינו ענין מיוחד לא לעם הזה ולא בזמן הזה ולא לענין דברי הנביא לפניהם ולאחריהם, ולפי באורי זה יאותו לנו עוד כתובים קשים גם בסי' הבא.

ג (א) הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני, לדעתי הנה הוכיחם מלאכי עד כה על החטאים שזכר שהוא ע"ד הקרבנות ונשים הנכריות והוגיעם את ה' בדבריהם שחפאו עליו, בימים אשר נשאל נחמיה מן המלך ושב מירושלים אל המלך לשושן, ואף כי עזרא וכן נחמיה בהיותו ראשונה בירושלים, הסיבו שניהם את העם מכל שלשת החטאים האלה, כאמור הכל באר היטב בספריהם עי"ש, הנה עכ"ז כאשר יצא נחמיה מירושלים ושב אל המלך כן שבו הכהנים והעם אל חטאותיהם אלה עד אשר בא נחמיה אח"ז שנית לירושלים כאמור שם (נחמיה י"ג) ומצא אותם בכל חטאותם הקודמות ושב ותקן הכל כבראשונה עי"ש, ועל נחמיה הוא אומר כי הנני שולח אותו והוא יפנה את הדרך לפני מה שאני הנביא לא אוכל לפנותו עתה כי הוא נחמיה היה פחת המלך הגדול מלך פרס על יהודה והיו כל העם יראים אותו מאד כנראה שם ממ"ש שם כי רב בם וגם קללם והכם וימרטם וגם אמר לנורים יד אשלח בכם ואין ספק כי כל העם אשר הרבה לעשות עמם טובה בראשונה כאמור שם גם בדבר העשירים שהכריחם להשיב אל העם כל אשר לקחו מהם ועוד הרבה כאלה עי"ש, היו כלם מיחלים ומבקשים את בואו, ואליהם הוא אומר כי פתאם יבוא אל היכלו (פי' אל בהמ"ק כי שם עשה הרבה גם בשובו עי"ש) האדון אשר אתם מבקשים וקרא אותו מלאך הברית ע"ש האמנה אשר כרתו וכתבו ובאו על החתום ונחמיה בראש כאמור שם (י' א' וב') ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים וגו', ואמר שם עוד (י"ג כ"ט) על גאלי הכהונה וברית הכהונה והלוים, והוא תקן את כל זה כאמרו שם אח"ז וטהרתים מכל נכר וגו'. ומה שקרא את נחמיה בשם מלאכי ומלאך הוא יען שהוא לשון נופל על לשון שם העצם של הנביא מלאכי, שהוראתו הוא שלוחי שהוא שליח ה' והנביא כאשר כלה לדבר במלאכות ה' את כל תוכחותיו אל העם וראה כי לא שמעו לקולו ואינם עוזבים את חטאותיהם אלה, הוא אומר אליהם עתה בשם ה' הנה אשלח לכם איש אשר הוא יהיה מלאכי ושלוחי כמותי כי הוא יתקן בתוככם את כל החטאים האלה וכמ"ש ופנה דרך לפני כפי מה שבארתיו. ובדעתו כי פחדו בליון חטאים אלה מנחמיה הפחה יאמר אליהם (ב) ומי מהחטאים האלה יוכל לכלכל את יום בואו הלום ומי וגו' ויכנה אותו באש ובבורית ע"ש הסירו את הסיגים ואת הכתמים מקרבם כמעשה האש בכסף והבורית בבגד. ויאמר (ג) כי המצרף והמטהר הזה ישב ויתמהמה בירושלים עד אשר יטהר ויזקק את בני לוי כלם שהם הכהנים והלוים כאמור הכל מפורש שם בנחמיה (י"ג) עי"ש היטב ותמצא כל זה. עד אשר ישובו להיות מגישי מנחה בצדקה פי' כפי התורה והמצוה שהוא תמימים ולא בעלי מומים וחולים, (ד) וערבה אז לה' מנחתם כקדם, זה הוא תקון חטא הא' שהוכיחם עליו הנביא הזה בתחלת ספרו זה, ואח"ז (ה) ידבר על תקון ב' החטאים הנשארים שהוכיחם גם עליהם ויאמר וקרבתי אליכם למשפט לפני נחמיה והייתי אני הנביא עד ממהר (לא כעד הנושא פנים ומאחר את עדותו עד דרישת וחקירת ב"ד) במכשפים ובמנאפים שהם לוקחי הנשים הנכריות לתאות הנאוף וע"כ השתקעו גם בתועבותיהן כמ"ש (עזרא ט' א' וי"ד) כתועבותיהם,

ולהתחתן

לאיש כמעשהו כי הוא אל אמונה ואין עול וגו׳ וכדומה לזה, ואומר אליהם (יח) כי אז תשובו מדעותיכם הרעות כי אז תראינה עיניכם מה שבין לדיק לרשע לא כמו שאמרתם (ב׳ י״ז) כל עושה רע טוב בעיני ה׳, ומה בין עובד אלהים שהם יראי ה׳ אלה אשר עליהם אמר (יז) וחמלתי עליהם וגו׳ על בנו העובד אותו, לאשר לא עבדו שהם העשירים אשר לעקתם תמה עליהם. (יט) זדים וכל עשה רשעה, הם המה העשירים האלה. (כ) לכם יראי שמי, הם המה יראי ה׳ שנדברו דברים טובים על ה׳ שזכרם (טז). ופשתם כעגלי מרבק, מרוב הברכה שאמר (י׳). (כא) ועסותם רשעים וגו׳, הם העשירים האלה, והנה את העם אשר מרוב לערם דברו בה׳ אותם לא זכר פה לא לשכר יען כי חטאו דברים אשר לא כן על ה׳, ולא לעונש כי אין אדם נתפס על לערו. — ויהי ככלות הנביא את דברי נבואתו ותוכחותיו על שלשת החטאים שהם הקרבת בעלי מומים על מזבח ה׳, והחזקת נשאי הנכריות בנשיהם אלה לבלתי שלח אותן, והטחת דברים כלפי מעלה, וירא און ויתבונן כי המקור הרע אשר הוא המוצא להמים הזידונים האלה אשר גרשו רפש וטיט שלשת החטאים אשר נגואלו בהם בני עמו בדורו זה הוא מה שהחלו הכהנים תופשי התורה אז לחקור ולשאת פנים בדברי תורת משה ולעשות מטעמים למצותיה כפי חפלם ולשקול אותן במאזני שכלם האנושי זו כנגד זו, ולבטל זו מפני זו לא כתורה כ״א כפי שרירות לבם ותאות נפשם, כמו שהתירו הכהנים להם הקרבת בעלי מומין, באמרם שהוא יען כי העם קראו אז למזבח שלחן ה׳ כאלו הקרבנות הם מאכל גבוה, וכמו שהתירו הכהנים גם לעצמם לבלתי שלח את הנכריות למען לא יחללו את ברית הנשואין אשר כרתו אבותיהם שהשיאום זל״ז ולא יבגדו עתה איש באחיו אשר אל אחד ואב אחד ברא את כל העמים בארץ, וכן עשו גם המתחכמים בעם באמונות ודעות לומר כל עושה רע טוב בעיני ה׳ וגו׳ שוא עבוד אלהים יען כי הם גם שמרנו משמרתו עכ״ז הלכנו קדורנית וגו׳ הכל כפי האמור בספרו זה למעלה וכפי שבארנו שם, וכנביא ה׳ וכחכם רואה את הנולד ראה עוד כי העון הזה ילך הלוך ופרוץ גדר התורה בעמו עד להשחית, כי אחרי אשר לא יחזיקו עוד במעוזי התורה בכל מעוזם ירבו הימים ותרבינה כן הדעות ואיש איש יטה את דברי התורה לחפלו ולמצב כפשו וישאו פנים בתורה איש כפי מגמת פניו, וכפי אשר כבר עשו השמרונים בימי הנביא, ואולי כבר החלו בימיו גם ראשי הכתות מדעות הלדוקים להראות בארץ בטרם באו עוד לדוק וביתוס והאמיתוס לארז אדיר, וכן ראה בנבואה את כל הכתות הרבות אשר תתחלק אליהן כל עדת בני ישראל בדור ודור עד הדור זו ועד ימינו אלה היום, אשר הם כלם והתחלקותם עוד למחלקויות גדולות וקטנות ידועים פה ולכל קורא קורות ב״ע בארצות, עד אשר כפלגה האומה לפלגות, וגדולים חקרי לב כל אחת בעיניה, ואויבת ומשפלת את כל רעותיה כאלו היו כלן בנות אמונות ודתות שונות, וכאשר כמעט כל דור יבוא יחדש לו בעמנו איזה דרך חדשה וישא לו פנים חדשים בתורה אשר לא כדעת הדור ההולך ע״כ הזקנים והנערים הדור החדש והישן, יגלו יחדיו כל הימים, וגם אבות ובנים יחד לא יגליו, ולבותיהם יפרדו והיו לשנים מן הכתות כאשר עינינו רואות היום, ואולי גם ראה כבר הנביא כן אז בין עם ה׳ ובין השמרונים שהתחלקו גם אבות ובנים לשני הכתות. ובדעת הנביא כי ספרו זה הוא חותם כל סה״ק ונסתם החזון אחריו ע״כ עמד וקרא ג׳ כתובים הבאים באזני כל העם ונתם בהם את ספרו האחרון בנבואה למען ידעו דורות כל בני ישראל כי אלה המה הדברים האחרונים אשר דברה אליהם הנבואה ברגע הפרדה מעליהם, וישימו אותם כחותם על לבם ועל זרועם עד עולם ככל דברי האוהב האחרונים ברגע הפרדו מאתנו יצללו באזנינו כל הימים. ואמר (כב) זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל פי׳ על כלכם כאחד ולא שתהיה תורתי זו האחת שונה ומשונה ביד כל כת וכת בכם כפי השולה על רוחה וכפי שהיא נושאת בה פנים כחפלה כאשר כן גם רבים ומעשיה ומנהגיה התוריות ודעותיה באמונה משתנים ביניהם, ואומר עוד חקים ומשפטים פי׳ שתזכרו תורת משה כפי שהיא שזהו חקים ומשפטים שלא תחקרו בה ולא תעשו לה מטעמים כאשר אהבתם למען תוכלו לשנותה בהשנות הטעמים בזמנים ובמקומות כ״א שתזכרו אותה תמיד בפיכם ובלבבכם כפי שהיתה אז בזמן ההוא שצויתי אותה בחורב המקום ההוא, החקים ישארו חקים והמשפטים ישארו משפטים, (ועתה יובן מה שלא אמר בהפך חקים ומשפטים אשר צויתי עי׳ באור). אבל הנביא רואה עוד בעיני הנבואה המביעות עוד אל העם בטרם תפנה מהם את אשר יעשו באחרית הימים ויראה כי לא תועיל גם מצותו ואזהרתו זו, והפחד אשר יפחד יאתה, ואשר יגור יבוא, ע״כ כאשר עשה למעלה בראותו כי לא הועילו תוכחותיו ויפן ויאמר (ג׳ א׳) הנני שולח מלאכי (וכפי באורי שם) כן יעשה גם פה בראותו ברוח

קדשו

שהם עכבו את המעשר והתרומה אשר לה' הוא יען כי היתה המארה בתבואותיהם ולא רצו לתת לו תרומה ומעשר מן המעט אשר נתן להם ה', ובזה היו כקובעים ומעכבים אותו את תרומתו ומעשרו למען ישוב ה' לתת להם תבואותיהם כקדם כאלו היה זה חוב על ה' ית' מה שבאמת הוא רק טוב וחסד שהשפיע ה' בעולמו להחיות את כל האדם, ובהעוותו את דרכו לו ית' המשפט להמעיטו כפי מדת החטא, וז"א היקבע אדם אלהים וגו' (ט) במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים וגו', אבל (ז) שובו אלי (י) והביאו אתם תחלה את כל המעשר וגו' ואז (ז) אשובה אליכם והוא מה (י) שאפתח לכם ארובות השמים והריקותי וגו'*), והנה גם ענין המעשר והתרומה ושארי המצות מענין מתנות כהונה מה שעכבו העם מלתתם כמשפט הוא ג"כ מן התקונים שתקן אותם נחמיה בפעם הראשון כמ"ש בספרו שם (יו"ד ל"ג—מ') ונעזבו עוד בשובו אל המלך ותקן גם אותם שנית בשובו לירושלים כמ"ש שם (י"ג י'—י"ד) ועל תקונו זה השני ידבר גם הנביא כפי שיצא כל הנבואה הזאת על עת שובו שנית כמש"ל, ובלשון הנביא פה (י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר יאמר גם נחמיה אחריו (שם שם) הביאו מעשר וגו' לאוצרות ואוצרים על אוצרות שלמיה הכהן וגו', מה שלא אמר כן בפעם הראשון בטרם שנבא זאת הנביא. (י) **עד בלי די**, יש די שהוראתו לא פחות מן הצורך כמו ואם לא תגיע ידו די שה, ויש די שהוראתו לא יותר כמו דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאותו, ופה הוא מהוראתו השנית ע"כ בלי די הוראתו יותר מדי. (יא) **באוכל ולא ישחית**, לשון זה משמעו על הארבה כפירש"י ורד"ק ואולי היה זה סבת המארה אשר אמר (ט). (יב) **ואשרו אתכם**, נגד אמרם (טו) ועתה אנחנו מאשרים זדים, וענין פעל זה הוא מה שהפועל אומר על המעלות אחריו פי' כי אושר רב לו וזה פי' באשרי כי אשרוני בנות, וע"כ הוא בא בבנין הכבד. (יג) **חזקו עלי דבריכם**, עתה ילך הנביא מרעיון הסרתו את המארה מתבואותיהם והשבת הברכה אליהם כקדם להוכיח גם את כל העם אשר הוגיעו את ה' בדבריהם (ב' י"ז) (כי אך מפני המארה והרעב שהיה ע"ז באו לעניות כזו לתת את בניהם ובנותיהם לעבדים אל העשירים ולעבוט בידם שדותם וכרמיהם וכל רכושם כמ"ש נחמיה (ה' ב') בנינו ובנותינו וגו' ונקחה דגן ונאכלה ונחיה (ושם ג') ונקחה דגן ברעב) מה שבטרם בשר להם את הברכה בשובם לתת את המעשר והתרומה, הוכיח רק את העשירים אשר התאכזרו עליהם על מעשיהם הרעים, כמ"ש (ה) ובעושקי שכר וגו' כפי באורי שם, ואת העם לא זכר שם לתפשם על נערם, מאח"כ עתה בזכרו את הברכה אשר תשוב אליהם אחרי שיאספם נחמיה להביא את קדשיהם כמשפט בא הנביא רק כמתגרה בעם על מה שדברו בה' ויאמר במלות שונות את הענין ההוא עצמו שאמר אליהם (ב' י"ז) שהוא הוגעתם ה' בדבריכם ועתה יאמר חזקו עלי דבריכם כי מי שיחזק על זולתו הוא אשר הוגיע אותו, וגם דבריהם אשר יספר (י"ד וט"ו) המה ג"כ מענין דבריהם אשר ספר שם שאמרו כל עושה רע טוב בעיני ה', ופה יאמר ענין זה במלות שונות (שכל זה הוא מדרך לשונו) והוא גם נכונו עושי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו. (יד) **כי שמרנו וגו' וכי הלכנו**, פי' כי היה זה וכי היה גם זה, רצונו גם שמרנו משמרת ה' גם הלכנו בכל זה קדורנית, ואמרו משמרתו על כל קדשיהם אשר נתנו בעת בוא נחמיה בפעם הראשון כמו שאמר שם אז גם בנחמיה ע"ז (י"ב מ"ה) וישמרו משמרת אלהיהם ומשמרת הטהרה וגו', ואמרו קדורנית על עניים ועל רעבונם שהיה להם אז מפני המארה כמבואר וכמ"ש (איוב ה' י"א) וקודרים שגבו ישע על הרעבים אחר אמרו שם הנותן מטר על פני ארץ, או שיאמר כן על הלחץ שלחצו אותם העשירים וע"ד למה קודר אלך בלחץ אויב. ויתגרה בם עוד כי בדברכם כן על ה' (טז) היטיבו את אשר דברו אז יראי ה' איש אל רעהו עד שדבריהם הקשיב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' אלה, ומובן הוא שדבריהם היו הפך דברי העם, שהוא לבטוח בה' כי עוד מעט ישלם לאיש.

---

*) וגם הכתוב (משלי כ"ב) וקבע את קובעיהם נפש יתבאר כן וכה יאמר שם אל תגזול דל לקחת ממנו עבוט בחזקה יען כי דל הוא ואינו משלם לך את חובו ואל תדכא עני זה גם בשער מקום המשפט כי גם שם תזכה בדין שלא להשיב לו יען כי חייב הוא לך, ויאמר אח"ז כי ה' החפץ חסד הוא יריב ריבם (כמ"ש חז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה) וקבע וגו' פי' ויעכב גם ה' אותם ולא יתן עוד חיי נפשם של מעכביהם אלה, ואמר על הלקיחה בחזקה אל תגזול ועל העכוב מה שלא יושב להם גם את"ז אמר קובעיהם. ועי' דברים כ"ד י' י"ג מה שבין הדין ובין דרך המוסר. והשם נפש בא לרוב על חיי הנפש וכן הוא אומר בענין זה עצמו (שם שם ו') כי נפש הוא חובל שפי' חיי נפש ומה טוב. ויפה הוא אמרו גם בעונשם פה כי יקבע אותם נפש.

השופטים לריב ריבו כמו וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, (וכן כל לשון נצב בא להורות על העומד ומוכן על מי או מה כמו ונצבת לי שם, ונצבת לקראתו, אתם נצבים היום, מלאך ה' נצב בדרך, והנו נצב על עולתו, ועוד רבים ואולי כלם כן למשכיל ולא זה המקום להאריך בזה) והופל ומפרש שהוא ה' עומד לדין עמים וקא"ן הלמ"ד כמו להדין עי' באור ופי' שידינו העמים בינו ובין עמו, ועל כי מליצה זו חדה וקצרה הוא בא (יד) ומפרש אותה היטב ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו שהם המה המאשרים המתעים שאמר (יב) ויבוא עמם במשפט לפני העמים ויערוך גם הטענות שיטעון ה' עליהם לפני העמים שהוא ואתם בערתם וגו' עד סוף (טו). וכל זה נבא בימי יותם בעת שהיה לשופט בנעוריו בסוף ימי עזיהו והיו נשי ובני בית המלך וזקני העם ושריו בעזרו שז"א פה ונתתי נערים שריהם, ותעלולים וגו' עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו, במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו. וכן מיכה שנבא ג"כ בימי יותם יאמר ג"כ שמעו עמים כלם אחר שאין עוד בכם איש שראוי הוא לדון לפניו כמו שיאמר שם להלן ראשיה בשחד וגו' וכהניה במחיר וגו' ונביאיה בכסף וגו'. (טז) הלוך וטפוף, כמו תפוף בחלוף המולא מענין תף ומתופפות. ורצונו כי דופקות ברגליהן על הרצפה להשמיע לאזני אנשים למען הרהיבם וז"א וברגליהם תעכסנה כי כמו שהונח שרש כעס על התעוררות חוש הלב לאיבה, כן הונח שרש עכס ההפוך על התעוררות חוש הלב לתאוות האהבה, וכן העכסים שיאמר (יח) הם עדיים מעכסים שגם בהם הנשים תעכסנה וכן משלי (ז' כ"ב) וכעכס אל מוסר אויל שפי' כל הכתוב שם כן הוא: הולך אחריה פתאם כשור ההולך לתומו לפני מוליכו ואינו יודע להיכן הולך ופתאם והנה בא אל טבח וכמו גם העכס אשר הנית את התאוה בלב זה הנער חסר לב (שם ז') אשר הלך מן האשה (י) ובא ג"כ פתאם אל מוסר אויל הזה, ומוסר הוא שם המקרה מנע"ו ופי' הסרת אויל ע"ד אמרו להלן ט' ט"ז בלדברי אשת כסילות זו: מי פתי יסור הנה, וכמו שבא כן גם שם התאר מגזרה זו הנה דמשק מוסר מעיר אשר כן באורתי גם בהושע (ה' ב') ואני מוסר לכלם ג"כ לשם התאר מזה, או שהוא גם פה שם התאר מזה והוא הפוך כמו אויל מוסר ע"ד רבים עמים. ורצונו שהוא הולך אחריה פתאם כמו שהלך גם העכס ממנה פתאם אל האויל המוסר אליה ע"י העכס, או העכס שהלך פתאם למען הסרת האויל אליה. ואולי גם השם טף שפרשו מפף הוא ג"כ מחלוף תפף בתי"ו וע"ש קול עכות אשר ביניהם תמיד ולא דומים להם. (כג) הגליונים, אמר אחד המשכילים שהוא מגל"ה ע"מ עליונים והם בתי הצואר והחזה בכתנת בד לבן שדרך ב"א לגלותם לעיני הרואים אף שהיא כלה מכוסה.

ה (ו) בתה, לפי מה שמובא בסוף הבא"ח לס' זה בשם תלמידי ונדפס בתנ"ך בסוף ס' ת"ע על הכתוב (מ"ח א') וממי יהודה יצאו שהוא כמו וממעי עי"ש, יש לומר כן גם פה שהוא כמו בעתה שנפלה העי"ן והוטלה תנועתה על אות שואית שלפניה, וא"כ נהג כותב ספר זה באות עי"ן מה שנהגו זולתו בא' וה"א כנודע. (יז) והרבות מחים, הם החרבות שאמר עליהן (י') כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת אשר עתה הם הולכים ומחים ונעשים שמנים כמו עולות מחים, יאכלום גרים שהם גורי הכבשים שאמר, ועתה בא הכתוב בכפל ענין ומלות שונות כדרך הכתובים כי חרבות מחים הוא נגד כדברם שהוא ג"כ שדות המרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר, וכמ"ש המבאר שהוא כמו כבדברם; ונגד ורעו כבשים יאמר גרים יאכלו שהם גורי הכבשים כמו גרי ביתי (איוב י"ט) שהם בני בטני ועוילים שיזכירם אח"ז.

ז (יז) את מלך אשור, בת"א תרגם (דורך) ולא שגם הוא הפעול למאמר יביא ה' ובאור מאמר ימים אשר לא באו, והגר המבאר שא"כ הוא כמו בי"ת השמוש ונעזר מן הרד"ק בשרשים על מלת את, אבל ראיות הרד"ק שם הם רק על ב' התוך ופה אנו צריכין לב' הכלי והעזר, שיהיה ענינו כמו ע"י, אשרן אני מלאתיו כנה והוא (שופטים ח' ז') ודשתי וגו' את קוצי המדבר ואת הברקנים. וגם לפי באורי שם ייטב לפרש כן ויהיה מוסב עוד לפי"ז גם על תעזב האדמה בכתוב הקודם ופי' תעזב וגם יביא והכל ע"י מלך אשור ועי"ש והבן, ויהיה כמו אמרו ע"ז להלן (ה' ז') ועלה על כל אפיקיו וגו' שפי' על שכניו ארם ואפרים ואח"ז וחלף ביהודה עד צוארו שהוא ירושלים ושם יפול. (כא) יחיה איש, עי' באור ויש לשנות כי בקר אחד וב' צאן רב מאד לכל נפש כמ"ש והיה מרוב וגו' והוא יותר פשוט מלהיות חמאה בנם.

ח ויוסף ה', שם באורתי כי בזה בא ליתן טעם ודעת לכל הנבואה הקודמת עי"ש ויש להוסיף עוד כי בזה בא לבאר למה זה נבא בעלות רצין ופקח על יהודה שגם אשור יעלה בעתיד על יהודה שהוא (ז' י"ז) יביא ה' עליך ועל עמך ימים וגו' וז"א (ו' וז') יען כי מאס וגו' ומשוש את רצין ובן רמליהו שעלו עתה עליכם ולכן הנה אדני מעלה עליכם וגו'.

והיתה

קדשו כי לא תועיל מצותו זו (כב), ועפ"ז ויאמר (כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' (ויען כי ינבא זאת לעתים רחוקות ממנו ע"כ יאמר כי ישלח את אליה הנביא אשר עלה חיים בגוף ונפש השמימה וככה הוא חי שמה לעד ויוכל לבוא כן ובכל עת אל החיים בארץ) (כד) והשיב לב אבות שהיה רחוק מן הבנים שישוב על בנים לטובה (כי תבוא מלת אל או על אחר השם לב לטובה כמו הטו לבי אל עדותיך, יהיה לי עליכם לבב ליחד, אם נפתה לבי על אשה) וכן לב בנים אשר נפרד מן האבות ישוב על אבותם, והוא יען כי אליהו יגלה את הפנים האמתים בתורה (בדעות ובמעשים), וכלם יקבלו פנים אלה באהבה, וע"כ האבות והבנים ישלימו יחד שהם הדור הישן והחדש וגם האב ובנו פרי בטנו, (בכל עת מן העתים שיבוא), ולא ינצו ולא יריבו עוד זה עם זה בעניני התורה והאמונה, ואומר עוד פן אבוא והכיתי את הארץ חרם ופי' כי אם לא תעשה זאת לשלום אותו או כי תעשה זאת והסרים מדרך הישרה והאמתית לא ישמעו גם לקולו קול האמת והצדק קול הטוב והישר אז אבוא והכיתי את הארץ חרם, והנה השם חרם יבוא גם על הפרשה והבדלה עלם מה בלב לרעה כמו והיית חרם כמוהו, תתעבנו כי חרם הוא, או להסיר אותו בפעל מן המציאות ומענין שממה כמו וישבו בה והרם לא יהיה עוד (זכריה י"ד י"א) וז"א כי תחת אשר הכתות האלה מפרישין ומבדילין זו את זו בלבם שהוא מענין חרם הראשון אשר שנא ה', אבוא אני והכיתי את הארץ חרם שהוא מענין השני והוא שאשימם שממה אשר להוראה זו אמר והכיתי, וכפי אשר כבר הורונו חז"ל במאמרים רבים מאד מה רע ומה שנוא דבר המחלוקת בעיני ה' ומה טוב ומה אהוב בעיניו השלום, וכדבר המשורר ברוח ה': ה' עוז לעמו יתן (כאשר) ה' יברך את עמו בשלום *).

*) ועי' משנה אחרונה מסכת עדיות שנחלקו שם חז"ל במה שבעבורו אליהו בא ואומר ר' שמעון להשוות המחלוקת וחכ"א לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר הנני (בספרינו הנה אנכי) שולח לכם את אליה וגו' והשיב לב אבות וגו', ועי"ש פי' הרע"ב ודברי התוי"ט בשם הרמב"ם והראב"ד בפי' דברי חז"ל אלה ואח"ז תשית לבך לדעתי פה לפרש גם לפי"ז דברי חז"ל אלה, ותבחר ותקרב מה שהוא נוטה יותר אל הפשוט והאמת בפי' דבריהם ז"ל ובפי' הכתוב הזה לפי מהלך כל הכתובים אשר לפניו בסי' זה ולפי ענין כל דברי הנביא בכל ספרו זה, ואם יקשה לך לדעתי בפי' דבריהם ז"ל, מאי בינייהו, אשיבך בעולם איכא בינייהו, והמשכילים יבינו כל. ואעיר עוד את הקורא להבחין בין דברי אלה פה ובין דברי בסוף ס' הושע שלא יהיו בעיניו כסותרים אלה את אלה, כי גם ביניהם שלום.

נוספות לבאורי על ישעיה אשר מצאתים אתי בכתובים.

ג (ו) והמכשלה הזאת תחת ידך, היא המכשלה שאמר שם (ד' וה') ונתתי נערים שריהם וגו' ירהבו הנער בזקן והנקלה וגו' והקצין יעצור בנערים ובנקלים אלה, וז"א (ז) לא אהיה חובש פי' אוסר ועוצר בעם כי זה כל ענין עוצר האמור בממשלה לחבוש ולעצור בפורצי גדר המוסר מענין ויחבוש את חמורו, ומשיב עוד ובביתי אין לחם ואין שמלה פי' מה לי לשמלת קצין ובביתי אין גם שמלה לעורנו ולגבהרנו וז"א (ח) כי באמת כשלה ירושלים מכשלה זו ויהודה נפל נפילה זו שהוא התפרצות הנער והנקלה מפני הזקן והנכבד והוא יען כי לשונם ומעלליהם אל ה' למרות עיני כבודו שגם המה מתפרצים מפני ה' וממרים את אל הכבוד וידעו עתה מה רע המרי ואמר עיני כבודו נגד והנקלה בנכבד, ואמר ויהודה נפל כמו שאמר ע"ז גם מיכה בן דורו (שנבא גם הוא בימי יותם אשר בימיו נבא ישעיה נבואה זו כמ"ש בבאורי שם על פרשה זו עי"ש) אחר שאמר שם (ז' ו') כי בן מנבל אב וגו' אמר ע"ז אח"כ (ח) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי וגו' עי' גם שם באורי ע"ז. (יג) ועומד לדין עמים, קשה מאד מה ענין העמים פה והמבאר נדחק, והנה מדרך הנביאים בהוכיחם את העם, להעיד בם או לדון עמהם לפני שמים וארץ או לפני הרים וגבעות או לפני העמים זולתם, כנודע בסה"ק והוא מדרכי המליצה, כמ"ש בירמיה ו' ויאמרו לא נקשיב, לכן שמעו הגוים וגו', וכן בעמוס ג' השמיעו על ארמנות באשדוד וגו' ואמרו האספו— ראו מהומות וגו' שמעו והעידו בבית יעקב וכן במיכה א' שמעו עמים כלם ושם ו' שמעו הרים את ריב ה' ועוד רבים מאד. וז"א פה אחר שאמר ונשים משלו בו ומאשריך מתעים וע"כ לפני מי בכם יריב ה' ריבו וידון עמכם, ע"כ נצב ה' לריבו כביכול כאדם שיש לו ריב והוא נצב לפני

השופטים

(ד) והיתה לשרפה, מוסב על מחנה אשור או שהוא מין שתמי שמכניסם באיים גם בלשון נקבה, כי אם הוא מוסב על שמלה שזכר הוא נגד מה שדרש ר"י על ותחת כבודו יקד וגו' כנודע. (ו) יסכסך, פירשו סכך מבנין הכבד הבא מרובע תחת הדגש כנודע, וידוע כי הבנין הכבד יהפוך לפעמים הוראת הקל וא"כ יהיה מענין גלוי וכן הוא פי' הכתוב וישגב ה' את צרי רצין שהוא מלך אשור (כמ"ש מ"ב ט"ז שהגלה את ארם קירה ואת רצין המית) עליו פי' על אפרים שעליו ידבר פה וכמש"ש במ"ב (יז) שעלה אח"ז על אפרים, וגם את אויביו של אפרים עצמו אשר משנאתם את יהודה כשו על שנאתם את אפרים והתראו להם כאוהבים כמו שנחה ארם עתה על אפרים למען יעלו שניהם על יהודה, יסכסך פי' יגלה אותם לאויבים לו שירעו לו בגלוי ויבאר מי המה אויבי אפרים ויאמר (יא) ארם מקדם וגו'. וכן להלן (י"ט ב') וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו וגו' שאם תפול שנאה בין אנשי עם אחד לא יתכן שלא יכסו שנאתם זה מזה בטרם שיוכלו לגלותה ויאמר כי אני אגלה את המצרים אשר הם בתוך מצרים עצמה והם אויביה בסתר לבם ואז ילחמו איש באחיו וגו'.

(יב) **את מעשהו**, ע"י אשור בשאר העמים אזי בהר ציון ובירושלים שהתפאר עליה (יא) שם אפקוד וגו', ואולי יושב גם למעלה גם למטה. (כ) **להשען על מכהו**, עי' באורי שם מהדורא ב' שיש רק להוסיף כי מובן הוא כי השאר והפליטה שזכר שהשאיר אשור אותם באפרים והיו חוסים שם בצל אשור ונשענו עליו אף שהיה מכהו לפנים יהיה נשען עתה על קדוש ישראל בראותם מה שעשה ה' לאשור ע"י חזקיה וז"א אח"ז (כא) כי השאר ישוב אל אל גבור שהוא חזקיה כמש"ל ויקרא שמו וגו' אל גבור וגו' ובחר מד' תאריו שם בתאר זה שהוא מורה גם על שמו העצמי חזק יה. (כב) **בחול הים וגו' שוטף צדקה**, המלות האלה יוכיחו אמתת באורי שם שפי' שאם גם יהיה עמך ישראל קלים ונוחים להיות שטופים מאשור שקרא אותם (ח' ז') מי הנהר הרבים והעצומים, כחול הים שישטפוהו גליו, עכ"ז שאר ישוב בו לארצו ולאלהיו כמו שנמצאו עוד באפרים בימי יאשיהו וחזקיה (עי' דהי"ב) וכופל את הענין ואומר כליון חרוץ פי' אף הגלות האחרון שהגלם אשור שהיה כליון חרוץ שאז הגלם כלם כמ"ש והאחרון הכביד, והיה זה (לפי המשל) השטף היותר גדול, עכ"ז יהיה גם שוטף צדקה שישטוף גם מעט מהם לאחור שישיבם ויושיב אותם בארצם והמה עוד יהיו לצדקה בארץ, וכמעשה מי הים והנהר הגורפים את החול משפתם אל תוכם ואח"ז משיבים גם מעט ממנו לאחור, ובכתוב הבא (כג) יבאר את התאר המרכב כליון חרוץ ויאמר כי כלה ונחרצה וגו' פי' שיהיה עוד גלות שלישי אשר יעשה כלה ונחרצה בכל הארץ כלה. (כה) **וכלה זעם ואפי על תבליתם**, פשוט הוא מאד, כי זעם ואף הוא הנמשל משבט ומטה שאמר בכתוב הקודם (כד) כמ"ש (ה) הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי. והנה ידוע כי הנביאים דרכם להחליף תמיד בשווי המשל והנמשל זה בזה והוא דרך סלולה בכל סה"ק, והנה אחר שאמר (כד) אל יושב ציון אל תירא משבט וממטה אשור יאמר עתה הטעם כי עוד מעט וכלה זעם ואפי שהם השבט והמטה והטעם שיכלו ויספו הוא על תבליתם פי' על אשר יבלו מרוב המכאות שהכיתי בהם את כל הארצות, כאדם המכה הרבה בשבט או במטה עד שהם בלים וכלים בידו, וע"ד שאמר גם נחום (א' י"ג) על אשור ועתה אשבור מוטהו מעליך וגם ישעי' אמר וחובל עול וגו'. ועל תבליתם כמו על דושם וגו' על הגלותם וגו' ולרוב מאד תבוא מלת על על הסבה, ובנמשל הוא מה שכל העמים אז אשר עליהם היה האף והזעם של ה' ית' כבר קבלו אז את עונשם ע"י אשור שהוא השבט ובעל המטה ולא נשאר עוד רק אפרים ושמרון וערי יהודה שלא כבשם עוד, כפי שמבואר כל זה בדברי רבשקה (במ"ב ובדהי"ב וגם פה להלן ועי"ש) וז"א כי עוד מעט מזער שהוא כשיכבוש אשור גם את שמרון ויעלה גם על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם כמש"ש, אשר ע"כ בשגיע השבט ובעל המטה לירושלים אז כבר יכלה כליל כל האף והזעם ובכן יהיה שם גם כליונם תבליתם ובלותם של השבט ובעל המטה, וכל זה הוא ע"ד האמור ביחזקאל ה' וכלה אפי והניחותי חמתי בם וכמ"ש פה (י) והיה כי יבצע ה' וגו' אפקוד על פרי וגו'. וכן ילך הנביא גם מזה אל הספך ויאמר (כו) ועורר עליו ה' שוט וגו' ומטהו וגו' כי שבטו ומטהו של אשור עתה יבלו ויכלו וה' הוא יעורר עתה עליו שוט ומטה, והפעל ונשאו בדרך מצרים אין לפרשו כ"א שיניף ה' על אשור את מטהו שעל הים כמו שהניפו אז על מצרים יען כי יאמר זה נגד מה שאמר כן עתה (כד) גם באשור ומטהו ישא עליך בדרך מצרים. ועי' באור שהוא עוד כמסופק בדבר ברור כזה ומרבה דחקים חנם.

1839 68th Str

Brooklyn

Mrs Saratoga